

G. W. F. Hegel
FELSEFİ BİLİMLER ANSİKLOPEDİSİ I
Mantık Bilimi
(*Sözel Zusätze ile birlikte*)

Bir Sunuş ile çeviren:
Aziz Yardımlı

idea • istanbul

İdea Yayınevi

Şarap İskelesi Sk. 4/101 Karaköy, İstanbul
www.ideayayinevi.com / www.diyalektik.org

Bu çeviri ve Sunuş yazısı için © AZİZ YARDIMLI 1996, 2004

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Anahatlarda Felsefi Bilimler Ansiklopedisi I. Mantık Bilimi

Birinci basım 1991

(Almanca köşüt metin ile) İkinci basım 1996

Üçüncü basım 2004

Hegel'in

Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaft im Grundrisse

([1813, 1817] 1830)

Erster Teil

Die Wissenschaft der Logik

(Mit den mündlichen Zusätzen)

başlıklı yapının bu çevirisi J. Hoffmeister tarafından düzenlenen

beşinci yayımdan yapılmıştır.

William Wallace tarafından "Logic of Hegel"e eklenen

"Notes and Illustrations" 1892 yayımından alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır.

Bu kitaptaki metinlerin hiçbir bölümü

İdea Yayınevinin ön izni olmaksızın hiçbir

biçimde yeniden üretilemez.

Baskı: Aydoğan Matbaası

Printed in Türkiye

ISBN 975 397 089-7

ISBN 975 397 088-9 (Sert Kapak)

İÇİNDEKİLER

Anahatlarda Felsefi Bilimler Ansiklopedisi I

Giriş §§ 1—18 — 51

BİRİNCİ BÖLÜM MANTIK BİLİMİ §§ 19—244

Ön-Kavram §§ 19—83 — 73

- A. Düşüncenin Nesnellığe Karşı Birinci Tutumu
Metafizik §§ 26—36 — 93
- B. Düşüncenin Nesnellığe Karşı İkinci Tutumu
I. Görgücülük §§ 37—39 — 104
II. Eleştirel Felsefe §§ 40—60 — 108
- C. Düşüncenin Nesnellığe Karşı Üçüncü Tutumu
Dolaysız Bilme §§ 61—78 — 135

Mantığın Daha Yakın Kavramı ve Bölümlenişi §§ 79—83 — 150

Mantığın Birinci Alt-Bölümü: Varlık Öğretisi §§ 84—111 — 160

- A. Nitelik — 161
 - a. Varlık § 86 — 161
 - b. Belirli-Varlık § 89 — 169
 - c. Kendi-için-Varlık § 96 — 177
- B. Nicelik § 99 — 181
 - a. Arı Nicelik § 99 — 181
 - b. Nice § 101 — 184
 - c. Derece § 103 — 186
- C. Ölçü §§ 107— 111 — 192

Mantığın İkinci Alt-Bölümü: Öz Öğretisi §§ 112—159 — 197

- A. Varoluşun Zemini Olarak Öz § 115 — 201
 - a. Arı Derin-Düşünce Belirlenimleri § 115 — 201
 - α. Özdeşlik § 115 — 201
 - β. Ayrım § 116 — 203
 - γ. Zemin § 121 — 209

- c. Şey § 125 — 215
- B. Görüngü § 131 — 220
 - a. Görüngü Evreni § 132 — 221
 - b. İçerik ve Biçim § 133 — 222
 - c. İlişki § 135 — 224
- C. Edimsellik § 142 — 233
 - a. Tözsellik İlişkisi § 150 — 244
 - b. Nedensellik İlişkisi § 153 — 246
 - c. Etkileşim § 155 — 248

Mantığın Üçüncü Alt-Bölümü: Kavram Öğretisi §§ 160—244 — 253

- A. Öznel Kavram — 256
 - a. Kavram Olarak Kavram § 163 — 256
 - b. Yargı § 166 — 260
 - α. Nitel Yargı § 172 — 265
 - β. Derin-Düşünce Yargısı § 174 — 267
 - γ. Zorunluk Yargısı § 177 — 269
 - δ. Kavramın Yargısı § 178 — 270
 - c. Tasım § 181 — 271
 - α. Nitel Tasım § 183 — 274
 - β. Derin-Düşünce Tasımı § 190 — 278
 - γ. Zorunluk Tasımı § 191 — 280
- B. Nesne — 285
 - a. Düzeneksellik § 195 — 287
 - b. Kimyasallık § 200 — 290
 - c. Erekbilim § 204 — 292
- C. İdea — 298
 - a. Yaşam § 216 — 302
 - b. Bilme § 223 — 305
 - α. Bilme § 226 — 306
 - β. İstenç § 233 — 312
 - c. Saltık İdea § 236 — 313

Wallace Notları — 321

HEGEL METİNLERİ İÇİN TÜRKÇE-ALMANCA SÖZLÜK — 364

DİZİN — 395

Görgöl Bilinçten Felsefeye

AZİZ YARDIMLI

1 Us ve Usdışı

2 Hegel'de felsefenin eytişimi yeniden kavrayışı

3 Hegel'in *Ansiklopedi*'sinin Durumu

4 Felsefenin gerçek kavramını üretmek

5 Doğal bilinçten felsefeye

6 Tinin görüngülerinin biliminden arı usun bilimine

7 Düzen bilincinden felsefi düşünmeye geçiş

Not 1 David Hume'dan alıntı

Not 2 Felsefeye Karşı Suçlamalar; Popper'in 'Yöntemleri'

1 Us ve Usdışı

İnsan kendini *anlayabilir* mi? Tüm *küsküculuk* yanıtında *inakçıdır: Hayır!*

Oysa insan *anlayabilme* yeteneğinde olduğu içindir ki *anlamsız* görür, *anlaman* eksikliğini duyar, *anlamsızın* yarattığı dışkırlığını yaşar. Ancak hayvan *anlamsız* olanla, *anlaşılmayanla* kaygılanmaz. Nihilizme göre modern insan, tinin bu en son görüngüsü, sonunda gerçekliğin bir hiç olduğunu anlamış, insan *güzellikten*, *sevgiden* ve *bilgiden* bağışlanarak değersiz, onursuz, umutsuz bir usdışı varoluşa yazgılandığını doğrulamıştır. Nihilizm şu ya da bu *tikel* değeri yoksaymaz: *Genelde* değer ve anlamı — Güzeli, İyiyi, ve Gerçeği — yoksayar. Ve eğer insan *özünü*, *belirli bir insan doğası kavramını* yadsıyan bu *varoluşçu* görüngü mantığı dinlersek, insan her nasılsa *bir yerlerden* ve *birileri tarafından* dünyaya atılmış ve sonsuza dek kim olduğunun ve ne olduğunun bilgisinden yoksun kalmak üzere ereksiz, amaçsız bir evrende *yapayalnız* bırakılmıştır.

Gerçekten de küskucu bilinç yalnızdır — *tekil duyusallığında* kapalı, bilgisiz, kavramsız, anlayışsızdır. Bu tekilci bakış açısından insanın özü, evrensel bir insan doğası kavramı bir yanılsama, en çoğundan boş bir düştür ve buna göre *insanlaşmış* insanlık için özü ile uyumlu kılınmış bir varoluş olanağını bir yana atmak gerekir. Öz diye birşey yoktur. Öz-belirlenim yoktur. İnsan belirlenimsiz bir varlıktır. Ve Tarih insan için ona anlam verecek bir *özgürlük* ereğinden yoksundur. 'İnsana saman ve küspe salık verilmelidir.' Ya da, insan olmasa da olur, varoluş insansız da yapabilir.

Nihilizm hiç küskusuz felsefe değildir, ne de insan sorunu üzerine *ussal* bir düşünmedir. Tersine, bütününde usı yadsıyan kavramsız, *inakçı* bir *küşku* üzerine kuruludur ki, bu kendi göreci zemininde haklı olarak Tinin

Görüngünün *kötülüğünden* yaptığı tümevarım sonucunda, böyle insanlığın bir Özünün ya da Usumun olamayacağı vargısına ulaşır. İdealizmin Usu gerçekleştirme ve özgürlük *ereği* ile tam karşıtlık içinde, nihilizm ereksiz *irrasyonalizme* sarılır. Onu zorunlu olarak *doğrular*, çünkü kendi kavramına göre usu ve tüm usalcılığı yadsımak *zorundadır*, ve böylelikle kendisi usun sonlu görüngülerine tam teslim oluşu anlatan bir kötümserlik, umutsuzluk ve hiçlik bilincine anlatım verir. Ussalcılığın *ereksellik*, *anlam*, *iyimserlik*, *özgürlük*, *gerçeklik* ile belirlendiğini doğruladığı ve tanıtladığı insan varoluşu görüşü ile tam karşıtlık içinde, nihilizm sözde büyük “değerleri” ve “idealleri” ile uygarlığın “dorugunu” temsil eden Batı ekinin *kiçik* mantıksal vargısı olur. Tüm anlamsızlığının ötesinde ve üstünde, “Batı” anlatımı Usa *evrensel* bir saldırı ile, insan düşüncesinin, duygusunun ve duyarlığının yaygın bir yadsınışı ile tanımlanır.

Gerçekten de, değerleri *özdeksele* uyarlanmış tek-boyutlu bir kişilikte, duyguları yitme noktasına dek bastırılmış bir ruhta, salt yanılısamaya kısıtlanmış bir bilinçte insan kendini *anlayabilir* mi? Modern koşullara uyarladığı “kendi”sinde bulduğu zavallı biçime “Bu benim kendimdir” diyebilir mi? Onu kuşatan yalıtılmış yurttaşlar toplumuna bu *benim* kentimdir, bu *benim* dünyamdır diyebilir mi? Modern varoluşçu sızlanma ve mızımlanma hiç kuşkusuz haklıdır: Ama yalnızca ve yalnızca insan varoluşçu mantığının ona verdiği bir hiçliğin “değerinden” daha değerli olmak *zorunda* olduğu için, anlamsız bir yokluk olarak kalmama *özgürlüğünü* taşıdığı için.

Modern kişiliğin bilincine anlatım verdiği ölçüde, anlamsız olan şey *varoluşçu bilincin kendisidir*. Kendini *anlamayan* ve dünyasını *anlamayan* insan bir hiçlikten daha değerli olabilir mi? Ve kendi bireyselliği için kaygısında tükenirken, insanlık için kaygısı hiçliğin ötesine geçebilir mi? Bu yalıtılmış tekillik, bu atomik bireysellik *evrenseli*, insanlık kavramının kendisini reddeder. Ancak *anlamayan*, ancak *anlam* veremeyen, ancak değerlerinden *yoksunlaşmış nihilist* bilinç insanın trajik *yoksulluğuna* ve *yokediciliğine duyarsız* kalabilir (ya da salt bir “kapis”in gücüyle erdemi, duyuncu seçebilir!). Ve *anlamayan*, hiçbirşeye *anlam* veremeyen bilinç *yokluktan* başka, *yokolmaktan* ve *yoketmekten* başka birşeye uzanabilir mi?

Bilinen anlamsız olamaz. Modern kuşkucu ve inançsız bilinçte anlamsızlık *öte-yanın* “yürekten” ve “tasarım”dan yitmesi, “Tanrının ölmesi,” ama aynı zamanda anlamsızın, bilinemezsin şu ya da bu biçimde ama bu kez dirimsiz bir *öte-yan* olarak, insanı *insanlığında* sınırlayan bir *kendinde-şey* olarak yeniden doğuşudur. Varoluşçuluğun ateizm ve teizm arasında salınımında olmasının nedeni bir *öte-yan* tasarımımdan, onda bilinçsizce işleyen bir *sınır-ve-ötesi* kavramından kurtulamayışıdır. Varoluşçuluk insan payına bilgisizliği saltık olarak *doğrular*. İster teist ister ateist biçiminde olsun, varoluşçuluk *bilinemez, erişilemez*, insana kapalı usdışı bir *öte-yanın*

yalnızca skolastik “*varlıkbilimsel*” usamlamanın olumsuz evrik biçimi olarak görünür: İkinciye göre Tanrısal Öz — Us/İdea — Varoluş içerir; Birinciye göre Varoluş Tanrısal Öz — Us/İdea — varoluş içermez.) Öz sözde reddedilir, ama özsüz Varoluş kendi *eytişiminden* kaçamaz, ne olursa olsun bir belirlenim arar, ne olursa olsun bir olumsuzluk ile yüklenmek zorundadır. İnsan Varoluşu, tüm nihilist yoksullaşmasına karşın, bireyin sözde “özgür seçimi” ile doldurulacak bir *tabula rasa*, boş bir tablet olmadığını gösterir. Tersine, kuramsal ve kılğısal eylemi kaçınılmaz olarak *özünden* kaynaklanır ve önemli olan bu özün ne denli eğitilmiş, ne denli açılmış, ne denli özgürleşmiş olduğudur. Bu anlamda *öz* ve *varoluş* birdir, ya da varoluş kendini görüngüsünde anlatan özdür. Öz *ustur*, ve tarih *usun* eğitimidir. Soyut “varoluş” *kavram* tarafından somutlaştırılmadıkça, özden ayrılmış bir kendilik olduğu ölçüde, yalnızca analitik bir kuruntudur, sözde bir “*simulacra*,” bir “*text*,” derinliksiz, yüzeysel bir *simgeler*, *göstergeler* alanıdır. Nihilizm felsefeyi-eytişimi tanımadan felsefenin-eytişimin alanında oynar, ve ancak çocuksu önesürümlerine yaraşır çocuksu doğrulamalar bulur.

Nihilizmin kavramı ile uyum içinde, onun için herşey özsel olarak *yokluk* ile *ilgilidir*. Değer *yoktur*. Değer tinselliğini yokluk sayan sanısı ile tutarlı olarak, nihilizm duygusunda da *yokluk* ile, tüm tinsel belirlenimden *nefret* ile yüklüdür. Tıpkı ikiz kardeşi *Pozitivizm* gibi, *gerçekten var* olandan, *us* ve *ussal* olandan, *ideadan* ve *idealizmden* nefret eder: Burada nihilizm ve pozitivizm bire kaynaşır. Kavramsal tutarlığa ne ölçüde bağlı kalmış olurlarsa olsunlar, Nietzsche’den Popper’a, Kierkegaard’dan Wittgenstein’a *usun* karanlık boyutunun sözcülüğünü üstlenen bilinçler için tüm felsefe, tüm bilim, tüm estetik ve törellik salt *gerçekliğe* ve *erdeme* ve *güzelliğe* uzandıkları için, *anlamanın* kendisi oldukları için, onlara birer karşısav biçimi altında görünür. Öz-süz Varoluş kendini yoketmeyecek ve gene de *belirli* olacaksa, bireyin özenci/kaprisi tarafından biçimlendirilmelidir. Bu bilinç *belirlenimden* ürker, çünkü *görelî/analitik* bireyselliğinde kendine tanıdığı biricik “seçme” özgürlüğü tüm determinizmden kaçabilmeli, *belirsiz* olmalıdır — *şekilsiz, biçimsiz, ideatsız, mantıksız, saçma*. Bu mantık yoluyla, Törelliği *astığı*, *ortadan kaldırdığı*, iyinin ve kötünün, doğrunun ve eğrinin, Sağ Duyunun ve Usun *ötesinde* olduğu sanısına kapılır. Ama kendisi reddettiği *görelî* törelliğe katılır, sürüye sürüden biri olmanın, herhangi biri denli törel yaşamının örneğini verir, *bireysel* törelliğin olumsuzluğu, görelî törelliğin saçmalığını kendisi pekiştirir. Özgürlüğün *belirli* olduğu, ve *eksiksiz* Törelliğin *eksiksiz* Duygunun zemini, böylece sonsuz Sevginin zemini olduğu, ve tarihin her zaman özgür olan istencin ideale eğitimi olduğu — bu kavrayışlar varoluşçu bilincin ilkel törelliği reddediş ve doğrulayışmm ötesindedir. Kierkegaard “Bir gerçeklik bulmalıyım, bir gerçeklik ki *benim için* gerçek olmalıdır” derken

çoktandır bayatlamış bir sofizmi yansıladığını bilmez: İnsan (evrensel-ıssal insan değil ama *tikel, tarihsel* insan) herşeyin ölçüsüdür. Nietzsche, aynı tonda konuşarak, “Hangi durumların törel durumlar olarak sayılacaklarına *birey* karar vermelidir” diye yazar. “Evrensel” dedikleri toplumsal/görelî ölçünleri bireysellik adına yadsırken, kendileri *Özgürlüğün* karşısına yadsıdıkları denli kötü almasıklar getirdiklerini görmezler. “Seçme” özgürlüğü *belirsiz* olmalıdır, öyle ki despotizmi seçebilsin ve ona “bir humanizm” diyebilsin! (Camus, *sonunda*, bu özence yine özenç yoluyla baskaldırır: Onun için “kişi salt bir *özenç* yoluyla erdemli olabilir,” ve duyumca ve duyguya, Usa sarılarak anlamın gerçeğini seçer. Öz, *doğal us* onda kendi reddedilişini reddeder.) Gündelik kuşkucunun kendi öznel bilincinde bu karanlık mantığı ne düzeye dek götürdüğünün hiçbir önemi yoktur. Bu mantığı tamamlamak — *gerçekliği, erdemi, usı* yadsımanın vargılarını çıkarmak — nihilist kuramcının işidir. Çünkü bu uğraş iyinin ve kötünün ötesinde, duygusuz ve duyuncsuz bir yüreği, karanlık bir irrasyonalizmi, ve tüm bunların doğal us ile çatışmalarına dayanabilecek bir ikiyüzlülüğü gerektirir. İkiyüzlülük —, çünkü bu mantığın bilime ve felsefeye, ve *biraz da* olsa insan değerlerine ve güzelliğe uzanma görüntüsünü takınması kendisi ile tutarsız ikinci yüzdür, kendi *doğal usunun* ona verilen kuşkucu biçime cılız bir baskaldırısıdır. Vargı olarak, Sokrates ve Platon’dan Hegel’e tüm idealizmin ve ideallerin ve idealistlerin “düşman” olduğunu bildirmek, bu paranoyanın formülasyonlarını üretmek kendini bu karanlık uslamamanın doruğunda bulan bilince düşer. Nihilizmin — ya da yokoluşçuluğun — misolojiden başka çıkış yolu yoktur.

İnsanlığın Tarihi varoluşçu — ya da yokoluşçu — bir umutsuzluk bilincinde mi sonlanmalıdır?

Kesinlikle Hayır! Tarih *saltık İdeanın, Usun* kendini edimselleştirme sürecidir, bir ilerlemedir ki salt bu kavramından ötürü bir *ereği, değeri, anlamı* vardır. Ancak *homo sapiens* ya da tarihinin *eşiğinde* duran ve *düşünme* yeteneği ile donatılı insan kendinde sonsuz Duyarlık, sonsuz Duygu, sonsuz Düşünce olarak tanımlandığında, Tarih “bir budala tarafından anlatılan bir masal” olmaktan çıkar. Ve bu süreç özsel olarak *ıssal* olduğu içindir ki kendini nihilist usdışında yitirmez, ve *usun* kendisi tarafından belirlendiği içindir ki us tarafından *anlaşılabilir*dir, *usun kendi biçimini almaya yeteneklidir*. Yalnızca kavramın *eksiksiz* eytişimi anlamın *eksiksiz* bilincine ulaşabilir, çünkü *anlam usun kendisidir*. Tıpkı mutluluğun bir erek değil ama erdemin doğal duygusu olması gibi, *anlam* da gerçekliğin doğal *değeridir*. Anlam Ustur, tıpkı küçük bir öğrenci için bir “fizik” sözcüğünün anlamının onun bir Maxwell’deki anlamının doluluğundan ve Doğa Felsefesinin ideal anlamından yoksun olması gibi, “varoluş” da modernizmin ona verdiği biçim içinde görüldüğünde, evrensel anlamından ve ideal gerçekliğinden yoksundur. Ama Us kuramsal olduğu içindir ki kılğısaldır, kendini ereğine götürüp tamamlayan gizillik ve eylemdir.

Kendi ideal biçimlenişine yer açabilecek erke, ve kendi tam gerçekleşmesinin uzamıdır. Ve ancak edimselleşmiş evrensel ıssallık gerçek özbilincin, tamamlanmış bireyselliğin varoluşudur, gerçekleşmiş törelliktir, böylece sonsuz duygudur. Gerçek evrenselliğine ulaşamamış birey *gerçek* birey değildir: *anlamsız* olan, *kötü* ve *kötülük* olan yalnızca ve yalnızca eğitimsiz insanın, yarı-eğitilmiş yarı-insanın varoluşudur. Kötü *birey* yalancı türdeşliğin onu sınırlayan, onu bir yabancı yapan, onu bir yalancı yapan, onu mutsuzun ve anlamsızın duygusu yapan saçmalığından ancak *bütün* insanı gerçekleştirerek özgürleşebilir, ancak *tüm* özünü varoluşa yükselterek *gerçek* bireyselliğe ulaşabilir. Ve *tam* bireysellik kendini ancak *tam* bireyselliklerde tanıyabilir.

Öz varoluşa geçer. Ussal olan edimselleşir. Varoluş anlamlıdır, çünkü herşey Kavramdır — tinsellikte ve özdeksellikte, zamanda ve uzayda olan herşey, en önemsiz varlık zerreciğine dek, giderek *hiçliğin* kendisine dek bir *kavram* ile, bir *kavramlar* dizgesi yoluyla belirlenim, varoluş ve anlatım kazanır ve bilinebilirin alanında durur. Herşey İdeadır: Hiçbirşey Usun belirleniminin dışında değildir — ve giderek “kendinde-Şey,” “kendinde-Herşey” bile hakettiği kadarıyla *belirlenimden* yoksun değildir, böylece hakettiği kadarıyla *bilinebilir* ve bilindiğinden daha çoğu değildir, çünkü varolan Herşey varlığını belirleniminde ileri sürer. Belirlenim ise düşüncenin, evrenselin kendisinden başka birşey değildir. Varoluşçu us kuşkusunda, yadsıdığımda, yalancı olanı, görüngüsel olanı, geçici olanı anlamsız/saçma buluşunda hiç kuşkusuz sürünün, vulgusun üstüne yükselir. Ama bu eyleşimini olumsuz sonucunda bırakır, *arı olumsuz, saltık olumsuz* diye birşeyin olmadığını, *olumsuzlamanın* kendisinin *olumlamadan* yola çıkarak böylece onu içerdığını göremez. Yalnızca ussal düşüncenin doğasını, eyleşimin *tanıtlama* gücünü henüz kavramayan kuşkucu us anlamsız kendinde-şey bilmecesine takılabilir. Ama ne “hiçbirşey,” ne “yokluk,” ne de “kendinde-şey” Kavrama direnme ayrıcalığını taşır. Tüm anlam usun bilinçte kendine verdiği *biçime*, bilinçteki tikel örüntülerinin ne denli duru ve tam, ne denli eksiksiz ve bütünleşmiş olduklarına — ya da olmadıklarına — bağlıdır. Bu yüzden *insan için* us her zaman bir gizlilik olarak, bir edimselme itkisi olarak görünür; gene de salt bir “belirsizden seçme” özgürlüğü olarak değil, ama *kendi* özünü seçme olanağı olarak. Ve kendisi edimselleşmesinin zemini çünkü gizlilik. Eksikliği gibi tamlığı da kendisidir, ve ikisi arasındaki gerilim insan olmanın yazgısı, iyinin ve kötünün, doğrunun ve eğrinin, güzelin ve çirkinin *buyanıdır*. Olumsal insan bilinci usun şu ya da bu tikellikler içinde kendine verdiği özel bireysel biçimdir, sözcüğün tam anlamıyla özsüz “seçme” özgürlüğünün, eğitimsiz istencin o denli de anlamsız varoluşudur.

Erek Özgürlüktür. Us yalnızca ve yalnızca kendi *ideal* biçimlenişini varoluşa çevirmek için etkindir, ve kendini sonsuz açınımına şekillendirmek onun direnilmez eyleşimsel gücüdür. Erek, eğer törel değerinde

düşünürsek, ideal benler biçimindeki evrensel kenttir, Özgürlüktür. Yalnızca *Zaman* usun edimselleşmesinin bedelidir — bir bedel ki anlam ve değerini karşılığının bilincin sonsuzluk biçimine *Eğitimi* olmasında tanıtılar. Ama böylece Tarih o denli de eğitimsizlik ve anlamsızlıktır, usdışının yabanıllığı, yokediciliğin sürekli eylemidir. Hiç kuşkusuz salt bir yanında, görüngüsünde. Ama ötsel anlamını ancak insanın insana yaraşır *Eğitimi* olmasında kazanır — gerisi, gerçeklik için, felsefe için bir olaylar dizinin, anlamsızın, gereksizin kendisinden daha ötesi değildir. “*Zaman öyleyse henüz kendi içinde tamamlanmış olmayan Tinin yazgısı ve zorunluğu olarak görünür :: Die Zeit erscheint daher als das Schicksal und die Notwendigkeit des Geistes, der nicht in sich vollendet ist*” (TGb, § 801). Özgürlük Tinin saltık/sonsuz açımıdır, ve bu yüzden ereği gibi sürecin kendisi de özgürlüğün gücüyle belirlenir. Bu yüzden ki Tarihe ancak tinin gizliliğinin açınmasına hizmet eden etmenler *katılır*, ancak kendini *ortadan kaldıran* ve böylece katı tinsel şekiller olarak varolmaya son verip *özgürlüğe* doğru yürüyen tinin yeni şekilleri önünde geriye çekilebilen kiplar *tarihsel* olmanın değerine yükselirler.

İnsanlık kendini tarihsel süreçte *gerçek* özbilincine doğru eğitirken, birkaç insan bu edimsel tarihin her *tözel* evresinin eşzamanlı çözümlemesini yapar, onu çağın ulaştığı kavramsal açının düzleminde tarihsel tinin anlayışı önüne sunar. Platon ve Aristoteles felsefelerinde kendi çağdaş dünyalarının *anlamını* ürettiler. Hegel’in felsefesi modern dünyanın özbilencidir. Tarihin kavranışı, ama böylece aklanışı değil, tersine gerçek eleştirisinin olanağıdır. Onun Tarihi ve modern Toplum çözümlemeleri olguların usun yeni kavramsal açınının bir çıkarsaması, bir tanıtılması ve böylece hiç kuşkusuz varoluşunun onaylanmasıdır: Us asıl kavramsal doğasında izin vermedikçe tinsel biçimin varoluşu edimsellik kazanamaz. Ama bu çözümleme *gerçek, doğru, tam* olduğu ölçüde, aklanan varoluşun gerilimlerini, eytişimlerini de *gerçek, doğru ve tam* olarak anlamının olanağını hazırlar. Bu us çözümlemesi karşısında, tüm geri kalan *anlak* çözümlemeleri gerçekliksiz birer saçmalık, ideolojik birer sapınc, gerçeğe bütünüyle ilgisiz birer düşünlem yaratusı olarak görünürler.

Bir kez daha, Hegel’in modern toplumu çözümlemesi Tinin Tarihte ulaştığı en son ussalık düzeyinin bir *tanıtı*, ve böylece aynı zamanda ulaşılan tek-boyutlu modernizmin biricik gerçek *eleştirisinin olanağıdır*. Tarihsel olgunun *tanıtlanması* onun *aklanması* değildir. Aileden Topluma ve Devlete, tüm dizgesel yapısı ile *Tüze Felsefesi* Tinin şimdiye dek tarihte başardığı en yüksek politik biçimlenişin bir çıkarsamasını, bir çözümlemesini sunar. Anahatlarında bugün tüm dünyanın kendisine öykündüğü bu *istenc* yapısının kavramsal özünü kurgul çözümleme ortaya serer. Ama bu ise iynin ve kötünün ötesinde değil, tersine iynin ve kötünün *bu* yanındadır, iyidir ve kötüdür, tikelleşmeleri istencin *tözel* özgürlüğünün sorumluluğuna bırakılmıştır. Yalnızca modern anlama çabasının bireşimini

temsil eden bu çözümleme bölünmüş insanlığın bu eşsiz, bu görkemli — ve o denli de görkemsiz, giderek utanç verici — yapılaşmalarının gerçekte o denli de saluk İdeanın, Usun tüm gizliliğini tüketmediğini gösterir. *Saltık Tin* alanı Devlet değil ama *Sanat, Din ve Felsefe* tarafından belirlenir. Yalnızca toplumsal-politik olanın — ya da yalnızca *sözleşme-yasa ilişkisinin* — Tinin *enson* belirlenimi olmadığını, aslında Tinin yalnızca *alt* bir belirlenimi olduğunu görebilmek güç olmamalıdır. *Devlet* Hegel'in dizgesinde *saltık* değildir. *Sonluluk* alanına, *nesnel* Tin alanına aittir.

Kavrayış dolaysızca kendi *eytişimini, eleştiriyi*, devimin ve ilerlemenin olanağını getirir. Ancak *bilinebilen, ancak anlaşılabilen* o denli de *eleştirilebilme* yeteneğindedir. Ancak insan ve onun toplumu üzerine gerçek bir *anlayış* insana dünyasal yalıtılmışlığının, ancak birbirini olumsuzlayarak varolabilen *düşman* uluslara ve sınıflara parçalanmışlığın ve bunun sonsuz acısının ve aptallığının bir bilincini verebilir. Ancak *ideal* bir bilinç insana aldanmalarının ve kendini aldatmalarının derinliğinin bir ölçüsünü verebilir, *anlamsızın* yaşadığı yalanlardan başka birşey olmadığını gösterebilir. Ancak *idealde birlik* insana nihilist yalnızlığının saçmanın kendisi olduğunu gösterebilir. Bu düzeye dek *modernizmin tüm gerçek eleştirisi*, tüm tutucu nihilizmin ancak postmodernist bir mızımlanma ile formüle etmeye çalıştığı şey, yine Hegel'in modern toplum üzerine kavramsal tablosunun kendi eytişimidir. Tinin bu içinde yaşadığımız son görünüşünün ortadan kalkışı *sonlu nesnel Tinin saltık Tinin sonsuz* özelemlerine doyum vermediğinin kavranmasına bağlıdır. Ama *kavramayan, anlamayan*, ve *anlamaksızın* eyleme atılan toy bilinç bu eleştiriyi temsil etmez. Tersine, insana karşı zorbalığında kendisi birkaç aydının *kendinde* iyi istençlerinden, *koşulsuz* olarak, *saltık* olarak "iyi istenç"lerinden sıyrılıp *vulgusun*, halkın yabancı ellerine düşer, tinin zavallı bir fenomeninden daha ötesi olmadığını kanıtlar. Tinin Görüngülerinin evriminde, insanlığın *gerçeklik* ve *özgürlük* ereğine doğru *eğitiminde* zora dayalı hiçbir kestirme yol hedefe ulaşmaz, tersine kendisi henüz kendi özel doğası konusunda bilgisiz insanlığa beklenmedik sorunlar yaşatır.

Kendinde-Usun tam açınımına ulaşarak *kendi için* Us olması süreci olarak, Eğitim *ilerlemenin* asıl anlamıdır. İlerlemenin ereğinin saltık İdea — ya da Tinin gizliliği ve edimselliği arasındaki çelişkinin ortadan kalkışı — olması ölçüsünde, eğitimin kendisi saluk İdeaya götüren süreç olarak tüm geçici, pragmatik, yararcı anlam ve öneminin üzerine yükselir. Böylece *Gerçek olana Eğitimin* kendisi *saltık ölçütümüzdür*. Mantıksal olan, edimselleşmesi gereken, *olması* gereken herşeyin değerini belirleyen, doğrunun ve yanlışın yargısını veren odur. Böyle ilerlemeye katılmayan herşey, milyarların aptallar olarak, çağdaş köleler olarak kalmalarına, ezilmelerine, küçük düşürülmelerine ve yokedilmesine karşı etkili olmayan herşey gerçekten *değersiz* ve *anlamsız* ve *saçma* olandır. Sanat ve Bilim — sözcüklere verilen en yüksek anlamlarda, tüm dışsallıklardan özgür olarak

İdealarında alındıkları düzeye dek — *ilerlemenin* gerçek *duyusal ve düşünsel* çabalarıdır. Her ikisi de modernist usdışının onları indirdiği *yararcılık* ve *çirkinlik* tininin ötesinde ve üstünde, yalnızca ve yalnızca *kendileri uğruna, özgür* olarak yerine getirildikleri ölçüde *gerçek* insan değerleridir. Ve her ikisi de, tinsel doğanın Güzelliğinin ve özdeksel *doğanın* Gerçekliğinin anlatımları olarak, varolan çirkinliğin ve varolan pragmatizmin asıl yargıçlarıdır. Her ikisi de kendilerinden *başka* erekler uğruna, içgüdüsel olarak kullanılabilir — yokediciliğin ve kendini yoketmenin hizmetinde, saldırganlığın ve ikiyezlülüğün hizmetinde. Önemli olan hangi tin tarafından kullanıldıkları, *saltık* yararlıklarının kavranıp kavranmadığıdır. Bunda Duyuncun *belirleyici* olması ölçüsünde, duyuncusuz pozitif eğitim yalnızca varolan türesizlik dizgesinin sürekliliğinin güvencesi olur. Bu düzeye dek, Tinin Gerçekliğe ve Güzelliğe eğitimi o denli de Duyuncun eğitimi olmalıdır.

Uzun tarihe bakışı kendi kategorileri yoluyladır ve görüngüsüne gerçek kategorilerle bakabildiği zaman görüngüsünü gerçekleştirir, dünyasını gerçekliğe dönüştürür. Karamsarlığa gömülmüş *öznel* niyetler, şu ya da bu *sonlu* özleme sarılan romantik duygusalıklar, öznelğin ötesine bakamayan ürkek ruhlar — tüm bunlar görüngüyü *kendinde* olduğu gibi göremezler. Ve değiştiremezler.

Hegel, kendisinden önce *Aristoteles'in* yaptığı gibi, *felsefe tarihinin evrensel değerini* kavradı, ve modern *Descartes'in* gösterdiği saltık ussallık yolunu *Platonik eýtışimin* tam değerine dek götürerek felsefenin tarihsel bütünlüğünü yeniden kurdu.

Gerçeklik ancak yanıta ve yalana bir gözdağıdır.

Bu yüzden *felsefe, bilgelik sevgisi*, tüm tarihte eğitimsiz popüler bilincin, kaba bilgisizliğin ve bunun sözcüleri ve sömürücülerinin düşmanlığı ile karşılaşır. Platonik mağaranın karanlık varoluşuna ayarlanmış bilinç tüm değişim söylemine karşı *değişimin* kendisine karşı, *kendini* değiştirmeye karşı direnir. Gerçeğin, İyinin ve Güzelin soylu yüksekliklerinden ürkünp neredeyse bir tutkuyla anlamsızına geri döner. Kendine boş bir bilgelik görünüşı verip ağırbaşlılık içinde irrasyonalizminde sarhoş olur. Oysa *Gerçeklik* insan usu için korkulacak birşey değil, tersine onun kendi en yalın doğasıdır. Ve *bütün felsefe tarihinin* kristal duruluğunun ve paha biçilmez tözünün temsilcisi olduğu ölçüde, Hegelcilik bu kaba bilinç biçimlerine, onların değersiz mantığına anlatım veren popüler realizmden skolastik pozitivizme dek bütün bir misolojiye dayanılmaz eleştiri olarak görünür. Bu popüler saldırılara hedef olması tüm zamanlarda olduğu gibi yirminci yüzyılda da *felsefe için, idealizm için* sağlıklı olmanın, doğru yerde bulunmanın, yalancı felsefecilik ile saltık uzlaşmazlığının birinci elden kanıtıdır.

Hegel de, her felsefeci gibi, *İdeaların* ve *İdeallerin* edimsel olamayacak soyut anlık kategorileri olmadıklarını gördü ve gösterdi. Güzelin, İyinin ve Gerçeğin varlığı olarak, *saltık İdeanın* belirlenimi kendine o denli de olgusal varlık vermektir çünkü *ideallığı* kendini *reallığı* yoluyla belirler. Tüm erkesini kendi eytişimsel gücünden türeterek, Us varoluşun direnilmez Gerçekliği, direnilmez Güzelliği, ve direnilmez İyiliğidir. Ve, bildiğimiz gibi, *ussal* olanın doğası usdışını ortadan kaldırmak, kendini *edimselleştirmek*ti. Usun saltık kavrayışı karşısında, İdeanın her bilinç biçiminde kendini biteviye dönüştüren devinirliği karşısında hiçbir *usdışı* biçim varoluşunu sürdürmeye değer olduğunu gösteremez; tersine, bir zamanlar ona direnen bilinç bile ona öyle büyük bir sevinçle katılır ve tüm öznelliğini onda öylesine yitirir ki, kötü biçiminin anısı bile belleğinden silinir.

2 Hegel'de felsefenin eytişimi yeniden kavrayışı

Hegel'in felsefesinin bu bilimin kendi tarihindeki birincil önemi bu tarihi *evrensel usun açınımı olarak görüp birleştirerek* onda bugüne dek başarılanların bir özetini vermesinde, başka bir deyişle, insanın kendi varoluşu üzerine şimdiye dek geliştirdiği *kuramsal bilginin* bir dizgesini sunmasında yatar. Bu değerlendirme felsefe tarihinin kendisinin edimsel tarihin *özbilinci* olduğunu kabul eder. Bu düzeye dek Hegel'in felsefesi insanın, doğasının ve tarihinin Usun terimlerinde bir çözümlemesidir.

Hegel *Tarih Felsefesi* üzerine derslerinde "Dünya tarihi ussal bir süreçtir, dünya tininin ussal ve zorunlu evrimidir" der. Kaufmann'dan aktarırsak, "yaşam Hegel için 'bir budala tarafından anlatılan bir masal' değildir; ve tarih, yalnızca değil ama ayrıca bir trajediler dizisidir. Enson temelde yatan bir amaç vardır — özgürlük — ve bu bir yargı ölçünü sağlar." Bu süreç görgül türkülüğü ve olumsuzluğu içinde değil ama *mantıksal-kavramsal* sürekliliği içinde görüldüğünde, Hegel'in *Görüngübilim*'de bir çözümlemesini verdiği yol boyunca ilerler, ve bu eytişimsel sürekliliğe girmeyen ekin alanları, bu *mantıksal* tarihe *etkin birer halka* olarak katılmayan halklar modern bilincin ulaştığı düzleme yabancıdırlar, onu *anlamazlar*, ve insanlığın *eğitiminin* edilgin üyeleri olarak varoluşlarının kendisinde daha şimdiden *yitmişliği* temsil ederler. Buna göre, bugün dünya bilincinin tarihsel *eğitiminde* bir türdeşlikten söz etmenin olanaksızlığı ölçüsünde, felsefenin ulaştığı bakış açısını *kavrayabilecek* ekin alanı tarihsel gelişimin *ön saflarında* yer alan, özgür olma yürekliliğini gösteren ekinlerdir, ve geriden gelenler için felsefe *başkalarının* sorunu olarak, en çoğundan değersiz bir akademik posa olarak varolur ve görünür. Kimi ekinler, tarihsel dinamikten yoksun uyusuk tinleri içinde, yüzyıllara yayılan tarihsel varoluşlarında felsefeye ve bilimlere el sürmezler. Bilim gibi felsefe karşısında da bunlar bu iki alanı ussal doğalarında kavrayıcı bir tutuma yetenekli değildirler; tersine, bu alanlarda yalnızca en kaba sonuçlar açısından alıcı olmakla yetinirler. Kavramsal çevrenleri dışında olan şeyler karşısında

yalnızca analitik bir uyanıklık tutumunu yeğler ve yalnızca bağımsız olanı alma yatkınlığı gösterirler. Sonuçta cansızlık bir dikbaşlılık içinde tekil kuramları bile almayı ve anlamayı, analitik olmayı, pragmatik olmayı bile başaramazlar. Bu ekin alanlarının içinde bulundukları dinginlik durumunda, ve herhangi bir ekin sel devinirlikten yararlanmanın olanaksızlığı ölçüsünde, *baştan sona yeni bir bilincin* yaratılması zorunlu olur. Ve mantuksal evrim kavramının kendisi mantuksal sıçrama kavramına doğru evrimlenirken, erkesinin kaynağı tarihsel felsefenin tözü olur.

Felsefe tarihi üzerine getirilen *analitik* yorumlarla karşıtlık içinde, felsefenin hiçbir zaman yalıtılmış *bireysel* yaratıların salt zamansal bir ardışıklığı, salt kaotik bir yığınlaşması olmadığını anımsamak gerekir. Tersine, felsefenin tek bir evrensel usun ürünü olduğunun kavranması ölçüsünde, açıktır ki yalıtılmış *analitik*, *atomik* bir kuramcılığın — sözde “paradigmacılığın” — felsefe tarihinden, aslında genelinde bir ‘tarih’ ten söz etmeye hakkı yoktur. Tersine, giderek görgücü girişimlerin kendileri bile kendi sanılarına karşı analitik bir düşünce uzayında varolmazlar, ve tarihsel bir sürekliliği, bir tür olumsuz bireşimi temsil ederek, antik sofizmden bu yana felsefe tarihini gölge gibi izlerler. Bu *ikincil* süreç, usun güvenine karşı bir karşısav olan bu kuşkucu boyut da felsefe tarafından izlenmeli ve kavranmalıdır. Hegel yalnızca felsefe tarihinin bütünlüğünü vurgulamakla kalmadı, ama felsefeye eşlik eden bu *olumsuz* sürecin de felsefenin *ilgisi* içersine alınması gerektiğini gördü. Kendisi büyük *Mantık Bilimi*’ni özellikle Kant’ın usa yönelttiği yalancı eleştiri ile vurgulu bir gerilim içinde yazdı ve felsefe tarihinde görgücü kuramların sağın çözümlemeleri üzerine çalıştı. Doğal bilince bir kördüğüm gibi görünen felsefe ve karşı-felsefe sürecinde ilkeler bütünüyle belirgin olarak ayrımlaştırmışlardır. *İnsan usu yalnızca kendini değil, ama usdışını, kendi karanlık yanını da tanımak zorundadır.*

Felsefenin insanlığın kendi üzerine *gerçek* bilincini temsil etmesi ölçüsünde, açıktır ki felsefe usun arı doğasının biliminden doğal bilimlere, sanattan modern politik bilinç biçimine dek uygarlığın ulaştığı en yüksek bilinç biçimlerinin kavramsal bir tablosunu verecektir. Ve *Mantık Bilimi*’nden *Estetik Üzerine Dersler*’ine dek, Hegel’in felsefesi bu amaç için Aristoteles’ten bu yana ortaya koyulan en kapsamlı girişimdir. Hegel’den bu yana felsefenin herhangi bir ilerleme yapmamış olması, bu bakış açısından, modern ekinin yapısında herhangi bir önemli gelişimin yer almaması olmasın değil, ama modern Avrupa felsefeciliğinin eytişimsel düşünceye yabancı kalmada diretmiş olduğunu gösterir.

Bu yeteneksizlik ile tam bir karşıtlık içinde, Hegel’de felsefe *eytişimin tam kavranışı* yoluyla bir kez daha kendini klasik Yunan felsefesine — felsefenin *kendisine, bütününe, gerçekliğe* — bağlar. Platon’da antik devleti ve toplumu çözümleyen *aynı eytişimsel yetkinlik* Hegel’de modern devlet ve toplumu çözümler; Aristoteles’te insan usuna ve tüm kazanılmış insan

bilgisine dizgesel bir yapı verme girişiminde bulunan aynı eytişimsel ustalık, onda *Mantık Bilimi*'ni ve *Doğa* ve *Tin Felsefelerini* üretir. Bu yüzden, eytişimin onda kazandığı sağmılık ile, Hegel tarihsel *kişiliğini* felsefesinden ayırmayı başarır ve ekinsele olarak bir Hristiyan, bir Avrupalı, bir Alman olmanın ötesine, tarihsel olarak koşullu öznel, olumsal belirlenimlerin ötesine geçer. Tüm bunların dışında ve üstünde, o bir *felsefecidir*, ve her felsefeci gibi — ve doğal bilincin hiçbir zaman anlayamadığı gibi —, felsefenin tarihsel/ekinsel dışsallıktan özgür bir düşünce yolu olduğunu çok iyi bilir. Parmenides ve Herakleitos'un kavramları ile başlayan ve Platonik saltık İdea ile sonlanan *Mantık Bilimi*'ni, tüm felsefe tarihinin altın tözünü anlatan bu çalışmayı, klasik Platonik eytişimi de sağmılaştırarak kuran bir kavrayış gücünü böyle sonlu, geçici, eksik ölçünlere indirgemeye yönelmek yalnızca ve yalnızca bu dışsal bilinç düzlemlerinde gerçekçi bir değerlendirmenin yer alamayacağını gösterir. Modern Avrupa tını (hiç kuşkusuz tarih-dışı Ortodoks ya da Katolik tınler değil ama ussalcı Protestan tin) upkı her felsefe-dışı tin gibi kuramsal düşüncenin doğasına bütünüyle yabancıdır, ve anlamadığı felsefeyi felsefenin kategorileri ile değil ama sıradan düşüncenin tasarımları ile yargılar. Ve eğer kendi zamanının çocuğu olan felsefenin gene de içinde varolduğu ekinsele usa karşı kavramsal *bağımsızlığı* ve eleştirel *özerkliği* algılanırsa, felsefeyi bir çocuk oyunu olarak gören modern akademizmin usun bu biricik özgür bilimi karşısında nasıl tam bir şaşkınlık içinde kaldığı görülebilir. Avrupa'da son yüzyılda aşağı yukarı baştan sona akademikleşen felsefecilik bu *kurumsallaşmasının* bedelini ödemiş, kendisi yerleşik bilinç biçimlerinin bir bileşeni olarak, bir kez daha aynı skolastik felsefe parodilerine, aynı görgücü metafiziklere geri düşmüştür. Akademik felsefenin yanı sıra, bu sözde *bilim* yuvalarının, üniversitelerin tarihsel sorumluluk açısından böylesine ilgisiz ve güçsüz ve özgürlüksüz olmaları, aslında her durumda popüler politik kararların denetimi altında kalmaları ve politik alanda bir hiç olmaları bilimsel özerkliğin hiçbir zaman gerçek değil ama her zaman göstermelik olmuş olduğundan başka bir anlama gelmez. Kurumsal bilimin modernizmin kurallarına göre oynamaktan başka seçeneği yoktur: Politik davranış akademik davranışa egemendir, ve onu yokedicilik ve değersizlik düzenine altgüdümlü kılar.

Felsefe söz konusu olduğunda, bugün kurumsal felsefecilik bütününde tümü de kendilerini şu ya da bu yolda Locke/Hume geleneğine bağlayan usdışı girişimlere yuva olmuştur. Ve bu cansıkıcı yüzeysellik, bilindiği gibi, analitik ve pozitivist yazarlarda kendini *tüm* felsefenin, *tüm* bilimin, *tüm* erdemnin yürütülmesinde sonlandırmıştır (Kant'a bağlanan modern usdışı girişimler bile Hume'un onun üzerindeki etkisi aracılığıyla aynı kökenleri gösterirler; nihilist/pozitivist törellik ve estetik yorumları da yine Kant'ın özncliliği üzerinden aynı kuşkucu değer-sizliğe ulaşırlar). Ve karşıt kampa baktığımız zaman, şu ya da bu ölçüde Hegel yorumculuğu ile güdülenen

tüm modern ussalcı çaba da hiçbir zaman felsefi düşüncenin eytişimsel yeteneğini kavramayı başaramamış, yarı-ussalcı biçimler altında üstlendiği cılız girişimleri ile tek-boyutlu bir toplumun gözünde felsefeye bütünüyle değersiz birşey, giderek gereksiz birşey görünüşünü vermiştir.

Daha da kötüsü vardır. Modern "felsefeler" türlü türlü kendi ekin alanlarının öz-bilinçlerini olmasa da hiç olmazsa öz-sanılarını çözümlemeleri ve yansıtmaları ölçüsünde, bir ekinin felsefesinin yokluğu o ekinin özbilincine tam bir ilgisizliğini, kendisi üzerine düşünme girişiminde bile bulunmadığını gösterir. Böyle bir toplum içinde yaşadığı zamanın olduğu gibi gelecekteki olanaklarının da bilinçsizdir, herşeyden önce kendi varoluşunu koşullandıran etmenler açısından dört dörtlük bir yanılsama içindedir. Gene de, bir başka bakış açısından, bu bir şans, geriden gelenin şansı olabilir, ve eğer Descartes'ın sözlerini anımsarsak, doğal bilinç için bilgisizlik bile yanlış doğru bilmekten daha iyidir. Eğer bu bilinci felsefenin saluk değeri konusunda bir parça uyarabilmek olanaklıysa, açıktır ki onu felsefede eğitiminin şansı Avrupa'nın bozulmuş analitik bilincini eğitiminin güçlüğü karşısında çok daha umut vericidir.

3 Hegel'in *Ansiklopedi'sinin durumu*

Gerçek bir kuramsal çalışma *ideal* biçime ulaşmaya çabalar ve bitimsiz bir *eksiksizleşmeye* açıktır. Çünkü bir yandan konunun eytişimi sürekli olarak yeni uslamlamalarla daha öte açımına ve daha tam bir *mantıksal yapıya* ulaşma olanağını verir. Öte yandan, görgül içeriğin kendisi kendi eytişimi yoluyla gelişir ve kuramsal düşünce kendi ideal düzleminde bu gelişimin iç mantığını ve daha yüksek anlamını yeniden yakalar. Bu bakış açısından, bütün bir *felsefe tarihi* insan usunun *eksiksiz* doğru ilerleme çabasının kuramsal tarihidir. Ve modern dönemde Hegel'in kendi *Ansiklopedisi* duruma en iyi örnektir: *Mantık Bilimi*'nin dizgesel yapısı daha *anlaşılır* bir çözümlemeye ve kullandığı anadilin ve hedeflediği ekinin özgünlüklerine daha yakın bir uyarlanmaya açıkken, öte yandan alanına aldığı tikel bilimlerdeki görgül içeriğin gelişimi bütün bir ansiklopedinin kendisini dinamik bir gelişime açık tutar. Hegel derslerinde kullanmak üzere tasarladığı ve ilk kez 1817'de yayımladığı *Ansiklopedi* üzerinde çalışmasını aralıksız sürdürdü ve 1830'da son ve üçüncü yayımını çıkardı. *Ansiklopedi* sözcüğe verilen halksal anlamda dışsal bilgilerin alfabetik/analitik bir düzenlemesi değil, ama insan bilgi ve deneyim birikimini *mantıksal* olarak örgütlemeyi, *gelişmekte olan bir bütüne* oluş süreci içinde anlaşılabilirlik ve anlam vermeyi amaçlayan kuramdır. Bu yüzden, içeriğinin görgül yanında, gelişen insan deneyimine koşut olarak gelişmesi gereken bir *eytişim* dizgesidir.

Ansiklopedi'nin *Doğa* ve *Tin* felsefelerine ayrılan bölümleri henüz çok az tanımlarlar, ve onlara gösterilen ilgisizlik bilimlerin felsefeden *ayrılması* denilen şeyi anlatmasının yanı sıra, usa karşı her yönde ilgisizleşen, giderek

düşmanlaşan pozitivist tembelliğin de bir kanıtıdır. Gene de, Hegel'den sonra Avrupa felsefeciliğinin kendi kendini çürütmeye başlaması ve gerilemesi bütün bir felsefe tarihinin evrimi göz önüne alındığında önemsiz bir olaydır. *Doğa* ve *Tin* felsefeleri hiç kuşkusuz felsefe tarihinin başlangıcından bu yana her zaman mantıksal yanını kendisi ile birlikte bütünü içerisinde işlemişlerdir. Hegel'in özsel katkısı, yine Aristoteles'in yaptığı gibi, bu iki alanı kendi içlerinde birer dizgesel bütün olarak ele almaktır; ve *Mantık Bilimi*'nin *antik Organon* ile ilişkisine gelince, Hegel'in kendisi yaptığı şeyi yine özsel olarak yalnızca bir dizgeselleştirme olduğunu belirtir. Sözleri şöyledir: “[*Kant'ın*] Eleştirel felsefe[si] hiç kuşkusuz daha şimdiden metafiziği Mantığa çevirmişti, ama, daha önce anımsatıldığı gibi, o da sonraki idealizm gibi nesnenin önünde ürkiüp mantıksal belirlenimlere özsel olarak öznel bir inlem verdi; böylelikle bu felsefeler aynı zamanda kendisinden kaçtıkları nesne ile yüklü kaldılar, ve geride bir kendinde-şey, bir sonsuz durdurma onlar için bir öle yan olarak kaldı. Ama bilincin karşıtlığından kurtuluş — ki bilim bunu varsayabilmelidir — düşünce-belirlenimlerini bu ürkiütücü, tamamlanmamış duruş noktasının üstüne yükseltir ve onların kendilerinde ve kendileri için oldukları gibi, böyle bir kısıtlama ve gönderme olmaksızın mantıksalın ya da *arı-ussallığın* kendisi olarak irdelenmelerini ister.

Kant bunun dışında mantığa, eş deyişle sıradan anlamda mantık denilen bir belirlenimler ve önermeler topluğuna başka bilimlerden çok erken bir dönemde tamamlanmış olma talihini yükler; Aristoteles'ten bu yana geriye doğru hiçbir adım atmamış, ama ileriye doğru da hiçbir adım atmamıştır —, ikincisi, çünkü tüm görünüşe karşın bitmiş ve tamamlanmış görünür. — Eğer mantık Aristoteles'ten bu yana hiçbir değişime uğramamışsa — ve gerçekte modern mantık ders kitapları irdelendiğinde değişimler çoğu kez atlamalardan oluşur —, o zaman çıkarılacak vargı hiç kuşkusuz mantığın özellikle bütünsel bir yeniden-toparlama [*Umarbeitung*] gereksiniminde olduğudur; çünkü tinin iki bin yıl süren çabaları onun için düşüncesi üzerine ve kendi içindeki *arı* özelliği üzerine daha yüksek bir bilinç üretmiş olmalıdır.” (*Büyük Mantık, Giriş, Mantığın Genel Kavramı.*)

Bilindiği gibi, Platon ve Aristoteles ile felsefe daha sonraki felsefi çabaların ancak öykünebildikleri aşılması güç bir doruğa ulaşmış ve onları izleyen antik çabalar hiçbir zaman bir daha aynı yüksekliğe erişememişlerdir. *Mantık Bilimi* Aristoteles'ten kabaca on yüzyıl sonra kapsamlı olarak bir kez daha Farabi tarafından ele alınmıştır (gerçekte kendi döneminde yalnızca modern dönemdeki Descartes gibi bir öncü konumda olmakla kalmayan, ama çok daha dünyasal, çok daha özgür, çok daha ussal bir ortamda yazmanın üstünlüğünden de yararlanan Farabi mantık çalışmaları ile ikinci Aristoteles olarak bilinirdi; henüz çalışmalarının düzenli bir yayımından yoksunuz).

Mantık Bilimi'nin Aristoteles'ten bu yana gelişimi Hegel'in deyiimiyle bir *Umarbeitung*, bir yeniden-toparlama, Aristoteles'in çalışmasının bir modernleştirilmesidir. Burada doğasını kesinlikle anlamadığı “gelişim”

sözcüğünü *saltıklaştıran*, çocuksu bir analitik/tek yanlı dilek ile *herşeyin* gelişmesi, değişmesi gerektiğini vurgulayan görgücü eğilime karşı yalnızca bu tutumun çok gecikmiş ve bu yüzden antik çağda felsefenin doğuş evresindeki saltık değerini bütünüyle yitirmiş bir Herakleitosçuluk olduğunu anımsatmak gerekir. İnsan düşüncesinin *kurgul* doğasına yabancı, düşüncenin *mantıksal* devimi konusunda *en küçük* bir kavrayışı bile olmayan görgücülük *yok saydığı* usun gelişiminden nasıl söz edebilir? Gene de, analitik bozuk-mantıkta “gelişim” kavramının kendisinin gerçekte bir *görelilik* anlamına geldiğini, hiçbirşeyin *saltık* olmaması gerektiğini anımsamalıyız; ve buna göre Us da gelişmeli, tıpkı doğal görüngülerin kendileri gibi bu görüngülerin *yasaları* da *değişmeli*, doğa hiçbir saltık tanımamalı, tersine *kendinde* yıldan yıla, çağdan çağa yasalarını yenileyen *kaotik* bir belirsizlik olmalıdır. Ya da, yine aynı görecilik mantığına göre, kendilerinde saltık birer us işlevi olan *yargı ve tasım yetileri* de aynı yolda hiç olmazsa dönem dönem değişikliğe uğramalı, tıpkı geometride ya da sayı kuramında ussal belitlerle oynayan analitik çokbilmişliğin yaptığı gibi bambaşka tasım betileri üretilmeli, uylaşımsal mantık modelleri yaratılmalı, insan mantığı plastik başkalaşımlara yetenekli olmalıdır. Bu şizofrenik bilince *gelişimin kendisinin gelişmediğini*, *oluş* kategorisinin kendisinin zamansal olmayan ve böylece *oluşmayan* mantıksal bir kategori olduğunu anımsatmak gerekir. *Herşey* değişkendir, görelidir, akışkandır. Elbette. Ama yalnızca sudan kafalarda $\pi\alpha\nu\tau\alpha$ $\rho\epsilon\iota$ — ya da, *herşey akış durumundadır*. Görgücü mantık ona karşı hiç yüksünülmeden getirilen her kurgul uslamalamanın hakkından gelmesini bilir: Onu anlamayarak! Bu sıradanlıkları tartışmayı gelişimin doğasını diyalektik olarak değil ama ancak analitik olarak algılayabilen paradigmacı ruhlara bırakabiliriz.

Felsefi bilginin bir görgül bilgiler derlemi olmadığıının, tersine görgül bilgideki *mantıksal* yapıyı, gerçek *anlamı* saptayan *eytimsel düşünme* olduğunun kavranması ölçüsünde, *Ansiklopedi*’nin bu son iki bölümünün üstlendiği girişimin felsefi bilgi için önemi ve değeri sonsuzdur. Bu aynı bağlamdadır ki sınırlı da olsa *kavranmış* bilgiyi belirsiz bir görgül bilgiler *kaosundan* çok daha değerli, çok daha anlamlı gören Descartes “*bugünlerde Aristoteles*’i *en büyük tutkuyla izleyenler eğer doğa üzerine onunki denli bilgileri olmuş olsaydı kendilerini çok mutlu görürlerdi*” der (Söylem, VI). Ussal bilgi, mantıksal doğası içinde kavranmış bilgi sözcüğün tam anlamıyla *bilgi* iken, görgül ‘bilgi,’ yararlığı ne denli yüksek olursa olsun, kütlesi ne denli büyük olursa olsun, henüz işlenmiş, gerçek *ilişkilerini* ve böylece gerçek *anlamını* bulmuş bilgi değildir. Felsefe kendi içeriğinde ele aldığı görgül bilginin düzeyi ile sınırlı olduğu ölçüde, *Ansiklopedi*’nin bu son iki bölümü hiç kuşkusuz modern bilimlerin Hegel’in zamanından sonra süren gelişimin ve ekinel dünyada yer alan değişimlerin felsefi irdelemesinden yoksundur. Ama bu *Ansiklopedi*’nin *eskimişliği* gibi görgül görüşleri aklamaktan çok yalnızca ve yalnızca onun yukarıda kuramsal içerik

açısından sözü edilen o aynı *eksiksizleştirilme* gereksinimi içinde bulunduğu gösterir. Böyle bir görev ve sorumluluk karşısında Hegel'den sonra modern felsefecilik tam bir uçarılık olmuş, ve tam bir misolojiye yozlaşmadığı yerlerde bile cılız ussalcıklar üretmekten öteye geçememiştir.

Olguların bu kısa değerlendirmesi bugün felsefenin nasıl bir sorunla, nasıl temel bir görevle karşı karşıya olduğunu görmek için yeterli olmalıdır. Modern felsefesizlik ikliminde herşeyden önce yalancı felsefe imgelerini kendi önemsizlikleri içinde görerek *felsefenin gerçek kavramını* yeniden kazanmanın özsel olduğu, tüm felsefi girişimin anlamını ve değerini belirleyecek denli dirimsel olduğu açıktır.

4 Felsefenin gerçek kavramını üretmek

Felsefede kendilerini deneyimli sayanlar, giderek felsefeyi *düzeltilmeye*, ya da onu kendilerine dek sürmüş olan tüm yanlışlarından kurtarmaya çalışan kibirli modern felsefecilerin kendileri bile pekçok durumda felsefe tarihindeki *ön* çalışmaları, onları koşullandıran alanın kendisini *kavramanın* önemini göremezler. Bunların bir bölümü Kavramın bağıntısının bilinçsizi olan *anlak yöntemleriyle* en iyisinden Amerika'yı yeniden keşfetmeye çalışırken, bir başka bölümü ise bu tarihi bütünüyle bir yana atıp dosdoğru görgücü bir yön tutarak geriye doğru ilerlerler. Gerçekte *felsefe kavramının* kendisi *felsefe tarihi* kavramı ile öylesine geri alınamayacak bir yolda bağlıdır ki — felsefenin ve bilimin antik çağda mitolojik bilinçten *birlikte* doğuşları bir yana —, hiçbir felsefe dizgesinin bu tarihten başka bir doğum yeri yoktur, ve ikisini ayırmak ancak analitik imgeleme düşer. Doğal bilinç felsefeyi *baştan başlayarak* üretmek zorunda olmadığı için, ve kendi *görgül* dokusunda onu felsefenin *kavramına* ulaştıracak verili hiçbirşey bulamadığı için, kaçınılmaz olarak onu bu kavrama götürecek *ön çalışmalara* gereksinir. Eu azından, hangi güdü ile olursa olsun gerçeklik arayışına giriştiği zaman, onu bir kez daha Thales'te gördüğümüz o antik başlangıçlara, aslında onların da gerisine düşürmeyecek bir *felsefe tarihi* birikiminden yararlanmak, bu tarihi dikkatle inceleyerek onda özlüleştirilen düşünce çabasını özümsemek zorundadır. Aslında doğal olarak bunu yapar, giderek hangi yeğînlikte olursa olsun güdülerini bile bu ön çalışmaların etkileri altında geliştirir. Önemli olan şey bu bağlantı üzerine düşünmenin *gereğini* görmek, ve bu belirlenimin doğasını anlamaktır.

Genel olarak kuramcılık — bilincinde olsun ya da olmasın — *kendinde* böyle ön çabaların bir sürdürülüşü, mantıksal bir sürekliliğe ya da devinirliğe bir katılıştır, ve felsefeyi ilgilendiren yalnızca bu evrensel yandır. Avrupa felsefeciliğinin Hegel'e dek antik Yunan eytişiminin, Platon ve Aristoteles'in çalışmalarının değerini kavramamış ve onları tam olarak kullanmamış olmasının sonuçları modern felsefenin Descartes'tan Fichte/Schelling'e bütün bir doğuş sürecindeki anomalilerde kendini

gösterir (ve her felsefeci durumunda yinelenir). Bu anomaliler *felsefe tarihi kavramının* yokluğu ile birlikte giderler, ve ilkin Hegel bu tarihin *tam değerini*, günümüz felsefe tarihçiliğinin ancak görgül bir ardıcılık olarak yorumlayabildiği bu olgunun gerçek mantıksal önemini görür. (Tarihsel/görgül içerik bir yana, Descartes'tan Hegel'e ulaşma süreci modern Avrupa felsefesi için Platon ve Aristoteles'e ulaşma sürecini anlatır). Modern mekaniğin Galileo ve Kopernik durumunda Aristoteles/Ptolemi dizgesinin bir *geliştirilmesi* olarak nasıl verimli bir başlangıç yaptığı anımsanırsa, felsefede aynı değerbilir yaklaşımın gösterilmemiş olmasının ortaya çıkan modern tabloda yol açtığı tuhaflıklar şaşırtıcı gelmemelidir. (Descartes eytişim konusundan bütünüyle habersizdir ve onu skolastik *tasım öğretisi* olarak bilir. Modern felsefede ilk kez Kant eytişimi açık bir vurgu ile günışığına çıkarır ve büyük çalışmasının *yarısını* ona ayırır. Ama gene de kaynak Platon'dur ve Kant Platon'a borcunu "arı usun tarihi"nin kendisine dek *tam bir yıkım* olduğunu söyleyerek öder.)

Böylece Hegel'e doğru çalışan modern felsefe süreci Avrupa ekininin genel tarihsel akışına aykırı bir yönde gider. Kıtanın *çarpık* tarihin asıl bilinç dökümünü üstlenen Nietzsche bütünüyle doğru olarak Avrupa'nın büyük halksal değer ve idealarının mantıksal vargısının *nihilizm* olduğunu söylerken, felsefe Hegel'de tam tersine saltık İdeanın biricik *gerçek değer* olarak kavranışına ulaşır. (Hegel'in mantığından bütün bir modern katkı ayıklanabilir; tarihsel çözümlemelerinden bütün bir Hristiyan terminoloji ayıklanabilir; sonuçta hiç kuşkusuz çok daha yalın ve çok daha kolay anlaşılır bir duruluk elde etmekten başka hiçbirşey yitirilmez. Görgücülüğün Hegelciliği Hristiyanlaştırması tek bir sözcükle temelsizdir ve yalnızca tasarımsal anlağın vargılarından biridir.) Onun mantıksal tarihinde Avrupa ussallığı hedefi özgürlük olan Tinin salt yeni bir *görüngüsünden*, *geçici* bir biçiminden başka birşey değildir, ve kendi felsefe tarihindeki sözleriyle, "[Katolik Orta Çağlar ile görelî olarak] *Protestanlık kendini eytişimsel karşıtlıkların — düşünme ve eylemin, bengi ve bireysel tinin, bireyin ve dünyanın — daha etkili bir uzlaşması olarak gösterir.*" Bu yalnızca "daha etkili uzlaşma" hiç kuşkusuz tüm çelişkinin ortadan kalkışı ile, saltık İdeanın gerçek uzlaşması ile uzaktan yakından karşılaşılabilcek birşey değildir. Batı felsefi ekini, tüm boyutlarında, hiçbir biçimde anlamadığı Hegelci eytişimi bütününde dışlar, ve bu tutucu, kuşkucu, göreci, pragmatik tin Hegel'in kurgul kavrayışından çağlar boyu uzaktır. Modern Avrupa felsefeciliğinin Hegel'den sonra gelişmesi bir yana, yalın Platonik eytişimin bir kavrayışını göstermesi bile söz konusu değildir, ve eytişim olmaksızın felsefecilik Kavramının tüm ciddiyetini yitirmiş, modern kocabebeklerin bir oyununa dönmüştür. Hegel'de felsefe Kavramının gerçek sürekliliğini temsil eder ve bu bilimi yaratan insanların eytişimini eksiksizliği içinde yeniden diriltir (*Mantık Bilimi*'nin son bölümünde "Saltık İdea" başlığı altında yalnızca eytişimsel düşüncenin bir açılanışı,

“Kurgul Yöntem” verilir). Kuşkucu Kant kuşkucu irrasyonalizmi gereği bu tarihten yararlanmak bir yana, tersine onu bütününde bir yanılabilir yığın olarak görür. Buna karşı Hegel, yukarıda aktardığımız gibi, *Mantık Bilimi*’nin Aristoteles’in *Organon*’unun bir “yeniden toparlanması” olduğunu söyler.

Felsefenin yalnızca *adını* bilmek felsefenin *Kavramını* bilmek değildir. Doğal bilinç ilkin kendisiyle *kurgul* düşünme yolu arasındaki *ayrımı dikkate almadan* felsefeye girer, kurgul metinde yalnızca kendi önyargıları, inançları, kanıları ve değerleri ile anlaştığını ya da çatıştığını sandığı ve ona ancak bu ilişki dolayısıyla *anlaşılır* gelen satırların altını çizer. Felsefenin *özel bir kavrama* çabası olduğunu, ilkin ön-yargılardan bütünüyle arınmış bir *özgür* yargının yetkinliğini gerektirdiğini algılamaz, tersine onu doğal uslamlamaları ile ölçüp biçer, ona kendi kavrayışsız tasarımlarını yansıtır.

Felsefe analitik okulda görülen o kuru, soyut düşünce çabasından bütünüyle başka bir tını gerektirir ve doğal usu olduğu gibi *ruhunu* kendisini de, istenci ve duyuncu da *gerçeklikle* yoğurmak ruhsuz kuşkuculuğun başarabileceğinden bütünüyle başka bir iştir ve bütünüyle başka bir yöne bakar. Doğal bilinçte gerçekliği *bulmak* sözcüğün tam anlamıyla orada gerçekliği *yaratmaktır*. Bu anlamda felsefe, gerçekliği içinde anlaşıldığında, *eğitimin*, bilincin *ideale* dönüşümünün sürecidir, ve kuramın kılığın ayrılmasının olanaksızlığı ölçüsünde, erdem felsefenin kaçınılmaz bir yan ürünü iken, kuram ve kılğının analitik ayrılığı ise — *tüm* tutarlı görgücü-kuşkucu antik, skolastik ve modern düşünürlerin burada sıralamayacağımız kılğılarında görüldüğü gibi — açıkça *erdemsizliği* besler. Uzun bu *kuramsal ve kılğısal* gelişim ve açınımının bütünlüğü olgusu karşısındadır ki Sokrates erdemin bir eğitim sorunu olduğunu, *bilgi* ile bir olduğunu, bilgisiz insanın ve insanlığın erdemsiz olduğunu söyler. Yine bu yüzden gerçekliği anlamak gerçekliği yaşama geçirmektir, *kendi bilincini gerçekleştirmektir*.

Buna karşı ‘yarı-felsefecilik,’ bozulmuş, doğal birliğini yitirerek felsefi birliğini bulamamış kuşkucu analitik bilinç felsefe için, gerçeklik için bir umutsuzluk durumudur. İnsana *bütününde* kuşku ile — ve açıktır ki gülünç bir saygısızlık ve küstahlık ile — bakan, karşısındakinin varlığını algılanmasına borçlu kılan ve kendisi algılanmadıkça varolmayan, kendinde bir *değer* de olan *gerçekliği* bir olasılık ve istatistik sorununa indirgeyen, inanmayan, güvenmeyen bu kafa yapısı felsefede olduğu gibi toplumsal olarak da dayanılmaz bir ruh durumunu anlatır.¹ Ve karşımıza *görgücülük* olarak çıkan bu bilinç biçimi bu ürkek ruhun kendine kuramsal alanda anlatım verme girişiminden başka birşey değildir. Bu bilincin işlevi analitiktir: İnakları çözme uğruna yola çıkarak gerçekte herşeyi bir daha geri alamayacağı bir yolda çözer, hiçbir gerçeklik, hiçbir değer, hiçbir inanç kabul etmez, çünkü bunların tümünün saltuk olduğunu bilir, oysa kendi saltukunu görelilikte bulur.

Modern bilincin Felsefe eğitiminde *saltuk olarak* özsel olan ve birincil

olan şey “görgücülüğün” felsefe ile ilgisinin yalnızca *olumsuz* olduğunu, görgül ilkesinin tutarlı izlenişi yoluyla felsefeye değil, ama tersine evrensel bir misolojiye, bilim ve felsefe düşmanlığına götürdüğünü görmektedir. Görgücülük felsefe tarihine *usun karşısavı* rolünde girer. Usun doğal bir yetisi olan *analitik/çözümlemeci* düşünce yalnızca ve yalnızca *soyutlayıcı* düşüncedir, ve *kurgul-somut* olan gerçekliği kavramaya yeteneksizdir. Ve bir ‘yöntem’ olarak üzerinde koşulsuzca diretildiği ölçüde, bütünüyle mantıksal olarak tüm *bireşimli* düşünceyi, tündengelimci bilimi yadsı-makla kalmaz, tersine özsel olarak *eytişimsel* düşünmeye karşı kesin bir duyarsızlık ve yeteneksizlik olduğu için, yalnızca felsefeye karşı değil ama tüm bilimsel düşünceye karşı da düşmanca bir tutuma girer. *Bilimsel gerçekliğin olanaksız* olduğu, tüm *kuramın anlamsız* olduğu, geometrinin, fiziğin, en özsel doğalarında ussal olan ve kendileri ussallığın görgül kanıtları olan bu bilimlerin de felsefe ile birlikte *olasılık* ve *inanç* uçurumuna atılmaları gerektiği vargısına ulaşır. (Doğal bilinç, böylesine büyük bir saçmalığın ileri sürülebileceğini tasarlayamayacak denli saf bilinç, tersine, görgücülükte *bilimselliğin* kurtarıldığını, söz gelimi Hume’un, bilime bir olasılık ve inançtan öte, bir alışkanlık yapısı olmaktan öte herhangi bir değer yüklemeyi kabul edemeyen bu kuşkucunun Newton biliminin yöntemlerini felsefeye uyguladığını vb. yazar.)

Kuşkucu olduğu denli de inakçı bir popüler bilinç alanından felsefeye geçmenin kendine özgü sorunları vardır. Felsefenin *gerçeklik* arayışı olduğunun anımsanması ölçüsünde, burada

1) doğal bilincin kuşkusunu ve eleştirisini niçin kendisine değil de felsefeye karşı yönelttiğini sorgulaması,

2) felsefe ve doğal/görgül bilinç arasındaki geçimsizliğin olgusunun doğası gereği olduğunu anlaması,

3) felsefe tarihine pozitif bilimlere olduğu gibi salt “belleyici” bir inakçılık tınıyla yaklaşmaması, ve son olarak ve eşit ölçüde önemli olarak,

4) felsefeye tüm tarihi boyunca onu ortadan kaldırmaya çalışan bir kuşkuculuğun eşlik etmiş olduğunu gözardı etmemesi belirleyicidir.

Tıpkı bireysel bilincin *biçiminin* evrensel tarihsel gelişimin ürünü olması gibi, bilincin *gerçek biçimine*, *ideal biçimine* ulaşma sürecini anlatan felsefe tarihi de *gerçeklik* öğelerinin kendilerinden oluşan *kesintisiz* bir gelişim sürecinden başka birşey değildir. “Kesintisiz” ise boş bir tarihsel sürekliliği değil, ama kavramın yalın eytişimsel deviminin sağladığı gerçek sürekliliği, *hiçbir* doğal bilimin, *hiçbir* matematiğin, *hiçbir* pozitif bilimin henüz erişemediği ve görgül doğası gereği erişemeyeceği dizgesel ve özbilinçli sağlamlığı, ve bu anlamda gerçek bilimselliği anlatır. Burada önemli olan nokta düşünür üstüne düşünür, kuram üstüne kuram yığmak değil, ama hangi kavramların ve kavrayışların *gerçek bir ilerleme* anlamına geldiğini, hangi kavramlar ve kavrayışlar olmaksızın sürecin tükenip gelişemeyeceğini görmeye çalışmaktır. Felsefenin gerçek kavramı onun

tarihinin de gerçek kavramını verecektir. Ve tam bu bağlamda Hegel'in *Mantık Bilimi* felsefe tarihinin bu tözsel çabasının bir toparlanması, ve 'tarihsel' felsefecinin süreçte kavramadığı eytışimsel sağlamlığın kavranmasıdır. Eğer bilinç bilimselliğin gerçek değerini kavırıyorsa, eğer bilimsel bütünü tüm öznel olumsuzlıklardan, karışıklıklardan, tutarsızlık ve gereksizliklerden özgür olması gerektiğini görüyorsa, o zaman bir felsefeci olarak Hegel'in katkısını değerlendirmenin gerçek ölçütünü de bulmuş olacaktır.

Salt bu zeminde bile yeterince açıktır ki felsefeyi öğrenme sürecinde ilk sorun felsefenin *doğru* bir kavramını üretmek olarak görülmelidir. Aşağı yukarı bir yüzyıl boyunca bir yandan *analitik geleneğin*, bir başka yandan *olguculuğun*, daha bir başka ve hiç kuşkusuz çok daha dramatik bir yandan *özdekçiliğin* elinde ileri geri atılan modern doğal bilincin kendini bu durumundan bağışlamak için yapması gereken tek şey budur.

5 Doğal bilinçten felsefeye

Doğal bilinç için Mantık Bilimine (kurgul felsefeye) bir *hazırlık* zorunludur. Ama buna ister bir giriş, isterse bir geçiş diyelim, özsel olan şey bu noktanın da tüm *başlangıçlar* gibi eytışimsel bir doğada olduğudur. Platon her kavram durumunda karşılaşılan bu genel soruna *Menon*'da değinir [80]:

Menon: *Ve bilmediğini nasıl araştıracaksın Sokrates? Araştırma konusu olarak neyi ortaya koyacaksın? Ve eğer istediğini bulursan, bilmediğinin bu olduğunu nasıl bileceksin?*

Sokrates: *Ne demek istediğini anlıyorum Menon. Ama getirdiğin uslamamanın ne denli güç olduğunu görmem gerekir. Bir insanın ne bildiğini ne de bilmediğini araştıramayacağını ileri sürüyorsun. Çünkü eğer biliyorsa, araştırması gerekmez; ve eğer bilmiyorsa, araştıramaz, çünkü araştıracağı olduğu konunun kendisini bilmez.*

Gerçekte bu dışsal görünen hazırlığın kendisi felsefenin *içersine* düşer, ve böylece felsefenin ilk adımı burada yatan çelişkinin üzerine gitmekten oluşur. Doğal bilinç gerçekliğin ne olduğunu bilmez, ve kendisi gerçeklik biçimi değildir; ve bu bilgisizliğin ya da eksikliğin bir önsezisi nedeniyledir ki gerçeklik arayışına yönelir. Ama neyi istediğini bilmedikçe, onu istemesi söz konusu değildir. Aynı sorunu başka terimlerle anlatırsak, doğal bilinçte felsefenin ya da gerçekliğin yalnızca *tasarımı* bulunur, kavramı değil; ve çözüm bu sorunun üzerine giderek bu tasarımı *kavrama* yükseltmektir.

Doğal Bilinç kavramları *yahutlanmış tasarımlar* olarak barındıran ve tüm bağıntılarını kavramın *mantıksal zorunluğuna* göre değil ama analitik anlayışın dışsal *çağrışımsal* yollarına göre oluşturan bir us görüngüsüdür. A = A ilkesine göre, karşıtları ayıran ve birliklerini dışlayan özdeşçi anlık mantığa göre belirlenen bu bilinçte *hiçbir eytışimsel bağıntı, hiçbir kurgul birlik*, ve dolayısıyla *hiçbir gerçeklik* yoktur. Bu bilinç biçimlerinin ardışık

tarihsel dönüşüm süreçlerinde (*Tinin Görüngübilimi*) hiçbir ögenin kalıcılık bulmadığını, kapsamlarında *gerçek* hiçbir bağıntının kurulmadığını görürüz. Kavram bunlarda tasarımsal örtüsü altında yatar, ve bağıntısını — dizgesel kurgul ilişkisini — kendi eytişimsel belirlenimiyle değil ama olumsal, alışkısıl, dışsal süreçler yoluyla kurar.

Doğal bilinçte kavramsal düşünme süreçleri bu bilince *örtük* olarak işler, ve bu bilinç doğal düşünme süreçlerinde *kavramlar* yerine duysal *imgeler* ve *tasarımlarla* iş görür, *önerme* ya da daha tam olarak *yargı* işlevlerini bunların mantıksal doğalarını bilmeksizin kullanır, ve usamlama süreçlerini düzenleyen tasım yapılarının varlığını bile bilincinde değildir. *Mantuk Bilimi*'ni ve genel olarak kurgul metni kavramada yatan başlıca güçlük bu düzeye dek *gerçek mantıksal ilişkileri* doğal bilincin dışsal yollarına indirgeme alışkanlığına bağlıdır. *Mantuk Bilimi*'nin *yalnızca* kavramsal *ilişkileri* saptamakla ilgilendiği düşünülürse, bu bilim ilkin kavramları arı doğalarında, kendilerinde ve kendileri için ele almayı gerektirir. Başka bir deyişle, kavramlar arılıkları içinde kendi eytişimlerini göstermek üzere özgür bırakılmalı, ve düşünce onların bu devimini izleyebilme alışkanlığını kazanmalıdır. Bu düzeye dek bütün doğal bilinç, bütün kişisel koşullu bilinç dışlanmalı, doğal us bir bakıma yeni bir dil ortamına, arı kavramsal devimin ortamına çekilebilmelidir. Bu bakış açısından *Mantuk Bilimi* başlangıçta yalnızca düşüncenin başarabileceği *en yalın* işi, gerçek *yalınlığın* kendisine dönmeyi ister, ve kavramları herhangi bir *duysal-tasarımsal* göndermeden bağımsız olarak düşün-bilmek, onlarda *kendilerinden* başka hiçbirşeyi görmemek gerçekte düşünceden istenebilecek *en yalın* çözümleme edimidir. Ama *yalınlık* doğal bilinç için *kolaylığı* değil, tersine *en büyük güçlüğü* anlatır, ve kavrama arılığı içinde sarılmak için ona ilgisiz her tür duysal, sezgisel, tasarımsal içerikten vazgeçmek bu bilince saltuk *özveri* olarak görünür. Gerçekten de, bu bilinç düzleminde kendi tasarımsal bilincinden vazgeçmek kendi gerçekliğinden, duysal olgusalığın pekinliğinden vazgeçmek ile birdir, ve bu bilinç varoluşunu bu tasarımsal alanda bulduğu ölçüde, bu vazgeçiş kendi varlığını yitirmesi olarak görünür. (Bu nokta duysal görüngülerin 'varsılığı', renkli — ya da Platonik mağaradaki siyah-beyaz — oyunları, bunun reddedilmesi durumunda kişinin ayağının altındaki sağlam zeminin kaydığını duyumsaması vb. anlatımları ile felsefeye giriş pasajlarında sürekli olarak vurgulanır; nihilist bilinç bu reddedişi yapar, ama tüm belirlenimi yadsıdığı ölçüde kendini ussal belirlenime de bırakamaz). Tek bir sözcükle, bu vazgeçiş doğal bilinç için *korku* vericidir, ve Hegel'in özellikle Kant ile ilgili olarak kullandığı 'türkme' sözcüğü kesinlikle bir eğretilenmeyi anlatmaz. Bu bilincin anlağın güvenli dünyasına sarılması, okyanuslara açılmaması, oturduğu yerde kalması gerekmez mi?

Kant'ı okuyabiliriz (AUE: B294/295; A235/236):

"Şimdi anlağın tüm ülkesinin yalnızca içinden geçerek her bölümünü

dikkatle gözden geçirmiş olmakla kalmayıp, ayrıca onu enine boyuna ölçmüş ve ondaki her şeyin yerini de belirlemiş olduk. Ama bu ülke bir adadır ve doğanın kendisi tarafından değişmez sınırlarla kuşatılıdır. Gerçeklik ülkesidir (tılsımlı bir ad), ve yanulsamanın asıl yuvası olan geniş ve fırtınalı bir okyanus tarafından kuşatılmıştır ki, orada sis bulutları ve çabucak eriyip yiten buzdağları yeni topraklar üzerine yalancı öykülerle kesif yolculuğuna çıkmış hayalperest denizciyi boş umutlara düşürür ve onu hiçbir zaman bırakamayacağı ama hiçbir zaman da sonuna dek götüremeyeceği serüvenlere sürükler. Ama onu bütün genişliğinde araştırabilmek ve orada umud edilecek birşeyler olup olmadığından emin olabilmek için bu denize açılmayı göze almadan önce, ilkin ayrılmak üzere olduğumuz ülkenin haritasına bir göz atmak ve onun kendi içinde kapsadıkları ile yetinip yetinemeyeceğimizi, ya da zorunlu olarak yetinmemiz gerekip gerekmediğini bir soruşturmak yararlı olacaktır — çünkü sonuçta üzerinde yerleşebileceğimiz hiçbir toprak olmayabilir; ikinci olarak, giderek hangi hakla bu ülkenin iyeliğini ele geçirerek kendimizi tüm düşmanca istemlere karşı güvenlik içinde tutabiliriz?

Kant haritaya (“kendi” öznel usuna) bir göz atar, ve onunla yetinebileceğine karar verir. Usun yargıcının yine ancak usun kendisi olabileceği, bilmenin yine bilmenin kendisi tarafından olmaksızın sınıanamayacağı gibi kavrayışlar bu dalgın bakış açısından kaçarlar.

Bu düzeye dek felsefenin karşılaştığı bütün güçlük doğal bilincin öz-sakının dürtüsünü, kendi iç direncini ilgilendirir, ve bu direncin doğal bilinci duysal/tasarımsal içeriğine sarılmaya yöneltmesi ölçüsünde, gerçekliğin aşkınsal bir saçmalık alanına, bir tür *öte-dünyaya* sürülmesi bütünüyle inandırıcı, sağgörülü, ve güven verici tutum olarak görünür.

Tüm kuşkuçuluk, tüm popüler felsefeler bilincin bu zayıflığı üzerine oynarlar. *Düşüncenin*, usun gücünü yadsıyarak duyulur olana geri düşen, kavramın evrenselliğini bir yana bırakıp kaba *bireysel* geri dönen bu öznelcilik doğal bilinci eşit ölçüde kaba yanında yakalar.

Hegel’in kendisinin doğal bilincin felsefeye geçişi konusunda birçok yazısı vardır, ve *Görüngübilim’e Önsöz* ve *Giriş* yazıları özellikle bu amaca yöneliktir. Yine *Büyük Mantık*’taki giriş bölümleri (özellikle “Bilim Ne İle Başlamalıdır?” başlıklı kesim) doğal bilinci *Mantık Bilimi*’nin gerektirdiği *kavramsal düşünme boyutuna* yükseltme girişimlerinin en etkili örnekleridir. *Ansiklopedi*’nin de kendi payına *ön kavram* bölümleri vardır ve “Düşüncenin Nesnelliğe Karşı Tutumları” modern Avrupa düşüncesinde felsefe kavramının gerisinde kalan girişimlerin bir irdelenişi yoluyla kavramsal olmayan düşüncenin çözümlemelerini sunar. Bu tutumlar aşırı ölçüde dirençlidir, bugün de aramızdadır, ve onlara ilk anlatımlarını kimin ve ne zaman verdiğine bakılmaksızın, kendilerini herhangi bir bilinçte herhangi bir dönemde açındırma güçleri vardır. Usun gerçek kavramına ulaşamayan *inakçı* anlak-*Metafiziği*, inakçılığa başkaldırısını usun kendisine karşı bir saldırıya dönüştüren *kuşkuçu Görgüçülük*, yine Usun

kendisini *bütünüyle öznel* bir *eleştiri* altına getiren Kant'ın *Aşkınsalcılığı*, ve son olarak kuramsal düşünmenin doğasını kavramayan yöntemsiz *Sezgicilik* — tümü de *felsefe tarihi* konusunda henüz herhangi bir kavrayış geliştirememiş Avrupa felsefeciliğinin ilksel tutumlarını anlatırlar.

Yınelersek, tüm bu girişimlere ortak olan *yan felsefe tarihinin değeri* konusunda ve kendilerinin bu tarih ile ilişkileri konusunda bilinçsizlik, ve sözcüğün en tam anlamında felsefenin bütünüyle *kişisel/öznel* bir yaratı olduğu sanısıdır — nesnellikten uzak, ve bir şiir kadar, bir öykü kadar öznel.

Yüzyıllar önce Arap dilinde gelişen *özgür* ussal felsefeciliğin felsefe tarihinin değeri ve önemi konusunda gösterdiği sağduyunun tersine, Avrupa'da felsefenin doğuşu felsefenin kendi tarihine özgürce, korkusuzca bakmasını engelleyecek yeğın bir dinsel baskının altında yer alır. Bu ön-korkuyu bir ön-yargıya dönüştürerek, modern felsefecilik mantıksal kökenlerine ve kaynaklarına karşı sık sık bütünüyle ilgisiz, giderek olumsuz bir tutuma girer. Ve bu tarihe şöyle bir dönüp bakma zahmetine girseler de, orada yatan sonsuz değeri görmeyi başaramazlar. Kant *Arı Usun Eleştirisi*'nin sonunda birkaç sayfalık bir "Arı Usun Tarihi" altında felsefe tarihinin bir yıkımlar tarihi olduğunu yazar.*

Ancak Alman İdealistleri iledir ki modern felsefi çaba Platon ve Aristoteles'in değerini anlamaya ve o paha biçilmez birikimden yararlanmaya başlar, ve ancak Hegel iledir ki eytişimin tam gücü kavranarak felsefe gerçek kökenlerine bağlanır. Ve Hegel felsefesini ne Kant'a ne de Fichte'ye, ne Schelling'e ne de bir başkasına değil, ama baştan sona Platon ve Aristoteles'e, ve onların ön-Sokratik öncellerine borçlu olarak üretir. Modern felsefeciler karşımıza dizgelerinin bütünlüklerine karşın felsefenin bütünlüğü açısından her biri özsel eksiklik gösteren örnekler olarak çıkarlar.

6 Tinin görüngülerinin biliminden arı usun bilimine

Felsefeye birer hazırlık niteliğindeki *Önsöz* ve *Giriş* yazılarının ötesinde, *Tinin Görüngübilimi*'nin bütünü doğal bilincin felsefi duruş noktasına dek içersinden geçtiği biçimlerin bir evrimini sunar (Doğal bilincin sürecin başlangıçta ona *kafalı* olan ereğe ilerlemesi, dolayısıyla ilerlemenin belirli, zorunlu ya da *mantıksal* olması; usun hilesi). Tinin *görüngüleri*, ya da insan anlığının açınıminde *ilerlemenin bütünü* için zorunlu olan *bilinç biçimleri* her biri kendi *varlığını/gerçekliğini* ileri süren, ama bu analitik

*Kant'ın ilgili pasajı şöyledir ([A852] [B 880]):

Aşkınsal Yöntem Öğretisi
Dördüncü Anakesim
Arı Usun Tarihi

Bu başlık burada yalnızca gelecekte tamamlanmak üzere dizgede arta kalan bir yeri belirtmek için bulunuyor. Salt aşkınsal bir bakış açısından, e.d. arı usun doğasına göre, [filozofların] bu noktaya dek süren çabalarının *bütünü* üzerine kısa bir bakışla yetineceğim — bir bakış ki, benim gözümde hiç kuskusuz yapıları, ama yalnızca birer *yıkıntıya dönüştürmüş yapıları* sunmaktadır. ...

sanıda düş kırıklığına uğrayan kıpırlardır. *Görüngübilim*'in mantıksal yapısı tüm bilinç biçimlerinin *geçici* birer *gerçeklik* oldukları, ama yitışlerinin ne soyut bir olumsuzlama ne de herhangi bir raslantısal biçime sıçrayış olmadığı, tersine doğrudan doğruya o biçimin *kendi* iç geriliminden kaynaklanmak zorunda olduğu kavrayışı üzerine kuruludur. Böyle bir ilerleme bütününde kendi *mantıksal* zorunluğu tarafından güdüdür, ve felsefe söz konusu olduğu sürece mantıksal hedef Hegel'in *bilince özgü karşıtlığın* kavranması ya da "saltık bilme" dediği şeydir. Hemen hemen evrensel olarak gözden kaçırılan bu nokta doğrudan doğruya *Mantık Bilimi*'nin kendisinin kavranmasını ilgilendirir.

Gerçektende bu kıpı — "saltık bilme" — *Görüngübilim*'in kendi iç sorunu olmanın ötesine geçer, ve *Mantık Bilimi*'nin *bilgi ögesi* olarak her ciddi okurunun karşılaştığı en büyük güçlüklerden birini temsil eder. Felsefeye en büyük sevgi ile yaklaşmamıza karşın başlangıçta *Mantık Bilimi*'nin bu güçlüğü karşısında yenik düşeriz, bu bilimin kavramları *olgusallıktan, varlıktan, nesnellikten* vb. soyutlama içinde mi, yoksa onlarla birlik içinde mi irdelediği sorusu karşısında üzerinde duracak sağlam bir zemin bulamadığımızı duyarız. *Mantık Bilimi* hiç kuşkusuz kavramı *arılığı* içinde alır. Ama *olgusallığın* ya da daha genel olarak *varlığın* (bilincin karşısavının) kendisinin *kavram*, üstelik bütünüyle soyut ve genel *kavram* olduğunun anlaşılması ölçüsünde, tasarımsal bilinçteki iki analitik uç arasındaki aşılmaz uçurum tersine özsel bir birlik olduğunu gösterir. Ve *Mantık Bilimi*'nin kavramsal bütünü, *saltık İdea*, aynı yolda usun tüm olgusallığın gerçekliği olduğunu gösterir. Kavram kendi ölçeğinde olgusallığın belirlenimidir. Ve Us, yine kendi ölçeğinde, tüm varlığın belirlenimidir. Bu düğüm noktası, felsefi kavramın *kendisinin* kavranması, bütünü bir felsefe eğitiminde üzerinde en büyük enerji ve en büyük özgürlük ile durulması gereken noktadır.

Sorunu başka türlü koyarsak, insan *usun* felsefe yapabilmek için karşı-sındaki *olgusallığın* kendisinin onunla tam erimi içinde birliğini kabul etmek zorundadır. Bu bir *varsayım* olabilir, ve başlangıçta — felsefe tarihinin başlangıcında ya da bireysel bilincin felsefe eğitiminin başlangıcında — gerçekten de böyledir (Anaxagoras'ın "Nous tüm evrenin özüdür" sözleri kavramsal bir *çıkarsama* değil ama usun bir *sezgisidir*). Sorun öznel *us* ve nesnel *nous* arasındaki, bu iki *ayrı* kategori arasındaki birliğin pekinliği sorunu olarak görünür ve bunun öznel bir sayılıtının ötesine geçip geçemeyeceği, tam bir pekinlikle bildirilip bildirilemeyeceği sözcüğün tam anlamıyla üzerinde herşeyin döndüğü noktadır. Öznel usun kendi iç *pekinliğini* ya da *sağlamlığını* Hegel "Saltık İdea" başlığı altında *kurgul yöntem* çözümlemesi ile gösterir; ve us nesnellığe ancak pekinliği yöntem aracılığıyla saptanmış kavramsal yapısı ile yaklaşabilir. Sorun böylece (a) nesnelliğin özsel *kavramsal* yapısının kendisi, (b) bu yapının kendi *mantıksal* sağlığı ve sağlamlığı, (c) bütünlüğünün öznel usun

bütünlüğünü *aşmaması*, (d) onun ötesinde “bilinemez sonsuz yüklem,” “kendilerinde-şeyler” vb. içermemesi noktalarına indirgenir. Bunlar hiç kuşkusuz *Mantık Bilimi*’nin kendi iç sorunlarıdır ve burada dışsal bir gözlem yoluyla bu söylemin gidişine nasıl bağli olduklarını belirtmekten ötesini yapamayız. Bilinç düzleminde *iki* karşıt kendilik olarak bölünen alanların ilk olarak *kavram* yoluyla birleştirilmesi *Görüngübilim*’in vargısıdır ve *Mantık Bilimi* ilkin doğal bilincin en yüksek noktasına, us kavramına, Hegel’in deyiimiyle “*saltık bilme*” düzlemine, *varlık ve kavramın birliğinin* bilincine ulaşmış olmayı ister.

Bu anlatım yalın olarak varlığın, e.d. *bilincin* karşısavı olarak varlığın usun kavramları yoluyla kavranması, böylece karşıtlık yüklü bilinç (Tin’in Görüngüsü) biçiminden bu karşıtlığın birliği olarak *ussal* kavrama, İdeaya geçişi formüle eder. Ve tüm felsefe gibi, gerçekte tüm doğal bilinç de doğal düşünme işlemlerinde *kendinde* bu özdeşliği, bu birliği varsayar. Ama mantığın kendisini irdelemek düşüncüyü arı doğasında kavramayı, duysal bilincin bütünüyle arkatasara çekilmesini, varlığın doğal bilincin ona yükleme alışkanlığında olduğu tüm duysal/dışsal örtüsünden arı olarak görülmesini ister. Bu düzeye dek, *saltık bilme* bilincin tüm nesnesini, *tüm varlığı kavram olarak kavradığını* görmesini anlatır.

Bir kez saptandıktan sonra, yalın *kavramsal ilişkileri* anlamak onları üreten sürecin harcadığı emekle karşılaştırılamayacak denli kolaydır. Örneğin en sonunda Newton’un formülasyonlarına bağlama alışkanlığında olduğumuz *yerçekimi yasasını*, ya da nice düzeneği bağlamında sunulan *atom modellerini* küçük bir öğrenci bile kavrayabilir. Ama bilimsel ya da felsefi ilkenin *üretilmesi* hiç kuşkusuz başka bir iştir, ve sık sık ilk bakışta bütünüyle kolay olarak kavranabilen bu yalın gerçeklikleri üretmek insan usunun yüzlerce, binlerce yıllık çabasına gerek gösterir. Fenomen bütünüyle *görünürdedir*. Sorun fenomene *uygulan* kategorilerin ve uslamlama süreçlerinin henüz ötesinde yatan varğı konusunda bilinçte *hiçbir* ön tasarımın bulunmayışdır. Giderek, sorunun *varlığı* bile bilinçte değildir. Bu konuda usun yalnızca *kavramları* vardır, ve başarılması gereken şey kavramlar arasında o zamana dek saptanamamış *ilişkileri* saptayabilmek, fenomen üzerine usun ışığını düşürebilmek, onu yeni bir mantıksal perspektiften görebilmektir. Düşüncenin kavramsal özgürlüğünün tüm önemi bunda, uslamlamasını kendi arı mantığı içinde ve engelsizce izleyebilmesinde yatar. Hiçbir zaman *kavramsız olmayan* Görüngü bir kez yeni bir bakış açısından, yeni kavramlar aracılığıyla belirlendiği zaman, mantıksal tutarlık bilincin yeni ilke ile geçimsiz *tüm* eski yapısını yıkmaya başlar, ve bütün bir bilincin bundan böyle her boyutunda yeni ilkeye göre kurulmasını, kavramsal ilişkilerin bütününde yeniden belirlenmesini, bilincin bütününde *dönüşümünü* gerektirir (örneğin Kepler’de evren dizgesinde “*kuvvet*” kavramı, ve Newton’da “alan” kavramı yoktur; ya da Spinoza’nın tözsel determinizmini Descartes’in

istenç özgürlüğü ile ya da yargının askıya alınması ile bağdaşmaz ve onları dışlar vb.) Bilinçte dönüşüm doğal olarak eski biçimin direncine karşın gerçekleşir. Burada fenomen her zaman, hem eski hem de yeni biçimi içinde, baştan sona *kavramsaldır*. Ve kavram fenomene, görüngüye anlam veren, onu bilinebilir ve anlaşılabilir kılan belirlenimdir. Görüngüden *tüm* kavramı soyutlarsak, geriye hiçbirşey, giderek kendinde-şey bile kalmaz. O da bir kavramdan başka birşey değildir.

Kavram ve varlık ilişkisinin irdelenmesi için karşıt tutumların, bilincin "doğal" tutumlarının da ele alınması yararlı olabilir. Kant kategorilerin sezgiler olmaksızın (ki demek istediği duyumlardan, ya da — biraz daha gerçeğe yaklaşırsak — algılardan başka birşey değildir) içeriksiz olduklarını söyler. (Tam alıntı şöyledir (AUE, B75/76): "İçeriksiz düşünceler boş, ve kavramlar olmaksızın sezgiler kördür. Öyleyse kavramları duyusal kılmak (e.d. onlara sezgide nesneyi eklemek) sezgileri anlaşılır kılmakla (e.d. onları kavramlar altına getirmekle) eşit ölçüde zorunludur.") Buna göre kavram tasarımı dönüştürülmeli, duyusal/sezgisel içerikle doldurulmalıdır. Bu felsefe değildir. Kavramı devindiren *eytışimsel* doğasıdır, karşıtı ile ilişkisi tarafından belirlenmesi ve bu bağıntının ona özsəl, zorunlu, ama *anlak* için, doğal bilinç için *örtük* olmasıdır. Kavram kendine özsəl bağıntısını duyusal öğelerle değil ama tam tersine ancak ve ancak onlardan arılığı içinde kurabilir. Eytışim yalnızca anlağın özdeşlik ilkesi ($A = A$) ya da analitik yalıma yoluyla *örttüğü* bu bağıntının ortaya koyulması ya da çıkarılmasıdır. — Kant'ın tanıtlama konusunda yaşadığı sorunlar hiç kuşkusuz bununla kalmaz. Kavram ve "duyusal nesne" ilişkisini kavramların "çıkarsamasına" uygular (AUE'de "Aşkınsal Çıkarsama" dediği bölümlerde): "[V]e eğer bir nesnenin ancak onlar [= kavramlar] aracılığıyla düşünülebildiğini tanımlayabilirsek, bu onların yeterli bir çıkarsaması ve nesnel geçerliklerinin aklanması olacaktır" (AUE, A97); ya da B169'da yine aynı şeyi görürüz: "Çıkarsama arı *anlak-kavramlarının* (ve onlarla birlikte *tüm kuramsal a priori bilginin*) deneyimin olanağının ilkeleri olarak betimlemesidir." Burada hiç kuşkusuz çıkarsama kavramının kendisi, en doğal bir tündengelim ideası bile yoktur; tersine, yapılması önerilen şey arı kavramın karışık tasarımı dönüştürülmesi, dışsal duyusal nesne ile ilişkilendirilmesidir (ki bu olmaksızın 'nesne'nin kendisi de boş bir kavram olacaktır).

Gerçekte kavram *kendi içeriğidir*, çünkü kavram *belirlidir*, zorunlu olarak *ilişkili*, aslında tam olarak *kendi karşıtı* ile ilişkilidir. Kendinde ve kendi için *karşıların birliği*, kendi karşıtı ile birliğidir. Bu birlik, bu eytışim kavrama içerik verdiği gibi doğal bilincin çıkarsama olarak tasarımıladığı ilişkinin de zemini. (Kant "12"lik şemalarında her üçüncü kavramın ilk iki kavramın bir *bireşimi* olduğunu görür ve bildirir. Ama ne bunun tam imlemlerini anlar, ne de "antinomiler" dediği karşıtlıkların aynı *bireşim* yoluyla yenilebileceğini görür.)

Hegel'in kendisinin bu konumu eleştirisi, yalın olarak, kavramın kendisine içerik vermesi gereken "kavramsız" *nesnenin* kendisinin herşeyden önce *kavrama* gereksinimi olduğu, yoksa herhangi bir anlamının olmadığı, bir nesne değil ama kavramdan 'yoksun' metafiziksel bir uydurma olduğudur ("nesne"nin kendisi dolaysızca kavramın Kant'a göre geçersiz olması gereken bir ön uygulanmasını anlatır, çünkü hemen göreceğimiz gibi "nesne" saluk olarak kavramdır, bir kavramdan başka birşey değildir). Kant'ın doğal bilinci okşayan bu analitik/tasarımsal yaklaşımının felsefe ile, gerçeklik ile, ve herşeyden önce mantık ile hiçbir ilgisi yoktur, ve onun bu tür *özdeyişleri* en kaba doğal bilinci aklamaktan, felsefenin kapısını eğitimsiz kaba saba kafalara ardına dek açmaktan, tasarımlarla felsefe yapmayı yüreklendirmekten ve sonuçta bilinci felsefenin kendisine karşı köreltmekten başka hiçbirşeye hizmet etmezler. Doğal bilincin felsefenin alanına yükseltilmesi için gereken şey tam tersine tüm görgül ıvrı zıvrı bir yana bırakarak kavramı özgürce izleme yeteneğini kazanmak, bilinci tasarım ve nesnesi arasındaki ilkel bölünmüşlüğü'nün üstüne çıkarmaktır. Descartes tüm yazılarında başka hiçbirşey yapmayıp yalnızca bu konuyu aydınlatmış olsaydı, yalnızca *düşüncenin varlık* ile birlik ilişkisini göstermiş olsaydı bile, onu yine modern felsefenin öncüsü olarak görürdük, çünkü arkada bıraktığı tüm ortaçağ metafiziği Kant'ın ileri sürdüğü şeyi yapmaktan, kavramları duyuşsal sezgi ile tıka basa doldurmaktan başka birşey yapmamıştır. Oysa aynı Kant'ın kendisi *duyuşsal* değil ama o kesinlikle yadsıdığı "*anlık sal sezgisi*" ile eytişimin önemini görmüş, kavramın kendi karşıtı ile özsel olarak bağlı olduğunu arı Usu eleştirmeye adanmış kitabında kendisi yineleyerek göstermiştir. Ama bu bütün grotesk dizgesine özümsenemeyecek denli güçlü kavrayışı değerini anlamaksızın, dışardan alınmış yabancı bir öge olarak, kendi başına bırakmıştır.

Kavramın içeriği yine *kendisidir*, ya da kavram *olumluluğunu* (belirliliğini) yalnızca ve yalnızca *olumsuzluğuna* (olumsuzlamaya) borçludur, ve böylece kendisi en özsel doğasında *karşıtların birliğidir*. Bilincin bu mantıksal devimin doğasını kavraması için özellikle duyuşsal gereçten uzaklaşması, eytişim denilen yetisinin işleyişini kavramın arılığı içinde görmesi gerekir. "Bilinç felsefeciliği" bilincin kendisi ile ona yabancı dışsal/duyuşsal nesnesi arasındaki karşıtıktan ötürü hiçbir zaman gerçek bir felsefecilik olamaz, tersine bilinci görgücülük olarak çok iyi bildiğimiz o felsefe düşmanlığına, misolojiye yozlaştırır.

Hegel'in *Görüngübilim*'in hedefi olarak gösterdiği *saltık bilgi* anlamındaki "saltık" sözcüğü doğal bilinçte gerçek *mantıksal* değerinde olmaktan çok *kutsal*, *yüce*, giderek *tanrısal* gibi tasarımsal çağrışımlarda anlaşıldığı için, burada, kavramın gerçek değerinden hiçbir indirme yapmaksızın, gene de onun kuşkucların düşlerine giren öcü olmadığını belirtmek gerekir. Saltık bilgi o denli de *görelî olmayan* bilgiyi anlatır, ve

buna göre felsefenin işi *görgül, görelî, duyuşal* tüm sözde 'bilgi'nin ötesinde, gerçeklik ile bir olmuş bilgi iledir. 'Gerçeklik' kuşkucu bilince olanaksız birşey olarak, açıkça *insanüstü* birşey olarak görünür: Oysa ister bilimlerde ya da matematikte, isterse felsefede olsun, ussalcı için, bir Öklides için ya da bir Descartes için, *gerçeklik* açık ve seçik olarak kavranabilendir, *bütünüyle yalın* olarak doğal usun kendi ışığı ile üretilendir. Bundan kuşku duymak insanüstü bir yetiden yoksunluğun değil, insanaltı bir öznelciliğin kanıtıdır. Doğal us tüm kavramların kaynağıdır. Doğal bilincin bilmediği şey kavramların *gerçek* doğalarıdır. Ve tüm duyumculuğuna karşın kuşkucu bilince bile birşeyler anlatmayı başarabilen kavramlar — örneğin *nesne, görüngü, uzay ve zaman, varlık ve şey, özdek, biçim* — gerçek doğalarında duyuşal olanı, tekil olanı değil, ama birer evrenseli anlatırlar. Doğal bilinçte *gerçeklik* her zaman duyulur olanla bir görülür, kimi zaman *nesne*, başka zamanlar ise *varlık, özdek, şey* vb. gibi kavramlar onun için gerçeklik ölçütüdürler. Ama bu kavramların o çok gereksinilen *duyuşal güvenceyi* verip vermediklerini incelemek kuşkusu ile küçülmüş bu usun yeteneğinin ötesindedir.

7 Düzen bilincinden felsefi düşünmeye geçiş

Özsel sorun felsefe eğitiminin *felsefe tarihinin* gerçek değeri olduğunu, ve doğal bilincin önüne kaotik bir yığın olarak sunulan bir birikimde *tözsel* olanı, gerçekten *değerli* olanı bulup çıkarmanın felsefe eğitimi denilen şeyin kendisi olduğunu kavramaktır. Modern bilinç — doğal usunun doğal/saf felsefeciliğinin, bir tür köy ressamı gibi naif felsefeler üretmenin dışında — felsefeyi başlangıçta bu tarihten tanıır. Ama dolaysız, düşüncesiz tutumunda inakçıdır, ve rasladığı şı ya da bu çalışmayı bütünden soyutlar, belirsiz "seçme" özgürlüğünü kullanarak beğenisine, kişisel eğilimlerine, önyargılarına göre şı ya da bu "okul" ya da "biyresel" felsefeci üzerinde karar verir. Ve yüksek dağın eteklerinde emeklemeye daha yeni başlamışken sık sık olağanüstü zayıf bir beceri ile, derin bir bilgisizlik ile, inanılmaz bir hantallık ile *felsefe yapmaya* başlar. Henüz tanımadığı bölgelerde kafasında yarattığı imgelere karşı savaşlar verir, gerçeklik ve tanıtlama konusunda hiçbir kavrayışı olmaksızın felsefede salt önesürümlü önermelerin diliyle yargılarda bulunmaya başlar.

Bu popüler/akademik tutumun, doğal olarak kuşkucu/görgücü bu öznelciliğin yeteneğinin üstünde, felsefe tarihinin kendisi gerçekte yalnızca ve yalnızca eytişimsel bir okumaya açıktır. Ve *tanıtlama* yetkinliğini kazaımcaya dek bilincin yadsımasının olduğu gibi doğrulamasının da tözsel hiçbir değeri yoktur. Aşırı kuşkucu uçta, felsefi ilgi kendini herşeyden önce felsefeyi yeniden yaratma (daha doğrusu, yok etme) gibi bir görevden bağışlamalı, salt kendisi tarafından kendisine dayatılan böyle bir yükümlülüğün olmadığını, bunun boş bir kibir olduğunu görmelidir. Bu tarihi gerçek değerinde kavramadan yazan modern felsefecilerin

Hegel'in felsefe tarihi ve felsefe arasındaki ilgiyi göstermesinden sonra nasıl bir ışık altında göründüklerini anlamak güç değildir.

Felsefenin karşısına kendi ürkek olduğu denli de katı bilinciyle dikilip kendini onunla yalnızca *olumsuz* bir uğraşa bırakan popüler bilinç ilkin öz-eleştirel olmanın önemini, *eğitimin* bir *değişim* ve *gelişim* anlamına geldiğini anımsamalıdır. Bilmelidir ki bilinç düzleminde yer alacak bir *değişim* ve *gelişim* ancak bilgiyi bütününde yok-sayan kuşkuculuk ve kendi doğal biçimine sarılan katı inakçılık bir yana bırakılarak üretilecektir. Kısaca, doğal bilinç kuşkusunu felsefeye karşı değil, ama herşeyden önce *kendi olumsuz biçimine* karşı yönelmeli, bilgelik sevgisinin bu aynı bilgelige yönelik kuşkuculuk ile saltuk olarak geçimsiz tutum olmasının yalnızca ve yalnızca *doğal* olduğunu kabul etmelidir. Doğal bilinç ve felsefe arasındaki ilk iletişim ancak onunla bilgelik sevgisinde, erdem sevgisinde, usallık sevgisinde bir ortaklık aracılığıyla olanaklıdır.

Doğal bilinç bu eğitimde *dolaysızca* değerlendiremeyeceği, kolayca çözümleyemeyeceği bir düşünceler birikiminin, çoğunlukla onu öznelliğe sığınmaya zorlayan bir kaosun karşısındadır. Ama süreçte sofizmi, göreciliği, kuşkuculuğu daha baştan ve şaşırtıcı bir kolaylıkla ayırbilecektir, çünkü bunlar popüler ekinin ve popüler eğitiminin demirbaşları olan, onun kendi *doğal* tözünü oluşturan tutumlardır. Ama *eytişimi* de eşit kolaylıkla görecekler, çünkü doğal tasarımlar dünyasında bu dil ilkin onun *tanınmadığı ve anlamadığı gerçekliğin* dili, ona bütünüyle *yabancı* bir özgürlüğün söylemidir. *Görgüculüğün* kendisi doğal bilinç olduğu için, onunla aynı düzlemde çalıştığı için, bütünüyle mantıksal olarak bu bilince felsefeden çok daha kolay ve dirençsizce ulaşır. *Diyalektiğin* tersine, onunla onun kendi *analitiğinin* dilinde konuşur, onunla daha baştan paylaşılan ruhsal ve entellektüel bir sığlığın üstünlüğünden yararlanır. Ama soyut düşüncelerle oynayan bu tutum, bilincin eğitimi olmak bir yana, tersine doğal bilincin de çözümlüp bozulmasında sonuçlanır. Felsefede başlangıç ne denli güç olursa olsun, ve ilerleme ne denli ağır olursa olsun, duysal bilinç kavramı tüm tasarımsal dokusundan arılaştırarak eytişimsel devimi içinde yakalama becerisini kazanmak zorundadır. Usun karşısında onun yetisinin üstünde ve ötesinde duran hiçbirşeyin olmadığını kavrama noktasına ulaşmadıkça, hiç kuşku olmasın, doğal mantık ileriye gerçekliğe doğru değil ama tersine *geriye*, *doğal gerçekliğin* de *altına*, hiçbir gerçekliği olmayan bir soyutlamacılığa yönelir. *Kuşkuculuğa*, *anlayamama* ve *bilememe* ülkesine, usun gizilliğini tam olarak edimselleştirmenin, eş deyişle, "bütün" insan olmanın yadsındığı ve yasaklandığı *umutsuzluk* alanına düşer. (Hume'un sözlerine¹ bir kez daha bakabiliriz.)

Descartes felsefeye *geçici* kuşku yöntemiyle başlar, ve bu eytişim doğal bilincinin kendisine (ve başka her doğal bilince) karşı olumsuz tutumu olarak felsefenin modern bilinçteki başlangıcı için *saltuk* ön koşuldur. Ama onun bu yöntemi kuşkuculukta diretmenin değil, tam tersine *pekinliğe*

ulaşmanın yöntemidir, ve yalnızca *kuramsal* bilgide değil, ama *törel* varoluş biçiminde de bir ideale ulaşmayı amaçlar. Bu ikisi ayrılmazdır, ve salt *kuramsal* bir eksiksizlik ve *kılgısal* bir eksiklik usdışıdır. Salt kuramı yüceltmek ve duyunc ve duyarlık değerlerini *anlamsız* görmek nihilist/ pozivist bir mantığa kapılarak insanı bütünlüğü içinde ortadan kaldırmaktır. Kuramsal us kılgısal us tarafından desteklenmeli, onun tarafından diriltilmeli, onun tarafından bütünlenebilir. Bu yüzden felsefe eğitiminde kuramsal us erdemden ayrılmaz, bilgi erdem olarak ve erdem bilgi olarak görülür. Doğal bilinç *gerçeklikten* yoksun olduğu denli *erdemden* de yoksundur. Başka bir deyişle, bunlar doğal bilinçte *tasarımlar* olarak bulunurlar, ve *kavrama* yükseltilmeleri felsefe eğitiminin kendisidir. Felsefenin bu *özgünlüğü* onun bilinçte *başka* tasarımsal/görgül biçimler arasında herhangi biri gibi duramayacağı, tersine bilincin *baştan sona* yeniden biçimlendirilmesini istediği anlamına da gelir. Ama değişme ve gelişme isteminin *kendi dolaysız biçiminden vazgeçme* anlamına geldiğini görmek hiç kuşkusuz bu bütünlüğü elde etme ereği için ilk koşuldur. Ve bu sözcüğün en doğal anlamında idealist bir tutumu, varoluşa tam anlamıyla özgür ve gözüpek bir bakış açısını, düşünceyi eytışimsel çabasında duraksamadan destekleyen bir ruhsal yatkınlığı gerektirir. Bu yüzden ki eskiler felsefeyi bir erdem sorunu, ve erdemi aynı zamanda bir *yüreklilik* sorunu olarak, çatışmayı üstlenebilme ve ona dayanabilme gücü olarak görmüşlerdir.

Kuşkuculuk, tersine, hangi biçiminde olursa olsun, insanın düşünsel ve duygusal yoksulluğunu kabullenir. Daha doğrusu, modern insanın bu düzene uyarlanmış küçük bilincinin daha da küçültülmesi, oradan *bilginin ve gerçekliğin bütünlüğü* silinip atılması gerektiğini savunur. İnsanın bir zamanlar korkusuzca Saluk ve Kutsal olanla bir gördüğü Gerçekliği aramaktan vazgeçmesini, düşüncesinin en soylu uğraşını sıradan dil yanlışlarını düzeltme vb. görevine indirgemesini önerir. Ve düşünceyi bu sığlaşmış işlevinde kendi özgür kuramcılığına karşı sıkı bir denetim uygulamaya zorlar, bilgiyi *inanca*, gerçekliği *olasılığa* indirger.

Gerçekten de, salt *deneyim/gözlem* kökenli araştırma genellemeler/tümevarımlar yoluyla pekin ve evrensel *bilgiye* ulaşamaz; ya da, salt *görgül* kökenli eğitim *gerçeklik* ile ilgilenemez. Ve görgücülük işlerin bu durumunu doğrulamaktan başka birşey yapmaz, bundan daha iyisi umutsuzdur der. Gene de *bilim*, doğal usun özel olarak kuramsal bu çabası *evrenseller* ile ilgilenir ve *gerçekliği* hedefler. Ve felsefe ve bilim bu amaçta birlikte dururlar, ikisinin de tözü *gerçekliktir*, üstelik bilim mantıksal temellerinde felsefe tarafından, Doğa Felsefesi tarafından aklanma gereksiniminde olsa da. *Gerçeklikten* vazgeçiş ikisini de denize atmak. Tek-boyutlu modern bilinç yararcılık ve pragmatizminde, gündelik özdekçiliğinde bu iş üzerine fazla kafa yormaz; giderek pozitivizmin ne olduğu ve neyi amaçladığı ile de ilgilenmez. Bir görüngü dünyasında

ancak görüngülere, ancak yalancı biçimlere yer vardır, ve bilim ve gerçeklik bu görüngüsel bilincin en uzak kaygılarından biridir. Bu eşölçümlülük zemininde, *görgül* eğitim tek-boyutlu toplumun eğitim modelini sağlar. Başka bir deyişle, *görgül* bilinç ancak *görgül* bilime yeteneklidir. Bilim *gerçeklik* savından yoksun bırakıldığı, yalnızca *uygulayimbilime*, bir tür teknik işleve indirgendiği ölçüde, usdışı toplumsal yapının pragmatizmine uyarlanır (kendinde suçsuz *görgül* bilime, doğanın usunu ancak yarı-kavramsal biçimde toparlayabilen bu çabaya 'ideolojik' yetenek yükleyen Frankfurt kuramcılığı pozitivistizmin modern batı bilincindeki işlevinin doğru çözümlemesini yapmayı başaramaz). Bu uygulamalı/*görgül* biçimi içinde doğal bilinç onu yabancılamaksızın alır ve düzeneksel bir yolda beller. Bu tasarımsal biçim bilincin başka alanlarına değmeksizin törel olarak yüksüz bir yararlık konusu olarak modern bilince yerleşir, aydınlanmış ya da karaulık, toplumcu ya da anamalcı bilinçle uyum içinde varolur. Bilincin bu *görgül* bilimleri bellemesi için *kuvvet ve özdeğin, zaman ve uzayın, edimsellik ve gizillığın, olanak ve olasılığın, yasave zorunluluğun, sayıve niceliğin, niceve atomun* vb. gerçekte ne olduklarını sorgulaması bile gerekmez: Bu kavramlar tasarıda bulundukları biçimiyle amaç için bütünyle yeterlidirler. Böylece *görgül* bilimler bu bilincin tasarımsal yapısında hiçbir *dönüşüme*, hiçbir rahatsızlığa neden olmazlar. Matematiği, fiziği, kimyayı ne düzeyde bilirse bilsin, doğal bilinç o pozitif bilgide yatan *ussal bütünlüğü* dolaysızca göremez, doğal usun kendiliğinden işlemlerinde kavramsal bağıntılar zorunlulukları gösterilmiş olmaksızın dışsal, eksik, dağınık kalmayı sürdürürler. Ve son sözünde, irrasyonalizm bu alanda kaosu doğrulamaya yönelir.

Bu yanılarıyla pozitif bilimler evrensel öğretilabilirliğe, *bellenebilirliğe* ve böylece yansız yararlığa (ya da zararlılığa) açıklurlar, ve *görgül* öğrenimin baştan sona sofizme açık, baştan sona yalancı bu üstünlüğü nedeniyle ki felsefe de bu dışsal öğretilabilirliğe açık kılınmak için *görelileştirilir*, tıpkı bilimler durumunda olduğu gibi *gerçeklik* değerinden yoksunlaştırılır. Hiç kuşkusuz olguların mantığı ezicidir, ve akademik 'felsefe' yetkin olmayan kafalar tarafından böyle bir *görgül* indirgeme altına getirilmeksizin bir belleme konusu yapılamaz. Ama *gerçeklik* ve *erdem*, *bilgelik sevgisi* ve *eytışim* ve *İdea*, tüm çabalara karşın, akademizmin karikatür belirlenimleri içersine sığdırılmaz. En tutarlısı tümünden vazgeçmek, ve en uygunu felsefe adını kökensel değerinden sıyrarak salt dışsal olarak kötüye kullanmaktır: Usun kurumsallaşması onun simgeselleşmesidir. Modern akademik bilince *Mantık Bilimi* değil ama Simgesel "Mantık" yaraşır.

Felsefe konusunda bir ön yargının sözcüğün tam anlamıyla bir *ön-yargı* olduğu açıktır. Ama bu önyargı duygudaş olabilir, ya da, tersine, sarsılmaz bir kuşkuculuk olabilir. *Başlangıçta* herşey doğal bilincin felsefe üzerine *kavramsal/ mantıksal* vargısına değil, ama *öznel eğilimlerine*, bir *önyargısına*

dayanır. Ve bir kişilik sorunu, bir karakter sorunu bireysel bilince onun daha öte eğitimi konusunda bir haksızlık olarak görünen bir sorumluluğu yükler (Platon *Devlet*'te VI. Kitabın başında uzun uzadıya felsefeci olmaya yatkın olan ve — imlem yoluyla — yatkın olmayan “doğa”lardan söz eder; Descartes bu süreçte ‘talih’in işlevini vurgular). Bilinç başlangıçta ancak kendine bu alanda yapılan ön çalışmaları tanıma, ve böylece daha bilinçli bir vargıya ulaşma şansını verebilir. Ya da vermeyebilir, ve felsefeyi ilkin yalnızca olumsal bilincin kendisini biçimlendiren ekinin bakış açısından *eleştirilecek* kafa karıştırıcı birşey olarak görebilir. Ona boş bir doyum, boş bir üstünlük duygusu veren o kısır etkinliğine sarılarak *yanlışlık arama* işine girişebilir. Ya da, tersine, kendi *eksik* biçiminin kendi *gizilliğinin* ondan saklanması olduğunu görür, ve felsefenin ona *bütün* bilinç ve *bütün* insan olma olanağını veren biricik eğitim olduğunu kavrar. Özgürlüğün bir önsezisi ile sözcüğün tam anlamıyla varoluşun anlamına ulaşma kararına geri döner, *bilgelik sevgisinin* yaşamın tüm kuşkularının ötesinde olduğunu, gerçeklik ve erdemin bir ve aynı olmaları gerektiğini anlar.

Modern popüler eğitim, bütünüyle düzenin ussallığı içinde kalarak, bireysel bilinci ancak düzene gerekli ve yeterli olduğu düzeye dek şekillendirir. Ve düzenin mantığı için yabancı, onunla geçimsiz ve giderek ona karşı gözdağı olduğu için, felsefe de kurumsallaştırılarak aynı tek-boyutlu ussallığa uyarlanır. Yerleşik ekinel yapı, tüm kurumlarında, duyuncun ve duyarlığın inceltilmesi değil ama köreltilmesini, insan değerlerinin yaratılmasını değil ama değer yetisinin kendisinin yozlaştırılmasını, bozulmasını, küçültülmesini gerektirir. Modernist usdışı büyük ölçek türesizlik olmaksızın, büyük ölçek duyuncu yıkımı olmaksızın, büyük ölçek aptallaşma olmaksızın kendini sürdüremez. Böyle bir ortam özgür ussallıkta gerçek gözdağını buhurken, kuşkuculuğu, nihilizmi, pozitivizmi usdışı düzenin kendisine uyarlanmanın biricik aygıtları olarak ussallaştırır. Ama felsefenin önemi ve değeri bu umutsuzlukta bir kez daha artar, usun saltık eleştirisinin gücü, onun eytişimi bu usdışını devirebilmenin biricik güvencesi olarak görünür. Eğer bilinç onu baskılayarak eğiten ekinel süreçten ruhunda bir parça *idealizm*, bir parça *gerçeklik sevgisi* saklayarak çıkabilmişse, bu saltık değerın felsefe tarihinin ona çağlar öncesinden iletmeyi başarabildiği en yüksek değerle aynı tözden oluştuğunu görür. Eğer modern toplumun özdeksel/içgüdüsel ‘değerlerinin,’ bu *saçma* değerlerin ötesine, *insanın sonsuz değerlerine* bakabiliyorsa, bu usun ve duyuncun zamanı zamanda yenen evrenselliğinin kanıtıdır. O zaman biricik vargı erdemsizliğin hiçbir zaman insanın enson yazgısı olmadığı, tersine onun kendisinin kendi doğası üzerine *eğitimsizliğinden* başka birşeyi anlatmadığıdır. Ve o zaman tarihsel usdışına karşı verilen *evrensel kavga* o denli de daha şimdiden kazanılan bir kavga, ve *usunda ve duyuncunda ve duyarlığında eksiksizleşme* çabası bu ereğe daha şimdiden katılma eylemidir. Eğer tarihin *özel* olarak ussal bir süreç olduğu doğruysa

(eğer varoluşun özünün us olduğu doğruysa), o zaman varoluşun salt bir saçmalık olduğu yargısının kendisi saçmalık olur. Ve usdışının kavranışı usdışının sonu olurken, o yoksul insan modellerini, tümü de baskılanmış insan bilinçlerini bir yana atarak insanlığı *bütün* ve *özgür* insanlık yapmak tüm tarihin ereği olarak görünür. *Ereksellik* bu yüksek anlamda *usun* kendisidir, çünkü erek ulaşılması koşulsuzca güvence altına alınmış düzeneksel bir sonuç değil, ama kendini özgür ussal çabanın sonucu olarak gerçekleştiren sonuçtur. Ve felsefe yalnızca ve yalnızca bu erekselliğin gerçekliğini kavrayışı ile her zaman olgusalıgım gerçek eleştirisidir. Bu yanıla saltık İdea, tinin ona yakışmayan görüngüleri karşısında, yarı-gerçek bilinç biçimlenmeleri karşısında, Hegel'in felsefesinde büyük harflerle yazılı bir GEREK olarak, Saltık Gerek olarak durur.

"Gerek" *saltık İdea* ya da *Us* bağlamında kullanıldığında bir yandan bütünüyle uygunsuz görünür, çünkü *Us* daha şimdiden edimselleşmiş olamayacak güçsüz bir kurgu, kimilerinin dedikleri gibi metafiziksel bir soyutlama, salt bir 'ad' değildir. Tersine, edimsel olan yalnızca ve yalnızca ussal olandır. Varolan herşey belirlenimi ile birleşmiş olarak İdeadır, tüm varoluş, tüm evren *belirli* bir bütündür, ve bu belirlenim *Ustur*. Ya da, *gerçekliği* İdeanın daha şimdiden edimselleşmiş olduğunu anlatır ve en yüksek gerçeklik olarak İdea olgusalılığı ile birdir. Öte yandan, "idea" salt *öznel* anlamı içinde alınabilir. Ve o zaman olgusalıktan soyutlanmış, hiçbir gerçeklik taşımayan ve sonlu bir *tasarım* olarak görülen "ideada" Kant'ın "İdea" ve "Gerek" ile oynadığı kuşkucu oyunu buluruz ki, İdeayı hiçbir zaman erişilemeyecek bir *öte-yana* süren bu analitik önyargı işleri bütünüyle hafife alır. *Us* her zaman edimseldir, her zaman dünyadadır; daha şimdiden edimselleşmiştir, çünkü belirlenimdir. Ama kavramsız/belirlenimsiz olgusalılık nasıl analitik bir uydurma ise, olgusal olmayan, gerçek olmayan kavram da o denli boş bir soyutlamadır. Ve böyle olarak hiç kuşkusuz sürekli olarak bir *öle*-dünyaya, aşkınsalın saçmalıklar ülkesine sürülme hakeder.

Saltık İdea insan usunun *eksiksiz* özbilinci olarak kendini ilkin felsefede gösterir. Ama açıktır ki *usun* bu özgür eğitiminin kendisi de tarihsel olarak koşulludur, ve bu tarihsellik yalnızca *doğal* *usun* gelişimini değil, ama bu görüngüler sürecine anlatım veren *felsefi* *usun* gelişimini de anlatır. Başka bir deyişle, saltık İdeanın evrensel edimselleşmesi yalnızca insanın ideal özgürlüğe doğru eğitim gereksinimini belirtir ve kavramma uygun bir varoluş kazanma sürecinde olduğunu anlatır.

Bu düzeye dek, *edimsel olanın ussal olması* yine analitik bilinçte, eş deyişle, kurgul önermenin ancak *yarısını* kavrayan bu zavalı bilinçte Hegel'in felsefesi üzerine boş yorumlarda anlamsızlaşır, *varolanın* kutsanması olarak anlaşılır. Yabancı olduğu eytişimsel söylem üzerine yargıda bulunmakta bir sorun görmeyen bu doğal bilincin Hegel'in felsefesinde sözde "uzlaşma" ya da "tutuculuk" olarak gördüğü yan saltık İdeanın soyut bir "idea"

olarak görülmesi gerektiği yolundaki sözlerdir (Biraz daha yalın olarak, edimsellik, tarih, *varolduğu* biçimiyle ussallıktır, ve felsefe bu usun anlatımı olarak bu kötü edimselliği aklar.) Buna karşı belirtmek gerek ki, Hegel'in *Tüze Felsefesi*'ndeki formülasyonunun ikinci parçası olan "*ussal olan edimseldir*" anlatımı Hegel'in *A-Mb*, § 6'da belirttiği gibi, *İdeaların* ve *İdeallerin* edimselleşmesini ilgilendirir. Eğer bu mantıksal formülasyonu dünyasallaştırırsak, *Zaman* kategorisi zemininde Oluş, Gelişim, İlerleme olgusunun kendisi Tarihi anlatır ki, *bütününde* herhangi bir öznel özencin değil, Tinin herhangi bir görüngüsünün değil, ama saltuk İdeanın, kuramsal ve kılğısal İdeanın, saltuk İdealin edimselleşmesi sürecidir. Süreç Logosun saltuk denetimindedir, ve tarihin özsel olarak ussal bir süreç olmasının anlamı budur. Varoluş öz tarafından belirlenir. Ve öz insan bilincinde geliştiği ya da insan bilincinin gelişimi olduğu ölçüde, Eğitimin gerçek kavramını, Usun eksiksiz açınımını sergiler. Felsefenin tarihe verdiği anlam budur. Almaşık kötüdür, sözcüğün gerçek anlamında kötü olandır, yaşanan kötülüğün ve kötülüklerin kendisidir: Ya da, sözcüğün tam anlamıyla saçmadır, ve saçmanın ötesine geçmeyi başaramamak saçmayı aklamaz.

Hegel'in eleştirmenlerinin onun yazılarını *okunmadıkları*, daha doğrusu *okıyamadıkları* bilinen bir gerçektir. Ve kendisi iyi bir okur olmasına karşın bir Hegelci olmayan Kaufmann, bu yazının sonuna eklediğimiz kısa bir notta² görülebileceği gibi, bu eleştirmenlerden biri olan ve Hegel'i "düşman" olarak gören ve göstermeye çabalayan zavallı Popper'in Hegel'e nasıl yaklaştığı konusunda yansız bir çözümleme sunar. Hegel gerçekten de tarihin *ötsel* olarak *ussal* olduğunu, ve modern devletin dünya tarihinde insan usunun en yüksek yarataşı olduğunu söyler. Hiç kuşkusuz modern devletin taş devrinin ilksel doğal durumu karşısında bir ilerleme olduğunu, ve bunun insanın *düşünen* bir varlık, *ussal* bir varlık olmasının sonucu olduğunu ancak Hume yadsıyacaktır. Ama kuşkuculuk, özdekçilik biçimini üstlendiği zaman, Hume'un "izlenim"lerini yalnızca "yansıma"lara çevirir ve bir çözümlemeyi çözümlenen nesnenin kendisinin *aklanması* olarak görür, çünkü ona göre felsefe tarihi *tarihsel* usun bir çözümlemesi olduğu ölçüde egemenlik usuna anlatım verir. Ama bu çocuksu önyargıların ötesine geçmenin güç olmadığını görmek gerekir.

Bir kez daha, Hegel felsefenin işinin "gerek" ile olmadığını vurguladığı zaman (§ 6, Anmerkung/Not), eleştirdiği şey "*edimselliğin İdeadan ayrışması*" üzerine soyut anlak görüşü (Kant) ve buna göre İdeanın hiçbir zaman edimselleşemeyecek ve sonsuza dek erişilemeyecek bir öte-yana *sürülmesidir*. *İdeaların* gerçekleşmesi, "*ussal olanın edimselleşmesi*" konusunda *Ansiklopedi* Hegel'in en açık bildirimlerinden birini kapsar: "*Ussal olanın edimselliği İdeaların ve İdeallerin boş imgelerden başka birşey olmadıkları ... görüşüne karşıt olduğu gibi, evrik olarak, İdeaların ve İdeallerin edimsellik taşıyamayacak denli eşsiz ya da kendilerine bunu sağlayamayacak denli güçsüz*

şeyler oldukları görüşüyle de çatışır." Bu sözler Hegel'in öğrencileri tarafından tutulan notlardan değildir; *Ansiklopedi*'nin onun kendisi tarafından yayımlanan son biçiminde kullandığı anlatımdır. Hegel'in "gerek" üzerine eleştirisi yalnızca *ussal olanın edimselleşmesinin zorunlu* olduğunu belirtmekle kalmaz, ama "ideal"i bir *öte-dünya* sorunu yapan tutucu kuşkuculuğu yakalar ve arı usun sözde "eleştirisinin" gerçekte insanı varoluşunun karanlık boyutuyla bir uzlaşmada sonuçlandığını gösterir. (Kant'ın kuşkucu *mantığı* insanın ussallığına ve salt ussal olmaktan doğan *haklarına* izin veremez, çünkü onun 'felsefesine' özgü *öznel*lik zemininde hiçbir törel kuram, hiçbir hak kuramı geçerli olamaz, çünkü bunlar *nesnelliği* ve *evrenselliği* varsayarlar; tersine, herşeyi aklayan, aklama kavramının kendisini saçmalaştıran öznel bir "iyi istenç" soyutlamasında mantıksal olarak tüm duyuncu ve tüm törellik *gereksizleşir*, ve sonuçta ikiyüzlülüğü gizleyen yetkeci bir *öznel* "kesin buyrum" baskıcı ekine katılır; Hegel'in *Tüze Felsefesi*'nde bu öznelciliği eleştirisi için bkz. bu kitapta Wallace'ın § 22 için göndermesi.) Saltık İdea, *Us* salt bir "gerek" sorunu olacak denli zayıf değildir. Tersine, tüm tarihtedir, onun kendisi, tözel gücü, ve ereğidir. Buna karşı usı kavramayan kuşkucu "gerek" hiçbir zaman erişilemeyecek yalancı bir gerektir ki yalnızca gerçeklikten sonu gelmez bir kaçışı simgeler, sonsuz nicelik denli kötü bir sonluyu, sınırlı olanın kendisini anlatır. Gerçekte, Hegel Kant'ı doğal bilinç için bile utandırıcı bir uyumsuzculuğu felsefeye yüklemekle eleştirir. *Kuşkuculuk hiçbir kurtuluşa, hiçbir ideale, hiçbir özgürlüğe, hiçbir değere olanak tanımaz.* İnsanı varolma hakkını ve gücünü yitirmiş usdışı görüngüye sınırlar. (Kant'tan kısa bir süre sonra onun mantığının izinde yürüyen Schopenhauer ve ipucunu bu sonuncudan alan Nietzsche bu kuşkuculuğun, varoluşu ve bilinci Görüngüye sınırlamanın vargılarını üretmeye başladılar.)

* * *

Bugün doğal bilinç, en idealist sezgisinde, çoktandır *reelin* ancak bir *ideal* karşısında eleştirilebileceğini, tarihin ancak *eksiksiz* insansal ölçünler karşısında yargılanabileceğini doğrular. Anlayış doğal usa yabancı olmayan bir formülasyondur, varoluşçuluğun yadsıdığı o insan *özü* kavramının kendisinden doğar, ve aynı doğal usun *öz-güvenine* ve iyimserliğine anlatım verir. Temelinde Hegel'in *Tarih Felsefesi*'nin ve *Görüngübilim*'inin kavramları yatar. Ama doğal us için kavranması güç olan şey kurtuluşunu — yalnızca ansal kurtuluşun değil ama ayrıca fiziksel kurtuluşun — hiçbir biçimde insanlığın *içgüdüsel* bir tepkisine, düşünmeyen bir sürünün salt *özdeksel koşullarda iyileşme uğruna* eylemine bağımlı olmadığıdır. Böyle yorumlandığında, kurtuluş tasarımın *özü* us değil ama *içgüdü* olur, ve modern tarihin görgül olarak ve çok acı olarak gösterdiği gibi gerçekte yıkmaya çalıştığı usdışından hiç de geri kalmayan bir barbarlık düzeninde sonlanır. Bu içgüdüsel/tepkisel tutum gerçekte insan olma onurunu hiçe

indiren, insan özgürlüğü ile ve insan olmanın değeri ile alay eden, insanı koşullu tepkelerin terimlerinde yorumlayan davranışçı “ruhbilim” uzmanlarına ve onların denetime yatkın öznelere yaraşan tutumdur. Özdeksel koşullar uğruna kurtuluş gereksinimi özdeksel koşullar *görelî* de olsa iyileşir iyileşmez *kurtuluşun kendisinden vazgeçer*. Ve özü gerçekliğine dek gelişmemiş *eğitimsiz* insanlık sağ ya da sol egemenlerinin altında tek-boyutlu bir sürü olmayı daha ekonomik bulur. Kurtuluş gereksiniminde olanların kendileri gereksinimlerine ihanet ederler. Özdeksel değerleri tarafından aptallaştırılmasına izin veren erdemsiz insanlık tüm eşitsizliği, tüm türesizliği, tüm sömürü ve yokediciliği besleyen zemin olur. Böyle bir varoluşun da *özü* vardır, ama bu hiç kuşkusuz *ussallık* değildir. Öyle bir özdür ki, nihilizmin — ve en son adıyla postmodernizmin — insan adına ileri sürdüğü *irrasyonalizmin* kendisinden başkası değildir. Gerçekte, *eğitim* ve *erdem*in özsel birliği kavramı karşısında, eğitimsizlik tarihsel *kötülük* olgusunun kendisini anlatır. Böylece eğitimsizlik evrensel yabancı bireyselliğin, *bireyciliğin* biricik zeminidir.

Bu saçma varoluş, bu usdışı görüngü tüm çaba ve kaynaklarının en büyük bölümünü, insan bilim ve dehasının doruğunu yokediciliğe uyarlamış, herşeyden çok *yoketmeye* ve *yokolmaya* yatkın olduğunu göstermiştir (Silah sektörü tüm dünya üretiminde tarından sonra ikinci sırada gelir). Böyle bir yokedicilik değer yitimi ile koşut gider. Ve nihilizmin kendisi de, tüm açık sözlülüğü ile, usdışına sarılır. Varoluşçuluk en iyimser görünüşünü takındığı zaman bile bir *kurtuluş*, bir *ideal*ileri süremez, çünkü insana bir *öz* kavramını, bir *us* yetisini yadsır. Ve ne yazık ki, Camus’nün sanısının tersine, insanlık bir “özenç” ile erdemli olmayı seçmez. Çünkü *erdem* bir *eğitim sorunu*dur, öyle bir düzeye dek ki, erdemden yoksun olduğu sürece tüm demokrasinin politik bir ikiye bölünme ve dolandırıcılık düzeneği olduğu yeterinden öte gösterilmiştir —, ve özenç, usdışı olarak, neyi seçtiğine hiçbir zaman aldırmaz. Hiç bir özün olmaması insan için herşeyin *görelî* olması, böylece hiçbir değer olmamasıdır, çünkü değer *salık* olduğu ölçüde değerdir. Hiçbir özün olmaması varoluşun salt bir olumsuzluklar, özençler oyunu olmasıdır. Ve böyle iken hiçbir Gelişimin, hiçbir Gereğin, hiçbir Eğitimin, hiçbir İlerlemenin olmaması demektir. Kötülük eğitimsizliğin belirişi olduğu sürece, kötülüğün sürmesi demektir. Varoluşçu bilinç kendi özneliği içinde yalpalayabilir: Anlam arayabilir, erdemli olmayı seçebilir, kurtuluş tasarımlarına katılabilir vb. Ama, kendini bir öğreti olarak ileri sürdüğü ölçüde, kendi mantığı gereği, *usa* ve *ussallığa* saldırmalıdır. Çünkü *us* varoluşçuluğun yokoluşundan başka birşey değildir.

Varoluş Öz olmaksızın salt analitik bir *saçmaluktur*, gerçekte *olmayan* birşey, bir soyutlama, bir mızımızlıktır. Tersine, Varoluş Özün görünüşü, ünün Görüngüsüdür. Öz, insan varoluşu söz konusu olduğunda, *Ustur*, ve belirleyici olan şey bu *Doğal Usun* eğitimidir. Ve, yine varoluşçuluğun kendi

kavramlarıyla konuşursak, Varoluşun *ussal* Özü bu saçmalığın ortadan kalkışının biricik güvencesidir.

Varoluşçuluk bu *ussal* Özün olmadığını, pozitivizm/nihilizm tüm *Erdem*in anlamsız olduğunu bildirir. Özdekçilik tüm öznel erekselliğine, biçimsel *ussallığına* karşın, yine Usun *özerk* olmadığını ileri sürer ve bir ideoloji olarak kendisinin aynı *özsüzlüğe*, aynı *özgürlüksüzlüğe*, aynı karanlık mantığa ait olduğunu gösterir, çünkü *özgürlük öz-belirlenimdir*, dışsal bir belirlenim değil. Özsel sorun açısından, böylesine eksiksiz bir *anlaşma* bu akımların modern vulgusunu kendisinin anlatımı olmada anlaştıklarını gösterir. Tümü de Eytışım üzerine inanılmaz bir bilgisizliği, felsefe kavramının tam bir yoksunluğunu gösterirler.

* * *

İnsanlık tarihinden tüm kesitlerin eşzamanlı olarak yaşandığı bir çağda, yerel ekinlerin postmodern türürlülüğü henüz düşmanlık düzeyinde yaşamayı sürdürdükleri bu gezegende tarihin emeğinin sona ermiş olmasından söz etmek Tinin işini yarım bıraktığını ileri sürmektir. *Varoluşları* *ussal* Özleri ile bir olmayan bu tarihsel ekinlerin başında bugün Amerikan insan karikatürü durur: Özdekçi, yokedic, duyarsız, değersiz, ruhsuz, pragmatist, ikiyüzlü. Bu traji-komik bilinç varoluşçu saçmanın en büyük doğrulayıcısıdır. Protestan tinin bu bapıyapıtında, tüm modern devlet aygıtı yokediciliğe, tüm politika halksal erdemsizliğin anlatımına, tüm sanat ruhsuz kitlenin eğlence gereksinimine, tüm basın-yayın araçları aynı kitlenin uyuşturulmasına ve aldatılmasına, tüm bilim ve spor para mantığına ayarlanmıştır, ve kurumsallaştırılmış bir “felsefecilik” bu yapay usun içinde olduğu uyusuk kuşkuculuk durumunun yalnızca yalancı bir çözümlemesini yapar. Burada entellektüel postmodern sınırlıklık işlevine indirgenmiştir. Bu demokratik devlet dostlarını tarihin bugüne dek tanıdığı en korkunç ve en aşağılık rejimlerde bulmuşken, ve herşey Popper’ın “açık” toplumunun günışığında yaşanırken, sorunu bir egemen sınıf, bir egemen azınlık sorunu olarak görmek tarihsel saflığın doruğudur. Eleştiriyi, karşıtlığı, çelişkiyi denetlemeyi ve susturmayı başarmış görünen bu tek-boyutlu toplum çoktandır geriden gelenler için, dünyanın düşünsel ve özdeksel modern yoksulları için, tarihin ıvrı zıvrı için öykünülecek model olmuştur. Hiçbir ekin bundan böyle onu çürüten bu tarihsel dinamikten soyutlama içinde çözümlenemez, anlaşılamaz ve eleştirilemez.

Herşey bir yandan Usun *kendiliğinden* evrimine, Tinin Görüngülerinin eytışiminin nasıl işleyeceğine bağlı *görünür*. Öte yandan bu süreci ideale doğru işletmenin, onu usun *özbilinçli* çabasına güdümlü kılmanın olanağı vardır. Ve Hegel’in felsefesi, tüm felsefe tarihinin tözsel birikimine anlatım veren saltık İdealizm, tarihin kendisinin *ussal* bir süreç olduğu kavrayışı zemininde, tarihte ilk kez insan usunun *bilinçli olarak karışması* kavramını

getirmiştir. Bu kavram ilkin *düşüncesiz* olarak — ya da Hegel'in diyeceği gibi — *dolaysızlığı* içinde yakalanır. Marxizm bu süreci *usun değil ama usdışının*, *bir altyapı fetişizminin* eline bıraktığı ölçüde, başka bir deyişle, insanın beyni ve midesi arasında değiş tokuş yaptığı ölçüde bu tasarı temsil etmez, ve kendisi tinin görüngülerinin özgürlüksüz ve edilgin mantığı içine düşer. Dahası, yurttas özgürlüğünün — *istenç ve duyunc* kavramlarının — ortadan kaldırılması üzerine dayandığı ölçüde, edimsel olarak *gerici* ve edimsel olarak *zorbadır*, ve bu düzeye dek despotizme yetenekli geri ekinlerde yalancı bir varoluş biçiminin *ideolojisi* olur ki, bundan böyle bir zamanlar uğruna doğduğu ideallerini bile anımsayamaz.

Felsefe her zaman *bir kaç* bireyin ayrıcalığı olarak kalmayı sürdürür. İnsanlığı usun biricik özgür çözümlemesinin ortaya koyduğu sonuçların ötesinde eğitmesi olanaksızdır (en azından şimdilik böyle görünür). Çünkü us, bir istenç ve duyunc bütünü de olan bu *öz*, Descartes'ın dediği gibi tüm insanlara *esit* olarak dağıtılmış olsa da, eğitiminde eşitsizdir ve görüngülerinin evrimi kendi eğişiminde direnilmezdir. Ve *felsefe* — ya da *gerçeklik* sorunu — bilinçsiz pragmatik insanın herşeyden önce vazgeçtiği ve herşeyden sonra ele aldığı sorundur. Ama tarihsel gelişimin anlamının kavranması ölçüsünde, felsefenin tüm tarih boyunca aynı ussal ereğe doğru çabalayan tek bir evrensel etkinlik olduğunun bilincine varılması ölçüsünde, usun sürece *özbilinçli* katılığı *eytişimin kendi gereği* olur. Bundan böyle, tarihsel sürecin *kendiliğindenliği* karşısında, felsefenin tüm anlam ve değeri bu süreçteki etkinliğini *bilinçli* olarak sürdürme ödevine bağlanır. Ve felsefe, sonuna dek *eleştirel* kalmak için, Usun herşeyden değerli *özerkliği*ni koruyabilmek için, tüm kurumsallaşmaya, tüm kemikleşmeye karşı *bireysel* özgürlükten vazgeçmez. Tarihin en iyi insanların ve bilgelerinin tüm çağlara yayılan ortaklaşa çabası idealizmin sürekli değeri ve gücüdür ve Zamanın Zamanda yenilmesi olan bu birikim modern idealizmde şimdinin çabasına aktarılır. Bu bakış açısından, sorun doğal bilinci *gerçekliğe* karşı, *felsefeye* karşı savunan bir karanlık perdeye — nihilizmden pozitivizme, varoluşçuluktan özdekçiliğe dek irrasyonalist halk felsefeleri türölülüğüne ve modern skolastizme — bir almaşık oluşturma sorunu değildir, çünkü bunlar, yine Hegel'in terimini kullanırsak, tinin modern *görüngülerinin* tutucu ve özsüz anlatımlarından başka birşey değildirler. Bu düzeye dek anlatımı oldukları popüler bilinçlerin kendileri tarafından bile ciddiye alınmazlar. Gerçeklik sorunu mızımız litteratinin can sıkıntılarının ötesinde, işlevsiz akademizmin ötesinde, kuşkucunun salt kendisini ilgilendiren kişisel içebakışlarının ötesinde, dünyanın kendi kitabında yaşanır ve çözüme bağlanır. Tüm çelişkinin ortadan kaldırılması bir *edimsellik* sorundur.

Ama bu sorun o denli de *İdeamın* ortaya koyduğu bir sorundur ve insanı ve insanlığı ideal belirleniminde edimselleştirmeyi ilgilendirir. Ve İdeamın kendini edimselleştiremeyeceğini, Usun kendisinin bu cılız ve güçsüz

usdışı karşısında işinin umutsuz olduğunu düşünmek gerçekte felsefenin bütünüyle dışına düşmek, daha doğrusu felsefeyi, eytışimsel düşünceyi henüz kavramamış olmaktır. Bu düzeye dek, felsefe ona yabancı ve düşman bilince karşı yabancı ve düşman olarak davranmamalıdır. Bu ideal tasara *direnen şey* yalnızca ve yalnızca aptallık, eğitimsizlik, erdemsizliktir — insanlığın hiergünkü durumu. Öte yandan, bu tasarın başarısızlığa uğrayabileceğini düşünmek, Saltık İdeanın, Usun kendini edimselleştirebileceğinden kuşku duymak sözcüğün tam anlamıyla *saçmalık* denilen şeydir, giderek en büyük saçmalaktır, ve saçmanın felsefesini yapan bilincin söylemine ait bir sorundur.

Spinoza'nın *Törebilim'i* "[E]ğer esenlik elimizin altında olsaydı, ve büyük bir emek olmaksızın bulunabilseydi, nasıl olur da hemen hemen herkes tarafından gözardı edilebilirdi? Ama tüm eşsiz şeyler ender oldukları denli de güçlüdür" sözleriyle kapanır. Spinoza'nın "güçlük" sözcüğünü kullanması hiç kuşkusuz olanaksızlığı değil ama *değeri* vurgulamayı amaçlar. Gerçeklik yalnızca ve yalnızca *erdem*i istediği için güç görünür, ve yalnızca iyi olanın, yalnızca doğru, yalnızca güzel olanın güçlüğüdür. Kötü olanın yerine saltık olarak iyi olanı geçirmenin güçlüğüdür. Ruhsal köleliğin ve aptallığın yerine ruhsal güzelliği ve özgürlüğü ve gerçekliği ve ussallığı geçirmenin güçlüğüdür. Gerçeklik bilincine erişmek tüm *istenç* ve *duyunc* ile katılmanın daha azı ile olanaksızdır: Kılı olmaksızın kuram da olanaksızdır.

Bu noktada bir kez de insanın Descartes'ın çok açık ve çok seçik olduğunu söylediği o *gerçeklikten* niçin kaçtığı üzerine düşünmek gerekir, çünkü yanıt insanın kendi anlıgındadır ve eşit ölçüde açık ve seçiktir. Ve bir kez de, Platon'u anımsayarak, doğal bilincin niçin her zaman kafasındaki ve ruhundaki zincirleri ve mağara duvarındaki imgeleri yeğlediği üzerine düşünmek gerekir.

İdeal olarak ve edimsel olarak, *anlam* ve *değer* arayan doğal bilinç için ilkin kendi varlığının özbilincine yükselmekten daha *anlam*lı ve daha *değer*li birşey olabilir mi?

Şimdi Hegel'in *Mantık Bilimi*'ne, varoluşu anlamadaki tüm güçlüğün ve o denli de tüm kolaylığın kaynağı olan Usun kendisinin bilimine geçebiliriz.

Fenerbahçe
1996 - 2002

NOT 1: Kuşkucu içebakış.

Hume şöyle yazar:

"... Dolayısıyla bize *yanlış bir us ile hiç us olmayan arasında* olandan başka hiçbir seçenek kalmaz. İnsan usundaki bu *çelişkiler ve eksiklikler* karmaşasının yeğin görüşü üzerimde öylesine etkili oldu ve beynimi öylesine kızıştırdı ki, tüm inanç ve uslanlamayı yadsımaya hazırım ve hiçbir görüşe giderek bir başkasından daha olası ya da olabilir diye bile bakamıyorum. Neredeyim, ya da neyim? Varoluşumu hangi nedenlerden türetirim, ve hangi duruma geri döneceğim? ... Tüm bu sorularla kafam

karıştı, ve kendimi imgelelenebilecek en acıklı durumda, en koyu karanlık tarafından kuşatılmış ve her ögren ve yetinin kullanımından bütünüyle yoksun bırakılmış duymaya başlıyorum.

"Ne mutlu ki, us bu bulutları dağıtmaya yeteneksizken, doğanın kendisi bu amaç için yeterlidir, ve ya bu kafa eğilimini genişleterek ya da küçük bir oyalanmayla ve duyularımın tüm bu kuruntuları gideren diri izlenimiyle beni bu felsefi melankoli ve sabuklamadan kurtarır. Yemek yerim, bir tavla oynarım, söyleşilere katılırım, ve dostlarımla muthuyumdur; ve üç dört saatlik eğleneceden sonra, bu kurgulara geri döndüğümde bunlar öylesine soğuk, gergin ve saçma görünürler ki, içimden onlara daha öte girmek gelmez." (Treatise, 1.4.7.)

NOT 2: Felsefeye Yönelik Suçlamalar.

Doğal bilincin felsefeye karşı içerlemelerinin tarihi felsefenin tarihi denli eskidir. Bu *misolojik* tutum, bu *us-düşmanı* tutum Sokrates'e verilen antik ölüm cezasından sonra postmodernist Nietzsche'nin yine aynı Sokrates'i bir kez daha tam olarak aynı törel zeminde suçlu bulmasında yinelenir: Nietzsche için Sokrates modern nihilizmin kökenlerini kendisine dayandırmamız gereken "moral manyak"tır. Sokrates/Platon'un, ve ayrıca tüm felsefesinde, tüm etişiminde onların öğrencisi olan modern Hegel'in "açık toplum"un *düşmanı* olduğunu bildiren Popper'da da yine aynı *nefret* duygusu etkindir, ve biraz aşağıda göreceğimiz gibi bütünüyle düzmece kanıtlarla desteklenir. "Düşman" yok edilmesi gerektirir. Ve soru bilinci bu vargıya ve yargıya götüren nedenlerin neler olduğudur.

Olgu yalın olarak şudur: *Gerçeklik, özgürlük, erdem, uyum, düzen, idealizm* usun ve dolayısıyla onun özgür etkinliği olarak felsefenin değerleridir. Bireysel felsefeci bunları ileri sürer, ve usun doğası gereği gerçek olanı doğrulama eğiliminden ötürü, kuram ve kılğının birliğinden ötürü onlara saluk bağlılıkta diretir. Doğal bilincin *özel* bir nihilist biçimlenmesi bunu dayanılmaz bulur, böyle değerlere anlatım veren felsefenin ve felsefecinin *tehlikeli* oldukları, "açık" topluma *gözdağı* oluşturdıkları yolundaki vargılarına ulaşır. Nihilizm ancak nefrete yeteneklidir, ve nihilist değersizliğin karşıtı değer kendisidir. Felsefe de — tıpkı inanç ve sanat gibi — Tinin özel bir değeridir. Tüm tarih boyunca, birbirlerinden çok ayrı ekinler ve çok ayrı çağlar bu bilge insanların yazılarına sarılır, onları okullarında özenle inceler, ve çoğunlukla onlardan çok önemli ve çok değerli şeyler öğrenirler, ve çoğunlukla onlara minnettar kalırlar.

Modern nihilizmin ve pozitivistin bir nefret bildiriminde sonuçlanan bu patolojik tutumlarının kişilik boyutunu, bilinçaltına sürülen acı verici yaşantıların ilgilendiren ruhçözümlemesini Freudculara bırakmalıyız. Felsefenin işi sağlıklı usu çözümlemektir. Ve bu kafaların ne yaptıklarının bilincinde oldukları ve yöntemlerinin günışığında olduğu düzeye dek, belirtilmesi gereken şey onlarda sözde savunduklarının tam tersini doğrulayan bir düşünme tarzının işlediği, nesnel olmakla ilgilenmedikleri, tersine işlerini en kötüsünden düzmece kanıtlar ve tanıtılar yoluyla gördükleridir. Hiç kuşkusuz her pozitivist/nihilist bilinçte aynı nefret yeghinliğinin, aynı paranoyanın, aynı düzenbazlığın olduğu söylenemez. Ama eğitim ve erdemin birliği karşısında, biricik vargı bu eğitimsiz bilince özgü *us-düşmanlığının*, *misolojinin* varoluştaki tüm kötülük olgusu ile aynı kaynaktan doğduğu, aynı önyargılarla desteklendiği, ve aynı kötümser/karanlık bilinç düzleminde

sürdürüldüğüdür. Platon'un mağara miti modern dönem için daha az geçerli değildir. Popper'lar, Russell'lar, Wittgenstein'lar bu karanlık bilinç alanlarının usa tepkilerine anlatım verirler, ve bu mantık varoluşu için gereksindiği eğitimsiz bilinç düzlemini hiç kuşkusuz her zaman kolayca bulur. Popper durumunda bu karalama yönteminin nelere başvurduğunu biraz da olsa bilmek ilginç olabilir. Kaufmann bu fenomen üzerine araştırma yapmıştır. Burada yerimizin izin verdiği ölçüde onun araştırmasından yararlanarak ilerleyeceğiz.

Popper *Açık Toplum ve Düşmanları*'nda, söz konusu kitabın okurlarının pek çoğu gibi, konu aldığı düşünürleri *okumadan* yazar, ya da en azından okuduklarını anlamada başarılı olduğu söylenemez. Kaufmann ilk olarak Popper'in irdelemesinin Hegel üzerine yazılan başka herhangi bir eleştirel denemeden çok daha fazla yanlış anlama kapsadığını söyler. "Eğer 'entellektüel dürüstlüğü' değer verdiğimiz herşey için temel olduğu' konusunda Popper ile anlaşıyorsak," diye ekler, "onun yöntemlerine karşı çıkmamız gerekir; çünkü totaliterlikten nefretinin kitabının esin kaynağı ve ana motifi olmasına karşın, yöntemleri ne yazık ki totaliter 'araştırmacıların' yöntemlerine benzer." Totaliterliğe karşı kavgasının yalnızca dışa yansıttığı kendi iç totaliterliğine karşı verilmiş olduğunu anlamanın güç olmadığını göreceğiz. Ve daha açık sözlü olursak, tarihin ereğinin *özgürlük* olduğunu tanıtladığına inanan ve *ussal eğitimi* insanlığın biricik kurtuluş yolu olarak gören bir idealisti, Hegel'i "Düşman" olarak suçlamak hiç kuşkusuz küçük bir düşünme denge-sizliğinin belirtisi değildir.

Kaufmann'ın belirttiği gibi, Popper'in Hegel üzerine 19 sayfalık notları ciddi bir araştırma görünüşünü verseler de, Popper üzerinde bir tür ruhbilimsel gözlemlerde bulunduğu öznesinin en önemli çalışmalarını gözardı eder. Dayandığı başlıca yapıt Scribner'in *Hegel Selections* başlıklı küçük bir derlemesidir. Bu yeterlidir çünkü orada neyi bulacağını önceden bilir. Burada "Devlet Tanrının dünyadaki yürüyüşüdür" gibi kaba çevirileri örnekler olarak gösterir, ki gerçek çeviri, Kaufmann'ın İngilizcesi ile, "*it is the way of God with the world that there should be the State*" biçimindedir ("devletin olması Tanrının dünya için 'istediği' şeydir"). Ve bu tümce bile Hegel'in yayımladığı *Tüze Felsefesi*'nin metninde bulunmaz, ama yalnızca "sözcüklerin seçiminin" kimi zaman Hegel'in olmaktan çok kendisinin olduğunu belirten yayımcının "ekleri/*Zusätze*" arasında yer alır. Popper okuyucularından hiç kuşkusuz büyük bir kavrayış ve yargı gücü beklemez. Bu tür daha öte ve çok daha ilginç örnekleri, "foto-montaj" uygulayımı ile aynı yolda "alıntı-montajlarını" nasıl yapıldığını aktarmanın bir anlamı yoktur.

Popper ayrıca Hegel'in "savaş" üzerine görüşlerinin Prusya kralını hoşnut etmek için yazıldığını ileri sürer. Oysa *Tinin Görüngübilimi*'nde "Törel Dünya" üzerine kesimde savaşa ilişkin görüşler 1807'de Napoleon'a hayranlık duyan Hegel bir Prusya değil ama bir Swabia (Schwaben) uyruğu olduğu ve tam olarak Prusya'nın Jena savaşında yenilgiye uğratıldığı zaman yazılmıştır. Yine Hegel'in Alman ulusalcısı olmakla suçlanması karşı-Hegelciliğin ölçsüz duygusallığının örneklerinden biridir. Hegel gerçekten de *Germanik* ekine tarihte büyük bir üstünlük, giderek özgürlük sürecinde modern öncülük rolünü yükler. Ama "Germanik" sözcüğünün onun için herhangi bir ırksal ya da milliyetçi imlemi yoktur. İngilizler, Hollandalılar, Danimarkalılar, İsveç-

liler vb., çoğunlukla Protestanlığı seçmiş olan ulus ve halklar onun için "Germanik tin"dir. Her kararlı Hegel eleştirmeni gibi, Popper'ın da Hegel'i yirminci yüzyıl Nazi olgusuna bağlamaksızın geçemeyeceği önceden görülebilir. Ama biraz ayrıntı Popper'ın yine iyileri yediğini ve kötülerini övdüğünü gösterir.

Kaufmann'ı izliyoruz. Popper'ın önüne aldığı sorunda kendisinden yararlandığı Kolnai *Batıya Karşı Savaş* başlıklı bir kitabın yazarıdır, ve bunda *Werner Jaeger, Max Scheler, Nietzsche, Stefan George, Karl Jaspers* gibi adları doğrudan ya da dolaylı olarak Nazizm ile ilişkilendirir ve Hegel ile benzerliklerini gösterir ("ün," "şan," "şeref," konularında!). Popper şöyle yazar: "I am greatly indebted to Kolnai's book, which has made it possible for me to quote in the remaining part of this chapter a considerable number of authors who would otherwise have been inaccessible to me. (I have not, however, always followed the wording of Kolnai's translations.)" Kolnai'nin kendi metnindeki alıntılar genellikle kaynakları belirtilmeden verilir, ve bulanıklığa Popper kendi katkılarını ekler. Popper daha sonra bu alıntıları Hegel'den seçtiği bağlamsız tümce parçaları ile karşılaştırır.

Ve Kaufmann sürdürür: "Daha önemlisi, kötü Hegel'i 'Schopenhauer ya da J. F. Fries gibi' üstün insanlarla karşılaştırır, ve pro-tofaşist olduğu ileri sürülen ve giderek Nazilerin ırkçılığı için bile kendisini suçladığı Hegel'e karşı sürekli olarak Schopenhauer ile birlikte dava birliği yapar — açıktır ki Fries ve Schopenhauer'in, olgun Hegel'in tersine, Yahudi düşmanları *olduklarından* habersizdir." (: "More important, he contrasts the vicious Hegel with superior men 'such as Schopenhauer or J. F. Fries,' and he constantly makes common cause with Schopenhauer against the allegedly protofascist Hegel, whom he blames even for the Nazis' racism — evidently unaware that Fries and Schopenhauer, unlike the mature Hegel, *were* anti-Semites")

Hegel'in kendisinin yayınlamadığı en erken gençlik denemeleri Yahudilere karşı genel önyargıyı paylaştığını gösterir (Popper bundan habersizdir). Ama daha sonra, ussalcı-felsefeci Hegel o gençlik önyargısını bütünüyle bir yana bırakmış, ve Yahudilere ve başka her ekinel kümeye eşit haklarının tanınmasını, çünkü insanlara yurttaşlık haklarının etnik kökenleri ya da dinleri zemininde değil ama yalnızca insan oldukları için verilmesi gerektiği çıkarsamasını yapmıştır. Hegel'in Heidelberg Üniversitesi'ndeki ardılı Fries sık sık büyük bir 'liberal' olarak görülmüş, ve Hegel sık sık ona karşı sert olmuş olmakla suçlanmıştır. Bu bağlamda, Fries'in 1816 yazında *Heidelbergische Jahrbücher der Literatur*'de bir makale olarak da çıkan bir kitapçık yayınladığı ve bunda "Yahudilerin yok edilmesi" gerektiğini bildirdiğinden söz edilmez. "Yahudiler Almanların gönenç ve karakterlerini nasıl tehlikeye düşürürler?" başlıklı bu yazıda Fries Yahudilerin "geçmişte ve günümüzde halkın kanını emenler" olduklarını söyler. "Böylece Yahudi kastı ... tam olarak kökünden kazınmalıdır (mit Stumpf und Stiel ausgerottet) çünkü bu kast devlet içerisindeki tüm gizli ve politik toplumların açıkça en tehlikelisi." "Yahudilerin içeri tüm göçleri durdurulmalı, dışarı göçleri hızlandırılmalıdır. ... Evlenme özgürlükleri ... kısıtlanmalıdır. ... Bir Hristiyanın bir Yahudi tarafından çalıştırılması yasaklanmalıdır"; ve "giysileri üzerine özel bir işaret" takma zorunluğu getirilmelidir. "Kardeşlerimiz Yahudilere değil, ama Yahudiğe (der Judenschaft) savaş açıyoruz."

“Bu,” der Kaufmann, “*Tüze Felsefesi*”ne önsözünde Hegel’in Fries’in ahlak yasalarının yerine ‘yürek, dostluk ve coşku püresi’ geçirmesini niçin eleştirmediğini anlamamıza yardım edebilir. Hiç kuşkusuz Fries’in kardeşçe coşkısına güvenmek Yahudiler için akılcıca olmayacaktır.”

Eğer anti-Semitizm suçlaması Kant’a yöneltilmiş olsaydı, bu belgelenmiş suçlamaya karşı çıkmak için yapabileceğimiz çok az şey olur ve Kant’ın ileri yaşı etkisiyle dikkatsizleştiği, duygusallaştığı, giderek bunadığı vb. söylenebilirdi. Çünkü yalnızca Yaşamöykülerinde anlatılan sözlerinin dışında, yayımladığı son kitaplarından birinde yanlış anlaşılması olanaksız bildirimleri vardır. Hegel Kant’ın törel kuramının çok sağın bir okunuşunun götürdüğü irrasyonalizmi, öznelciliği, ulusalcı romantizmi özellikle *Tüze Felsefesi*’nde ele alır (§ 140). (Kant’ın anti-Semitizmi üzerine daha geniş bilgi için bkz. Kaufmann, *İnsanı Anlamak*, I, s. 112-3 (İdea, 1995).)

Böyle bir suçlamanın onu hak edebilecek birine (örneğin Fries’a ya da Kant’a) değil, ama özellikle Yahudilere de salt insan olmaları zemininde yurttaşlık haklarının verilmesini savunmuş bir insana yöneltilmesi en kalın kafalı kuşkucunun bile üzerinde biraz düşünmesi gereken bir noktadır. Yine, Tarih’in ereğinin *özgürlük* olduğunu söylemiş ve bütün felsefesinin bunun tanıtılması olduğunu, saltuk İdeanın, Usun edimselleşemeyecek soyut bir kurgu olmadığını vurgulamış bir insanın modern Devleti *çözümlemesinin* burjuva devletin *aklanması* olarak görülmesi, bu ölçüsüz saçmalık insan usunun kendisinde kendisine karşı, ussalcılığa karşı, idealizme karşı niçin böyle anlamsız bir nefretin olduğu üzerine düşünmeyi gerektirir.

Herşey bir yana, *Devlet* Hegel’in *Tüze* dizgesinde *Nesnel Tin* alanının bir kategorisi olarak *Saltuk Tin* alanının *altındadır*, ve Tin’in açınının doruğu ya da ereği değildir. Yine, Devlet Kavramı onun özsel olarak *yasa* olduğunu, ve *ussal* yasanın bir İstenç belirlenimi olarak yurttaş yabancı bir güç değil ama tam olarak *onun kendi istenci ve kendi özgürlüğü* olduğunu gösterir. Popper — aslında Devlet konusunda Hegel’i suçlayan tüm ideoloji — İstenç ve Özgürlük kavramları konusunda inanılmaz bir *bilgisizliği* ele verir.

Popper’in kendisinin pozitivist verdiği ders birini eleştirmeden, derme çatma alıntılar yapmadan önce ele alman metnin *iyice* bir okuması, *bütününde* kavranması gerektiğidir. Ama felsefe eytışimsel düşünceyi göze alamayan kaba saba kafanın başaramayacağı birşeydir ve böyle ruhlardan bunu beklemek büyük bir saflık olacaktır. Popper us düşmanlığının, felsefe düşmanlığının *zorunlu* olarak *karactersizlikle*, *görecilikle* birlikte gittiğini gösteren en popüler birkaç paradigmadan biridir. Ve ikinci sınıf pozitivistine bile “eleştirel ussalcılık” diyecek denli düşünce yoksulu ve felsefeden habersiz Popper kişisel beceriksizliğini Platon ve Hegel’e yönelik bir tür öç almaya dönüştürerek ‘ussallaştırır.’ Bir son söz olarak, Bernard Shaw’ın eleştirmene — *genelde* eleştirmenliğe — yönelttiği eleştiri burada, en uygun olduğu yerde, felsefenin ve felsefecinin eleştirmenine sunmak üzere ödünç alıyoruz: Bu zat haremdeki hadım gibidir. Her gece yapıldığını gözlediği ve gene de hiç yaşamadığı şeyi kendisinin hiçbir zaman yapamayacağını bilir.

Zavallı Popper!

ANAHATLARDA
FELSEFİ BİLİMLER
ANSİKLOPEDİSİ
I
MANTIK BİLİMİ

AGRICULTURE

SECRET

Giriş

§ 1

Felsefe başka bilimlerin yararlandıkları bir üstünlükten, *nesnelerinin* tasarım yetisi tarafından dolaysızca verilmiş ve başlama ve ilerleme için bilgilenme *yönteminin* daha şimdiden benimsenmiş olduğunu *varsayma* olanağından yoksundur. Felsefe hiç kuşkusuz nesnelere ilk olarak din ile ortaklaşa iyledir. İkisi de *Gerçekliği* nesneleri olarak alırlar, ve dahası en yüksek anlamda, — *Tanrının* Gerçeklik ve *salt* onun Gerçeklik olması anlamında. Bundan başka, ikisi de sonlunun alanlarını, *Doğayı* ve *insan Tinini*, bunların birbirleri ile ve gerçeklikleri olarak Tanrı ile ilişkilerini ele alırlar. Felsefe buna göre nesneleri ile belli bir *tanışıklığı* varsayabilir, ya da daha doğrusu böyle bir tanışıklığı ve ayrıca onlara duyulan bir ilgiyi *varsaymalıdır* — *salt* şu nedenle ki, bilinç zamana göre nesnelerin *tasarımlarını* onların *kavramlarından* daha önce oluşturur, ve *düşünen* Tin bile ancak tasarımıyla *yoluyla* ve ona *başvurarak* düşünerek bilme ve kavrama düzlemine yükselir.

Ama düşünsel irdelemede çok geçmeden açığa çıkar ki bu irdeleme içeriğinin *zorunluğunu* gösterme ve nesnelerinin belirlenimlerini olduğu gibi varlıklarını da *tanıtlama* gereksinimini kendi içinde taşır. Bu yüzden onlarla o ilk tanışıklık yetersiz, ve *varsayımlar* ve *inancalar* ileri sürme ya da bunları geçerli sayma tutumu kabul edilemez görünür. Ama böylelikle bir *başlangıç* yapmanın *güçlüğü* de ortaya çıkar, çünkü bir başlangıç *dolaysız* birşey olarak kendi varsayımını yapar ya da daha doğrusu kendisi böyle bir varsayımdır.

§ 2

Felsefe ilkin genel bir anlamda nesnelerin *düşünerek irdelenişi* olarak tanımlanabilir. Ama eğer *insanın* kendini *hayvandan* düşünce yoluyla ayırdettiği doğruysa (ki hiç kuşkusuz doğrudur), o zaman insansal herşey yalnızca ve yalnızca düşünce tarafından ortaya çıkarıldığı için insansal olacaktır. Ama gene de felsefe

kendine özgü bir düşünme kipi, düşünmeyi bilgiye ve kavrayan bilgiye dönüştüren bir kip olduğu için, felsefi düşüncenin de insansal herşeyde etkin olan, giderek insansal olanın bu insansallığını ortaya çıkaran düşünme yolundan bir *ayrımı* olacaktır — üstelik onunla özdeş olmasına, *kendinde salt bir düşünce* olmasına karşın. Bu ayrım bilincin düşünce yoluyla temellendirilmiş insansal içeriğinin ilkin *düşünce biçiminde* değil ama bir duygu, bir sezgi, bir tasarım olarak görünmesi olgusuna bağlıdır — *biçimler ki, biçim olarak düşünceden ayırddedilmelidirler.*

Günümüzde artık basmakalıp bir önerme düzeyine düşmüş eski bir önyargıyı anımsayabiliriz: insan kendini hayvandan düşünce yoluyla ayırdeder; basmakalıp olabilir, ama gerekli olduğunda böyle eski inançları anımsamak, tuhaf görünse de, yerinde olacaktır. Ve günün bir önyargısı karşısında bunu bir gereksinim olarak görebiliriz; bu önyargı *duygu* ve *düşünceyi* birbirinden öylesine ayırır ki, bunların birbirlerine karşıt, üstelik düşman olmaları gerekir, öyle ki, duygu — özellikle dinsel duygu — düşünce tarafından kirletilir, saptırılır, giderek bütünüyle yok edilir, ve din ve dindarlığın köklerini ve yerlerini özsel olarak düşüncede değil ama başka bir yerde bulmaları gerekir. Oysa böyle bir ayrılık durumunda unutulmaktadır ki salt insan dine yeteneklidir, ve hayvanların ise tüze ve ahlaklarından daha öte bir dinleri yoktur.

Dinin düşünceden bu kopması ileri sürüldüğünde genellikle göz önüne getirilen düşünce “*üzerine düşünce*” olarak belirtilebilir — ya da *derin düşünce* olarak, ki düşünce olarak *düşünceyi içeriği* olarak alır ve bilince getirir. Felsefenin düşünce açısından belirgin olarak saptadığı bu ayrımı tanıma ve gözetmede savsaklık felsefeyle ilgili en kaba görüşlerin ve suçlamaların kaynağıdır. Yalnızca insanın dini, tüzesi ve törel bir yaşamı vardır — hiç kuşkusuz salt düşünen varlık olduğu için; ve bu yüzden dinsel, tüzel ve törel alanlarda — ister duygu ve inanç, isterse tasarım olsun — genel olarak *Düşünce* hiçbir zaman etkinliğine son vermez; etkinlik ve ürünleri orada *bulunur* ve *kapsanırlar*. Ama düşüncenin *belirlediği* ve *içlerine işlediği* böyle duygu ve tasarımları taşımak bir şeydir, *bunlar üzerine düşünceler* taşımak başka bir şey. Bu bilinç kiplerinin *üzerine düşünme* yoluyla üretilen düşünceler “*derin düşünme*,” “*sıradan usamlama*” ve benzerleri altında, ve ayrıca felsefenin kendisi altında kapsanan düşüncelerdir.

Bu bağlamda bu tür *üzerine-düşünceyi* bizi Bengi ve Gerçek olanın bir tasarımına ve kesinliğine ulaştıran koşul olarak, giderek biricik yol olarak ileri süren ve daha sık karşılaşılan bir başka yanlış anlama geçerlik kazanmıştır. Böylece, örneğin *Tanrının varoluşunun metafiziksel tanıtıları* (ki artık oldukça eskimişlerdir) sanki Tanrının varoluşu konusundaki inanç ve kanı özsel olarak ve yalnızca onların bilgisi ve onlara ilişkin kanı yoluyla ortaya çıkarılabilmemiş gibi ele alınmışlardır. Böyle bir öneri besinlerin kimyasal, botanik ya da zoolojik belirlenimlerinin bir bilgisini edinmeden önce yemek yemenin olanaksızlığını, ya da sindirim için anatomi ve fizyoloji öğrenimini bitirinceye dek beklemek gerektiğini ileri sürmeye denk düşecektir. Eğer böyle olsaydı, kendi alanlarında bu bilimler, tıpkı kendi alanındaki felsefe gibi, yararlık açısından hiç kuşkusuz çok şey kazanır, giderek yararlılıkları saltık ve evrensel vazgeçilemezlik düzeyine yükselirdi; ya da, daha doğrusu, tümü de, vazgeçilemez olmak yerine, hiç varolmazlardı.

§ 3

Bilincimizi dolduran *içerik*, hangi türden olursa olsun, duyguların, sezgilerin, imgelerin, tasarımların, amaçların, ödevlerin vb. ve düşünce ve kavramların *belirliliklerini* oluşturur. Duygu, sezgi, imge vb. bu bakımdan bu içeriğin *Biçimleridirler*: İçerik *bir ve aynı* kalır — ister duyulsun, sezilsin, tasarımlansın ya da istensin, isterse *yalnızca* duyulsun ya da düşüncelerden bir karışımla birlikte duyulsun, sezilsin vb., ya da bütünüyle *katıksız* olarak düşünölsün. Bu biçimlerden herhangi birinde, ya da birçoğunun karışımında, içerik bilincin *nesnesidir*. Ama bu nesnellikte *bu biçimlerin belirlilikleri de* kendilerini *içeriğe* katarlar, öyle ki, bu biçimlerden her birine göre tikel bir nesne ortaya çıkıyor gibi görünür, ve böylece kendinde aynı olan, ayrı bir içerik gibi görünebilir.

Duygu, sezgi, istek, istenç vb. belirlilikleri, onların *bilincinde* bulunduğu sürece, kabaca *tasarımlar* olarak adlandırıldıkları için, genel olarak diyebiliriz ki felsefe *düşünceleri*, *kategorileri*, ya da daha sağın bir deyişle, *Kavramları* tasarımların yerine geçirir. Genel olarak tasarımlar düşünce ve Kavramların *eğretilemeleri* olarak görülebilirler. Ama tasarımlara iye olmak henüz bunların düşünme için imlemlerini, onlara karşılık düşen düşünce ve Kavramları bilmek demek değildir. Evrik olarak, düşünce ve Kavramlara iye olmak, ve bunlara karşılık

düşen tasarımların, sezgilerin ve duyguların **neler** olduklarını bilmek de iki ayrı şeydir. — Felsefenin *anlaşılmazlığı* denilen şey bir yanıyla bu noktaya bağlıdır. Güçlük bir yandan kendinde salt *alışkanlık yoksunluğu* olan bir yeteneksizlikte, soyut düşünme, e.d. arı düşüncelere sarılarak bunlarda devinme yeteneksizliğinde yatar. Sıradan bilincimizde düşünceler tanıdık duyuşsal ve tinsel gereçle örtülmüş ve birleşmişlerdir; ve birşey üzerine düşünürken, derinlemesine düşünürken, ve gündelik uslamamada duyguları, sezgileri, tasarımları düşünce ile *karıştırırız* (bütünüyle duyuşsal içerikli her önermeye — örneğin “Bu yaprak yeşildir” gibi — şimdiden *varlık* ve *tekillik* kategorileri katılmıştır). Ama düşüncelerin kendilerini katışksız olarak nesne yapmak başka bir şeydir. — Anlaşılmazlığın bir başka yanı da bilinçte düşünce ve Kavram olarak bulunana önüne tasarımı kipinde almayı isteyen dayançsızlıktır. İnsanın önünde duran bir Kavramda neyi *düşünmesi* gerektiğini bilemediği söylenir; oysa bir Kavramda Kavramın kendisinden daha öte düşünülecek hiçbirşey yoktur. Bu yüzden o anlatımda daha önceden *bilinen*, *tanınan* bir *tasarıma* duyulan özlem yatar; tasarımlama yolu yitince, bilince sanki bir zamanlar üzerinde sağlam ve doğal dayanağını bulduğu toprak ayağının altından çekilmiş gibi gelir. Kendini arı Kavramlar ülkesine çekilmiş bulunduğu, dünyada *nerede* olduğunu bilemez. — Bu yüzden yazarlar, vaizler, konuşmacılar vb. okuyucularına ya da dinleyicilerine onların daha şimdiden ezbere bildikleri, onlara tanıdık gelen ve kendilerini *kendiliklerinden* anlatan şeylerden söz ettikleri zaman *en anlaşılır* bulunurlar.

§ 4

Sıradan bilincimizle bağıntısında felsefenin ilk olarak *kendine özgü bilgilenme kipi için gereksinimi* göstermesi ya da giderek bu gereksinimi uyandırması gerekecektir. Ama dinin nesneleri ile, genel olarak *gerçeklik* ile bağıntısında, bunları kendi içinden bilme *yeteneğinde* olduğunu tanıtlaması gerekecektir; ve *dinsel* tasarımlarla arasında ortaya çıkan bir *ayrılık* söz konusu olduğunda, ayrılık gösteren belirlenimlerini *aklaması* gerekecektir.

§ 5

Belirtilen ayrım üzerine bir ön açıklama vermek ve bununla bağlı olarak bilincimizin gerçek *içeriğinin* ancak bu içeriğin düşünce

ve Kavram biçimine çevrilmesiyle *kazanıldığını* ve üstelik ilk kez o zaman kendine özgü ışığında saptandığını göstermek amacıyla, bir başka *eski önyargı* anımsatılabilir: Derler ki, nesnelerde ve olaylarda, giderek duygularda, sezgilerde, samılarda, tasarımlarda vb. *gerçek* olanı görgülemek için *üzerine-düşünme* gerekir. “Üzerine düşünmek” ise en azından her durumda duyguları, tasarımları vb. *düşüncelere* dönüştürmektir.

Felsefenin kendi işinin kendine özgü *biçimi* olarak ileri sürdüğü şey yalnızca *düşünce* olduğu için, ama her insan doğal olarak düşünebildiği için, böylece § 3’te verilen ayrımı göz ardı eden bu soyutlama nedeniyle, daha önce felsefenin *anlaşılmazlığı* üzerine yakınma olarak değinilen şeyin karşıtı ortaya çıkar. Bu bilim sık sık öylesine küçümsenir ki, giderek kendilerini onunla hiçbir sıkıntıya sokmamış olanlar bile onunla ilgili herşeyi temelden *anladıkları* kuruntusuna kapılırlar; sıradan bir eğitimin sınırları içerisinde kalmış olsalar da, özellikle dinsel duygulardan yola çıkarak felsefe yapmaya ve onun üzerine yargılarda bulunmaya yetenekli olduklarını düşünürler. Kabul edilecektir ki, başka bilimlerle tanışıklık onlar üzerinde belli bir çalışma yapmış olmayı gerektirir, ve üzerlerinde bir yargıda bulunabilmek ilkin böyle bir bilgi konusunda yetkin olmayı gerektirecektir. Ve yine kabul edilecektir ki, bir çift ayakkabı üretebilmek için bu işi öğrenmiş ve uygulamış olmak gerekir, üstelik herkes kendi ayağında bunun için gereken ölçünü ve ellerinde gerekli işlemler için doğal beceriyi bulabiliyor olsa bile. Yalnızca felsefenin kendisi için böyle bir çalışma, öğrenme ve çaba gerekli değildir. — Bu rahatlatıcı sanı en yakın zamanlardaki onayını dolaysız bilgi ya da sezgi yoluyla bilgi öğretisinden almıştır.

§ 6

Öte yandan, eşit ölçüde önemli bir nokta olarak, felsefe anlamalıdır ki içeriği dirimli Tinin ülkesinde kökensel olarak üretilen ve kendini üreten iç-gereçten, bilincin *Evreni*, dış ve iç Evreni yapılan bu iç-değerden başka birşey değildir — anlamalıdır ki içeriği *Edimsellik*tir. Bu içeriğin en yakın bilincine *deneyim* diyoruz. Dünyanın duyarlı bir irdelenişi bile iç ve dış varlığın geniş ülkesinde neyin salt geçici ve anlamsız bir *görüngü* olduğunu, ve neyin kendi içinde gerçekten *edimsellik* adına yaraşır olduğunu ayırdeder. Felsefe bu bir ve aynı iç-gereci bilmenin başka tür-

lerinden salt biçim açısından ayrıldığı için, edimsellik ve deneyim ile bağdaşması zorunludur. Giderek bu bağdaşma bir felsefenin gerçekliği için en azından dışsal bir denek-taşı olarak görülebilir, tıpkı bu bağdaşmanın saptanması yoluyla özbilinçli Usun *varolan* Us ile, Edimsellik ile uzlaşmasını üretmenin bilimin en yüksek ereği olarak görülmesi gibi.

Tüze Felsefesi başlıklı çalışmama *Önsözde* şu önermeler bulunuyordu:

Ussal olan edimseldir;

ve edimsel olan ussaldır.

Bu yalın önermeler birçoklarına tuhaf göründü ve düşmanca karşılandılar, üstelik felsefeye ve herşeyden önce dinlerine bağlılıklarını taruşma konusu etmeyi bile istemeyenler tarafından. Bu bağtıntıda dinin sözünü etmek gereksiz olacaktır, çünkü onun tanrısal dünya hükümdarlığı öğretileri bu önermelerin çok belirgin anlatımlarıdır. Ama bunların felsefi anlamları söz konusu olduğunda öylesine derin bir eğitim düzeyi öngerekir ki, yalnızca Tanrının edimsel olduğu — en edimsel olduğu, yalnızca onun gerçekten edimsel olduğu — değil, ama, biçimsel açıdan bakıldığında, genel olarak belirli-varlığın bölümsel olarak *görüngü* ve ancak bölümsel olarak edimsellik olduğu da bilinmelidir. Gündelik yaşamda herhangi bir düşünceye, yanlış, kötüye ve kötünün alanındaki herşeye, kısaca bozulmuş ve geçici her varoluşa olumsal bir yolda *edimsellik* adı verilebilir. Oysa sıradan bir duygu bile olumsal bir varoluşa “edimsel” gibi vurgulu bir adı yüklemeye duraksayacaktır; çünkü olumsallık öyle bir varoluşu imler ki, bunun olabileceği gibi olmaya da bilen *olanaklı* birşeyden daha öte bir değeri yoktur. Gene de, eğer Edimsellikten söz etmişsem, açıktır ki bu anlatımı hangi anlamda kullanmış olduğumun kendiliğinden düşünülmesi gerekirdi, çünkü ayrıntılı bir *Mantık* çalışmasında da Edimselliği ele alarak onu yalnızca olumsal olandan değil (ki gene de bir varoluşu vardır), ama giderek belirli-varlıktan, varoluştan ve daha başka belirlenimlerden de sağın olarak ayırmıştım.¹ — *Ussal olanın edimselliği* İdeaların ve Ideallerin boş imgelerden başka birşey olmadıkları ve felsefenin böyle uydurmaların bir dizgesi olduğu

¹ [*Wissenschaft der Logik*, 2. Buch, 3. Abschnitt: “Die Wirklichkeit.”]

görüşüne karşıt olduğu gibi, evrik olarak, İdeaların ve İdeal-lerin edimsellik taşıyamayacak denli eşsiz ya da kendilerine bunu sağlayamayacak denli güçsüz şeyler oldukları görüşüyle de çatışır. Ama edimselliğin İdeadan ayrılışı özellikle anlak düzeyinde kalır — anlak ki soyutlamalarının düşlerini gerçek diye görür ve giderek politik alanda bile büyük bir haz duyarak buyurduğu “*gerek*” ile büyüklenir, sanki dünya nasıl olması *gerektiğini* ve nasıl olmadığını öğrenmek için onu beklemek zorundaymış gibi; eğer olması *gerektiği* gibi olsaydı, o zaman onun o “*gerek*”inin çok bilmişliği nerede kalırdı? Anlak bu “*gerek*” ile basmakalıp, dıssal ve geçici nesnelere, kurumlara, durumlara vb. karşı çıktığı zaman — ki bunlar belki de belli bir süre ve özel çevreler için görelî olarak büyük bir önem taşıyabilirler — hiç kuşkusuz haklı olabilir ve böyle bir durumda genel olarak doğru belirlenimlerle bağdaşmayan pek çok şey bulabilir; kim çevresinde gerçekte hiç de olması *gerektiği* gibi olmayan pek çok şeyi göremeyecek denli bilge değildir? Ama bu bilgelik bu nesnelere ve bunların “*gerek*”-lerinde kendini felsefî bilimin ilgilerinin ortasında bulduğu kuruntusuna kapıldığı zaman bunda yanılır. Bilimin ilgisi yalnızca İdea iledir, ve İdea ise salt olması gerekecek ve edimsel olamayacak denli güçsüz değildir; ve bilimin ilgisi öyle bir edimselliğe yöneliktir ki, burada o nesneler, kurumlar, durumlar vb. salt yüzeysel dışyanları oluştururlar.

§ 7

İlk olarak, “*üzerine-düşünme*” bütününde alındığında felsefenin ilkesini (ki başlangıç da demektir) kapsar; ve bundan sonra, yakın zamanlarda (Luther Reformasyonu zamanından sonra) *bağımsızlığın* içinde yeniden çiçeklendiği zaman, başlangıcında Yunan felsefesinin başlangıçlarında olduğu gibi salt soyut bir tutuma girmeyip tersine kendini aynı zamanda görüngü dünyasının ölçüsüz görünüşü içindeki gereğine verdi; bütün bunların sonucunda *felsefe* adı öyle bilgi dallarına uygulanır oldu ki, bunlar görgül tekillikler denizindeki değişmez ölçün ve *evrensellerin* bilgisi için olduğu gibi, olumsuz sonsuz çokluğunun görünürdeki düzensizliğinde yatan *Zorunluluk* ilkesinin ya da *Yasaların* saptanmasıyla da uğraşıyorlardı; böylece felsefe *içerliğini* dışın ve için doğrudan sezgi ve algısından, *şimdideki* doğadan ve o denli de insanın *şimdideki* tin ve yüreğinden almıştır.

Deneyimin ilkesi sonsuz önemdeki şu belirlenimi kapsar: Bir içeriğin onaylanması ve gerçekleşmesi için insanın kendisi *orada olmalı*, ya da daha belirli olarak, insan bu içeriği *kendi öz-pekinliği* ile birlik içinde ve birleşmiş bulmalıdır. Kendisi orada olmalıdır, ister salt dışsal duyuları ile olsun, isterse daha derin tını, özsel öz-bilinci ile. — Bu ilke bugünlerde inanç ya da dolaysız bilgi denilen ya da dış dünyada ve herşeyden önce kişinin *kendi* içinde tanrısal bildiriş olarak görülen şeyle aynıdır. *Felsefe* adı verilen o bilimlere kabul etikleri başlangıç noktası nedeniyle *görgül* bilimler deriz. Gene de amaçladıkları ve ortaya çıkardıkları özsel sonuçlar ise *yasalar* ve *genel önermeler*dir, bir *kuram*dır; varolan şeylere ilişkin *düşünceler*dirler. Böylece *Newton* fiziğine *Doğa Felsefesi* adı verilirken, öte yandan söz gelimi *Hugo Grotius* ulusların karşılıklı tarihsel eylemlerini biraraya toparlayarak sıradan bir usamlamanın yardımıyla bir genel ilkeler bütünü, bir kuram oluşturdu ki, buna Devletlerarası Tüze Felsefesi adı verilebiliyordu. — *Felsefe* adı İngilizler arasında henüz genel olarak bu belirlenimi taşımakta ve *Newton* en büyük felsefeci ününü sürdürmektedir; ama giderek ad araç yapımcılarının eder listelerine dek indirilerek özel bir manyetik ya da elektrikli araçlar başlığı altına düşmeyen basınçölçer, ısıölçer gibi aygıtlara *felsefi aletler* denir — hiç kuşkusuz bir tahta, demir vb. bileşimine değil ama yalnızca *düşünceye* felsefenin aracı denmesi gerekir.² — Burada *felsefi* olarak adlandırılan gerecin neden olduğu açıkça görülmektedir. — Bir İngiliz gazetesinde yeni yayımlanan kitapların duyuruları arasında kısaca şunları buldum: *The Art of Preserving the Hair on Philosophical Principles*, neatly printed in post 8., price 7 sh. — Saçın korunması için *felsefi* ilkeler ile denmek istenen belli ki kimyasal, fizyolojik vb. ilkelerdir. — Böylece özellikle yakın zamanların bilimi olan ve [Almanya'da] *Ussal* Devlet Ekonomisi ya da

²Thomson tarafından yayıma hazırlanan bir derginin başlığı şudur: *Felsefe Yıllığı*; ya da *Kimya, Mineraloji, Mekanik, Doğa-Tarihi, Tarım ve Sanatlar Dergisi*. [*Annals of Philosophy; or, Magazine of Chemistry, Mineralogy, Mechanics, Natural History, Agriculture, and the Arts*, Londra, 1813-20].

[William Wallace'ın notu: "Thomas Thomson (1773-1852), Glasgow'de Kimya Profesörü, kimya ve ilgili bilimlerin erken tarihinde kendini gösterdi. *The Annals of Philosophy* 1813'den 1826'ya dek yayımlandı. *The art of preserving the hair* (anonim olarak) 1825'de Londra'da yayımlandı."]

Kuramsal Devlet Ekonomisi denilen Politik Ekonomi de Felsefe adını almıştır.³

§ 8

Bu bilgi ilkin kendi alanında ne denli doyurucu olsa da, *ilk olarak* orada kapsanmayan bir başka *nesneler* çevresi daha kendini gösterir — *Özgürlük, Tin, Tanrı*. Bunların o alanda bulunmama-larının nedeni deneyime ait olmamaları değildir; hiç kuşkusuz duyuşsal olarak deneyimlenemezler, ama bilinçte bulunan herşey deneyimlenmiştir — bir anlatım ki, gerçekte bir genelemeden başka birşey değildir; tersine, bunun nedeni bu nesnelerin kendilerini *içerikleri* açısından hemen sonsuz olarak göstermeleridir.

Aristoteles'e yanlış olarak yüklenen ve felsefesinin duruş noktasını anlatıyor olması gerektiği düşünülen eski bir önerme vardır: '*nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu*' — düşün-cede hiçbir şey yoktur ki duyuda, deneyimde olmuş olmasın.⁴

³Genel politik ekonomi ilkeleri ile ilgili olarak "*felsefi*" sözcüğü İngiliz devlet adamlarının ağızlarından eksik olmaz — üstelik açık oturumlarda bile. 1825'deki (2 Şubat) parlamento oturumunda Brougham sarayın sözlerine yanıt olarak sunması gereken söylevi dolayısıyla şöyle konuştu: "Özgür tecimin devlet-adamına yaraşır ve *felsefi* ilkelerinin — çünkü bunlar hiç kuşkusuz felsefidirler — onaylanması üzerine, majesteleri bu gün parlamentoyu kutlamışlardır." Ama bu dil yalnızca muhalefet üyelerine özgü değildir. Yanında Devlet Bakanı Canning ve Ordu Muhasebecisi General Sir Charles Long'un da bulunduğu Başbakan Lord Liverpool'un başkanlığı altında verilen Gemicilik Birliğinin yıllık yemeğinde (aynı ayda), sağlığına kaldırılan kadehlere yanıt olarak Devlet Bakanı Canning dedi ki: "Bir dönem yeni başladı; bundan böyle bu ülkenin yönetiminde bakanlar *derin bir felsefenin* doğru ilkelerini uygulayabileceklerdir." İngiliz felsefesi ile Alman felsefesi arasındaki ayrımlar ne denli büyük olursa olsun, başka yerlerde felsefe adı yalnızca küçümseyici bir ad ve alay konusu olarak ya da nefret uyandırıcı birşey olarak kullanılırken, onun İngiliz devlet adamlarının ağızında henüz onurlandırılmakta olduğunu görmek sevindiricidir.

[William Wallace'ın notu: "Tahtın konuşması 3 Şubat 1825'te okundu. Gemi sahiplerinin yemeği 12 Şubattaydı. 14 Şubat tarihli *Times* Canning'in sözlerini "düzmece değil ama sağlam felsefenin türeli ve bilgece düzgüleri" olarak verdi :: The speech from the throne was read on Feb. 3rd, 1825. The shipowners' dinner was on Feb. 12. The *Times* of Feb. 14 gives as Canning's the words "the just and wise maxims of sound not spurious philosophy."]

⁴["Doğuştan düşünceler kavramına karşı çıkarak 'anlakta daha önce duyularda olmamış hiçbirşey yoktur' görüşünü savunanlar haklıdır," diyordu Leibniz, "yeter ki 'anlığın kendisi dışında' sınırlamasını getirebilelim." — A.Y.]

Eğer kurgul felsefe bu önermeyi yadsıyorsa, bu salt bir yanlış anlama olarak görülmelidir. Ama, evrik olarak, kurgul felsefe eşit ölçüde ileri sürecektir ki *'nihil est in sensu, quod non fuerit in intellectu,'* — ilk olarak bütünüyle genel anlamda, e.d. voüşun (*nous*) ve daha derin belirlenimi içinde *Timin* evrenin nedeni olduğu anlamında, — ve ikinci olarak daha özel anlamda (bkz. § 2), e.d. tüzel, törel ve dinsel duygunun kaynak ve yerini yalnızca düşüncede taşıyan içeriğin bir duygusu ve böylelikle bir deneyimi olduğu anlamında.

§ 9

İkinci olarak, öznel Us biçim açısından daha öte bir doyum istemindedir; bu biçim genel olarak *Zorunluktur* (bkz. § 1). O bilimsel yolda *bir yandan* onda kapsanan *evrensel*, cins vb. gibi öğeler kendileri için belirsizdirler, *tikeller* ile kendileri için bağıntılı değildirler; tersine, iki yan birbirlerine dışsal ve olumsuzsaldır, tıpkı birarada toplanmış tikelliklerin de kendi başlarına eşit ölçüde karşılıklı olarak dışsal ve olumsuz olmaları gibi. *Öte yandan*, başlangıçlar tüm durumlarda *dolaysızlıklar, verilmişlikler, varsayımlardır*lar. Her iki durumda da zorunluk biçimi doyurucu olmaktan uzaktır. *Üzerine-düşünce*, bu gereksinimleri doyurmaya yöneldiği sürece, gerçek felsefi düşünce, e.d. *kurgul düşüncedir*. Öyleyse *üzerine-düşünce* olarak — ki daha önce sözünü ettiğimiz *üzerine-düşünce* ile *ortaklığı* içinde aynı zamanda ondan *ayrıdır* da — felsefi düşüncenin ortak biçimler dışında bir de *kendine özgü biçimleri* vardır ki, bunların evrenselleri *Kavramdır*.

Kurgul bilimin başka bilimlerle ilişkisi bu düzeye dek yalnızca şudur. Söz konusu bilimlerin görgül içeriklerini kesinlikle bir yana atmaz, tersine onları tanır ve kullanır; yine, bu bilimlerin evrensellerini, yasalarını, cinslerini vb. de kabul eder ve onları kendi içeriğine uygular; ama daha da ileri giderek bu kategorilere başkalarını katar ve onları geçerli kılar. Bu düzeye dek, aralarındaki ayrım yalnızca kategorilerdeki bu değişimi ilgilendirir. Kurgul mantık önceki mantık ve metafiziği kapsar, aynı düşünce-biçimlerini, yasaları ve nesneleri saklar, ama aynı zamanda onları daha geniş kategorilerle daha öte işleyip dönüştürür.

Kurgul anlamı içindeki *Kavramdan* sıradan anlamı içindeki kavramı ayırdetmek gerekir. Bu tek-yanlı ikinci anlamdadır

ki “sonsuz hiçbir Kavram ile kavranamaz” önesürümü ortaya sürülmüş ve binlerce kez yinelenerek bir önyargıya dönüştürülmüştür.

§ 10

Felsefi bilginin aracı olarak alınan bu düşüncenin kendisi bir yandan zorunluğu açısından anlaşılma ve öte yandan saltık nesneleri bilme yeteneği açısından aklanma gereksinimindedir. Ama böyle bir içgörünün kendisi felsefi bilgidir ve bu yüzden yalnızca felsefenin *içersine* düşer. Bu yüzden bir *ön* açıklama kaçınılmaz olarak felsefi olmayan bir nitelikte olacak ve bir varsayımlar, inancalar ve sıradan uslamamalar dokusundan, e.d. karşıtları da eşit hakla onlara karşı ileri sürülebilecek bir olumsal sayılırlar toplamından daha öteye geçemeyecektir.

Eleştirel Felsefenin ana bakış açılarından birine göre, Tanrıyı, şeylerin özünü vb. bilmeye yönelmeden önce *bilme-yetisinin* kendisi yoklanmalı ve böyle birşeyi başarmaya yetenekli olup olmadığı saptanmalıdır; *araç* onun aracılığıyla ortaya çıkması gereken iş üstlenilmeden önce tanınmalıdır, çünkü elverişsiz ise, tüm çabalar boşa gidecektir. — Bu düşünce öylesine *usayatkın* görünmüştü ki, büyük bir hayranlık ve onay kazanmış ve bilgi *nesneler* için ilgisinden ve onlarla ilgili uğraşından kendi üzerine, biçimsel olana geri dönmüştü. Gene de sözcüklerle aldatılmayı istemiyorsak kolayca görülebilir ki, hiç kuşkusuz başka araçlar belirlenmiş oldukları kendilerine özgü işin yerine getirilişinden daha başka yollarda yoklanabilir ve yargılanabilirler. Ama bilmenin yoklanması *bilmeden* başka bir yolda olamaz; ve bu sözde araç durumunda onu yoklamak onu bilmekten başka birşey demek değildir. Ama bilmeden *önce* bilmeyi istemek Skolastik düşünürün bilgece bir karar olarak *yüzmeyi suya girmeye kalkışmadan önce öğrenme düşün-*cesi denli saçmadır.

Reinhold⁵ böyle bir başlangıca egemen olan karışıklığı görmüş, ve bu güçlüğü gidermek için geçici olarak *varsayımlı* ve *belkili* bir felsefe yoluyla başlamayı ve bu yolda, nasıldır bilinmez, *kökensel gerçeğe* ulaşılmıyaya dek durmadan ilerlemeyi

⁵[Karl Leonhard Reinhold, *Beiträge zur leichtern Übersicht des Zustandes der Philosophie beim Anfange des 19. Jahrhunderts*, Hamburg 1801.]

önermişti. Daha yakından bakıldığında böyle bir yolun oldukça sıradan bir yola, eş deyişle görgül bir dayanağın ya da bir tanım içersine getirilmiş geçici bir sayılıtının çözümlemesine vardığı görülür. Reinhold'un yaklaşımında doğru bir bilincin yattığını, varsayımlara ve geçici ilkelere dayalı sıradan bir gidişin önsavlı ve belkili bir yöntem olarak açıklandığını görmek zor değildir. Ama bu doğru içgörü böyle bir yöntemin yapısını değiştirmez, tersine doğrudan doğruya elverişsizliğini ortaya serer.

§ 11

Felsefeye duyulan gereksinim daha da öte şöyle belirlenebilir. Tin duyumsayan ve sezen tin olarak duyusal şeyleri, düşlem olarak imgeleri, istenç olarak ereklere vb. nesne alırken, belirli-varlığının ve nesnelerinin *bu biçimleri ile karşıtlık* içinde ya da yalnızca *ayrım* içinde bir de en yüksek içselliğine, *düşüncesine* doyum sağlamalı ve Düşünceyi nesnesi olarak kazanmalıdır. Tin böylece sözcüğün en derin anlamında *kendine* gelir, çünkü ilkesi, en katıksız “kendiliği,” Düşüncedir. Ama bu uğraşı içinde Düşünce kendini çelişkilere düşürür, e.d. düşüncelerin katı özdeşsizliğinde kendini yitirir, ve böylece kendi kendisine ulaşmak yerine karşıtında tutsak kahr. Sözü edilen o yüksek gereksinim salt anlak düzeyindeki düşüncenin bu sonucuna karşı durur, ve temelini düşüncenin kendisinden vaz geçmemesi, kendi-kendisinde-olmasının bu bilinçli yitişinde bile kendine bağlı kalması, “*üstesinden gelebileceği*” ve düşünmenin kendisinde kendi çelişkilerinin çözümlerini tamamlayabileceği olgusunda bulur.

Düşüncenin doğasının kendisinin Eytışim olduğu, anlak olarak kendi kendisinin olumsuzuna, çelişki içine düşmesi gerektiği içgörüsü Mantığın başlıca yanlarından birini oluşturur. Düşünce kendini içine düşürmüş olduğu çelişkinin çözümünü *kendi içinden* başarabileceğinden umudunu kestiği zaman, başka kip ve biçimlerindeki Tine özgü çözümlere geri dönerek kendini dinginleştirir. Gene de, bu geri dönüşte düşünce Platon'un daha o zamanlar görmüş olduğu *us-nefretine* düşmemeli ve kendine karşı düşmanca bir polemik tutumuna girmemelidir — o *dolaysız bilme* denilen yaklaşım kendisini gerçeklik bilincinin *biricik* biçimi olarak ileri sürdüğü zaman olduğu gibi.

§ 12

Felsefenin o sözü edilen gereksinimi izleyen doğuşu *deneyimi*, e.d. dolaysız ve sıradan uslamlamalarda ilerleyen bilinci *başlangıç noktası* olarak alır. Bu yolla bir uyarı ile uyandırılan düşünce kendini özsel olarak öyle bir yolda belirler ki, doğal, duyusal ve sıradan-uslamlamacı bilincin üzerine kendi katıksız öğesine *yükselir* ve böylece ilkin kendini o başlangıçtan uzaklaştırarak ona karşı *olumsuz bir tutuma* girer. Böylece kendi içinde, bu görüngülerin *evrensel* özlerinin İdeasında ilk doyumunu bulur; bu İdea (Saltuk, Tanrı) az çok soyut olabilir. Evrik olarak, görgül bilimler de kendileriyle birlikte bir uyarı getirirler ve buna göre içeriklerinin varsıllığını yalnızca dolaysız ve verili şeylerin bir topları olarak, *yanyana* koyulmuş çokyanlı nesnelerin bir yığını olarak ve böylece bütününde bir *olumsallıklar* alanı olarak sunan *biçimin* yenilmesi ve bu içeriğin zorunluğa yükseltilmesi gerekir; bu uyarı düşünceyi o evrensellikten, *kendinde* sağlanmış doyumdan dışarı çeker ve *kendi içinden gelişmeye* iter. Bir yandan bu gelişim yalnızca içeriğin ve bunun ortaya sunulan belirlenimlerinin kabul edilmesidir; öte yandan, aynı zamanda bu içeriğe kökensel düşünceye özgü bir anlamda özgür olan ve salt olgunun kendisinin zorunluğu ile uyum içinde ortaya çıkan bir şekli verir.

Bilinçteki dolaysızlık ve dolaylılık ilişkisi üzerinde ilerde daha açık ve daha ayrıntılı olarak konuşacağız. Burada geçerken yalnızca şunu belirtebiliriz ki, bu iki kipi ne denli ayrı *görünmeler* de, *ikisinden hiç biri eksik* olamaz ve *ayrılmaz* bir birlik içinde dururlar. — Böylece, Tanrının bilgisi, genelde duyulur *üstü* herşeyin bilgisi durumunda olduğu gibi, özsel olarak duyusal algı ya da sezgi üzerine *yükselişi* kapsar; bu yüzden ilk duyusal veriye karşı *olumsuz* bir tutumu, ama böylelikle *dolaylılığı* kapsar. Çünkü dolaylılık bir başlangıç yapmış ve bir ikinciye doğru ilerlemiş olmaktır, öyle ki bu ikincisi ancak ona karşısındaki bir başkadan gelindiği sürece vardır. Gene de, Tanrının bilgisi o denli de bu görgül yandan bağımsızdır, üstelik kendine bağımsızlığı özsel olarak bu olumsuzlama ve yükseliş yoluyla verse bile. — Eğer dolaylılık koşulluluk olarak görülecek ve tek-yanlı olarak vurgulanacak olursa, o zaman denebilir ki — gene de bununla çok şey söylenmiş olmaz — felsefe ilk doğuşunu deneyime (*a posteriori* olana) borçludur (gerçekte düşünme özsel olarak dolaysızca bulunanın olumsuzlanmasıdır); ama yine eşit haklılıkla denebilir ki, insan yemesini

besinlere borçludur, çünkü bunlar olmasaydı yeme edimi de olanaksız olurdu; yeme hiç kuşkusuz bu ilişkide iyilikbilmez yan olarak düşünülecektir, çünkü kendi kendisini borçlu olduğu şeyin tüketilmesidir. Düşünce de bu anlamda eşit ölçüde iyilikbilmezdir.

Ama düşüncenin kendisinin kendi içine yansıyan, öyleyse kendi içinde dolaylı *dolaysızlığı* (*a priori* yanı) *evrenselliği*dir, genel olarak kendi-kendisinde-olmasıdır; onda kendi içinde doyumludur ve bu düzeye dek onun için *tikelleşmeye* karşı, ama böylece kendi açınımına karşı ilgisizlik doğasından gelir. Din için de aynı şey geçerlidir; ve ister açınmış ve gelişmiş isterse gelişmemiş olsun, ister bilimsel bilince gelişmiş isterse saf inançta ve yürekte tutuluyor olsun, o da doyum ve mutluluğun aynı yeğın doğasına iyledir. Ama eğer düşünce İdeanın *evrenselliğinde* durup kalırsa, — ki ilk felsefelerde, (örneğin Eleatik Okulun *Varlıkta*, Herakleitos'un *Oluşt*a takılması vb. gibi) durum zorunlu olarak budur —, haklı olarak *biçimcilik* ile suçlanabilir; gelişmiş bir felsefede bile yalnızca soyut önermelerin ya da belirlenimlerin saptandığı — örneğin "Saltıkta herşey Birdir," "öznel ve nesnelin özdeşliği" — ve tikellerde yalnızca bunların yinelenildiği görülür. Düşüncenin ilk soyut evrenselliği göz önüne alındığında, felsefenin *gelişimini* deneyime borçlu olduğu sözlerinde doğru ve temel bir anlam yatar. Görgül bilimler bir yandan görüngünün *tekilliğinin* algılanışında durup kalmaz, tersine, düşüncenin yardımıyla evrensel belirlenimleri, türleri, yasaları bularak felsefeye gereç sağlarlar; böylece tüm bu tikellerin içeriklerini felsefeye alınmaya hazır bir duruma getirirler. Öte yandan, böylelikle bu somut belirlenimlere doğru ilerlemesi için düşüncenin kendi payına bir zorlamayı imlerler. Üzerine yapışan dolaysızlık ve verilmişliğin düşünce tarafından ortadan kaldırıldığı bu içeriğin felsefeye alınması aynı zamanda düşüncenin kendi içinden bir *gelişimidir*. Felsefe böylece gelişimini görgül bilimlere borçluyken, kendi payına onların içeriklerine düşüncenin (*a priori* olanın) özsel *özgürlük* şeklini ve *zorunluğun gerçeklemesini* verir; bununla onları salt verili olan ve görgülenen olgunun onayına bağimlılıktan kurtarır, böylece olgu düşüncenin kökensel ve bütünüyle bağımsız etkinliğinin bir betimlenmesi, bir eşlemi olur.

§ 13

Dışsal tarihin kendine özgü şekli içinde felsefenin doğuşu ve gelişimi *bu bilimin tarihi* olarak görülür. Bu şekil İdeanın gelişim basamaklarına *olumsal* bir ardışıklık biçimini verir ve değişik felsefi dizgelerde somutlaşan ilkeleri yalnızca *türlülükleri* içinde sunar. Ama binlerce yıllık bu emeğin ustası *tek bir* dirimli Anlık ya da Tindir ki, düşünen doğası *ne olduğunun* bilincine varmak ve bu böylece nesne olurken aynı zamanda onun üzerine yükselerek kendi içinde daha yüksek bir basamağa ulaşmaktır. *Felsefe Tarihi* türlülük içinde görünen felsefelerde bir yandan salt değişik gelişim basamaklarındaki *tek bir* felsefeyi sergiler, ve öte yandan her biri bir dizgeye temel olan tikel *ilkelerin* yalnızca bir ve aynı bütünü *dalları* olduklarını gösterir. Zamana göre en son felsefe tüm önceki felsefelerin sonucudur ve öyleyse tümünün ilkelerini kapsıyor olmalıdır, ve bu nedenle, eğer başka bakımlardan felsefe adına yaraşıyorsa, en açılmış, en varıl ve en somut felsefe olacaktır.

Felsefi dizgelerin çokluk ve *türlülük* görünüşleri göz önüne alındığında, *Evrensel* ve *Tikel* kendi özgün belirlenimlerine göre birbirinden ayırdedilmelidir. Evrensel biçimsel olarak alınıp tikelin *yanına* koyulduğu zaman, kendisi de tikel birşey olur. Böyle bir indirgeme kendini gündelik yaşamın nesneleri durumunda bile yetersiz ve uygunsuz olarak gösterir; örneğin, meyva isteyen biri kirazı, armudu, üzümü vb. bunlar kiraz, armut, üzüm vb. oldukları ama meyva *olmadıkları* için geri mi çevirir? Gene de felsefe söz konusu olduğu zaman ona dudak bükülmesi şöyle aklanır: pek çok değişik felsefe vardır ve her biri salt *bir* felsefedir, *genelinde* felsefe değildir, — sanki kiraz meyva değilmiş gibi. Sık sık görülen birşey de ilkesi evrensel olan bir felsefenin ilkesi tikel olanın *yanına*, giderek felsefe diye birşeyin olmadığı inancasını veren öğretilerin yanına koyulması, ve bu ikisinin *yalnızca* *değişik* felsefe görüşleri olduklarının söylenmesidir — tıpkı aydınlığın ve karanlığın da yalnızca iki *ayrı* aydınlık türü olduklarının söylenebilecek olması gibi.

§ 14

Düşüncenin felsefe tarihinde sergilenen aynı açınımlı felsefenin kendisinde de sergilenir, ama o tarihsel dışsalılıktan kurtulmuş

ve *düşünce ögesinde* arı olarak. Özgür ve gerçek düşünce kendi içinde *somuttur*, ve böylece *İdeadır*; ve bütün bir evrenselliği içinde ise *genelde* İdea ya da *Saltıktır*. Bunun bilimi özsel olarak *dizgedir*, çünkü *somut* olarak Gerçek yalnızca kendini kendi içinde açındırarak ve birlik içine getirip birarada tutarak, e.d. *bütünlük* olarak vardır; ve ancak ayrımlarının ayırdedilmeleri ve belirlenmeleri yoluyladır ki bütünlüğün zorunluğu ve bütünün özgürlüğü olanaklıdır.

Dizgesiz bir felsefecilik bilimsellikten yoksundur; bundan başka, dizgesel olmayan bir felsefecilik kendi başına olsa olsa öznel bir kafa yapısını anlatabilir, ve içeriğine göre olumsaldır. Bir içerik aklanışını ancak bütünün bir kıpsı olarak kazanır, ve bunun dışında temelsiz bir sayılıdan ya da öznel bir pekinlikten başka birşey değildir; ve gene de pek çok felsefi çalışma böyle bir yolda kendini yalnızca yazarın *görüş* ve *sanılarını* dile getirmeye sınırlar. — Bir *dizge* ile yanlış olarak *ilkesi* bir başkası tarafından sınırlanan ya da başkalarından ayrı olan bir felsefe anlaşılır; tersine, tüm tikel ilkeleri kendi içinde kapsamak gerçek felsefenin ilkesidir.

§ 15

Felsefenin her bir bölümü felsefi bir bütündür, kendini kendi içinde kapayan bir çemberdir; ama felsefi İdea tikel bir belirlilik ya da öge içinde oradadır. Tekil çember, kendi içinde bütünlük olduğu için, kendi ögesinin sınırlarını parçalayarak daha geniş bir alan kurar; bütün kendini buna göre her biri zorunlu bir kıpı olan çemberlerden bir çember olarak sunar, öyle ki kendine özgü öğelerinin dizgesi bütün İdeayı oluşturur ve İdea da kendi payına eşit ölçüde her bir tekil çemberde görünür.

§ 16

Ansiklopedi olarak Bilim tikelleşmesinin ayrıntılı açınlanması içinde sunulamaz; tersine, tikel bilimlerin başlangıçlarına ve temel kavramlarına sınırlanması gerekir.

Tikel bir bilimin oluşumuna ne denli tikel bölümün girdiği belli bir düzeye dek belirsiz kalır, çünkü gerçek olabilmek için bölüm salt yalıtılmış bir kıpı değil ama kendisi bir bütünlük olmalıdır. Felsefenin bütünü öyleyse gerçekte *tek bir* bilim oluşturur; ama o denli de birçok tikel bilimden oluşan bir bütün olarak görülebilir. — Felsefe Ansiklopedisi başka

sıradan ansiklopedilerden ayrıdır, çünkü sıradan bir ansiklopedi aşağı yukarı bir bilimler *toplağı* olarak olumsal ve görgül bir yolda derlenir, ve bilimin ancak adını taşıyan ama bunun dışında bir bilgiler katışmacından daha ötesi olmayan şeyleri de kapsamına alır. Bilimleri böyle bir toplakta biraraya getiren birlik bu bilimler dışsal bir yolda derlendikleri için benzer olarak *dışsaldır*, — *bir düzenleme*. Aynı nedenle, ve özellikle gereçler de olumsal bir doğada oldukları için, düzenleme kaçınılmaz olarak bir *deneme*, bir *girişim* biçiminde kalır ve her zaman uyumsuz yanlar gösterir. — Bundan başka, Felsefe Ansiklopedisi (1) salt bilgi *toplaklarını* dışlar — örneğin ilk bakışta görüldüğü gibi filolojiyi; yine, bunun yanı sıra (2) temellerini yalnızca olumsal ilkelere bulan derlemeler de dışlanır, — söz gelimi heraldri —, çünkü bu tür “bilimler” *baştan sona pozitif*tirler. (3) Yine *pozitif* olarak adlandırılmalarına karşın ussal bir temel ve başlangıçları olan başka bilimler de vardır. Ve felsefe bu bileşenleri kendi alanına alır; ama bunların *pozitif yanları* kendi özgünlükleri olarak kalır. Bu bilimlerdeki pozitif öge değişik türlerde olabilir. (1) Kendinde ussal olan başlangıçları bu bilimlerin evrenselliği *görgül bireysellik* ve *edimsellik* altına getirmeleri ölçüsünde olumsal birşeye döner. Bu değişkenlik ve olumsallık alanında *Kavram* değil ama yalnızca *Zeminler* geçerli kılınabilirler. Örneğin tüze biliminde ya da dolaysız ve dolaylı vergiler dizgesinde *tam* ve *kesin* kararlara gereksinim duyulur; ama bunlar *Kavramın kendinde-ve-kendi-için belirliliğinin* dışında yattıkları için belirlenimde belli bir genişliğe izin verirler ve bu yüzden belirlenim bir zemine göre böyle ve bir başkasına göre şöyle saptanabilir ve herhangi bir kesin sona yetenekli görünmez. Benzer olarak, tekilleşmesi içindeki *Doğa* İdeası olumsallıklara dağılır, Doğa tarihi, coğrafya, tıp vb. ise us tarafından değil ama dışsal olumsallığın oyunları tarafından belirlenen varoluş belirlenimleri, türler ve ayrımlarda kendini yitirir. Giderek *tarih* bile buraya düşer, çünkü özünün İdea olmasına karşın, burada özün görüngüsü olumsallık ve özenç alanındaadır. (2) Bu tür bilimler de belli bir düzeyde *pozitif*tirler, çünkü belirlenimlerini *sonlu* olarak tanımaz, bu belirlenimlerin ve bunların bütün alanlarının daha yüksek bir alana geçişlerini göstermeyip tersine onları *saltık olarak geçerli* sayarlar. Buradaki *biçim* sonluluğunun, ve önceki durumda

yatan *gereç* sonluluğunun yanında (3) *bilgi-zemininin* sonluluğu bulunur. Bu bilgi-zemini bir yandan sıradan uslamlamadır, öte yandan duygu, inanç, ve başkalarının yetkesi, genel olarak iç ya da dış sezginin yetkesidir. Kendini insanbilime, bilinç olgularına, iç sezgiye ya da dış deneyime dayandırmak isteyen felsefe de buraya düşer. — Olabilir ki *bilimsel açılımının* yalnızca *biçimi* görgüldür, ama bilgece sezgi birer görüngüden daha ötesi olmayan şeyleri Kavramın iç sonuçları gibi düzenlemiştir. Böyle bir görgücülük söz konusu olduğu zaman, birarada toparlanan görüngülerin karşıtlık ve çoklukları yoluyla koşulların *dışsal, olumsal* yanları ortadan kalkar ve böylece *evrensel* kendini düşünceye gösterir. — İyi işlenmiş bir deneysel fizik, bir tarih vb. bu yolda sırasıyla ussal Doğa bilimini ve insanların yaşadıkları olayları ve eylemlerini konu alan bilimi Kavramı yansılayan *dışsal* bir imgede sunacaklardır.

§ 17

Felsefenin yapması gereken *başlangıca* gelince, öyle görünebilir ki başka bilimlerdeki durumunda olduğu gibi o da bütününde düşünüldüğünde öznel bir varsayımla başlamalı, başka bir deyişle tikel bir nesneyi, başka bilimlerdeki uzay, sayı vb. gibi o da burada *düşünceyi* düşüncenin nesnesi yapmalıdır. Ama Düşünce özgür edimiyle kendini öyle bir duruş noktasına koyar ki orada kendi kendisi içindir ve böylelikle *kendine nesnesinin kendisini üretir* ve *verir*. Dahası, böyle *dolaysız* olarak görünen duruş noktası bilimin içersinde kendini sonuç, ve hiç kuşkusuz enson sonuç yapmalıdır — bir sonuç ki onda bilim yine başlangıcına erişir ve kendi içine geri döner. Bu yolda felsefe kendini kendi içine geri dönen bir çember olarak gösterir ki, başka bilimlerde görülen anlamda hiçbir başlangıcı yoktur, öyle ki başlangıç yalnızca felsefe yapmaya karar veren kişi olarak özne ile ilgilidir, bilim olarak bilim ile değil. — Ya da, yine aynı şey, Bilim Kavramı, ve öyleyse ilk Kavram, — ki ilk olduğu için düşüncenin (benzer olarak *dışsal* bir yolda) felsefe yapan bir özne için nesne olması anlamında bir ayrılmayı kapsar — Bilimin kendisi tarafından kavranmalıdır. Bu giderek felsefenin biricik ereği, eylemi ve hedefidir — Kavramının Kavramına ve böylece geri-dönüşüne ve doyumuna ulaşmak.

§ 18

Nasıl ki bir felsefenin genel bir ön tasarımı verilemezse — çünkü yalnızca bilimin *bütünü* İdeanın açılmasıdır —, yine öyle *bölüm-
lenişi* de ilkin ancak bu bütünden kavranabilir; bölümlenme, tıpkı ona kaynaklık eden genel ön tasarım gibi, ancak öngörülen birşey olabilir. Ama İdea kendini baştan sona kendi ile özdeş düşünce olarak ve bu sonuncuyu ise kendi kendisini kendi için olabilmek için kendi karşısına koyan ve bu başkasında salt kendi kendisinde olan etkinlik olarak tanıtlar. Böylece Bilim üç bölüme ayrılır:

- I. Mantık, *kendinde ve kendi için İdeanın bilimi*,
- II. Doğa Felsefesi, *başkalığı içindeki İdeanın bilimi*,
- III. Tin Felsefesi, *başkalığından kendi içine geri dönen İdeanın bilimi*.

Yukarıda (§ 15) belirtildiği gibi, tikel felsefi bilimlerin ayrımları yalnızca İdeanın kendi belirlenimleridirler ve bu değişik öğelerde sergilenmekte olan yalnızca ve yalnızca İdeadır. Doğada tanınacak olan şey İdeadan başkası değildir, ama burada İdea *dışlaşma* biçimindedir, tıpkı Tinde yine aynı İdeanın *kendi için varlık ve kendinde ve kendi için oluş* kiplerinde bulunuyor olması gibi. İçinde İdeanın görüldüğü böyle bir belirlenim aynı zamanda *akışkan* bir kıpıdır; buna göre tekil bilimin bir yandan içeriğini *varolan* nesne olarak bilmesi ve öte yandan o denli de bu içeriğin orada nasıl dolaysızca kendi daha yüksek çemberine geçtiğini görmesi gerekir. *Bölümleme* düşüncesi buna göre belli bir düzeye dek yanlıştır, çünkü tikel bölümleri ya da bilimleri sanki bunlar yalnızca dingin ve ayrımları içinde tözsel birimlermiş gibi, — tıpkı *türler* gibi —, *yanyana* koyar.

Anahatlarda Felsefi Bilimler Ansiklopedisi

BİRİNCİ BÖLÜM

MANTIK BİLİMİ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILIP H. KATZ

Ön-Kavram

§ 19

Mantık *arı İdeanın*, eş deyişle soyut *düşünce* ögesindeki İdeanın bilimidir.

Bu belirlenim açısından olduğu gibi bu ön-kavramda kapsanan başkaları açısından da geçerli olan şey genel olarak felsefe üzerine önceden değinilen kavramlar durumunda geçerli olanla aynıdır: Tümü de bütünün gözleminden *çıkarak* ve bu gözlemle *uyumlu olarak* türetilmiş belirlenimlerdir.

Hiç kuşkusuz denebilirdi ki Mantık *düşünmenin*, onun *belirlenim ve yasalarının* bilimidir; ama gene de genel olarak düşünme yalnızca içinde İdeanın mantıksal olarak varolduğu *evrensel belirliliği* ya da *ögeyi* oluşturur. İdea biçimsel olarak düşünce değildir, tersine, daha önceden *ıye* olmadığı ve kendi içinde hazır bulmadığı ama kendi kendisine verdiği özgün belirlenim ve yasalarının kendini açındıran ve geliştiren bütünlüğü olarak düşüncedir.

Mantık *en zor* bilimidir, çünkü sezgilerle ilgilenmez, ne de geometri gibi soyut duyuşsal tasarımları ele alır; tersine *arı* soyutlamalarla ilgilenir, ve *arı* düşünceler içine çekilebilmek, onlara sarılıp onlarda devinebilmek için bir güç ve beceri gerekir. Mantık, öte yandan, *en kolay* bilim olarak görülebilir, çünkü içerik kendi öz düşüncemizden ve bunun tanıdık belirlenimlerinden başka birşey değildir, ve bu belirlenimler aynı zamanda *en yalın* ve *en ögesel* şeylerdir. Bunlar ayrıca *en tanıdık* şeylerdir, Varlık, Yokluk vb., Belirlilik, Büyüklük vb., Kendinde-varlık, Kendi-için-varlık, Bir, Çok vb. Gene de, böyle bir tanışıklık daha çok Mantık çalışmasının güçlüğünü artırır; bir yandan doğallıkla böylesine tanıdık şeylerle uğraşmak sıkıntıya değmez gibi görünürken, öte yandan yapılması gereken şey onlarla öncekinden bütünüyle başka, üstelik ona karşıt bir yolda tanışmaktır. Mantığın *yaranı* onun özne ile ilişkisini,

bu öznenin kendine başka amaçlara yönelik olarak verebileceği eğitimin düzeyini ilgilendiren bir noktadır. Onun Mantuk yoluyla eğitimi düşünmede ustalasmasından — çünkü bu bilim düşünmenin düşünülmesidir — ve düşünceleri, üstelik kafadaki düşünceler olarak elde etmesinden oluşur. — Öte yandan, Mantuk Gerçeğin saltık biçimi ve, bundan da çoğu, giderek arı Gerçeğin kendisi olduğu ölçüde, salt *yararlı* olandan bütünüyle başka birşeydir. Ama nasıl ki en eşsiz, en özgür ve en bağımsız olan o denli de en yararlı olansa, Mantuk da öyle görülebilir. Böylece, yararının yalnızca düşüncenin biçimsel uygulaması olmaktan başka türlü değerlendirilmesi gerekir.

Ek 1. İlk soru şudur: bilimimizin nesnesi nedir? Bu soruya en anlaşılır ve en yalın yanıt bu nesnenin *Gerçeklik* olduğudur. Gerçeklik yüksek bir sözcük, ve daha da yüksek olgudur. Eğer kişinin tını ve yüreği henüz sağlamısa, o zaman Gerçeğin araştırılması doğasındaki tüm coşkuyu uyandırmalıdır. Ama bunun üzerine hemen bir “*ama*” ortaya çıkar: Acaba Gerçeği bilme yeteneğinde miyiz. Öyle görünür ki biz sınırlı insanlar ile kendinde ve kendi için varolan Gerçek arasında bir eşitsizlik vardır, ve sonlu ile sonsuz arasındaki köprü sorusu doğar. Tanrı Gerçektir; onu nasıl bilebiliriz? Alçakgönüllülük ve ılımlılık erdemleri böyle bir amaçla çelişiyor gibi görünürler. — Ama, öte yandan, Gerçeğin bilinip bilinemeceğini soran baskaları ise yaşamlarını sonlu ereklarının sıradanlığı içinde sürdürmelerine bir aklama bulma amacını taşırlar. Böyle bir alçakgönüllülüğün burada pek bir değeri olmayacaktır. — Ben, zavallı yer solucanı, Gerçeği nasıl bilebilirim? sorusu artık geçmişte kalmıştır; yerini büyükleme ve kuruntu almış ve kimileri dolaysızca Gerçeğin ellerinin altında olduğunu düşlemeye başlamışlardır. — Gençlere doğal olarak daha şimdiden (dinde ve törede) Gerçeğe iye oldukları inandırılmaya çalışılmıştır. Yine özellikle bu bakımdan bütün bir olgunluk çağının gerçekliği yitirmiş, taşlaşmış ve kemikleşmiş olduğu söylenir. Gençlik, derler, şafağın parlak ışığını görür, oysa yaşlı dünya kendini günlerin çamur ve batağında bulur. Tikel bilimleri¹, her ne olursa olsun kazanılması gereken şeyler olarak gösterirler, ama yalnızca dışsal yaşam ereklarının bir aracı olarak. Tüm bunlarda öyleyse Gerçeğin bilgisine ve araştırılmasına karşı engelleyici olan şey alçakgönüllülük değil, tersine insanın Gerçeğe daha şimdiden kendinde ve kendi için iye olduğu kanısıdır. Yaşlılar hiç kuşkusuz gençlere umutla bakarlar, çünkü onlar dünyayı ve bilimi ilerleteceklerdir. Ama bu umut onlarda ancak oldukları gibi kalmadıkları, tersine Tinin yeğini emeğini üstlendikleri ölçüde yaşar.

Gerçeğe karşı alçakgönüllü olmanın bir başka şekli daha vardır. Bu Gerçeğe karşı ince bir ilgisizliktir — örneğin İsa’ya karşı Pilatus’un durumunda görüldüğü gibi. Pilatus “Gerçek nedir?” diye soruyordu, herşeyin işini görmüş ve artık onun için hiçbir şeyin önem taşımadığı birinin havasıyla; — Solomon’un “Herşey boştur” dediği anlamda. — Burada geriye kalan salt öznel bir kofluktur.

Bundan başka, Gerçeğin bilgisi korkaklıkta da bir engelle karşılaşır. Tembel bir kafa için şunu söylemek kolaydır: Sanılmasın ki felsefeyi ciddiye almak gerekir. Mantık üzerine de çok şey söylenir durur, ama bizi olduğumuz gibi bırakması gerekir. Sanılır ki, düşünce tasarımların sıradan çemberinin ötesine geçerse kötü bir yola girecektir; kişi böylece kendini bir denize bırakacaktır ki orada düşüncenin dalgalarıyla ileri geri atılacak ve sonunda yine o boşuna bırakmış olduğu zamansallık kumsalına geri dönecektir. Böyle bir bakış açısından neyin doğduğunu dünyada görürüz. Kişi çok yanlı beceri ve bilgiler kazanabilir, deneyimli bir devlet memuru olabilir ya da kendini özel ereklere için eğitebilir. Ama insanın tinini daha yüksek bir erek için eğitmesi ve çabalarını buna yöneltmesi bambaşka bir şeydir. Umabiliriz ki çağımızda gençlerde daha iyi birşeyin özlemi doğmuştur ve salt dışsal bilgi samanı ile yetinmeyeceklerdir.

Ek 2. Mantığın nesnesinin *düşünce* olduğu konusunda genel bir anlayış birliği vardır. Ama düşünce oldukça önemsiz birşey olarak görülebilir, ya da oldukça yüksek bir değerde tutulabilir. Böylece bir yandan “bu *salt* bir düşüncedir” denir ve bununla anlatılan şey düşüncenin yalnızca öznel, keyfi ve olumsal olduğu, olgunun kendisi, gerçek ve edimsel birşey olmadığıdır. Ama öte yandan, yine düşünceye yüksek bir kanıyla yaklaşılabılır ve öyle bir yolda anlaşılabilir ki, salt o en yüksek olana, Tanrının doğasına erişebilecektir, ve duyularla Tanrı üzerine hiçbirşey bilmek olanaklı değildir. Derler ki, Tanrı Tindir ve ona Tinde ve Gerçekte tapınmalıdır. Ama salt duyumsanan ve duyulur olan, kabul ederiz ki, tinsel değildir; onun en içi düşüncedir, ve tını ancak tin bilebilir. Tin hiç kuşkusuz (örneğin inde) duyumsayan olarak da davranabilir, ama duygu olarak duygu, duygunun kipi bir şeydir, *içeriği* başka bir şey. Duygu olarak duygu duyulur olanın biçimidir ki, bunu genel olarak hayvanlarla ortaklaşa taşırız. Bu biçim hiç kuşkusuz somut içeriği kendi altına alabilir, ama bu içerik bu biçime uymaz; duygu biçimi tinsel içerik için en alt biçimdir. Bu içerik, Tanrının kendisi, gerçekliği içinde yalnızca düşüncede ve düşünce olarak vardır. Bu anlamda öyleyse düşünce yalnızca “*salt* bir düşünce” olmakla kalmaz, tersine bengi olanı ve kendinde ve kendi için varolanı kavramanın en yüksek ya da daha doğrusu biricik kipini oluşturur.

Düşünce konusunda olduğu gibi, düşüncenin bilimi konusunda da yüksek bir kanı taşıyabilir ya da onu pek önemsemeyebiliriz. İnsanın Mantık olmaksızın da düşünebildiğine inanılır, tıpkı fizyoloji çalışmaksızın sindirim yapıldığı gibi. Ve herhangi biri Mantık üzerine belli bir çalışma yapmış olsa bile, daha önce olduğu gibi düşünmeyi sürdürür, belki yöntemli olarak, ama gene de çok az bir değişiklik. Eğer Mantığın işi insanları salt biçimsel düşünme etkinliği ile tanıştırmaktan öte birşey olmasaydı, o zaman hiç kuşkusuz daha önceden de yapılmış olmayan hiçbir şeyi üretmiyor olurdu. Ve gerçekten de Mantığın bugüne dek tutumu bundan başkası değildi. Gene de, düşüncenin salt öznel bir etkinlik olarak bilinmesi bile hiç kuşkusuz insan için onur verici ve ilginç birşeydir; insan ne olduğunu ve ne yaptığını bilerek kendini

hayvandan ayırır. — Ama öte yandan Mantık düşüncenin bilimi olarak yüksek bir konumda durur, çünkü yalnızca düşünce en yüksek ve gerçek olanın deneyimine yeteneklidir. Bu yüzden, eğer Mantık Bilimi etkinlik ve ürünleri içindeki düşünme edimini irdeliyorsa, (ve düşünme içeriksiz etkinlik değildir ve genel olarak düşünceleri ve tikel düşünceleri üretir), o zaman genelde içerik duyulurüstü dünyadır ve onunla ilgilenmek o dünyada yaşamaktır. Matematğin işi sayı ve uzay soyutlamaları iledir; ama bunlar da duyulur şeylerdir, üstelik soyut olarak duyulur olmalarına ve dışvarlıktan yoksun olmalarına karşın. Düşünce bu enson duyulurlardan da ayrılır ve kendi kendisinde özgürdür, dışsal ve içsel duyusalılığı yadsıyarak tüm tikel ilgi ve eğilimleri uzaklaştırır. Mantık bu zeminde kaldığı sürece, onu genellikle sanıldığından daha değerli bir bilim olarak düşünmek gerekir.

Ek 3. Mantığı salt biçimsel düşüncenin bilimi olmaktan daha derin bir anlamda görme gereksinimi din, devlet, tüze ve törel yaşama duyulan ilgiden kaynaklanır. Eskiden insanlar düşünmede hiçbir kötülük görmezler, dinç kafalarla sınırsızca düşünürlerdi. Tanrı, Doğa ve Devlet üzerine düşünür ve Gerçeğin ne olduğunu bilmeye yalnızca düşünce yoluyla ulaşabilecekleri kanısını taşırlardı — duyular yoluyla ya da olumsal bir tasarım ve sanı yoluyla değil. Ama bu yolda düşünmenin yaşamdaki en yüksek ilişkileri tehlikeye düşürdüğü görüldü. Düşünme yoluyla pozitif öğeler güçlerinden yoksunlaştırıldı. Anayasalar düşünce karşısında yenik düştüler, din düşüncenin saldırısına uğradı; ve saltık olarak tanrısal bildirış değerini taşımış olan katı dinsel tasarımlar zayıfladı, yüreklerde eski inançlar yıkıldı. Böylece, örneğin Yunan felsefecileri eski dine karşı çıkarak onun tasarımlarını yok ettiler. Bu yüzden felsefeciler birbirleriyle özsel olarak bağlı olan din ve devlete düşman devrimciler olarak sürgüne gönderildiler ve öldürüldüler. Böylece düşünce kendini edimsellikte geçerli kıldı ve olağanüstü bir etki yarattı. Bunların sonunda insanlar düşüncenin bu gücünü dikkate almaya ve istemlerini daha yakından izlemeye başladılar, aşırıya gittiğinin ve üstlendiğini başaramayacağıının anlaşıldığını ileri sürdüler. Tanrının, Doğanın ve Tinin özünü, genel olarak Gerçeği bilmek yerine, devleti ve dini devirmişti. Bu nedenle düşünceyi sonuçları üzerine aklamak gerekiyordu; ve düşüncenin doğası üzerine araştırma ve onu aklama sorunudur ki yakın zamanlarda felsefenin ilgisinin büyük bir bölümünü oluşturmuştur.

§ 20

Düşünceyi en yüzeysel tasarımı içinde alırsak, (α) ilk olarak olağan öznel anlamı içinde tinsel etkinlik ya da yetilerden biri olarak görünür ve söz gelimi duyarlık, sezgi, düşlem vb. ya da istek, istenç vb. gibi başkalarının yanında durur. Bu etkinliğin ürünü, düşünceye özgü belirlilik ya da biçim *evrensel*dir, bütününde soyut olandır. Düşünce, *etkinlik* olarak, böylelikle *etkin*

evrenseldir, ve dahası edim ya da ürün de bir evrensel olduğu için, *kendini* etkinleştiren evrenseldir. Düşünce, *özne* olarak tasarımılandığı zaman, *düşünendir*, ve düşünen olarak varolan öznenin yalın anlatımı “*Ben*”dir.

Burada ve bunu izleyen paragraflarda sunulan belirlemeler düşünme üzerine önerümler ve *benim görüşlerim* olarak alınmamalıdır; gene de, bu ön kesimlerde hiçbir çıkarsama ya da hiçbir tanıtlama yer alamayacağı için, ancak birer *veri* değerini taşırlar, öyle ki, her insan düşünmekte ve düşünce-lerini irdelemekte olduğu zaman evrensellik ırasının ve benzer olarak onu izleyen daha öte belirlenimlerin de bilincinde bulunduklarını görgül olarak saptayacaktır. Hiç kuşkusuz bilincindeki verilerin ve tasarımlarının gözlemi için dikkat ve soyutlama yeteneklerinin bir ön eğitimden geçmiş olmaları gerekir.

Bu ön açıklamada daha şimdiden duyum, tasarım ve düşünce arasındaki ayırmadan söz ettik; ayırım bilginin doğasını ve türlerini anlamak için özsel önemde olduğu için, burada ona dikkati çekmek durumu aydınlatmada yardımcı olabilir. — *Duyulur* olanı açıklamak için ilkin dışsal kökenine, duyulara ya da duyu-örgenlerine gidilebilir. Ama örgeni adlandırmak onunla ayırmsanacak olanın hiçbir belirlenimini vermez. *Duyulurun* düşünceden ayrımı şöyle anlatılabilir. Duyulurun belirlenimi *tekillik* ya da *bireyselliktir*, ve tekil olan (bütünüyle soyut olarak atom) ayrıca bir bağlam içersinde durduğu için, duyulur kendilik *birbirine-dışsalığı*, ve bunun daha ayrıntılı ve soyut biçiminde, *birbiri ile yanyanalığı* ve *ardardalığı* anlatır. — *Tasarım* böyle duyusal bir gereci içerik olarak alır, ama bu içeriğin “*Ben*”de olmasından ötürü “*benimki*” belirleniminde, ve öyleyse *evrensellik*, kendi-ile-bağıntı, *yalınlık* belirleniminde koyulmuş olarak. — Öte yandan tasarım içerik olarak duyulur olandan başka ayrıca öz-bilinçli düşünceden kaynaklanan gereci de alabilir, örneğin tüzel, törel, dinsel ve giderek düşüncenin kendisinden türeyen tasarımlarda olduğu gibi; ama böyle *tasarımların* aynı içerikli *düşüncelerden* ayrımlarının nerede yattığını saptamak pek kolay değildir. Burada içeriğin düşünce olmasının yanısıra ayrıca evrensellik biçimi de bulunur ki onunla bir içerik “*Ben*”dedir, genel olarak bir tasarımdır. Ama tasarımın özgünlüğü genel olarak bu bakımdan da onda bu içeriğin aynı yolda tekilleşmiş olarak durmasını

da yatar. Tüze, tüzel ve benzeri belirlenimler hiç kuşkusuz *uzayın* birbirlerini dışlayan duyulur tekilleşmeleri içerisinde durmazlar. Zamansal olarak belli bir düzeyde ardarda görünüyor olsalar da, içeriklerinin kendileri zamandan etkilenmiş olarak ya da onda geçici ve başkalaşıcı olarak tasarlanamazlar. Ama böyle kendilerinde tinsel belirlenimler de genelde tasarımın iç, soyut evrenselliğinin geniş alanında yine *tekilleşmiş* olarak dururlar. Bu tekilleşme içinde *yalındır*lar — Hak, Ödev, Tanrı. Tasarım bu durumda ya “Hak Haktır,” “Tanrı Tanrıdır” bildirimlerinde durup kalır, ya da, örneğin “Tanrı evrenin Yaratıcısıdır, herşeyi bilir, herşeyden güçlüdür, vb.” belirlenimlerini öne sürebilecek bir eğitim düzeyine yükselmiştir; burada da benzer olarak tekilleşmiş pek çok yalın belirlenim birbiri üstüne dizilmiştir ki, onları öznelere bağlayan birliğe karşı birbirlerinin dışında kalırlar. Tasarım burada *anlak* ile çakışır: aralarındaki biricik ayrım anlağın evrensel ve tikel ya da neden ve etki vb. ilişkilerini getirmesi ve bu yolla tasarımın yalıtılmış belirlenimleri arasına zorunluk bağıntısını koymasındır, çünkü tasarım bunları salt bir “Ayrıca” ile bağlayarak belirsiz uzaylarında *yanyana* bırakır. — Tasarım ve düşünce arasındaki ayrımın özel bir önemi vardır, çünkü genel olarak denebilir ki felsefe tasarımları düşüncelere çevirmekten başka birşey yapmaz, — ama biraz daha ileri gider ve yalın düşünceleri Kavramlara çevirir.

Bundan başka, duyulur alan *tekillik ve birbirine-dışsallık* belirlenimleri ile yüklü olsa da, burada bunların kendilerinin de yine düşünceler ve evrenseller oldukları eklenebilir. Mantıkta görülecektir ki düşünce ve evrensel salt kendisi ve kendi başkası olmaktan başka birşey değildir; kendi karşıtının üzerine yayılır ve hiçbirşeyi kendinden kaçırmaz. *Dil* düşüncenin ürünü olduğu için, onda evrensel olmayan hiçbir şey anlatılamaz. Yalnızca *demek istediğim* birşey *benimdir*, bu tikel birey olarak bana aittir; ama dil yalnızca evrenseli anlatıyorsa, o zaman yalnızca *demek istediğimi* söylemem olanaksızdır. Ve “*söylenemeyen*,” duygu, duyum en eşsiz, en gerçek değil, tersine en anlamsız ve gerçeklikten en yoksun olandır. “*Birey*,” “*bu birey*,” “*burası*,” “*şimdi*” dediğim zaman, bunların tümü de evrenselliklerdir; “*her şey*” ve “*her bir şey*” bir “*tekil*”dir, bir “*bu*”dur, ve eğer duyulur ise, “*burası*”dır, “*şimdi*”dir. Benzer olarak, “*Ben*” dediğim zaman, tüm başkalarını dışlayan *bu tikel*

“Ben”i *demek isterim*; ama söylemiş olduğum şey, “Ben,” kesinlikle her bir “Ben”dir; “Ben,” ki tüm başkalarını kendinden dışlar. — Kant uygunsuz bir anlatımla “Ben” tüm tasarımlarıma, ve ayrıca duyum, istek, eylemlerime vb. *eşlik eder* demişti.⁶ “Ben” kendinde ve kendi için evrenseldir, ve ortaklık da evrenselliğin bir biçimi, ama dışsal bir biçimdir. Tüm başka insanlar “Ben” olmada benimle ortaklıklar, tıpkı *benimkiler* olmanın tüm duyumlarıma, tasarımlarıma vb. ortak olması gibi. Ama “Ben,” böyle soyut “Ben” olarak, kendi ile arı ilişkidir ki onda tasarım ve duyum, tüm ansal durumlar gibi tüm doğa, yetenek ve deneyim tikellikleri de soyutlanmıştır. “Ben” bu düzeye dek bütünüyle *soyut* evrenselliğin varoluşudur, soyut olarak *özgür* olandır. Bu nedenle “Ben” *özne* olarak *düşüncedir*, ve ben aynı zamanda tüm duyum, tasarım ve durumlarımda olduğum için, düşünce her yerde bulunur ve Kategori olarak tüm bu belirlenimlere yayılır.

Ek. Düşünceden söz ettiğimiz zaman bu ilkin öznel bir etkinlik olarak, bir yeti olarak görünür ki böyle pek çok yetiye iyeizdir, örneğin bellek, tasarım, istenç-gücü vb. Eğer düşünce salt bir öznel etkinlik olsaydı ve böyle olarak Mantığa konu alınsaydı, o zaman Mantığın da tıpkı başka bilimler gibi belirli bir nesnesi olması gerekirdi. Ve bu nedenle düşünceyi tikel bir bilime nesne yaparak istenci, düşlemi vb. böyle bir ayrıcalıktan yoksun bırakmak keyfi bir tutum olurdu. Düşünceye bu onurun verilmesinin nedeni hiç kuşkusuz ona belli bir yetkenin tanınmasında ve insanın Gerçekliği olarak, onun hayvandan ayrımını oluşturan şey olarak görülmesinde aranmalıdır. — Düşüncedyi salt öznel bir etkinlik olarak incelemek de önemsiz birşey değildir. Ama o zaman onun daha ayrıntılı belirlenimleri deneyim yoluyla kazanılan kurallar ve yasalar olacaklardır. Düşüncedyi bu bağıntı içinde yasalarına göre irdelemek bilindiği gibi bir zamanlar Mantığın içeriğini oluşturuyordu. *Aristoteles* bu bilimin kurucusudur. O düşünceye ona düşünce olarak ait olanları verme gücünü göstermişti. Düşüncemiz oldukça somuttur, ama karmaşık içerikte neyin düşünceye neyin soyut etkinlik biçimine ait olduğunu ayırtedilmelidir. İnce bir tinsel bağ, düşünme etkinliği, tüm bu içeriği bağlar, ve *Aristoteles* bu bağı, bu biçim olarak biçimi vurguluyor ve belirliyordu. *Aristoteles*’in bu Mantığı günümüze dek onay görmüş olan mantıksal dizgedir ki, özellikle ortaçağ Skolastiklerinin elinde evrile çevrile daha öte genişletilmiştir. Bunlar gene de gereci arttırmamış ama yalnızca daha öte açındırmışlardır. Çağdaşlara gelince, bunların Mantuk alanındaki başlıca etkinlikleri bir yandan *Aristoteles* ve Skolastikler tarafından geliştirilen pek çok mantıksal belirlenimi uzaklaştırmak ve öte yandan bunların yerine bir dizi ruhbilimsel gereci

⁶[*Art Usun Eleştirisi*, B 131.]

sokuşturmaktan oluşur. Bu bilimin ilgisi sonlu düşünceyi işlemleri içinde tanıyabilmektir; ve eğer varsayımsal nesnesine karşılık düşünüyorsa bilim doğru olarak nitelendirilir. Bu biçimsel mantık ile ilgilenmenin hiç kuşkusuz kendi yararları vardır; onunla, söylenegeldiği gibi, kafa bir düzene koyulur, düşünceleri toparlama yeteneği geliştirilerek soyutlama becerisi kazanılır; buna karşı sıradan bilinçte düşüncenin etkinliği birbirlerine dolaşan ve karışan duyuşsal tasarımlar düzeyine sınırlı kalır. Soyutlamada ansal etkinlik *tek bir* noktaya yönelir ve böylece içsellikle ilgilenme alışkanlığı kazanılır. Sonlu düşünce biçimleriyle tanışıklık bu biçimlere göre işleyen görgül bilimlerde eğitim için araç olarak kullanılabilir; ve bu anlamda mantık araçsal mantık olarak tanımlanmıştır. Gerçekte daha özgürce davranabilir ve diyebiliriz ki, mantık yararı için değil ama kendi uğruna incelenmelidir, çünkü ‘en eşsiz’ yalnızca yararı uğruna araştırılmamalıdır. Bu hiç kuşkusuz bir yandan bütünüyle doğrudur, ama öte yandan “en eşsiz” o denli de en yararlıdır, çünkü tözsel olandır ki kendi içinde dayanıklıdır ve böylece geliştirip hedefe eritirdiği tikel ereklere taşıyıcısıdır. Hiç kuşkusuz tikel ereklere birincil olarak görmemek gerekir, ama “en eşsiz” gene de onlara erişmeye katkıda bulunur. Böylece, örneğin din saltuk değerini kendi içinde taşır; ama aynı zamanda başka ereklere onun tarafından desteklenir ve sürdürülürler. İsa şöyle demişti: “Gözünüz önce Tanrının ülkesinde olsun, o zaman size tüm başka şeyler de sunulacaktır.”⁷ — Tikel ereklere ancak kendinde-ve-kendi-için-olana erişildiği zaman erişilir.

§ 21

(β) Düşünce nesnelerle bağıntısında etkin olarak, birşey *üzerine düşünce* olarak alındığı için, etkinliğinin ürünü olarak evrensel de *olgunun* değerini kapsar, *özel, iç, gerçek* olandır.

§ 5’te sözü edilen eski inanca göre nesnelerde, durumlarda, olaylarda gerçek olan, iç ve özel olan, üzerine herşeyin dayandığı olgu kendini *dolaysızca* bilinçte göstermez, ne de giderek ilk görünüş ya da izlenim tarafından sunulduğu gibidir; tersine, nesnenin gerçek yapısına ulaşabilmek için ilkin onun *üzerine düşünmek* gerekir, ve üzerine-düşünme yoluyla bu yapıya erişilecektir.

Ek. Üzerine-düşünme bir *çocuk* için bile gereklidir. Ondan örneğin sıfatları adlarla birleştirmesi istenir. Bu onu dikkatini toplamaya ve ayırdetmeye yöneltir; bir kuralı anımsaması ve daha sonra onu tikel duruma uyarlaması gerekir. Kural bir evrenselden başka birşey değildir ve çocuğun tikeli bu evrensele uydurması gerekir. — Yine, yaşamda *erekllerimiz* vardır. Bunlarla ilgili olarak onlara erişebilmemizi sağlayacak şeyler *üzerine* düşünürüz.

⁷[Matta, 6.33.]

Burada erek evrenselidir, yönetendir, ve etkinliklerini ereğe göre belirlediğimiz araçlarımız vardır. — Benzer olarak üzerine-düşünme *ahlaksal ilişkilerde* de etkindir. Burada üzerine-düşünme hak ve ödevi, e.d. evrensel olanı anımsamak demektir ki bu, dayanıklı bir kural olarak, önümüzde bulunan durumda tikel davranışlarımızı düzenlemek için ölçüt olmalıdır. Tikel davranışlarımızda evrensel belirlenim tanınabilir ve kapsanmış olmalıdır. — Yine, *doğal görüngülere* yaklaşımımızda da aynı şeyi buluruz. Örneğin yıldırım ve şimşegi gözleriz. Sık sık algıladığımız bu görüngü tanıdık birşeydir. Ama insan salt tanışıklıkta, yalnızca duyuşsal görüngüde doyum bulamaz, tersine onun arkasına geçmeyi, ne olduğunu bilmeyi, onu kavramayı ister. Buna göre onun üzerine düşünür, nedeni genelde görüngüden ayrı birşey olarak ve içsel olanı salt dışsal olandan ayırımı içinde bilmeyi ister. Böylece görüngü çiftlenir, iç ve dışa, kuvvet ve belirişe, neden ve etkiye ayrılır. İç, kuvvet burada yine evrenselidir, kalıcı olandır, şu ya da bu yıldırım, şu ya da bu bitki değil, ama tümünde aynı kalandır. Duyulur olan tekil ve yiten birşeydir; ondaki kalıcı yan üzerine-düşünme yoluyla bilinebilir. Doğa bize sonsuz bir bireysel şekiller ve görüngüler çokluğu gösterir. Bu karmaşa içersine bir birlik getirme gereksinimini duyarız; bu nedenle karşılaştırma yapar ve her birinin evrenselini tanımaya çalışırız. Bireyler doğarlar ve yitip giderler; onlarda kalıcı olan ve tümünde yinelenen ise türdür, ve tür yalnızca üzerine-düşünme için bulunur. Yasalar, örneğin gök cisimlerinin devim yasaları için de aynı şey geçerlidir. Yıldızları bugün burada, ertesi gün şurada görürüz; bu düzensizlik insanın ansal yapısı için uygunsuz, güvenilir bir durumdur, çünkü onun bir düzene, yalın, değişmez ve evrensel bir belirlenime inancı vardır. Bu inançla, insan üzerine-düşünme yetisini görüngülere çevirerek onların yasalarını öğrenmiş, gök cisimlerinin devimlerini evrensel bir kipte saptamıştır, öyle ki bu yasalara dayanarak tüm yer değişimlerini belirler ve önceden bilebilir. — Sonsuz karmaşası içindeki insan eylemini yöneten güçler açısından da durum böyledir. Burada da insan egemen bir evrensele inanç taşır. — Tüm bu örneklerden üzerine-düşünmenin nasıl her zaman değişmez, kalıcı, kendi-içinde-belirli olanı ve tikeli yöneteni aradığı görülebilir. Duyuların ulaşamadıkları bu evrensel öge özsel ve gerçek olarak geçerli olandır. Böylece örneğin ödevler ve haklar eylemlerdeki özsel yandır ve eylemlerin gerçeklikleri bu *evrensel* belirlenimlerle uyumlu olmalarına bağlıdır.

Evrenseli böyle belirlerken, onun başka birşeyin karşısavını oluşturduğumu, ve bu başkasının dolaylı, iç ve evrensel olana karşı salt dolaysız, dış ve tekil birşey olduğunu görürüz. Bu evrensel dışsal dünyada bir evrensel olarak varolmaz: tür tür olarak algılanamaz; gök cisimlerinin devim yasaları gökte yazılı değildirler. Öyleyse evrensel ne işitilir ne de görülebilir; tersine, yalnızca anlık için vardır. Din bizi bir evrensele götürür ki başka herşeyi kendi içinde kapsar; bir Saltığa götürür ki başka herşey onun yoluyla üretilir, ve bu Saltık duyular için değil ama yalnızca anlık ve düşünce için vardır.

§ 22

(γ) Üzerine-düşünme yoluyla içeriğin ilk olarak duyumda, sezgi-de, tasarımda bulunuş yolunda birşey *değiştirilir*; öyleyse ancak bir değişim *dolayısıyla* ki *nesnenin gerçek doğası* bilince gelir.

Ek. Üzerine-düşünmede ortaya çıkan şey düşüncemizin bir ürünüdür. Böylece, örneğin *Solon* Atinalılara verdiği yasaları kendi kafasından üretti. Ama öte yandan evrensel, yasaları, salt öznel birşeyin karşıtı olarak görmeli ve onda şeylerin *özel*, gerçek ve nesnel doğrularını tanımalıyız. Şeylerde neyin gerçek olduğunu görebilmek için yalnızca dikkat yeterli değildir; bu iş dolaysızca bulunanı dönüştüren özel etkinliğimize düşer. Hiç kuşkusuz bu ilk bakışta olması gerekenin tam tersi ve bilgilenme durumunda ortaya koyulan amaca aykırı olarak görünür. Gene de, denebilir ki tözsel olana ilkin üzerine-düşünmenin dolaysız olanda yarattığı değişim dolayısıyla erişilebileceği düşüncesi tüm çağların kanısı olmuştur. Buna karşı ilk kez zamanımızda bir kuşku uyanmış ve düşüncemizin ürünleri ile kendilerinde şeyler arasında asılmaz bir ayrım bulunduğunu ileri sürülmüştür. Denmiştir ki, şeylerin "kendin-deleri" bizim onlardan yaptıklarımızdan bütünüyle başkadır. Bu kopukluk konumunun bakış açısı özellikle Eleştirel Felsefe tarafından ortaya sürülmüş, ve olgu ile düşüncenin bağdaşmasını işi bitip kapanmış bir konu olarak gören tüm önceki çağların kanılarının karşısına çıkarılmıştır. Bu karşısav yeni felsefenin ilgi odağıdır. Ama insanın doğal inancı bu karşısavın hiç de gerçek bir karşısav olmadığıdır. Gündelik yaşamda şeyler üzerine düşünürüz, ama bununla gerçeğin ortaya çıkacağını kendimize özellikle anımsatmaksızın; duraksamaksızın, düşüncenin olgu ile bağdaşması üzerine sağlam bir inançla düşünürüz, ve bu inancın olağanüstü önemi vardır. Çağımızın neredeyse bir umutsuzluğa varan hastalığı bilgimizin salt öznel bir bilgi olduğu ve bu öznelliğin enson olduğu saplantısıdır. Oysa Gerçeklik nesneldir ve bunun herkesin kanısı için kural olması gerekir, öyle bir yolda ki, bireyin kanısı bu kurala bağdaşmadığı ölçüde kötüdür. Buna karşı, yeni görüş açısından kanı olarak kanı, yalnızca kanı taşıyor olma gibi bir biçim, hiç kuşkusuz iyidir — içerik ne olursa olsun, çünkü gerçekliği için hiçbir denek taşı yoktur. — İnsanların yukarıda sözü edilen o eski inançlarından, gerçeği bilmenin Tinin yazgısı olduğundan söz ettiğimiz zaman, bunun daha öte imlemi karşımızda duran dış ve iç Doğanın, genel olarak nesnenin kendinde ne ise düşünülmüş birşey olarak da o olduğu, ve öyleyse düşüncenin nesnel olanın gerçekliği olduğudur. Felsefenin işi yalnızca insanların düşünce açısından tüm çağlar boyunca geçerli saydıklarını belirttik olarak bilince getirmekten oluşur. Felsefe bu nedenle ortaya yeni hiçbir şey sürmez; ve burada düşüncemiz yoluyla ürettiğimiz şeyler daha şimdiden herkesin dolaysız önyargısıdır.

§ 23

(8) Üzerine-düşünmede gerçek doğa ortaya çıkarken, bu düşün-
cenin *benim* etkinliğim olduğu da eşit ölçüde açıktır; böylece
gerçek doğa o denli de *benim* — ve hiç kuşkusuz düşünen özne
olarak — ansal *ürünümdür*: Yalın evrenselliğimde, saltık olarak
kendisinde varolan ‘Ben’in evrenselliğinde, *Özgürlüğümde* üretil-
miştir.

“Kendin düşün” deyimini sık sık duyarız, sanki bununla anlamlı
birşey söylenirmiş gibi. Gerçekte hiç kimse başkası için onun
için yiyip içebileceğinden daha öte düşünemez; bu deyim
öyleyse bir pleonazmdır. — Düşünmede *özgürlük* dolaysızca
bulunur, çünkü düşünce evrenselin etkinliğidir, bu yüzden
soyut bir kendi-ile-iliskidir, öznellik açısından belirlenimsiz bir
kendinde-olmadır ki *içerik* açısından aynı zamanda yalnızca
olguda ve bunun belirlenimlerindedir. Bu yüzden, eğer felsefe
ile ilgili olarak alçakgönüllülük ve kendini beğenmişlik söz
konusu edilirse, ve eğer alçakgönüllülük kendi öznelliğine
hiçbir *tikel* özellik ya da edim yüklenmemekten oluşuyorsa, o
zaman felsefecilik en azından kendini beğenmişlik konusunda
bağışlanır, çünkü düşünce *içerik* açısından salt *olguda* derin-
leştiği ölçüde gerçektir; ve biçim açısından ise düşünce
öznenin *tikel* bir durumu ya da edimi değildir, tersine sözcü-
ğün tam anlamıyla bilincin soyut “Ben” olarak, e.d. tüm başka
nitelik, durum ve benzeri *tikelliklerden* *özgür* bir yolda davran-
masından ve yalnızca içinde tüm bireylerle özdeş olduğu
evrensel etkinlikte bulunmasından oluşur. — Aristoteles bilinci
böyle bir tutumun *değerine* yükselmeye çağırdığı zaman, bilin-
ce verdiği bu değer *tikel* sanı ve kanılarda direktmekten vazgeçe-
rek *olguyu* kendi içinde egemen kılmaktan oluşuyordu.

§ 24

Düşünceler bu belirlenimlere göre *nesnel* düşünceler olarak
adlandırılabilirler, ve öncelikle sıradan mantıkta irdelenmiş ve
orada genellikle salt *bilinçli* düşünce biçimleri olarak görülmüş
olan biçimler de bunlar arasında sayılacaktır. Mantık, öyleyse,
Metafizik ile, *düşüncelerde* saptanan *şeylerin* bilimi ile çakışır —
düşünceler ki *şeylerin özelliklerini* anlatma gücünü taşırlar.

Böyle Kavram, Yargı ve Tasım gibi biçimlerin Nedensellik vb.
gibi başkaları ile ilişkileri ancak Mantığın kendi içersinde
verilebilir. Ama şu kadarı şimdiden açıktır ki, eğer düşünce

şeylerin bir Kavramını oluşturmaya çalışıyorsa, bu Kavram (ve onunla birlikte en dolaysız biçimleri, Yargı ve Tasım) şeylere yabancı ve dışsal olan belirlenim ve ilişkilerden oluşamaz. Üzerine-düşünme, yukarıda belirtildiği gibi, şeylerin *evrensel-lerine* götürür; ama bu evrenselin kendisi Kavram kıpılarından biridir. “Anlak ya da Us dünyadadır” anlatımı “nesnel düşünce” anlatımı ile aynı şeyi belirtir. Ama bu ikinci anlatım bir uygunsuzlukla yüklüdür, çünkü *düşünce* olağan anlamı içinde yalnızca tane, bilince özgü iken, “nesnel” terimi ise yine birincil olarak tinsel-olmayana uygulanır.

Ek 1. Eğer düşüncenin nesnel düşünce olarak dünyanın “içi” olduğu söylenecek olursa, bununla sanki doğal şeylere bilinç yükleniyormuş gibi gelebilir. Şeylerin iç etkinliklerini düşünce olarak görmeye karşı belli bir direnç duyarız, çünkü deriz ki insan kendini doğal olandan düşünce yoluyla ayırdeder. Buna göre, Doğadan bilinçsiz düşünce dizgesi olarak, Schelling’in deyişiyle, taşlaşmış bir anlık olarak söz etmeliyiz. *Düşünce* anlatımını kullanmak yerine, yanlış anlamayı önlemek için, daha iyisi, *düşünce-belirlenimi* diyebiliriz. — Şimdiye dek söylenmiş olanlara göre, mantıksal ilkeler genelde düşünce-belirlenimlerinin bir dizgesi olarak araştırılmalıdır — bir dizge ki, orada öznel ve nesnel arasındaki karşıtlık (olağan anlamında) yiter. Düşüncenin ve belirlenimlerinin bu imlemi eskilerin “*voûç/nous* dünyayı yönetir” deyişlerinde daha doğru olarak anlatılır, — ya da, “Us dünyadadır” dendiği zaman, bununla anlaşılan şey Usun içine yerleştiği dünyanın ruhu, onun için ilkesi, en öz, en iç doğası, onun evrenseli olduğudur. Daha yakın bir örnek verirsek, belirli bir hayvandan söz ederken onun bir *hayvan* olduğunu söyleriz. *Hayvan* olarak *hayvan* değil ama ancak belirli bir hayvan gösterilebilir. *Genelde* hayvan varolmaz; o tekil hayvanların evrensel doğalarıdır, ve varolan her hayvan bütünüyle somut olarak belirli ve tikel birşeydir. Ama hayvan olmak, — bir evrensel olarak tür —, belirli hayvana özgüdür ve onun belirli özelliğini oluşturur. Köpekten hayvanlık uzaklaştırılacak olursa o zaman onun ne olduğu söylenemez. Genelde şeylerin kalıcı bir iç doğaları ve bir de dış-varlıkları vardır. Yaşarlar ve ölürlər, ortaya çıkar ve yitip giderler; özellikleri, evrenselleri türdür, ve bunu salt ortaklaşa birşey olarak anlamak doğru değildir.

Düşünce dışsal şeylerin tözünü oluşturduğu gibi, ayrıca tinsel olanın da evrensel tözüdür. Tüm insan sezgisinde düşünce vardır; yine, düşünce evrensel olarak tüm tasarımlarda, anılarda ve genel olarak her ansal etkinlikte, tüm isteklerde, dileklerde vb. bulunur. Bunların tümü de yalnızca düşüncenin daha öte tikellemeleridir. Düşünceyi bu yolda gördüğümüz zaman aldığı konum düşünme-yetisi yalnızca algılama, tasarımlama, isteme vb. gibi başka yetiler arasında ve yanında herhangi bir yetidir dediğimiz zaman olduğundan daha başka görünür. Düşünceyi tüm doğal ve ayrıca tüm

tinsel şeylerin gerçek evrenseli olarak gördüğümüz zaman, o tüm bunların üzerine yayılır ve tümü için temel olur. Düşünceyi nesnel imlemi içinde (vous/nous olarak) aldıktan sonra ilk olarak öznel anlamı içindeki düşünceye geçebiliriz. Önce şunu deriz: “İnsan düşünen bir varlıktır,” — ama aynı zamanda deriz ki sezen, isteyen vb. bir varlıktır. İnsan düşünen bir varlıktır, ve bir evrenselidir; düşünebilir ama yalnızca evrensel ona *belirtik* olduğu için. Hayvan da *kendinde* evrenselidir, ama evrensel evrensel olarak onun *için* değildir, ona belirtik değildir, tersine onun için her zaman tekil birşey vardır. Hayvan tekil olanı görür, örneğin yiyeceğini, bir insanı vb. Ama tüm bunlar onun için yalnızca tekil şeylerdir. Benzer olarak, duyum her zaman yalnızca tekil olanla ilgilidir (*bu acı, bu tat* vb.). Doğa *vous*u bilince getirmez; ilkin insandır ki kendini çiftler, bir evrensel *için* evrensel olur. Bu ilk kez insan kendini “*Ben*” olarak bildiği zaman yer alır. “*Ben*” dediğim zaman demek istediğim şey bu tekil, baştan sona belirli kişi olarak kendimdir. Gerçekte gene de bu yolla kendime ilişkin olarak tikel birşeyi bildirmiş olmam. Başka herkes de “*Ben*”dir, ve kendimi “*Ben*” olarak belirttiğim zaman hiç kuşkusuz kendimi, bu tekil kendiliği demek istiyor olmama karşın gene de bildirmiş olduğum şey baştan sona bir evrenselidir. “*Ben*” arı kendi-için-varlıktır ki onda tikel herşey olumsuzlanmış ve ortadan kaldırılmıştır: o bilincin enson, yalın ve arı ilkesidir. Diyebiliriz ki: “*Ben*” ve düşünce aynıdır, — ya da daha belirli olarak: “*Ben*” düşünen olarak düşüncedir. Bilincimde olan herşey benim içindir. “*Ben*” her şeyi kendi içine alabilen bir boşluktur; herşey onun için vardır ve herşeyi kendi içinde saklar. Her insan “*Ben*”in gecesinde gömülü tasarımlardan bütün bir evrendir. Böylece “*Ben*” bir evrenselidir ki ondan tikel herşey soyutlanmış, ama aynı zamanda tikel herşey örtülü olarak onda yatar. Bu nedenle yalnızca soyut evrensellik değil ama herşeyi içinde kapsayan evrenselliktir. “*Ben*”i ilkin bütünülle sıradan bir yolda kullanırız, ve ilkin felsefi derin düşünce yoluyla ki bir irdeleme nesnesi yapılır. “*Ben*”de eksiksiz arılığı içinde olan düşünceyi buluruz. Hayvan değil ama yalnızca insan “*Ben*” diyebilir, çünkü doğası düşünmektir. “*Ben*”de bir iç ve dış kaynaklı içerikler karmaşası vardır, ve bu içeriğin yapısı ile uyum içinde duyusal olarak sezen, tasarımıyan, anımsayan vb. olarak davranırız. Ama tümünde “*Ben*” vardır, ya da tümünde düşünce vardır. İnsan, öyleyse, her zaman düşünendir, üstelik salt sezmekte olduğu zaman bile; eğer birşeyi irdeliyorsa, onu her zaman bir evrensel olarak irdeler, tekil bir nokta saptayarak onu ayırır ve bu yolla dikkatini başka şeylerden uzaklaştırarak onu soyut ve evrensel birşey olarak alır, üstelik evrensellik salt biçimde olsa bile.

Tasarımlarımız açısından iki durum söz konusu olabilir, öyle ki ya *içerik* düşünsel birşeydir ama *biçim* değil, ya da tersine biçim düşünceye aittir ama içerik değil. Örneğin öfke, gül, umut dediğim zaman, bunların tümü de benim için duyum yoluyla tanıdık olan şeylerdir, ama bu içerikleri evrensel bir kipte, düşünce biçiminde dile getiririm; oradan tikel pekçok şeyi uzaklaştırarak yalnızca içeriği evrensel olarak veririm, ama içerik yine de duyusal kalır. Ama evrik olarak, eğer Tanrıyı tasarımıyorsam, o zaman içeriğin

arı bir düşünce ürünü olmasına karşın biçim onu dolaysızca içimde bulduğum yolda henüz duyuşsal öğelerle yüklüdür. Öyleyse tasarımlarda içerik görsel algıda olduğu gibi salt duyuşsal değildir; tersine, ya içerik duyuşsaldır, biçim düşünceye ait, ya da evrik olarak. İlk durumda gereç verilidir, ve biçim düşünceye aittir; ikinci durumda düşünce içeriğin kaynağıdır, ama biçim yoluyla içerik verili birşeye indirgenmiştir ki buna göre anlığa dışardan gelir.

Ek 2. Mantıkta ilgi alanımız arı düşüncelerden ya da arı düşünce-belirlenimlerinden oluşur. Sıradan anlamı içinde düşünce söz konusu olduğu zaman, göz önüne getirilen şey her zaman yalnızca arı düşünce olmayan birşeydir, çünkü sıradan sanı için düşünülmüş herşey içeriği görgül olan birşeydir. Ama Mantıkta düşünce öyle bir yolda anlaşılır ki, düşünmenin kendisine ait olandan ve onun yoluyla üretilenden başka hiçbir içeriği yoktur. Böyle düşünceler *arı* düşüncelerdir. Böylece ki Tin salt kendi kendisinde ve öyleyse özgürdür, çünkü özgürlük sözcüğün tam anlamıyla kendi başkasında kendi kendisinde olmak, kendine bağımlı olmak, kendi kendini belirleyen olmaktır. Tüm dürtülerde başka birşeyden, benim için dışsal olan bir "başkası"ndan başlarım. Bu durumda bağımlılıktan söz ederiz. Özgürlük yalnızca öyle bir yerde bulunur ki, orada benim kendim olmayan hiçbir "başka" benim için değildir. Salt dürtüleri yoluyla belirlenen doğal insan kendi kendisinde değildir: ne denli dik-kafalı ya da öz-istençli olursa olsun, istencinin ve sanısının *içeriği* gene de kendisinin değildir, özgürlüğü salt *biçimsel* bir özgürlüktür. Ama düşünürken öznel tikelliğini yadsırım, kendimi olguda derinleştirir, düşünceyi kendi başına bırakırım; ve eğer kendimden birşeyler ekleyecek olursam, o zaman kötü bir yolda düşünülmüş olurum.

Şimdiye dek söylemiş olduklarımızın ışığında Mantığı *arı* düşünce-belirlenimlerinin dizgesi olarak görürsek, bu durumda öteki felsefe bilimlerini — Doğa Felsefesi ve Tin Felsefesi — bir bakıma uygulamalı birer Mantık olarak alabiliriz, çünkü Mantık onların dirim kaynağı olan ruhlarıdır. Bu bilimlerin ilgileri o zaman yalnızca mantıksal biçimleri Doğa ve Tin alanlarında aldıkları şekillenmeler altında tanımaya yöneliktir — şekiller ki, yalnızca arı düşünce biçimleri için tikel anlatım kipleridirler. Eğer örneğin *Tasım* (eski biçimsel mantıktaki anlamında değil ama gerçekliği içinde) alırsak, o zaman onun "Tikel Evrensel ve Tekil uçlarını birleştiren *orta* terimdir" belirlenimini anlattığını görürüz. Bu tasım biçimi tüm şeylerin evrensel bir biçimidir. Varolan her şey tikel bir şeydir ki bir evrensel olarak kendini tekil ile birleştirir. Ama Doğanın güçsüzlüğü mantıksal biçimlerin arılıkları içinde sunulamalarına yol açar. Tasımın böyle zayıf bir sunuluşunun örneği mıknaştır; bir mıknaştırın *orta* ya da ayrımsızlık noktasında kutupları birleşir, öyle ki ayrılıkları içinde dolaysızca birdirler. Fizikte de evrensel, öz olan öğrenilir; onunla Doğa Felsefesi arasındaki ayrım bu ikincisinin Kavramın doğal şeylerdeki gerçek biçimlerini bilincimize getirmesinde yatar. — Mantık, böylece, tüm bilimlerin herşeyi-dirimli-kılan tinleridir, ve Mantığın düşünce-belirlenimleri arı tinlerdir; bunlar "en-iç"tirler, ama aynı zamanda her zaman

dudaklarımızdan dökülür ve bu nedenle baştan sona tanıdık olarak görünürler. Oysa böyle tanıdık olanlar genellikle en az tanıdık olanlardır. Böylece, örneğin *Varlık* bir arı düşünce-belirlenimidir; gene de “*Dir*”i bir irdeleme nesnesi yapmak hiçbir zaman düşünülmez. Sıradan sanı için Salıngın uzaklarda, bir öte dünyada yatıyor olması gerekir; ama tersine o bütünüyle önümüzde, şimdide bulunur, öyle ki düşündüğümüz sürece açıkça bilincinde olmasak da her zaman onu kendimizle birlikte taşır ve kullanırız. Bu düşünce-belirlenimleri herşeyden önce dilde sergilenirler; ve böylece çocuklara verilen dilbilgisi dersleri onların dikkatlerini bilinçsiz olarak düşünce ayırımları üzerine çevirme yararını taşır.

Genellikle denir ki Mantiğin işi yalnızca *biçimlerle* ilgilidir ve bunların *içeriklerin*üze başka bir yerden alır. Oysa mantıksal düşünceler tüm başka içeriğe karşı hiç de bir *Yalnızca* değildirler, tersine tüm başka içerik onlara karşı yalnızca bir Yalnızcadır. Onlar herşeyin kendinde ve kendi için varolan zeminidirler. — İlgiyi böyle arı belirlenimlere yöneltmek oldukça yüksek bir eğitsel ve ekinel düzeyi gerektirir. Bunları kendilerinde-ve-kendileri-için irdelemek bu belirlenimleri düşüncenin kendisinden türettiğimiz ve *gerçek* olup olmadıklarını kendilerinden gördüğümüz anlamına da gelir. Onları dışardan alıp daha sonra tanımlamamız, ya da değer ve geçerliliklerini bilinçte aldıkları şekillerle karşılaştırarak göstermemiz söz konusu değildir. Böyle olsaydı, gözlem ve deneyimden yola çıkar, ve örneğin “*kuvvet*” terimini şurada ve şunun için kullanma alışkanlığımızda derdik. Bu tür tanımlar, eğer nesnelere ilişkin olarak sıradan bilincimizde bulunan tasarımlarla bağdaşıyorlarsa, “doğru” olarak nitelendirilirler. Ama böyle bir yolda bir Kavram kendinde ve kendi için değil de bir varsayıma göre belirlenir, ve bu varsayım daha sonra “doğruluk” için bir ölçüt, bir denek taşı olarak kullanılır. Ama böyle bir denek taşı kullanmamalı, tersine kendi içlerinde dirimli belirlenimleri kendi devimlerini izlemeye bırakmalıyız. Düşünce-belirlenimlerinin gerçekliklerine ilişkin soru sıradan bilince yadırgatıcı geliyor olmalıdır, çünkü bunlar ancak verili nesnelere uygulanışlarında gerçeklik kapsıyor gibi görünürler ve bu yüzden bu uygulama olmaksızın gerçekliklerini sorgulamanın hiçbir anlamı olmaz. Oysa bu soru gene de üzerine herşeyin dayandığı sorudur. Burada hiç kuşkusuz gerçeklikten ne anlaşılacağını bilmek gerekir. Genellikle gerçekliği bir nesnenin tasarımı ile bağdaşması olarak tanımlarız. Burada bir nesne varsayarız ki ona ilişkin tasarımı onunla uyum içinde olması gerekir. — Öte yandan, felsefi anlamda gerçeklik, genel olarak soyut bir anlatımla, bir içeriğin kendi kendisi ile bağdaşması demektir. Bu öyleyse gerçekliğin yukarıda değinilenden bütünüyle başka bir anlamıdır. Aynı zamanda, gerçekliğin derin (felsefi) anlamı belli bir düzeyde dilin gündelik kullanımında da bulunur. Böylece, örneğin *gerçek* bir arkadaştan söz edilir, ve bundan davranış biçimi arkadaşlık Kavramı ile uyum içinde olan bir arkadaş anlaşılır; benzer olarak, *gerçek* bir sanat çalışmasından söz edilir. Gerçek-olmayan o zaman kötü ile aynı şey, ya da kendi içinde uygunsuz olan demektir. Bu anlamda kötü bir devlet gerçek olmayan bir devlettir; ve kötü

olmak ve gerçek olmamak genel olarak bir nesnenin belirlenimi ya da Kavramı ile varoluşu arasında yer alan çelişkiden oluşur. Böyle kötü bir nesnenin doğru bir tasarımı oluşturabiliriz, ama bu tasarımın içeriği kendi içinde gerçek-olmayan birşeydir. Bu tür “doğruluklar”dan — ki aynı zamanda “gerçek-olmayanlar”dırlar — kafamızda pek çoğunu taşıyabiliriz. — Yalnızca Tanrı Kavramının ve olgusallığın gerçek bağdaşmasıdır; tüm sonlu şeyler ise kendilerinde gerçek-olmayan bir yan taşırlar: Bir Kavramları ve bir de varoluşları vardır, ama bu varoluşları Kavramlarına uygun düşmez. Bu nedenle yok olmalıdırlar, ve o zaman Kavramları ve varoluşları arasındaki uygunsuzluk sergilenir. Hayvan tekil birşey olarak Kavramını cinsinde taşır, ve cins kendini tekillikten ölüm yoluyla kurtarır.

Gerçekliğin burada açıklandığı anlamda kendi ile bağdaşma olarak irdelenişi Mantığın kendine özgü ilgi alanını oluşturur. Sıradan bilinçte düşünce-belirlenimlerinin gerçekliklerine ilişkin soru hiçbir biçimde bulunmaz. Mantığın işi şöyle de anlatılabilir: onda düşünce-belirlenimleri Gerçeği kavramaya ne ölçüde yetenekli oldukları açısından irdelenirler. Ve soru böylece şuna geçer: Sonsuzun biçimleri nelerdir, ve sonlunun biçimleri nelerdir? Sıradan bilinç sonlu düşünce-belirlenimlerinden hiç kuşku duymaz ve onları sorgusuzca geçerli sayar. Oysa tüm aldanma sonlu belirlenimlere göre düşünmek ve davranmaktan doğar.

Ek 3. Gerçeği saptamanın değişik yolları vardır ve bu bilgiyi ele geçirmenin yolları yalnızca biçimler olarak görülürler. Böylece hiç kuşkusuz Gerçeklikdeneyim yoluyla bilinebilir, ama bu deneyim salt bir biçimdir. Çünkü deneyimde her şey edimselliğe nasıl bir anlayışla yaklaşıldığına bağlıdır. Büyük bir anlayış gücü deneyimlerinde de büyüktür ve görüngülerin renkli oyunlarındaki özsel noktayı yakalar. İdea önümüzde ve edimsel olarak bulunur, uzaklarda ve gizlilik içinde yatan birşey olarak değil. Büyük bir yetenek, örneğin derin doğa ve tarih gözlenimleri ile bir Goethe, geniş bir görgül alana ulaşır, ussalı görerek ona anlatım verir. Bundan başka, Gerçek derin-düşünce ile de saptanabilir ve düşünce ilişkileri yoluyla belirlenebilir. Gene de kendinde ve kendi için Gerçek bu iki kipte de henüz kendi asıl biçiminde bulunmaz. En eksiksiz bilme yöntemi arı düşünce biçimlerinde devinir. İnsan burada baştan sona özgür bir yolda davranır. Düşünce biçiminin saltık biçim olduğu ve Gerçeğin onda kendinde ve kendi için olduğu gibi görüldüğü — , genel olarak felsefenin önesürümü budur. Bunun tanıtlanması her şeyden önce o başka bilgi biçimlerinin sonlu biçimler olduklarının gösterilmesi anlamına gelir. Antikağın yüksek Kuşkuculuğu bunu tüm o biçimlerin kendi içlerinde bir çelişki kapsadıklarını göstererek yerine getirmiştir. Ama bu Kuşkuculuk daha da ileri giderek Us biçimlerini de gözden çıkardı, ve onları sonlu birşeyin altına sürerek ona bağlamaya çalıştı. Tüm sonlu düşünce biçimleri mantıksal gelişim sürecinde ve hiç kuşkusuz zorunlulukları içinde göründükleri yolda ortaya çıkacaklardır; burada (bu Giriş bölümünde) ilkin bilimsel olmayan bir yolda yalnızca verili şeyler olarak alınmaları gerekir.

Manuksal irdelemenin kendisinde bu biçimlerin yalnızca olumsuz yanları değil, ayrıca olumlu yanları da sergilenecektir.

Bilgilenmenin değişik biçimlerini birbirleriyle karşılaştırırken, bunlardan ilki, dolaysız bilme biçimi, kolayca en uygun, en güzel ve en yüksek biçim olarak görünebilir. Ahlaksal açıdan suçsuzluk denebilecek olan herşey, dahası dinsel duygu, saf güven duygusu, sevgi, bağlılık ve doğal inanç da bu biçimin altına düşer. Öteki iki biçim, ilkin derin-düşünce temelinde bilgilenme ve ikinci olarak felsefi bilgilenme, o dolaysız doğal birlikten çıkmak zorundadır. Bu noktada birbirleri ile ortak oldukları ölçüde, Gerçeği düşünce yoluyla anlamayı isteyen yöntemler doğallıkla Gerçeği kendi öz gücünden çıkarak saptamayı isteyen insanın gururu olarak görünebilirler. Genel bir bölünmeyi imleyen bu konum hiç kuşkusuz tüm kötülüğün ve kötü herşeyin kökeni olarak, ilk suç olarak görülebilir, ve buna göre öyle görünür ki geriye dönerek uzlaşma ve barışa kavuşabilmek için düşüncenin ve bilmenin yadsınması gerekecektir. Doğal birlik durumundan bu ayrılış, Tinin kendi içinde bu hayranlık verici bölünüşü, eski zamanlardan bu yana ulusların bilinçleri için bir ilgi noktası olmuştur. Doğada böyle bir iç bölünme ile karşılaşılmaz ve doğal şeyler hiçbir kötülükte bulunmazlar. Bu bölünmenin kökeni ve sonuçları üzerine eski bir tasarımın kaynağı insanın cennetten düşüşü konusunda Musa'dan kalma bir mite gider. Bu mitin içeriği ötsel bir dinsel öğretinin, insanın doğal günahkarlığı ve buna karşı bir çarenin zorunluğu üzerine öğretinin dayanağını oluşturur. Mantiğin ele alması gereken bilginin kendisi ile ve giderek bu bilginin köken ve imlemi ile ilgili olduğu ölçüde, bu düşüş efsanesini Mantiğin başında irdelemek yersiz olmayacaktır. Felsefe dinden ürkmemeli ve sanki dinin yalnızca hoşgörüsüyle yetinmek zorundaymış gibi bir tutuma girmemelidir. Gene de öte yandan bu tür mitleri ve dinsel tasarımları sanki işleri bitmiş ve bir yana atılmaları gereken şeylermiş gibi alan görüş kabul edilmemelidir, çünkü bunlar binlerce yıl boyunca uluslardan saygı görmüşlerdir.

Düşüş mitine daha yakından bakarsak orada, daha önce de belirtildiği gibi, bilginin tinsel yaşam ile evrensel ilişkisinin anlatıldığını buluruz. Dolaysızlığı içindeki tinsel yaşam ilkin suçsuzluk ve saf güven olarak görünür; ama bu dolaysız durumun ortadan kaldırılması tinin özünde yatar, çünkü tinsel yaşam kendinde-varlığında kalmayarak tersine *kendi için* olmakla kendini doğal yaşamdan ve özellikle hayvansal yaşamdan ayırır. Buna göre bu bölünme konumu da kısa bir sürede ortadan kaldırılmalı ve tin kendi etkinliği yoluyla birliğe geri dönmelidir. Bu birlik öyleyse tinsel bir birliktir, ve o geriye dönüşün ilkesi düşüncenin kendisinde yatar. Yarayı açan ve daha sonra iyileştiren yine odur. — Mitte denir ki, Adem ile Havva, ilk insanlar, insan olarak insanlar, kendilerini içinde bir yaşam-ağacı ve bir de iyi ve kötü bilgi-ağacı bulunan bir bahçede buldular. Tanrı insanlara bu ikinci ağacın meyvalarından yemeyi yasaklamıştı; yaşam ağacı üzerine şimdilik daha öte söz edilmez; bu sözlerin iletmeye çalıştıkları nokta öyleyse insanın bilgiyi aramaması, tersine suçsuzluk durumunda kalması gerektiğidir. Daha derin

bir bilinç taşıyan başka uluslarda da insanın ilk durumunun bir suçsuzluk ve birlik durumu olmuş olduğu düşüncesini buluruz. Tüm bunlarda doğru olan şudur ki, insansal olan herşeye yayılan bu bölünme hiç kuşkusuz içinde kalmayacak bir durum değildir; ama buna karşı, dolaysız, doğal birliğin haklı bir durum olduğunu düşünmek de doğru değildir. Tin yalnızca dolaysız birşey değildir, tersine, özsel olarak dolaylılık kısıpını kendi içinde kapsar. Çocuğu suçsuzlukta hiç kuşkusuz çekici ve çarpıcı bir yan vardır, ama yalnızca bize Tinin kendi içinden üretecek olduklarını anımsattığı için. Çocukta doğal bir birlik olarak sezinlediğimiz o birliğin Tinin emek ve ekininin sonucu olması gerekir. — İsa dedi ki, “Eğer çocuklar gibi *olmazsanız*” vb.; ama bununla anlatmak istediği çocuk kalmamız gerektiği değildi. — Musa’dan kalma mitte daha sonra insanı birliğin dışına çıkmaya iten durumun dışsal bir kısırtmaya (yılan) yüklendiğini buluruz. Gerçekte ise karşıtlığa giriş, bilincin uyanışı, insanın kendisinde yatar, ve kendini her insanda yineleyen öykü budur. Yılan iyi ve kötünün ne olduğunu bilmek olarak tanrısalılığı simgeler, ve insanın dolaysız varlığının birliğini bozarak, yasak meyvadan yiyerek katıldığı gerçekte bu bilgidir. Uyanan bilincin ilk düşünsel gözlemi insanlara çıplak olduklarını bildirmektir. Bu oldukça saf ve derin bir noktadır. Çünkü insanın doğal ve duyuşal varlığından ayrışışı utanma duygusunda imlenir. Bu ayrılışa dek ilerleyemeyen hayvan bu nedenle utanmasızdır. Buna göre insanın utanma duygusundadır ki örtünmenin tinsel ve törel kökeni aranmalıdır; buna karşı salt fiziksel gereksinim yalnızca ikincil bir noktadır. — Daha sonra sözü edilen şey Tanrının insan üzerindeki ilencidir. Burada önemli olan nokta özellikle insan ve Doğa arasındaki karşıtlıkla ilgilidir. Erkek kan ter içinde çalışacak ve kadın acı ile doğuracaktır. Burada emeğe daha yakından bakarsak, onun bölünmenin sonucu ve o denli de onun üzerindeki utku olduğunu görürüz. Hayvan gereksinimlerinin doyumu için kullandığı şeyleri dolaysızca bulur; buna karşı insan gereksinimlerini doyuran araçlarla kendi ürettiği ve biçimlendirdiği şeyler olarak ilişkidir. Böylece bu dışsallıkta bile insan kendi kendisi ile ilişkidir. — Mit cennetten kovulma ile kapanmaz. Şöyle sürer: “Tanrı dedi ki: Bakın Adem bizlerden biri gibi oldu, çünkü iyinin ve kötünün ne olduğunu bilir.”⁸ — Bilgiden burada tanrısal birşey olarak söz edilmektedir, daha önce olduğu gibi, olmaması gereken birşey olarak değil. Burada, felsefenin yalnızca Tinin sonluluk alanına düştüğü biçimindeki gevezelik de çürütülür. Felsefe bilgidir, ve ilkin bilgi yoluyla ki insanın kökensel işlevi — Tanrının eksiksiz imgesi olmak — olgusallaşır. — Dahası, mitte Tanrı insanları cennet bahçesinden yaşam ağacından yemesinler diye kovdu dendiği zaman, bununla anlatılmak istenen şey insanın doğal yanına göre hiç kuşkusuz sonlu ve ölümlü, ama bilgide sonsuz olduğudur.

Kilisenin bilinen öğretilerine göre insan doğal olarak kötüdür, ve bu doğal kötülük ilk günah olarak belirtilir. Gene de bu bağlamda ilk günahın zeminini yalnızca ilk insanın olumsal bir edimine bağlayan dışsal bakış açısından vaz

⁸[1. Musa 3. 22.]

geçmek gerekir. Gerçekte insanın doğal olarak kötü olduğu Tinin Kavramında yatar, ve bu başka türlü olabilmemiş gibi düşünmemek gerekir. İnsan doğal bir varlık olduğu ve böyle davrandığı sürece, bu olmaması gereken bir davranıştır. Tin özgür olmalıdır, ve ne ise kendi edimi yoluyla öyle olmalıdır. Doğa insan için yalnızca onun dönüştürmesi gereken bir başlangıç noktasıdır. Kilisenin ilk günah üzerine derin öğretisinin karşısında modern Aydınlanmanın öğretisi, insan doğal olarak iyidir ve bu yüzden doğasına bağlılığını sürdürmelidir görüşü durur. İnsanın doğal varlığının dışına çıkışı onun özbilinçli bir varlık olarak dışsal bir dünyadan ayrılışıdır. Ama Tinin Kavramına ait olan bu bölünme konumu gene de insanın takılıp kalması gereken bir nokta değildir. Düşünme ve istemenin bütün sonluluğu bu bölünme konumuna düşer. Bu sonlu konumda insan ereklere kendi içinden oluşturur ve eylemlerinin gerecini kendi içinden alır. Bu ereklere en sonuna dek izlerken ve evrenselin dışlanması ile kendi tikelliği içinde salt kendini bilir ve isterken, insan kötüdür, ve bu kötülük onun öznelliğidir. Burada ilk bakışta ikili bir kötülük görürüz; ama gerçekte ikisi de aynıdır. İnsan, Tin olduğu ölçüde, bir Doğa yarattığı değildir; doğal bir varlık olarak davrandığı ve isteklerine bağlı ereklere izlediği sürece, bunu *ister*. İnsanın doğal kötülüğü öyleyse hayvanların doğal varlıkları gibi değildir. Buna göre, doğallık daha tam olarak şu belirlenimi taşır: doğal insan bir birey olarak bireydir, çünkü Doğa bütününde tekilleşme bağları içinde yatar. Buna göre, insan doğallığını istiyor olduğu sürece bireyselliği istemektedir. Doğal bireyselliğe özgü olan ve dürtü ve eğilimlerden kaynaklanan bu eyleme karşı hiç kuşkusuz yasa ya da evrensel belirlenim ortaya çıkar. Bu yasa dışsal bir güç olabilir ya da tanrısal yetke biçimini taşıyabilir. İnsan, doğal davranışında kaldığı sürece, yasanın boyunduruğu altındadır. Eğilim ve duygularında hiç kuşkusuz bencil bireyselliğin ötesine uzanan, iyiliksever, toplumsal eğilimler, duygudaşlık, sevgi vb. gibi nitelikler de taşır. Ama bu eğilimlerin dolaysız olmaları ölçüsünde, bunların kendilerinde evrensel içerikleri öznellik biçimini taşırlar: bencilliğin ve başına buyrukluğun oyunu burada hiçbir zaman sona ermez.

§ 25

Nesnel Düşünceler anlatımı *Gerçekliği* belirtir — Gerçeklik ki felsefenin saltuk *nesnesi* olması gerekir, yalnızca *hedefi* değil. Ama tam bu anlatım genel olarak öyle bir karşıtlığı gösterir ki, belirlenmesi ve geçerliği çağın felsefi bakış açısının ilgi odağını oluşturur, ve Gerçeklik ve saptanmasına ilişkin sorular onun çevresinde dönerler. Eğer düşünce-belirlenimleri katı bir karşıtlık taşıyorlarsa, e.d., eğer salt *sonlu* doğada iseler, o zaman kendinde ve kendi için saltuk olan Gerçeklik için uygun değildirler, ve böylece Gerçeklik düşüncede ortaya çıkamaz. Yalnızca *sonlu* belirlenimleri üreten ve bunlarda devinen düşünceye (sözcüğün

sağın anlamında) *Anlak* denir. Dahası, düşünce-belirlenimlerinin *sonluluğu* iki türde yorumlanabilir: İlk olarak bunlar *yalnızca öznel*dirler ve nesnel olanda kalıcı bir karşısav bulurlar; ve ikincisi, genelde *sınırlı içerikler* olarak, birbirlerine karşı olduğu gibi daha da çok olmak üzere Saltığa karşı karşısavda diretirler. Burada Mantiğa verilen imlem ve konumu açıklayabilmek ve ortaya koyabilmek için şimdi *nesnellığe yönelik düşüncenin üstlendiği tutumların* daha öte bir giriş bölümü olarak irdelenmeleri gerekiyor.

Tinin Görüngübilimi başlıklı çalışmamda — ki bu nedenle yayımlanışında Bilim Dizgesinin ilk bölümü olarak belirtilmişti — Tinin en ilk, en yalın görüngüsünden, *dolaysız bilinçten* başlayan ve bunun eytişimini felsefi bilim konumuna dek geliştiren ve aynı zamanda bu süreç yoluyla bu konumun zorunluğunu da tanıtlayan bir gidiş yolu benimsenmişti. Ama bu durumda süreci yalnızca bilincin biçimsel boyutuna sınırlamak olanaksızdı; çünkü felsefi bilginin konumu aynı zamanda kendi içinde en içerikli ve en somut konumdur; ve böylece bir sonuç olarak ortaya çıkarken, bilincin örneğin Ahlak, Törellik, Sanat, Din gibi somut şekillerini öngerektiriyordu. Felsefe biliminin asıl bölümlerinin nesneleri olarak *grecin* açınımı bu yüzden aynı zamanda bilincin ilkin yalnızca biçime sınırlı gibi görünen o açınımı içersine düşer; ama içeriğin bilincin karşısında bir “*kendinde*” olarak durması ölçüsünde bu süreç deyim yerindeyse bilincin arkasında ilerlemek zorundadır. Açıklama böylelikle daha da karışık bir yapı kazanır ve somut bölümlere ait olan pek çok şey zamanından önce belli bir ölçüde giriş bölümüne alınır. — Burada sürdüreceğimiz irdeleme giderek salt sıradan uslamlama içinde ilerleyen bir anlatı olma gibi bir uygunsuzluğu da gösterir; ama özellikle insanın *bilginin* doğası üzerine, *inanç* ve benzerleri üzerine tasarımlarında önüne koyduğu ve bütünüyle *somut* olduklarını düşündüğü soruların gerçekte nasıl *yaln* düşünce-belirlenimlerine indirgenebilir oldukları içgörüsüne katkıda bulunmaya çalışır — belirlenimler ki, gerçek düzenlenişlerini ilk kez Mantıkta kazanırlar.

A

Düşüncenin Nesnelliğe Karşı İlk Tutumu

I. METAFİZİK

§ 26

İlk Tutum *saf* yöntemidir ki, henüz düşüncenin kendi içinde ve kendine karşı karşıtlığının bilincinden yoksun olarak, *üzerine düşünme* yoluyla *Gerçeklik bilinebilir* ve nesneler gerçekten oldukları gibi bilincin önüne getirilebilirler *inancını* kapsar. Bu inançla düşünce dosdoğru nesnelere gider, duyum ve sezgilerin içeriklerini kendi içinden bir düşünce içeriği olarak yeniden üreterek böyle birşeyde Gerçekliğin doyumunu elde eder. Başlangıç evrelerindeki tüm felsefe, tüm bilimler, giderek bilincin gündelik etkinlik ve işleyişi de bu inanç içinde yaşarlar.

§ 27

Bu düşünme yolu kendi karşıtlığı üzerine bilinçsizliği nedeniyle iç yapısına göre gerçek bir *kurgul* felsefecilik *olabileceği* gibi *sonlu* düşünce-belirlenimlerinde, e.d. henüz *çözülmemiş* karşıtlık düzeyinde de takılıp kalabilir. Burada, bu Giriş bölümünde yalnızca bu düşünce tutumunu sınırında irdelemek ilginç olabilir ve buna göre ilk olarak bu son *felsefi* tutumu ele alacağız. — Bu en belirli ve bize en yakın duran gelişimi içinde Kant'ın felsefesinden önce aramızda olduğu biçimiyle *eski Metafizikti*. Bu Metafizik gene de ancak felsefe tarihi ile bağıntı içinde *eski* birşeydir; kendi için genel olarak her zaman bulunur ve Us nesnelerine ilişkin olarak *yalın Anlak görüşüdür*. Ve bu yüzdendir ki tarzının ve başlıca içeriğinin daha yakından irdelenmesi aynı zamanda bu doğru-
dan ve sürekli yararı taşır.

§ 28

Bu bilim düşünce-belirlenimlerini *şeylerin temel-belirlenimleri* olarak görüyordu; *var* olan herşeyin *düşünülmüş* olmakla *kendinde* bilinebilir olduğunu varsayıyor ve bu varsayımın gücüyle daha sonraki Eleştirel Felsefeden daha yüksek bir konumda duruyor-

du. Ama (1) bu belirlenimler soyutlukları içinde kendileri için geçerli olarak ve *Gerçekliğin yüklemeleri* olmaya yetenekli olarak alınıyorlardı. Bu Metafizikğin genel varsayımı Saltığın bilgisinin ona *yüklemeler yüklenerek* elde edilebileceği idi; ve ne kendilerine özgü içerik ve değerlerine göre anlak-belirlenimlerini, ne de bu Saltığı yüklemeler yükleme yoluyla belirleme biçimini sorguluyordu.

Bu yüklemeler örneğin şunlardır: “*Tanrının ‘belirli-varlığı’ vardı*” önermesindeki *belirli-varlık*; “Evren sonlu mudur yoksa sonsuz mu?” sorusundaki *sonluluk* ya da *sonsuzluk*; “*Ruhı yalındır*” önermesindeki *yalınlık*, *bileşiklik*; ayrıca, “*Şey Birdir, bir bütündür*” vb. — Bu yüklemelerin kendilerinde ve kendileri için gerçek olup olmadıkları, ya da “yargı” biçiminin Gerçekliğin biçimi olup olamayacağı sorgulanmıyordu.

Ek. Eski Metafizikğin varsayımı genel olarak saf inancın varsayımıydı: düşünce şeyin “*kendinde*”sini yakalar, ve şeylerin gerçekte oldukları gibi olmak için yalnızca düşünölmeleri gerekir. İnsan Anlığı ve Doğa kendilerini biteviye dönöştüren Proteuslardır, ve şeylerin kendilerinde kendilerini dolaysızca sundukları gibi olmadıkları insanın hemen yakınında yatan bir gözlemdir. — Eski Metafizikğin burada sözü edilen tutumu Eleştirel Felsefenin vardığı sonucun karşıtıdır. Hiç kuşkusuz denebilir ki bu sonuca göre insana yalnızca saman ve küspe salık verilmelidir.

Öte yandan, o eski Metafizikğin yöntemini daha yakından ele alırsak ilk olarak onun yalnızca *anlayan* düşünöncenin ötesine geçmediğini belirtmek gerekir. Soyut düşünce-belirlenimlerini dolaysızca benimsiyor ve bunları Gerçeğin yüklemeleri olarak geçerli sayıyordu. Ama düşünce söz konusu olduğı zaman, *sonlu*, salt *anlayan* düşünöneyi, *sonsuz*, *ussal* düşünöceden ayırdetmek gerekir. Düşünce-belirlenimleri dolaysız tekillikleri içinde bulundukları zaman *sonlu* belirlenimlerdir. Ama Gerçek kendi içinde sonsuz olandır ki sonlu terimler yoluyla anlatılmaya ve bilince getirilmeye izin vermez. *Sonsuz düşünce* anlatımı düşünöncenin her zaman sınırlı olduğı biçimindeki modern göröşe sarılan kafaya yadırgatıcı gelebilir. Ama gerçekte düşünce kendi özüne göre kendi içinde sonsuzdur. Sonlu, biçimsel olarak anlatıldığı zaman, bir sonu olan, *var* olan ama kendi başkası ile bitiştiğı ve böylece bununla sınırlandığı yerde sona eren demektir. Sonlu öyleyse kendi başkası ile ilişkiden oluşur; bu başkası onun olumsuzlanmasıdır ve kendini onun sınırı olarak sunar. Ama düşünce kendi kendisindedir; kendi kendisi ile ilişkidir ve kendi kendisini nesne alır. Bir düşünöneyi nesne aldığı zaman kendi kendimde olurum. “Ben,” düşünme yetisi, buna göre sonsuzdur, çünkü düşünmede kendini kendisi olan bir nesne ile ilişkilendirir. Genel olarak alındığında, nesne bir “başka”dır; buna karşı olumsuz birşeydir. Düşünce kendi kendisini düşünüyorsa öyle bir nesnesi vardır ki aynı zamanda bir nesne

değildir, e.d. ortadan kaldırılmış, ideal/düşünsel [*ideel*] bir nesnedir. Düşünce olarak düşünce, arılığı içindeki düşünce, öyleyse kendi içinde hiçbir sınır taşımaz. Düşünce ancak bir enson olarak geçerli olduklarına inandığı sonlu belirlenimlerde durup kalırsa sonludur. Buna karşı sonsuz ya da kurgul düşünce de benzer olarak belirler, ama belirlerken, sınırlarken, yine bu eksikliği ortadan kaldırır. Sonsuzluk sıradan bir tasarımda olduğu gibi soyut bir “öte” ve “her zaman daha da ötesi” olarak değil, ama daha önce değinilmiş olan yalın kipte anlaşılacaktır.

Eski Metafiziğin düşüncesi *sonlu* düşünceydi, çünkü öyle düşünce-belirlenimleri içinde deviniyordu ki, bunların sınırları onun için artık daha öte olumsuzlanamayacak katı birşey olarak geçerliydi. Böylece örneğin şu sorulurdu: “Tanrının *belirli-varlığı* var mıdır?": ve *belirli-varlık* burada salt olumlu birşey olarak, en son olan ve en eşsiz olan olarak görülüyordu. Ama daha sonra göreceğiz ki *belirli-varlık* hiçbir biçimde yalnızca olumlu birşey değil, tersine İdea için çok düşük ve Tanrı için değersiz bir belirlenimdir. — Bundan başka, Evrenin sonluluğu ya da sonsuzluğu üzerine sorular soruluyordu. Burada sonsuzluk sonluluğa sürekli bir karşıt olarak alınır, ve kolayca görülebilir ki, ikisi birbirlerine karşıt olarak koyulduklarında, sonsuzluk, ki hiç kuşkusuz bütün olması gerekir, salt *bir* yan olarak görünür ve sonlu tarafından sınırlanır. — Ama sınırlı bir sonsuzluğun kendisi salt bir sonludur. Aynı anlamda Ruhun yalın mı yoksa bileşik mi olduğu soruluyordu. Buna göre yalınlık Gerçeğe erişmeye yetenekli bir enson belirlenim olarak alınıyordu. Oysa yalınlık, tıpkı belirli-varlık gibi, öylesine yoksul, soyut ve tek-yanlı bir belirlenimdir ki, daha sonra göreceğimiz gibi, kendisi gerçek olmadığı için, Gerçeğe ulaşmaya yeteneksizdir. Eğer ruh salt yalın olarak görülecek olursa, o zaman böyle bir soyutlama yoluyla tek-yanlı ve sonlu olarak belirlenmiş olur.

Eski Metafiziğin ilgisi öyleyse nesnelere sözü edilen yüklem türlerinin yüklenip yüklenemeyeceğini saptamaktan oluşuyordu. Ama bu yüklemeler sınırlı anlak-belirlenimleridir ki, salt bir sınırı anlatırlar, Gerçeği değil. — Bundan başka özellikle belirtmek gerek ki, yöntem bilinecek olan nesneye, diyelim ki Tanrıya yüklemeler *yüklemekten* oluşuyordu. Oysa bu da nesne üzerine dışsal bir düşünme yoludur, çünkü belirlenimler (yüklemeler) tasarımımda hazırdırlar ve nesneye salt dışsal olarak yüklenirler. Buna karşı, bir nesnenin gerçek bilgisi öyle bir türde gelişmelidir ki nesne kendini kendi içinden belirlemeli, yüklemelerini dışsal olarak kazanmamalıdır. Yüklenileme yolu izlenecek olsa bile, anlık nesnenin böyle yüklemeler yoluyla tüketilemeyeceği duygusunu taşır. Doğulular bu bakış açısına göre bütünüyle doğru olarak Tanrıyı çok-adlı olarak, sonsuz-adlı olarak adlandırdılar. Anlık bu sonlu belirlenimlerin hiç birinde doyum bulamaz ve Doğru bilgeliği bu yüzden bu yüklemeler uğruna sonu gelmez bir arayıştan oluşur. Sonlu şeyler söz konusu olduğu zaman durum hiç kuşkusuz bunların sonlu yüklemelerle belirlenmeleri gerektiğidir, ve burada anlak etkinliği ile doğru yerdedir. Kendisi sonlu olarak, yalnızca sonlunun doğasını tanıyabilir. Örneğin bir eylemi *hırsızlık* olarak adlandıırırsam, bu yolla onu özsel içeriğine göre belirlemiş olurum, ve

böyle bir bilgi yargıç için yeterlidir. Benzer olarak, sonlu şeyler birbirleri ile *neden* ve *etki* olarak, *kuvvet* ve *belirîş* olarak ilişkidirler, ve bu belirlenimlere göre anlaşıldıkları zaman sonluluklarına göre bilinirler. Ama Usun nesneleri böyle sonlu yüklemlemlerle belirlenemezler, ve eski Metafizîğin yanılığını bunu yapmaya çalışmaktı.

§ 29

Bu tür yüklemlemler kendi başlarına *sınırlı* birer içeriktirler ve kendilerini Tanrı, Doğa, Tin vb. gibi *tasarımların doluluğuna* uygun olmayan ve onları hiçbir biçimde tüketemeyen belirlenimler olarak gösterirler. Bundan başka, *bir* öznenin yüklemlemleri olarak birbirleriyle bağılı olmalarına karşın, içerikleri yoluyla birbirlerinden ayrılır ve böylece birbirleri karşısında *dışardan* getirilmiş kendilikler olarak dururlar.

Doğulular ilk eksikliği örneğın Tanrının belirlenimi durumunda ona yükledikleri birçok *ad* yoluyla gidermeye çalışıyorlardı; ama gene de adların *sonsuz* çoklukta olması gerekiyordu.

§ 30

(2) Eski Metafizîğin *nesneleri* hiç kuşkusuz kendilerinde ve kendileri için *Usa*, kendi içinde *somut* evrenselin düşünçesine ait olan bütünlüklerdiler, — Ruh, Dünya, Tanrı. Ama Metafizik bunları *tasarım* alanından alıyor, *verili hazır özneler* olarak anlık belirlenimlerinin uygulamasında temel yapıyor ve yüklemlemlerin uygun ve yeterli olup olmadıklarını saptamanın *ölçütünü* yalnızca o tasarım alanında buluyordu.

§ 31

Ruh, Dünya, Tanrı tasarımları ilkin düşünçeye *sağlam* bir destek sunuyor gibi görünürler. Ama kendilerine tikel öznelilik irasının karışmış olması ve bu yüzden oldukça değişik anlamlar kazanabiliyor olmaları olgusu bir yana, öncelikle kendileri düşünce yoluyla sağlam birer belirlenim kazanma gereksinimindedirler. Bu durum öznenin, e.d. başlangıç tasarımının ne olduğunun ilkin *yüklem* yoluyla (felsefede düşünce-belirlenimi yoluyla) belirtilmesi gereken her önermede böyledir.

“Tanrı bengidir vb.” önermesinde “Tanrı” tasarımı ile başlanır; ama bunun ne olduğu henüz *bilinmez*; ne *olduğunu* ilkin yüklem söyleyecektir. Bu nedenle mantıksalın alanında, ki orada içerik yalnızca ve yalnızca düşünçenin biçiminde belirlenir, bu belirlenimleri *özneleri* Tanrı ya da — daha bulanık olarak — Saltık olan önermelere yüklem yapmak salt

gereksiz olmakla kalmaz, ama giderek düşüncenin kendisinin doğasından başka bir denek taşının olabileceği izlenimini yaratma gibi bir sakıncayı da getirir. — Bundan başka, önerme biçimi ya da daha belirli olarak yargı biçimi somut olanı — ki Gerçek her zaman somuttur — ve kurgul olanı anlatmak için uygunsuzdur; yargı kendi biçimi nedeniyle tek-yanlı ve o düzeye dek yanlıştır.

Ek. Bu Metafizik özgür ve nesnel bir düşünme yolu olmaktan uzaktı, çünkü nesneyi özgürce kendi kendisini belirlemeye bırakmıyor, tersine önceden hazır olarak varsayıyordu. — Özgür düşünce söz konusu olduğu zaman belirtmek gerek ki Yunan felsefesi özgür düşünüyordu, Skolastik felsefe değil. Bu sonuncular da içeriği verili olarak, ve hiç kuşkusuz Kilise tarafından verili birşey olarak alıyorlardı. — Biz modernler de bütün bir eğitimimiz yoluyla o en derin içeriğe iye oldukları için üzerlerinden atlaması da en güç olan tasarımlarla tanıştırılırız. Eski felsefeciler denilince bütünüyle duyuşal sezgi aşamasında duran ve mitolojik tasarımları bir yana attıkları için yukarıdaki gökten ve çevrelerindeki yeryüzünden başka hiçbir varsayımları olmayan insanları göz önüne getirmeliyiz. Düşünce bu olgusal çevre içersinde özgür ve kendi içine geri çekilmiştir, tüm gereçten kurtulmuş, salt kendi kendisindedir. Bu arı kendi-kendindelik özgür düşünceye özgüdür — bir açıklığa yükselmiştir ki orada hiçbir şey altımızda ya da üstümüzde değildir ve yalnızlıkta salt kendimizle kalırız.

§ 32

(3) Bu Metafizik *İnakçılık* biçimini aldı, çünkü sonlu belirlenimlerin doğasına göre *iki karşıt önerisürümünden* — ki yukarıdakiler bu tür önermelerdiler — birinin *gerçek*, ötekinin ise *yanlış* olması gerektiğini varsaymak zorunda kaldı.

Ek. *İnakçılık* karşısavını ilkin *Kuşkuculukta* bulur. Eski Kuşkucular genel olarak belirli bir dizge kuran her felsefeyi *İnakçı* olarak adlandırıyorlardı. Bu geniş anlamda, gerçek kurgul felsefe bile kuşkuculuk için inakçılık olarak geçerlidir. Ama dar anlamında, *İnakçılık* karşıt olanların dışlanmalarıyla tek-yanlı anlak-belirlenimlerinde diretmeğe oluşur. Bu genel olarak katı bir 'Ya—Ya da' tutumunda görünür; buna göre, örneğin Evren *ya* sonlu *ya da* sonsuz, ama ikisinden *yalnızca* biridir. Gerçek olan, kurgul olan ise sözcüğün tam anlamıyla bu katılığın karşıtıdır; kendinde böyle tek-yanlı hiçbir belirlenimi taşımaz ve bunlarla tüketilemez, tersine bütünlük olarak o belirlenimleri kendi içinde birleşmiş olarak kapsar; ama inakçılık için bu belirlenimler ayrılıkları içinde sağlam ve gerçek birer şey değerindedirler. — Tek-yanlılığın kendini bütünlüğün yanına koyması ve bunu ona karşı tikel, sağlam birşey olduğunu ileri sürerek yapması felsefede seyrek görülen bir durum değildir. Oysa

gerçekte tek-yanlı birşey ne sağlam birşeydir ne de kendi başına kalıcıdır: Tersine, ortadan kaldırılmış olarak bütünde kapsanır. Anlak metafiziğinin inakçılığı yalıtılmışlıkları içindeki tek-yanlı düşünce-belirlenimlerine sarılmaktan oluşur; buna karşı kurgul felsefenin İdealizmi bütünlük ilkesini taşır ve kendini soyut anlak-belirlenimlerinin tek-yanlılıklarının ötesine geçiyor olarak tanıtılır. Böylece İdealizm der ki, Ruh ne *yalnızca* sonlu ve ne de *yalnızca* sonsuzdur, tersine ötsel olarak biri olduğu *denli de* ötekidir ve öyleyse ne biri ne de ötekidir, e.d. bu tür belirlenimler yalıtılmışlıkları içinde geçersiz, ve yalnızca ortadan kaldırılmış olarak geçerlidirler. — İdealizm giderek gündelik bilincimizde bile kendini gösterebilir. Örneğin duyulur şeyler söz konusu olduğunda onların değişebilir, başkalaşabilir olduklarından, e.d. paylarına Varlık gibi Yokluğun da düştüğünden söz ederiz. — Anlak-belirlenimleri açısından dikkatliyizdir. Bunlar, düşünce-belirlenimleri olarak, sağlam ve üstelik saltık olarak sağlam şeyler değerinde görülürler. Onları sonsuz bir uçurumla birbirlerinden ayrılmış olarak görürüz, öyle ki birbirlerine karşı duran belirlenimler hiçbir zaman birbirlerine erişemeyeceklerdir. Usun kavgası anlağın durağanlaştırmış olduklarının üstesinden gelme kavgasıdır.

§ 33

Düzenli şekli içindeki bu Metafiziğin birinci bölümü *Varlıkbilimi* oluşturur — *soyut Varlık belirlenimleri* üzerine öğretir. Çoklukları ve sonlu geçerlikleri içinde bu belirlenimler bir ilkedен yoksundurlar; bu nedenle ancak *görgül* ve *olumsal* bir yolda sıralanabilirler, ve daha tam *içerikleri* yalnızca *tasarım* üzerine, bir sözcükte tam olarak şunun ya da bunun düşünülüyor olduğu *inancası* üzerine, belki de giderek kökenbilim üzerine dayandırılabilir. Burada yalnızca çözümlemenin dil kullanımı ile bağdaşan *doğruluğu* ve görgül *tamlık* ile ilgilenilir, bu tür belirlenimlerin kendilerinde ve kendileri için *gerçeklik* ve *zorunlulukları* ile değil.

Varlık, belirli-Varlık ya da Sonluluk, Yalnlık, Bileşiklik vb. nin *kendilerinde ve kendileri için gerçek Kavramlar* olup olmadıkları sorusu yadırgatıcı olmalıdır, eğer yalnızca *bir önermenin* gerçekliğinin söz konusu olabileceği ve ancak (söylendiği gibi) bir *Kavramın bir özne*ye gerçeklikle yüklenip yüklenemeyeceğinin sorulabileceği sanılır ve gerçeksizliğin tasarımın öznesi ile ona yüklenen Kavram arasında bulunan çelişkiye bağlı olduğu düşünülürse. Ama somut birşey olarak Kavram ve giderek genel olarak her belirlilik ötsel olarak kendi içinde değişik belirlenimlerin bir birliğidir. Eğer buna göre gerçeklik çelişkinin yokluğundan başka birşey olmasaydı, o zaman her Kavram durumunda ilkin onun kendi için böyle bir iç çelişki kapsayıp kapsamadığının incelenmesi gerekirdi.

§ 34

İkinci bölüm Ruhun, e.d. bir şey olarak görülen Tinin metafiziksel doğası ile ilgili olan *Ussal Ruhbilim* ya da *Pnömatoloji* idi.

Ölümsüzlüğün arandığı yer *bileşiklik*, *zaman*, *nitel başkalaşım*, *nicel artma* ya da *azalmanın* yer aldıkları alandı.

Ek. Ruhun belirislerinin görgül irdeleniş yoluyla karşıtlık içinde görülen bu ruhbilime Ussal Ruhbilim adı veriliyordu. Ussal Ruhbilim ruhu metafiziksel doğasına göre, soyut düşünce yoluyla belirlenmiş olarak irdeliyordu. Ruhun iç doğasını kendinde olduğu gibi, düşünce için olduğu gibi tanımayı istiyordu. — Bugünlerde felsefede Ruhtan değil ama özellikle Tinden söz edilir. Tin Ruhtan ayrıdır ve bu sonuncusu bir bakıma tensellik ve Tin arasındaki aracı ya da bağ olarak görünür. Ruh olarak Tin bedenselliğe batmıştır, ve Ruh bedenin dirimsellik ilkesidir.

Eski Metafizik Ruhu bir “şey” olarak görüyordu. Ama “şey” oldukça ikircimli bir anlamaştır. Şeyden ilk anladığımız duyuşsal olarak tasarılanan dolaysız bir varoluştur, — ve Ruhtan bu anlamda söz ediliyordu. Buna göre Ruhun yerinin neresi olduğu sorusu getiriliyordu. Ama bir yeri olduğu söylenebilen Ruh uzaydadır ve duyuşsal olarak tasarılanabilir. Benzer olarak, yalın mı yoksa bileşik mi olduğu sorusu da Ruhu bir şey olarak alan görüştür kaynaklanır. Bu soru özellikle Ruhun ölümsüzlüğü ile bağını içinde önem taşıyor, çünkü ölümsüzlük Ruhun yalınlığı ile koşullu görülüyordu. Ama gerçekte soyut yalınlık öyle bir belirlenimdir ki ruhun özüne tıpkı bileşiklik denli bağdaşmazdır.

Ussal ve görgül ruhbilimler arasındaki ilişkide birincisi ikinciden daha yüksekte durur, çünkü Tini düşünce yoluyla bilmeyi ve giderek bu düşüncenin sonucunu tanıtlamayı görev sayarken, görgül ruhbilim algıdan yola çıkarak yalnızca bunun sunduklarını sıralıyor ve betimliyordu. Ama Tini düşünmeyi istiyorsak, o zaman tikellikleri karşısında pek çekingen olmamak gerekir. Tin daha önce Skolastiklerin “Tanrı saltık erkedir [*Aktuosität*]” dedikleri anlamda etkinliktir. Ama Tinin etkin olması olayında onun kendini dışlaştırması, belirtisi yatar. Bu nedenle Tini süreçsiz bir *ens* olarak görmemek gerekir, — Tinin süreçsiz içselliğini onun dışsallığından ayıran eski Metafizikte olduğu gibi. Tin özsel olarak somut edimselliği içinde, erkesi içinde irdelenmelidir, ve, dahası, dışsallaşmaları içselliği tarafından belirlenmiş olarak tanınmalıdır.

§ 35

Üçüncü bölümün, *Evrenbilimin* ele aldığı konular *Evren*, olumsallığı, zorunluğu, bengiliği, uzay ve zamanda sınırlanmışlığı, başkalaşımları içindeki biçimsel yasalar, ve ayrıca insan özgürlüğü ve kötülüğün kökeniydi.

Burada saltık karşıtlıklar olarak geçerli sayılanlar arasında

başta gelenler: olumsuzluk ve zorunluluk; dışsal ve içsel zorunluluk; etker ve ereksel neden, ya da genel olarak nedensellik ve erek; öz ya da töz ve görüngü; biçim ve özdek; özgürlük ve zorunluluk; mutluluk ve acı; iyi ve kötü.

Ek. Evrenbilim Doğayı olduğu gibi dışsal karışıklığı içindeki, görüngüleri içindeki Tini de nesne olarak alıyordu — ve böylece bir bütün olarak belirli-varlığı, sonlular toplamını. Ama bu nesnesini somut bir bütün olarak değil, tersine yalnızca soyut belirlenimlere göre irdeliyordu. Böylece ele aldığı sorular örneğin şunlardı: Evrende olumsuzluk mı egemendir yoksa zorunluluk mu? Evren ilksiz sonsuz mudur, yoksa yaratılmış mıdır? Bu öğreti dalının başlıca ilgilerinden birini buna göre o sözde genel evrenbilimsel yasaların saptanması oluşturunuyordu — örneğin, “Doğada hiçbir sıçrama yoktur” gibi. Sıçrama burada dolaysızca görüldüğü biçimiyle hem nitel ayırım ve hem de nitel başkalaşım anlamına gelir; oysa bu arada (nicel) aşamalı değişim kendini dolaylı birşey olarak sunar.

Dünyada görüldüğü biçimiyle Tin ile ilgili olarak Evrenbilim özellikle insan özgürlüğü ve kötülüğün kökeni üzerine getirilen soruları ele alıyordu. Bunlar hiç kuşkusuz en yüksek ilgiye değer sorulardır. Gene de bunlara doyurucu bir yanıt verebilmek için öncelikle gerekli olan şey soyut anlak-belirlenimleri üzerinde diretmemek ve bunları sanki bir karşıtlığın iki belirleniminden her biri kendi başına kalıcılık taşıyabilirmiş ve yalıtılmışlığı içinde tözsel ya da gerçek birşey olarak görülebilmemiş anlamında birer enson olarak almamaktır. Ama gene de eski Metafizik’in duruş noktası buydu, ve evrenbilimsel tartışmalar durumunda da genel olarak aynı bakış açısı geçerli olduğu için bu tartışmalar kendi amaçlarıyla, Evrenin görüngülerini kavrama işiyle bağdaşamıyorlardı. Böylece, örneğin özgürlük ve zorunluluk arasındaki ayırım irdelemeye alındığı zaman bu belirlenimler Doğaya ve Tine öyle bir yolda uygulanıyordu ki, etkinlikleri içindeki Doğa zorunluğa altgüdümlü olarak ve Tin ise özgür olarak görülüyordu. Bu ayırım hiç kuşkusuz özseldir ve Tinin en iç özünde temellenmiştir; ama gene de özgürlük ve zorunluluk, eğer soyut olarak birbirlerine karşı alınacak olurlarsa, yalnızca sonluluğa özgüdürler ve ancak onun toprağında geçerlidirler. İçinde hiçbir zorunluluk taşımayan bir özgürlük, ve özgürlüksüz yalın bir zorunluluk, — bunlar soyut ve bu yüzden gerçek olmayan belirlenimlerdir. Özgürlük özsel olarak somuttur, sonsuza dek kendi içinde belirli ve böylece aynı zamanda zorunludur. Zorunluktan söz edildiği zaman, genellikle bundan ilk olarak yalnızca dışardan belirlenim anlaşıyordu, örneğin sonlu mekanikte bir cismin ancak bir başka cisim tarafından itildiği zaman ve hiç kuşkusuz ona bu itme yoluyla iletilen yönde devinmesi durumunda olduğu gibi. Bu gene de salt dışsal bir zorunluktur, gerçek bir iç zorunluluk değil, çünkü bu sonuncusu özgürlüktür. — Benzer olarak, *iyi ve kötü* karşıtlığı, kendi içinde derinleşen çağdaş dünyanın bu karşıtlığı açısından da aynı şey geçerlidir. Eğer kötüyü iyi olmayan ve kendi başına değişmez ve durağan birşey olarak görürsek, bu belli bir düzeye dek

doğrudur: aralarındaki karşıtlığın tanınması gerekir; ve giderek bu karşıtlığın görünürde ve görelî olması da iyyinin ve kötünün Salukta bir oldukları, ya da, yakın zamanların deyimiyle, birşeyin ilkin ona bakış açımız yoluyla kötü olduğu anlamına gelmez. Yanlış olan şey kötüyü değişmeyen olumlu birşey olarak görmektir: tersine, o olumsuz birşeydir ki kendi başına hiçbir kalıcılığı yoktur ve gerçi salt kendi için olma savında olsa da gerçekte yalnızca kendi içinde olumsuzluğun saluk görünüşüdür.

§ 36

Dördüncü bölüm, doğal ya da ussal Tanrıbilim, Tanrı Kavramını ya da olanağını, varoluşunun tanıtılarını ve özelliklerini irdeler.

(a) Tanrının anlak düzeyindeki bu irdelenişindeki belirleyici nokta *bizim* Tanrı olarak *tasarım*ladığımız şeye hangi yüklemelerin uydukları ya da uymadıklarıdır. Olgusallık ve olumsuzlama karşıtlığı burada saltık bir karşıtlık olarak ortaya çıkar; buna göre, anlağın aldığı biçimiyle *Kavram* için sonunda geriye kalan şey yalnızca boş bir belirsiz *Varlık*, arı olgusallık ya da olumluluk soyutlaması, modern Aydınlanmanın ölü ürünüdür. (b) Sonlu bilginin *tanıtlama* yolu genel olarak şeylerin konumlarını tersine çevirmeye götürür. Bu yolda Tanrının varlığına nesnel bir zeminin verilmesi gerekir ve sonuçta Tanrı kendini başkası ile *dolaylı* birşey olarak gösterir. Anlak özdeşliğini kural alan bu tanıtlama *sonludan sonsuza* geçiş yapma gibi bir güçlkle karşılaşır. Böylece ya Tanrıyı dışsal olarak varolan Evrenin olumlu kalan sonluluğundan kurtaramaz ve böylece Tanrının kendini Evrenin dolaysız tözü olarak belirlemesi gerekir (Kamutanrıçılık), — ya da Tanrı özneye karşı duran bir nesne olarak, ve böylece *sonlu* birşey olarak kalır (İkicilik). (c) *Özellikler*, gene de belirli ve türlü olmaları gerektiği için, gerçekte arı olgusallık gibi, belirsiz Varlık gibi soyut bir Kavramda yitip gitmişlerdir. Ama tasarım düzeyinde henüz *gerçek* bir varlık olarak sonlu Evren ve karşısında Tanrı duruyor olduğu sürece, Tanrı ile Evren arasındaki değişik ilişkilerin bir tablosu kendini gösterir. Bunlar, özellikler olarak belirlendikleri için, bir yandan sonlu durumlarla ilişkiler olarak kendileri sonlu bir türde olmalıdırlar (örneğin doğru, iyi, güçlü, bilge vb.); ama öte yandan aynı zamanda sonsuz olmaları gerekir. Bu çelişki bu duruş noktasında ancak özelliklerin nicel bir yükseltiştirilmesi yoluyla bulanık bir çözüme izin verir ve onları belirlenimsizliğe, *ensum eminentiorem* içersine iter. Ama böylece özellik gerçekte hiçe indirgenir ve kendisine salt bir ad kalır.

Ek. Eski Metafiziğin bu bölümünde ilgi Usun kendi başına Tanrının bilgisinde nereye dek erişebileceğini saptamaktı. Tanrıyı *Us* yoluyla bilmek hiç kuşkusuz bilimin en yüksek görevidir. Din herşeyden önce Tanrıya ilişkin tasarımları kapsar; bu tasarımlar, dinsel metinlerde toparlanmış olarak, bize gençlikte din öğretileri biçiminde iletilirler; ve birey bu öğretilere inandığı ve onları gerçek olarak aldığı ölçüde bir Hristiyan olarak tüm gereksinimlerine kavuşmuş olur. Öte yandan, Tanrıbilim bu inançın bilimidir. Eğer Tanrıbilini din öğretilerinin salt dışsal bir sıralanışını ve toparlanışını veriyorsa, o zaman henüz bilim değildir. Yine, nesnesinin günümüzde çok yaygın olan o salt tarihsel işleniş (örneğin şu ya da bu kilise babasının söylemiş olduklarının anlatılması) yoluyla da Tanrıbilim henüz bilimsellik ırasını kazanmış olmaz. Bu ilk olarak kavrayıcı düşünceye ilerleme yoluyla olur — ki felsefenin işidir. Gerçek Tanrıbilim öyleyse özünde aynı zamanda din felsefesidir, ve Ortaçağda böyleydi.

Eski Metafiziğin *ussal Tanrıbilimine* daha yakından bakıldığında görülen şey bunun Tanrı üzerine bir *Us*-bilimi değil ama bir *anlak*-bilimi olmuş ve düşüncesinin yalnızca soyut düşünce-belirlenimleri içinde devinmiş olduğudur. — Burada Tanrının *Kavramı* incelense bile, bilgi için denek taşı Tanrının *tasarımı* tarafından oluşturuluyordu. Oysa düşüncenin kendi içinde özgürce devinmesi gerekir; bununla birlikte hemen belirtmek gerek ki özgür düşüncenin sonucu Hristiyan dininin içeriği ile bağdaşır, çünkü bu din Usun bildirilişidir. Ama o *ussal Tanrıbilimde* böyle bir bağdaşmaya ulaşılamıyordu. Ussal Tanrıbilim düşünce yoluyla Tanrı tasarımını belirlemeye giriştiği zaman Tanrı Kavramı olarak ortaya çıkan şey olumsuzlamanın dışlanmasıyla genelde olumluluk ya da olgusal soyutlamasıydı ve buna göre Tanrı *en olgusal Varlık* olarak tanımlanıyordu. Ama bu en olgusal Varlığın, olumsuzlamanın ondan dışlanması yoluyla, olması gerekenin ve anlağın onda bulunduğunu sandığının bütünüyle karşıtı olduğunu görmek kolaydır. En varsıl ve saltuk olarak dolu olmak yerine, bu soyut yorumu nedeniyle, tersine en yoksuldur ve saltuk olarak boştur. Anlık haklı olarak somut bir içerik ister; ama böyle bir içerik ancak belirliliği, e.d. olumsuzlamayı kendi içinde kapsama yoluyla bulunabilir. Eğer Tanrı Kavramı yalnızca soyut ya da en olgusal Varlık Kavramı olarak anlaşılırsa, o zaman Tanrı bizim için salt bir öte-yan olur ve bundan böyle ona ilişkin hiçbir bilgiden söz edilemez; çünkü nerede belirlilik yoksa, orada hiçbir bilgi olanaklı değildir. Arı aydınlık arı karanlıktır.

Bu *ussal Tanrıbilimin* ikinci ilgi alanını Tanrının varoluşunun tanıtıları oluşturuyordu. Burada en önemli nokta *anlak* tarafından alındığı biçimiyle tanıtlamanın bir belirlenimin bir başkası üzerine bağımlılığı demek olmasıdır. Bu tanıtlamada bir varsayım, durağan ve değişmez birşey vardır ki bundan bir başkası türeyecektir. Böylece burada bir belirlenimin bir varsayıma bağımlılığı gösterilmiş olur. Bu yüzden, eğer Tanrının varoluşu bu tanıtlama kipinde gösterilecek olursa, o zaman bunun anlamı Tanrının varlığının başka belirlenimlere bağımlı olması gerektiği ve bu yüzden Tanrının varlığının zeminini bunların oluşturduklarıdır. Burada bir eğriliğin ortaya çıkmasının

kaçınılmaz olduğu ilk bakışta açıktır, çünkü Tanrının saltık olarak herşeyin zemini olması ve böylece başka hiçbirşeye bağımlı olmaması gerekir. Bu bağlamdadır ki yakın zamanlarda Tanrının varoluşunun tanıtılamaz olduğunun, tersine dolaysızca bilinmesi gerektiğinin söylendiğini duyuyoruz. Bununla birlikte, us ve giderek sağlam sağ-duyu bile tanıtlamayı anlaktan bütünıyla başka bir yolda anlar. Usun tanıtılması da hiç kuşkusuz başlangıç noktası olarak Tanrıdan başka birşeyi alır; ama ilerleyişinde bu başkasını dolaysızca varolan birşey olarak bırakmaz, tersine onu dolaylı ve koyulmuş birşey olarak gösterir. Böylelikle aynı zamanda açığa çıkar ki, Tanrı, dolaylılığı ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsar, gerçekten dolaysız, kökensel ve kendi üzerine dayanan birşey olarak görülmelidir. — Derler ki “Doğayı inceleyin, Tanrıya götürecektir, saltık bir son erek bulacaksınız”; burada denmek istenen şey Tanrının dolaylı birşey olduğu değil, tersine yalnızca *bizim* o ilerlemeyi başka birşeyden Tanrıya doğru yaptığımızdır, öyle bir yolda ki, Tanrı sonuç olarak aynı zamanda o ilk adımın da saltık zemindir, ve öyleyse konumlar evrilir, sonuç olarak görünen kendini zemin olarak da gösterir, ve ilkin kendini zemin olarak sunmuş olan şey bir sonuca indirgenir. Ussal tanıtılmanın gidiş yolu her zaman budur.

Bu noktaya dek gelen tartışmanın ışığında genel olarak bu Metafizikğin yöntemine bir kez daha göz atarsak onun Us nesnelerini soyut, sonlu anlak-belirlenimleri içinde saptamaktan ve soyut özdeşliği ilke yapmaktan oluştuğunu görürüz. Ama bu anlak-sonsuzluğu, bu arı öz, henüz salt bir sonludur, çünkü tikellik ondan dışlanmış, onu sınırlar ve olumsuzlar. Bu Metafizik, somut özdeşliğe varmak yerine, soyut özdeşlik üzerinde diretti; ama iyi yanı varolanın özelliğinin yalnızca düşünce tarafından oluşturulduğunun bilinci idi. Bu Metafizik için gereci daha önceki felsefeciler, özellikle Skolastikler sağladı. Kurgul felsefede anlak hiç kuşkusuz bir kıpıdır, ama bir kıpı ki üzerinde takılıp kalmamak gerekir. Platon böyle bir metafizikçi değildi, ne de Aristoteles'i böyle görmek olanaklıdır, üstelik genellikle karşısına inanılıyor olsa da.

B

Düşüncenin Nesnelliğe Karşı İkinci Tutumu

I. GÖRGÜCÜLÜK

§ 37

Bir yandan kendi başına evrenselliklerinden tikelleşmeye ve belirlenime ilerleyemeyen anlağın soyut kuramlarına karşı *somut* bir içerik gereksinimi, öte yandan sonlu belirlenimler alanında ve bunların yöntemine göre *herşeyi tanımlayabilme* olanağına karşı *sağlam bir destek* gereksinimi öncelikle *Görgücülüğe* yöneldi — Görgücülük ki, Gerçeği düşüncenin kendisinde aramak yerine *deneyimden*, dış ve iç şimdiden bulup getirmeye gider.

Ek. Görgücülük kökenini yukarıda belirtilen o *somut bir içerik* ve *sağlam bir destek* bulma konusunda soyut anlık metafiziği tarafından karşılanamayan gereksinimine borçludur. Burada içeriğin somutluğu ile denmek istenen şey genel olarak bilincin nesnelerinin kendi içlerinde belirli olarak ve değişik belirlenimlerin birliği olarak bilinmeleri gerektiğidir. Ama bu, gördüğümüz gibi, eğer ilkesini izleyecekse anlık metafiziği durumunda kesinlikle söz konusu değildir. Salt anlayan düşünce soyut evrensel biçime sınırlıdır ve bu evrenselin tikelleşmesine ilerleyemez. Böylece örneğin eski Metafizik düşünce aracılığıyla Ruhun özünün ya da temel belirleniminin ne olduğunu saptamaya girişiyor ve daha sonra bunun *yaln* olduğunu bildiriyordu. Burada Ruha yüklenen bu yalnlık ayrımın dışlanmasıyla soyut bir yalnlık anlamını taşıırken, ayrım ise bileşiklik olarak, bedenin temel belirlenimi ve böylece genelde özbek olarak düşünülüyordu. Ama soyut yalnlık çok sıradan bir belirlenimdir, ve onunla Ruhun ve üstelik Tinin varsıllığına hiçbir biçimde ulaşamaz. Soyut metafiziksel düşünce bu yolda ancak elverişsizliğini tanıtlarken görgül ruhbilime sığınma zorunluğu doğmaya başladı. Ussal fizik durumunda da aynı şey oldu. Burada örneğin “Uzay sonsuzdur,” “Doğa hiçbir sıçrama yapmaz” vb. dendiği zaman yine bunlar da Doğanın yaşam ve doluluğu karşısında doyurucu olmaktan bütünüyle uzakular.

§ 38

Görgücülük bu kaynağı bir yandan Metafiziğin kendisiyle paylaşır, çünkü Metafizik de tanımlarının — hem varsayımları ve hem de daha belirli içerikleri kapsamak üzere — inandırıcılığı için tıpkı

Görgücülük gibi tasarımları, e.d. ilkin deneyimden türeyen içeriği güvence olarak alır. Öte yandan, tekil algı deneyim ile aynı şey değildir, ve Görgücülük algı, duygu ve sezgiye ait içeriği *evrensel tasarımlar, önermeler, yasalar vb. biçimine* yükseltir. Gene de bunu öyle bir anlamda yapar ki, bu evrensel belirlenimlerin (örneğin Kuvvet) kendileri için algıdan alınandan daha öte hiçbir işlem ve geçerlilik taşınamaları ve görüngüde gösterilen bağlantıdan başka hiçbir aklanışlarının olmaması gerekir. Görgül bilginin *özel* yan açısından sağlam desteği bilincin algıda *kendi dolaysız bulunuşunu* ve *pekinliğini* bulmasına bağlıdır.

Görgücülükte şu büyük ilke yatar: Gerçek olan edimsellikte olmalı ve algı için orada olmalıdır. Bu ilke “*gerek*” ile karşıtlık içindedir, çünkü tam bu “*gerek*” ile ki derin-düşünce büyüklenir ve şimdinin edimselliğini küçümseyerek yerini ve varoluşunu yalnızca *özel* anlıkta taşıması gereken bir “*öte-yan*”ı gösterir. Görgücülük gibi felsefe de salt *var* olanı tanır (§ 7); yalnızca olması *gerek* ve bu yüzden *olmayan* ile hiçbir ilgisi yoktur. — Yine, *özel* yana göre, Görgücülükte yatan *özgürlük* ilkesinin önemi de benzer olarak tanınmalıdır: Kişinin bilgisinde geçerli sayması gereken herşeyi *kendisinin* görmesi, *kendini* orada *bulunuyor* olarak bilmesi gerekir. Ama, içeriği açısından kendini sonluda sınırladığı ölçüde, Görgücülüğün *tutarlı* bir sürdürülüşü genel olarak duyulurüstünü ya da en azından bunun bilgi ve belirliliğini yadsıyarak düşünceyi yalnızca soyutlama ve biçimsel evrensellik ve özdeşlik düzeyine sınırlar. — Bilimsel Görgücülüğün her zaman işleyen temel aldanışı Özdek, Kuvvet, ve bundan başka Bir, Çok, Evrensellik, ve giderek Sonsuz vb. gibi metafiziksel kategorileri sürekli olarak kullanması, ve dahası böyle kategorilerin içinde daha öte çıkarsamalara ilerlemesi, böylelikle tasım biçimini kabul ederek uygulamasıdır; ve tüm bunlarda bilmediği şey metafiziği kapsadığı ve izlediği ve o kategorileri ve birleşmelerini bütünüyle eleştirel-olmayan ve bilinçsiz bir yolda kullandığı olgusudur.

Ek. Görgücülükten şu çılgılık geldi: Boş soyutlamalarda dönüp durmayı bırakın, gözlerinizi açın, insanın ve doğanın “*burası*”nı anlayın, “*şimdi*”den yararlanın. Burada *özel* olarak doğru bir kıpının kapsandığı yadsınamaz. “*Burası*”nın, “*şimdi*”nin, “*bu-yan*”ın bundan böyle boş “*öte-yan*”ın, soyut anlağın puslu şekillerinin ve örümcek ağlarının yerini alması gerekliydi. Böylece eski metafizikte yitik olan o sağlam destek, e.d. sonsuz belirlenim kazanılmış oldu. Anlak yalnızca sonlu belirlenimleri seçip çıkarabilir; bunlar kendilerinde

dayanıksız ve sallantılıdır, ve üzerlerine kurulan yapı kendi içine çöker. Usun içgüdüğü her zaman sonsuz bir belirlenim bulmaktı; ama bunu düşüncede bulmanın zamanı henüz gelmemişti. Böylece bu içgüdü “*şimdi*”ye, “*burası*”na, “*bu*”na sarıldı — ki hiç kuşkusuz kendilerinde sonsuz biçimi taşırlar, gerçi bu biçimin gerçek varoluşu içinde olmasa da. Dışsal olan *kendinde* Gerçek olandır, çünkü Gerçek olan edimseldir ve varolmalıdır. Usun aradığı sonsuz belirlilik öyleyse Evrendedir, ama gene de duyuşsal ve tekil şekli içindedir, Gerçekliği içinde değil. — Daha yakından alındığında, içinde kavramanın yer alması gereken biçim *algı*dır, ve bu ise Görgücülüğün eksikliğini oluşturur. Genel olarak duyuşsal algı her zaman tekil ve geçici birşeydir; hiç kuşkusuz bilme etkinliği onda durup kalmaz, tersine algılanan tekil kendilikte evrensel ve kalıcı olanı arar, ve bu ise yalın algı ediminden deneyime bir ilerleyiştir. — Deneyimler oluşturabilmek için Görgücülük başlıca *Çözümleme* biçiminden yararlanır. Algının saptadığı nesne çok yanlı somut birşeydir ki, belirlenimlerinin tıpkı zarları soyulan bir soğan gibi tek tek ayrılmalrı gerekir. Bu ayırtırmadan anlaşılabacak olan şey öyleyse kaynaşmış belirlenimlerin çözülmesi, ayrılması ve bu sürece önel ayırma etkinliğinden başka hiçbir şeyin eklenmemesidir. Çözümleme gene de belli bir ölçüde algının dolaysızlığından düşünceye bir yükseliştir, çünkü çözümlenen nesnenin kendi içinde birleşmiş olarak kapsadığı belirlenimler birbirlerinden ayrılmakla evrensellik biçimini kazanırlar. Görgücülük nesneleri çözümlerken onları oldukları gibi bıraktığını sanmakla yanılgıya düşer, çünkü gerçekte somut olanı soyut olana dönüştürür. Böylelikle aynı zamanda dirimli olan öldürülmüş olur, çünkü yalnızca somut olan, “bir” olan dirimlidir. Hiç kuşkusuz, amaç kavramaksa, o ayrılma olmalıdır, ve Tinin kendisi kendi içinde bir ayrılmadır. Ama bu işin salt *bir* yanısıdır, ve ana sorun ayrılanların birleşmesinde yatar. Çözümleme ayırma evresinden öteye gidemediği zaman, ozanın şu sözleri doğrudur:

Derler ki Doğanın laboratuvarıdır Kimya,
Alay eder kendisiyle ve bilmez niye.
Parçalar elinde olsa da,
Ne yazık ki eksiktir tinsel bağ.⁹

Çözümleme somuttan başlar ve bu gereç ona eski Metafizikğin soyut düşüncesi karşısında belirgin bir üstünlük sağlar. Ayrımları saptar, ve bunun büyük bir önemi vardır; ama bu ayrımların kendileri yine yalnızca soyut belirlenimler, e.d. *düşünceler*dir. Dahası, bu düşünceler şimdi kendilerinde oldukları gibi nesneleri temsil ettikleri için, karşımıza yine eski Metafizikğin varsayımı çıkar: şeylerin gerçekliği düşüncede yatar.

Görgücülüğün bakış açısını içerik açısından eski Metafizikinki ile karşılaştırsak, daha önce gördüğümüz gibi, bu ikincisi içeriği olarak o evrensel Us-nesnelerini alıyordu — Tanrı, Ruh ve genel olarak Evren; bu içerik tasarımıdan alınıyor ve felsefenin işlevi bu içeriği düşünce biçimine

⁹[*Faust*, 1. Teil, Studierzimmer, V. 1940-41 ve 1938-39.]

indirgemekten oluşuyordu. Skolastik felsefe için de durum daha değişik değildi; bu felsefe için Hristiyan Kilisenin inakları sorgusuzca alınan içeriği oluşturunyorlardı ve amaç bunların düşünce yoluyla daha öte belirlenmeleri ve dizgeselleştirilmeleri idi. — Görgücülüğün varsaydığı içerik ise bütünüyle başka bir türdedir. Bu Doğanın duyulur içeriği ve sonlu Tinin içeriğidir. Böylece burada söz konusu gereç sonluyken, eski Metafiziğin gereci ise sonsuzdu, gerçi anlağın sonlu biçimleri yoluyla o da sonlulaştırılıyor olsa da. Görgücülükte de bu aynı sonluluk biçimini buluruz, ama burada bundan başka içerik de sonludur. Böylece yöntemler her iki felsefe yolunda da belli bir düzeye dek aynıdır, çünkü ikisinde de başlangıç noktaları sağlam ve durağan noktalar olarak görülen varsayımlardan oluşur. Görgücülük için genel olarak dışsal olan Gerçektir; ve gerçi bir duyulurüstüne izin veriliyor olsa da, gene de bunun bir bilgisi söz konusu olamaz, tersine yalnızca algı alanına girene sarılmak gerekir. Ama sonuna dek götürüldüğünde bu ilke yakın zamanlarda *Özdekçilik* olarak adlandırılmış olan görüşe varır. Bu Özdekçilik için özdek olarak özdek gerçek nesnellik değerindedir. Ama özdeğin kendisi salt bir soyutlamadır, öyle ki özdek olarak algılanamaz. Bu nedenle denebilir ki hiçbir özdek yoktur, çünkü varolduğu biçimiyle özdek her zaman belirli birşeydir, somut birşeydir. Bununla birlikte, özdek soyutlamasının duyulur herşey için temel olması gerekir, — genelde duyuluru, kendi içinde saltuk tekilleşmeyi ve öyleyse birbiri-dışında-olmayı anlatmalıdır. Şimdi, bu duyulur kendilik Görgücülük için verili birşey olduğu ve böyle kaldığı için, bu bir özgürlük öğretisidir, çünkü özgürlük sözcüğün tam anlamıyla karşında hiçbir saltuk "*başhası*"nın olmamasından, tersine benim kendim olan bir içeriğe bağımlı olmamdan oluşur. Bundan başka, bu bakış açısından Us ve Usdışı yalnızca öznelirdirler, e.d. verili olanı olduğu gibi almamız gerekir ve bunun kendi içinde ussal olup olmadığını ve ne ölçüde ussal olduğunu sormak için hiçbir hakkımız yoktur.

§ 39

Bu ilke üzerine ilkin doğru bir yaklaşımla *deneyim* denilen ve tekil olguların yalın tekil algılarından ayırddeden olayda iki ögenin bulunduğu düşünüldü, — birincisi bağımsız tekilliği içinde sonsuz *çokluktaki özdek*, ikincisi ise *biçim*, e.d. *evrensellik* ve *zorunluk* belirlenimleri. Deneyim pek çok, belki de sayılamayacak denli çok benzer algı sunar; ama *evrensellik* gene de büyük bir çokluktan bütünüyle başka birşeydir. Benzer olarak, deneyim hiç kuşkusuz *ardışıklık* gösteren başkalaşımın ya da *bitişiklik* gösteren nesnelerin algılarını da sunar; ama bir *zorunluk* bağlantısı vermekten uzaktır. Eğer bu durumda alginın Gerçeklik olarak geçerli olanın temeli kalması gerekirse, o zaman evrensellik ve zorunluk *aklanmamış* birşey olarak, öznel bir olumsuzluk ya da salt bir alışkanlık olarak görüneceklerdir ki içeriği şöyle ya da

böyle oluşmuş olabilir. Buradan çıkan önemli bir sonuç da bu görgül yöntemde tüzel ve törel belirlenim ve yasalar gibi dinin içeriğinin de olumsal şeyler olarak görünmesi ve bunların nesnellik ve iç gerçekliklerinden vaz geçilmesidir. Hume'un kuşkuculuğu — ki yukarıda söylenenler özellikle onunla ilgilidir — *Yunan Kuşkuculuğundan* açıkça ayırdedilmelidir. Onun kuşkuculuğu görgül olanın, duygunun ve sezginin *gerçekliğini* temel olarak aldı ve duysal algı yoluyla aklanmış olmamaları zemininde evrensel belirlenim ve yasalara karşı çıktı. Eski kuşkuculuk duyguyu, sezgiyi Gerçekliğin ilkesi yapmaktan öylesine uzaktı ki, tersine özellikle kendini duyulur olana karşı çeviriyordu. (Eskisi ile karşılaştırma içinde çağdaş kuşkuculuk üzerine bkz. Schelling ve Hegel tarafından *Kritische Journal der Philosophie*, 1802, I. Bd., 2. St.¹⁰)

I. ELEŞTİREL FELSEFE

§ 40

Eleştirel Felsefe deneyimi *biricik* bilgi kaynağı olarak almada Görgücülük ile ortaktır, ama bu bilgileri gerçeklikler olarak değil, tersine salt görüngülerin bilgileri olarak geçerli sayar.

Eleştirel Felsefe başlangıcını deneyimin çözümlemesinde bulunan öğelerin, *duysal gereçlerin* ve bunların *evrensel ilişkilerinin* ayrımı ile yapar. Bu noktada Eleştirel Felsefe Görgücülüğün yukarıda § 39'da değinilen yanıyla, e.d. algıda belirtik olarak yalnızca *tekil olan* ve yalnızca *olmuş olan* kapsanır biçimindeki gözlemlerle anlaşıırken, aynı zamanda deneyim denilen şeyde *evrensellik* ve *zorunluluğun* da eşit ölçüde özsel belirlenimler olarak bulundukları *olgusu üzerinde dıretir*. Çünkü bu öğe, genel olarak deneyimden gelmediği için, *düşüncenin* kendiliğindenliğine özgü ya da *a priori*dir. — Düşünce-belirlenimleri ya da *anlak-kavramları* deneyim bilgilerinin *nesnellliğini* oluştururlar. Bunlar genel olarak *bağıntıları* kapsarlar, ve böylece *a priori bireşimli* yargıları (e.d. karşıtların kökensel bağıntılarını) olanaklı kılarlar.

Bilgide evrensellik ve zorunluluk belirlenimlerinin yer aldığını, bu olguyu Hume'un Kuşkuculuğu bile yadsımaz. Ama yine

¹⁰[Hegel, "Verhältnis des Skeptizismus zur Philosophie, Darstellung seiner verschiedenen Modifikationen und Vergleichung des neuesten mit dem alten." :: "Kuşkuculuğun felsefe ile ilişkisi, çeşitli değişikliklerinin betimlemesi ve yeninin eskisi ile karşılaştırması."]

bu Kant'ın felsefesinde bile yalnızca varsayımsal bir olgudan başka birşey değildir; bilimdeki sıradan bir anlatımla konuşursak, Kant bu olgunun salt bir başka *açıklamasını* sunmuştur.

§ 41

Eleştirel Felsefe ilkin Metafizikte — bunun dışında ayrıca başka bilimlerde ve sıradan tasarımsal düşünmede de — kullanılan *anlak-kavramlarının* değerini sınamaya geçer. Bu eleştiri gene de bu düşünce-belirlenimlerinin *içeriklerine* ve birbirlerine karşı belirli ilişkilerinin kendilerine yönelmez, ama onları genel olarak *öznel*lik ve *nesnellik* karşıtlığı açısından irdeler. Bu karşıtlık, burada alındığı biçimiyle, deneyimin *içersindeki* öğelerin ayrımıyla ilgilidir (bkz. önceki §). *Nesnellik* burada *evrensellik* ve *zorunluluk* ögesi, e.d. düşünce-belirlenimlerinin kendileri demektir — *a priori* denilen yan. Ama Eleştirel Felsefe karşıtlığı öyle bir yolda genişletir ki, *öznel*lik deneyimin *toplamını*, e.d. birarada o iki öğeyi içine alır ve karşısında *Kendinde-şeyden* başka hiçbirşey kalmaz.

A priori ögenin, e.d. düşüncenin, ama hiç kuşkusuz nesnellik-gine bakılmaksızın salt öznel etkinlik olarak görülen düşüncenin daha yakın *biçimleri* kendilerini aşağıdaki yolda sunarlar, — bir dizgeselleştirme ki, aslında yalnızca ruhbilimsel-tarihsel temellere dayanır.

Ek 1. Eski Metafiziğin belirlenimlerinin yoklanmasıyla hiç kuşkusuz oldukça önemli bir adım atılmıştır. Saf düşünce hiçbir kötülük görmeksizin kendini kendilerini doğrudan doğruya ve kendiliklerinden sunan belirlenimlere bırakıyordu. Bu arada bu belirlenimlerin kendi başlarına ne denli değer ve geçerlilik taşıdıkları üzerine düşünülüyordu. Daha önce de belirtildiği gibi, özgür düşünce hiçbir varsayım taşımayan düşüncedir. Eski Metafiziğin düşüncesi bu nedenle özgür bir düşünce değildi, çünkü belirlenimlerini doğrudan doğruya verili şeyler olarak, *a priori* geçerli olgular olarak alıyordu ki, derin-düşüncenin kendisi tarafından sınanmış değillerdi. Buna karşı, Eleştirel Felsefe düşünce biçimlerinin Gerçeğin bilgisini sağlamaya genel olarak ne ölçüde yetenekli olduklarını araştırmayı kendine görev bildi. Daha açık bir deyişle, bilmeden önce bilme-yetisini yoklaması gerekiyordu. Burada hiç kuşkusuz doğru birşey yatar: Düşünce biçimleri bile bilmenin nesnesi yapılmalıdır; ama yanlış-anlama hemen içeri süzülür — bilmeden önce bilmek, ya da yüzmeyi öğrenmeden önce suya girmeyi istememek. Hiç kuşkusuz düşünce biçimlerinin yoklanmaksızın kullanılmamaları gerekir; ama bu yoklamanın kendisi daha şimdiden bir bilgidir. Öyleyse, düşünce-biçimlerinin etkinlikleri ve eleştirileri onları bilme sürecinde birleştirilmelidir. Düşünce-biçimleri kendilerinde ve kendileri için irdelenmelidir; nesnedirler ve nesnenin kendisinin etkinliğidirler; kendilerini kendileri yoklamalıdır, ve

— sınırlarını kendi kendilerinde belirlemeli ve eksikliklerini göstermelidirler. Bu düşüncenin bundan böyle *Eytişim* adı altında özel olarak irdelenecek olan etkinliğidir ve burada şimdilik düşünce-belirlenimleri üzerine dışarıdan getirilen birşey olarak değil, tersine onların kendilerine özünü olarak irdeleneceğini belirtmek yeterlidir.

Kant Felsefesinde ele alınan ilk nokta öyleyse düşüncenin bilmeye ne ölçüde yetenekli olduğu konusunda kendini yoklaması gerektiğidir. Günümüzde Kant Felsefesinin ötesine geçilmiştir, ve herkes daha ötede olmayı ister. Gene de, ötede olmanın iki yolu vardır — biri ileriye ve biri geriye doğru. Gün ışığında görüldüklerinde, felsefi çalışmalarımızın pek çoğu eski Meta-fiziğin işlemlerinin yinelenmelerinden başka birşey değildir — herkesin kendi kafasına göre belirlenen bir çizgide eleştirel-olmayan bir düşünce akışı.

Ek 2. Kant'ın düşünce-belirlenimlerini yoklaması özünde bunların kendilerinde ve kendileri için değil ama yalnızca *nesnel* mi yoksa *özel* mi oldukları açısından irdeleniyor olmaları gibi bir eksiklik taşır. Dilin gündelik yaşamdaki kullanımında “*nesnel*” ile dışımızda bulunan ve bize algı yoluyla dışardan ulaşan birşey anlaşılır. Kant düşünce-belirlenimlerinin (örneğin neden ve etki) burada değinilen anlamda nesnellik tasdiklarını, ya da, başka bir deyişle, algıda verildiklerini yadsıdı, tersine onları düşüncemizin kendisine ya da düşüncenin kendiliğindenliğine ait olarak ve *bu* anlamda özel olarak gördü. Ama gene de Kant düşünülünü, ve daha açık olarak evrensel ve zorunlu olanı nesnel, ve duyumsananı ise özel olarak adlandırır. Yukarıda değinilen dil kullanımı böylece kafası üzerinde duruyor gibi görünür, ve bu nedenle Kant dil karışıklığı yaratmakla suçlanmıştır — ama büyük bir haksızlıkla. Bu yüzden durumu daha yakından irdelemeliyiz. Sıradan bilince karşısında duran ve duyusal olarak algılanabilir olan şeyler (örneğin bu hayvan, bu yıldız vb.) kendileri için kalıcı ve bağımsız şeyler olarak, ve buna karşı düşünceler ise bağımsızlıktan yoksun ve başka birşeye bağımlı olarak görünürler. Ama gerçekte duyusal olarak algılanabilir olanlar sözcüğün tam anlamıyla bağımsızlıktan yoksun ve ikincil iken, buna karşı düşünceler gerçekten bağımsız ve birincidirler. Bu anlamda Kant “düşünce-gibi” olanı (evrensel ve zorunlu olana) *nesnel* dedi, ve hiç kuşkusuz bütünüyle haklı olarak. Öte yandan, duyusal olarak algılanabilir olan hiç kuşkusuz *özeldir*, çünkü desteğini kendi içinde taşımaz, ve düşünceye süreklilik ve iç kalıcılık ıraları düşerken o ise o denli kaçıcı ve geçicidir. Özel ve nesnel arasındaki ayrımın burada değinilen ve Kant tarafından saptanan belirlenimini günümüzün eğitilmiş bilincinin kullandığı dilde de buluruz; böylece, örneğin bir sanat çalışmasının eleştirisinden özel değil ama nesnel olması istenir ve bununla bu eleştirinin o anın olumsal, tikel duygularından ve duyumlarından kaynaklanmaması, tersine evrensel olan ve sanatın özünde yatan bakış açısını göz önüne alması gerektiği anlaşılır. Aynı anlamda, bilimsel bir uğraş durumunda bir yanda nesnel ve öte yanda özel ilgileri ayırdetmek olanaklıdır.

Ama, tüm bunların ötesinde, düşüncenin Kantçı anlamda nesnellığı de

yine yalnızca öznedir, çünkü Kant'a göre düşünceler evrensel ve zorunlu belirlenimler olsalar da *yalnızca bizim* düşüncelerimizdir ve *kendinde* şey olandan aşılabilir bir uçurumla ayrılmışlardır. Buna karşı, düşüncenin gerçek nesnelliği yalnızca bizim düşüncemiz olmamasında, ama aynı zamanda şeylerin ve nesnel olan herşeyin "*kendinde*"si de olmasında yatar.— *Nesnel* ve *öznel* terimleri kendilerini dirençsizce sunan kullanışlı anlatımlardır, ama kullanılışlarında karışıklık yaratmak da eşit ölçüde kolaydır. Bu noktaya dek gelen tartışmada nesnellik üç yanlı bir anlam gösterir. *Birincisi*, dışsal olarak bulunan birşey anlamında —, *salt* öznel, sanısal, düşsel vb. olandan ayrı olarak; *ikincisi*, evrensel ve zorunlu olanın Kant tarafından saptanan anlamında —, duyumumuza ait olumsal, tikel ve öznelde ayrı olarak; ve *üçüncüsü*, var olanın düşünsel "*kendinde*"si anlamında —, ki az önce değinilen ve salt bizim tarafımızdan düşünülmüş olandan ve böylece henüz olgunun kendisinden, ya da *kendinde* ayrı olandan, ayrı olarak.

§ 42

(a) *Kuramsal Yeti*, genel olarak bilgilendirme.

Eleştirel Felsefe anlık-kavramlarının belirli *zeminini* olarak "*Ben*"in düşüncedeki *köken*sel özdeşliğini (özbilincin aşkınsal birliği) gösterir. Duygu ve sezgi yoluyla verilen tasarımlar *içeriklerine* göre birer *çokludurlar*; ve yine, biçimleri yoluyla, duyarlılığa özgü *birbirinden* ayrı *çokludurlar*, çünkü duyarlılığın iki biçiminin — uzay ve zaman — altında dururlar, ve bu biçimler sezgi biçimleri (evrenseller) olarak kendileri *a priori*dirler. Bu duyum ve sezgi çoklusu "*Ben*" tarafından kendisi ile ilişkilendirilirken ve kendi içinde *tek bir* bilinç olarak birleştirilirken (arı tamalgı), böylelikle özdeşlik içine, kökenel bir birleşim içine getirilir. Bu ilişkinin belirli kipleri arı anlık-kavramlarıdır, — Kategoriler.

Bilindiği gibi Kant Felsefesi kategorileri *bulmada* kendini pek sıkıntıya sokmadı. "*Ben*," özbilincin birliği, bütünüyle soyut ve baştan sona belirsizdir; öyleyse "*Ben*"in *belirlenimlerine*, kategorilere nasıl gidilecektir? Hoş bir raslantıyla, sıradan mantıkta *değişik yargı türleri* daha şimdiden görgül bir yolda verili olarak bulunurlar. Ama yargı belirli bir nesne üzerine *düşünmedir*. Önceden hazır olarak sıralanmış değişik yargı türleri öyleyse *değişik düşünce belirlenimlerini* sağlarlar. — Fichte'nin Felsefesinin düşünce-belirlenimlerini *zorunlulukları* içinde gösterme ve onları özsel olarak *çıkarsama* gereksinimini anımsatmış olma gibi derin bir değeri vardır. — Bu felsefenin yöntem ile, Mantık ile yeterince ilgilenmiş olması gerekirdi; en azından beklenebilirdi ki, genelde düşünce-belirlenimlerinin ya da geleneksel mantıksal gerecin, Kavram, Yargı ve

Tasım *türlerinin* bundan böyle yalnızca gözleminden alınmama-
ları ve böylece salt görgül olarak anlaşılmalaları, tersine
düşüncenin kendisinden türetilmeleri gerektiği gibi bir sonu-
cu göstermiş olması gerekirdi. Eğer düşünce herhangi birşeyi
tanıtlama yeteneğinde olacaksa, eğer Mantık *tanıtlamanın*
verilmesini istemeliyse, ve eğer tanıtlamayı öğretecekse, o
zaman her şeyden önce kendine özgü içeriğini tanıtlayabilme
ve onun zorunluğunu anlayabilme yeteneğinde olmalıdır.

Ek 1. Kant'ın öne sürdüğü şey öyleyse düşünce-belirlenimlerinin kaynakla-
rını "Ben"de taşıdıkları ve buna göre evrensellik ve zorunluk belirlenimlerini
"Ben"in verdiğidir. — Eğer ilk olarak önümüzdeki herhangi birşeyi irdeleyecek
olursak, görürüz ki bu genel olarak çok yanlı birşeydir, bir "çoklu"dur; ve
kategoriler ise bu çoklunun bağıntılı olduğu yalınlıklardır. Buna karşı duyulur
olan ise "birbiri-dışındalığı," "kendi-dışında-olma"yı anlatır; duyulurun
kendine özgü temel belirlenimi budur. Böylece örneğin "şimdi" yalnızca bir
"önce" ve bir "sonra" ile bağıntı içinde varlık taşır. Benzer olarak kırmızı ancak
sarı ve mavi onun karşısında durdukları sürece vardır. Bu "başkası" ise
duyulurun dışıdır, ve duyulur salt "başkası" değilse ve salt "başkası" varsa
vardır. — Düşünce ya da "Ben" birbiri-dışındalık ve kendi-dışındalık ile
ırılanan duyulurun karşısında bütünüyle ayrı bir yolda davranır. "Ben"
kökensel olarak özdeş, kendi ile bir ve saltık olarak kendisinde varolan
birşeydir. "Ben" dediğim zaman bu sözcük kendi ile soyut ilişkiyi anlatır, ve
bu birlik içine koyulan herşey ondan etkilenerek ona dönüştürülür. Böylece
"Ben" bir bakıma ilgisiz çokluğu tüketen ve birliğe indirgeyen pota ve ateştir.
Bu Kant'ın *arı tamalgı* dediği şeydir ve sıradan tamalgıdan ayrılır; bu
sonuncusu genel olarak çokluyu içine alırken, buna karşı arı tamalgı ise
"benimkileştirme" etkinliği olarak görülür. — Hiç kuşkusuz bu yolla gene de
tüm bilincin doğası doğru olarak bildirilmiş olur. Tüm insan çabaları genel
olarak Dünyayı anlamaya, onu kendinin edinmeye ve ona boyun eğdirmeye
yöneliktir, ve bu erek için Dünyanın olgusalılığı bir bakıma ezilip parçalanmalı,
e.d. idealleştirilmeli, düşünselleştirilmelidir. Ama aynı zamanda belirtmek
gerek ki çokluluk durumuma saltık birliği getiren şey özbilincin öznel etkinliği
değildir. Tersine, bu özdeşlik Saltıktır, Gerçek olanın kendisidir. Öyleyse, bir
bakıma Saltığın iyiliğidir ki bireysellikleri kendi öz-hazlarını yaşamaya bırakır,
ve bunların kendileri kendilerini geriye saltık birliğe iterler.

Ek 2. Böyle "*özbilincin aşkınsal birliği*" gibi anlatımlar çok güç oldukları izlenimini
yaratırlar, sanki arkalarında bir canavar giziymiş gibi: oysa sorun çok daha
yalındır. Kant'ın *aşkınsal* sözcüğünden ne anladığı bunun *aşkın* terimi ile
ayrımından çıkar. Aşkın, genel olarak, anlak belirliliğinin ötesine geçendir,
ve bu anlamda ilk kez matematikte ortaya çıkar. Böylece örneğin geometride
denir ki dairenin çevresi sonsuz çoklukta sonsuz ölçüde küçük doğru çizgiden

oluşuyor olarak tasarımılanmalıdır. Burada öyleyse anlak düzeyinde saltık olarak ayrı görülen belirlenimler (doğru ve eğri) kesinlikle özdeş olarak koyulurlar. Böyle bir başka aşkın kendilik de kendi ile özdeş ve kendi içinde sonsuz öz bilinçtir — sonlu gereç yoluyla belirlenen sıradan bilinçten ayrı olarak. Ama Kant öz bilincin bu birliğini yalnızca *aşkınsal* olarak belirtti ve bununla o birliğin salt öznel olduğunu ve kendilerinde oldukları gibi nesneler için geçerli olmadığını anladı.

*Ek 3. Kategorileri salt bize ait olarak (öznel olarak) görmek doğal bilince oldukça tuhaf geliyor olmalıdır; ve hiç kuşkusuz burada çarpık birşey vardır. Ama kategorilerin dolaysız duyumda kapsanmadıkları da o denli doğrudur. Örneğin bir parça şekeri alalım; serttir, aktır, tatlıdır vb. Şimdi, tüm bu özelliklerin bir nesnede birleştiklerini, ve bu birliğin duyumda olmadığını söyleriz. Yine, iki olayı birbirlerine karşı neden ve etki ilişkisinde duruyor olarak düşündüğümüz zaman da aynı şey olur; burada algılanan şey zaman içinde birbirini izleyen tek tek iki olaydır. Ama birinin neden ve ötekinin etki olduğu (aralarındaki nedensel bağ) algılanamaz, tersine salt düşüncemiz için bulunur. Gene de, gerçi kategoriler (örneğin birlik, neden ve etki vb.) genel olarak düşünceye ait olsalar da, bundan bu nedenle kategorilerin yalnızca bizim oldukları ve eşit ölçüde nesnelerin kendilerinin belirlenimleri de olmadıkları sonucu çıkmaz. Oysa Kant'ın görüşünde kategorilerin yalnızca bize ait olmaları gerekir, ve "Ben" in (bilen özne) bilginin biçimini olduğu gibi *gerecini* de sağlıyormuş olması ölçüsünde — ilkinin *düşünen* özne ve ikincisini *duyumsayan* özne olarak — Kant'm felsefesi *öznel idealizmdir*. — Bu öznel idealizmin içeriği üzerine gerçekte tek bir sözcük bile harcamaya değmez. Belki de ilk bakışta sanılabilir ki birlikleri özneye taşındığı için nesneler olgusalıktan yoksun kalacaklardır. Ama yalnızca *varlıkları* olması olgusundan ne nesneler ve ne de biz birşey kazanırız. Önemli olan nokta *içeriktir*, bunun *gerçek* bir içerik olup olmadığıdır. Şeylerin yalnızca *var* olduklarını söylemenin onlara hiçbir yararı yoktur. *Var olan* zamanı geldiğinde *var olmayan* olacaktır. — Yine, denebilir ki, insan öznel idealizme göre kendisi ile büyüklenebilir. Ama, eğer dünyası bir duyuşsal sezgiler kütlesi ise, o zaman böyle bir dünyadan gurur duyması için hiçbir neden yoktur. Öyleyse, öznel ve nesnellik arasındaki bu ayrım genel olarak bir hiçe varır; tersine, herşeyin gelip dayandığı nokta içeriktir, ve içerik nesnel olduğu denli de özeldir. Eğer yalnızca varoluş nesnelliği anlatıyorsa, bir suç da nesneldir, ama kendi içinde boş bir varoluştur ki böyle olduğu ceza günü ortaya çıkar.*

§ 43

Bir yandan kategoriler yoluyla ki yalın algı nesnelliğe, *deneyime* yükseltilir; ama öte yandan yine bu kavramlar, yalnızca öznel bilincin birlikleri olarak, verili gereç yoluyla koşulludurlar, kendileri için boşurlar ve uygulama ve kullanımlarını yalnızca

deneyimde bulurlar; deneyimin duygu- ve sezgi-belirlenimleri olarak öteki bileşeni de benzer olarak salt öznel birşeydir.

Ek. Kategorilerin kendileri için boş olduklarını öne sürmek, bunların her durumda *belirli* olmaları olgusunda içeriklerini bulmaları ölçüsünde, temelsiz olacaktır. Hiç kuşkusuz kategorilerin içeriği duysal olarak algılanabilir bir içerik, uzaysal-zamansal bir içerik değildir; gene de bu onların bir eksiklikleri olmaktan çok üstünlükleri olarak görülmelidir. Bu durum sıradan bilinçte de doğrulanır, öyle bir yolda ki, örneğin bir kitap ya da konuşma söz konusu olduğu zaman onun kapsadığı düşünceler, genel sonuçlar vb. ile orantılı olarak *içerikli* olduğu söylenir, — tıpkı, evrik olarak, bir kitabın, diyelim ki bir romanın bir dizi tekil olay, durum vb. kapsadığı için içerikli görülmeyecek olması gibi. Öyleyse, gündelik bilinç tarafından bile açıkça kabul edilir ki, *içeriğe* duysal gereçten *daha çoğu* düşer: bu “*daha çoğu*” ise düşünceler ve burada ilk olarak *kategoriler*dir. — Ama gene de belirtmek gerek ki, kategorilerin kendileri için boş oldukları önesürümü hiç kuşkusuz belli bir anlamda doğrudur: onlarda ve bütünlüklerinde (mantıksal İdea) durup kalınmamalı, tersine Doğanın ve Tinin olgusal alanlarına ilerlenmelidir; ama bu ilerleme onunla mantıksal İdeaya dışardan yabancı bir içerik getiriliyor anlamında anlaşılmamalıdır: tersine, kendini Doğaya ve Tine doğru daha öte belirleyen ve açındıran mantıksal İdeanın kendi öz etkinliğidir.

§ 44

Kategoriler buna göre Saltığın belirlenimleri olma yeteneğinde değildirler, çünkü Saltığın bir algıda verilmesi söz konusu değildir; ve anlak, eş deyişle kategoriler yoluyla bilgi, bu nedenle *kendilerinde şeyleri* bilme yeteneğinde değildir.

Kendinde-şey (ve *şey* altında giderek Tin ve Tanrı bile kapsanır) nesneyi anlatır, ama öyle bir nesne ki burada bilinç için taşıdığı tüm özelliklerinden, tüm duysal-belirlenimlerinden olduğu gibi, ona ilişkin tüm belirli düşüncelerden de *soyutlanır*. Geriye neyin kaldığını görmek kolaydır — *eksiksiz* bir *soyutlama*, salt bir “*öte-yan*” olarak belirlenen tam bir *boşluk*; tasarımın, duygunun, belirli düşüncenin vb. *olumsuzu*. Ama bu *caput mortuum*un kendisinin salt bir düşünce *ürünü* olduğunu, arı soyutlamaya dek ilerlemiş düşüncenin, kendi kendisinin bu boş *özdeşliğini* nesne yapan boş “Ben”in bir yaratusı olduğunu düşünmek de o denli kolaydır. Bu soyut özdeşliğin bir *nesne* olarak kazandığı *olumsuz* belirlenim de yine Kant’ın kategorileri arasında sayılır, ve, tıpkı daha önce sözü edilen o boş özdeşlik gibi, tanıdık birşeydir. — Bu yüzden *kendinde-şeyin* ne olduğu bilinemez yolundaki sözlerin öylesine sık yinelenmesi karşısında ancak şaşkınlık duyabiliriz; ve bunu bilmekten daha kolay birşey yoktur.

§ 45

Bu deneyim bilgilerinin *koşullu* doğalarını gören *Ustur*, *Koşulsuz*un yetisidir. Burada Us-nesnesi denilen şey, — *Koşulsuz* ya da *Sonsuz* —, “kendine-özdeş”ten başka birşey değildir, ya da “*Ben*”in yukarıda (§ 42) değinilmiş olan *düşünce*deki *kökensel özdeşliği*dir. Us bu arı *özdeşliği* kendine nesne ya da erek yapan *soyut “Ben”* ya da düşünce demektir (bkz. önceki §, not). Bu bütünüyle *belirle-nimsiz* özdeşlik için deneyim bilgileri elverişsizdir, çünkü bunlar genel olarak *belirli* içeriklere ilişkindir. Böyle *Koşulsuz*un kendisi Saluk ya da Usun Gerçeği olarak (*İdea* olarak) alınırken, böylece deneyim bilgilerinin de gerçek olmadıkları, *görüngüler* oldukları açığlanır.

Ek. İlkın Kant iledir ki Anlak ve Us arasındaki ayırım belirli olarak vurgulanır, ve öyle bir yolda saptanır ki, birincisi sonlu ve koşullu olanı nesne alırken, ikincisi sonsuz ve koşulsuz olanı alır. Yalnızca deneyime dayanan anlak-bilgisinin sonlu olduğu görüşünü geçerli kılmış ve bu bilginin içeriğini *görüngü* olarak belirtmiş olması Kant Felsefesinin en önemli sonuçlarından biri olarak kabul edilmelidir; ama gene de bu felsefenin bu olumsuz sonuçta durup kalmaması ve Usun koşulsuzluğunu yalnızca soyut, ayırımı dışlayan bir kendine-özdeşliğe indirgememesi gerekirdi. Us böyle bir yolda yalnızca anlağın sonlusu ve koşullusu üzerinden aşma olarak görülürken, gerçekte bununla kendisi sonlu ve koşullu birşeye indirgenir, çünkü gerçek sonsuz yalnızca sonlunun öte-yanı değildir, tersine onu ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsar. Yine Kant tarafından saygınlığına kavuşturulan *İdea* için de aynı şey geçerlidir; Kant onu soyut anlak-belirlenimlerinden ya da salt duyusal tasarımlardan (ki bunlar bile gündelik Almanca’da genellikle “*İdee*” olarak adlandırılırlar) ayrı olarak Us için akladı; ama yine onun açısından da olumsuzda ve yalın “*gerek*”te durup kaldı. — Dolaysız bilincimizin görgül bilgilerin içeriğini oluşturan nesnelerinin yalnızca *görüngüler* olarak anlaşılmasına gelince, bu da hiç kuşkusuz Kant Felsefesinin önemli sonuçlarından biri olarak görülmelidir. Sıradan (e.d. duyusal-anlaksal) bilinç için bildiği nesneler tekillikleri içinde bağımsız ve kendi üzerlerine dayanan şeyler olarak geçerlidir; ve kendilerini birbirleri ile bağıntılı ve birbirleri yoluyla koşullu olarak tanıtladıkları zaman, bu birbirlerine karşılıklı bağımlılıkları nesnelere dışsal olan ve özlerine ait olmayan bir durum olarak görülür. Buna karşı kuşkusuzca ileri sürülmelidir ki, dolaysızca bilinen nesneler yalnızca *görüngüler*dir, ya da bunlar varlıklarının zeminlerini kendi içlerinde değil ama bir başkasında taşırlar. Böylece sorun gelip bu başkasının nasıl belirlendiğine dayanır. Kant Felsefesine göre, bildiğimiz şeyler *bizim* için salt *görüngüler*dir, ve “*kendinde*”leri bizim için erişilmez bir öte-yan olarak kalır. Bilincimizin içeriğini oluşturan şeyleri yalnızca “*bizinkiler*” olarak alan, salt *bizim* tarafımızdan konutlanan birşey olarak alan bu öznel idealizme saf bilinç

haklı olarak içerlemiştir. İşin gerçeği şudur: Dolaysızca bildiğimiz şeyler salt *bizim için* değil, ama *kendilerinde* de yalnızca görüngülerdir, ve böylece sonlu şeylerin gerçek belirlenimleri varlıklarının zeminini kendilerinde değil ama evrensel tanrısız İdeada taşıyor olmalarıdır. Şeyleri bu yolda alan görüş te eşit ölçüde idealizm olarak, ama gene de Eleştirel Felsefenin o öznel idealizminden ayırım içinde *saltık İdealizm* olarak belirtilmelidir; Saltık İdealizm, sıradan realist bilincin çok ötesinde olmasına karşın, gene de gerçekte yalnızca felsefenin bir iyeliği olarak görülmemelidir; tersine, belli bir düzeye dek tüm dinsel bilincin temelini oluşturur, çünkü bu bilinç de var olan herşeyin toplamını, genel olarak varolan Evreni, Tanrı tarafından yaratılıyor ve yönetiliyor olarak görür.

§ 46

Ama bu özdeşliği ya da boş *kendinde-seyi* bilme gereksinimi ortaya çıkar. Şimdi, *bilme* bir nesne ile onun *belirli* içeriğine göre tanışıklıktan başka birşey demek değildir. Ama belirli içerik nesnenin kendisinde çoklu bir *bağlantı* kapsar ve başka birçok nesne ile bağlantıyı temellendirir. O Sonsuzun ya da *kendinde-seyin* bu belirlenimi için bu *Us kategorilerden* başka hiçbirşey bulamaz; ve onları böyle kullanmayı isterken *Us aşkın* (transzendent) olur.

Burada *Usun Eleştirisinin* ikinci yanı ortaya çıkar, ve bu ikincisi kendi uğruna birinciden daha önemlidir. Birincisi, yukarıda açıklandığı gibi, *kategorilerin* kaynaklarını özbilincin birliğinde bulduklarını, böylece onlar yoluyla elde edilen bilginin gerçekte nesnel hiçbirşey kapsamadığını ve onlara yüklenen nesnelliğin (§ 40, 41) kendisinin salt *öznel* birşey olduğunu bildirir. Buradan da görüldüğü gibi, Kant'ın Eleştirisi yalnızca *öznel* (bayağı) bir *idealizmdir* ki, *içerik* ile ilgilenmez, yalnızca soyut öznellik biçimlerini göz önüne alır, ve dahası tek yanlı olarak birincide, öznellikte, bütünüyle olumlu enson belirlenim olarak takılıp kalır. Ama Usun nesnelerinin bilgisini edinmek için kategorilerle yaptığı o sözde *uygulamanın* irdelemesinde en azından kimi belirlenimler açısından kategorilerin içeriği söz konusu edilir, ya da orada en azından söz konusu edilebileceği elverişli bir durum yatar. Kant'm *kategorilerin Koşulsuz üzerine* bu *uygulanışını*, e.d. metafiziği nasıl yargıladığını görmek özellikle ilginçtir; bu yöntem burada kısaca aktarılacak ve eleştirilecektir.

§ 47

(1) Kant'ın irdelediği *ilk koşulsuz* kendilik (bkz. yukarıda § 34) *Ruhtur*. — Bilincimde kendimi her zaman (α) *belirleyen özne*

olarak, (β) *tekil* ya da soyut-yalın birşey olarak, (γ) bilincinde olduğum şeylerin tüm çokluğunda *bir ve aynı* olarak, *özdeş* olarak bulurum, ve (δ) “düşünen” bir varlık olarak *dışındaki* herşeyden ayırdederim.

Eski Metafiziğin yöntemi, Kant tarafından doğru olarak sunulduğu gibi, bu *görgül* belirlenimlerin yerine *düşünce-belirlenimlerini*, karşılık düşen *kategorileri* koymaktı; ve böylece şu dört önerme doğar: (α) *Ruh Tözdür*, (β) *yalın Tözdür*, (γ) belirli-varlığının değişik zamanlarına göre *sayıca-özdeştir*, (δ) *uzaysal* olanla *ilişki* içinde durur.

Bu geçişte Kant iki tür belirlenimi, görgül belirlenimleri ve kategorileri birbirleriyle karıştırma yanlışına (*bozukvargı* ya da *paralogizm*) dikkati çeker ve birincilerden ikincileri *çıkarsamanın*, genel olarak birincilerin yerine ikincileri koymanın aklanamaz olduğunu gösterir.

Görülüyor ki bu Eleştiri Hume’un yukarıda (§ 39) değinilen gözleminden başka birşeyi anlatmaz: Genelde düşünce-belirlenimleri — evrensellik ve zorunluk — ile algıda karşılaşılamaz, ve görgül olan içeriğine göre olduğu gibi biçimine göre de düşünce-belirlenimlerinden ayırdır.

Eğer düşünceye verilecek onayı görgül öge oluşturacak olsaydı, o zaman hiç kuşkusuz düşüncenin algılarda sağın olarak tanıtlanabilir olması gerekirdi. — Ruh açısından tözsellğin, yalınlığın, kendine-özdeşliğin ve kendini özdeksel dünya ile birlik içinde sürdüren bağımsızlığın ileri sürülemeyeceği görüşü Kant’ın metafiziksel ruhbilimi eleştirisinde salt şu temele dayandırılır: Bilincin Ruh üzerine *deneyimlememize* izin verdiği belirlenimler tam anlamıyla *düşüncenin* orada üretmiş oldukları ile aynı belirlenimler değildirler. Ama, yukarıda belirtildiği gibi, Kant da genelde *bilginin*, ve giderek *deneyimin* bile *algıların* düşünülmesinden, e.d. ilkin algıya ait olan belirlenimlerin düşünce-belirlenimlerine *dönüştürülmesinden* oluştuğunu kabul eder. — Kant’ın Eleştirisinin sonsuza dek değerli bir sonucu olarak görülebilecek olan bir başka nokta da onun Tin felsefesini “ruh-şey”den, ruhun *yalınlığı* ya da *bileşikliği*, *özdekselliği* vb. gibi kategorilerden ve böylece bunlara ilişkin sorulardan kurtarmış olmasıdır. — Böyle biçimlerin *uygunsuzluklarını* ortaya seren gerçek bakış açısı, giderek sıradan insan-anlağı için bile, onların *düşünceler* oldukları değil, ama daha çok böyle düşüncelerin kendilerinde ve kendileri için Gerçeği kapsayamayacak olduklarıdır. — Düşünce ve görüngü birbirleri ile eksiksiz olarak çakışmadık-

ları zaman, ilkin birini ya da ötekini eksikli olarak görme seçeneği vardır. Kant'ın idealizminde ne zaman ussallıkla ilgili bir sorun ortaya çıksa eksiklik düşüncelere yüklenir ve yetersiz oldukları, çünkü algılananlar için ve algılama alanına sınırlı bir bilinç için uygun olmadıkları, böyle bir yerde düşüncelerle karşılaşılmayacağı söylenir. Düşüncenin içeriği burada kendi uğruna söz konusu edilmez.

Ek. Paralogizmler genel olarak bozuk tasımlardır ki bozuklukları daha özel olarak her iki öncülde bir ve aynı sözcüğün değişik anlamlarda kullanılmasından oluşur. Kant'a göre eski metafiziğin ussal ruhbilimdeki yöntemi böyle bozukvargılara dayanıyor, çünkü orada ruhun salt görgül belirlenimleri kendinde ve kendi için ruha uygun görülüyordu. — Bundan başka, *yalınlık*, *değişmezlik* vb. gibi yüklemeler ruha yüklenemeyecekleri bütünüyle doğrudur, ama gene de Kant'ın verdiği nedenden, Usun böylelikle onun için saptanan sınırların ötesine geçecek olmasından değil, tersine bu tür soyut anla-belirlenimlerinin ruh için çok kötü olmalarından ve ruhun salt yalın, değişmez vb. gibi birşeyden bütünüyle ayrı türde olmasından. Böylece, örneğin ruh hiç kuşkusuz kendi ile yalın özdeşlik iken, gene de aynı zamanda etkin olarak kendini kendi içinde ayırmıştır; buna karşı, *salt* yalın, e.d. soyut olarak yalın olan tam anlamıyla böyle olarak aynı zamanda ölüdür. — Kant'ın eski metafiziğe karşı polemigi yoluyla o yüklemeleri ruhtan ve tinden uzaklaştırmış olması önemli bir sonuç olarak görülmelidir; ama öne sürdüğü nedenlere gelince, bunlarda bütünüyle başarısızdı.

§ 48

(2) Us *ikinci* nesnenin (§ 35), *Evrenin* “koşulsuz”unu tanıma çabasında *çatışıklara* düşer; eş deyişle, *aynı* nesne üzerine iki *karşıt* önerme ileri sürer, ve dahası bu iki önermeden her birini eşit zorunlukla ileri sürmesi gerekir. Buradan belirlenimleri böyle bir çelişkiye düşen dünyasal içeriğin *kendinde* değil, ama yalnızca görüngü olabileceği sonucu çıkar. *Çözüm* çelişkinin kendinde ve kendi için nesnede bulunmadığı, ama yalnızca bilme etkinliği içindeki Usa düştüğüdür.

Burada çelişkiyi ortaya çıkaranın içeriğin kendisi, e.d. kendileri için kategoriler olduğu düşüncesi söz konusu edilir. Anla-belirlenimleri yoluyla Us alanına getirilen çelişkinin *özel* ve *zorunlu* olduğu düşüncesi çağın felsefedeki en önemli ve en ileri adımlarından biri olarak görülmelidir. Ama bu görüş açısı ne denli derinse, çözüm öylesine basmakalıptır; yalnızca dünyanın şeylerine duyulan bir şeffakatten oluşur. Çelişki lekesini üzerinde taşıyan dünyasal varlık olmamalı, tersine bu *yalnızca* düşünen Usa, *Tinin özüne* yüklenmelidir. Hiç kuşkusuz kimse

görüngü dünyasının gözlemci anlığa çelişkiler sunmakta olduğu olgusuna karşı çıkmayacaktır, — *görüngüsel* dünya öznel Tin/Anlık için, e.d. *duyarlık* ve *anlak* için olduğu biçimiyle dünya anlamında olmak üzere. Ama dünyasal *öz* tinsel *öz* ile karşılaştırıldığı zaman, kendi içinde çelişkili olanın dünyasal *öz* değil ama düşünen *öz*, e.d. Us olduğu biçimindeki alçakgönüllü önerisinin nasıl safça ortaya sürüldüğünü ve arkasından başkaları tarafından nasıl yinelendiğini duymak yadırgatıcıdır. Bir dönüş yaparak Usun kesinlikle *yalnızca kategorilerin uygulanışı* yoluyla çelişkiye düştüğünü açıklamaya girişmenin hiçbir yararı yoktur. Çünkü bu uygulamanın *zorunlu* olduğu ve Usun bilmek için kategorilerden başka hiçbir belirlenime iye olmadığı ileri sürülmüştür. Bilme, gerçekte, *belirleyen* ve *belirli* düşünmedir; eğer Us salt boş, belirsiz düşünce ise, o zaman *hiçbirşey* düşünmemektedir. Ama, eğer sonunda Us o *boş özdeşliğe* indirgeniyorsa (bkz. sonraki §), böylece sonunda tüm içerik ve iç-gereçten kolayca özveride bulunarak o da çelişkiden mutlu bir kurtuluş bulacaktır.

Ayrıca belirtilebilir ki çatışkıyı daha derin olarak irdelemedeki eksikliği Kant'ı yalnızca *dört* çatışkı sıralamaya götürdü. Bu dördü ile karşılaştı, çünkü sözü edilen bozukvargıları irdeleyişinde kategoriler tablosunu temel aldı, ve burada daha sonra öylesine yaygınlık kazanan bir işlem uygulayarak bir nesnenin belirlenimlerini Kavramdan türetmek yerine nesneyi yalnızca önceden hazır olan bir *sema* altına aldı. Çatışkılarının ele alınışındaki daha öte eksiklikleri *Mantık Bilimi* başlıklı çalışmamda yeri geldikçe göstermişim. — Belirtilmesi gereken başlıca nokta, çatışkılarının yalnızca Evrenbilimden alınan dört tikel nesnede değil, ama tersine tüm cinslerin *tüm* nesnelerinde, *tüm* tasarımlarda, Kavramlarda ve düşüncelerde bulunmasıdır. Bunu bilmek ve nesneleri bu özellik içersinde tanımak felsefi irdelemenin özsellğine özgüdür; ve bu özellik daha sonra kendini mantıksal devimin *eytişimsel* kısıpı olarak belirleyecek olan şeyi oluşturur.

Ek. Eski Metafiziğin bakış açısına göre, bilme çelişkilere düştüğü zaman, bunun yalnızca olumsal bir sapınç olduğu ve çıkarsama ve uslamlamadaki öznel bir yanlışla bağlı olduğu sanılırdı. Buna karşı, Kant'a göre sonsuzu bilmeyi istediği zaman çelişkilere (çatışkilara) düşmesi düşüncenin doğasına özünlülük eğilimidir. Şimdi, yukarıdaki paragrafa notta değinildiği gibi, çatışkılarının gösterilmesi felsefi bilginin çok önemli bir istemi olarak görülmelidir; çünkü böylelikle *anlak* metafiziğinin katı inakçılığının üstesinden gelinir ve

düşüncenin eytışimsel devimine dikkat çekilir; ama gene de belirtmek gerek ki, burada da Kant şeylerin “kendindeleri”nin bilinemezliği gibi salt olumsuz bir sonuçta durup kaldı ve atışkıların gerçek ve olumlu anlamlarının bilgisine dek varamadı. atışkıların gerçek ve olumlu anlamları genel olarak edimsel herşeyin kendi içinde karşıt belirlenimler kapsıyıcı olmasından oluşur; ve böylece bir nesneyi bilmek ya da daha doğrusu kavramak onu karşıt belirlenimlerin somut bir birliği olarak bilmek demektir. Daha önce gösterildiği gibi, eski metafizik, metafiziksel bilgileri söz konusu olan nesnelerin irdelenişinde, soyut anlık-belirlenimlerini bunlara karşıt olanların dışlanma-sıyla uygulayarak işe başlarken, buna karşı Kant böyle bir yöntemden kaynaklanan önesürümlerin karşısına nasıl her zaman eşit haklılık ve eşit zorunlulukla karşıt içerikten gelen başka önesürümlerin çıkmakta olduklarını göstermeye çalıştı. Kant bu atışkıların sergilenmesinde kendini eski metafiziğin evrenbilimine sınırladı ve buna karşı polemiklerinde kategoriler şeması temelinde dört çatışkı çıkardı. *Birincisi* Evrenin uzay ve zamana göre sınırlı olarak düşünölüp düşünölemeyeceği sorusuyla ilgiliydi. *İkinci* atışkıda şu ikilem ele alınıyordu: Özdek sonsuza dek bölünebilir olarak mı, yoksa atomlardan oluşuyor olarak mı görölmelidir? *Üçüncü* atışkı, şu soruda ortaya koyulduğu düzeye dek, özgürlük ve zorunluluk karşıtlığı ile ilgiliydi: Evrende herşey nedensel-bağ ile koşullu olarak mı görölmelidir, yoksa Evrende özgür varlıkların, e.d. eylem için saltık başlangıç noktalarının olduğu kabul edilebilir mi? Son olarak *dördüncü* atışkıda şu ikilem gelir: Evrenin, genel olarak, bir nedeni var mıdır, yoksa yok mudur? Kant’ın bu atışkılarını tartışmada izlediği yöntem ilk olarak orada kapsanan karşıt belirlenimleri “sav” ve “karşısav” olarak birbirleri karşısına koymak, ve her ikisini de tanıtlamaya, e.d. o nokta üzerine düşünmenin zorunlu sonuçları olarak sunmaya çalışmaktı; bu konuda göz boyamaya çalışmış ve gerçekte bir avukat tanıtı gibi birşey kullanmış olduğu yolundaki suçlamalara kesinlikle karşı çıktı. Ama aslında Kant’ın savları ve karşısavları için getirdiği tanıtılar salt düzmece tanıtılar olarak görölmelidir, çünkü, tanıtılanması gereken noktalar her zaman başlangıç noktası olan varsayımda önceden kapsanırlar, ve yalnızca uzun uzadıya bir “karşıtın yanlışlığıyla tanıtlama” yöntemi yoluyla bir dolaylılık/çıkarsama görünüşü üretilir. Gene de, bu çatışkılarının ortaya sürölmesi her zaman Eleştirel Felsefenin oldukça önemli ve bilinmeye değer bir sonucu olarak kalır, çünkü böylelikle (ilkin yalnızca öznel ve dolaysız bir yolda olsa bile) anlık tarafından sürekli olarak ayrılıkları içinde tutulan o belirlenimlerin olgusal birlikleri anlatılmış olur. Buna göre, örneğin daha önce değinilmiş olan evrenbilimsel çatışkılarının birincisinde uzay ve zaman yalnızca sürekli olarak değil ama kesikli olarak ta görölürken, buna karşı eski metafizikte salt süreklilikte kalınıyor ve bununla uyumlu olarak Evren uzay ve zamana göre sınırsız olarak görölüyordu. Her *belirli* uzayın ve benzer olarak her *belirli* zamanın ötesine gidilebileceği bütünüyle doğrudur; ama uzay ve zamanın yalnızca belirlilikleri (*burası* ve *şimdi*) yoluyla edimsel oldukları ve bu belirliliğin Kavramlarında yattığı ise daha az doğru değildir. Daha önce değinilen öteki çatışkılar için

de aynı şey geçerlidir; örneğin *özgürlük* ve *zorunluluk* çatışmasına daha yakından bakıldığında görülen şey anlağın özgürlük ve zorunluktan anladıklarının aslında gerçek özgürlük ve gerçek zorunluğun yalnızca düşünsel [*ideel*] kısıpları oldukları ve ayrılıkları içinde alındıklarında ikisine de hiçbir gerçeklik düşmediğidir.

§ 49

(γ) Bilinmesi, e.d. *düşünce ile belirlenmesi* gereken *üçüncü* Us nesnesi *Tanrı*dır (§ 36). Anlak için yalnız *özdeşlik* karşısında tüm belirlenim salt bir *sınırdır*, genel olarak bir olumsuzlamadır; buna göre tüm olgusalılık yalnızca sınırsız, e.d. *belirsiz* olarak alınmalıdır; ve böylece Tanrı tüm olgusallığın toplamı olarak ya da en olgusal Varlık olarak *yalnı soyut* birşey olur, ve belirlenim olarak geriye yalnızca yine bütünüyle soyut belirlilik, *Varlık* kalır. Soyut *özdeşlik* — ki burada Kavram olarak adlandırılır — ve *Varlık* Usun birleştirmeye çalıştığı iki kısıptır; bu birleşme *Usun İdealidir*.

§ 50

Bu birleşme *iki yol* ya da biçime izin verir; *Varlıktan* başlayarak ondan *düşüncenin soyutuna* geçilebilir, ya da, evrik olarak, geçiş *soyut* olandan *Varlık* yönünde yerine getirilebilir.

Varlık ile başlangıç söz konusu olduğu zaman, Varlık, dolaysız olan olarak, kendini sonsuz türlü-lükte belirli bir Varlık olarak, doluluğu içindeki Evren olarak sunar. Daha yakından bakıldığında, bu Evren sonsuz çoklukta bir olumsallıklar toplamı olarak (*evrenbilimsel* tanıtılamalarda) ya da sonsuz çoklukta *ereklerin* ve *ereksel* ilişkilerin bir toplamı olarak (*fiziksel-tarımsal* tanıtılamalarda) belirlenebilir. — Bu dolu varlığı *düşünmek* onu tekillik ve olumsallık biçimlerinden sıyırmak ve evrensel, kendinde ve kendi için zorunlu, kendini evrensel ereklere göre belirleyen etkin bir varlık olarak — ki o ilk varlıktan ayrıdır —, kısaca Tanrı olarak almak demektir. — Kant'ın bu gidiş yolunu eleştirisinde ana nokta bunun bir tasım, bir geçiş olmasıyla ilgilidir. Daha açık bir deyişle, *algılar* ve toplakları, Evren, böyle olarak kendilerinde düşüncenin o içerikten arıttığı evrenselliği göstermedikleri için, bu evrensellik o görgül Evren-tasarımı yoluyla aklanamaz. Düşüncenin görgül Evren-tasarımından Tanrıya yükselişi böylece Hume'un konumu ile karşıtlık içindedir (bozukvargılar durumunda olduğu gibi, bkz. § 47), — bir konum ki algıları *düşünmeyi*, e.d. onlardan evrensel ve zorunlu olanı çıkarsamayı haksız bulur.

İnsan düşünen bir varlık olduğu için, sağlam sağduyu gibi felsefe de insanın Tanrıya görgül dünya-görüşünden *çıkararak*

ve onun *yoluyla* yükselme hakkından vaz geçmeyecektir. Bu yükselişin biricik temeli Evrenin *düşünsel* bir irdelenişidir, salt duyuşsal, hayvansal algısı değil. Evrenin özü, tözü, gücü ve ereksel-belirlenimleri düşünce için ve *salt* düşünce için vardır. Tanrının varoluşunun tanıtıları olarak bilinen uslamlamalar yalnızca *düşünen* bir varlık olan ve duyulur olanı düşünen *Anlığın* kendi iç *eyleminin* betimlemeleri ve çözümlemeleri olarak görülmelidir. Düşüncenin duyulurun üzerine *yükselişi*, sonlunun üzerine sonsuza *geçisi*, duyulurlar dizisinin kırılışı ile duyulurüstüne *sıçrayış*, tüm bunlar düşüncenin kendisidir, bu geçiş *yalnızca düşünmedir*. Eğer bu geçiş yapılmayacaksa, bu düşünülmecek demektir. Gerçekte hayvanlar böyle bir geçiş yapmazlar; *onlar* duyuşsal algı ve sezgi düzeyinde kalırlar; bu nedenle hiçbir dinleri de yoktur. Genel olarak olduğu gibi özel nedenlerle de düşüncenin bu yükselişinin eleştirisi üzerine iki noktaya değinmek gerekecektir. *İlk* olarak, eğer yükseliş *tasım* biçimine (Tanrının varoluşunun *tanıtıları* denilen çıkarsamalar) getirilirse, o zaman *başlangıç-noktası* hiç kuşkusuz bir dünya-görüşüdür ve herhangi bir yolda olumsuzlukların ya da erekler ve ereksel bağıntılarının bir topluğu olarak belirlenmiştir. Bu başlangıç noktası *tasımlama* etkinliği içinde kaldığı ölçüde düşünceye *sağlam bir temel* olarak görünebilir ve bu görgül gereçle uyumlu olarak bütünüyle görgül bir yolda *kalacağı* ve *birakılacağı* sanılabilir. Böylece başlangıç noktası ile kendisine doğru ilerlediği son nokta arasındaki bağıntı salt *olumlu* bir bağıntı olarak, *olan* ve *kalan* birşeyden kendisi de eşit ölçüde *olan* bir başka şeye doğru bir çıkarsama olarak görülür. Ama düşüncenin doğasını salt bu anlık-biçimi içinde bilmeyi istemek büyük bir yanılgıdır. Görgül Evreni düşünmek tersine özsel olarak onun görgül biçimini değiştirmek ve onu bir evrensele dönüştürmek demektir; böylece düşünce aynı zamanda o temel üzerinde *olumsuz* bir etkinlik uygular; algılanan gereç, evrensellik ile belirlendiği zaman, o ilk görgül şekli içinde *kalmaz*. Algılananın iç *gereci* kabuğun uzaklaştırılması ve *olumsuzlanması* ile ortaya çıkar (bkz. § 13 ve 23). Tanrının varoluşunun metafiziksel tanıtıları Tinin Evrenden Tanrıya yükselişinin eksik yorumları ve betimlemeleridirler, çünkü bu yükselişte kapsanan *olumsuzlama* kıpısını anlatmaz ya da daha doğrusu öne çıkarmazlar: Evrenin *olumsal* olması giderek onun salt geçici bir görüngü olduğunu, kendinde ve kendi için bir *hiç* olduğunu imler. Tinin yükselişinin anlamı Evrenin hiç kuşkusuz bir varlık taşıdığı, ama bunun salt bir görünüş

olduğu, gerçek Varlık, saltık Gerçeklik olmadığı, tersine Gerçekliğin her görüngünün ötesinde yalnızca Tanrıda olduğu, yalnızca Tanrının gerçek Varlık olduğudur. Bu yükseliş *geçiş* ve *dolaylılık* iken, o denli de geçişin ve dolaylılığın ortadan kaldırılışıdır, çünkü Tanrıya bir dolaylılık yüklüyor gibi görünebilen Evren tersine bir hiçlik olarak açıklanır; yalnızca Evrenin *varlığının hiçliği* yükselişin bağıdır, öyle ki, dolaylı kılan şey yiter ve böylece bu dolaylılığın kendisinde dolaylılık ortadan kalkar. — Varolan iki şey arasındaki bir ilişki gibi yalnızca *olumlu* olarak görülen bu ilişkiyidir ki Jacobi anlak tanıtıları ile savaşımında başlıca ilgi noktası olarak göz önünde tutar; *koşulsuz* olan için koşullar (Evren) aradıkları için o tanıtımları haklı olarak suçlarken, *sonsuz* olanın (Tanrı) böyle bir yolda *türev* ve *bağımlı* olarak tasarımılandığını bildirir. Ama Tinde olduğu biçimiyle o yükselişin kendisi bu görünüşü düzeltir; daha doğrusu bütün bir iç-değeri bu görünüşün düzeltilmesidir. Ama Jacobi özsel düşünceenin bu gerçek doğasını, dolaylılıkta dolaylılığın kendisinin ortadan kaldırılmasını anlayamamış ve bu yüzden yalnızca derin-düşünce düzeyindeki anlak için yaptığı doğru suçlamayı yanlışlıkla genel olarak düşünceye ve böylece ussal düşünceye yönelik bir suçlama olarak görmüştü.

Olumsuz kıpının gözardı edilmesinin ne anlama geldiğini açıklamak için örnek olarak Spinozacılığa karşı yapılan kamutanrıçılık ve tanrıtanımazlık suçlamasına değinebiliriz. Spinoza'nın *saltık Tözü* hiç kuşkusuz henüz saltık *Tin* değildir, ve Tanrının saltık Tin olarak belirlenmesi istemi haklı bir istemdir. Ama Spinoza'nın tanımı onun Tanrıyı Doğa ile, sonlu Evren ile karıştırdığı ve Evreni Tanrı yaptığı biçiminde anlaşıldığı zaman, burada sonlu Evrenin gerçek bir edimselliği, *olumlu olgusallığı* olduğu varsayılır. Bu varsayım la hiç kuşkusuz bir Tanrı ve Evren birliği ile Tanrı bütünüyle sonhulaştırılır ve salt sonlu, dışsal bir varoluş çoklusuna indirgenir. Spinoza'nın Tanrıyı Tanrının ve Evrenin birliği olarak değil ama *düşünce* ve uzamın (özdeksel Evren) birliği olarak tanımlıyor olması olgusu bir yana, bu birlikte imlenen şey, üstelik o ilk ve bütünüyle uygunsuz yolda alındığında bile, tersine Spinoza'nın dizgesinde Evrenin yalnızca hiçbir edimsel olgusallığı olmayan bir fenomen olarak belirlendiğidir, öyle ki bu dizgeyi daha çok *akozmizm* olarak görmek gerekir. Tanrının ve *yalnızca* Tanrının *var* olduğunu ileri süren bir felsefe hiç olmazsa tanrıtanımazlık olarak görülmemelidir. Gene de,

maymunlara, ineğe, taştan, pirinçten yontulara vb. Tanrı diye tapman uluslara bile din yüklenir. Ama insanın düşünme yetisi kendine özgü varsayımından, *Evren* denilen bu sonluluk katışmacının edimsel olgusalılık taşıdığı görüşünden vazgeçmeye karşı bir direnç gösterir. Söz gelimi “*Evren yoktur*” gibi bir anlatım kolayca bütünüyle olanaksız, ya da en azından “*Tanrı yoktur*” gibi bir düşünceyi kafaya sığdırabilmekten çok daha olanaksız görülür. İnsan, bu onun onuruna olmasa da, Tanrıyı yadsıyan bir dizgeye Evreni yadsıyan bir dizgeden daha kolay inanır; Tanrının yadsınması onun için Evrenin yadsınmasından daha kavranabilir birşeydir.

İkinci nokta o düşünsel yükselişin ilk olarak kazandığı iç-değerin eleştirisini ilgilendirir. Bu iç-değer, eğer yalnızca Evrenin *tözü*, onun *zorunlu özü*, *ereksel olarak düzenleyen* ve *yöneten bir neden* vb. gibi belirlenimlerden oluşuyorsa, o zaman hiç kuşkusuz *Tanrı* ile anlaşılan ya da anlaşılması gereken şey için uygun olmayacaktır. Ama bir Tanrı tasarımı varsayma ve bir sonucu böyle bir varsayımına göre yargılama gibi bir yol bir yana bırakılırsa, o zaman bu belirlenimlerin hiç kuşkusuz büyük değerleri vardır ve Tanrı İdeasındaki zorunlu kısımlar olarak görülmeleri gerekir. Bu yolda gerçek belirlenimi içindeki içeriği, gerçek Tanrı İdeasını düşüncenin önüne getirebilmek için, başlangıç noktası hiç kuşkusuz altgüdümlü bir içerikten alınmamalıdır. Evrenin *yalnızca olumsal* şeyleri oldukça soyut bir belirlenim aşamasında dururlar. Örgensel yapılar ve bunların ereksel belirlenimleri daha yüksek bir alana, *Yaşam* düzlemine düşerler. Ama dirimli Doğa üzerine ve varolan şeylerin *ereklerle* daha başka bağıntıları üzerine yapılan irdelemenin ereklerin önemsizliği yoluyla, ya da giderek ereklerin ve bağıntılarının çocukça bir düzeyde örneklenmeleri yoluyla arılığını yitirebilmesinden ayrı olarak, yalnızca dirimselliği içindeki Doğanın kendisi bile gerçekte henüz Tanrı İdeasının gerçek *belirleniminin* anlaşılabilmesini sağlayabilecek birşey olmaktan uzaktır; Tanrı dirimli olandan daha çoğudur, Tindir. Eğer düşünce kendisine bir başlangıç noktası arıyorsa, ve en yakında olanı alacaksa, yalnızca *tinsel* doğa Saltığın düşüncesi için en değerli ve en gerçek *başlangıç-noktasıdır*.

§ 51

İdeali ortaya çıkarması gereken öteki birleşme yolu *düşüncenin soyutundan* başlar ve belirlenime doğru ilerler, ama belirlenim için geriye yalnızca *Varlık* kalmıştır; — *Tanrının varoluşunun varlıkbilimsel tanıtı*. Burada bulunan karşıtlık *Düşünce* ve *Varlık* karşıtlığı iken, öte yandan o ilk yolda *Varlık* her iki yana da ortaktır ve karşıtlık yalnızca bireyselleşmiş olan ve evrensel arasındaki ayrımı ilgilendirir. Anlağın bu ikinci yola yönelik karşıcılığı kendinde daha önce sözü edilen o ilk karşıcılıkla aynıdır: onun için nasıl görgül olanda evrensel bulunmuyorsa, evrik olarak evrenselde de belirli olan kapsanmaz, ve belirli olan burada Varlıktır. Ya da, Varlık çözümleme yoluyla Kavramdan türetilemez.

Kant'ın varlıkbilimsel tanıtı yönelttiği eleştirinin kazandığı açıkça olumlu ve sınırsız onay hiç kuşkusuz yararlandığı benzetmeden gelir; Kant *Düşünce* ve *Varlık* arasındaki ayrımı açıklamak için *yüz Taler* örneğini kullandı ki bu, ister olanaklı isterse edimsel olsun, *Kavram* açısından aynı yüzlük olacak, ama *benim* para durumum söz konusu olduğu zaman bu durum özsel bir ayrıma yol açacaktı. — Hiçbirşey düşündüğümün ya da tasarımıladığının bu yüzden edimsel olmamasından daha açık olamaz: Tasarımlamanın ya da giderek Kavramın bile Varlığa erişemeyeceği düşüncesi. — Gene de, öyle yüz Taler gibi şeyleri Kavram diye adlandırmaya hiçbir haksızlığa yol açmaksızın barbarlık denebilir; bu bir yana, durmaksızın felsefi *İdeaya* karşı *Düşünce* ve *Varlığın* ayrı olduklarını yineleyenlerin en sonunda felsefecilerin de eşit ölçüde bu durum konusunda bilgisiz olmadıklarını kabul etmeleri gerekir; gerçekte bundan daha basmakalıp bir bilgi olabilir mi? Bununla birlikte, Tanrı söz konusu olduğu zaman, onun yüz Talerden başka türlü bir nesne olduğu, *herhangi bir* tikel Kavramdan, tasarımdan ya da nasıl adlandırılırsa adlandırılırsın böyle birşeyden bütünüyle ayrıldığı göz önüne alınmalıdır. Gerçekte tüm *sonlular* yalnızca ve yalnızca *belirli-varlıkları Kavramlarından ayrı olan* şeylerdir. Tanrının ise, tersine, kesinlikle yalnızca "*varolan olarak düşünülebilen*" olması ve onda Kavramın Varlığı kendi içinde kapsamaması gerekir. Kavram ve Varlığın bu birliğidir ki Tanrı Kavramını oluşturur. — Bu hiç kuşkusuz henüz Tanrının biçimsel bir belirlenimidir ve bu nedenle gerçekte yalnızca *Kavramın* kendisinin doğasını kapsar. Ama bütünüyle soyut anlamı içindeki Kavramın daha şimdiden *Varlığı* kendi içinde kapsadığını görmek kolaydır. Çünkü Kavram, başka belirlenimleri ne olursa olsun, en

azından dolaylılığın ortadan kaldırılmasıyla üretilendir ve böylece *kendi ile dolaysız bağıntıdır*; ama Varlık bundan başka birşey değildir. — Tinin bu en içi, Kavram, ya da giderek “Ben” ya da hepsinden de ötesi Tanrı olan somut bütünlük eğer Varlık gibi çok yoksul, giderek en yoksul ve en soyut belirlemisi kendi içinde kapsayacak denli varsıl değilse, bu, denebilir ki, hiç kuşkusuz saçmadır. Düşünce için hiçbirşey iç-değer açısından *Varlıktan* daha önemsiz olamaz. Gene de daha önemsiz birşey olabilir — belki de Varlık durumunda ilk olarak tasarımılanan birşey, diyelim ki *dışsal, duysal* bir varoluş, örneğin burada önümde duran kağıdın varoluşu gibi; ama sınırlı, geçici birşeyin duysal varoluşundan söz etmeyi hiç kuşkusuz kimse istemeyecektir. — Bundan başka, Eleştirinin düşünce ve varlığın ayrı oldukları yolundaki sıradan gözlemi, insanı Tininin Tanrı *düşüncesinden* onun *var* olduğunun pekinliğine götüren yolunda en çoğundan belki de rahatsız edebilir, ama durduramaz. Bu geçiş, Tanrı düşüncesinin onun varlığından saltık ayrılmazlığı olgusu *dolaysız bilme* ya da *İnanç* kuramında hakkını yeniden kazanır — daha sonra sözü edileceği gibi.

§ 52

Düşünce için bu yolda en yüksek noktasında *belirlilik* ona *dışsal* birşey olarak kalır; ve böylece burada her zaman *Us* olarak adlandırılmasına karşın, baştan sona *soyut düşünce* olarak kalır. Tüm bunların sonucu Usun deneyimlerin yalınlaştırılması ve dizgeselleştirilmesi için *biçimsel birlikten* başka hiçbirşey sağlamıyor olmasıdır; o gerçekliğin bir *kanonudur*, bir *organonu* değil; sağlayabileceği şey bir sonsuzluk *öğretisi* değil, ama ancak bilmenin bir *Eleştirisidir*. En son çözümlemesinde bu Eleştiri düşüncenin kendi içinde ancak *belirsiz birlik* ve bu *belirsiz birliğin etkinliği* olduğu *inancasından* oluşur.

Ek. Kant, kuşkunun ötesinde, Usu “koşulsuz”un yetisi olarak görüyordu; ama Us yalnızca soyut özdeşliğe indirgenecekse, o zaman bu aynı zamanda onun koşulsuzluğundan vazgeçiş anlamına da gelecek ve böylece Us gerçekte yalnızca boş anlık düzeyine düşecektir. Us ancak dışardan ona yabancı bir içerik yoluyla belirleniyor olmaması, tersine kendi kendisini belirliyor ve böylece içeriğinde kendi kendisinde kalıyor olması yoluyla koşulsuzdur. Oysa Kant’a göre Usun etkinliği kesinlikle yalnızca algı yoluyla sağlanan gereci kategorilerin uygulanışı yoluyla dizgeselleştirmekten, e.d. *dışsal* bir düzen içine getirmekten oluşur, ve buradaki ilkesi yalnızca *çelişkisizlik ilkesidir*.

§ 53

(b) Eleştirel Felsefede *Kılın Us* kendi kendisini belirleyen, ama hiç kuşkusuz *evrensel* kipte belirleyen, e.d. *düşünen* istenç olarak alınır. Bunun buyrumsal, nesnel özgürlük yasalarını, e.d. neyin *olması gerektiğini* söyleyen yasaları vermesi gerekir. Burada düşünceyi *nesnel olarak belirleyen* bir etkinlik olarak (e.d. gerçekte *bir Us* olarak) almanın haklılığı *kılın özgürlüğün deneyim yoluyla tanımlanabilmesi*, e.d. özbilincin görüngüsünde gösterilebilmesi olgusuna dayandırılır. Bilinçteki bu deneyime karşı Belirlenimciliğin de benzer olarak karşıt deneyimden ürettiği herşey, özellikle insanlar arasında hak ve ödev olarak geçerli olan şeylerin, e.d. nesnel olmaları gereken özgürlük yasalarının *sonsuz türlülüğünden* kuşkucu (ayrıca Humecü) tümevarım çıkarılır.

§ 54

Kılın düşüncenin kendine yasa yapacağı şey için, kendi için *belirleniminin* ölçütü için yine şu aynı soyut anlak *özdeşliğinden* başka birşey yoktur: belirlenimde hiçbir çelişki olamaz; — *kılın Us* böylece *kuramsal Usun* doruk noktası olması gereken biçimciliğin ötesine geçmez.

Ama bu *kılın Us* evrensel belirlenimi, *İyi*yi salt kendi içselliğine sınırlamaz; ama bu ilk kez *İyinin* dünyasal belirli-varlık ya da dışsal nesnellik taşıması isteminde, e.d. düşüncenin yalnızca *öznel* değil ama genel olarak nesnel olması isteminde sözcüğün tam anlamıyla *kılın* olur. Kılın Usun bu konutlaması üzerinde daha sonra duracağız.

Ek. Kant kuramsal Usa yadsıdığını — özgür öz-belirlenim — *kılın Us* için kesinlikle doğruladı. Kant Felsefesine o büyük ilgiyi ve hiç kuşkusuz bütünüyle haklı olarak kazandıran nokta başlıca bu yanıydı. Kant'a bu bakımdan neyi borçlu olduğumuzu değerlendirebilmek için ilk olarak *kılın felsefenin* ve özel olarak ahlak felsefesinin onun zamanında yürürlükte olan şeklini anımsamamız gerekir. Bu genel olarak *Mutçuluk* dizgesiydi ki, insanın belirlenimine ya da yazgısına ilişkin soruya insan kendine *mutluluğunu* hedef almalıdır yanıtını veriyordu. Bu felsefede mutluluktan insanın kendi tikel eğilimleri, dilekleri, gereksinimleri vb. düzeyindeki doyumunu anlaşılırken, böylelikle olumsuz ve tikel istencin ilkesi ve etkinleşmesi olarak alınıyordu. Kendi içinde sağlam bir destekten bütünüyle yoksun olarak tüm başına buyrukluğa ve geçici heveslere kapıyı ardına dek açan bu *Mutçuluğun* karşısına Kant *kılın Usu* çıkardı ve böylece herşey için eşit ölçüde bağlayıcı evrensel bir istenç belirlenimi için istemi dile getirdi. Öte yandan, önceki paragraflarda belirtildiği gibi, Kant'a göre kuramsal Us yalnızca sonsuzun olumsuz yetisidir ve, kendi olumlu içeriğinden yoksun olarak, görgül bilginin sonluluğunu

saptamaya sınırlanması gerekir; buna karşın kılgın Usa kesin bir biçimde olumlu sonsuzluk tanınır, ve dahası öyle bir yolda ki, *istence* kendini evrensel kiplerde, e.d. *düşünerek* belirleme yeteneği verilir. İstenc hiç kuşkusuz bu yeteneğe iyedir, ve insanın ancak ona iye olduğu ve eyleminde ondan yararlandığı ölçüde özgür olduğunu bilmenin büyük önemi vardır; ama bu gücün tanınmasıyla henüz istencin ya da kılgın Usun *içeriğine* ilişkin soru yanıtlanmış olmaz. Bu yüzden, insan *İyi* olanı istencinin içeriği yapmalıdır denir denmez içeriğe, bu içeriğin belirliliğine ilişkin soru doğar; ve ne istencin kendi kendisi ile bağdaşması biçimindeki yalın ilke, ne de ödevin ödev uğruna yapılması istemi güçlüğü ortadan kaldırır.

§ 55

(c) *Derin-düşünce* düzeyindeki *Yargı-yetisine sezgisel* bir *anlağın* ilkesi yüklenir; eş deyişle, *evrensel* (soyut özdeşlik) için *olumsal* olan ve ondan türetilemeyen *tikel* o anlıkta bu evrenselin kendisi yoluyla belirlenir — tikel ki Sanatın ve *örgensel* Doğanın ürünlerinde deneyimlenir.

Yargının Eleştirisi'ndeki çarpıcı nokta Kant'ın orada *İdeanın* tasarımından, giderek bir düşüncesinden söz etmiş olmasıdır. *Sezgisel* bir anlık, bir *iç* ereksellik vb. gibi bir tasarım aynı zamanda kendi içinde somut olarak düşünülen bir *evrensel* dir. Buna göre Kant Felsefesi kendini yalnızca bu tasarımlarda *kurgul* olarak gösterir. Birçokları, özellikle Schiller, *sanatsal güzellik* İdeasında, düşünce ve duyuşal tasarımın *somut* birliğinde, bölünmüş *anlağın soyutlamalarından* kaçış yolunu buldular, — başkaları ise, ister doğal isterse anlıksal dirimsellik olsun, genel olarak *dirimselliğin* sezgisinde ve bilincinde. — Sanat ürünleri de hiç kuşkusuz dirimli bireysellik gibi içeriklerinde sınırlıydılar; ama, içeriğine göre de kapsamlı olan *İdeayı* Kant *Doğa* ya da zorunluk ile özgürlük ereği arasında konutlanan uyumda, dünyanın olgusallaşmış olarak düşünülen son ereğinde sundu. Ama *düşünce* tembelliği diyebileceğimiz tutum, bu en yüksek *İdea* ile ilgilenirken, son-ereğin edimsel olgusallaşmasına karşı Kavram ve olgusallığın ayrılmışlığına sarılmak için "*gerek*"te çok kolay bir kaçış yolu bulur. Gene de, dirimsel örgenliklerin ve sanatsal güzelliğin *bulunuşu* daha şimdiden *duyu* ve *sezgi* için *İdealin edimselliğini* gösterir. Kant'ın bu nesneler üzerine gözlemleri öyleyse bilinci *somut* *İdeayı* saptamaya ve düşünmeye götürmek için özellikle uygundu.

§ 56

Burada anlağın *evrenseli* ile sezginin *tikeli* arasında kuramsal ve kılğısal Us öğretilerinin temelinde yatandan daha başka bir ilişki düşüncesi ortaya sürülür. Ama bu düşünce birincinin *gerçek* ilişki, giderek *gerçekliğin* kendisi olduğu içgörüsüne bağlanmaz. Bunun yerine, bu birlik yalnızca sonlu görüngülerde varoluşa çıktığı biçimiyle alınır ve *deneyimde* gösterilir. Böyle bir deneyim ilk olarak *özned*en kaynaklanır: — ya *Dehadan*, estetik idealar üretme yetisinden gelir (estetik idealar ile anlaşılan şey *özgür* imgelemin bir ideaya hizmet eden ve *düşünmeye* götüren tasarımlarıdır, ama böyle bir içerik bir Kavramda anlatılmaz ya da onda anlatılmasına izin vermez); — ya da *Beğeni-yargısından*, özgürlükleri içindeki *sezgiler* ya da tasarımlar ile yasallığı ya da kurallılığı içindeki *anlak* arasındaki *bağdaşma* duygusundan gelebilir.

§ 57

Derin-düşünme düzeyindeki Yargı-yetisinin *dirimli Doğa-ürünleri* için ilkesi Kant tarafından *Erek* olarak belirlenir — etkin Kavram, kendi içinde belirlenmiş ve belirleyen evrensel. Aynı zamanda *dışsal* ya da *sonlu ereksellik* tasarımı uzaklaştırılır ki bunda Erek içlerinde kendini olgusallaştıracağı araç ve gereç için salt *dışsal* biçimdir. Buna karşı, *dirimli* kendilikte Erek özdeğe içkin belirle-nim ve etkinliktir ve tüm üyeler birbirleri karşısında eşit ölçüde Araç ve Erektirler.

§ 58

Böyle bir İdeada erek ve araç arasındaki, öznellik ve nesnellik arasındaki anlak-ilışkisinin ortadan kaldırılmasına karşı, bununla çelişki içinde Erek öyle bir neden olarak açıklanır ki, salt bir *tasarım* olarak, e.d. *öznel* birşey olarak varolur ve davranır —, ve buna göre ereksel belirlenim de salt *bizim* anlağımıza özgü bir yargı ilkesi olarak açıklanır.

Eleştirel Felsefe Usun yalnızca *görüngüleri* bilebileceği sonucuna vardıktan sonra bile, *dirimli Doğa* açısından en azından *eşit ölçüde öznel* iki düşünce kipi arasında bir seçim yapma olanağı vardı, ve giderek Kant'm açmılamasına göre bile Doğa ürünlerinin bilgisini yalnızca nitelik, neden ve etki, bileşim, bileşenler vb. gibi kategorilere sınırlamama gibi bir yükümlülük söz konusuydu. *İç ereksellik* ilkesi, bilimsel uygulamada saptanıp geliştirilmiş olsaydı, Doğanın bütünüyle başka ve daha yüksek bir kipte irdelenişine götürecekti.

§ 59

Bu ilkeye göre bütün bir sınırsızlığı içindeki İdea şöyle olacaktır: Us tarafından belirlenen evrensellik, saltuk son-erek, *İyi*, dünyada edimselleştirilecektir, ve dahası, bir üçüncü tarafından, bu son-ereğin kendisini koyan ve olgusallaştıran güç, e.d. *Tanrı* tarafından; ve böylelikle Onda, saltuk Gerçeklikte, o evrensellik ve bireysellik, öznellik ve nesnellik karşıtlıkları çözülür ve bağımsızlıktan ve gerçeklikten yoksunlukları gösterilir.

§ 60

Ama dünyanın son-ereğini imliyor olarak getirilen *İyi* daha baştan salt *bizim* İyimiz olarak, *bizim* kılğın Usumuzun ahlaksal yasası olarak belirlenir; öyle ki, birlik dünya durumunun ve dünya olaylarının ahlak anlayışımızla bağdaşmasından daha öteye geçmez.¹¹ Bundan başka, bu sınırlama içinde bile *Son-erek*, *İyi* gibi terimler belirlenimsiz birer soyutlama olarak kalırlar, tıpkı *Ödev* olması gereken şey gibi. Dahası, bu uyuma karşı içeriğinde *gerçek olmadığı* saptanmış olan karşısav uyandırılarak yeniden ileri sürülür ve böylece uyum salt *öznel* birşey olarak belirlenir, — salt olması *gereken*, e.d. aynı zamanda *olgusallık* taşımayan birşey olarak, — *inanılan* birşey olarak ki, salt öznel pekinlik taşır, gerçeklikten, İdeaya karşılık düşen o nesnellikten *yoksundur*. — Bu çelişki İdeanın olgusallaşmasının orada İdeanın da olacağı bir *zamana*, bir geleceğe ertelenmesi yoluyla gizlenmiş gibi görünse de, zaman gibi duyuşal bir koşul daha çok çelişkinin bir çözümünün tersidir; ve karşılık düşen anlık tasarımı olarak *sonsuz ilerleme* ise doğrudan doğruya o bitimsiz olarak koyulan çelişkinin kendisinden başka birşey değildir.

Bilginin doğasına ilişkin olarak Eleştirel Felsefeden kaynaklanan ve çağın bir önyargısına, yaygın bir varsayımına dönüşmüş olan sonuç üzerine genel bir gözlemde bulunabiliriz.

Tüm ikici dizgelerde, ama özellikle Kant'ın dizgesinde, temel eksikliği ele veren şey az önce bağımsız olarak ve bu

¹¹ *Yargının Eleştirisi*'nde [1. Basım], s. 427 [§ 88], Kant'ın kendi sözleriyle: "Son-erek yalnızca kılğın usumuzun bir kavramıdır ve Doğanın kuramsal olarak yargılanması amacıyla *hiçbir deneyim verisinden* çıkarsanamaz, ne de Doğanın bilgisi ile ilişkilendirilebilir. Bu kavram için yalnızca ahlaksal yasalarla uyumlu olarak kılğın Us için olan dışında hiçbir kullanım olanaklı değildir; ve *yaratılışın son-ereği* öyle bir evren yapısıdır ki, yalnızca yasalara göre belirli olarak ortaya koyabileceğimiz şeyle, e.d. *arı kılğın usumuzun* son ereği ile, ve dahası kılğın olması ölçüsünde, bağdaşır."

yüzden *birleşemez* olarak bildirilmiş olanı *birleştirme* tutarsızlığıdır. Birleşmiş olan gerçek olarak bildirilir bildirilmez hemen gerçeklikleri olan birlikleri içinde kendi başlarına kalıcılıkları yadsınan *iki kıpının* ancak ayrıyken gerçeklik ve edimsellik taşıdıklarının gerçek olarak bildirildiğini görürüz. Böyle bir felsefecilik bu ileri geri gidip gelişin kendisinin bile bu tekil belirlenimlerden her birinin doyurucu olmaktan ne denli uzak olduklarını gösterdiğinin yalın bilincine varamaz; bunu başaramaz, çünkü iki düşünceyi — ve biçim açısından salt *iki düşünce* söz konusudur — biraraya getirme gibi yalın bir yetenekten yoksundur. Bir yandan anlağın yalnızca görün-güleri bildiğini kabul etmek, ve öte yandan bilgi daha öteye *gidemez*, bu insan bilgisinin *doğal*, saltık *sınırdır* diyerek bu bilgiyi *saltık birşey* olarak ileri sürmek tutarsızlıkların en büyüğüdür. Doğal şeyler evrensel sınırları üzerine *hiçbirşey bilmedikleri* ölçüde, belirlilikleri *onlar için* değil ama salt *bizim için* bir sınır olduğu ölçüde sınırlıdır ve salt bu yüzden doğal şeylerdir. Birşey ancak aynı zamanda ötesine geçilebiliyorsa bir *sınır* olarak, bir eksiklik olarak bilinebilir, ya da giderek duyumsanabilir. Dirimli şeyler dirimsiz olanlara karşı acı duyma ayrıcalığını gösterirler; dirimli şeyler için bile *tekil* bir belirlilik *olumsuz* birşeyin duyumuna dönüşür, çünkü onlar dirimli şeyler olarak dirimliliğin tekil olanın ötesinde olan *evrenselliğini* kendi içlerinde taşırlar, ve kendilerini kendi olumsuzlarında sürdürür ve bu *çelişkinin* kendilerinde varolduğunu duyumsarlar. Bu çelişki ancak onların yaşam duygularının evrenselliğinin ve buna karşı duran olumsuz tekilliğin ikisi de *bir* öznedede olduğu sürece onlardadır; ve bilginin sınırı, eksikliği de benzer olarak ancak evrenselin, bütündenmiş ve tamamlanmış birşeyin *varolan* İdeası ile *karşılaştırma* yoluyla bir sınır olarak, bir eksiklik olarak belirlenir. Bu yüzden, birşeyi sonlu ya da sınırlı olarak belirtmenin sonsuzun, sınırsızın *edimsel bulunuşunun* tanıtımı içerdiğini, sınırı bilmenin ancak sınırsızın bilinçte *bu yanda* olmasıyla olanaklı olabileceğini görmemek olsa olsa bir bilinçsizliktir.

Kant'ın bilgi anlayışının bu sonucu üzerine daha öte bir gözlem olarak onun felsefesinin bilimlerin ele alınışı üzerine hiçbir etkide bulunmuş olmadığını da ekleyebiliriz. *Bu felsefe sıradan bilginin kategorilerini ve yöntemini hiç dokunmadan bırakmıştır*. O dönemin bilimsel çalışmalarında arada bir Kant Felsefesinin önermeleriyle başladığını görüyor olsak da, incelemenin gidişinin gösterdiği olgu bu önermelerin salt

yüzeysel birer sūs oldukları ve o ilk birkaç sayfa atlandığı zaman aynı görgül içeriğin ortaya çıktığıdır.¹²

Kant Felsefesinin *metafiziksel görgücülük* ile yakından bir karşılaştırmasına gelince, bu *saf görgücülük*, duyuşsal algı üzerinde dişetiyor olmasına karşın, tinsel bir edimselliğe, duyulurüstü bir evrene de izin verir — içeriği nasıl sağlanırsa sağlansın, ister düşünceden isterse düşlemden vb. türetilmiş olsun. *Biçim* açısından bu içerik inancasını tinsel ya da düşünsel yetkede bulur, tıpkı görgül bilgide kapsanan öteki içeriğin dışsal alğının yetkesi üzerine dayanması gibi. Ama *derin düşünce* düzeyinde işleyen ve *tutarlılığı* kendine ilke yapan *görgücülük* en son, en yüksek içerikteki bu ikicilikle savaşır ve düşünen ilkenin ve kendini bu ilkele geliştiren tinsel bir dünyanın bağımsızlığını yadsır. *Özdekçilik*, *Doğalcılık* görgücülüğün *tutarlı* dizgesidir. — Kant Felsefesi düşünce ve özgürlük ilkesini saltuk olarak bu görgücülüğün karşısına koyar ve kendini sözü edilen o ilk görgücülüğe bağlar, bunu onun genel ilkesinden en küçük bir yolda sapmaksızın yapar. Kant'ın ikiciliğinin bir yanında alğının ve onun üzerine düşünen anlağın dünyası durur. Bu dünya hiç kuşkusuz bir *görüñgüler* dünyası olarak bildirilir. Oysa bu salt bir başlık, salt biçimsel bir belirlenimdir, çünkü kaynak, içerik, ve irdeleme yolu bütünüyle görgücülükte olduğı gibi kalırlar. Buna karşı öte yanda kendini anlayan düşüncenin bağımsızlığı, özgürlük ilkesi durur ki Kant bunu önceki sıradan metafizikle paylaşır; ama tüm içeriği boşaltılmış ve onun tarafından yerine bir yenisi sağlanamamıştır. Eleştirel Felsefede *Us* adını alan bu düşünce tüm belirlenimlerinden koparılmış, tüm *yetkeden* soyutlanmıştır. Kant Felsefesinin yapmış olduğı başlıca etki bu saltuk içselliliğın bilincini uyandırmış olmasıdır; bu içsellik hiç kuşkusuz soyutluğu nedeniyle kendini hiçbir şeye geliştirememiş ve ister bilgiler olsun isterse ahlak yasaları olsun hiçbir belirlenim üretememiş, ama gene de *dışsallık* ırasını taşıyan herhangi birşeyi kendi içine almayı ve geçerli saymayı kesinlikle yadsımıştır. *Usun bağılantısızlık* ilkesi, ya da kendi içinde

¹²Hermann'ın *Şiirsel Ölçü Elkitabı* bile [Gottfried Hermann, *Handbuch der Metrik*, Leipzig 1799] başlangıcını Kantçı felsefenin paragrafları ile yapar; § 8'de ileri sürüldüğüne göre Dizem Yasası 1) bir *nesnel*, 2) bir *biçimsel*, 3) bir *a priori belirli* yasa olmalıdır. Bu istemleri ve daha sonra bunları izleyen nedensellik ve etkileşim ilkelerini, bu biçimsel ilkelerin üzerinde en küçük bir etkide bile bulunmadıkları ölçü incelemesinin kendisi ile karşılaştırmak ilginç olacaktır.

saltık bağımsızlık ilkesi, bundan böyle hem felsefenin evrensel ilkesi hem de çağın bir önyargısı olarak görülecektir.

Ek 1. Eleştirel Felsefenin büyük olumsuz yararı anlak-belirlenimlerinin sonluluğa ait oldukları ve bunların içersinde devinen bilginin Gerçeğe ulaşamayacağı kanısını geçerli kılmış olmasında yatar. Ama bu felsefe o denli de tek-yanlıdır, çünkü anlak-belirlenimlerinin sonluluklarını bunların yalnızca bizim öznel düşüncemize ait olmalarına bağlar ve bu düşünce için kendinde-şeyin saltık bir *öte-yan* kalması gerektiğini ileri sürer. Oysa gerçekte anlak-belirlenimlerinin sonlulukları onların öznelliklerinde yatmaz; tersine bunlar kendilerinde sonludurlar ve sonluluklarının kendilerinde gösterilmesi gerekir. Bununla birlikte, Kant'a göre düşündüklerimiz onları düşünen *biz* olduğumuz için yanıltırlar. — Bu felsefenin daha öte bir eksikliği de düşüncenin salt anlatsal bir betimlemesini ve bilincin kıpılarının yalnızca bir sıralamasını veriyor olmasıdır. Bu sıralama hiç kuşkusuz ana noktalarda doğrudur, ama böyle görgül olarak biraraya getirilen şeylerin zorunluluklarından hiç söz edilmez. Bilincin değişik evreleri üzerine yapılan düşünsel irdelemelerin sonucu olarak söylenen tek şey hakkında birşeyler bildiğimiz herşeyin içeriğinin yalnızca görüngü olduğudur. Bu sonuç sonlu düşüncenin yalnızca görüngülerle ilgili olması ölçüsünde onaylanabilir. Ama bu görüngü basamağı ile herşey bitmiş olmaz; tersine, bundan da yüksek bir alan daha vardır ki, Kant Felsefesi için ulaşılmaz bir *öte-yan* olarak kalır.

Ek 2. Kant Felsefesinde düşüncenin kendisini kendi içinden belirlemesi ilkesi ilkin yalnızca biçimsel olarak ortaya sürüldü ve düşüncenin bu öz-belirleniminin “*nasıl*”ı ve “*ne denli*”si tanıtlanmadan bırakıldı; buna karşı, bu eksikliği gören Fichte kategorilerin çıkarsanması yönünde bir istemden söz etti ve aynı zamanda böyle bir çıkarsamayı edimsel olarak sunma girişiminde bulundu. Fichte'nin felsefesi “Ben”i felsefi açının başlangıç noktası yaptığı için, kategorilerin kendilerini onun etkinliğinin sonucu olarak göstermeleri gerekir. Ama Fichte'de “Ben” gerçekten özgür, kendiliğinden etkinlik olarak görünmez, çünkü ilk olarak dışardan bir dürtü ile uyarıldığı düşünülür; bu dürtüye karşı “Ben”in tepki göstermesi, ve ilkin bu tepki yoluyla kendinin bilincine varması gerekir. — Engelin doğası burada bilinmeyen yabancı birşey olarak kalır ve “Ben” karşısında her zaman bir “Başkası”nı bulan koşullu birşeydir. Buna göre Fichte de Kant Felsefesinin sonucunda durup kalır: salt sonlu olan bilinebilirdir, oysa sonsuz olan düşüncenin ötesine geçer. Kant'ta “kendinde-şey” olana Fichte dışardan “dürtü” der — bir soyutlama ki, “Ben”in Başkası olarak, olumsuzluk ya da genelde “Ben-olmayan” belirleniminden başka hiçbir belirlenimi yoktur. Burada “Ben” ilk kez onun kendini belirleme etkinliğini uyandıran “Ben-olmayan” ile ilişkide duruyor olarak düşünülür, ve dahası öyle bir yolda ki, “Ben” sürekli olarak kendini dürtüden kurtarma etkinliğidir, ama gene de edimsel bir kurtuluşa erişmeksizin, çünkü dürtünün sona ermesiyle varlığı yalnızca etkinliği olan “Ben”in kendisi de sona ermiş

olacaktır. Bundan başka, "Ben" in etkinliğinin ürettiği içerik deneyimin sıradan içeriğinden başkası değildir, salt şu ekleme ile ki, bu içerik yalnızca görüngüdür.

C

Düşüncenin Nesnelliğe Karşı Üçüncü Tutumu

DOLAYSIZ BİLME [SEZGİ]

§ 61

Eleştirel Felsefede düşünce öyle bir yolda anlaşılır ki, *öznel*dir ve *enson* ve üstesinden gelinemez belirlenimi *soyut evrensellik* ya da biçimsel özdeşliktir; düşünce böylece kendi içinde somut evrensellik olan Gerçeklik ile karşıtlık içine koyulur. Düşüncenin Us olan bu en yüksek belirleniminde kategoriler irdeleme altına alınmaz. — Karşıt duruş noktası ise düşüncenin yalnızca *tikel* olanın etkinliği olarak görülmesinden ve bu yolda benzer olarak Gerçeğe erişmeye yeteneksiz olduğunun bildirilmesinden oluşur.

§ 62

Tikelin etkinliği olarak düşünce ürün ve içeriği olarak yalnızca *kategorileri* alır. Bunlar, anlak tarafından sıkı sıkıya tutuldukları zaman, *sınırlı* belirlenimler, *koşullu*, *bağımlı*, *dolaylı* olanın biçimleridirler. Bunlara sınırlı düşünce için Sonsuz ve Gerçek diye birşey olamaz ve onlara hiçbir geçiş yapılamaz (Tanrının varoluşunun tanıtlarına karşı). Bu düşünce-belirlenimlerine *Kavramlar* da denir, ve bir nesneyi *kavramak* bu yüzden ona *koşullu* ve *dolaylı* birşey biçiminde ulaşmaktan başka birşey anlamına gelmez; böylece eğer o nesne Gerçek, Sonsuz ve Koşulsuz ise, koşullu ve dolaylı birşeye çevrilir ve böyle bir yolda Gerçeği düşünerek ayırmsamak yerine, tersine, Gerçek gerçek olmayan birşeye evrilir.

Tanrı ve Gerçek üzerine yalnızca dolaysız bilgiyi ileri süren bakış açısının ortaya koyduğu biricik yalın polemik budur. Daha önceki bir evrede insanbiçimsel olarak nitelenen her tür tasarım sonlu olarak ve böylece sonsuz için değersiz olarak Tanrıdan uzaklaştırıldı ve bu yolla Tanrı oldukça boş bir varlığa indirgendi. Ama o zamanlar düşünce-belirlenimleri genel olarak insanbiçimsel bir başlık altında toplanmaz, tersine düşüncenin Saltığın tasarımlarından sonluluğu gide-

rdiğine inanılırdı — yukarıda [§ 5] değinilen o tüm çağların önyargısı ile, ilkin “üzerine-düşünme” yoluyla Gerçeğe ulaşılacağı kanısı ile uyumlu olarak. Ama şimdi en sonunda genel olarak düşünce-belirlenimlerinin bile insanbiçimsel oldukları ve düşüncenin salt bir *sonlulaştırma* etkinliği olduğu ileri sürülür. — Spinoza üzerine mektuplarına VII. Ek'te *Jacobi*¹³ bu polemiği tam bir açıklıkla sunmuştur; aslında bunu Spinoza'nın kendi felsefesinden çekmiş ve genel olarak bilgiye karşı bir silah olarak kullanmıştır. Bu polemikte bilgi yalnızca sonlunun bilgisi olarak, düşüncede bir *dizi* yoluyla bir *koşullu*-dan başka bir *koşulluya* ilerleme olarak görülür, öyle ki burada her bir koşulun kendisi yine salt bir koşulludur; — ilerleyiş *koşullu koşullar* yoluyla yer alır. Buna göre, açıklama ve kavrama birşeyi bir *başkası* ile *dolaylı* olarak göstermek demektir; böylece tüm içerik salt *tikel*, *bağımlı* ve *sonlu* bir içeriktir; Sonsuz, Gerçek, Tanrı bilgi için sınırı oluşturan böyle bir bağlantı düzeneğinin dışında yatarlar. — Bir başka önemli nokta daha vardır. Kant Felsefesi kategorilerin sonluluğunu başlıca bunların *öznellikleri* gibi biçimsel bir belirlenimde saptarken, bu polemikte ise kategoriler belirliliklerine göre söz konusu edilir ve kategori olarak kategorinin sonluluğu kabul edilir. — *Jacobi* özellikle Doğa ile ilgili bilimlerin (*sciences exactes*) doğal kuvvet ve yasaları saptamadaki parlak başarılarını göz önünde bulundurmıştır. Bu sonlular alanına içkin sonsuz hiç kuşkusuz kendini burada göstermez; *Lalande*¹⁴ bütün göğü taradığını ama Tanrıyı bulamadığını söylemiştir (bkz. § 60, not). Bu alanda enson sonuç olarak dışsal sonluların *belirsiz* toplağı olarak *evrensel* ortaya çıkar — *Özdek*; ve *Jacobi* haklı olarak salt *dolaylılık* ile dōşeli yolda ilerlemede bundan başka hiçbir çıkış yolunun olmadığını gördü.

§ 63

Aynı zamanda *Gerçeklik Tin içindir* görüşü öylesine vurgulu olarak ileri sürülür ki, insanı oluşturanın yalnızca *Us* ve *usun* ise *Tanrının bilgisi* olduğu bildirilir. Ama dolaylı bilmenin yalnızca sonlu içerikle sınırlı olması gerektiği için, *Us dolaysız bilme olarak, İnanç* olarak alınır.

¹³ [Friedrich Heinrich Jacobi, *Über die Lehre des Spinoza in Briefen an den Herrn Moses Mendelssohn* (1785), neue verm. Ausgabe, 1789.]

¹⁴ [Joseph Jérôme Lalande, 1732-1807, Fransız gökbilimci.]

Bilgi, İnanç, Düşünce, Sezgi bu duruş noktasında karşılaşılan kategorilerdir ki, *tanındık* olarak varsayıldıkları için, sık sık yalnızca ruhbilimsel tasarımlara ve ayrımlara göre başına buyruk bir yolda kullanılırlar; doğalarının ve Kavramlarının ne olduğu ise — ki üzerine herşeyin dayandığı nokta budur — sorgulanmaksızın bırakılır. Böylece *bilginin* sık sık *inancın* karşısına koyulduğunu, ama aynı zamanda inancın dolaysız bilgi olarak belirlendiğini, ve böylelikle o denli de bir bilgi olarak tanındığını görürüz. — Hiç kuşkusuz görgül bir olgu olarak belirtilebilir ki inanılan şey bilinçtedir, ve bu yüzden en azından *onun bilindiğinden* söz etmek olanaklıdır; yine, inanılan şey, *pekin* birşey olarak bilinçte olmakla, o denli de bilinir. — Bundan başka, herşeyden önce *düşüncenin* dolaysız bilgi ve inancın ve özel olarak sezginin karşısına koyulduğunu görürüz. Sezgi *anlıksal* [*intellektuell*] olarak belirlenirse, o zaman bu *düşünen* sezgiden başka birşey demek olamaz — eğer burada, Tanrının nesne olduğu yerde, “anlıksal” ile düşlemsel-tasarımlardan ve imgelerden başka birşeyin anlaşılması isteniyorsa. Bu felsefeciliğin dilinde İnanç sözcüğünün giderek *duyusal* bulunuşun sıradan şeyleriyle bağıntılı olarak kullanıldığı bile görülür. *İnanırız* ki, der Jacobi, bir *bedenimiz* vardır, ve *duyusal şeylerin varoluşuna* inanırız. Ama eğer Gerçek ve Bengi olana inanç söz konusuysa, ve Tanrının dolaysız bilmede ya da sezgide bildirildiği ve verildiği söylenirse, o zaman bu duyusal bir şey değil, tersine *kendi içinde evrensel* bir içeriktir, yalnızca *düşünen* Tin için nesnedir. Yine, “Ben” olarak *tekillik*, e.d. *kişilik*, eğer görgül bir “Ben,” *tikel* bir kişilik olarak anlaşılmıyorsa, bilincin önünde olan özellikle Tanrının kişiliği ise, o zaman *arı*, e.d. *kendi içinde evrensel* kişilik söz konusudur; böyle bir kişilik düşüncedir ve yalnızca düşüncenin alanına düşer. — Dahası, *arı sezgi* arı düşünce ile bütünüyle aynıdır. Sezgi, inanç ilk olarak sıradan bilinçte bu sözcüklere bağladığımız belirli tasarımları anlatırlar; böylece hiç kuşkusuz düşünceden ayırırlar, ve bu ayrım aşağı yukarı herkes için anlaşılabilir. Ama burada inanç ve sezgi en yüksek anlamlarında, Tanrıya inanç olarak,anlıksal Tanrı sezgisi olarak alınmalıdır, ya da, başka bir deyişle, sezgi ya da inanç ile düşünce arasındaki ayrımı oluşturan şey bütünüyle soyutlanmalıdır. Bu yüksek alana koyulduklarında, inanç ve sezginin düşünceden nasıl ayrıldıklarını söylemek olanaksızdır. Böylesine boşalmış ayrımlarla çok önemli şeyler söylendiği ve ileri sürüldüğü, ve üstelik ileri sürülenlerle aynı

belirlenimlerin yadsındıkları sanılır. — Gene de, inanç terimi özel bir ayrıcalığı kendisiyle birlikte getirerek *Hristiyan dinsel* inancı anımsatır, bu inancı kendi içinde kapsıyor olarak ve belki de giderek onunla bir olarak görünür, öyle ki bu inanç düzeyindeki felsefe özsel olarak dinsel ve Hristiyanca dinsel bir görünüş sunar ve bu dinsellik zemininde kendine başına buyruk inancalarını daha yetkeli bir hava ile ileri sürme özgürlüğünü verir. Ama yalnızca sözel bir benzerlik yoluyla gizlice sokulabilen birşeyin görünüşüne aldanmaya izin vermemek ve ayrıma sıkıca sarılmak gerekir. Hristiyan inanç kendi içinde bir kilise yetkesini taşır; ama Jacobi'nin felsefi konumunun inancında bu daha çok yalnızca birinin kendi öznel bildirişinin yetkesidir. Dahası, o Hristiyan inanç nesnel, kendi içinde varıl bir içeriktir, bir öğreti ve bilgi dizgesidir; ama bu felsefi inancın içeriği ise kendi içinde öylesine belirsizdir ki, hiç kuşkusuz Hristiyan içeriğe izin veriyor olsa da, eşit ölçüde “Dalai-Lama, boğa, maymun, vb. Tanrıdır” gibi inançları da içersinde kapsar, ve kendi için kendini *genelinde Tanrı, en yüksek Varlık* terimlerine sınırlar. İnancın kendisi bu sözde felsefi anlamda kuru bir dolaysız bilme *soyutlamasından* başka birşey değildir, — bütünüyle biçimsel bir belirlenim ki, ne inanan yürek ve ona özünü kutsal Tin yanına göre, ne de içerikte varıl tanrıbilimsel öğreti yanına göre Hristiyan inancın tinsel doluluğu ile karıştırılmalı, ne de bu doluluğun yerine alınmalıdır.

Burada inanç ve dolaysız bilme denilen şey esin ile, yüreğin bildirişleri ile, insanda Doğanın kökleştirdiği içerik, ve dahası özellikle sağlam insan-anlağı, *common sense*, sağduyu denilen şey ile bütünüyle aynıdır. Tüm bu biçimler benzer olarak dolaysızlığı, e.d. bir içeriğin bilinçte bir olgu olarak bulunuş yolunu ilke olarak alırlar.

§ 64

Bu dolaysız bilmenin bildiği Sonsuz olanın, Bengi olanın, Tanrının *tasarımımızda* olduğu denli de *var* olduğu, ve bilinçte bu *tasarımın* onun *varlığının* pekinliği ile dolaysızca ve ayrılmacasına bağlı olduğudur.

Dolaysız bilmenin bu önermeleri ile çelişmeyi istemek felsefe için en anlamsız tutumlardan biri olacaktır; tersine, *onun* giderek bütün bir evrensel içeriğini anlatan bu eski önermelerinin, bu açıkça felsefi-olmayan yolda bile olsa, belli bir ölçüde çağın genel önyargıları olmuş olması felsefe için sevindirici

birşeydir. Tersine, yadırgatıcı olabilecek şey bu önermelerin felsefeye karşıt oldukları sanısıdır, — önermeler: Gerçek sayılan herşey Tine içkindir (§ 63), ve, Tin için Gerçeklik vardır (aynı yer). Biçimsel açıdan şu önerme özellikle ilginçtir: Tanrı *düşüncesi* ile onun *varlığı*, ve düşüncenin öncelikle taşıdığı *öznellik* ile *nesnellik* dolaysızca ve ayrılmamacasına bağlıdır. Böylece, dolaysız bilme felsefesi soyutlamasında öylesine ileri gider ki, yalnızca Tanrı düşüncesinin değil, ama giderek sezgide *bedenimin* ve *dışsal şeylerin tasarımı*larının da *varoluş* belirlenimi ile eşit ölçüde ayrılmamacasına bağlı olduklarını bildirir. — Felsefe böyle bir birliği tanıtlamaya, e.d. varlıktan ya da nesnellikten ayrılamaz olmanın düşüncenin ya da özneliğin asıl doğasında yattığını göstermeye çalıştığı zaman, böyle tanıtlamaların değeri ne olursa olsun, felsefe tüm durumlarda önermelerinin o denli de *bilincin olguları* olduklarının ve böylelikle *deneyim* ile bağdaştıklarının ileri sürülmesinden ve gösterilmesinden bütünüyle hoşnut kalmalıdır. — Dolaysız bilmenin savları ile felsefe arasındaki ayrım yalnızca dolaysız bilmenin kendine *dışlayıcı* bir konum vermesi, ya da yalnızca kendini felsefenin karşısına koyması noktasında toplanır. — Ama, çevresinde modern felsefenin bütün bir ilgisinin özeklendiğini söyleyebileceğimiz şu önerme de yaratıcısı tarafından hemen dolaysızlık kipinde bildirilmiştir: *Cogito, ergo sum*. Bu önermeyi bir tasım olarak görebilen biri tasımın doğası konusunda onda “*ergo*” sözcüğünün bulunmasından daha çoğunu bilmiyor olmalıdır: *medius terminus* nerededir? Ve bu orta terim hiç kuşkusuz tasım için “*ergo*” sözcüğünden çok daha özeldir. Ama, eğer adın aklanması için Descartes’taki o bağıntıya *dolaysız* bir tasım denecekse, o zaman bu gereksiz biçim *değişik* belirlenimlerin *hiçbirşey ile dolaylı kılınmamış bağıntılarından* başka bir anlama gelmez. Ve o zaman varlık ile tasarımlarımız arasında dolaysız bilmenin önermesi tarafından anlatılan bağıntı bir tasımdan ne daha çoğu ne de daha azı olacaktır. — Herr Hotho’nun¹⁵ *Kartezyen Felsefe* üzerine 1826 yılında yayımlanan denemesinden şimdi sunacağımız alıntıda Descartes’ın kendisi de *Cogito, ergo sum* önermesinin kesinlikle bir tasım olmadığını belirtir; yerler: *Respons. ad sec. obj. [Meditasyonlar]; De Methodo*

¹⁵[Heinrich Gustav Hotho, *De philosophiæ Cartesiana*, Berlin 1826.]

¹⁶[*Lettres de M. Descartes*, yay. haz. Cerselier, 3. Cilt, Paris 1657 vs. **Bkz.** Mektup No: CDXL, *Oeuvre*, IV.]

IV; *Epistolae* I, 118.¹⁶ İlk yerden konuyla en doğrudan bağlantılı sözleri alıyorum. Descartes ilkin der ki, düşünen varlıklar olmamız “prima quaedam notio quae ex nullo syllogismo concluditur [hiçbir tasımdan çıkarsanmamış belli bir birincil kavramdır],” ve sürdürür: “neque cum quis dicit: ego cogito, ergo sum sive existo, *existentiam ex cogitatione per syllogismum* deducit [ne de biri dese ki: düşünüyorum, öyleyse varım, *varoluşu tasım yoluyla düşünceden* çıkarsamıştır].” Descartes neyin bir tasıma özgü olduğunu bildiği için ekliyordu ki, eğer o önermede bir tasım yoluyla bir çıkarsama yer alacaksa, buraya şu büyük-önerme bağlı olacaktır: “illud om ne, quod cogitat, est sive existit [düşünen herşey vardır].” Bu son önermenin kendisi ise hiç kuşkusuz ilkin o birinci önermeden çıkarsanacak bir önerme olacaktır.

Descartes’ın “düşünen birşey olarak varlıktan ayrılmazlığım” ilkesi üzerine sözleri, bu bağlantının bilincin *yalın sezgisinde* kapsandığı ve verildiği, ve yine bu bağlantının saltık olarak ilk, ilke, en pekin ve en açık olduğu ve böylece hiçbir kuşuculuğun bunu onaylamayacak denli büyük olarak düşünülemeyeceği biçimindeki anlatımları, tüm bunlar öylesine çarpıcı ve belirgindirler ki, bu dolaysız bağıntı üzerine Jacobi ve başkalarının çağdaş önermeleri salt gereksiz yinelemeler olmaktan öteye geçemezler.

§ 65

Bu dolaysız bilme konumu *dolaylı* bilmenin, *yalıtılmış* olarak alındığında, Gerçeklik için yetersiz olduğunu göstermekle yetinmez; ama kendine özgü yanı *dolaysız* bilmenin ancak dolaylılığın *dışlanması* ile *yalıtılmış* olarak alındığında Gerçekliği içerik olarak alabileceği sanısında yatar. — Böyle bir dışlamanın kendisinde sözü edilen bu konum kendini hemen metafiziksel anlağa, onun “Ya—Ya da” tutumuna bir geri düşüş olarak ele verir; böylece gerçekte kendisi dışsal dolaylılık yoluyla ilerleme tutumuna geri düşer ki, burada sonluluk alanının tek-yanlı belirlenimlerine sarılır ve yanlış olarak bu alanı arkada bıraktığını sanır. Gene de bu noktayı daha öteye götürmeden bırakmalıyız; dışlayıcı dolaysız bilme ancak *bir olgu* olarak ileri sürülür, ve burada Giriş bölümünde onu yalnızca bu dışsal bakış açısından ele alabiliriz. Sorunun özü kendinde gelip dolaysızlık ve dolaylılık karşıtlığının mantıksal yapısına dayanır. Ama bu konum olgunun doğasını, e.d. Kavramı irdelemeyi yadsır, çünkü böyle bir irdeleme dolaylılığa, üstelik bilgiye bir ilerleme olacaktır. Gerçek irdeleme, e.d. mantıksal

irdeleme yerini Bilimin kendisinin içersinde bulacaktır.

Mantığın bütün bir ikinci bölümü, *Öz Öğretisi*, dolaysızlık ve dolaylılığın özsel olarak kendini ortaya koyan birliğinin bir irdelenişidir.

§ 66

Böylece burada dolaysız bilmenin bir *olgu* olarak alınmasını gerektiren noktadan daha öteye geçmiyoruz. Ama böylelikle irdeleme *deneyim* alanına, *ruhbilimsel* bir fenomene yönelir. — Bu bakımdan en sıradan deneyimlerden biri olarak belirtmek gerek ki, karışık olan ve çok yüksek bir düzeyde dolaylılık içeren irdelemelerin sonuçları oldukları oldukça iyi bilinen Gerçeklikler kendilerini böyle bir bilgi ile tanışık olan birinin bilincine *dolaysızca* sunarlar. Matematikçi, tıpkı bir bilimde öğrenim görmüş olan herkes gibi, oldukça karışık bir çözümleme süreciyle varılan çözümleri *dolaysızca* kafasında taşır; ve her eğitilmiş insan, ancak çok yönlü bir derin düşünce sürecinde ve uzun bir yaşam deneyiminde üretilmiş olan pekçok genel bakış açısını ve ilkeyi bilgisinde *dolaysızca* taşır. Herhangi bir tikel bilgi türünde, ve ayrıca sanatsal ve uygulamısal becerilerde ulaştığımız akıcılık ve ustalık yalnızca böyle bilgilerin ya da etkinlik türlerinin ortaya çıkan her durumda *dolaysızca* bilincimizde, ve giderek dışa yönelik etkinliklerde ve örgenlerimizde bulunuyor olmasından oluşur. — Tüm bu durumlarda bilmenin dolaysızlığı dolaylılığı yalnızca dışlamamakla kalmaz, tersine bunlar birbirleriyle öylesine bağlıdır ki, giderek dolaysız bilme dolaylı bilmenin ürünü ve sonucudur.

Eşit ölçüde basmakalıp bir başka içgörü de *dolaysız varoluşun* kendi dolaylılığına bağlı oluşudur; üreme gözcikleri ve ebeveynler üretmiş oldukları çocuklar vb. açısından dolaysız ve ön varoluşlardırlar. Ama üreme gözcikleri, ebeveynler, gerçi varoldukları için genel olarak *dolaysız* olsalar da, benzer olarak üretilmiş kendiliklerdir; ve çocuklar vb., varoluşlarının dolaylılığına bakılmaksızın, *dolaysızdırlar*, çünkü *vardırlar*. Berlin'de *olmam*, bu *dolaysız* bulunuşum, buraya yapılmış olan yolculuk *dolaysıyladır*, onunla *dolaylıdır*.

§ 67

Tanrının, *Tüzelin* ya da *Törelin dolaysız bilgisi* söz konusu olduğunda — ki başka durumlarda içgüdü, doğuştan idealar, sağduyu, doğal us vb. olarak adlandırılan belirlenimler, ya da bu kökenselliğe verilebilecek daha başka biçimler de *dolaysız* bilgi

başlığı altına düşerler —, bunlarda neyin kapsandığını bilince getirebilmek için özsel olarak *eğitimin*, gelişimin gerekli olduğu (üstelik Platonik *anımsama* için bile bu böyleydi) bir genel deneyim sorunudur (Hristiyan vaftiz bile, bir ayin olmasına karşın, ek bir Hristiyanlık eğitimi gibi bir yükümlülüğü kapsar); başka bir deyişle, din, törellik, ne denli bir *inanç* ya da *dolaysız* bilgi olsalar da, gelişim, eğitim, ekin denilen *dolaylılık* süreci ile baştan sona koşulludurlar.

Doğuştan idealar önesürümünde olduğu gibi bunlara karşı çıkış durumunda da dışlayıcı belirlenimler açısından burada irdelediğimize benzer bir karşıtlık egemen olmuştur; bu karşıtlık, bir yanda belli evrensel belirlenimlerin *Ruh* ile — eğer anlatını yerindeyse — özsel ve *dolaysız* birlikleri ve öte yanda dışsal bir yolda yer alması ve *verili* nesneler ve tasarımlarla dolaylı olması gereken bir başka birlik arasındadır. *Doğuştan* idealar kuranıma görgül olarak karşı çıkılarak dendi ki, tüm insanlar bu ideaları taşırlar, örneğin çelişki ilkesini bilinçlerinde taşırlar, onu bilmelidirler, çünkü bu ilke de benzeri başkaları gibi doğuştan idealar arasında sayılır. Bu karşıtık bir yanlış anlamaya yüklenebilir, çünkü söz konusu belirlenimlerin, gerçi doğuştan olsalar da, bu yüzden daha şimdiden bilincinde olduğumuz birşeyin 'ideaları' ya da tasarımları *biçiminde* olmaları gerekmez. Ama gene de bu karşıtık dolaysız bilmeye karşı bütünüyle etkilidir, çünkü bu sonuncusu belirlenimlerini bilinçte oldukları sürece kesinlikle öne sürer. — Eğer dolaysız bilme konumu özellikle dinsel inanç açısından bir gelişmenin ve Hristiyan ya da dinsel bir eğitimin *zorunlu* olduğunu ekliyorsa, o zaman inanç açısından da bunun gerekli olduğunu gözdardı etmeye çalışması bir tutarsızlıktır, ya da bir eğitim zorunluğunun kabul edilmesi ile doğrudan doğruya dolaylılığın özelliğinin söz konusu edildiğini bilmemesi bir düşüncesizliktir.

Ek. Platonik Felsefede İdeaların *anımsanması* söz konusu olduğu zaman, bunun anlamı İdeaların kendilerinde insanda oldukları ve (Sofistlerin öne sürdükleri gibi) insana yabancı olan ve ona dışardan ulaşan şeyler olmadıklarıdır. Bu *anımsama* olarak bilgi anlayışı ile gene de *kendinde* insanda olanın gelişimi dışlanmış olmaz, ve bu gelişim ise dolaylılıktan başka birşey değildir. Descartes'ta ve İskoçyalı felsefecilerde görülen *doğuştan idealar* için de aynı şey geçerlidir; bunlar da benzer olarak ilkin salt *kendilerinde* ve yatkınlık kipi içinde insanda bulunuyor olarak görülmelidirler.

§ 68

Sözü edilen deneyimlerde kendini dolaysız bilme ile *bağlı* gösteren birşey üzerine dayanılır. Bu bağıntı ilkin yalnızca *dışsal*, görgül bir bağlantı olarak alınsa bile, gene de kendini — üstelik görgül irdeleme için bile — özsel ve ayrılamaz olarak tanıtlar, çünkü değişmezdir. Ama, dahası, eğer bu dolaysız bilme görgül bakış açısından kendi başına alınırsa, Tanrıya ve tanrısal olana ilişkin bilme olduğu sürece, böyle bir bilinç genellikle duyulur, sonlunun *üzerine*, doğal yüreğin dolaysız istek ve eğilimlerinin *üzerine* bir *yükseliş* olarak betimlenir — bir yükseliş ki, Tanrıya ve tanrısal olana inanca geçer ve onlarda sonlanır, öyle ki bu inanç dolaysız bir bilme ve pekinliktir, ama gene de eşit ölçüde o dolaylılık sürecini öngereği ve koşulu olarak alır.

Daha önce de belirtildiği gibi, Tanrının varoluşunun sonlu varlıktan yola çıktığı söylenen o tanıtları bu yükselişi anlatırlar, ve aşırı ince bir düşüncenin uydurmaları değil ama tersine Tinin kendisinin zorunlu olarak başvurduğu dolaylı kılma edimleridirler — üstelik bu tanıtlamaların sıradan biçimleri içinde eksiksiz ve doğru anlatımlarını bulamıyor olsalar bile.

§ 69

Öznel İdeadan varlığa sözü edilen o geçiş (§ 64) dolaysız bilme konumu için başlıca ilgi alanını oluşturur, ve bunun özsel olarak kökensel, dolaylılıksız bir bağlantı olduğu ileri sürülür. Görgül olarak görünen bağıntılar bütünüyle göz ardı edilerek alındığında, bu orta-nokta *kendi içinde* sözcüğün tam anlamıyla dolaylılığı gösterir; ve dahası, bu dolaylılık burada kendi gerçek belirleniminde olduğu gibidir, — dışsal birşey aracılığıyla ve onun yoluyla değil, ama kendini kendi içinde saptayan bir dolaylılık olarak.

§ 70

Bu konunun önesürümü şudur: Ne salt *öznel* bir düşünce olarak İdea, ne de salt bir kendi için varlık Gerçektir; — yalnızca kendi için varlık, İdeanın varlığı olmayan bir varlık, Evrenin duyulur, sonlu varlığıdır. Bununla öyleyse dolaysızca İdeanın yalnızca varlık *dolayısıyla* ve evrik olarak varlığın yalnızca İdea *dolayısıyla Gerçek* oldukları ileri sürülmüş olur. Dolaysız bilmenin savı haklı olarak belirsiz, boş dolaysızlığı, soyut varlığı ya da yalnızca kendi için birliği değil, tersine *İdeanın Varlık ile birliğini* ister. Gene de *değişik* belirlenimlerin birliğinin yalnızca arı dolaysız

bir birlik, e.d. bütünüyle belirsiz ve boş bir birlik olmadığını, ama belirlenimlerden birinin ancak öteki *dolayısıyla* Gerçeklik taşıdığının da tam bu birlikte ortaya koyulduğunu, ya da — eğer deyim yeğlenirse — her bir belirlenimin yalnızca öteki yoluyla Gerçeklik ile dolaylı kılındığını görmemek kafasızlıktır. — Dolaylılık belirleniminin o dolaysızlığın kendisinde kapsanmış olduğu böylece bir *olgu* olarak gösterilir ve dolaysız bilmenin kendi temel ilkesi ile uyumlu olarak *anlak* buna hiçbir biçimde karşı çıkamaz. Yalnızca gündelik soyut anlaktır ki dolaysızlık ve dolaylılık belirlenimlerinin her birini kendi başına salık olarak alır ve onlarda *sağlam* bir ayırım bulduğunu sanır; ama böylece kendine onları birleştirme gibi üstesinden gelinemez bir güçlük yaratır — bir güçlük ki, gösterildiği gibi, olguda yoktur ve kurgul Kavramda yiter.

§ 71

Bu konumun tek-yanlılığı kendisiyle birlikte belli sonuç ve belirlenimler getirir ki bunların ana çizgileri şimdi temel ilkeler üzerine süren tartışma ile uyumlu olarak ortaya koyulacaktır. *İlk* olarak, *içeriğin doğası* değil ama *bilincin olgusu* Gerçeklik ölçütü olarak ortaya sürüldüğü için, *öznel* bilme ve “Ben *kendi* bilincimde pekin bir içerik bulurum” inancası gerçek olarak bildirilenin temeli olur. Benim *kendi* bilincimde bulduğum böylece *herkesin* bilincinde bulunma noktasına dek abartılarak bilincin *doğasının* kendisi diye gösterilir.

Önceleri Tanrının varoluşunun tanıtlarının arasına *consensus gentium* da alınırdı ki, buna başvuru Cicero’ya dek gider. *Consensus gentium* önemli bir yetkedir, ve bir içeriğin *herkesin* bilincinde bulunmasından onun bilincin doğasının kendisinde yattığı ve onun için zorunlu olduğu vargısına geçiş oldukça kolaydır. Bu *genel* uylaşım kategorisinde eğitimsiz insanın bile gözünden kaçmayan özsel bir bilinç yatıyordu: Bireyselin bilinci aynı zamanda *tikel*, *olumsal* birşeydir. Eğer bu bilincin doğasının kendisi yoklanmıyor, e.d. tikel ve olumsal yanları uzaklaştırılarak derin-düşünmenin yorucu işlemi yoluyla kendinde ve kendi için evrensel yanı bulunup çıkarılamıyorsa, o zaman ancak bir içerik üzerine *herkesin* görüş birliği o içeriğin bilincin doğasının kendisine özgü olduğu biçimindeki saygıdeğer bir önyargıya dayanak sağlayabilecektir. Düşüncenin kendini böyle *genel* olarak bulunuyor göstereni *zorunlu* olarak bilme gereksinimi için *consensus gentium* hiç kuşkusuz yeterli değildir; ama olgunun o genelliğinin doyurucu bir tanıt olacağı varsayılrsa bile, Tanrıya inanmayan birey

ve ulusların bulunuyor olması gibi bir gözlem üzerine o ilkeden bu inancın bir tanıtı olarak vazgeçilmiştir.¹⁷ Oysa daha kısası ve daha uygunu salt şu yalın *inancayı* ileri sürmek olacaktır: Bilincimde bir içeriği gerçekliğinin pekinliği ile bulurum ve buna göre bu pekinlik tikel özne olarak bana değil ama Tinin kendisinin doğasına aittir.

§ 72

Dolaysız bilmenin gerçekliğin ölçütü olması gerekir düşüncesini ikinci olarak tüm boşınanç ve putperestliğin gerçeklik olarak bildirilmesi ve istencin en haksız ve geleneğe en aykırı içeriğinin aklanması sonucu izler. Hintli için ineğin, maymunun, Brahmanın ya da Lamanın Tanrı olarak geçerli olmasının nedeni dolaylı bilme denilen şey, uslamlama ya da tasım değildir, —

¹⁷Tanritanımazlığın ya da Tanrıya inancın görgül olarak ne düzeye dek yaygınlaştığını saptamada herşey insana *genel* bir Tanrı belirleniminin mi yeterli olduğu, yoksa onun daha belirli bir bilgisine mi gerek duyulduğu noktasına gelip dayanır. Hiç olmazsa Çin, Hint vb. putlarının, Afrika fetişlerinin ve giderek Yunan Tanrılarının bile Tanrı oldukları Hristiyan dünyada kabul edilmez; öyleyse bunlara inananların Tanrıya inanmaları söz konusu değildir. Buna karşı, putlara duyulan bu inançta gene de örtük olarak *genelde* Tanrıya inancın yattığı düşünülürse — tıpkı tikel bireyde türün yatması gibi —, o zaman putperestlik de salt bir puta değil ama Tanrıya inanç değerini taşıyacaktır. Evrik olarak, Atinalılar Zeus'ı vb. yalnızca bulut vb. olarak gören ve *evrensel* tek Tanrıyı ileri süren ozan ve felsefecileri tanritanımazlar olarak görmüşlerdi. — Burada önemli olan şey bir nesnenin *kendinde* neyi kapsadığı değil, ama onda bilinç için neyin *dışarda* ya da *açıktta* olduğudur. Eğer bu belirlenimlerin karıştırılmasına izin verilirse, insanların en sıradan duyuşal sezgileri bile din olacaktır, çünkü *kendinde* böyle her sezgide, tinsel olan herşeyde, gelişip arılaştıklarında kendilerini dine yükseltecek ilkeler kapsanır. Ama dine *yetenekli olmak* (ki o az önceki "*kendinde*" yalnızca yeteneği ve olanağı anlatır) bir şeydir, dine *iye olmak* başka bir şey. — Böylece, yakınlarda yine gezginler (örneğin Kaptan Ross^A ve Parry^B) tüm dinden ve giderek Afrika *büyücülerinde* (Heredit'ün *Coeteleri*) bulunabilecek din kırıntılarından bile yoksun olduklarını ileri sürdükleri boylar (Eskimolar) bulmuşlardır. Bütünüyle başka bir yandan, en son Jubile yılının ilk aylarını Roma'da geçiren bir İngiliz gezi notlarında bugünkü Romalılarından söz ederken sıradan halkın sofu olduğunu, ama okur yazarların tümüyle tanritanımazlar olduklarını söyler. — Tanritanımazlık suçlaması son zamanlarda oldukça seyrek duyulur olmuştur, hiç kuşkusuz özellikle dinin içerik ve istemleri bir enaza indirgindikleri için (bkz. § 73).

^A[Sir John Ross (1777-1856), *A Voyage of discovery ... for the purpose of exploring Baffin's Bay ...*, Londra 1819.]

^B[Sir William Edward Parry, 1790-1815, sayısız gezi yazısı ile tanınır.]

tersine, o buna *inanır*. Ama doğal istekler ve eğilimler ilgilerini kendiliklerinden bilince bırakır, ahlaka aykırı amaçlar kendilerini bütünüyle dolaysız bir yolda onda bulurlar; iyi ya da kötü karakter istencin *belirli varlığını* anlatacaktır, ki bu da ilgilerde ve amaçlarda bilinecek, ve dahası en dolaysızca bilinecektir.

§ 73

Son olarak, Tanrıya ilişkin dolaysız bilginin yalnızca “Tanrı vardır” noktasına dek varması gerekir, “Tanrı *nedir?*” sorusuna değil; çünkü bu sonuncusu bir bilgi olacak ve dolaylı bilmeye götürecektir. Böylece Tanrı dinin nesnesi olarak kesinlikle *genelde Tanrıya*, belirsiz duyulurüstüne sınırlanmış ve din ise içeriğinde enazına indirgenmiş olur.

Eğer *bir Tanrı olduğu* inancını korumak, ya da giderek bu inancı yaratmayı başarmak gerçekten zorunlu olsaydı, o zaman dinsel bilginin en küçük kırmıtısını bir kazanç sayabilen ve kilisesinde o çok eskiden Atina’da bulunmuş ve *Bilinmeyen Tanrıya* sunulmuş altara geri dönen çağın yoksulluğuna şaşır-
mak gerekirdi.

§ 74

Henüz *dolaysızlık biçiminin* genel doğasını kısaca belirtmemiz gerekiyor. Kendisi *tek-yanlı* olduğu için içeriğini de tek-yanlı ve böylece *sonlu* yapan yine bu biçimin kendisidir. *Evrensele* bir *soyutlamanın* tek-yanlılığını verir ve böylece Tanrı belirlenimsiz bir varlık olur; oysa Tin ancak *kendisini* kendi içinde *kendi ile dolaylı kılan* birşey olarak bilindiği sürece Tanrı olarak görülebilir. Salt böylece *somuttur*, *dirimli* ve *Tindir*; Tanrının Tin olarak *bilgisi* tam bu nedenle dolaylılığı kendi içinde kapsar. — Dolaysızlık biçimi *tikel olana kendi kendisi ile bağıntılı olma* belirlenimini verir. Ama tikel olma sözcüğün tam anlamıyla kendini dışındaki *başka* birşey ile bağıntılı kılmadır; o biçim yoluyla *sonlu* olan saltık olarak *koyulmuş* olur. Dolaysızlık biçimi bütünüyle soyut olarak *her içeriğe karşı ilgisiz* ve tam bu nedenle her içeriğe karşı duyarlı olduğu için, putperest ve ahlaka aykırı içeriği de tıpkı karşıt içerik gibi onaylayabilir. Yalnızca bu içeriğin bağımsız olmadığı, tersine *bir başkası ile dolaylı* olduğu içgörüsüdür ki onu sonluluk ve gerçeksizliğine indirger. Böyle bir içgörü, içerik dolaylılığı kendisi ile birlikte taşıdığı için, dolaylılık kapsayan bir bilgidir. Bir içerik ancak bir başkası ile dolaylı kılınmadığı, sonlu olmadığı, öyleyse kendini kendi kendisi ile dolaylı kıldığı ve böylece dolaylılık ve aynı zamanda kendi ile dolaysız ilişki olduğu sürece Gerçek

olarak bilinebilir. — Kendini sonlu bilgidен, Metafizikğin ve Aydınlanmanın *anlak-özdeşliğinden* uzaklaştırmış olduğunu sanan anlak, doğrudan doğruya yine bu *dolaysızlığı*, e.d. *soyut kendi-ile-işlikiyi*, soyut özdeşliği Gerçekliğin ilkesi ve ölçütü yapar. *Soyut düşünce* (derin-düşünce düzlemindeki Metafizikğin biçimi) ve *soyut sezgi* (dolaysız bilmenin biçimi) bir ve aynıdır.

Ek. Dolaysızlık biçimine dolaylılık biçimine karşıt olarak sarılmak birinciyi tek-yanlı yapar, ve bu tek-yanlılık kendini salt bu biçim altına getirilen her içeriğe iletir. Dolaysızlık genel olarak soyut kendi-ile-işliktir ve böylece aynı zamanda soyut özdeşlik, soyut evrenseldir. Eğer buna göre kendinde ve kendi için evrensel salt dolaysızlık biçiminde alınırsa, o zaman yalnızca soyut evrenseldir, ve bu bakış açısından Tanrı baştan sona belirlenimsiz varlık olarak görülür. Bu durumda gene de Tanrıdan Tin olarak söz ediliyorsa bu salt boş bir sözdür, çünkü Tin bilinç ve öz bilinç olarak her zaman kendinin kendi kendisinden ve bir başkasından ayırımıdır ve böylece aynı zamanda dolaylılıktır.

§ 75

Gerçeğe yönelik düşünceye verilen bu üçüncü tutumun *yargılanması* ancak bu duruş noktasının kendi içinde dolaysızca bildirdiği ve onayladığı bir kipte yerine getirilebilirdi. Böylelikle, dolaysız bir bilmenin, e.d. ister başkası ile isterse kendi içinde kendisi ile olsun dolaylılık olmaksızın yer alan bir bilmenin *var olduğu* bir *olgu* olarak yanlışlanmış olur. Benzer olarak, düşüncenin *yalnızca başka birşey ile dolaylı* — sonlu ve koşullu — belirlenimlerde ilerlediği, ve yine dolaylılıkta bu dolaylılığın kendisini ortadan kaldırmadığı görüşünün bir olgunun gerçekliğini taşımadığı da açıklanmış olur. Öte yandan, tek-yanlı dolaysızlıkta olduğu gibi tek-yanlı dolaylılıkta da ilerlemeyen bir bilginin bir *olgu* olduğunu göstermek için *Mantığın* kendisi ve *bütün bir Felsefe örnektir*.

§ 76

Dolaysız bilmenin ilkesini yukarıda kendisiyle başladığımız *saf* Metafizik ile bağlantı içinde ele alırsak, bu karşılaştırmada onun bu Metafizikğin yakınlarda Kartezyen Felsefe olarak almış olduğu başlangıç noktasına *geri döndüğü* görülecektir. Hem Jacobi hem de Descartes ileri sürerler ki:

(1) *Düşünce* ile düşünenin *varlığının* yalın ayrılmazlığı — *Cogito, ergo sum* — şununla bütünüyle aynıdır: Bana bilinçte “Ben”in varlığı, olgusalılığı, varoluşu dolaysızca bildirilir (Descartes aynı zamanda kesinlikle düşünce ile genel olarak *bilinci* anladığını bildirir — *Principia philosophiae* I, 9), ve bu ayrılmazlık

saltık olarak *ilk* (dolaylı ya da tanıtılı değil) ve *en pekin* bilgidir;

(2) benzer olarak, *Tanrının* tasarımı ile *varoluşu* da ayrılmazdır, öyle ki bu ikincisi Tanrının tasarımının kendisinde kapsanır, bu tasarım kesinlikle varoluş belirlenimi olmaksızın olamaz, ve öyleyse bu varoluş zorunlu ve bengidir.¹⁸

(3) *Dışsal* şeylerin varoluşunun dolaysız bilincine gelince, bu *duyusal* bilinçten başka birşey demek değildir; böyle bir bilinci taşıyor olmamız bilgilerin en önemsizidir; bu konuda bilme açısından ilgiye değer biricik nokta dışsal şeylerin varlıklarına ilişkin bu dolaysız bilginin bir aldanma ve yanılgı olduğu ve genel olarak duyulur olanda hiçbir gerçekliğin söz konusu olmadığı, tersine bu dışsal şeylerin *varlıklarının* olumsal, geçici bir varlık olduğu, bir *görünüş* olduğu, tek bir sözcükte, bunların özsel olarak ancak Kavramlarından, özlerinden ayrılabilir bir varoluş taşıdıklarıdır.

§ 77

Bu iki konumun ayrımları ise: (1) Kartezyen Felsefe bu tanıtılanmayan ve tanıtılanamaz olarak alınan varsayımlardan ileriye *daha öte açınan* bilgiye geçer ve bu yolda modern bilimlere kaynaklık

¹⁸Descartes, *Principia philosophiae*, I, 15: "Magis hoc (ens summe perfectum existere) *credet*, si attendat, nullius alterius rei ideam apud se inveniri, in qua eodem modo necessariam existentiam contineri animadvertat; intelligit, illam ideam exhibere veram et immutabilem naturam, quaeque *non potest non existere*, cum necessaria existentia *in ea contineatur* [(Okur) eğer başka hiçbir şey durumunda kendisinde zorunlu varoluşu aynı yolda kapsayan bir idea bulamadığına dikkat ederse (en eksiksiz olgusallığın varolduğuna) daha çok inanacaktır; çünkü böylece anlayacaktır ki bu idea gerçek ve değişmez bir doğa sergiler — bir doğa ki *varolmaksızın olamaz*, çünkü *onda* zorunlu varoluş *kapsanır*]." Bunu izleyen ve dolaylılık getiren bir tanıtılama gibi görünen anlatımın bu ilk temele hiçbir katkısı yoktur. — Spinoza'da da durum bütünüyle aynıdır: Tanrının *özü*, e.d. soyut tasarım, varoluşu kendi içinde kapsar. Spinoza'nın ilk tanımı *causa sui* üzerinedir ve bunu şöyle açıklar: "*cujus essentia involvit existentiam*; sive id, *cujus natura non potest concipi*, nisi existens" ["*özü* varoluş içeren ya da *doğası* varolmaksızın *tasarlanamayan*"; *Törebilim*, 1. Tanım]; — Kavramın Varlıktan ayrılmazlığı temel belirlenim ve varsayımdır. Ama hangi Kavram bu Varlıktan ayrılmazlığı içerir? *Sonlu şeylerinki* değil, çünkü bunlar öyle bir doğadadırlar ki varoluşları *olumsal* ve yaratılmış bir varoluştur. — Spinoza'da [*Törebilim*] bir tanıtılama tarafından izlenen "Tanrı [...] zorunlu olarak vardır" biçimindeki 11. Önerme, ve yine "Tanrının varoluşu ve *özü* bir ve aynıdır" biçimindeki 20. Önerme yüzeysel bir tanıtılama biçimciliği sunarlar. "Tanrı genel olarak (ve hiç kuşkusuz biricik) Tözdür; ama Töz *causa sui*dir, *öyleyse* Tanrı zorunlu olarak vardır" demek, Tanrı Kavramı ve Varlığı ayrılamaz olandır demekten başka birşey değildir.]

eder. Buna karşı, [Jacobi'nin] modern bakış açısı ise “*sonlu* dolaylılıkta ilerleyen bilgi yalnızca sonlu olanı bilir ve hiçbir gerçeklik kapsamaz” biçimindeki kendi için önemli sonuca varmıştır (§ 62), ve Tanrıya ilişkin bilinçten o daha önce sözü edilen bütünüyle soyut inançta durup kalmasını ister.¹⁹

(2) Bu modern bakış açısı bir yandan sıradan bilimsel bilginin Descartes tarafından başlatılan yönteminde hiçbirşeyi değiştirmez ve oradan kaynaklanan görgül ve sonlu bilimleri bütünüyle aynı kipte sürdürür; — ama öte yandan bu yöntemin bu konumunu yadsır ve böylece, hiçbir başkasını tanımadığı için, içeriğine göre sonsuz olanın bilgisi için *tüm* yöntemleri yadsımış olur; buna göre kendini imgelem ve inancaların yabancı özençlerine, ahlaksal bir kibire ve duygusal büyükenmelere, ya da felsefeye ve felsefi sonuçlara karşı bütünüyle kişisel görüşlere ve sıradan usamlamalara bırakır. Felsefe hiç kuşkusuz salt inancalara ya da kuruntulara, gündelik usamlamanın ileri geri düşüncelerine hoşgörülle davranamaz.

§ 78

İçeriğin ya da bilmenin bağımsız bir dolaysızlığı ile buna karşı eşit ölçüde bağımsız ve onunla bağdaşmaz olması gereken bir dolaylılık arasındaki *karşılık* ilkin salt bir *varsayım* ve temelsiz bir *inanca* olduğu için bir yana bırakılmalıdır. Yine, bilime giriste ister tasarımdan isterse düşünceden alınmış olsunlar tüm başka varsayım ya da önyargılardan da vazgeçilmelidir; çünkü bu tür tüm belirlenimleri ilk kez sınayacak ve kendilerinde ve karşısavlarında neyin bulunduğunu saptayacak olan şey bilimdir.

Kuşkuculuk, tüm bilgi biçimlerine uygulanan olumsuz bir bilim olarak, kendini böyle varsayımların hiçliğini gösteren bir giriş olarak sunabilir. Ama kuşkucu bir giriş yalnızca sıkıcı olmakla kalmayacak, ayrıca gereksiz de olacaktır, çünkü eytışimsel olanın kendisi, az sonra gösterileceği gibi, olumlu bilimin özsel bir kısıpidır. Yine, Kuşkuculuk sonlu biçimleri ancak bilimsellikten uzak görgül bir yolda bulabilir ve verili olarak alabilir. Böyle sonuna dek vardırılan bir kuşkuculuk isteminde bulunmak Bilimin *herşeye uygulanan bir ikircim*

¹⁹Buna karşın Anselmus der ki: “*Negligentiae mihi videtur, si postquam confirmati sumus in fide, non studemus, quod credimus, intelligere*” (*Tractat. Cur Deus Homo* [I, 1 — “Bana öyle görünüyor ki, inancımızı doğruladıktan sonra neye inandığımızı anlamaya çalışmamak dikkatsizliktir”].) — Anselm bu sözleriyle Hristiyan öğretinin somut içeriği açısından bu yeni inanç konumunun kapsadığından bütünüyle başka ağır bir bilgilenme görevini üstlenir.

tarafından, e.d. herşey için istenen genel bir *varsayımsızlık* tarafından öncelenmesinde direktmekle aynı şeydir. Bu istem sözcüğün tam anlamıyla *arı düşünmeyi isteme* kararında özgürlük yoluyla yerine getirilir — bir özgürlük ki herşeyi soyutlar ve kendi arı soyutluğunu, düşüncenin yalınlığını ele geçirir.

Mantiğin Daha Tam Kavramı ve Bölümlenişi

§ 79

Mantıksalın biçim açısından üç yanı vardır: (α) *soyut* ya da *anlayan*, (β) *eytışimsel* ya da *olumsuz-ussal*, (γ) *kurgul* ya da *olumlu-ussal*.

Bu üç yan Mantiğin üç *bölümünü* oluşturmazlar, ama *mantıksal-olgusal herşeyin*, e.d. her Kavramın ya da genel olarak gerçek olan herşeyin *kıpılarıdır*lar. Tümü de ilk kıpının, Anlama kıpısının altına getirilebilir ve böylece birbirlerinden yalıtılmış olarak tutulabilirler; ama böyleyken Gerçeklikleri içinde görülemezler. — Burada Mantıksalın belirlenimleri üzerine yapılan açıklama da tıpkı bölümleş gibi yine salt bir öncelemedir ve bir anlatı doğasındadır.

§ 80

(α) *Düşünce Anlak* olarak durağan belirlenimlerde ve bunların başkalarına karşı ayrımlarında durup kalır; onun için böyle sınırlı soyut birşey kendi için kalıcı ve varolan birşey olarak geçerlidir.

Ek. Genel olarak düşünce ya da giderek Kavram söz konusu olduğu zaman göz önüne getirilen çoğunlukla yalnızca Anlağın etkinliğidir. Ve hiç kuşkusuz düşünce ilk olarak anlayan düşüncedir; ama orada durup kalmaz, ve Kavram yalnızca anlak-belirlenimi değildir. — Anlağın etkinliği genel olarak içeriğine evrensellik biçimi vermekten oluşur; ve dahası Anlak yoluyla koyulan evrensel soyut bir evrensel ki, böyle olarak katı bir biçimde tikelin karşısında tutulur, ama bu yolla aynı zamanda kendisi de yine bir tikel olarak belirlenir. Nesnelere karşı ayrıştırıcı ve soyutlayıcı bir yolda davranan Anlak bu nedenle her zaman somut olanla ilgilenen ve onda durup kalan dolaysız sezginin ve duyumun karıştıdır.

Bir bütün olarak düşünceye karşı yönelen ve onun katı ve tek-yanlı olduğu ve tutarlı olarak geliştirildiğinde zararlı ve yıkıcı sonuçlara götürdüğü biçimindeki o sık yinelenen suçlamalar Anlak ve duyum arasındaki bu karşıtlıkla ilgilidir. Eğer içerikleri açısından aklanıyorlarsa, bu suçlamalara verilecek ilk yanıt bundan genel olarak düşüncenin ya da özel olarak ussal

düşüncenin değil, ama ancak anlak düzeyindeki düşüncenin etkilendiği biçiminde olacaktır. Bununla birlikte eklemek gerek ki, yalnızca anlama işlevindeki düşüncenin hakkı ve değeri de hiç duraksamaksızın tanınmalıdır ve bu değer genel olarak kuramsal olduğu gibi kılğısal alana da Anlak olmaksızın hiçbir sağlamlığın ve belirliliğin girememesi olgusunda yatar. Bu bakımdan bilgiyi ilgilendiren ilk şey önünde bulunan nesneleri belirli ayrımları içinde yakalamak, ve böylece Doğanın irdelenişinde örneğin özdekleri, kuvvetleri, türleri vb. ayırdetmek ve bu yalıtılmışlıklarında kendileri için saptamaktır. Düşünce burada Anlak olarak davranır ve ilkesi özdeşlik, yalın kendi ile bağıntıdır. Bilgide bir belirlenimden bir başkasına ilerleyişi koşullandıran ilkin bu özdeşlikten başkası değildir. Böylece örneğin Matematikte büyüklük, tüm başka belirlenimlerin gözardı edilmesiyle, üzerine ilerlemenin dayandığı *genel* belirlenimdir. Buna göre, Geometride betiler birbirleri ile karşılaştırılır ve özdeşlikleri bu yolla saptılır. Yine, bir başka bilgi alanında, örneğin Tüze biliminde, ilk olarak özdeşlik üzerinde ilerlenir. Burada bir belirlenimden bir başkası çıkarsanırken bu çıkarsama özdeşlik ilkesine göre ilerlemeden başka birşey değildir. — Kuramda olduğu gibi kılğıda da Anlaktan vazgeçilemez. Karakter davranışta özseldir, ve karakterli bir insan anlaklı bir insandır ki, böyleyken belirli erekları göz önünde tutar ve bunları sıkı sıkıya izler. Kim büyük birşey yapmayı isterse, Goethe'nin dediğı gibi, kendini sınırlamayı bilmelidir. Buna karşı kim herşeyi isterse, gerçekte hiçbirşey istiyor değildir ve hiçbirşey başaramaz. Dünyada ilginç pek çok şey vardır; İspanyol şiiri, kimya, politika, müzik —, tümü de çok ilginçtir ve bunlara ilgi duymada hiçbir kötülük aranması gerekmez; ama bir birey olarak belirli bir durumda birşey ortaya çıkarabilmek için belirli birşeye sarılmalı ve güç çok yana dağıtılmamalıdır. Yine, her meslekte önemli olan onun Anlak ile izlenmesidir. Böylece örneğin yargıç yasalara sarılmalı, onlarla uyumlu yargılarda bulunmalı, ve şundan ya da bundan etkilenmemeli, sağına soluna bakmaksızın ve hiçbir özre izin vermeksizin davranmalıdır. — Dahası, genel olarak, Anlak özsel bir ekin kıpsıdır. Eğitilmiş bir insan bulanık ve belirsiz izlenimlerle yetinmez, tersine nesneleri katı ve sağlam belirlilikleri içinde kavrar; buna karşı eğitimsiz insan güvensizlik içinde ileri geri yalpalar ve söz konusu birşey üzerine onunla bir anlaşmaya varmak ve ele alınan belli bir noktayı kararlı olarak göz önünde tutmasını sağlamak çoğı kez büyük çabalara patlar.

Öte yandan, önceki tartışmaya göre, genelde Mantıksal yalnızca öznel bir etkinlik olarak değil ama tersine bütünyle evrensel ve böylece aynı zamanda nesnel olarak anlaşıldığında, bu olgu uygulamasını Anlakta, Mantıksalın bu ilk biçiminde de bulur. Anlak buna göre Tanrının *iyiliğı* denilen şeye karşılık düşünür olarak görülebilir, eğer bu iyilikten sonlu şeylerin *var* oldukları, bir kalıcılık taşıdıkları anlaşılıyorsa. Böylece örneğin Doğada Tanrının iyiliğı değişik hayvansal ve bitkisel sınıf ve türlerin kendilerini sürdürmeleri ve serpilip gelişmeleri için gereksindikleri herşeyin sağlanmış olması olgusunda tanınır. Yine insan için de durum böyledir ve o da, hem bir birey olarak hem de bütün bir ulus olarak, kalıcılık ve gelişimi için gerekenleri

bir yandan dolaysızca verili olarak bulur (örneğin ülkenin iklimi, doğası ve ürünleri gibi), ve öte yandan yetenek, beceri vb. olarak taşır. Böyle bir yolda anlaşıldığında, Anlak kendini genel olarak nesnel dünyanın tüm alanlarında gösterir, ve bir nesnenin eksiksizliği özsel olarak onda Anlak ilkesine hakkının verilmesine bağlıdır. Böylece örneğin eğer bir devlette henüz konum ve görevlerin belirli bir ayrılaşmasına ulaşamamışsa, ve eğer Kavram ile uyumlu olarak ayrılaşan politika ve hükümet işlevleri henüz benzer olarak tikel örgenlere gelişmemişler — örneğin duyum, devim, sindirim vb. gibi değişik işlevleri ile gelişmiş hayvan örgenliğinde olduğu gibi —, o devlet eksiktir. — Bu noktaya dek süren tartışmadan çıkarabileceğimiz gibi, sıradan bakış açısına göre Anlağın en uzağında yatıyor gibi görünen etkinlik alanlarında bile ondan vazgeçilemez, ve orada Anlağın olmaması ölçüsünde bu bir eksiklik olarak görülmelidir. Bu özellikle sanat, din ve felsefe için geçerlidir. Böylece, örneğin sanatta Anlak Kavrama göre değişik güzellik biçimlerinin yine bu ayrımları içinde tutulmalarında ve sergilenmelerinde kendini gösterir. Aynı şey tek tek sanat çalışmaları için de geçerlidir. Buna göre, dramatik bir şiir güzellik ve eksiksizliğini değişik kişilerin karakterlerinin arılık ve belginlikleri içinde işlenmelerine, ve yine, söz konusu olan değişik erek ve ilgilerin açık ve belirgin olarak sunuluşlarına borçludur. — Bundan sonra dinsel alanı ele alırsak, örneğin (başka içerik ve anlayış ayrımları bir yana) Yunan Mitolojisinin kuzey Mitolojisine üstünlüğü özünde ondaki bireysel Tanrı şekillerinin yontusal belginliğe dek geliştirilmişken ötekinde ise bunların bulanık bir belirsizliğin sisinde birbirlerine karışmış olarak bırakılmalarında yatar. — Son olarak, öyle görürüz ki felsefenin Anlaksız yapamayacağına özel olarak değinmek bu noktaya dek süren tartışmanın ışığında pek gerekli olmayacaktır. Felsefe için her bir düşüncenin eksiksiz sağlamlığı içinde anlaşılması ve hiçbir şeyin bulanık ya da belirsiz bırakılmaması herşeyden önce gelir.

Ama bunların yanısıra genellikle Anlağın çok öteye gitmemesi gerektiği de söylenir; ve Anlağın bir enson olmadığı, tersine sonlu bir doğada olduğu ve doruğuna dek getirildiğinde karşısına döndüğü hiç kuşkusuz doğrudur. Kendini soyutlamalara atmak gençliğin alışkanlığıdır; buna karşı yaşamda deneyimli insan kendini “*Ya—Ya da*”nın soyutluğuna bırakmaz, tersine somut olana sarılır.

§ 81

(β) *Eytişimsel* kıpı böyle sonlu belirlenimlerin kendi kendilerini ortadan kaldırmaları ve karşıtlarına geçişleridir.

(1) *Eytişimsel* kıpı Anlak tarafından kendi başına yalıtılmış olarak alındığında, özellikle bilimsel Kavramlarda görüldüğü gibi, *Kuşkuculuğu* oluşturur; Kuşkuculuk eytişimsel kıpının sonucu olarak yalnızca olumsuzlamayı kapsar. (2) *Eytişim* genellikle dışsal bir sanat olarak görülür, öyle ki başına buyrukluğu ile belirli Kavramlara bir karışıklık getirir ve

onlarda salt bir *çelişki görünüşü* üretir, öyle ki söz konusu belirlenimler değil ama bu görünüş bir hiçlik olmalı ve gerçeklik yanı Anlağa düşüyor olmalıdır. Gerçekten de, Eytışim çoğu kez ileri geri gidip gelen sıradan usamlamanın öznel bir salınımından başka birşey değildir; orada iç-değer eksiktir ve çıplaklık böyle usamlamaları üreten kafa oyunları tarafından örtülür. — Oysa gerçek belirliliği içindeki Eytışim, tersine, anlak-belirlenimlerinin, şeylerin ve genel olarak sonlu herşeyin kendi öz, gerçek doğalarıdır. Derin-düşünme ilkin yalıtılmış belirliliğin ötesine bir geçistir; onu bir gönderme noktası ile bir ilişki içersine koyar, ama başka bakımlardan yine yalıtılmış birşey değerinde bırakır. Buna karşı Eytışim *içkin* öteye-geçistir ki, bununla Anlak-belirlenimlerinin tek-yanlılık ve sınırlılıkları kendilerini oldukları gibi, e.d. bu belirlenimlerin olumsuzlanmaları olarak gösterir. Sonlu olmak kendi kendini ortadan kaldırmak demektir. Buna göre Eytışim bilimsel ilerlemenin devinen ruhunu oluşturur ve bilimin içeriğine *içkin bağlantı* ve *zorunluluk* veren biricik ilke odur —, tıpkı sonlunun üzerine dışsal değil ama gerçek yükselişin genel olarak onda yatması gibi.

Ek 1. Eytışimi gerektiği gibi anlamamanın ve tanımanın sınırsız önemi vardır. Genel olarak tüm devimin, tüm yaşamın ve edimsellikteki tüm etkinliğin ilkesi odur. Yine Eytışim gerçekten bilimsel olan tüm bilginin de ruhudur. Soyut anlak-belirlenimlerine takılıp kalmamak sıradan bilincimizde bütünüyle haklı birşey olarak görünür ve bunu şu özdeyiş anlatır: “Ne sen bana karış, ne de ben sana” — biri geçerlidir, ama bir başkası *da*. Ama daha yakından bakıldığında, sonlu yalnızca dışardan sınırlı değildir, tersine kendi doğası yoluyla kendini ortadan kaldırır ve kendisi yoluyla karşıtına geçer. Böylece örneğin denir ki “insan ölümlüdür,” ve sonra ölüm zeminini yalnızca dış koşullarda taşıyan birşey olarak görülür; ve bu bakış açısına göre insanın iki tikel özelliği olacaktır — dirimli ve *ayrıca* ölümlü olmak. Ama işin gerçeği yaşam olarak yaşamın ölümün tohumunu kendi içinde taşıdığı, genel olarak sonlunun kendi içinde kendisi ile çeliştiği ve bu yolla kendini ortadan kaldırdığıdır. — Eytışim, bundan başka, salt *sofistlik* ile de karıştırılmamalıdır; bunun özü sözcüğün tam anlamıyla tek-yanlı ve soyut belirlenimleri yalıtılmışlıkları içinde kendileri için geçerli saymaktan oluşur, öyle ki ne zaman bireyin çıkarı ve tikel durumu gerektiriyorsa uyabilsinler. Böylece örneğin varolmam ve varoluş araçlarına iye olmam davranış ya da eylem açısından özsel bir kıpıdır. Ama kendi gönencimin bu yanını, bu ilkesini kendi başına abartıyor ve bundan lırsızlık edebileceğim ya da ülkeme ihanet edebileceğim sonucunu çıkarıyorsa, bu bir sofistlik olacaktır. — Yine, davranışında ne yaptığını biliyor ve buna inanıyor olmam anlamında öznel özgürlüğüm özsel

bir ilkedir. Ama *salt* bu ilkeden uslanılama yaparsam bu da benzer olarak sofistliktir ve bununla törelliğin tüm ilkeleri alt üst olacaktır. — Eytışim böyle bir davranıştan özsel olarak ayrıdır, çünkü doğrudan doğruya şeyleri kendilerinde ve kendileri için irdelemeye gider, ve böylece tek-yanlı anlak-belirlenimlerinin sonlulukları burada kendini ortaya serer. — Bundan başka, Eytışim felsefede yeni birşey değildir. Eskiler arasında Platon Eytışimin bulucusu olarak adlandırılır; ve Eytışime bilimsel olarak özgür ve böylece aynı zamanda nesnel bir biçimi ilk kez Platon felsefesinin vermiş olması ölçüsünde bu hiç kuşkusuz doğrudur. Sokrates'te eytişimsel öge, onun felsefe yolunun genel ırası ile uyumlu olarak, basat bir öznel şekli, *ironi* şeklini taşır. Sokrates Eytışimini ilkin genelde sıradan bilince ve sonra özellikle sofistlere karşı yöneltti. Söylesilerinde söz konusu olan olgular üzerine daha yakından bilgi edinmek istiyor görünüşünü takınırdı; bu amaçla her tür soruyu sorar ve böylece söyleşide bulunduğu kişileri onlara ilkin doğru olarak görünmüş olanın karşısına götürürdü. Örneğin, eğer sofistler kendilerini öğretmenler olarak görürlerse, o zaman Sokrates bir dizi soru yoluyla sofist Protagoras'ı tüm öğrenmenin yalnızca anımsama olduğunu onaylamak zorunda bırakırdı. — Platon daha kesin bilimsel diyaloglarında eytişimsel irdeleme yoluyla genel olarak tüm katı anlak-belirlenimlerinin sonluluklarını gösterir. Böylece, örneğin *Parmenides* te Birden Çoklu türetir ve gene de Çoklu nasıl yalnızca kendini Bir olarak belirleyen bir doğada olduğunu gösterir. Platon Eytışimi böylesine etkili bir yolda kullandı. — Çağımızda Eytışimi yeniden anımsatan ve ona bir kez daha değer ve saygınlık kazandıran özellikle Kant olmuş ve bunu Usun daha önce (§ 48) sözünü ettiğimiz o çatışkılarının geliştirilmesi yoluyla yapmıştır; bu çatışkılar durumunda özsel nokta kesinlikle yalnızca zeminler üzerinde ileri geri gidip gelen salt öznel bir edimle ilgili değildir; tersine, burada her soyut anlak-belirleniminin, salt kendini sunduğu gibi alındığında, dolaysızca karşısına döndüğü gösterilir. — Anlak Eytışime karşı ne denli direnirse dirensin, gene de onun varlığının yalnızca felsefi bilinç için söz konusu olduğu düşünülmemelidir; tersine, Eytışimin tüm başka bilinç biçimlerinde ve genel deneyim alanında da işlediği görülür. Bizi çevreleyen herşey Eytışimin bir örneği olarak görülebilir. Biliriz ki sonlu herşey, sağlam ve enson olmak yerine, tersine değişebilir ve geçicidir, ve bu ise sonlunun Eytışiminden başka birşey değildir — Eytışim ki, onunla sonlu, kendinde kendi başkası olarak dolaysız varlığının ötesine itilir ve karşısına döner. Daha önce (§ 80) anlağın Tanrının *iyiliği* düşüncesinde imlenen şeyle özdeşleştirilebileceği söylenmişti; şimdi, Eytışim üzerine aynı (nesnel) anlamda belirtilebilir ki, onun ilkesi Tanrının *gücü* tasarımıyla bağdaşır. Deriz ki, tüm şeyler (e.d. tüm sonlu olarak sonlular) yok olacaklardır, ve bunda direnilmez ve evrensel bir güç olarak Eytışimin sezgisi yatar, öyle ki kendini ne denli güvenli ve sağlam saysa da hiçbirşey onun önünde kalıcılık taşıyamaz. Bu güç belirlenimi ile gene de tanrısal Varlığın derinliği, Tanrı Kavramı henüz tamamlanmış olmaz; ama bu hiç kuşkusuz tüm dinsel bilinçte özsel bir kıpı oluşturur. — Bunlardan başka, Eytışim kendini doğal ve tinsel dünyaların

tüm tikel alan ve şekillerinde de geçerli kılar. Örneğin gök cisimlerinin deviminde bu böyledir. Bir gezegen şimdi belli bir yerde durur, ama bu kendinde bir başka yerde olmaktadır, ve bu başkalığını devinerek varoluşa getirir. Yine, fiziksel öğeler de kendilerini eytişimsel olarak tanıttılar ve meteorolojik süreç onların Eytışimlerinin görüngüsüdür. Tüm başka Doğa süreçlerinin temelini oluşturan ve böylece aynı zamanda Doğanın kendi ötesine geçmesini sağlayan yine aynı ilkedir. Eytışimin tinsel dünyada ve özellikle tüzel ve törel alanlardaki bulunuşunu örneklemek için burada gerekli olan şey yalnızca, genel deneyimin gösterdiği gibi, bir durumun ya da bir eylemin aşırısının nasıl karşıtına döndüğünü anımsamaktır: Bir Eytışim ki pek çok özdeyişte de onaylanır. Böylece örneğin *summum ius summa iniura* denir, ve bununla anlaşılan soyut hakkın, aşırıya vardırıldığında, haksızlığa döndüğüdür. Yine bilinir ki, politik yaşamda anarşi ve despotizm uçları çoğu kez karşılıklı olarak birbirlerini doğururlar. Bireysel şekli içindeki törellik alanında Eytışimin bilincini o tanıdık özdeyişlerde buluruz: “Gurur düşüşün önünde gelir”; “Aşırı keskinlik kendini köreltir” vb. — Duyumun da, ister tensel olsun isterse tinsel, kendi Eytışimi vardır. Aşırı üzüntü ve sevincin nasıl birbirlerine geçtikleri bilinir; sevinçle dolu yürek kendini gözyaşlarında rahatlatır, ve en derin keder kimi durumlarda kendini bir gülümsemeyle çürütür.

Ek 2. Kuşkuculuk yalnızca bir ikircim öğretisi olarak görülmemelidir; tersine, kendi sorunu açısından, e.d. tüm sonluların hiçliğinden saltık olarak pekindir. Salt ikircim duyan biri gene de ikirciminin çözülebileceği ve aralarında yalpaladığı belirlenimlerden birinin ya da ötekinin kendini sağlam ve gerçek birşey olarak göstereceği umuduna sarılır. Buna karşı gerçek Kuşkuculuk ise anlağın sağlam saydığı herşey üzerine tam bir umutsuzluktur, ve bundan doğan duygu sarsılmazlık ve kendi içinde tam bir dinginliktir. Bu antikçağın soylu Kuşkuculuğudur ve böyle olarak özellikle Sextus Empiricus'un yazılarında sergilenmiş ve Roma'nın son zamanlarında Stoacıların ve Epikürcülerin inakçı dizgelerinin bütünleyici bir yanı olarak gelişmiş biçimini kazanmıştır. Bu yüksek antikçağ Kuşkuculuğu daha önce (§ 39) değinilmiş olan ve bir yandan Eleştirel Felsefeyi öncelerken öte yandan ondan kaynaklanan o modern Kuşkuculuk ile karıştırılmamalıdır; bu daha sonraki Kuşkuculuk başlıca duyulurüstünün gerçeklik ve pekinliğini yadsımdan ve buna karşı duyulur olanları ve dolaysız duyumda bulunanları kendilerine sarılmanızı gereken şeyler olarak görmekten oluşuyordu.

Kuşkuculuk günümüzde de sık sık tüm olumlu bilginin ve böylece olumlu bilgiyle ilgili olduğu ölçüde felsefenin de direnilemez bir düşmanı olarak görülür; ama buna karşı belirtmek gerek ki gerçekte Kuşkuculuktan korkması gereken ve ona karşı bir direnç gösteremeyen yalnızca soyut anlağa özgü sonlu düşüncedir, ve felsefe ise Kuşkuculuğu bir kıpı olarak, eytişimsel kıpı olarak kendi içinde kapsar. Ama felsefe, Kuşkuculuğun tersine, Eytışimin salt olumsuz sonucunda durup kalmaz. Kuşkuculuk kendi sonucunu yanlış tanıır çünkü ona yalın, e.d. soyut bir olumsuzlama olarak sarılır. Ama Eytışim

sonucu olarak olumsuzlu alırken, bu sonuncusu, sözcüğün tam anlamıyla bir sonuç olarak, aynı zamanda olumludur, çünkü kendisinden sonuçlandığını ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsar ve onsuз değildir. Bu ise Mantıksalın üçüncü biçiminin, e.d. *kurgulya* da olumlu-ussal biçimin temel belirlenimidir.

§ 82

(γ) *Kurgul* ya da *Olumlu-Ussal* kipi karşıtlıkları içindeki belirlenimlerin birliğini kavrar, — bunların çözülüş ve geçişlerinde kapsanan *olumlu* öge.

(1) Eytışimin *olumlu* bir sonucu vardır, çünkü *belirli* bir *içerik* taşır ya da sonucu gerçekte *boş*, *soyut yokluk* değil ama *belli belirlenimlerin* olumsuzlanmasıdır; ve bunlar sonuçta kapsanırlar, çünkü sonuç dolaysız bir *yokluk* değil ama bir sonuçtur. (2) Bu Ussal [sonuç] düşünsel ve giderek soyut olmasına karşın aynı zamanda *somuttur*, çünkü *yalın*, *biçimsel* birlik değil, tersine *ayrı belirlenimlerin birliği*dir. Öyleyse bütününde felsefenin yalın soyutlamalarla ya da biçimsel düşüncelerle hiçbir işi yoktur, tersine, felsefe yalnızca somut düşüncelerle ilgilenir. (3) *Kurgul* Mantıkta yalın *Anlak Mantığı* kapsar ve bu sonuncusu ondan hemen türetilir; yapılacak tek şey ondan yalnızca Eytışimsel ve Ussal yanları uzaklaştırmaktır; böylece *sıradan Mantık* olarak bilinen şeye döner, sonlulukları içersinde sonsuz sayılan çeşitli düşünce-belirlenimlerini toparlayan bir *anlatıya* indirgenir.

Ek. Ussal öge *içeriğine* göre yalnızca felsefenin iyeliği olmaktan öylesine uzaktır ki, tersine, eğitimin ve tinsel gelişimin hangi basamağında olurlarsa olsunlar tüm insanlar için bulunduğu söylenmelidir; ve bu anlamdadır ki insan eskiden beri haklı olarak ussal bir varlık olarak adlandırılmıştır. Ussal olanı bilmenin görgül genel yolu ilk önce önyargı ve varsayım yoludur, ve Ussalın ırası, önceki tartışmayı izlersek (§ 45), genel olarak koşulsuz birşey ve böylece kendi belirliliğini kendi içinde kapsayan birşey olmaktadır. Bu anlamda insan her şeyden önce Tanrıyı biliyorsa, ve onu bütünüyle öz-belirlenimli birşey olarak biliyorsa, Ussal olanı bilir. Yine, bir yurttaşın kendi ülkesi ve bunun yasaları üzerine bilgisi Ussalın bir bilgisi olacaktır, eğer bunlar onun için onlara kendi bireysel istenci ile boyun eğeceği koşulsuz ve aynı zamanda evrensel güçler olarak geçerli iseler; ve aynı anlamda, çocuğun bilgisi ve istenci de ussaldır, eğer büyüklerinin istencini biliyor ve istiyorsa.

Dahası, genelde *Kurgul* kipi, *düşünölmekte* olduğu sürece, Ussaldan (ve hiç kuşkusuz Olumlu-Ussaldan) başka birşey değildir. Gündelik yaşamda *Spekülasyon* ya da *Kurgu* anlatımı oldukça bulanık ve aynı zamanda altgüdümlü bir anlamda kullanılır, örneğin evlilik ya da tecim alanına düşen bir

spekülasyondan söz edildiğinde olduğu gibi; bununla anlatılmak istenen şey yalnızca bir yandan dolaysızca içinde bulunulan durumun ötesine geçilmesi gerektiği, ve öte yandan böyle bir kurgunun içeriğini oluşturan şeyin ilkin salt öznel birşey olmasına karşın gene de böyle kalmaması, ama olgusallaştırılması ya da nesnellığe çevrilmesi gerektiğidir.

Daha önce İdea ile ilgili olarak belirtilmiş olanlar dilin bu gündelik kullanımında Kurgu terimi açısından da geçerlidir; buna ek olarak denebilir ki, kendilerini eğitimli sayan birçok insan bile Kurgudan kesinlikle *yalnızca* öznel bir şey anlamında söz eder; derler ki, doğal ya da tinsel durumlar ve ilişkiler üzerine belli bir görüş yalnızca kurgul olarak alındığında hiç kuşkusuz çok güzel ve doğru olabilir, ama yaşantılar bununla bağdaşmaz ve edimsellikte böyle birşeye izin verilmez. Buna yanıt olarak denebilir ki, Kurgu gerçek imlemine göre ne geçici olarak, ne de üstelik kesin olarak yalnızca öznel birşeydir; tersine, kesinlikle Anlağın ötelere geçemediği o karşılıkları (dolayısıyla öznel ve nesnel arasında olanı da) ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsayan ve tam bu nedenle kendini somut olarak ve bütünlük olarak tanımlayan birşeydir. Kurgul bir içerik bu nedenle tek-yanlı bir önermede anlatılamaz. Örneğin eğer Saltık öznel ve nesnelin birliğidir dersek, bu hiç kuşkusuz doğrudur, ama gene de burada yalnızca *birlikten* söz edilmiş ve onun vurgulanmış olması ölçüsünde tek-yanlıdır; oysa gerçekte öznel ve nesnel yalnızca özdeş değil ama o denli de ayırırlar.

Burada Kurgul sözcüğü ile ilgili olarak sözünü edebileceğimiz bir başka nokta da bir zamanlar onunla özellikle dinsel bilinç ve içeriği ile bağıntı içinde *gizemsel* olarak belirtilenin anlaşılmış olduğudur. Günümüzde gizemsellik söz konusu olduğunda bunun bir kural olarak esrarengiz ve kavranılmaz ile eşanlamlı sayıldığını görürüz; ve bu esrarengizlik ve kavranılmazlık, ekin ve anlayış yollarındaki değişikliklere göre, kimileri tarafından su götürmez bir gerçeklik olarak, ama başkaları tarafından ise boşanç ve aldanış ile ilgili herşeye bağlı bir özellik olarak görülür. Burada belirtilmesi gereken ilk nokta gizemselin hiç kuşkusuz giz dolu olduğu, ama bunun gene de yalnızca anlık için böyle olduğudur — yalnızca soyut özdeşliğin anlağın ilkesi olması gibi yalın bir nedenle; oysa gizemsel (Kurgul ile eşanlamlı olarak) anlağın yalnızca ayrılık ve karşılıkları içinde gerçek saydığı belirlemimlerin somut birliğidir. Ve eğer gizemsel gerçek olarak kabul edenler onu yine öyle baştan sona gize bürülmüş birşey olarak bırakmakla yetinirlerse, bununla onlar payına söylenen tek şey düşüncenin onlar için de soyut özdeşleştirme anlamını taşıdığı ve Gerçeğe erişebilmek için düşüncenin yadsınması, ya da — genellikle dendiği gibi — Uzun durdurulması gerektiğidir. Ama, gördüğümüz gibi, anlağın soyut düşüncesi sağlam ve enson olmaktan öylesine uzaktır ki, tersine kendini biteviye kendisini ortadan kaldıran ve karşısına dönüştüren birşey olarak tanıtlar; buna karşı genel olarak Ussallık sözcüğün tam anlamıyla karşıtları ideal/düşünsel kıpırlar olarak kendi içinde kapsamaktan oluşur. Ussal olan herşey böylece aynı zamanda gizemsel olarak da belirtilebilir, ve gene de bununla onun yalnızca anlağın ötesine geçtiği söylenmiş olur, hiçbir biçimde

genel olarak düşünce için erişilemez ve kavranamaz olarak görülmesi gerektiği değil.

§ 83

Mantuk üç bölüme ayrılır:

- I. *Varlık öğretisi,*
- II. *Öz öğretisi,*
- III. *Kavram ve İdea öğretisi.*

Eş deyişle, üç Düşünce Öğretisine ayrılır:

- I. *Dolaysızlığı içinde, — kendinde Kavram.*
- II. *Yansıması ve dolaylılığı içinde, — Kavramın kendi-için-varlığı ve görünüşü.*
- III. *Kendi içine geri dönmüslüğü ve gelişmiş kendisinde-kalışı içinde, — kendinde ve kendi için Kavram.*

Ek. Mantiğin burada verilen bölümleri, upkı düşünme yetisi üzerine bu noktaya dek süren bütün tartışma gibi, salt bir önceleme olarak görülmelidirler; ve aklanması ya da tanıtlanması ilk kez düşüncenin kendisinin ayrıntılı bir irdelenişinden çıkabilir; çünkü felsefede tanıtılma nesnenin kendini nasıl kendisi yoluyla ve kendi içinden ne ise o yaptığını göstermek demektir. — Düşüncenin ya da mantıksal İdeanın burada değinilen üç ana basamağının birbirleriyle ilişkileri genel olarak şöyle düşünülecektir. İlk olarak, *Kavram* Gerçek olandır ve daha tam olarak *Varlığın* ve *Özün* Gerçekliğidir, ki bu ikisi, yalıtılmışlıkları içinde kendileri için alındıklarında, bu yüzden aynı zamanda gerçek olmayan şeyler olarak görülmelidir, — *Varlık* ilkin salt *dolaysız* olduğu için, ve *Öz* ilkin salt *dolaylı* olduğu için. Burada ilk olarak şu sorulabilir: Niçin, öyleyse, hemen Gerçek-olan ile değil de Gerçek-olmayan ile başlanır? Buna yanıt Gerçekliğin kendini sözcüğün tam anlamıyla Gerçeklik olarak *gerçeklemesi* gerektiği olacaktır; bu gerçekleştirme burada, Mantiğin içersinde, Kavramın kendini kendisi yoluyla ve kendisi ile dolaylı ve böylece aynı zamanda gerçekten dolaysız olan olarak tanıtılmasından oluşur. Mantıksal İdeanın üç basamağı arasında burada sözü edilen ilişki kendini somut ve olgusal şekli içinde şöyle gösterir: Tanrı, ki Gerçekliktir, bu Gerçekliği içinde, e.d. saltık Tin olarak, bizim tarafımızdan ancak aynı zamanda onun tarafından yaratılan Evreni, Doğayı ve sonlu Tini ondan ayrımları içinde gerçek-olmayan olarak tanıdığımız sürece bilinir.

Mantığın Birinci Bölümü

Varlık Öğretisi

§ 84

Varlık salt *kendinde* Kavramdır; belirlenimleri '*olan*' belirlenimlerdir ve ayrımları içinde birbirlerine karşı birer *başkadırlar*, ve daha öte belirlenimleri (eytışimselin biçimi) *başkasına* bir *geçistir*. Bu öte-belirlenim *kendinde* varolan Kavramın hemen bir *ortaya koyuluşu* ve böylelikle açılışı ve aynı zamanda Varlığın *kendi-içine-gidişi*, kendi içinde bir derinleşmesidir. Kavramın Varlık alanında açımlanması Varlığın bütünlüğü olurken, böylelikle Varlığın dolaysızlığı ya da Varlık olarak Varlık biçimi de ortadan kalkar.

§ 85

Varlığın kendisi ve onu izleyen belirlenimleri, ve ayrıca genel olarak mantıksal belirlenimler Saltığın tanımları olarak, *Tanrının metafiziksel tanımları* olarak görülebilirler; ya da, daha tam olarak, her zaman yalnızca bir alanın ilk yalın belirlenimi, ve sonra, ayırmadan yalın kendi ile bağıntıya geri dönüş olarak, üçüncüsü. Çünkü Tanrıyı metafiziksel olarak tanımlamak doğasını genel olarak *düşüncelerde* anlatmak demektir; ve Mantık henüz düşünce biçiminde oldukları sürece tüm düşünceleri kapsar. Buna karşı *ikinci* belirlenimler ise, *ayrımları* içinde birer alan olarak, *sonlunun* tanımlarıdır. Ama tanım biçimi kullanılacak olursa, bu tasarımsal bir dayanağın göz önüne getirildiğini imler; çünkü *Saltık* bile, Tanrıyı düşünceanın anlam ve biçiminde anlatması gereken birşey olarak, yüklemi ile, düşüncelerdeki belirli ve edimsel anlatım ile ilişki içinde salt *sanısal* bir düşünce, kendi için belirsiz bir dayanak olarak kalır. Düşünce, burada herşeyin çevresinde döndüğü olgu, yalnızca yüklemde kapsandığı için, önerme biçimi de tıpkı o özne gibi bütünüyle gereksiz birşeydir (bkz. § 31, ve aşağıda Yargı ile ilgili bölüm [§ 166 vs.]).

Ek. Mantıksal İdeanın her bir alanı kendini bir belirlenimler bütünlüğü ve Saltığın bir betimlenişi olarak tanıtar. *Nitelik*, *Nicelik* ve *Ölçü* gibi üç basamağı kendi içinde kapsayan Varlık için de bu böyledir. *Nitelik* ilk olarak Varlık ile özdeş belirliliktir, öyle bir yolda ki, eğer birşey Niteliğini yitirirse, ne ise o

olmaya son verir. *Nicelik* buna karşı Varlığa dışsal, onun için ilgisiz belirliliktir. Böylece, örneğin bir ev, ister büyük olsun isterse küçük, ne ise öyle kalır, ve kırmızı, ister açık olsun isterse koyu, kırmızı kalır. Varlığın üçüncü basamağı, *Ölçü*, ilk ikisinin birliğidir, nitel Nicelik. Tüm şeylerin Ölçüleri vardır, e.d. nicel olarak belirlidirler, ve şu ya da bu büyüklükte olmalarına karşı ilgisizdirler; ama aynı zamanda bu ilgisizliğin de sınırı vardır ki, biraz daha çok ya da az ile aşılsa şeyler olmuş oldukları gibi olmaya son verirler. Ölçüyü İdeanın ikinci ana alanına, *Öze* ilerleme izler.

Varlığın burada değinilen üç biçimi, yalnızca ilk olmaları nedeniyle, aynı zamanda en yoksul, e.d. en soyut biçimlerdir. Dolaysız, duyusal bilinç, aynı zamanda düşünen olarak davrandığı sürece, özellikle soyut Nitelik ve Nicelik belirlenimleri ile sınırlıdır. Bu duyusal bilinç genellikle en somut ve bu yüzden aynı zamanda en varsıl bilinç olarak görülür; bu gene de salt gerece göre böyledir, ama düşünce içeriği açısından ise gerçekte en yoksul ve en soyut bilinçtir.

A Nitelik

a. Varlık

§ 86

Arı Varlık başlangıcı yapar, çünkü belirlenimsiz, yalın, dolaysız birşey olarak o denli de arı düşüncedir; ilk başlangıç ise dolaylı ya da daha öte belirli birşey olamaz.

Bilimin soyut boş *Varlık* ile başlamasına karşı yöneltilebilecek tüm kuşklar ve uyarılar başlangıcın doğasının kendisi ile birlikte neyi getirdiğinin yalın bilinci yoluyla kalkacaklardır. Varlık Ben = Ben olarak, *saltık ayrımsızlık* ya da *özdeşlik* vb. olarak belirlenebilir. Ya saltık olarak *pekin* birşey, e.d. öz-pekinlik ile, ya da *saltık Gerçeğin* bir tanımı ya da sezgisi ile başlama gereksiniminde, bu ve buna benzer biçimlere sanki ilk olmaları gerekirmiş gibi bakılabilir. Ama bu biçimlerden her birinin içersinde daha şimdiden *dolaylılık* olduğu için, bunlar gerçek ilk değildirler; dolaylılık bir ilkten bir ikinciye geçmişliği ve kendinden ayrı birşeyden doğmuşluğu imler. Eğer Ben = Ben ya da giderek anlıksal sezgi gerçekten de yalnızca ilk olan olarak alınrsa, o zaman bu arı dolaysızlıkta *Varlıktan* başka hiçbirşey yoktur: tıpkı, evrik olarak, arı Varlığın da bundan böyle bu soyut olmayan ama kendi içinde dolaylılık kapsayan Varlık olarak arı düşünce ya da sezgi olması gibi.

Eğer *Varlık* Salтуğun yüklemi olarak bildirilirse, bu onun ilk tanımını verir: *Saltık Varlıktır*. Bu (düşüncede) saltık olarak en başta duran, en soyut ve en yetersiz tanımdır. Eleatiklerin tanımıdır, ama aynı zamanda ayrıca Tanrının *tüm olgusalılıklarının toplamı* olarak bilinen tanımıdır. Buna göre her olgusalılıkta bulunan sınırlanmışlık soyutlanacak, öyle ki Tanrı yalnızca tüm olgusalılıktaki *olgusal*, *en-olgusal* olacaktır. Gene de olgusalılığın daha şimdiden bir derin-düşünce ögesi [ya da dolaylılık] kapsadığı Jacobi'nin Spinoza'nın Tanrısı üzerine "O *tüm belirlirli-varlıktaki Varlık* ilkesidir" sözlerinde dolaysızca anlatılır.

Ek 1. Düşünme başlayacağı zaman, arı belirlenimsizliği içindeki düşünceden başka hiçbir şeyimiz yoktur, çünkü birşey ve bir başkası olmaksızın belirlenim olamaz; ve başlangıçta henüz hiçbir "başkası" yoktur. Belirlenimsiz olan, burada onu önümüzde bulduğumuz gibi, dolaysız olandır, dolaylı belirlenimsizlik değil, tüm belirlirliğin ortadan kaldırılmışlığı değil, tersine belirlenimsizliğin dolaysızlığı, tüm belirlirlikten önceki belirlenimsizlik, herşeye karşı ilk olan belirlenimsizdir. Ve buna Varlık deriz. Bu duyumsanmaz, sezilmez, tasarımılanmaz, tersine arı Düşüncedir, ve böyle olarak başlangıcı yapar. Öz de belirlenimsizdir, ama öyle bir belirlenimsiz ki, önceden dolaylılık içinden geçmiş olmakla belirlenimi daha şimdiden ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsar.

Ek 2. Mantıksal İdeanın değişik basamaklarını Felsefe Tarihinde birbiri ardına ortaya çıkan felsefi dizgeler şeklinde buluruz ki, bunlardan her biri Salтуğun tikel bir tanımını kendine temel alır. Nasıl mantıksal İdeanın açınımı kendini soyuttan somuta bir ilerleme olarak tanıtlıyorsa, Felsefe Tarihinde de en erken dizgeler en soyut ve böylece aynı zamanda en yoksul dizgeler olarak görünürler. Erken felsefi dizgelerin sonrakilerle ilişkileri genel olarak mantıksal İdeanın önceki basamaklarının sonrakilerle ilişkilerine benzer, ve hiç kuşkusuz sonrakilerin öncekileri ortadan kaldırılmış olarak kendi içlerinde kapsıyor oldukları bir yolda. Felsefe Tarihinde karşılaşılan ve çoğu kez yanlış anlaşılan bir olgunun, bir felsefi dizgenin bir başkası tarafından, ya da daha doğrusu öncekinin sonraki tarafından çürütülmesinin gerçek imlemi budur. Bir felsefenin çürütülmesi söz konusu olduğunda, bu ilkin yalnızca soyut olumsuz bir anlamda alınır, öyle bir yolda ki, çürütülen dizge artık geçerliliğini bütününde yitirmiştir, işi bitmiştir ve bir yana atılmalıdır. Eğer bu böyle olsaydı, Felsefe Tarihi incelemesinin baştan sona acıklı bir iş olarak görülmesi gerekirdi, ve bu çaba zamanın akışı içinde ortaya çıkan tüm felsefi dizgelerin nasıl çürütüldüklerini öğretmekten başka bir işe yaramazdı. Gene de, tüm felsefelerin çürütülmüş oldukları onaylanmakla birlikte, eşit ölçüde ileri sürülmelidir ki hiçbir felsefe çürütülmüş değildir, ne de çürütülebilir. Bu sonuncusu iki bağlamda böyledir; birincisi, felsefe adına yarasır her felsefe genel olarak İdeayı içeriği olarak taşır; ikincisi, her felsefi

dizge İdeanın açınım sürecindeki tikel bir kıpının ya da tikel bir basamağın sunuluşu olarak görülmelidir. Bir felsefenin çürütülmesi, öyleyse, yalnızca sınırının aşılması ve belirli ilkesinin ideal/düşünsel bir kıpıya indirgenmesi anlamına gelir. Felsefe Tarihi böylece özsel içeriği ile uyumlu olarak geçmiş olan ile değil, tersine bengi olan ve saluk olarak bulunan ile ilgilenir, ve sonuçları açısından insan tininin sapınçlarının bir galerisini değil, tersine tanrısal şekillerden bir Panteonu andırır. Ama bu tanrısal şekiller İdeanın eytişimsel gelişimde birbiri ardına ortaya çıkan değişik basamaklarıdır. Bu arada Felsefe Tarihine düşen görev, daha belirli olarak, bir yandan bu içeriğin onda yer alan açınının arı mantıksal İdeanın eytişimsel açınımı ile ne ölçüde uyuştuğunu, öte yandan ondan ne ölçüde saptığını ortaya çıkarmaktır; böylece burada ilkin Mantığın başlangıcının gerçek Felsefe Tarihinin başlangıcı ile aynı olduğuna değinmek yeterli olacaktır. Bu başlangıcı Eleatiklerde, ve özellikle "Yalnızca Varlık vardır, ve Yokluk yoktur" diyerek Saltığı Varlık olarak kavrayan *Parmenides* te görürüz. Bu felsefenin gerçek başlangıcı olarak görülmelidir, çünkü felsefe genel olarak düşünerek bilmedir —, ve ilk kez buradadır ki arı düşünce sıkı sıkıya yakalanmış ve kendi kendisi için nesnel olmuştur.

İnsanlar hiç kuşkusuz başlangıçtan beri düşünmüşlerdir, ve yalnızca düşünce yoluyla kendilerini hayvanlardan ayırdıklarını söylemek gerekir; ama düşünceyi arılığı içinde ve aynı zamanda gerçekten nesnel olarak görmeye ulaşmak için binlerce yılın geçmesi gerekti. Eleatikler yürekli düşünürler olarak ünlüdürler; ama bu soyut hayranlığa sık sık bu felsefecilerin çok ileri gittikleri, çünkü yalnızca Varlığı Gerçek olarak tanıyarak bilincimizin içeriğini oluşturan başka herşeye Gerçekliği yadsıdıkları biçimindeki gözlem eşlik eder. Salt Varlıkta durup kalmamayacağı hiç kuşkusuz bütünüyle doğrudur; ama bilincimizin daha öte içeriğini sanki Varlığın yanında ve dışında bulunuyormuş gibi ya da ayrıca o da varmış gibi görmek düşüncesizlik olacaktır. Buna karşı gerçek ilişki şudur: Varlık olarak Varlık değişmez bir enson değildir, tersine eytişimsel olarak karşıtına döner ki, benzer olarak dolaysızca alındığında, *Yokluktur*. Herşey bir yana, önemli olan nokta Varlığın ilk arı düşünce olmasıdır, ve başlangıç başka ne ile yapılırsa yapılsın (Ben = Ben ile, saltık ayrımsızlıkla ya da Tanrının kendisi ile), bu başkası ilkin salt tasarımlanmış birşeydir, düşünülmüş birşey değil, ve başlangıç düşünce içeriğine göre sözcüğün sağın anlamıyla yalnızca Varlıktır.

§ 87

Ama bu arı Varlık arı soyutlamadır, böylece saltık-olumsuzdur ki, benzer olarak dolaysızca alındığında, *Yokluktur*.

(1) Buradan Saltığın ikinci tanımı çıkar: Saltık *Yokluktur*. Kendinde-şeyin belirsiz, bütünüyle biçimsiz ve böylece içeriksiz olduğu, ya da Tanrının salt en yüksek Varlık olduğu ve bundan başka birşey olmadığı söylendiği zaman da gerçekte bu tanım

imlenir, çünkü böyleyken ondan az önceki olumsuzluk olarak söz edilmiş olur. Budistlerin herşeyin ilkesi ve o denli de herşeyin enson ereki ve hedefi yaptıkları Yokluk da yine bu aynı soyutlamadır. — (2) Eğer karşıtlık bu dolaysızlık içinde *Varlık* ve *Yokluk* olarak anlatılacak olursa, hiçliği öylesine çarpıcı olacaktır ki, Varlığı sağlamlaştırma ve geçişe karşı koruma çabasına girişmeyi bile gereksizleştirecektir. Gene de bu noktada derin-düşünce Varlık için onu Yokluktan ayırdedecek değişmez bir belirlenim arama işine girişmekten kaçınmaz. Böylece Varlık örneğin o tüm değişim içinde kalıcı, sonsuz ölçüde belirlenebilir *Özdek* vb. olarak, ya da giderek derin-düşünceye bile başvurulmaksızın herhangi bir *tekil* varoluş olarak, en yakındaki duyuşal ya da tinsel birşey olarak alınır. Ama tüm böyle daha öte ve daha somut belirlenimler bundan böyle Varlığı *arı Varlık* olarak, burada başlangıçtaki dolaysızlığı içinde olduğu gibi bırakmazlar. Varlık salt bu arı belirlenmemişlikte ve onun yoluyla *Yokluktur*, *söylenemez* birşeydir; Yokluktan ayrımı salt bir *sanıdır*, *denmek istenen* birşeydir. — Önemli olan biricik nokta bu başlangıçların bu boş soyutlamalardan başka birşey olmadıklarının, bunlardan her birinin tıpkı öteki denli boş olduğunun bilincidir; Varlıkta ya da her ikisinde birden değişmez bir anlam bulma *dürtüsü* Varlığı ve Yokluğu daha öteye götüren ve onlara gerçek, e.d. somut bir anlam veren *Zorunluğun* kendisidir. Bu ilerleme mantıksal işleyiş, ve ortaya çıkanda kendini sergileyen akıştır. Varlık ve Yokluk için daha derin belirlenimler *bulan* derin-düşünce mantıksal düşüncedir ki onun yoluyla bu belirlenimler kendilerini olumsal değil ama zorunlu bir kipte üretirler. — Onları içeren her sonraki imlem buna göre yalnızca *Saltığın daha tam bir belirlenimi* ve *daha gerçek bir tanımı* olarak görülmelidir; böyle bir sonuç bundan böyle Varlık ya da Yokluk gibi boş bir soyutlama değil ama içine her ikisini de, Varlığı olduğu gibi Yokluğu da kıpırlar olarak alan somut birşey olacaktır. — Kendi başına alındığında, Yokluğun en yüksek biçimi *Özgürlük* olacaktır, ama Özgürlük ancak kendini kendi içinde en yüksek yeğinliğe dek derinleştirmiş ve kendisi bir olumlama, dahası saltık olumlama olmuşsa olumsuzluktur.

Ek. Varlık ve Yokluğun ayırdedilmeleri ilkin yalnızca *gerekir*, e.d. ayrımları ilkin salt *kendindedir*, henüz *koyulmuş* değildir. Bir ayrımdan söz ederken genellikle biri ötekinde bulunmayan bir belirlenimi olan *ikişey* düşünürüz. Oysa Varlık yalnızca saltık olarak belirlenimsiz olandır, ve Yokluk da bu aynı

belirlenimsizliktir. Bu ikisinin ayrımı böylece salt sanısal bir ayrım, bütünüyle soyut bir ayırmadır ki aynı zamanda bir ayrım değildir. Tüm başka ayrım durumlarından her zaman bir de ayırdedilenleri kendi altında kapsayan ortak bir nokta buluruz. Örneğin iki ayrı türden söz ediyorsak, burada tür ikisine de ortak olandır. Benzer olarak deriz ki, doğal ve tinsel kendilikler vardır. Burada kendilik her ikisine de ortaktır. Buna karşı Varlık ve Yokluk durumunda ayrım dayanaksızlığı içindedir, ve her iki belirlenim de aynı dayanaksızlık oldukları için ayrımı bir ayrım değildir. Eğer dense ki Varlık ve Yokluğun her ikisi de düşüncedir ve böylece düşünce her ikisine de ortak olandır, o zaman burada Varlığın tikel, belirli bir düşünce olmadığı, ama tersine bütünüyle belirsiz ve tam bu nedenle Yokluktan ayırdedilmeyen bir düşünce olduğu gözden kaçırılmış olur. — Yine hiç kuşkusuz Varlığı saltuk varsılık olarak ve Yokluğu ise saltuk yoksulluk olarak tasarılmamak da olanaklıdır. Ama tüm evrene bakıp da herşeyin var olduğu söylenir ve daha öte hiçbir şey söylenmezse, o zaman belirli herşey uzaklaştırılmış ve böylece saltuk doluluk yerine yalnızca saltuk boşluk alınmış olur. Aynı şeyi Tanrının yalın Varlık olarak tanımı üzerine uygulamak da olanaklıdır; ama bu tanımın Budistlerin tanımlarının karşısında daha yüksek bir değeri olduğu söylenemez — Budistler ki Tanrıyı Yokluk olarak görür ve bundan çıkarak insanın kendini yok ederek Tanrı olacağını ileri sürerler.

§ 88

Yokluk bu dolaysız ve kendine özdeş Yokluk olarak o denli de evrik olarak *Varlık* olan ile aynıdır. Varlığın olduğu gibi Yokluğun Gerçekliği de öyleyse ikisinin *birliği*dir; bu birlik *Oluştur*.

(1) “*Varlık ve Yokluk aynıdır*” önermesi *tasarım* yetisi ya da anlık için öylesine paradoksal bir önerme olarak görünür ki, belki de ciddiye alınması bile gerekmez. Gerçekten de bu düşünce-den beklenebilecek en zor işlerden biridir, çünkü Varlık ve Yokluk karşıtlığı bütün *dolaysızlığı* içinde, e.d. terimlerden hiç birinde onun ikinci ile bağıntısını kapsayacak bir belirlenim *koyulmuş* olmaksızın sergilerler. Ama, yukarıdaki §’da gösterildiği gibi, bu belirlenimi *kapsarlar*, — bir belirlenim ki ikisinde de bütünüyle aynıdır. Birliklerinin çıkarsanması bu düzeye dek bütünüyle *çözünseldir*; tıpkı, genel olarak, felsefenin bütün bir ilerlemesinin yöntemsel olarak, e.d. *zorunlu* olarak yalnızca bir Kavramda daha şimdiden kapsanmakta olanın *ortaya koyulmasından* başka birşey olmaması gibi. — Ama Varlık ve Yokluğun bir olduklarını söylemek ne denli doğruysa, *bütünüyle ayrı* olduklarını, birinin öteki olan *olmadığını* söylemek de o denli doğrudur. Ancak ayrımı burada henüz kendini belirlemiş olmadığı için (çünkü Varlık ve Yokluk henüz dolay-

sızdırlar), bu yüzden, onlarda olduğu biçimiyle, *söylenemeyen*dir, salt bir *sanı* ya da *denmek istenendir*.

(2) Varlık ve Yokluk aynıdır önermesini gülünçleştirmek için ya da daha doğrusu bu önermenin sonuçları ve uygulamaları oldukları yolunda gerçek dışı bir inanca ile tutarsızlıklar ortaya sürmek için kafa yormak gerekmez; örneğin derler ki, eğer Varlık ile Yokluk özdeş ise, o zaman evim, iyeliklerim, soluduğum hava, bu kent, güneş, hak, Tin, Tanrı, — tüm bunların *olmaları* ya da *olmamaları* aynı şeydir. Bu tür örneklerde *bir yandan* el altından ortaya *tikel amaçlar*, birşeyin *benim* için taşıdığı *yararlık* sürülür ve yararlı şeyin var ya da yok olmasının *benim için* ilgisiz olup olmadığı sorulur. Gerçekte felsefe sözcüğün tam anlamıyla öyle bir öğretilerdir ki, insanı sonlu erek ve niyetlerin sonsuz kalabalığından özgürleştirerek onlara karşı ilgisizleştirir, böylece bu tür şeylerin olmaları ya da olmamaları gibi bir sorun onun için bütün anlamını yitirir. Ama gene de belirtmek gerek ki, bir *içerik* söz konusu olur olmaz, geçerli olarak *varsayılan* daha başka varoluşlar, erekler vb. ile bir bağlantı kurulur, ve *belirli bir içeriğin* Varlığının ya da Yokluğunun *aynı* olup olmadığı böyle *sayıtlara* bağımlı kılınır. Böylece Varlık ve Yokluğun boş ayrımı yerine gizlice ortaya *içerikli* bir ayrım sürülür. — *Öte yandan*, yine o örneklerde yalnızca Varlık ya da Yokluk belirlenimleri altına getirilenler kendilerinde özsel erekler, saltık varoluşlar ve düşüncelerdir. Böyle somut nesnelerin yalnızca *olma* ya da *olmamadan* bütünüyle başka imlemleri vardır; Varlık ve Yokluk gibi eksik ve dar soyutlamalar — ki bunlar salt başlangıç belirlenimleri oldukları için bulunabilecek en eksik belirlenimlerdir — o nesnelerin doğaları için bütünüyle yetersizdir; gerçek içerik bu soyutlamaların kendilerinin ve karşısavlarının çok öteleğinde yatar. — Ne zaman somut birşey Varlık ve Yokluk belirlenimlerinin altına sürülmek istense, boş kafalılık olağan yanılgısını sergiler, söz konusu olandan bütünüyle başka birşeyin tasarımını alarak bunun üzerine konuşur, ve burada yalnızca soyut Varlığın ve Yokluğun söz konusu olduğunu göremez.

(3) Kolayca denebilir ki Varlık ve Yokluğun birliği *kavranamaz*. Oysa bunun Kavramı önceki paragraflarda verilmiştir ve bu verilenden daha ötesi değildir; onu kavramak bunları ayırmsamaktan başka birşey değildir. Öte yandan, “kavrama” sözcüğü ile gerçek Kavramın kendisinden çok daha başka birşey anlaşılır; daha karmaşık, daha varsıl bir bilinç, bir

tasarım istenir, öyle ki bir Kavram sıradan kılıgı içindeki düşüncenin yakından tanıdığı daha somut bir durum olarak sunulabilsin. Kavranamazlık yalnızca soyut düşüncelere tüm duyuşal karışımlardan arı olarak sıkıca sarılabılme ve kurgul önermeleri kafaya sığdırabilme alışkanlığından yoksunluğu anlatıyor olduğu sürece, bu konuda söylenmesi gereken tek şey, felsefeye özgü bilme kipinin hiç kuşkusuz gündelik yaşamdaki alışıldık bilme yollarından olduğu gibi başka bilimlerde egemen olan bilme kipinden de ayrı olduğudur. Ama “kavramama” yalnızca Varlık ve Yokluğun birliğini tasarımılayamama ise, o zaman gerçekte bu öylesine seyrek karşılaşılan bir durumdur ki, tersine, herkesin kafasında bu birliğe ilişkin sayılamıyacak denli çok tasarım bulunur, ve böyle tasarımları taşımıyor olmak ancak insanın önündeki Kavramı bu tasarımların herhangi birinde tanımamasını ve bunları onun birer örneği olarak bilmemesini anlatır. Kavramın en yakın örneği *Oluştur*. Herkesin kafasında bir *Oluş* tasarımı vardır ve giderek bunun [herkes için] *tek bir* tasarım olduğunu da kabul edecektir; dahası, çözümlendiği zaman, *Varlık* belirleniminin, ama ayrıca bunun saltık başkasının, *Yokluğun* da onda kapsandığını kabul edecektir; ve kabul edecektir ki, bu iki belirlenim ayrılmaksızın bu *bir* tasarımda bulunurlar ve böylece *Oluş* Varlık ve Yokluğun birliğidir. — Yine, eşit ölçüde yakında duran bir başka örnek te *başlangıçtır*; şey başlangıcında *henüz yoktur*, ama başlangıç yalnızca onun *Yokluğu* değildir, tersine *Varlığı* daha şimdiden orada bulunur. Başlangıcın kendisi de *Oluştur*, ama daha öte bir ilerlemenin göz önünde alındığını anlatır. — Bilimlerdeki olağan gidis yoluna uygun davranabilmek için, Mantiğa arı düşünsel başlangıç tasarımı ile, ve öyleyse başlangıç olarak başlangıç tasarımı ile başlanabilir ve daha sonra bu tasarım çözümle- nebilirdi; o zaman belki de çözümlemenin sonucu olarak Varlık ve Yokluğun kendilerini bölünmez bir birlik içinde gösterdikleri daha kolay kabul edilebilirdi.

(4) Ama gene de belirtmek gerek ki, “Varlık ve Yokluk *aynıdır*lar” ya da “Varlık ve Yokluğun *birliği*” gibi anlatımlar — ve benzer olarak tüm bu tür *birlikler* (özne ve nesnenin birliği vb.) — haklı olarak uygunsuz görülürler, çünkü belli bir çarpıklık ve yanlışlıkla yüklüdürler; birliği abartır, ama aynı zamanda yine onda yatan türlülüğü (çünkü birlikleri ortaya koyulanlar örneğin Varlık ve Yokluktur) bildirmeyi ve tanımayı başaramadıkları için onu uygunsuz bir biçimde soyutlayıp

gözardı ediyor görünürler. Gerçekte kurgul bir belirlenim kendini böyle bir önermenin biçiminde doğru olarak anlatamaz: birlik aynı zamanda *bulunan* ve *ortaya koyulan* bir türülülük içinde kavranmalıdır. *Oluş* Varlık ve Yokluğun sonuçlarının gerçek anlatımıdır, onların birliğidir; ama yalnızca Varlık ve Yokluğun *birliği* değildir, tersine o denli de kendi içinde *dinginsizliktir*, — bir birlik ki, yalnızca kendi-ile-bağıntı olarak devimsiz değildir, tersine Varlık ve Yokluğun ondaki türülülükleri yoluyla kendi içinde kendine karşıdır. — Buna karşı, *Belirli-Varlık* bu *birliktir* ya da bu birlik biçimindeki *Oluştur*; bu nedenle belirli-Varlık *tek-yanlı* ve *sonludur*. Karşıtlık sanki yitmiş gibidir; yalnızca *kendinde* birlikte kapsanmış ama birlikte *ortaya koyulmamıştır*.

(5) “Varlık Yokluğa ve Yokluk Varlığa geçiştir” önermesinin, bu *Oluş* önermesinin karşısında, “*Yokluktan yokluk gelir*,” “Birşey ancak birşeyden olur” önermesi, Kamutanrıclığın, özdeğin bengiliği öğretisinin önermesi durur. Eskiler “Birşey birşeyden gelir” ya da “Yoktan yok gelir” önermesinin gerçekte *Oluşu* ortadan kaldırdığı gibi yalın bir gözlemi gözden kaçırmıyorlardı; çünkü “oluşturan” ve “oluşan” bir ve aynıdır; o önerme yalnızca soyut anlak-özdeşliği için geçerlidir. Ama “Yokluktan yokluk gelir,” “Birşey birşeyden gelir” önermelerinin çağımızda bile tam bir saflıkla ileri sürüldüklerini görmek, ve bunun bu önermelerin Kamutanrıclığın temeli olduklarının en küçük bir bilinci bile olmaksızın ve eskilerin bu önermeler üzerine söylenebilecek herşeyi söylemiş oldukları bilinmeksizin yapıldığını görmek yalnızca şaşırtıcıdır.

Ek. *Oluş* ilk somut düşünce ve öyleyse ilk Kavramdır; buna karşı Varlık ve Yokluk ise boş soyutlamalardır. Varlığın Kavramından söz ediyorsak, bu yalnızca *Oluştan* söz etmek anlamına gelecektir, çünkü Varlık olarak Varlık boş Yokluktur ve Yokluk olarak ise boş Varlık. Varlıkta öyleyse Yokluğu buluruz ve Yoklukta Varlığı; bu Varlık ise, ki Yoklukta kendi kendisinde kalır, *Oluştur*. *Oluşun* birliğinde ayrımı atlamamak gerekir, çünkü o olmaksızın yine kaçınılmaz olarak soyut Varlığa geri düşülecektir. *Oluş* yalnızca Varlığın gerçekliğine göre koyulmuşludur.

Sık sık düşüncenin Varlığa karşı olduğunun ileri sürüldüğü duyulur. Bu ileri sürüldüğü zaman sorulacak ilk şey Varlıktan neyin anlaşıldığıdır. Varlığı derin-düşünce tarafından belirlendiği yolda alırsak, onun yalnızca salık olarak özdeş ve olumlu birşey olduğunu söyleyebiliriz. Ve daha sonra düşünceyi irdelersek, onun da en azından benzer olarak bütünyle kendine özdeş olduğu gözümüzden kaçmaz. Varlığa ve Düşünceye, ikisine de böylece aynı belirlenim düşer. Ama Varlık ve Düşüncenin bu özdeşliği somut olarak

alınmamalı ve böylece varolan birşey olarak taşın düşünen bir insanla aynı olacağı söylenmemelidir. Somut birşey genel olarak soyut bir belirlenimden bütünüyle başka birşeydir. Oysa Varlık durumunda somut hiçbirşey söz konusu değildir, çünkü Varlık sözcüğün tam anlamıyla yalnızca soyut olandır. Ve böylelikle kendi içinde sonsuz ölçüde somut olan Tanrının Varlığına ilişkin soru da bütünüyle önemsizleşir.

Oluş ilk somut düşünce-belirlenimi olarak aynı zamanda ilk gerçek düşünce-belirlenimidir. Felsefe Tarihinde mantıksal İdeanın bu basamağına karşılık düşen dizge *Herakleitos*'un felsefesidir. Herakleitos "Herşey akıyor" (πάντα ρεῖ /panta rei) dediği zaman, bu *Oluş*un var olan herşeyin temel belirlenimi olduğunu anlatıyordu; buna karşı Eleatikler ise, daha önce belirtildiği gibi, Varlığı, değişmez ve süreçsiz Varlığı biricik Gerçek olarak düşünüyordular. Eleatiklerin ilkesiyle ilgili olarak *Demokritos*²⁰ şunları söyler: "Varlık Yokluktan daha çoğu değildir" (οὐδὲν μᾶλλον τὸ ὄν τοῦ μὴ ὄντος ἐστί); ve burada soyut Varlığın olumsuzluğu ve onunla kendi soyutluğu içinde eşit ölçüde dayanıksız olan Yokluğun Oluşturma ortaya koyulan özdeşliği anlatılır. — Burada aynı zamanda bir felsefi dizgenin bir başkası tarafından gerçek çürütülüşünün bir örneğini de görürüz ve çürütme çürütülen felsefenin ilkesini kendi cytışımı içinde göstermekten ve İdeanın daha yüksek bir somut biçiminin ideal/düşünsel kıpısına indirgemekten oluşur. — Dahası, Oluş da yine kendinde ve kendi için henüz çok yoksul bir belirlenimdir ve kendini kendi içinde derinleştirmesi ve doldurması gerekir. Oluşun kendi içinde böyle bir derinleşmesini örneğin *Yaşamda* buluruz. Yaşam bir Oluştur, ama Yaşam Kavramı bununla tükenmez. Daha da yüksek biçimindeki Oluşu *Tinde* buluruz. Tin de bir Oluştur, ama yalın mantıksal Oluştan daha yeğın, daha varsıl bir Oluş. Birlikleri Tin olan kıpılar yalın Varlık ve Yokluk soyutlamaları değil, ama mantıksal İdea ve Doğa dizgeleridir.

b. Belirli-Varlık

§ 89

Oluşturma Yokluk ile bir olarak Varlık, böylece Varlık ile bir olarak Yokluk, yalnızca yiten yanlardır; Oluş kendi içindeki çelişkisi yoluyla içinde ikisinin de ortadan kaldırıldıkları birliğe sönür; sonucu böylece *belirli-Varlıktır*.

Bu ilk örnekte § 82 ve aynı yerdeki Notta verilmiş olanlar ilk ve son kez anımsanmalıdır; bilmede ilerleme ve gelişmeye temel olabilecek biricik şey sonuçlara gerçeklikleri içinde sarılmaktır. Eğer herhangi bir nesnede ya da Kavramda çelişki

²⁰[Alıntılanan parça Demokritos'tan (Diels Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Demokrit B 156).]

gösteriliyorsa (ve genel olarak içinde çelişkinin, e.d. karşıt belirlenimlerin gösterilemeyeceği ve gösterilmemesi gereken *hiçbirşey* yoktur; anlağın soyutlaması *tek bir* belirlilik üzerine zoraki direktme, orada yatan öteki belirliliğin bilincini bulanıklaştırma ve uzaklaştırma çabasıdır), — eğer böyle bir çelişki tanınıyorsa, buradan yapılan çıkarsama çoğu kez şudur: “*Öyleyse bu nesne yoktur*”; böylece ilk olarak *Zenon*’dur ki devimin kendi ile çeliştiğini, ve buna göre *olmadığını* belirtmişti; yine, *ortaya çıkış* ve *yitip gidiş*, Oluşun bu iki türü, eskiler tarafından gerçek olmayan belirlenimler olarak kabul edildi ve bu anlayış “*Bir*, e.d. Saltık, ne ortaya çıkar, ne de yiter” sözleriyle anlatıldı. Bu eýtışim böylece sonuçların yalnızca olumsuz yanlarında durup kaldı ve aynı zamanda edimsel olarak bulunanı, *belirli* olan sonucu soyutladı, — burada arı *Yokluğu*, ama bir *Yokluk* ki kendi içinde Varlığı kapsar, ve benzer olarak, bir Varlık ki içinde Yokluğu kapsar. Böylece (1) Belirli-Varlık Varlık ve Yokluğun birliğidir, öyle ki onda bu belirlenimlerin dolaysızlıkları ve böylece bağıntılarında çelişkileri yiter, — bir birlik ki, onda bu belirlenimler yalnızca kıpıldırırlar; (2) sonuç ortadan kaldırılmış çelişki olduğu için, kendi ile *yalın birlik* biçimindedir ya da kendisi bir *Varlık*, ama olumsuzlama ya da belirlilik ile bir Varlıktır; kıpılarından *birinin*, Varlığın *biçiminde* koyulmuş Oluştur.

Ek. Sıradan tasarım düzeyinde bile kabul edilir ki, eğer bir Oluş varsa orada birşey ortaya çıkar ve böylece Oluşun bir sonucu vardır. Ama burada niçin Oluş salt Oluş olarak kalmaz da bir sonucu olur sorusu doğar. Bu soruya yanıt kendini bize daha önce Oluş olarak göstermiş olan şeyden gelir. Oluş her zaman kendi içinde Varlığı ve Yokluğu kapsar, ve dahası öyle bir yolda ki, bu ikisi her zaman birbirlerine döner ve karşılıklı olarak birbirlerini ortadan kaldırır. Böylece Oluş kendini baştan sona dinginliksiz olan, ama bu soyut dinginliksizlikte kendini saklayamayan birşey olarak tanıtlar; çünkü Varlık ve Yokluk Oluştaki yitikleri ve salt bu onun *Kavramı* olduğu için, böylelikle kendisi de yiten birşeydir, — sanki bir atestir ki, gerecini tüketince kendi içinde söner. Ama bu sürecin sonucu boş Yokluk değil, tersine olumsuzlama ile özdeş Varlıktır ki, bunu *belirli-Varlık* olarak adlandırırız ve birincil imleni açıktır ki *olmuş olmasında* yatar.

§ 90

(α) *Belirli-Varlık* bir *belirliliği* olan Varlıktır, ve bu belirlilik, dolaysız ya da varolan belirlilik olarak, *Niteliktir*. Belirli-Varlık, bu belirliliğinde *kendi içine* yansımış olarak, *belirli bir varlıktır*, *Birşey*dir. — *Belirli-Varlıkta* açman Kategoriler yalnızca özetle verilecektir.

Ek. Nitelik genel olarak Varlık ile özdeş, dolaysız belirliliktir, — daha sonra irdelenecek olan ve hiç kuşkusuz benzer olarak Varlık belirliliği olmasına karşın gene de bundan böyle onunla dolaysızca özdeş olmayan, tersine Varlığa karşı ilgisiz ve onun için dışsal bir belirlilik olan *Niceliğ*ten ayrımı içinde. — Birşey ne ise Niteliği yoluyla odur, ve Niteliğini yitirdiği zaman ne ise o olmaya son verir. Bundan başka, Nitelik özel olarak salt bir sonluluk kategorisidir, ve bu nedenle kendine özgü yerini Tinin dünyasında değil ama yalnızca Doğada bulur. Böylece, örneğin Doğadaki yalın özdekler, oksijen, azot vb., varolan Nitelikler olarak görülmelidirler. Buna karşı Tin alanında Nitelik ancak altgüdümlü bir kipte ortaya çıkar ve ondan Tinin herhangi belirli bir şeklini tam olarak yoğurabilmesi beklenemez. Örneğin Ruhbilimin nesnesini oluşturan öznel Tini irdelersek, hiç kuşkusuz diyebiliriz ki insanda *karakter* olarak adlandırılan yanın mantıksal imlemi onu bir Nitelik olarak sunar; ama bu gene de demek değildir ki karakter o denli de ruha yayılan ve onunla dolaysızca özdeş olan bir belirliliktir; bu bakış açısı Doğanın yukarıda değinilen yalın özdekleri açısından da geçerlidir. Bununla birlikte, sözcüğün tam anlamıyla Nitelik olarak Nitelik kendini belli durumlarda giderek Tinde bile gösterebilir, örneğin bağımsızlığını yitirip hastalıklı bir duruma düştüğü zaman olduğu gibi. Özellikle tutku, ve çılgınlığa dek yeğînleşmiş tutku durumunda olan budur. Bilincini bütünüyle kıskançlık, korku vb. bürümüş çılgın biri için bilincinin Nitelik olarak belirlenmiş olduğunu söylemek yanlış olmaz.

§ 91

Varolan belirlilik olarak Nitelik onda içerilen ama ondan ayırddilen *Olumsuzlamaya* karşıt olarak *Olgusal*lıktır. Olumsuzlama, bundan böyle soyut Yokluk değil ama bir belirli-Varlık ve *Birşey* olarak, yalnızca bu sonuncudaki biçimdir, *Başkalık* olarak vardır. Nitelik, bu başkalık onun öz belirlenimi, ama ilk olarak ondan ayrı olduğu için, *Başkası-için-Varlıktır*, — belirli-Varlığın, Birşeyin bir genleşmesi. Niteliğin genelde Varlığı, başkası ile bu bağıntıya karşıt olarak, *Kendinde-Varlıktır*.

Ek. Tüm belirliliğin temeli olumsuzlamadır (*omnis determinatio est negatio*, Spinoza'nın dediği gibi). Düşüncesiz sanı belirli Şeyi salt olumlu olarak görür ve ona sıkı sıkıya Varlık biçimi altında sarılır. Oysa yalın Varlık işin sonu değildir, çünkü daha önce gösterdiğimiz gibi saltık olarak boş ve aynı zamanda dayanıksızdır. Öte yandan, genel olarak belirli-Varlığın soyut Varlık ile az önce sözü edilen karıştırılmasında gene de doğru birşey yatar, çünkü belirli-Varlıkta olumsuzlama kısıtı bir bakıma ilkin salt örtük olarak kapsanırken, bu kısıt ilk kez kendi-için-Varlıkta özgür olarak ortaya çıkar ve hakkını kazanır. — Bundan başka, eğer belirli-Varlığı varolan belirlilik olarak düşünürsek, o zaman onda *Olgusal*lık ile anlaşılan şeyi buluruz. Böylece örneğin bir tasarın ya da bir niyetin olgusalılığından söz edildiği zaman bundan o tür şeylerin

artık yalnızca içsel ve öznel kalmadıkları, tersine belirli-Varlığa geçmiş oldukları anlaşılır. Gene aynı anlamda, beden ruhun olgusallığı ve bu tüze özgürlüğün olgusallığı, ya da bütünüyle genel olarak, Evren tanrısal Kavramın olgusallığı olarak adlandırılabilir. Bundan başka [Almanca'da] *Realität* bir başka anlamda daha kullanılır ve bununla birşeyin özsel belirlenimine ya da Kavramına uygun olarak davrandığı anlaşılır. Örneğin "*dies ist eine reelle Beschäftigung*" ya da "*dies ist ein reeller Mensch*" dendiği zaman olduğu gibi. Burada anlatılmak istenen şey dolaysızlığı içindeki dışsal varlık değil, ama dışsal olarak varolan birşeyin Kavramı ile bağdaşmasıdır. Ama böyle anlaşıldığında olgusallık ilk kez Kendi-için-Varlık olarak tanıyacak olduğumuz ideallikten başka birşey değildir.

§ 92

(β) Belirlilikten sıkı sıkıya ayrı tutulan Varlık, *Kendinde-Varlık*, yalnızca boş Varlık soyutlaması olacaktır. Belirli-Varlıkta belirlilik Varlık ile birdir, ve aynı zamanda Olumsuzlama olarak koyulduğunda, *Sınırdır*. Buna göre Başkalık onun dışında ve ona ilgisiz olan birşey değil, tersine onun kendi kısıpıdır. *Birşey* Niteliği yoluyla ilkin *sonlu* ve ikinci olarak *başkalaşabilir*dir, öyle ki sonluluk ve başkalaşabilirlik onun Varlığına attirler.

Ek. Belirli-Varlıkta Olumsuzlama Varlık ile henüz dolaysızca özdestir, ve bu olumsuzlama *Sınır* dediğimiz şeydir. *Birşey* ne ise yalnızca Sınırı *içinde* ve Sınırı *yoluyla* odur. Öyleyse Sınırı belirli-Varlığa yalnızca dışsal olarak göremeyiz, tersine bütün bir belirli-Varlığın içine yayılır. Sınırın belirli-Varlığın yalnızca dışsal bir belirlenimi olarak anlaşılması zeminini nicelin nitel Sınır ile karıştırılmasında bulur. Burada ilk olarak nitel Sınır söz konusudur. Örneğin, üç dönüm büyüklüğünde bir toprak parçası alırsak, bu onun nicel Sınıridir. Alna bundan ayrı olarak yine bu toprak parçası bir koru ya da göl değil de bir çayırıdır, ve bu ise nitel Sınıridir. — İnsan, edimsel olmayı istediği sürece, belirli olarak varolmalı ve kendini ereğine sınırlamalıdır. Kim sonluya karşı aşırı küçümseyici ise, hiçbir edimselliğe ulaşamaz, tersine soyutta kalır ve kendi içinde söner.

Sınırdaki bulduklarımızı daha yakından irdelersek, nasıl kendi içinde bir çelişki kapsadığını ve bununla kendini eytişimsel olarak tanıtladığını görürüz. Sınır bir yandan belirli-Varlığın olgusallığını oluştururken, öte yandan onun olumsuzlanmasıdır. Ama dahası, Sınır Birşeyin olumsuzlanması olarak salt soyut bir Yokluk değil, tersine varolan bir Yokluk ya da bir Başkası dediğimiz şeydir. Birşeyde hemen Başkası ile karşılaşırız, ve biliriz ki yalnızca Birşey değil ama Başkası da vardır. Ama Başkası öyle bir mantıksal yapıdadır ki Birşeyi o olmaksızın da düşünebilmemiz olanaklı değildir; tersine, Birşey *kendinde* kendi kendisinin Başkasıdır, ve Birşeye kendi sınırı Başkasında nesnel olur. Eğer şimdi Birşey ve Başkası arasındaki ayrımı sorgulayacak olursak, ikisinin de aynı oldukları çıkacaktır. Bu özdeşlik Latince'de ikisinin *aliud-aliud* olarak

belirtilmesi yoluyla anlatılır. Birşeye karşı olan Başkasının kendisi bir Birşeydir, ve buna göre deriz ki: başka *Birşey*; yine öte yandan ilk Birşey, eşit ölçüde Birşey olarak belirlenen Başkasına karşı olarak, kendisi de bir Başkasıdır. Başka *Birşey* dediğimiz zaman, ilk olarak Birşeyin, kendi için alındığında, yalnızca Birşey olduğunu ve bir Başkası olma belirleniminin ona ancak bütünüyle dışsal bir irdeleme yoluyla yüklendiğini düşünürüz. Böylece örneğin Ayın, ki Güneşten başka birşeydir, Güneş olmasaydı da pekala olabileceği sanılır. Gerçekte ise Ay (Birşey olarak) kendi Başkasını kendisinde taşır, ve bu onun sonluluğunu oluşturur. Platon "Tanrı Evreni Birin ve Başkasının (τοῦ ἑτεροῦ) doğasından yaptı; bunları biraraya getirerek bundan bir üçüncüyü oluşturdu ki Birin ve Başkasının doğasındadır" der.²¹ — Burada genel olarak sonlunun doğasından söz edilmektedir: bu Birşey olarak Başkasına karşı ilgisiz durmaz, tersine kendinde kendisinin Başkasıdır ve böylece kendini başkalaştırır. Başkalaşmada böylece belirli-Varlığa daha başından yüklü olan ve onu kendi ötesine iten iç çelişki kendini gösterir. Tasarım için belirli-Varlık ilkin yalın olumlu olarak ve aynı zamanda kendi sınırı içersinde dingin ve kalıcı olarak görünür; yine hiç kuşkusuz biliriz ki tüm sonlular (ve belirli-Varlık ta böyle bir sonludur) başkalaşıma uğrarlar. Ama belirli-Varlığın bu başkalaşabilirliği tasarım düzeyindeki düşünceye salt bir olanak olarak görünür, öyle ki olgusallaşması sanki kendi içinde temellenmiş değildir. Gerçekte ise kendini başkalaştırmak belirli-Varlığın Kavramında yatar, ve başkalaşım yalnızca belirli-Varlığın kendinde ne olduğunun sergilenişidir. Dirimli olan ölür, ve hiç kuşkusuz yalnızca dirimli olarak ölümün tohumunu kendi içinde taşıdığı için.

§ 93

Birşey bir Başkası olur, ama Başkasının kendisi bir Birşeydir, öyleyse benzer olarak o da bir Başkası olur, ve bu *sonsuz* de böyle gider.

§ 94

Bu Sonsuzluk *kötü* ya da *olumsuz* sonsuzluktur, çünkü sonlunun olumsuzlanmasından başka birşey değildir; ama sonlu eşit ölçüde yeniden ortaya çıkar, öyleyse o denli de ortadan kaldırılmamıştır, — ya da bu sonsuzluk yalnızca sonlunun ortadan kaldırılmasının *gereğini* anlatır. Sonsuza ilerleme sonlunun kapsadığı çelişkinin — o eşit ölçüde *Birşey* ve bir *Başkası* — bildirilmesinde takılır, ve birbirlerini ortaya çıkaran bu belirlenimler arasındaki almanın bitimsiz yinelenişidir.

Ek. Eğer belirli-Varlığın kıpılarını, Birşeyi ve Başkasını, birbiri dışına bırakırsak, sonuç Birşeyin bir Başkası olmasıdır, ve bu Başkasının kendisi bir Birşeydir ki, böyleyken benzer olarak kendini başkalaştırır, ve bu sonsuza dek böyle sürer.

²¹ [Platon, *Timaios*.]

Derin-düşünce burada çok yüksek birşeyle, giderek en yüksek şeyle karşılaştığı sanısına kapılır. Ama bu sonsuza ilerleme gerçek sonsuz değildir; gerçek sonsuz, tersine, kendi başkasında kendi kendisinde olmaktan, ya da, süreç olarak anlatıldığında, kendi başkasında kendi kendisine gelmekten oluşur. Gerçek sonsuz Kavramını doğru olarak anlamanın ve yalnızca sonlu ilerlemenin kötü sonsuzluğunda takılıp kalmamanın büyük önemi vardır. Zamanın ve uzayın sonsuzluğu söz konusu edildiğinde, düşünce genellikle ilkin sonsuz ilerlemeye sarılır. Örneğin denir ki, “*bu zaman,*” “*şimdi*”; ve bundan sonra sürekli olarak bu sınırın ötesine geçilir — ileriye doğru ve geriye doğru. Yüksek duygularla dolu gökbilimciler tarafından sonsuzluğu üzerine pek çok boş bildirimlerde bulunulan uzay açısından da durum böyledir. Kendini bu sonsuzluğun irdelenişine veren düşüncenin bununla başedemeyeceği, bitip tükeneyeceği ileri sürülür. Hiç kuşkusuz böyle bir irdilemede öteye ve durmaksızın daha öteye ilerleme çabasından vaz geçmemiz gerektiği doğrudur, ama gene de bu işin yüceliğinden değil tersine usandırıcılığından. Kendini bu sonsuz ilerlemenin irdelenişine vermek sıkıcıdır, çünkü burada sürgit aynı şey yinelenir. Bir sınır koyulur, ötesine geçilir, ve sonra bir kez daha bir sınır koyulur, ve bu sonsuza dek böyle sürer. Öyleyse burada her zaman sonluda durup kalan yüzeyel bir alımdan daha öte birşey yoktur. Bu sonsuzluğa doğru adımlayarak kendini sonludan kurtardığını sanmak gerçekte kaçarak kurtulmaktır. Kaçan ise henüz özgür değildir, çünkü kaçarken kendisinden kaçtığı ile koşulludur. Yine dense ki sonsuza erişmek olanaksızdır, bu bütünüyle doğru olacaktır, ama yalnızca ona soyut olumsuz birşey olma gibi bir belirlenim yüklenmiş olduğu için. Ama felsefenin böyle boş ve salt dünya-ötesi şeylerle hiçbir işi yoktur. Felsefenin ilgisi her zaman somut olan ve baştan sona bulunan şeylerledir. — Kimi zaman felsefenin görevi sonsuzun nasıl kendi kendisinden çıkma kararına vardığı sorusuna yanıt bulmak olarak ortaya koyulur. Sonsuz ve sonlu arasındaki katı bir karşıtlık varsayımı üzerine dayanan bu sorunun biricik yanıtı bu karşıtlığın gerçek bir karşıtlık olmadığı, sonsuzun gerçekte sonsuzdan bu yana kendi dışında olduğu ve o denli de sonsuzdan bu yana kendi dışında olmadığıdır. — Bundan başka, desek ki sonsuz sonlu-*olmayandır*, bununla hiç kuşkusuz gerçeği anlatmış oluruz, çünkü sonlunun kendisi ilk olumsuz olduğu için, sonlu-olmayan olumsuzlamanın olumsuzu, kendi ile özdeş olumsuzlama ve öyleyse aynı zamanda gerçek olumlamadır.

Derin-düşüncenin burada tartışılan sonsuzluğu yalnızca gerçek sonsuzluğa erişme çabasıdır, talihsiz bir ara-şeydir. Bu, genel olarak konuşursak, yakın zamanlarda Almanya’da geçerli kılınan felsefe konumudur. Bu görüş için sonlunun yalnızca ortadan kaldırılması *gerekir*, ve sonsuzun salt olumsuz değil ama o denli de olumlu birşey olması *gerekir*. Bu “gerek”te her zaman birşeyin aklanmış olarak tanınması ama gene de bunun kendini geçerli kılamaması gibi bir güçsüzlük kendini ele verir. Kant ve Fichte felsefeleri Törebilim konusunda bu “gerek” noktasında durup kalmışlardır. Bu yolda varılan en son nokta Us yasasına sonu gelmez bir yaklaşma konutudur. Bu konutlama üzerine ayrıca Ruhun ölümsüzlüğü de dayandırılmıştır.

§ 95

(γ) Burada önümüzde bulunan şey gerçekte Birşeyin bir Başkası ve genel olarak Başkasının Başkası oluş sürecidir. Birşey bir Başkası ile ilişkide iken kendisi ona karşı bir Başkasıdır; öyleyse içine geçilen ve geçen bütünyle aynı oldukları için, — ikisi de bir *Başkası* olmak gibi bir ve aynı belirlenimden daha öte hiçbir belirlenim taşımadıkları için —, böylece Birşey Başkasına geçişinde salt *kendi kendisi ile* biraraya gelir, ve geçişte ve Başkasında kendi kendisi ile bu bağıntı *gerçek Sonsuzluktur*. Ya da, olumsuz olarak görüldüğünde: başkalaşan *Başkasıdır*, *Başkasının Başkası* olmaktadır. Böylece Varlık, ama olumsuzlamanın olumsuzlanması olarak, yeniden kurulmuştur ve *Kendi-için-Varlıktır*.

Sonlu ve Sonsuz karşıtlığını üstesinden gelinemez kılan ikicilik böyle bir yolda hemen sonsuzun yalnızca *ikisinden biri* olduğunu, böylece salt bir *tikele* indirgendiğini, bu sonuncusu için sonlunun öteki tikel olduğunu görmeyi başaramaz. Böyle salt bir tikel olan sonsuz sonlunun *yanındadır*, tam bu nedenle onda sınırını bulur, olması gerektiği gibi *değil*, sonsuz *değil*, tersine yalnızca *sonludur*. — Sonluyu *bu yanda*, sonsuzu *öte yanda*, birinciyi *bu-dünya*, ikinciyi *öte-dünya* olarak alan böyle bir ilişkide sonluya sonsuz ile *eşit değer*de kalıcılık ve bağımsızlık yüklenir; sonlunun Varlığı saltık bir Varlık yapılı ve böyle bir ikicilikte kaskatı kendi başına durur. Deyim yerindeyse, sanki sonsuzun dokunuşu tarafından yok edilecektir; ve sonsuzun ona dokunamaması, aralarında bir uçurumun, sonsuzu saltık olarak *öte-yanda* ve sonluyu *bu-yanda* *brakan* aşılmaz bir boşluğun bulunması gerekir. Sonlunun sonsuz karşısındaki bu katı direngenliğini ileri sürerek tüm metafiziğin ötesinde olduklarını sananlar gerçekte henüz en sıradan anlak metafiziği düzeyinde devinmektedirler. Burada yine sonsuz ilerleme durumunda olana benzer birşey olur: ilk olarak sonlunun *kendinde ve kendi için olmadığı*, bağımsız edimsellikten, *saltık* Varlıktan yoksun ve yalnızca geçici birşey olduğu kabul edilir; ama ikinci olarak bu hemen unutulur ve sonlu sonsuza yalnızca karşıt, ondan bütünyle ayrı ve yok olmaktan kurtarılmış, bağımsız, kendi başına kalıcı birşey olarak tasarımlanır. — Düşünce bu yolda sonsuza yükseldiğini sanırken, tam tersiyle karşılaşarak bir sonsuza ulaşır ki salt bir sonludur, ve onun için arkada kalmış olan sonlu ise tersine sürekli olarak korunur ve saltık birşey yapılı.

Sonlu ve sonsuz arasındaki anlak-karşıtlığının hiçliğini göstermeye yönelik bu irdelemeden çıkarak (ki bunu Platon'un

Filebus'u ile karşılaştırmak yararlı olabilir), burada kolayca sonsuz ve sonlunun bu durumda *bir* oldukları, gerçeğin, gerçek sonsuzluğun sonsuz ve sonlunun *birliği* olarak belirlenmesi ve bildirilmesi gerektiği anlatımına gidilebilir. Ama böyle bir anlatım doğrular taşıyor olmasına karşın o denli de daha önce varlık ve yokluğun *birliği* açısından belirtilmiş olan aynı çarpıklık ve yanlışlıkla yüklüdür. Dahası, haklı olarak sonsuzluğu sonlulaştırma, sonlu bir sonsuz yaratma ile de suçlanabilir. Çünkü böyle bir anlatımda sonlu olduğu gibi bırakılmış görünür, kesinlikle *ortadan kaldırılmış* olarak anlatılmaz. — Ya da sonlunun, eğer sonsuz ile bir olarak koyulursa, hiç kuşkusuz bu birliğin dışında olduğu gibi kalamayacağı ve en azından belirleniminde bir değişikliğe uğrayacağı düşünülecek olursa (tıpkı asitle birleşen alkaninin özelliklerini yitirmesi gibi), sonsuzun da, olumsuz birşey olarak, kendi payına yine başkasında köreltilmiş olacağını görmek gerekir. Ve gerçekte anlağın soyut, tek-yanlı sonsuzunun başına gelen de budur. Ama gerçek sonsuz yalnızca tek-yanlı asit gibi davranmaz, tersine kendini saklar; olumsuzlamanın olumsuzlanması bir yüksüzleştirme değildir; sonsuz olumludur ve yalnızca sonlu ortadan kaldırılandır.

Kendi-için-varlıkta *İdeallik* belirlenimi ortaya çıkar. *Belirli-Varlık*, ilk olarak, yalnızca Varlığın ya da olumluluk yanına göre anlaşıldığında, *Olgusalılık* taşır (§ 91): ve böylece giderek sonluluk bile ilk olarak olgusalılık belirlenimindedir. Ama sonlunun gerçekliği tersine *ideallik*dir. Benzer olarak, anlaksonsuzunun — ki sonlunun *yanına* koyulmuştur — kendisi de yalnızca iki sonludan biridir, gerçek-olmayan, *ideal/düşünsel* bir öğedir [ein *ideelles*]. Sonlunun bu ideallik felsefenin temel önermesidir, ve her gerçek felsefe bu nedenle *İdealizmdir*. Herşey sonunda gelip belirleniminin kendisinde hemen tikel ve sonlu birşey yapılmış olanı sonsuz birşey olarak almamaya dayanır. — Bu ayrım üzerinde böylesine dikkatle durmamızın nedeni budur; felsefenin temel Kavramı, gerçek Sonsuz, buna bağlıdır. Bu ayrım bu §'da kapsanan bütünyle yalın, bu nedenle belki de göze çarpmayan ama çürütülemez gözlemler yoluyla işlenmiş ve geliştirilmiştir.

c. Kendi-için-Varlık

§ 96

(α) Kendi-için-Varlık kendi kendisi ile bağıntı olarak *dolaysızlıktır*, ve olumsuzun kendi kendisi ile bağıntısı olarak kendi-için-varolandır, *Birdir*, — kendi içinde ayrımsız, öyleyse *başkasını* kendisinden *dışlayandır*.

Ek. Kendi-için-Varlık tamamlanmış Nitelikler ve böyle olarak Varlığı ve belirli-Varlığı ideal kısımları olarak kendi içinde kapsar. *Varlık* olarak Kendi-için-Varlık yalnız kendi ile bağıntıdır, ama *belirli-Varlık* olarak belirlilidir; ama bu belirlilik bundan böyle Başkasından ayrımı içindeki Birşeyin sonlu belirlililiği değil, tersine sonsuz, ayrımı ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsayan belirliliktir.

Kendi-için-Varlığın en yakın örneğini “Ben”de buluruz. Dışsal varlığımızda kendimizi ilkin başka belirli-Varlıklardan ayrı ve onlarla bağıntılı olarak biliriz. Dahası, belirli-Varlığın bu genişlemesini yine bir bakıma yalnız Kendi-için-Varlık biçimine doğru odaklaşmış olarak biliriz. “Ben” dediğimiz zaman bu sonsuz ve aynı zamanda olumsuz kendi ile bağıntının anlatımıdır. Denebilir ki, insan hayyandan ve böylece genel olarak doğadan kendini “Ben” olarak bilmesiyle ayrılır; bununla aynı zamanda doğal şeylerin özgür Kendi-için-Varlığa ulaşamadıkları, tersine belirli-Varlıkta sınırlı olarak her zaman salt Başkası-için-Varlık oldukları anlatılır. — Yine, genel olarak Kendi-için-Varlık *İdeallik* olarak anlaşılırken, buna karşı belirli-Varlık ise daha önce Olgusalılık olarak belirlenmişti. *Olgusalılık* ve *İdeallik* genellikle eşit bağımsızlıkla birbirlerine karşı duran bir çift belirlenim olarak görülür, ve buna göre Olgusallığın dışında *bir de* İdeallığın olduğu söylenir. Oysa İdeallik Olgusallığın dışında ve yanında olan birşey değildir, tersine İdeallik Kavramı kesinlikle onun Olgusallığın *Gerçekliği* olmasından oluşur, e.d. Olgusalılık, kendinde olduğu gibi koyulduğu zaman, kendini İdeallik olarak tanıtar. Böylece, yalnızca Olgusalılık ile işin bitmediği, ama onun dışında bir de İdeallığın tanınması gerektiği kabul edildiği zaman, henüz İdeallığe gereken onurlu yer verilmiş olmaz. Böyle Olgusallığın yanında ya da giderek her nasılsa onun üzerinde duran bir İdeallik gerçekte salt boş bir ad olacaktır. Ama bir içerik İdeallığı ancak birşeyin İdeallığı olduğu ölçüde taşır: Bu birşey ise yalnızca belirsiz bir Bu ya da Şu değil, tersine Olgusalılık olarak belirlenmiş belirli-varlıktır ki, salt kendi başına alındığında, hiçbir gerçeklik taşımaz. Doğa ve Tin arasındaki ayrım, eğer birincisi temel belirlenimi olarak Olgusalığa ve ikincisi İdeallığe götürülürse, yanlış anlaşılır. Ama gene de Doğa kendi için değişmez ve bitmiş olan, ve böylece Tin olmaksızın da kalıcı olabilen birşey değildir; tersine, hedefine ve gerçekliğine ilk kez Tinde ulaşır; ve benzer olarak Tin de kendi payına yalnızca Doğanın soyut bir öte-yanı değildir, tersine ancak Doğayı ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsadığı ölçüde Tin olarak gerçekten *vardır* ve gerçeklenir. Burada “*ortadan kaldırma*” sözcüğünün ikili anlamını anımsamak yerinde

olacaktır. “Ortadan kaldırma” ile ilkin uzaklaştırmayı, olumsuzlamayı anlarız ve buna göre örneğin bir yasanın, bir düzenlemenin ortadan kaldırılmasından söz edilir. Ama, öte yandan, *ortadan kaldırma* o denli de *saklama* demektir ve bu anlamda bir eşyanın bir yerde tutulmak üzere kaldırılmasından söz edilir. Dilin aynı sözcüğe bir olumsuz ve bir de olumlu anlam veren bu iki-anlamlı kullanımının olumsal olduğu düşünülmemelidir, ne de karışıklığa neden oluyor diye dilin suçlanması gerekir. Tersine, bunda dilin salt anlık düzeyinde kalan “Ya—Ya da”nın üzerine yükselen kurgul tinini tanımalıyız.

§ 97

(β) Olumsuzun kendi ile bağıntısı *olumsuz* bağıntıdır, öyleyse Birin kendi kendisinden ayrılışı, Birin *itmesi*, e.d. *birçok Birin* koyulmasıdır. Kendi-için-varolanın *dolaysızlığı* ile uyumlu olarak, bu Çokluk *varolan* birşeydir, ve varolan Birlerin itişisi bu düzeye dek bunların ortada bulunan [Birler] olarak *birbirlerini* itişleri ya da karşılıklı olarak *dışlamalarıdır*.

Ek. Birden söz edildiği zaman genellikle onunla birlikte ilkin *Çok* da kafamızdan geçer. Burada bu Çok da nereden gelir sorusu doğar. Bu soruya tasarım yetisi hiçbir yanıt veremez, çünkü tasarım için Çok dolaysızca bulunan birşeydir ve Bir yalnızca bir Çoktaki Bir olarak geçerlidir. Ama buna karşı Kavrama göre Bir Çok olmanın öngereğini oluşturur, ve kendini Çok olarak ortaya koymak Birin düşüncesinde yatar. Başka bir deyişle, kendi için varolan Bir, Bir olarak, Varlık gibi bağıntısız birşey değildir; tersine, belirli-Varlık gibi o da bir bağıntıdır; ama Birşey olarak bir Başkası ile bağıntılı değildir, tersine Birşey ile Başkasının birliği olarak kendi kendisi ile bağıntıdır, ve dahası bu bağıntı olumsuz bir bağıntıdır. Böylece Bir kendini kendisiyle bütünüyle geçimsiz olarak, kendini kendisinden iten birşey olarak tanıtlar, ve kendini olduğu gibi ortaya koyduğunda *Çok*tur. Kendi-için-Varlık sürecindeki bu yanı imgesel bir anlatımla *İtme* olarak belirtebiliriz. İtmeden ilk olarak özdeğin irdelenişi durumunda söz edilir ve bununla bir Çok olarak özdeğin bu birçok Birin her birinde tüm geri kalanlara karşı dışlayıcı olarak davrandığı anlaşılır. Gene de itme sürecini sanki Bir *iten* ve Çok ise *itilenmiş* gibi anlamamak gerekir; tersine, Bir, daha önce belirtildiği gibi, yalnızca kendini kendisinden dışlayan ve Çok olarak koyandır; ama Çoktakilerin her birinin kendisi Birdir, ve böyle olarak davrandığında bu tüm yanlardaki *İtme* karşısına döner, — *Çekme*.

§ 98

(γ) Ama *Çok* olanların her biri başkası olan birdir, her biri Birdir ya da giderek Çoğu Birdir; öyleyse bir ve aynıdırlar. Ya da eğer *İtme* kendinde irdelenecek olursa, onun birçok Birin birbirlerine karşı olumsuz *tutumu* olduğu gibi özsel olarak birbirleri ile *bağıntıları* olduğu da görülecektir; ve Birin itişinde bağıntılı

olduğu öğeler Birler oldukları için, onlarda kendisi ile bağıntılıdır. İtme, öyleyse, o denli de özsel olarak *Çekmedir*; ve dışlayan Bir ya da Kendi-için-Varlık kendini ortadan kaldırır. Birde kendinde-ve-kendi-için-belirlenmişliğine erişen nitel belirlilik böylece *ortadan kaldırılmış olarak* belirliliğe, e.d. *Nicelik* olarak Varlığa geçmiştir.

Atomcu felsefe Saltığı Kendi-için-Varlık olarak, Bir olarak, ve birçok Bir olarak belirleyen konumdur. Bunların temel kuvvetleri olarak kendini Bir Kavramında gösteren İtme alınmıştır; onları biraraya getirmesi gereken şey ise Çekme değil, tersine *raslantı*, e.d. düşüncesizliktir. Bir Bir olarak durağanlaştırıldığı için, başkaları ile biraraya gelmesi hiç kuşkusuz bütünüyle dışsal birşey olarak görülecektir. — Atomlar için ikinci bir ilke olarak alınan *Boşluk* İtmenin kendisidir ve Atomlar arasında *varolan* Yokluk olarak tasarımlanır. — Modern Atomculuk — ve Fizik henüz bu ilke düzeyinde kalmayı sürdürür — küçük parçacıklara, molekülere sarıldığı ölçüde Atomlardan vaz geçmiştir; böylece kendini duyuşsal tasarımlara yaklaştırır, ama düşünce belirlenimlerinden vaz geçer. — Dahası, İtme kuvvetini bir Çekme kuvvetinin yanına koymak hiç kuşkusuz karşıtığa bir *bütünlük* verir; ve bu sözde doğa-kuvvetinin bilinir olması büyük bir gurur kaynağı olmuştur. Ama ikisinin onlarda somut ve gerçek olanı oluşturan karşılıklı bağıntılarının Kant'ın *Doğa Biliminin Metafiziksel Başlangıç İlkeleri*'nde bile içinde bırakıldığı bulanıklık ve karışıklıktan kurtarılması gerekirdi. — Çağımızda Atomcu bakış açısı politik bilimlerde fiziksel bilimlerde olduğundan daha büyük bir önem kazanmıştır. Bu kurama göre *bireylerin* bireyler olarak istençleri Devletin ilkesidir; çekim kuvveti gereksinimlerin, eğilimlerin tikelliğinde yatarken evrensel öge ya da Devletin kendisi ise dışsal sözleşme ilişkisidir.

Ek 1. Atomcu Felsefe İdeanın tarihsel açınımlında özsel bir basamak oluşturur ve bu felsefenin ilkesi genel olarak Çok şeklindeki Kendi-için-Varlıktır. Bugünlerde Atomculuk Metafizikkonusunda hiçbirşey bilmeyen Doğa araştırmacılarının gözündeki büyük bir saygınlık kazanmış olsa da, Metafizikten ve Doğanın kökensel olarak düşünce terimlerine getirilmesinden Atomculuğun kollarına atılarak kaçılmıyacağını anımsamak gerekir, çünkü gerçekte Atomun kendisi bir düşüncedir ve bu yüzden özdek Atomlardan oluşur anlayışı metafiziksel bir anlayıştır. Newton bilindiği gibi Fiziğe Metafizikten sakınması için kesin bir uyarı getirmişti; gene de onun onuruna belirtmek gerek ki, kendisi hiç de bu uyarıyla uyumlu olarak davranmamıştır. Katıksız, arı fizikçiler gerçekte yalnızca hayvanlardır, çünkü düşünmezler; buna karşı

insan, düşünen bir varlık olarak, doğuştan bir metafizikçidir. Önemli olan nokta yalnızca kişinin uygulamaya koyduğu metafiziğin doğru türden olup olmadığıdır, ya da, daha açık bir anlatımla, somut, mantıksal İdea yerine tek-yanlı, anlık tarafından durağanlaştırılmış düşünce-belirlenimlerine sarılıp sarılmadığımız ve bunları kuramsal olduğu gibi kılğısal etkinliğimizin de temelleri yapıp yapmadığımızdır. Atomcu felsefenin karşılaştığı suçlama da bu zemindedir. Eski Atomcular (upkı bugün de sık sık olduğu gibi) herşeyi bir Çok olarak görürler, ve boşlukta dolaşan Atomları biraraya getirme işini raslantıdan beklerlerdi. Oysa Çoktaki birimlerin birbirleri ile bağıntıları hiç de salt olumsal bir bağıntı değildir; tersine bu bağıntı (daha önce belirtildiği gibi) onların kendilerinde temellenmiştir. Özdeği itme ve çekmenin birliği olarak görerek bütününüle anlaşılır kılmış olmanın onuru Kant'tan başkasına ait değildir. Bu kuramdaki doğruluk çekmenin hiç kuşkusuz Kendi-için-Varlık Kavramında kapsanan öteki kipi olarak tanınması ve böylece çekmenin itme ile eşit ölçüde özdeğin özüne özgü görülmesidir. Bununla birlikte, özdeğin bu sözde devimsel yapılaştırma kuranı itmeyi ve çekmeyi çıkarsamaksızın doğrudan doğruya verili olarak konutlama gibi bir eksiklikle yüklüdür; ve eğer bu çıkarsama yapılmış olsaydı, onların salt ileri sürülmüş olan birliklerinin Nasılı ve Niçini de görülmüş olurdu. Öte yandan, Kant özdeği kendi için bulunan ve daha sonra (sanki rastlantısal bir yolda) burada sözü edilen o iki kuvvetle donatılmış olarak değil, ama tersine yalnızca bunların birliğinden oluşuyor olarak görmek gerektiğini açık olarak vurguladı. Alman fizikçiler bir süre için bu arı devim öğretisinden hoşlandılar. Ama buna karşın son zamanlarda bu fizikçilerin çoğunluğu yine Atomcu kurama geri dönmeyi daha uygun bularak meslektaşları Kästner'in²² uyarılarına karşın özdeği Atom denilen sonsuz küçüklükte şeyciklerden oluşuyor olarak görmeye yönelmişlerdir, — Atomlar ki, daha sonra üzerlerine gelip yapışan çekici, itici ve başka türlü kuvvetlerin oyunları ile birbirleri ile bağıntı içine getirilmeleri gerekir. Benzer olarak bu da bir metafiziktir; ama düşünceden yoksunluğundan ötürü hiç kuşkusuz ona karşı dikkatli olmak için yeterli nedenler bulunacaktır.

Ek 2. Önceki §'da verilen Nitelikten Niceliğe geçiş doğal bilincimizde bulunmaz. Bu bilinç için Nitelik ve Nicelik bağımsız olarak birbirleri yanısıra duran bir çift belirlenim değerindedir, ve buna göre genellikle şeylerin yalnızca nitel değil ama nicel olarak *da* belirli oldukları söylenir. Bu belirlenimler nereden gelirler ve birbirleri ile nasıl ilişkidedirler — bunlar daha öte sorgulanmayan noktalar. Ama Nicelik ortadan kalkmış Nitelikten başka birşey değildir, ve bu ortadan kalkma Niteliğin burada irdelenen eytişimi yoluyla yer alır. İlk olarak önümüzde *Varlık* vardı ve Oluş onun gerçekliği olarak ortaya çıkmıştı; bu belirli-Varlığa geçişi oluştuyordu ve bu ikincinin gerçekliği olarak Başkalaşmayı tanımıştık. Başkalaşma ise sonucunda kendini Başkası ile bağıntıdan ve Başkasına geçişten çıkarılan Kendi-için-Varlık

²²[Abraham Gotehelf Kästner, 1719-1800, matematikçi ve felsefeci.]

olarak göstermişti; bu Kendi-için-Varlık da son olarak sürecinin iki yanında — itme ve çekme — kendini kendi kendisinin ve böylece kısıplarının bütünlüğü içinde genel olarak Niteliğin ortadan kaldırılması olarak tanıtlamıştı. Ama bu ortadan kaldırılmış Nitelik şimdi ne soyut bir Yokluk ve ne de eşit ölçüde soyut ve belirsiz Varlıktır, tersine yalnızca belirliliğe ilgisiz Varlıktır; ve bu Varlık şekli gündelik tasarımsal düşüncemizde *Nicelik* olarak bulunur. Buna göre şeyleri ilk olarak Niteliklerinin bakış açısından irdeleriz ve bu bizim için şeyin Varlığı ile özdeş belirlilik olarak geçerlidir. Buradan Niceliğin irdelenişine geçtiğimiz zaman bu bize hemen ilgisiz, dışsal bir belirlilik tasarımını verir, öyle bir türde ki, bir şey, Niceliği değişse de, büyüse de küçülse de, gene de ne ise o kalır.

B Nicelik

a. Arı Nicelik

§ 99

Nicelik arı Varlıktır ki onda belirlilik bundan böyle Varlığın kendisi ile bir olarak değil ama *ortadan kaldırılmış* ya da *ilgisiz* olarak koyulmuştur.

(1) *Büyüklik* anlatımı başlıca *belirli* Niceliği imlediği ölçüde Nicelik için uygun değildir. (2) Matematik büyüklüğü genellikle *arttırılabilen* ya da *eksiltilebilen* olarak tanımlar; bu tanım tanımlananın kendisini bir kez daha kapsadığı için eksik olmasına karşın gene de yararlıdır, çünkü büyüklik belirleniminin *değişebilir* ve *ilgisiz* olarak koyulmuş olduğunu gösterir, öyle ki, artan bir uzamın ya da yeğinliğin getirdiği değişime karşın, şey, örneğin bir ev, ev olmaya, kırmızı kırmızı olmaya son vermez. (3) Saltık arı Niceliktir, — bu konum genel olarak Saltığa *Özdek* belirleniminin verilmesiyle çıkışır — Özdek ki, hiç kuşkusuz Biçimi olmasına karşın, bunu gene de ilgisiz bir belirlenim olarak alır. Nicelik de Saltığın temel belirlenimini oluşturur, eğer Saltık onda, Saltık-İlgisizde, tüm ayrımların yalnızca nicel olacağı bir yolda anlaşılırsa. — Bundan başka arı Uzay, Zaman vb. de Nicelik örnekleri olarak alınabilir, ama ancak olgusalı Uzay ya da Zamanı dolduran *ilgisiz* birşey olarak görmeyi kabul edebilirsek.

Ek. Büyüklüğün arttırılabilen ya da eksiltilebilen olarak matematikteki geleneksel tanımı ilk bakışta önceki §'da kapsanan Kavram belirleniminden daha

açık ve usayatkın gibi görünür. Gene de, daha yakından bakıldığında, bunun varsayım ve tasarım biçimi altında, yalnızca mantıksal gelişim yolunda kendini Nicelik Kavramı olarak göstermiş olanı kapsadığı görülür. Daha açık bir deyişle, büyüklük Kavramının arttırılabilme ya da eksiltilebilmekten oluştuğunu söylediğimiz zaman, burada belirtilen şudur: büyüklük (ya da daha doğrusu Nicelik) — Nitelikten ayrımı içinde — öyle bir belirlenimdir ki, belirli şey ondaki değişime ilgisiz kalır. Bu durumda, geleneksel Nicelik tanımının yukarıda eleştirilen eksikliğine dönersek görülecektir ki, bu daha tam olarak artma ya da eksilmenin yalnızca büyüklüğün başka türlü belirlenmesi demek olmasına bağlıdır. Ama böylelikle Nicelik ilkin salt genelde değişken birşey olarak tanımlanabilir. Oysa Nitelik de değişebilir, ve Niceliğin Nitelikten az önce sözü edilen ayrımı da bu durumda artma ya da eksilme ile anlatılır ki, bu ise büyüklük belirlenimi hangi yana değişirse değişsin şeyin ne ise o kalacağını imler. — Bu noktada belirtmemiz gerek ki, bütününde felsefe yalnızca doğru olan ya da giderek yalnızca usayatkın olan tanımlarla, e.d. doğrulukları tasarım düzeyindeki bilinç açısından dolaysız bir açıklık taşıyan tanımlarla ilgilenmez; tersine, felsefe *gerçekleşmiş* olan, e.d. içerikleri yalnızca birer veri olarak alınmayan ama özgür bir düşüncede ve böylece aynı zamanda kendi içinde temellendirilmiş olarak tanıman tanımlarla ilgilenir. Bunu önümüzdeki duruma uygulayalım. Matematikteki olağan Nicelik tanımı ne denli doğru ve usayatkın olursa olsun, gene de bu tikel düşüncenin ne düzeyde evrensel düşüncede temellenmiş ve böylece zorunlu olduğunu bilme istemini doyurmak için hiçbir yeterli olmayacaktır. Burada irdelemeyi biraz daha öteye götürmemiz gerekir. Eğer Nicelik, düşünce yoluyla dolaylı kılınmaksızın dolaysızca tasarımdan alınrsa, geçerlik alanı açısından abartılması ve giderek saltık kategori düzeyine yükseltilmesi çok kolay olacaktır. Gerçekte, yalnızca nesneleri matematiksel işlemler altına alabilen bilimler *sağın* bilimler olarak kabul edildiği zaman durum budur. Burada yine o daha önce (§ 98'e Ekte) değinilen ve tek-yanlı ve soyut anla-belirlenimlerini somut İdeanın yerine koyan kötü metafizik kendini gösterir. Eğer Özgürlük, Tüze, Törelilik, ya da giderek Tanrının kendisi gibi nesnelere ölçülüp hesaplanamayacakları ya da matematiksel bir formülde anlatılamayacakları için sağın bir bilgiyi yadsıyarak genel olarak yalnızca belirsiz bir tasarımla yetinecek ve bunların ayrıntılarını ya da tikellerini onlardan dilediğini yapması için her bir bireyin isteğine bırakacak olsaydık, o zaman bilğimiz gerçekte çok kötü bir duruma düşmüş olurdu. — Böyle bir anlayışta kılğın açıdan hangi zararlı sonuçların yattığı dolaysızca açıktır. @Özdekçilik (Nicelik Manuğu Bağlamında). Daha yakından bakıldığında, burada değinilen ve Niceliği, mantıksal İdeanın bu belirli basamağını İdeanın kendisi ile özdeşleştiren dışlayıcı matematiksel konum *Özdekçiliğin* konumundan başkası değildir. Böyle bir konum bilimsel bilincin tarihinde özellikle Fransa'da önceki yüzyılın ortalarından bu yana tam kabul görmüştür. Soyutta alınmış bile olsa, Özdek hiç kuşkusuz biçimden yoksun değildir, ama bunu yalnızca ilgisiz ve dışsal bir belirlenim olarak taşır. — Burada yürütülen tartışma, eğer sanki

bu yolla matematiğin değerine gölge düşürülüyormuş gibi alınacak olursa, bütününüyle yanlış anlaşılmış olacaktır. Ya da, nicel belirlenimin salt dışsal ve ilgisiz bir belirlenim olarak belirtilmesi ile ne bir gevşeklik ve yüzeysellik aklanmış, ne de nicel belirlenimlerin oldukları gibi bırakılabilecekleri ya da en azından sağın olarak ele alınmaya gereksinmedikleri öne sürülmüş olur. Nicelik hiç kuşkusuz İdeanın bir basamağıdır, ve böyleyken ona ilkin mantıksal kategori olarak ve daha sonra doğal olduğu gibi tinsel nesneler dünyasında da hakkı verilmelidir. Ama bu böyle olsa da, ayırım kendini hemen gösterir: doğal dünyanın nesneleri durumunda ve tinsel dünyanın nesneleri durumunda büyüklük belirlenimi eşit önemde değildir. Daha açık bir deyişle, başkalık ve aynı zamanda kendi-dışındalık biçimindeki İdea olarak Doğada, yine tam bu nedenle, Nicelik Tinin dünyasında, bu özgür içsellik dünyasında olduğundan daha büyük bir önem taşır. Hiç kuşkusuz tinsel içeriği de nicel bakış açısı altında irdeleriz; ama çok geçmeden açığa çıkar ki, Tanrıyı bir Üçlülük olarak görürken, buradaki üç sayısının imlemi örneğin uzayın üç boyutundan, ya da temel belirlenimi yalnızca üç çizgi ile sınırlı bir yüzey olmak olan üçgenin üç kenarından söz ederken olduğundan çok daha alt güdüm-lüdür. Dahası, Doğanın içersinde bile nicel belirlenimin daha büyük ve daha küçük önemde olmasına bağlı olarak yine bu sözü edilen ayırım söz konusudur, öyle ki örgensel-olmayan Doğada Nicelik bir bakıma örgensel Doğada olduğundan daha önemli bir rol oynar. Giderek, örgensel olmayan Doğâ içersinde bile, düzenek alanını daha dar anlamdaki fiziksel ve kimyasal alanlardan ayırdettiğimiz zaman, burada bir kez daha aynı ayırım kendini gösterir, ve düzenekbilim, genellikle kabul edildiği gibi, içinde matematiğin yardımının enaz gereksiz olduğu, giderek, içinde onsuz hiçbir sağlam adımın atılamıyacağı bilim dalıdır; bu nedenle genellikle matematiğin kendisinden sonra gelen *par excellence* sağın bilim olarak görülür. Burada da yine özdekçi ve salt matematiksel konumların çakışması ile ilgili yukarıdaki not anımsanmalıdır. — Tüm bu açıklananlardan sonra, sağın ve temel bilgi için en rahatsız edici önyargılardan biri olarak belirtilecek şey sık görüldüğü gibi nesnelerin tüm ayırım ve tüm belirliliklerini yalnızca nicel alanda aramaktır. Hiç kuşkusuz örneğin Tin Doğadan daha çoğu, hayvan bitkiden daha çoğudur; ama eğer yalnızca bu çokta ya da azda durup kalınıyor ve bu nesneleri kendilerine özgü, e.d. burada öncelikle nitel belirliliklerinde anlamaya geçilmiyorsa, o zaman bunlar ve ayrımları konusunda bilinenler de o denli yetersiz olacaktır.

§ 100

Nicelik ilk olarak kendi ile dolaysız bağıntısında ya da çekim yoluyla ortaya koyulan kendi ile özdeşlik belirleniminde *sürekli* büyüklüktür; ve ikinci olarak onda kapsanan *Bir* belirleniminde *kesikli* büyüklüktür. Ama sürekli Nicelik o denli de kesiklidir, çünkü salt *Çokun* sürekliliğidir; kesikli Nicelik de eşit ölçüde sürekli, sürekliliği birçok *Birin Aynısı* olarak *Bir*dir, *Bir*imdir.

(1) Sürekli ve kesikli büyüklükler öyleyse iki büyüklük *türü* olarak görülmemelidir, sanki birinin belirlenimi ötekine de özgü değilmiş gibi; tersine, bunlar kendilerini yalnızca *aynı bütünün* bir kez belirlenimlerinden birinin, ikinci kez ötekinin altına koyulmasıyla ayırdederler. (2) Uzayın, Zamanın ya da Özdeğin her birinin sonsuza bölünebilirlikleri ya da tersine bölünmez birimlerden oluşmuş olmaları açısından çatışmaları Niceliğin bir kez sürekli olarak ve bir ikinci kez kesikli olarak ileri sürülmesinden başka birşeyi anlatmaz. Uzay, Zaman vb. yalnızca sürekli Nicelik belirlenimi ile koyulacak olurlarsa, *sonsuz bölünebilir*dirler; ama kesikli büyüklük belirlenimi ile koyulduklarında kendilerinde *bölünmüşler*dir ve bölünmez Birimlerden oluşurlar; biri tıpkı öteki denli tek-yanlıdır.

Ek. Nicelik, Kendi-için-Varlığın en yakın sonucu olarak, bunun sürecindeki iki yanı, itme ve çekmeyi, ideal kıpılar olarak kendi içinde kapsar ve buna göre sürekli olduğu denli de kesiklidir. Bu iki kıpıdan her biri yine ötekini kendi içinde kapsar ve buna göre ne salt sürekli ve ne de salt kesikli bir büyüklükten söz edilebilir. Eğer ikisinden birbirlerine karşı duran iki tikel büyüklük *türü* olarak söz edebiliyorsak, bu yalnızca soyutlayıcı derin-düşüncemizin sonucudur, çünkü bu düşünce belirli büyüklüğün irdelenişinde Nicelik Kavramında bölünmez birlik içinde kapsanan kıpılardan bir kez birini ve bir ikinci kez ise ötekini görmezden gelir. Böylece, söz gelimi denir ki, bu odanın kapladığı uzay sürekli bir büyüklüktür, ve orada toplanmış bu yüz insan ise kesikli bir büyüklük oluşturur. Ama gene de uzay sürekli ve aynı zamanda kesiklidir, ve buna göre uzay-noktalarından söz eder ve sonra da uzayı, örneğin belli bir uzunluğu, şu kadar m., cm. vb. olarak böleriz, ve bu ancak uzayın *kendinde* kesikli de olması varsayımı altında olanaklıdır. Öte yandan yine aynı yolda yüz insandan oluşan kesikli büyüklük aynı zamanda da sürekli, ve üzerine bu büyüklüğün sürekliliğinin dayandığı şey tümüne ortak olan ögedir, tüm bireylere yayılan ve onları birbirleri ile birleştiren cins insandır.

b. Nice (*Das Quantum*)

§ 101

Nicelik, özsel olarak onda kapsanan dışlayıcı belirlilikle *koyulmuş* olarak, *Nicedir*; sınırlı Nicelik.

Ek. Nice Niceliğin *belirli-Varlığıdır*, buna karşı arı Nicelik *Varlığa* ve (bundan sonra irdelenecek olan) Derece *Kendi-için-Varlığa* karşılık düşer. — Arı Nicelikten Niceye ilerleyişe daha yakından bakıldığında, bunun temeli şudur: arı Nicelikte ayırım süreklilik ve kesiklilik ayırımı olarak ilkin salt kendinde bulunurken, buna karşı Nicede ise ortaya koyulmuştur, ve dahası öyle bir

yolda ki, bundan böyle genel olarak Nicelik ayırdedilmiş olarak ya da sınırlı olarak görünür. Ama böylece Nice aynı zamanda belirsiz bir Niceler çokluğuna ya da belirli büyüklüklere dağılır. Bu belirli büyüklüklerden her biri, başkalarından ayrı olarak, bir birlik oluşturur, ve öte yandan salt kendi için irделendiğinde bir çoktur. Ama böylece Nice *Sayı* olarak belirlenir.

§ 102

Nice gelişimini ve tamamlanmış belirliliğini *Sayıda* bulur. Sayı, ögesi olan Bir gibi, kesiklilik kıpısına göre *Miktarı*, süreklilik kıpısına göre *Birimi* nitel kıpıları olarak kendi içinde kapsar.

Aritmetikte *işlem türleri* genellikle Sayıları ele almanın olumsal yolları olarak sunulur. Eğer bu işlemlerde bir zorunluğun ve böylece bir anlamın yatması gerekiyorsa, bu bir ilkede olmalıdır, ve bu ilke ancak Sayı Kavramının kendisinde kapsanan belirlenimlerde yatıyor olabilir; bu ilkenin burada kısaca gösterilmesi gerekir. — Sayı Kavramının belirlenimleri *Miktar* ve *Birim*dir, ve Sayının kendisi ikisinin birliğidir. Ama birlik, görgül Sayılara uygulandığında, yalnızca bu Sayıların *Eşitliği*dir; böylece işlem türlerinin ilkesi Sayıları Birim ve Miktar ilişkisine koymak ve bu belirlenimlerin Eşitliğini ortaya çıkarmak olmalıdır.

Birler ya da Sayıların kendileri birbirlerine karşı ilgisiz oldukları için, içersine alındıkları birlik genel olarak dışsal bir toparlama olarak görünür. İşlem yapma öyleyse genel olarak *Saymadır*, işlem *türlerinin* ayrımı yalnızca birarada toplanan Sayıların nitel yapılarında yatar, ve yapı için ilke Birim ve Miktar belirlenimleridir.

Numaralandırma ilktir —, *genel olarak* Sayı yapma, istediğimiz denli *Birin* biraraya toparlanması. — Bir işlem *türü* ise bundan böyle yalnızca Birlerin değil ama daha şimdiden Sayılar olan kendiliklerin birlikte sayılmalarıdır.

Sayılar *dolaysızca* ve *ilk* olarak bütünüyle belirsiz genelde Sayılardır, ve öyleyse genel olarak eşitsizdirler; bunların biraraya toparlanmaları ya da sayılmaları *Toplamadır*.

Bundan sonraki *ilk* belirlenim Sayıların genel olarak *eşit* olmaları ve böylece *tek bir Birlik* oluşturmalarıdır, — ve bunların belli bir *Miktarı* önümüzde bulunur; böyle Sayıların sayılması *Çarpmadır*. Burada Miktar ve Birlik belirlenimlerinin çarpma işlemindeki iki Sayıya ya da etmene nasıl dağıldıkları ilgisiz bir noktadır, ve böylece bu etmenler Miktar olarak ya da tersine Birlik olarak alınabilirler.

Üçüncü ve enson belirlilik *Miktar* ve *Birliğin eşitliği*dir.

Böyle belirlenmiş Sayıları biraraya katma *Üsse yükseltmedir* — ve ilkin *kareye*. — Daha yüksek bir *Üsse yükseltme* biçimsel açıdan yine Sayının kendi kendisi ile belirsiz bir miktarda sürdürülen çarpımıdır. — Bu üçüncü belirlenimde [Sayıda] bulunan biricik ayrımın, Miktar ve Birlik ayrımının tam eşitliğine erişildiği için, bu üç işlem türünden daha çoğu olanaklı değildir. — Birarada toparlanmaya Sayıların yine o aynı belirliliklere göre çözümleri karşılık düşer. Buna göre, yukarıda değinilen ve o düzeye dek *olumlu* denebilecek işlem türlerinin yanında bir de üç *olumsuz* işlem türü vardır.

Ek. Genel olarak Sayı tamamlanmış belirliliği içindeki Nice olduğundan, yalnızca kesikli denilen büyüklüklerin değil ama ayrıca sürekli denilen büyüklüklerin belirlenmesi açısından da işimize yarar. Bu nedenle giderek Geometride bile belirli *uzaysal* betülerin ve bunların oranlarının verilmesi söz konusu olduğunda Sayıdan yararlanılmalıdır.

c. Derece

§ 103

Sınır Nicenin kendisinin bütünü ile özdeşdir; *kendi içinde* çoklu olarak *uzamlı*, ama *kendi içinde* *yalın* belirlilik olarak *yeğîn* büyüklük ya da *Derecedir*.

Sürekli ve kesikli büyüklüklerin *uzamlı* ve *yeğîn* büyüklüklerden ayrımı birincilerin *genelde Niceliğe* uygulanırken, ikincilerin ise *sınır* ya da onun *sınır* olarak belirliliğine uygulanmalarından oluşur. — Benzer olarak *uzamlı* ve *yeğîn* büyüklükler de biri ötekinin taşımadığı bir belirliliği kapsayan iki büyüklük türü değildir; *uzamlı* büyüklük olan o denli de *yeğîn* olarak büyüklüktür, ve evrik olarak.

Ek. *Yeğîn büyüklük* ya da *Derece* Kavrama göre *uzamlı büyüklük*ten ya da *Niceden* ayrıdır, ve bu nedenle, sık sık yapıldığı gibi, bu ayrımı tanımayarak iki büyüklük biçimini doğrudan doğruya özdeşleştirmenin kabul edilemeyeceğini belirtmek gerekir. Bu durum kendini Fizikte gösterir ve burada eğer örneğin özgül ağırlık ayrımını açıklamak için özgül ağırlığı bir başkasınınkinden iki kat büyük olan bir cismin aynı uzay içersinde ötekinden bir kat daha fazla özdeskel parça (atom) kapsadığı söylenirse *Derece* ve *Nice* özdes olarak alınmış olur. Ve, sıcaklık ve aydınlık durumunda da, eğer değişik ısı ve parlaklık *Dereceleri* sıcaklık ve aydınlık parçacıklarının (ya da moleküllerinin) azlık ya da çoklukları ile açıklanırsa, yine aynı şey olur. Böyle bir açıklama yoluna başvuran fizikçiler bunun savunulamazlığı uyarısı ile karşılaştıklarında, özürlerini çoğu

kez bununla böyle fenomenlerin (bilinemeyeceği bilinen) “kendinde”leri üzerine hiçbir yolda karar verilemeyeceği ve sözü edilen anlatımdan yalnızca gösterdiği büyük *uygunluk* nedeniyle yararlanıldığı sözleriyle anlatırlar. Burada ilkin büyük uygunluğa bakarsak, bunun matematiğin kolay uygulanabilirliğine bağlı olması gerekir; ama belirli anlatımlarını benzer olarak Sayıda bulan yeğin büyüklüklerin de hesaplamalar açısından niçin uzamlı büyüklükler denli uygun olmamaları gerektiğini anlamak güçtür. Eğer önemli olan uygunluk ise, hiç kuşkusuz hesaplama işlemlerini ve giderek düşünmenin kendisini bütünüyle bir yana atmak en uygunu olacaktır. Bu sözü edilen özörlere karşı daha öte belirtmek gerek ki, bu tür açıklamalara girişmek ne olursa olsun algı ve deneyim alanını aşmak ve kendini metafiziğin ve (başka durumlarda boş ve giderek zararlı denebilecek olan) kurgunun alanına bırakmaktır. Eğer Taler dolu iki keseden biri ötekinden iki kat ağırsa, bunun nedeninin bu keselerden birinin ikiyüz ve ötekinin yalnızca yüz Taler kapsaması olduğu hiç kuşkusuz bir deneyim sorunudur. Bu paralar görülebilir ve genel olarak duyularla algılanabilirler; buna karşı, atomlar, moleküller vb. duysal algı alanının dışında yatarlar, ve kabul edilebilirlikleri ve imlemleri üzerine karar vermek bir düşünce sorunudur. Ama (daha önce § 98'e Ekte değinildiği gibi) Kendi-için-Varlık Kavramında kapsanan Çok kısıpını atomlar şeklinde saptayan ve ona bir enson olarak sarılan soyut anlaktır. Ve yine, önümüzdeki durumda da, saf sezgi ile olduğu gibi gerçek somut düşünce ile de çelişki içinde, uzamlı büyüklüğü biricik Nicelik biçimi olarak gören, ve yeğin büyüklüklerin bulundukları her yerde bunları kendi özgün belirlilikleri içinde tanımayıp tersine kendi içinde desteksiz bir önsava dayanarak zorla uzamlı büyüklüğe indirgemeye çalışan da o aynı soyut anlaktır. Modern felsefeye yönelik suçlamalardan biri özellikle sık duyulur. Denir ki, yeni felsefe herseyi özdeşliğe indirger —, ve bu yüzden adı “özdeşlik felsefesi”ne çıkmıştır. Ama burada sunulan tartışmadan açıktır ki, Kavrama göre olduğu gibi deneyime göre de ayrı olanların ayırdedilmesi konusunda direten yalnızca ve yalnızca felsefedir; buna karşı soyut özdeşliği bilginin en yüksek ilkesi olarak yükseltenler ise meslekten görgücülerdir ve felsefeleri bu nedenle yerinde bir biçimde “özdeşlik felsefesi” olarak belirtilebilir. Bundan başka, bütünüyle doğrudur ki yalnızca sürekli ve yalnızca kesikli büyüklüklerin olmaması gibi yalnızca yeğin ve yalnızca uzamlı büyüklükler de yoktur ve böylece Niceliğin her iki belirlenimi bağımsız türler olarak birbirlerine karşı durmazlar. Her yeğin büyüklük o denli de uzamlıdır, ve evrik olarak. Böylece örneğin belli bir ısı derecesi yeğin bir büyüklüktür ki, böyleyken ona bütünüyle yalın bir duyum da karşılık düşer; ısıölçere bakarsak görürüz ki bu tikel ısı derecesine civa sütununda belli bir genişleme karşılık düşer, ve bu uzamlı büyüklük kendisini yeğin büyüklük olarak ısı ile eşzamanlı olarak değiştirir. Tin alanında da durum böyledir; yeğin bir karakter etkilerinde daha az yeğin bir karakterden daha öteye yayılır.

§ 104

Derecede Nice *Kavramı* *koyulmuştur*. Derece *kendi için* ilgisiz ve yalın olarak büyüklüktür, ama öyle bir yolda ki, onu Nice yapan belirliliği bütünüyle *onun dışında* başka büyüklüklerde bulur. Bu çelişkide, *kendi-için-varolan* ilgisiz sınırın saltuk *dışsallık* olmasında, *sonsuz nicel ilerleme* ortaya *koyulmuştur*, — bir *dolaysızlık* ki, dolaysızca karşısına, *dolaylılığa* döner (az önce koyulan Nicenin ötesine geçiş), ve evrik olarak.

Sayı düşüncedir, ama kendine bütünüyle dışsal bir Varlık olarak düşünce. Sezgiye ait değildir, çünkü düşüncedir, ama sezginin dışsallığını belirlenimi olarak alan düşüncedir. — Nice buna göre yalnızca sonsuza dek arttırılabilme ya da azaltılabilmele kalmaz, tersine kendisi Kavramı yoluyla bu kendi ötesine *gididir*. Sonsuz nicel ilerleme de bir ve aynı çelişkinin düşüncesizce yinelenişidir — bir çelişki ki, genel olarak Nice, ve belirliliği içinde *koyulduğunda* Derecedir. Bu çelişkiden sonsuz ilerleme biçiminde söz etmenin gereksizliği üzerine haklı olarak *Zenon* — Aristoteles'ten aktarırsak — şöyle diyor: 'birşeyi *bir kez* söylemekle *sürekli olarak* söylemek aynıdır.'

Ek 1. Daha önce (§ 99) değinildiği gibi matematikteki olağan tanımına göre büyüklük arttırılabilen ya da azaltılabilen birşey olarak gösterildiği zaman, burada temelde yatan sezginin doğruluğuna karşı çıkmanın yersiz olmasına karşın, gene de ilkin böyle bir *artabilirlik* ya da *azalabilirlik* varsayımının nereden çıktığı sorusu ortada kalır. Bu sorunun yanıtı için yalnızca deneyime başvuruluyorsa bu yeterli değildir, çünkü bu durumda büyüklüğün düşüncesini değil ama yalnızca tasarımı elde edecek olmamız bir yana, büyüklük kendini salt bir olanak (artabilme ve azalabilme olanağı) olarak gösterecek ve bu davranışı göstermesinin zorunlu olduğunun bilgisi eksik kalacaktır. Buna karşı, mantuksal gelişim yolumuzda yalnızca Nicelik kendi kendisini belirleyen Düşüncenin bir basamağı olarak ortaya çıkmakla kalmamış, ama bundan başka Nicelik *Kavramı*nda saltuk olarak kendi ötesine geçmenin yattığı olgusu da kendini göstermiştir, ve böylece burada önümüzde bulunan şey yalnızca bir olanak değil ama bir zorunluk durumudur.

Ek 2. Genel olarak sonsuzluk ile ilgilenen derin-düşünce düzeyindeki anlağın bulabildiği biricik dayanak nicel sonsuz ilerlemedir. Ama bu sonlu ilerleme biçimi açısından da ilkin daha önce nitel sonsuz ilerleme üzerine belirtilmiş olanlar geçerlidir ve o zaman da dendiği gibi, bu sonsuz ilerleme gerçek sonsuzluğun değil ama ancak o yalın "*gerek*"in ötesine geçemeyen ve böylece gerçekte sonluda takılıp kalan kötü sonsuzluğun anlatımıdır. Bu nicel sonsuz ilerleme biçimi — ki bunu Spinoza haklı olarak salt imgesel bir sonsuzluk (*infinitum imaginationis*) olarak belirtiyordu — seyrek olmamak üzere ozanlar için (özellikle Haller ve Klopstock) yararlı bir esin kaynağı olmuş, ve

yalnızca Doğanın değil ama giderek Tanrının sonsuzluğunu da örneklemek için kullanılmıştır. Örneğin Haller'de Tanrının sonsuzluğunun ünlü bir betimlemesini buluruz:

Yığarım engin sayıları,
Milyonlardan dağları üstüste
Koyarım zamanı zaman
Ve dünyayı dünya üstüne,
Ve tüyler ürpertici yüksekte
Başım dönerek yine Sana baktığımda:
Tüm gücü sayının,
Bin kez artsa bile,
Gene de bir parçan değildir Senin.²¹

Burada öyleyse ilk olarak Niceliğin ve özellikle Sayının kendi ötesine o sürekli itilişini buluruz ki, Kant bunu ürktütücü buluyordu. Gene de burada gerçekte ürktütücü olan şey sürekli olarak bir sınırın koyulması ve sonra hemen ortadan kaldırılması ve böylece tek bir adım bile ilerleyememenin verdiği sıkıntıdır. Ama sözü edilen ozanın yine o kötü sonsuzluğun betimlemesine eklediği vargı yerindedir:

Bunları çekerim, ve bütünüyle önümdesin —.

Burada gerçek sonsuzluğun yalnızca sonlunun bir ötesi olarak görüleme-yeceği ve onun bilincine ulaşabilmek için o *progressus in infinitum*ı yadsınamamız gerektiği belirtilir.

Ek 3. Pisagoras, bilindiği gibi, sayılarda felsefe yapmış ve şeylerin temel belirlenimlerini sayı olarak görmüştü. Bu anlayış sıradan bilince ilk bakışta baştan sona bir paradoks, belki de bir çılgınlık olarak görünüyormuş olmalıdır, ve buna göre ortaya bu konuda ne düşüneceğiz sorusu çıkar. Bu soruyu yanıtlamak için ilkin anımsamak gerek ki, bütününde felsefenin görevi şeyleri düşüncelere, ve dahası belirli düşüncelere indirgemekten oluşur. Sayı ise hiç kuşkusuz bir düşüncedir, ve dahası duyulur olana en yakın duran düşünce, ya da daha belirli bir anlatımla, duyulurun kendisinin düşüncesidir, çünkü genel olarak duyulurun alanını birbirine-dışsallık ve çokluk yanları altında anlamak olanaklıdır. Böylece, Evreni sayı olarak anlama çabasında Metafizığe doğru atılmış ilk adımı tanırız. Bilindiği gibi Pisagoras felsefe tarihinde İyonyalı felsefeciler ve Eleatikler arasında durur. Birinciler, Aristoteles'in daha önce belirttiği gibi, şeylerin özünü özdeksel bir kendilik olarak (bir ule olarak) görme aşamasında takılmış ve ikinciler, özellikle Parmenides, Varlık biçimindeki arı düşünceye dek ilerlemişken, ilkesi bir bakıma duyulur ve duyulurüstü alanlar arasında bir köprü oluşturan felsefe Pisagoras'ın felsefesidir. Şeylerin özünü yalnızca sayılar olarak anlamakla Pisagoras'ın

²³[Diels-Kranz, Zenon B 1.]

²¹[Albrecht von Haller, "Unvollkommenes Gedicht über die Ewigkeit," *Versuch schweizerischer Gedichte*'den, Bern 1732.]

açıkça çok *ileri* gitmiş olduğunu sananların görüşleri üzerine söylenecekler buradan çıkar; bunlar şeylerin ne de olsa sayılabilecek oldukları konusunda karşı çıkılacak hiçbirşeyin olmadığını belirtir, ama onların sayılardan daha *çoğu* olduklarında diretirler. Burada şeylere yüklenen bu "*çok*"a gelince, şeylerin yalnızca sayılardan daha *çoğu* oldukları hiç kuşkusuz duraksamadan kabul edilecek bir noktadır; ama önemli olan şey bu "*çok*" ile neyin anlaşılacağıdır. Sıradan duyuşsal bilinç kendi konumu ile uyum içinde duraksamadan burada ortaya çıkan soruyu duyuşsal algılanabilirliğe göndermede bulunarak yanıtlar ve böylece şeylerin yalnızca sayılabilir olmadıklarını, ama bunun dışında görülebilir, koklanabilir, duyulabilir vb. de olduklarını belirtir. Pisagoras felsefesine karşı yapılan suçlama çağdaş anlatım yolumuza göre onun aşırı idealist olmasına indirgenebilir. Oysa gerçekte durum daha önce Pisagoras felsefesinin tarihsel konumu üzerine belirtilmiş olanlardan da çıkartılabileceği gibi tam tersidir. Şeylerin sayılardan daha *çoğu* olduklarını onaylamak gerekiyorsa, bu yalın *sayı* düşüncesinin şeylerin belirli özlerini ya da Kavramlarını anlatmak için henüz yeterli olmadığı biçiminde anlaşılmalıdır. Bu yüzden Pisagoras'ın *sayı*-felsefesi ile çok *ileri* gitmiş olduğunu öne sürmek yerine, tersine, *yeterince ileri* gitmediğini söylemek gerekir; ve hiç kuşkusuz arı düşünceye en yakın adımı atanlar Eleatikler olmuştur. — Gene de, eğer şeyler değilse bile, şeylerin durumları ve doğal fenomenler vardır ki belirlilikleri özel olarak belirli sayılara ve sayısal oranlara dayanır. Özellikle müzikal notaların ayrımları ve uyumlu eşlenişleri açısından durum budur — bir fenomen ki, bilindiği gibi Pisagoras'ın ilk kez onun algılanması yoluyla şeylerin özlerini *sayı* olarak görmeye başladığı söylenir. Temellerine belirli sayıları alan bu görüngüleri geriye bu sayılara dek izlemenin bilimsel açıdan kesin bir önemi olmasına karşın, gene de genel olarak düşünce belirliliğini salt sayısal belirlilik olarak görmek ne olursa olsun onaylanamayacak bir tutumdur. Kişi hiç kuşkusuz kendini en genel düşünce belirlenimlerini ilk sayılarla ilintilendirmeye *itiliyor* olarak bulabilir ve buna göre diyebilir ki *Bir* yalın ve dolaysız, *İki* ayırım ve dolaylılık, *Üç* ise bu ikisinin birliğidir. Ama bu bağıntılar bütünüyle dıssaldır, ve bu sayılarda böyleyken tanı bu belirli düşüncelerin anlatımı olabilecek hiçbirşey yoktur. Bu yolda atılan her yeni adımda belirli sayıları belirli düşüncelerle ilişkilendirmedeki özenç kendini daha da açık olarak ele verir. Böylece örneğin 4 1 ve 3'ün ve bunlara bağlı düşüncelerin birliği olarak görülebilir; ama 4 o denli de ikinin çiftleştirilmesidir; yine, 9 yalnızca 3'ün karesi değil, ama o denli de 8 ve 1'in, 7 ve 2'nin vb. toplamlarıdır. Günümüzde belli gizli toplulukların yaptıkları gibi her tür sayıya ve betiye büyük bir önem yüklemek bir yandan zararsız bir oyun ama ve öte yandan düşünsel bir umutsuzluğun bir belirtisi olarak görülmelidir. Derler ki bu sayıların arkasında derin bir anlam gizlidir ve üzerlerine pek çok şey düşünülebilir. Ama felsefede önemli olan nokta birşeyi *düşünebilmek* değil, tersine *edimsel* olarak düşünmektir, ve gerçek düşünce ögesi özençle seçilmiş simgelerde değil, tersine yalnızca düşünceenin kendisinde aranmalıdır.

§ 105

Nicenin bu *kendi-için-varolan* belirliliğinde kendi kendisine *dışsallığı Niteliğini* oluşturur; Nice tam bu dışsallıkta kendisidir ve kendi ile bağıntılıdır. Dışsallık, e.d. Nicel, ve Kendi-için-varlık, e.d. Nitel, onda birleşmişlerdir. — Nice, *kendi kendisinde* bu yolda koyulduğu zaman, nicel *Orantıdır*, — belirlilik ki, *dolaysız* bir Nice, bir Üstür, ve o denli de *dolaylılık*, e.d. herhangi bir Nicenin bir başkası ile bağıntısıdır, — orantının iki yanı, ki ikisi de dolaysız değerlerine göre geçerli değildirler, değerleri salt bu bağıntıda yatar.

Ek. Nicel sonsuz ilerleme ilkin sayının sürekli bir kendi ötesine itilişi olarak görünür. Ama daha yakından irdelendiğinde, Nicelik bu ilerlemede kendi kendisine geri döndüğünü gösterir, çünkü düşünce açısından orada kapsanan genel olarak sayının sayı yoluyla belirlenmişliğidir ve bu ise *nicel Orantıyı* verir. Örneğin 2:4 orantısını alalım. Burada iki büyüklük vardır ki, genelde dolaysızlıkları içinde geçerli değildirler, ve ilgilendiğimiz nokta yalnızca bunların birbirleri ile karşılıklı bağıntılarıdır. Ama bu bağıntının kendisi (orantının üssü) bir büyüklüktür ki, değişmesi ile orantının kendisinin değişmesi yoluyla kendini birbirleri ile bağıntılı büyüklüklerden ayırdeder; öte yandan, orantı ancak üs değişmediği sürece iki yanının değişimine karşı ilgisiz davranarak aynı kalır. Bu nedenle orantı değişmeksizin 2:4 yerine söz gelimi 3:6 geçirilebilir, çünkü 2 üssü her iki durumda da aynı kalır.

§ 106

Orantının *yanları* henüz dolaysız Nicelerdir ve nitel ve nicel belirlenimler henüz birbirlerine dışsaldır. Ama gerçekliklerine göre, — e.d. nicel olanın kendisinin dışsallığında kendi ile bağıntı olduğu ya da belirliliğin kendi-için-varlığının ve ilgisizliğinin birleşmiş oldukları göz önüne alındığında —, orantı *Ölçüdür*.

Ek. Nicelik kendini bu noktaya dek kıpırları boyunca irdelenen eýtışimsel devimin aracılığıyla Niteliğe geri dönüş olarak tanıtlamıştır. Nicelik Kavramı olarak ilkin ortadan kaldırılmış Niteliği, e.d. Varlık ile özdeş olmayan, tersine ona karşı ilgisiz, salt dışsal belirliliği bulmuştuk. Bu Kavram (daha önce de belirtildiği gibi) matematikte büyüklüğün artırılabilen ya da azaltılabilen birşey olarak sıradan tanımının temelinde yatar. Bu tanım ilkin büyüklüğün yalnızca genel olarak değişebilir birşey olduğu izlenimini yaratabilir (çünkü artma gibi azalma da yalnızca büyüklüğün başka türlü belirlenmesi demektir), ve böylece bu büyüklüğün benzer olarak yine Kavramına göre değişebilir olan *belirli-Varlıktan* (Niteliğin ikinci basamağı) ayırdedilmesini önleyebilir; bu durumda yapılması gereken şey Nicelikte değişimine bakılmaksızın aynı kalabilen bir değişken bulduğumuzu ekleyerek o tanımın içeriğini tamamlamaktır. Nicelik Kavramı böylece kendini içinde bir çelişki kapsıyor olarak

gösterir, ve bu çelişkidir ki Niceliğin eytişimini oluşturur. Ama bu eytişimin sonucu yalnızca Niteliğe geri dönüş değildir, sanki Nitelik gerçek ama buna karşı Nicelik ise gerçek-olmayanmış gibi; tersine, sonuç bu ikisinin birliği ve gerçekliğidir, nitel Nicelik, ya da *Ölçü*. — Burada belirtilebilir ki, nesnel Evrenin irdelenişinde ne zaman nicel belirlenimlerle iş görsek, bu işlemlerimizin hedefi olarak göz önünde tuttuğumuz şey gerçekte her zaman Ölçüdür ve bu yine nicel belirlenim ve ilişkileri saptamanın bir *Ölçme* olarak belirtilmesi yoluyla giderek dilimizde de imlenir. Böylece, örneğin titreşime geçen değişik tellerin uzunlukları bu uzunluk ayrımlarına karşılık düşen ve titreşim yoluyla üretilen notaların nitel ayrımlarının bakış açısından ölçülür. Benzer olarak kimyada birbirleri ile bileştirilen özdeklerin Niceliklerini saptamanın amacı böyle bileşimleri koşullandıran Ölçüleri, e.d. belirli Niteliklerin temelinde yatan Nicelikleri bilmektir. Yine istatistikte de ele alınan sayılar yalnızca onlar tarafından koşullandırılan nitel sonuçlar açısından önemlidir. Ama burada sunulan yönlendirici bakış açısına bakmaksızın yalnızca sayısal veriler toplama işine haklı olarak boş bir merak denebilir ki, ne kuramsal ve ne de kılğısal bir ilgiye doyum sağlayabilir.

C Ölçü

§ 107

Ölçü nitel Nicedir, ilkin *dolaysız* olarak, — bir Nice ki, kendisine bir belirli-Varlık ya da bir Nitelik bağlıdır.

Ek. Ölçü Nitelik ile Niceliğin birliği olarak böylece aynı zamanda tamamlanmış Varlıktır. Varlıktan söz ettiğimiz zaman bu ilkin bütünüyle soyut ve belirlenimsiz olarak görünür; ama kendini belirlemek Varlığın özünde yatar, ve tamamlanmış belirliliğine Ölçüde erişir. Ölçü de Salığın bir tanımı olarak görülebilir, ve buna göre Tanrının tüm şeylerin Ölçüsü olduğu söylenmiştir. Pek çok eski İbrani ezgisinde ana tonu oluşturan şey bu sezgidir ve bunlarda Tanrının yüceltilmesi özel olarak *Onun* herşeye, denize ve sert toprağa, ırmaklara ve dağlara, ve ayrıca değişik bitki ve hayvan türlerine sınırlarını veren olmasında sonuçlanır. — Yunanlıların dinsel bilincinde Ölçünün tanrısallığının özellikle törellik ile bağlantı içinde *Nemesis* olarak tasarmlandığını görürüz. Bu tasarıma göre genel olarak insansal herşeyin — varsıllık, onur, güç ve ayrıca sevinç, acı vb. — belirli Ölçüsü vardır ki çiğnenmesi yıkım ve yok oluş getirir. — Bundan başka, nesnel Evrende Ölçünün bulunuşuna gelirse, ilkin Doğada özel içerikleri Ölçü tarafından oluşturulan varoluşlar görürüz. Bu durumun özellikle geçerli olduğu alan Güneş dizgesidir ki, genel olarak özgür Ölçüler alanı olarak görülür. Bundan sonra örgensel-olmayan Doğanın irdelenişine geçerse, burada bulunan çeşitli nitel ve nicel belirlenimlerin

kendilerini birbirlerine karşı ilgisiz olarak göstermeleri düzeyinde Ölçü bir bakıma arkatasara çekilir. Böylece, örneğin bir kaya parçasının ya da ırmağın Niteliği belirli bir büyüklüğe bağlı değildir. Ama daha yakından irdelersek bu sözü edilen nesnelerin bile bütünüyle Ölçüsüz olmadıklarını buluruz, çünkü bir ırmaktaki su ve bir kayanın tekil bileşenleri kimyasal ayrıştırırmada kendilerini yine kapsadıkları özdeklerin nicel oranları ile koşullanmış Nitelikler olarak tanıtarlar. Ama örgensel Doğada Ölçü yine bütünüyle dolaysız sezgi düzeyinde saptanabilir olur. Değişik bitki ve hayvan türlerinin, bütünde olduğu gibi tekil bölümlerinde de, belli Ölçüleri vardır: ama gene de burada belirtmek gerek ki, tamamlanmamış ve örgensel olmayan Doğaya daha yakın duran örgensel şekiller kendilerini daha yüksek olanlardan bir düzeye dek Ölçülerinin daha büyük belirsizliği ile ayırdederler. Böylece, örneğin fosiller arasında yalnızca mikroskopta tanınabilecek Ammonitlerin yanısıra bir araba tekerleği denli büyük başkalarını da buluruz. Bu Ölçü belirsizliği kendini yine örgensel gelişimin alt basamaklarında duran pek çok bitkide, örneğin eğreltiotlarında gösterir.

§ 108

Nitelik ve Niceliğin Ölçüde salt *dolaysız* bir birlik içinde oldukları düzeye dek aralarındaki ayırım da kendini onda benzer olarak dolaysız bir kipte gösterir. Özgül Nice bu düzeye dek bir yandan yalın Nicedir, ve belirli-Varlık bir artma ya da azalmaya yeteneklidir, gene de o düzeye dek bir *kural* olan Ölçü böylelikle ortadan kaldırılmaksızın; ama öte yandan Nicenin değişimi ayrıca bir Nitelik değişimidir.

Ek. Ölçüde bulunan Nitelik ve Nicelik özdeşliği ilkin salt *kendindedir*, henüz *koyulmuş* değildir. Başka bir deyişle, birlikleri Ölçü olan bu iki belirlenimin her biri kendini kendi için geçerli kılar, öyle bir yolda ki, bir yandan belirli-Varlığın nicel belirlenimleri bunun Niteliği etkilenmeksizin değiştirilebilirken, öte yandan gene de bu ilgisiz artma ve azalmanın bir sınırı vardır ki aşılmasıyla Nitelik değişime uğrar. Böylece örneğin suyun ısı derecesi ilkin sıvılığı açısından ilgisizdir; ama sıvı ve akıcı suyun ısısındaki artma ya da azalma ile öyle bir noktaya gelinir ki, burada bu kohezyon durumu kendini nitel olarak değiştirir ve su bir yandan buhara ve öte yandan buza değişir. Nicel bir değişim yer aldığı zaman, bu ilkin bütünüyle önemsiz birşey olarak görünür; ama gene de arkada başka birşey gizlenmektedir ve Niceliğin bu görünürde önemsiz değişimi bir bakıma Niteliği yakalayacak olan bir hiledir. Burada yatan Ölçü çatışkısı daha önce Yunanlılar arasında değişik örtüler altında örneklenirdi. Söz gelimi *Tek bir buğday* tanesinden bir buğday yığını olur mu?, ya da, Bir at kuyruğundan *tek bir kıl* koparmakla kel bir kuyruk olur mu? gibi sorular ileri sürülürdü. Eğer ilkin Niceliğin doğasına Varlığın ilgisiz ve dışsal belirliliği olarak bakılırsa, bu sorulara olumsuz yanıtlar verilecektir; ama gene

de kabul etmek gerek ki, bu ilgisiz artma ve azalmanın da bir sınırı vardır ve sonunda bir noktaya erişilir ki, burada *tek bir* buğday tanecığının daha eklenmesiyle bir buğday yığını ve *tek bir* kılın daha koparılmasıyla kel bir kuyruk ortaya çıkacaktır. Yine bu örneklerle andırımlı bir de köylü öyküsü vardır. Köylü canlı adımlarla ilerleyen eşeğinin yükünü ardarda küçük ağırlıklar ekleyerek artırır ve eşek sonunda dayanılmaz olan yükün altında çöker. Bu örnekleri salt boş gevezelikler olarak almak yanlış olacaktır, çünkü gerçekte öyle düşünceler çevresinde dönerler ki, bunlarla tanışıklığın kılgsal ve özellikle törel açıdan büyük önemi vardır. Böylece örneğin yapılan harcamalar açısından ilkin belli bir alan vardır ki bunun içersinde daha azın ya da daha çoğun bir önemi yoktur; ama bireysel durumların belirlediği Ölçü bir yanda ya da ötekinde aşılabacak olursa, o zaman Ölçünün nitel doğası (suyun değişen ısıları açısından daha önce verilen örnekler durumunda olduğu gibi) kendini duyurur, ve az önce iyi bir ekonomi gibi görünen gidiş pintiliğe ya da savurganlığa dönüşür. — Aynı şey politik alanda da geçerlidir. Bir Devletin anayasası yüzölçümünün büyüklüğünden, nüfusundan ve buna benzer başka nicel belirlenimlerden bağımsız ve o denli de bunlara bağımlı olarak görülmelidir. Örneğin onbin km^2 yüzölçümü ve dört milyonluk nüfusuyla bir devleti göz önüne alalım; hiç düşünmeksizin kabul edilecektir ki, yüzölçümünde birkaç km^2 ya da nüfusta birkaç binlik bir azalmanın ya da artmanın böyle bir devletin anayasası üzerinde hiçbir özsel etkisi olamaz. Ama öte yandan esit ölçüde doğrudur ki, bir devletin sürekli olarak büyümesi ya da sürekli olarak küçülmesiyle sonunda öyle bir noktaya gelinir ki, burada, tümü başka durumlara bakılmaksızın, bu nicel değişim nedeniyle bundan böyle anayasanın Niteliği de değişmeksizin kalamaz. Küçük bir İsviçre kantonunun anayasası bir krallığa uymaz; ve Roma Cumhuriyeti anayasasının Almanya'nın küçük imparatorluk kentlerine aktarılması da o denli uygunsuzdu.

§ 109

Ölçüsüz ilk olarak bir Ölçünün nicel doğası yoluyla nitel belirliliğinin ötesine geçişidir. Ama ikinci nicel oran, birincinin Ölçüsüzü, o denli de nitel olduğu için, Ölçüsüz de benzer olarak bir Ölçüdür; Nitelikten Niceye ve ondan yine birinciye bu iki geçiş *sonsuz ilerleme* olarak tasarımılanabilir — Ölçünün kendini Ölçüsüzde ortadan kaldırıp yeniden kurması olarak.

Ek. Nicelik, gördüğümüz gibi, yalnızca değişmeye, e.d. artmaya ya da azalmaya *yetenekli* değildir: genelde Nicelik olarak kendi ötesine aşan bir doğadadır. Nicelik bu doğasını giderek Ölçüde bile saklar. Ama Ölçüde bulunan Nicelik belli bir sınırnın ötesine geçerse, böylelikle ona karşılık düşen Nitelik de ortadan kalkar. Gene de bununla genelde Nitelik değil ama salt bu belirli Nitelik olumsuzlanmış olur ki, yeri hemen yine bir başka Nitelik tarafından alınır. Kendini almasıklı bir yolda yalnızca Nicelik değişimi olarak ve daha sonra

Niceliğin Niteliğe bir dönüşümü olarak tanımlayan bu Ölçü süreci düğümlü bir çizgi olarak göz önüne getirilebilir. Bu tür düğümlü çizgileri ilkin Doğada çeşitli biçimler altında buluruz. Suyun ısı artışı ya da azalışı ile koşullu nitel olarak değişik toplak durumlarına daha önce değinmiştik. Metallerin değişik oksitlenme basamakları açısından da durum aynıdır. Müzikal notaların ayrımları da yine Ölçü sürecinde ilkin yalnızca nicel olanın nitel başkalaşıma dönmesinin bir örneği olarak görülebilir.

§ 110

Burada gerçekte yer alan şey henüz genel olarak Ölçüye özgü *dolaysızlığın* ortadan kaldırılmasıdır; Nitelik ve Niceliğin kendileri Ölçüde ilkin *dolaysız* olarak bulunurlar, ve Ölçü onların salt *görelî özdeşlikleridir*. Ama Ölçü kendini Ölçüsüzde ortadan kaldırılmış olarak gösterir; gene de bu Ölçüsüzde, ki Ölçünün olumsuzlanması olmasına karşın kendisi Nicelik ve Niteliğin birliğidir, Ölçü eşit ölçüde salt *kendisi ile* karşılaşır.

§ 111

Sonsuz olan, e.d. olumsuzlamanın olumsuzlanması olarak olumlama, şimdi yanları olarak Varlık ve Yokluk, Birşey ve bir Başkası vb. gibi soyut öğeler yerine Nitelik ve Niceliği alır. Bunlardan (α) ilkin Nitelik Niceliğe (§ 98) ve Nicelik Niteliğe (§ 105) *geçmiş* ve böylece ikisi de *olumsuzlamalar* olarak gösterilmiştir. (β) Ama *birliklerinde* (Ölçüde) ilk olarak ayırırlar ve biri salt öteki *dolaysızladır*; ve (γ) bu birliğin dolaysızlığı kendisini kendini ortadan kaldıran birşey olarak gösterdikten sonra, bundan böyle bu birlik *kendinde* olduğu gibi, e.d. yalın kendi-ile-bağıntı olarak *koyulur* ki, genel olarak Varlığı ve biçimlerini ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsar. — Varlık ya da dolaysızlık, ki kendi kendini olumsuzlama yoluyla *kendi ile* dolaylılık ve kendi ile bağıntıdır, ki öyleyse eşit ölçüde kendini ortadan kendi ile bağıntıya, dolaysızlığa kaldıran dolaylılıktır, — bu Varlık Özdür.

Ek. Ölçü süreci yalnızca Nitelikten Niceliğe ve Nicelikten Niteliğe bitimsiz bir dönüşüm şeklindeki sonsuz ilerlemenin kötü sonsuzluğu değil, ama aynı zamanda kendi başkasında kendi kendisi ile düşümdeşmenin gerçek sonsuzluğudur. Nitelik ve Nicelik Ölçüde ilkin birbirlerine karşı Birşey ve Başkası olarak dururlar. Ama Nitelik *kendinde* Niceliktir ve yine evrik olarak Nicelik *kendinde* Nitelik. Böylece bu ikisi Ölçü sürecinde birbirlerine geçerken, bu iki belirlenimden her biri daha şimdiden kendinde ne ise o olur; ve şimdi elde ettiğimiz şey belirlenimlerinde olumsuzlanmış, genel olarak

ortadan kaldırılmış Varlıktır. Ama bu Varlık *Özdür*. Ölçüde *Öz* kendinde daha şimdiden vardı, ve süreci yalnızca kendini kendinde olduğu gibi ortaya koymaktan oluşur. — Sıradan bilinç şeyleri var olarak ayırmsar ve Nitelik, Nicelik ve Ölçü açısından irdeler. Bu dolaysız belirlenimler ise kendilerini sağlam ve kalıcı değil ama geçici olarak tanıttılar ve eytişimlerinin sonucu *Özdür*. *Özde* hiçbir geçiş yer almaz, ama yalnızca bağıntı vardır. Varlıkta bağıntı biçimi ilkin yalnızca bizim derin-düşüncemizdir; buna karşı *Özde* bağıntı onun kendi belirlenimidir. Eğer (Varlık alanında) Birşey Başkası olursa, bununla Birşey yiter. *Özde* böyle değildir; burada hiçbir gerçek Başka yoktur, ama yalnızca Türlülük, birinin *kendi* başkası ile bağıntısı vardır. *Özün* geçişi de öyleyse aynı zamanda bir geçiş değildir; çünkü ayrımlının ayrımlıya geçişinde ayrımlı yitmez, tersine ayrımlılar bağıntıları içinde kalırlar. Örneğin *Varlık* ve *Yokluk* dediğimizde, Varlık kendi içindir, ve Yokluk da kendi için. *Olumlu* ve *Olumsuz* ile durum bütünüyle başka türdür. Bunlar hiç kuşkusuz Varlık ve Yokluk belirlenimlerini taşırlar. Ama Olumlu kendi için hiçbir anlam taşımaz, tersine Olumsuz ile baştan sona bağıntılıdır. Olumsuz için de durum aynıdır. Varlık alanında bağıntınlık salt *kendindedir*; buna karşı *Özde* ortaya konulmuştur. Bu böylece genel olarak Varlık ve *Öz* biçimlerinin ayrımıdır. Varlıkta herşey dolaysızdır; buna karşı *Özde* herşey görelidir.

Mantığın İkinci Bölümü

Öz Öğretisi

§ 112

Öz *koyulmuş* Kavram olarak Kavramdır —, belirlenimler Özde salt *görelidir*, henüz bütünüyle kendi içlerine yansımış değildir; bu nedenle Kavram henüz *kendi için* değildir. Öz, olumsuzluğu yoluyla kendi kendisi ile dolaylı Varlık olarak, kendi ile bağıntıdır, ama ancak bu bağıntı başkası ile bağıntı olduğu ölçüde; ama bu başkası dolaysızca varolan birşey olarak değil, ama *koyulmuş* ve *dolaylı* birşey olarak vardır. — Varlık yitmemiştir, tersine ilkin Öz, kendi ile yalın bağıntı olarak, Varlıktır; ama ikinci olarak Varlık tek-yanlı *dolaysız* olma belirlenimine göre salt bir olumsuza, bir *Görünüşe* indirgenmiştir. — Öz böylece kendi içinde *görünen* olarak Varlıktır.

Saltık Özdür. — Bu tanım, Varlığın da benzer olarak kendi ile yalın bağıntı olması ölçüsünde, “Saltık Varlıktır” tanımı ile aynıdır; ama aynı zamanda daha yüksektir, çünkü Öz *kendi içine* gitmiş Varlıktır, e.d. Varlığın yalın kendi ile bağıntısı olumsuzun olumsuzlaması olarak, kendisinin kendi içinde kendi ile dolaylılığı olarak *koyulmuştur*. — Ama Saltık Öz olarak belirlenirken, olumsuzluk sık sık yalnızca tüm belirli yüklemelerin *bir soyutlanması* olarak alınır. Bu olumsuz edim, soyutlama, böylece Özün dışına düşer, ve Özün kendisi böylece *bu öncülleri olmaksızın* salt bir sonuç olarak kalır, — soyutlamanın *caput mortuumu*. Ama bu olumsuzluk Varlığa dışsal olmadığı, tersine onun kendi eyişi olduğu için, Gerçekliği, e.d. Öz, *kendi içine* gitmiş ya da *kendi içinde* varolan Varlık olacaktır; o *yansıma*, kendi içinde görünüşü dolaysız Varlıktan ayırımı oluşturur ve Özün kendine özgü belirlenimidir.

Ek. Öz üzerine konuşurken ondan dolaysızlık olarak Varlığı ayırdeder ve bunu Öz açısından salt bir *görünüş* olarak görürüz. Ama bu görünüş bir Hiçlik, bir Yokluk değildir, tersine ortadan kaldırılmış olarak Varlıktır. — Özün konumu genel olarak *üzerine-düşünmenin* ya da *derin düşünmenin* [*Reflexion*] konumudur. “Reflexion” anlatımı ilkin ışıkla ilgili olarak kullanılır ve onun doğru bir çizgide

giderken parlak bir yüzeye çarparak bunun tarafından geri döndürülmesini anlatır. Burada iki noktayı belirtebiliriz: ilkin dolaysız, varolan birşey, ve ikincisi dolaylı ya da koyulmuş olarak yine aynı şey. Biz bir nesne üzerine düşünürken [*“wenn wir über einen Gegenstand reflektieren”*], ya da (yine yaygın bir anlatım olarak) bir nesneyi *derinine düşünürken* [*“nachdenken”*] olan şey sözcüğün tam anlamıyla budur, çünkü burada nesne dolaysızlığı içinde geçerli değildir, tersine onu dolaylı kılınmış olarak bilmeyi isteriz. Felsefenin görevi ya da amacı genellikle şeylerin Özlerini saptamak olarak görülür, ve bundan yalnızca şeylerin dolaysızlıkları içinde bırakılmamaları, tersine başka birşeyle dolaylı kılınmış ya da temellendirilmiş olarak tanımlanmaları gerektiği anlaşılır. Şeyin dolaysız Varlığı burada bir bakıma bir kabuk olarak ya da bir perde olarak tasarımlanır ki, arkasında Öz gizlidir. — Dahası, tüm şeylerin bir Özleri vardır dendiği zaman, bununla onların gerçekte kendilerini dolaysızca gösterdikleri gibi olmadıkları anlatılır. Öyleyse sorun yalnızca bir nitelikten bir başkasına gidip gelmekten ve yalnızca nitel birşeyden nicel birşeye ya da nicel birşeyden nitel birşeye ilerlemeden daha çoğudur: şeylerde kalıcı bir yan vardır, ve bu ilk olarak Özdür. Öz kategorisinin başka imlem ve kullanımlarına gelince, burada öncelikle anımsanabilecek olan şey Almanca'da *sein* [olmak] yardımcı eylem-sözcüğünde geçmiş zamanı anlatmak için *Wesen* [Öz] sözcüğünden yararlanılıyor olmasıdır: geçmiş varlık *gewesen* olarak belirtilir. Dil kullanımındaki bu kuralızsızlık belli bir ölçüde Varlık ve Öz ilişkisinin doğru bir sezgisine dayanır, çünkü Özü hiç kuşkusuz geçmiş Varlık olarak görebiliriz; ama gene de belirtmek gerek ki, geçmiş olan bu nedenle soyut olarak olumsuzlanmaz, tersine yalnızca ortadan kaldırılır ve böylece aynı zamanda saklanır. Böylece, örneğin *“Cäsar ist in Gallien gewesen”* dendiği zaman, bununla yalnızca burada Sezar üzerine söylenmiş olanın dolaysızlığı yadsınır; ama genel olarak Gal'deki kahşı olumsuzlanmaz, çünkü tam bu kalış bu söylenenin içeriğini oluşturur, gerçi bu içerik burada ortadan kaldırılmış olarak düşünülse de. — Gündelik Almanca'da *Wesen* sık sık bir birlik ya da bir tümlük imlemini taşır, ve böylece örneğin *Zeitungswesen* [Basın,] *Postwesen* [Posta-işleri,] *Steuerwesen* [Vergi-işleri] vb. gibi anlatımlar söz konusu olduğu zaman, bununla anlaşılacak olan en çoğundan bu şeylerin tekil olarak ve dolaysızlıkları içinde değil, tersine karmaşık şeyler olarak ve bundan başka belki de çeşitli bağıntıları içinde alınıyor olmalarıdır. Böyle bir dil kullanımında bizim için Öz olarak ortaya çıkmış olan şey ancak yaklaşık olarak kapsarır. — Yine Almancada *“endlichen Wesen”* [sonlu 'Öz'] anlatımı kullanılır ve insandan *“ein endlichen Wesen”* olarak söz edilir. Ama Özden her söz edilişinde gerçekte sonluluğun ötesine geçilir, ve buna göre insanı bu anlatımla belirtmek o düzeye dek doğru değildir. Dahası, yine denir ki: *“es gibt ein höchstes Wesen”* [“bir en yüksek Öz vardır/‘verilidir’”], ve bununla belirtilmek istenen Tanrıdır. Burada iki noktayı belirtebiliriz. İlkin, *“geben”* [vermek] anlatımı sonluyu imleyen bir anlatımdır, ve böylece denir ki *“es gibt soundsoviel Planeten”* [“şu kadar gezegen var”], ya da *“es gibt Pflanzen von solcher und es gibt Pflanzen von solcher Beschaffenheit”* [“şu ya da bu yapıda bitkiler var”]. Böyle bulunan birşey

bu yüzden *dışında ve yanında* daha başkaları da bulunan birşeydir. Oysa Tanrı, saltuk olarak sonsuz birşey olmakla, böyle yalnızca bulunan ve *dışında ve yanında* daha başka "Öz"lerin de bulunduğu birşey değildir. Tanrının dışında bulunan birşeye Tanrıdan ayrılığı içinde hiçbir özsellik düşmez, tersine bu yalıtılmışlıkta kendi içinde destek ve özden yoksun olarak, salt bir görünüş olarak görülmelidir. Ama, *ikinci* olarak, Tanrıdan yalnızca *en yüksek* Öz olarak söz etmek uygunsuz bir anlatım olarak görülmelidir. Burada kullanılan nicelik kategorisi gerçekte yerini yalnızca sonlunun alanında bulur. Buna göre örneğin bu yeryüzündeki en yüksek dağdır dediğimiz zaman bu en yüksek dağın dışında benzer olarak yüksek başka dağların da olduğunu düşünürüz. Yine, birinin ülkesindeki en varıl ya da en bilgili insan olduğunu söyledığımızda de durum böyledir. Oysa Tanrı yalnızca *tek* ve üstelik yalnızca *en yüksek* değil ama *genel olarak* Özdür; ama burada hemen belirtmek gerek ki, bu Tanrı anlayışının dinsel bilincin gelişiminde önemli ve zorunlu bir aşama oluşturmasına karşın, gene de bununla Hristiyan Tanrı tasarımının derinliği hiçbir biçimde tüketilmemiş olmaz. Eğer Tanrıyı yalnızca Öz olarak görüyor ve burada durup kalıyorsak, onu ilkin yalnızca evrensel, direnilmez güç olarak, ya da başka türlü anlatılırsa, *Efendi* olarak biliriz. Efendi korkusu ise hiç kuşkusuz bilgeliğin başlangıcı, ama yalnızca başlangıcıdır. — Tanrıyı Efendi olarak, ve öde *yalnızca* Efendi olarak anlayan dinler ilkin Musevi ve sonra da İslam dinleridir. Bu dinlerin eksikliği genel olarak onlarda sonluya hakkının verilmeyişinde yatar; bu sonlunun kendi için vurgulanışı ise (bu ister doğal birşey, isterse Tinin sonlusu olsun) putperestliğin ve böylece aynı zamanda çoktanrılı dinlerin ırsalını oluşturur. — Öte yandan, yine sık sık ileri sürülen bir başka şey de Tanrının, en yüksek Varlık olduğu için, bilinemeyeceğidir. Bu genel olarak çağdaş Aydınlanmanın ve daha tam olarak soyut anlağın konumudur ki, *ily a un être suprême [bir en yüksek varlık vardır]* demekle yetinip sorunu bu noktada bırakır. Böyle konuşmak ve Tanrıyı yalnızca en yüksek *öte-dünya* Varlığı olarak görmek Evreni dolaysızlığı içinde değişmez ve olumlu birşey olarak almak ve gerçek Varlığın yalnızca dolaysız herşeyin ortadan kaldırılışı olduğunu unutmaktır. Eğer Tanrı soyut öte-dünya Varlığı ise, böylece tüm ayırım ve belirlilik onun dışına düşüyorsa, gerçekte salt bir addır, yalnızca soyutlamacı anlağın bir *caput mortuum*udur [posa ('ölü kafa')]. Gerçek Tanrı bilgisi böylece şeylerin dolaysız Varlıkları içinde hiçbir gerçeklik taşımadıklarını bilmekle başlar.

Yalnızca Tanrı ile değil ama başka bağıntıları ile ilgili olarak da Öz kategorisi çoğunlukla soyut bir yolda kullanılır ve böylece şeyin irdelenişinde Özü görüngüsünün belirli içeriğine karşı ilgisiz ve kendi için kalıcı birşey olarak saptanır. Böylece örneğin insanda onun edim ve davranışlarının değil ama yalnızca Özünün önemli olduğu söylenir. Bu hiç kuşkusuz belli ölçüde doğrudur, çünkü bir insanın yaptığı dolaysızlığı içinde değil ama yalnızca içi ile dolaylı olarak ve içinin sergilenişi olarak görülmelidir. Ama gene de gözden kaçırmamak gerek ki, Öz ve daha da ötesi İç kendilerini böyle olarak ancak görünüğe çıkmakla gerçeklerler; buna karşı insanların edimlerinin içeriğinden

ayrı olan Öze başvurularının altında yatan neden genellikle yalın öznel-liklerini geçerli kılma ve kendinde ve kendi için geçerli olandan kaçma niyetleridir.

§ 113

Özde kendi-ile-bağıntı Özdeşliğin, *kendi-içine-yansımanın* biçimidir; bu burada Varlığın *dolaysızlığının* yerini almıştır; ikisi de aynı kendi-ile-bağıntı soyutlamasıdır.

Duyarlığın sınırlı ve sonlu herşeyi *varolan* birşey olarak alan düşüncesizliği anlağın yine sonlu ve sınırlı herşeyi kendi-ile-özdeş, kendi içinde kendi ile çelişmeyen birşey olarak alan dikkafahlığına geçer.

§ 114

Bu özdeşlik, Varlıktan ortaya çıkarken, ilkin yalnızca Varlık belirlenimleri ile yüklü ve Varlık ile *dışsal* birşey ile olduğu gibi bağıntılı görünür. Böyle Özden ayrı birşey olarak alınan bu Varlığa *Özsel-olmayan* denir. Ama Öz Kendi-içinde-Varlık olduğu için, ancak olumsuzunu, e.d. başkası-ile-bağıntıyı, dolaylılığı kendi içinde taşıdığı ölçüde *özsel*dir. Öyleyse Özsel-olmayanı kendi görünüşü olarak kendi içinde taşır. Ama görünüşte ya da dolaylılıkta ayırım kapsandığı için, ve ayırdedilenin ise içinden çıktığı ve içinde olmadığı ya da görünüş olarak yattığı özdeşlikten ayırım içinde kendisi özdeşlik biçimini kazandığı için, Görünüş böylece kendini kendi ile bağıntılayan dolaysızlık ya da Varlık kipindedir. Öz alanı bu yolla *dolaysızlık* ve *dolaylılığın* henüz eksik bir bağlantısı olur. Onda herşey öyle bir yolda koyulmuştur ki, kendini kendisi ile bağıntılar ve aynı zamanda bunun ötesine geçer, — *yansımış* bir Varlık olarak, içinde bir Başkasının görüldüğü ve kendisi bir Başkasında görünen bir Varlık olarak. — Bu öyleyse aynı zamanda Varlık alanında salt *kendinde* olan çelişkinin *koyulduğu* alandır.

Herşeyde tözsel olan *tek bir* Kavram olduğu için, Özün gelişiminde Varlığın gelişiminde olanlarla aynı belirlenimler bulunur, ama *yansımış* biçimde. Böylece *Varlık* ve *Yokluk* yerine şimdi *Olumlu* ve *Olumsuz* biçimleri ortaya çıkar; birincisi ilkin *Özdeşlik* olarak karşılıksız Varlığa karşılık düşerken, ikincisi (kendi içinde görünerek) *Ayırım* olarak gelişir; böylece yine *Olusun* kendisi de *Zemin* olarak hemen *belirli-Varlığın* Zemini olur, ama burada belirli-Varlık Zemine yansımış olarak *Varoluş*tur, vb. — Mantığın bu (en güç) bölümü başlıca Metafiziğin ve genel olarak Bilimlerin kategorilerini kapsar. Bu kategoriler

üzerine-düşünme düzeyindeki anlağın ürünleridirler — anlak ki, ayrımları *bağımsız* olarak alır ve aynı zamanda göreliliklerini *de* koyar, ama ikisini bir “*de*” yoluyla yanyana ya da ardarda bağlar ve bu düşünceleri biraraya getirip Kavrama birleştirmez.

A

Varoluşun Zemini Olarak Öz

a. Arı Derin-Düşünce Belirlenimleri

α. Özdeşlik

§ 115

Öz *kendi içinde* görünür ya da arı yansımadır; öyleyse salt kendi ile bağımtır — dolaysız olarak değil, tersine yansımış olarak —, *kendi ile Özdeşlik*.

Bu Özdeşlik, sıkı sıkıya tutulup Ayrımdan *soyutlandığı* ölçüde, *biçimsel* Özdeşlik ya da *anlak-özdeşliği*dir. Ya da daha doğrusu soyutlama bu biçimsel özdeşliğin koyulması, kendi içinde somut birşeyin bu yalınlık biçimine dönüştürülmesidir. Bu iki yolda olabilir: Ya somut olanda bulunan belirlenimler çoklusunun bir bölümü *gözüldüğü* olarak (çözümleme denilen şeyle) bunlardan salt *biri* seçilebilir, ya da türlü-lükleri *gözüldüğü* olarak belirlilikler çokluğu *bire yoğunlaştırılabilir*.

Özdeşlik bir önermenin öznesi olarak Saltık ile bağlanırsa önerme şöyle olur: *Saltık kendine özdeş olandır*. — Bu önerme ne denli doğru olsa da, gerçekliği içinde amaçlanıp amaçlanmadığı ikircimlidir; ve bu nedenle en azından anlatımında eksiktir: çünkü soyut anlak-özdeşliğinin mi, e.d. başka Öz belirlenimleri ile karşıtlık içindeki özdeşliğin mi, yoksa kendi içinde *somut* olan özdeşliğin mi demek istendiği kararlaştırılmış değildir; bu son Özdeşlik, görüleceği gibi, ilk olarak Zemin ve sonra daha yüksek gerçekliği içinde *Kavram*dır. — “*Saltık*” sözcüğünün kendisi bile çoğu kez “*soyut*”tan daha öte bir anlamda kullanılmaz; böylece *saltık* uzay, *saltık* zaman soyut uzaydan ve soyut zamandan daha ötesi demek değildir.

Özün belirlenimleri *özel* belirlenimler olarak alındıklarında varsayılan bir öznenin yüklemeleri olurlar ki, bu özne, onlar özel oldukları için, *Herşey*dir. Bu yolla ortaya çıkan önermeler *evrensel Düşünce-yasaları* olarak adlandırılırlar. Buna göre *Özdeşlik Önermesi* şöyledir: “*Herşey kendi ile özdeştir*, $A = A$ ”; ve

olumsuz olarak: “A aynı zamanda A ve A-olmayan olamaz.” — Bu önerme, gerçek bir Düşünce-yasası olmak yerine, *soyut Anlak* yasasından başka birşey değildir. *Önerme biçiminin* kendisi bile onunla çelişir, çünkü bir önerme her zaman Özne ile Yükleme arasındaki bir ayrımı bildirirken, bu önerme ise kendi biçiminin gerektirdiğini yerine getiremez. Ama bu yasa özellikle onun karıştırdan yasalar yapan daha sonraki Düşünce Yasaları tarafından ortadan kaldırılır. — Bu Özdeşlik Önermesinin tanımlanamayacağı, ama gene de *her* bilincin ona göre işlediği ve deneyim onu gösterir göstermez onunla anlaştığı ileri sürüldüğü zaman, bu sözde kitap deneyiminin karşısına hiçbir bilincin bu yasaya göre düşünmediği, tasarımlar üretmediği ya da konuşmadığı, hangi türde olursa olsun hiçbir varoluşun ona göre varolmadığı biçimindeki evrensel deneyim çıkarılabilir. Bu sözde gerçeklik yasasına göre konuşmalar (bir gezegen — bir gezegendir; manyetizma — manyetizmadır; anlık — bir anlıktır) bütünüyle hak ettikleri gibi, budalalık olarak geçerlidirler, ve hiç kuşkusuz genel bir deneyim olgusu olan da budur. Bu tür yasaların salt onda geçerli oldukları Skolastizm, bunları ciddi olarak ortaya süren Mantığı ile birlikte, çoktandır sağlam sağduyu ve Us için tüm inandırıcılığını yitirmiştir.

Ek. Özdeşlik ilkin yine daha önce Varlık olarak bulmuş olduğumuz şeyle aynıdır, ama dolaysız belirliliğin ortadan kaldırılışı yoluyla “olmuş” olarak —, böylece İdeallik olarak Varlıktır. Özdeşliğin gerçek imlemini gerektirdiği gibi anlamının büyük önemi vardır, ve bunun için her şeyden önce onu yalnızca soyut Özdeşlik olarak, e.d. Ayrımın dışlanmasıyla Özdeşlik olarak anlamamak gerekir. Bu tüm kötü felsefenin kendini felsefe adına yarasır biricik felsefe karşısında ele verdiği noktadır. Gerçekliği içindeki Özdeşlik, dolaysızca varolanın İdeallığı olarak, dinsel bilincimiz için olduğu gibi genel olarak başka düşünce ve bilinç türleri için de yüksek bir belirlenimdir. Denebilir ki, gerçek Tanrı bilgisi onu Özdeşlik olarak, saltık Özdeşlik olarak bilmekle başlar. Bu aynı zamanda Evrenin tüm gücünün ve görkeminin Tanrı önünde çoktüğünü ve yalnızca *Onun* gücünün ve *Onun* görkeminin görünüşü olarak kalıcılığını sürdürebileceğini imler. — Yine aynı yolda Özdeşlik özbilinç olarak insanın kendini genel olarak Doğadan ve özellikle hayvanlardan ayırdetmesini sağlayan şeydir, — hayvan ki kendini “Ben” olarak, e.d. kendisinin kendi içinde arı birliği olarak anlama noktasına dek varamaz. — Bundan başka, Özdeşliğin düşünce açısından taşıdığı imleme gelince, burada her şeyden önemli olan nokta Varlığı ve belirlenimlerini ortadan kaldırılmış olarak içinde kapsayan gerçek Özdeşliği soyut, yalnızca biçimsel Özdeşlik ile karıştırmaktır. Duyum ve dolaysız sezgi konumundan düşünceye sık sık yöneltilen

tek-yanlılık, katılık, içeriksizlik vb. gibi suçlamaların tümü zeminlerini düşünme etkinliğinin yalnızca soyut Özdeşleştirme olduğu biçimindeki sapık varsayımda bulurlar, ve biçimsel mantığın kendisidir ki bu varsayımı yukarıdaki §'da üzerine ıstık düşürülmüş olan sözde en yüksek düşünce-yasasını kurarak doğrular. Eğer düşünce bu soyut Özdeşlikten başka birşey olmasaydı, o zaman onun en gereksiz ve en sıkıcı işlerden biri olduğunu kabul etmek gerekirdi. Hiç kuşkusuz Kavramı ve üstelik İdea kendileri ile özdeşleştirler, ama yalnızca aynı zamanda Ayrımı kendi içlerinde kapsadıkları ölçüde.

β. Ayrım

§ 116

Öz yalnızca arı Özdeşlik ve kendi içinde Görünüştür, çünkü kendini kendisi ile bağıntılayan olumsuzluk ve böylece kendinin kendinden itilmesidir; öyleyse özsel olarak *Ayrım* belirlenimini kapsar.

Başkalık burada bundan böyle *nitel* başkalık, belirlilik, sınır değildir; tersine, kendini kendi ile bağıntılayan Özde olduğu için, olumsuzlama aynı zamanda bağıntı, *ayrım*, *koyulmuşluk*, *dolaylılık* olarak vardır.

Ek. Özdeşlik nasıl Ayrıma varır? diye sorulduğu zaman bu soruda yalın olarak Özdeşliğin, e.d. soyut olarak Özdeşliğin kendi için birşey olduğu, ve yine benzer olarak Ayrımın da eşit ölçüde kendi için başka birşey olduğu varsayımı yatar. Ama bu varsayım yoluyla ortaya koyulan bu sorunun yanıtlanması olanaksızlaşır, çünkü eğer Özdeşlik Ayrımdan ayrı olarak görülürse, o zaman gerçekte geriye yalnızca Ayrım kalır, ve bu nedenle Ayrıma ilerleyiş tanıtlanamaz, çünkü kendisinden ilerlenmesi gereken şey ilerlemenin "nasıl"ını soran için ortada bulunur. Böylece bu soru, daha yakından bakıldığında, kendini baştan sona bir düşüncesizlik olarak gösterir. Bu soruyu getirene herşeyden önce Özdeşlikten ne anladığı gibi ikinci bir soru yöneltildiği zaman, bunun üzerine hiçbirşey düşünmediği ve Özdeşliğin onun için salt boş bir ad olduğu ortaya çıkacaktır. Dahası, gördüğümüz gibi, Özdeşlik hiç kuşkusuz olumsuz birşeydir, ama gene de soyut, boş bir Yokluk olarak Yokluk değil, tersine Varlığın ve belirlenimlerinin olumsuzlanmasıdır. Ama böyle olarak Özdeşlik aynı zamanda kendi ile bağıntı, ve dahası olumsuz bağıntıdır, ya da kendinin kendi kendisinden ayırdedilmesidir.

§ 117

Ayrım (1) *dolaysız* Ayrım, e.d. *Türlülük*tür ki, bunda ayırdedilenlerin her biri *kendi için* ne ise odur, ve başkası ile bağıntısına karşı ilgisizdir; bu bağıntı öyleyse ona dışsal bir bağıntıdır. Türlülük gösteren kendiliklerin Ayrımlarına karşı ilgisizlikleri nedeniyle

bu bağıntı onların dışındaki bir üçüncüye, *karşılaştırana* düşer. Bu dışsal Ayrım bağıntılı olanların Özdeşliği olarak *Benzerlik*, ve Özdeşsizlikleri olarak *Benzemezlik* tir.

Anlak bu belirlenimleri birbirlerinden öylesine ayırır ki, karşılaştırma Benzerlik ve Benzemezlik için bir ve aynı dayanağı alıyor olsa da, — ki bu ikisinin ondaki değişik *yanlar* ve *bakış açıları* olmaları gerekir —, gene de kendi için Benzerlik yalnızca birincisi, e.d. Özdeşlik, ve kendi için Benzemezlik ise Ayrımdır.

Türlülük de benzer olarak Özdeşlik gibi bir önermeye çevrilmiştir: *Herşey türlü türüdür* ya da *Birbirine bütünüyle benzer iki şey yoktur*.²⁵ Burada *herşey* ona *ilk* önermede yüklenmiş olan *Özdeşliğe karşıt* bir yüklem, ve dolayısıyla ilki ile çelişen bir yasanın altına getirilir. Oysa Türlülüğün yalnızca dışsal karşılaştırmaya bağlı olması ölçüsünde, birşeyin *kendi için* salt kendi ile *özdeş* olması ve böylece bu ikinci önermenin birincisi ile çelişmemesi *gerekir*. Ve bu durumda Türlülük birşeye ya da herşeye *ait değildir*, bu öznenin özel bir belirlenimini oluşturmaz; böyle olunca bu ikinci önermeyi dile getirmek bile olanaksızdır. — Ama eğer birşeyin *kendisi* önermenin bildirdiği gibi türlü ise, *kendi öz* belirliliği yoluyla böyledir; oysa bu durumda demek istenen genelde Türlülük değil, tersine *belirli* Ayrımdır. — Leibniz'in önermesinin anlamı budur.

Ek. Anlak kendini Özdeşliği irdelemeye verdiği zaman gerçekte daha şimdiden onun ötesindedir; ve önünde duran yalın Türlülük şeklindeki Ayrımdır. Eğer o düşüncenin sözde Özdeşlik yasasına uyar ve “Deniz denizdir,” “Hava havadır,” “Ay Aydır” dersek, bu durumda bu nesneler bizim için birbirlerine karşı ilgisiz olarak geçerlidirler ve böylece önümüzde olan şey Özdeşlik değil, tersine Ayrımdır. Ama gene de şeyleri yalnızca türlülükleri içinde görme noktasında durup kalmayız; tersine onları birbirleri ile *karşılaştırır*, ve bu yolla *Benzerlik* ve *Benzemezlik* belirlenimlerini elde ederiz. Sonlu bilimlerin işi büyük ölçüde bu belirlenimlerin uygulanmasından oluşur; ve bugünlerde ne zaman “bilimsel irdeleme” söz konusu olsa, bununla öncelikle irdeleme altına alınan nesneleri birbirleri ile karşılaştırmayı amaçlayan yöntem anlaşılır. Bu yolda hiç kuşkusuz oldukça önemli sonuçlara ulaşıldığını yadsımamak gerekir, ve bu bağlamda çağımızın özellikle karşılaştırmalı Anatomi ve karşılaştırmalı Dilbilim alanlarındaki büyük başarıları anımsanmalıdır. Ama gene de belirtmek gereksizdir ki, bu karşılaştırma yönteminin tüm bilgi alanlarında eşit başarıyla uygulanabileceğini sanmak çok şey beklemek olacaktır. Yine, özellikle vurgulamak gerek ki, yalnızca karşılaştırma hiçbir zaman bilimin

²⁵[Leibniz, *Monadoloji*, § 9.]

gereksinimlerini sonuna dek karşılayamaz ve sonuçları hiç kuşkusuz vazgeçilemez sonuçlar olsalar da, yalnızca gerçek kavrayıcı bilgi için ön çalışmalar olarak görülmelidirler. — Eğer karşılaştırmanın işi varolan Ayrımları Özdeşliğe indirgemekse, o zaman matematik bu hedefe en eksiksizce erişilmesini sağlayan bilim olarak görülmelidir, — hiç kuşkusuz niçel Ayrım bütünüyle dışsal olan Ayrım olduğu için. Böylece örneğin geometride nitel olarak ayrı olan bir üçgen ve bir dörtgen, bu nitel ayırmadan soyutlandıkları zaman, büyüklüklerine göre birbirleri ile eşitlenirler. Daha önce (§ 99 *Ek*) sözü edildiği gibi, ve bunun dışında yalın anlık Özdeşliği üzerine söylenenlerden de görüldüğü gibi, matematiği bu üstünlüğü nedeniyle ne görgül bilimler ne de felsefe yanından kıskanmak gerekir. — Öyküye göre, Leibniz bir gün sarayda Türölülük önermesinden söz ettiği zaman bahçede dolaşan saraylı beyler ve hanımlar felsefecinin yasasını çürütebilmek için göstermek amacıyla birbirinden ayırdedilemeyecek iki yaprak bulmaya çalışırlar. Bu hiç kuşkusuz Metafizikle uğraşmanın oldukça uygun ve bugün bile yaygınlığını sürdüren bir yoldur; gene de Leibniz'in ilkesi açısından belirtmek gerek ki, Ayrım yalnızca dışsal ve ilgisiz Türölülük değil, tersine kendinde Ayrım olarak anlaşılmalıdır ve bu yüzden ayrımlı olmak şeylerin özel doğalarına özgüdür.

§ 118

Benzerlik yalnızca birbirleri ile *aynı olmayanların*, özdeş olmayanların bir Özdeşliğidir, — ve Benzemezlik benzemez olanların *bağıntısıdır*. Öyleyse ikisi de ilgisizce birbirlerinin dışına değişik yanlara ya da bakış açılarına düşmez, tersine biri ötekinde görünüştür. Türölülük buna göre derin-düşüncenin Ayrımı ya da *kendi kendisinde Ayrım, belirli Ayrımdır*.

Ek. Yalın Türölülük içindeki şeyler kendilerini birbirlerine karşı ilgisiz olarak gösterirken, buna karşı Benzerlik ve Benzemezlik bir çift belirlenimdir ki saltuk olarak birbirleri ile bağıntılıdır ve birini öteki olmaksızın düşünmek olanaksızdır. Yalın Türölülüktan karşıtlığa bu ilerleme belli bir ölçüde sıradan bilinçte bile bulunur, ve buna göre bu bilinç bile karşılaştırmanın yalnızca bulunan bir Ayrım varsayımı altında, ve evrik olarak ayırdetmenin de yalnızca bulunan bir Benzerlik varsayımı altında bir anlam taşıdığını kabul eder. Buna göre, eğer görev bir Ayrımı bildirmekse, yalnızca Ayrımları dolaysızca gün ışığında yatan nesneleri (örneğin bir kalem ve bir deve) birbirlerinden ayırdeden bir kimseye hiç de büyük bir düşünsel derinlik yüklenemez; yine, benzer olarak, yalnızca birbirlerine yakın nesneleri — bir kayını ve bir meşeyi, bir tapınağı ve bir kiliseyi — karşılaştırmayı bilmek de ileri bir karşılaştırma gücünün belirtisi değildir. Öyleyse, Ayrımda Özdeşliği ve Özdeşlikte Ayrımı isteriz. Bununla birlikte, görgül bilimler alanında sık sık bu iki belirlenimden biri üzerine öteki gözden kaçırılır ve böylece bilimsel ilgi bir kez ortada duran Ayrımları Özdeşliğe indirgemeye yönelirken, bir başka kez eşit ölçüde tek-

yanlı bir yolda yeni Ayrımların bulunusuna yönelir. Durum özellikle Doğa bilimlerinde budur. Burada amaç ilk olarak her zaman yeni ve daha da yeni özdekler, kuvvetler, cinsler, türler vb. bulmaktır. Ya da, bir başka yönde, şimdiye dek yalınlıkları içinde geçerli sayılmış cisimleri bileşik olarak tanıtlamaktır, ve çağdaş fizikçi ve kimyacılar yalnızca dört ve yalın olmayan öge ile yetinmiş olan eskilere hiç kuşkusuz güleceklerdir. Öte yandan, yine yalın Özdeşlik başlıca sorun olarak alınır, ve buna göre yalnızca elektrikselliğin ve kimyasallığın özsel olarak bir ve aynı görülmesiyle kalınmaz, ama giderek örgensel sindirim ve özümseme süreçleri bile yalın birer kimyasal süreç olarak kabul edilir. Daha önce belirtildiği gibi (§ 103, Ek), çağdaş felsefenin adı Özdeşlik Felsefesine çıkmıştır. Ama gene de Ayrımı soyutlayan yalın anla-özdeşliğinin hiçliğini gösteren sözcüğün tam anlamıyla felsefe ve özellikle kurgul mantık olmuştur; gerçi salt Türülük ile yetinmemeyi, tersine varolan herşeyin iç birliğini saptamayı da eşit ölçüde vurgulayan hiç kuşkusuz yine o olmuş olsa da.

§ 119

(2) *Kendinde Ayrım özsel Ayrımdır, Olumlu ve Olumsuz*, öyle ki birincisi Olumsuz *olmayacağı* bir yolda kendi ile özdeş bağıntıdır ve ikincisi Olumlu *olmayacağı* bir yolda kendi için ayrı olandır. Her biri *başkası olmayarak* kendi için olduğundan başkasında *görünür*, ve ancak başkası varolduğu sürece vardır. Özün Ayrımı öyleyse *Karşıtlıktır* ki, buna göre ayrı olan karşısında *genel olarak* bir başkasını değil ama *kendi* başkasını bulur; e.d. Olumlu ve Olumsuzun her biri kendi öz belirlenimini yalnızca öteki ile bağıntısında taşır ve yalnızca ötekine yansırken kendine yansır; bu öteki için de böyledir; böylece her biri *kendi* başkasının başkasıdır.

Kendinde Ayrım şu önermeyi verir: “*Herşey özsel olarak ayrı birşeydir*,” — ya da şöyle de anlatılır: “*İki karşıt yüklemden birşeye salt biri düşer, ve bir üçüncüsü yoktur*.” — Bu Karşıtlık önermesi Özdeşlik önermesi ile kesin bir çelişki içinde durur, çünkü birine göre Birşeyin salt *kendi ile bağıntı* olması gerekirken, ötekine göre ise bir *karşıt* olması, *kendi başkası ile bağıntı* olması gerekir. Böyle iki çelişkili önermeyi, üstelik onları karşılaştırmaya bile gitmeksizin, yasalar olarak yanyana koymak soyutlamanın kendine özgü düşüncesizliğidir. — *Dışlanmış üçüncü* önermesi çelişkiyi kendinden uzak tutmak isteyen ama bunu yaparken onun içine düşen belirli anlağın önermesidir. A ya + A ya da – A olmalıdır; böylece daha şimdiden bir üçüncü, öyle bir A söz konusudur ki, *ne + ne de – dir* ve *o denli de + A* olarak ve – A olarak koyulur. Eğer + B Batı yönünde 6 mili, ve – B Doğu yönünde 6 mili imliyorsa, ve + ve – birbirlerini

ortadan kaldırıyorlarsa, o zaman 6 millik yol ya da uzay bu karşıtlık ile ve onsuz ne idiye öyle kalır. Sayının ya da soyut yönün yalın *artısı* ya da *eksisi* bile, eğer dilersek, sıfırı üçüncüleri olarak alırlar; ama Anlağın + ve - arasına getirdiği boş karşıtlığın böyle sayı, yön vb. gibi soyutlamalar durumunda bir değer taşıdığını yadsımamak gerekir.

Çelişkili Kavramlar öğretisinde bir Kavram örneğinin mavi iken (çünkü bu öğretilde duyuşsal bir renk tasarımı bile Kavram denir), öteki Kavram *mavi-olmayandır*, öyle ki bu başkası olumlu birşey, söz gelimi *sarı* olamaz, tersine ona yalnızca soyut-olumsuz birşey olarak sarılmak gerekir. — Olumsuzun kendi içinde o denli de olumlu olması (sonraki §) bir başkasına karşıt olanın *onun* başkası olması belirleniminde daha şimdiden imlenir. — Çelişkili denilen Kavramların karşıtlıklarının boşluğu evrensel bir yasanın şu sözde görkemli anlatımında bütünüyle sergilenir: *Her şeye tüm* böyle karşıt yüklemelerden biri düşer, başkası değil, öyle ki Tin ya aktır ya da ak değil, ya sarıdır ya da sarı değil vb., sonsuza dek.

Özdeşlik ve Karşıtlığın kendilerinin karşıt oldukları unutulurken, Karşıtlık önermesi giderek Çelişki önermesi biçiminde Özdeşlik önermesi olarak alınır, ve birbirleri ile çelişen ayırmaçlardan hiç birini içermeyen (yukarıya bkz.) ya da her ikisini de içeren bir *Kavram* mantıksal olarak yanlış sayılır, söz gelimi çokgen bir daire. Çokgen bir dairenin ve doğrusal bir yayın bu önerme ile eşit ölçüde çalışmasına karşı geometriciler hiç duraksamadan daireyi doğrusal kenarları olan bir çokgen olarak görür ve ele alırlar. Ama böyle daire gibi birşey (daha doğrusu, onun yalın belirliliği) gene de bir *Kavram* değildir; daire Kavramında özek ve çevre eşit ölçüde özeldirler, iki ayırmaç da ona aittir; ve gene de çevre ve özek karşıt ve çelişkilidirler.

Fizikte oldukça önemli olan *Kutupsallık* tasarımı Karşıtlığın daha doğru bir belirlenimini kendi içinde kapsar. Ama Fizik düşünceler açısından sıradan mantığa dayandığı için, kutupsallığı açındırarak onda yatan düşüncelere varacak olursa bundan kolayca ürkebilir.

Ek 1. Olumlu yine Özdeşliktir, ama bunun daha yüksek gerçekliğinde, kendi ile özdeş bağıntı olarak ve aynı zamanda Olumsuz olmamak üzere. Olumsuz kendi için alındığında Ayrımın kendisinden başka birşey değildir. Özdeş olan böyle olarak ilkin belirlenimden yoksundur; buna karşı Olumlu kendi ile özdeş olandır, ama bir başkasına karşı belirli olarak; ve Olumsuz Özdeşlik olmama

belirlenimi içindeki genelde Ayrımdır. Bu belirlenim Ayrımın kendi içindeki Ayrımıdır. — Olumluda ve Olumsuzda saltık bir Ayrım bulunduğu sanılır. Oysa kendilerinde ikisi de aynıdırlar ve buna göre Olumlu Olumsuz olarak ve evrik olarak Olumsuz Olumlu olarak da adlandırılabilir. Böylece eldeki değerler ve borçlar kendileri için kalıcı iki tikel değer türü değildirler. Borçlu olanın durumunda Olumsuz olan alacaklının durumunda Olumludur. Yine benzer olarak Doğuya doğru bir yol aynı zamanda Batıya doğru bir yoldur. Olumlu ve Olumsuz öyleyse özsel olarak birbirleri ile koşulludurlar ve yalnızca birbirleri ile bağıntılarında vardırılar. Mıknatıstaki Kuzey kutup Güney kutup olmaksızın ve Güney kutup Kuzey kutup olmaksızın olamaz. Eğer bir mıknatıs ikiye bölünürse bir parçada Kuzey kutup ve öteki parçada Güney kutup elde edilmez. Yine elektrik durumunda da pozitif elektrik ve negatif elektrik ayrı ve kendi başlarına kalıcı iki akım türü değildirler. Karşıtlıkta genel olarak ayrı olan salt *bir* başkasına değil ama *kendi* başkasına karşı durur. Sıradan bilinç aralarında ayrımlı olanları birbirlerine karşı ilgisiz olarak görür. Buna göre denir ki, Ben bir insanım ve çevremde hava, su, hayvanlar ve genel olarak başka şeyler vardır. Orada herşey birbiri dışına düşer. Buna karşı felsefenin amacı ilgisizliği yasaklamak ve şeylerin zorunluklarını saptamaktır, öyle ki başkası *kendi* başkasına karşı duruyor olarak görünür. Örneğin örgensel-olmayan Doğa yalnızca örgensel Doğadan başka birşey olarak değil, ama onun zorunlu başkası olarak görülmelidir. İkisi birbiriyle özsel bağıntı içindedir, ve her ikisi de ancak ötekini kendinden dışlıyor ve tam bu yolla kendini ona bağlıyor olduğu sürece vardır. Yine, giderek Doğa bile Tin olmaksızın olamaz ve Tin ise Doğa olmaksızın. Kişi düşüncesinde “öteki de olanaklıdır” gibi anlatımları bir yana bırakabildiği zaman, genel olarak önemli bir adım atılmıştır. Böyle konuşurken insan henüz olumsal olanla lekelidir; buna karşı, daha önce belirtildiği gibi, gerçek düşünce bir zorunluk düşüncesidir. — Çağdaş Doğabilim ilk kez mıknatısta kutupsallık olarak algılanan karşıtlığın bütün bir Doğaya yayılmış olarak evrensel bir Doğa yasası olarak saptandığı bir düzeye ulaşmıştır ve bunun hiç kuşkusuz bilimde özsel bir ilerleme olarak görülmesi gerekir; ama ne yazık ki karşıtlığın yanında duraksamaksızın yalın türülüşü de geçerlik tanınarak buna gölge düşürülmüştür. Böylece, örneğin renkler bir zaman doğru olarak birbirlerine karşı kutupsal karşıtlık içinde duruyor olarak görülür (tümleyici denilen renkler olarak), ama hemen bunun arkasından yine onları kırmızının, sarının, yeşilin vb. ilgisiz ve yalın nicel ayrımları içinde ele almaya geçilir.

Ek 2. Dışlanmış Üçüncü önermesine göre konuşmak yerine (ki soyut anlağın önermesidir), “Herşey karşıttır” demek daha doğrudur. Gerçekte ne gökte ne de yerde, ne tinsel ne de doğal dünyalarda anlağın ileri sürdüğü gibi öyle soyut bir “*Ya — Ya da*” yoktur. Var olan her şey somut birşey, ve böylece kendi içinde ayrım ve karşıtlık taşıyan birşeydir. Şeylerin sonlulukları buna göre dolaysız belirli-Varlıklarının kendilerinde oldukları gibi onlara karşılık düşmemesinden oluşur. Böylece örneğin örgensel-olmayan Doğada kendinde

asit aynı zamanda bazdır, e.d., Varlığı saltık olarak kendi başkası ile bağıntılı olmaktır. Öyleyse bu durumda asit de karşıtlıkta dingin olarak kalıcı birşey değildir, tersine kendini kendinde olduğu gibi koymaya çabalar. Genel olarak Dünyayı devindiren şey çelişkidir ve çelişkinin düşünülemez olduğunu söylemek gülünçtür. Bu ileri sürülende doğru olan tek şey sorunun kendini çelişkide sona erdiremeyeceği ve çelişkinin kendini kendisi yoluyla ortadan kaldırmakta olduğudur. Ortadan kaldırılmış çelişki ise soyut Özdeşlik değildir, çünkü bunun kendisi yalnızca karşıtlığın bir yanıdır. Çelişki olarak ortaya koyulmuş karşıtlığın en yakın sonucu *Zemindir* ki, Özdeşliği olduğu gibi Ayrımı da ortadan kaldırılmış ve yalın düşünsel kıpılara indirgenmiş olarak kendi içinde kapsar.

§ 120

Olumlu olan o *ayrım* kendiliktir ki, kendi için olması ama aynı zamanda *kendi başkası ile* bağıntısına karşı ilgisiz *olmaması* gerekir. *Olumsuzun* da eşit ölçüde bağımsız olması, *kendi ile* olumsuz bir bağıntı olarak *kendi için olması*, ama aynı zamanda Olumsuz olarak her ne olursa olsun bu kendi ile bağıntısını, Olumlusunu, yalnızca başkasında taşıması gerekir. Öyleyse Olumlu ve Olumsuzun her ikisi de açıkça koyulmuş çelişkidir, ikisi de *kendilerinde* aynıdır. İkisi de ayrıca *kendileri için* böyledir, çünkü her biri başkasının ve kendi kendisinin ortadan kaldırılmasıdır. Böylece [ortadan kalkar ya da] *Zemine* düşerler [gehen zu Grunde]. — Ya da özsel Ayrım, kendinde ve kendi için Ayrım olarak, dolaysızca salt kendisinin kendisinden Ayrımıdır, öyleyse özdeş olanı kapsar; bütünüyle kendinde ve kendi için varolan Ayrım öyleyse kendisi denli Özdeşlik de aittir. — *Kendini kendine bağıntılayan* Ayrım olarak ondan yine *kendine özdeş* olarak da söz edilir, ve karşıt genel olarak *birini* ve *bunun başkasını*, *kendini* ve *kendi karşıtını* kendi içinde kapsayandır. Özün kendi-içindeliği, böyle belirlendiğinde, *Zemindir*.

γ. Zemin

§ 121

Zemin Özdeşlik ve Ayrımın birliğidir; kendilerini Ayrım ve Özdeşlik olarak ortaya çıkaranların gerçekliğidir, — kendi-içine-yansıma ki o denli de başkası-içine-yansımadır, ve evrik olarak. *Zemin Bütünlük* olarak koyulmuş *Özdür*.

Zemin önermesi şöyledir: “Herşeyin yeterli Zemini vardır”; şu demektir ki, birşeyin gerçek özelliği ne kendi ile özdeş olarak ne de ayrımlı olarak, ne salt olumlu ne de salt olumsuz birşey olarak belirlenimi değil, ama Varlığını bir başkasında taşıma-

sıdır — ki bu başkası onun kendi-ile-özdeş yanı olarak Özüdür. Öz bu düzeye dek soyut *kendi içine* yansıma değil, tersine *başkasına* yansımadır. Zemin *kendi içinde* varolan Öz'dür, ve Öz özsel olarak Zemindir, ve ancak birşeyin, bir başkasının Zeminini olduğu sürece Zemindir.

Ek. Zemin konusunda onun Özdeşlik ve Ayrımın *birliği* olduğu söylendiğinde, bu birlikten soyut Özdeşliği anlamamak gerekir, çünkü o zaman salt başka bir adlandırma yapılmış, ama düşünce açısından yine o gerçek olmadığı saptanan anlak-Özdeşliğinin kendisi elde edilmiş olur. Bu yüzden o yanlış anlamayı önlemek için Zeminin Özdeşlik ve Ayrımın yalnızca birliği değil ama o denli de ayrımı olduğu söylenebilir. Bize kendini ilkin çelişkinin ortadan kaldırılması olarak gösteren Zemin böylece yeni bir çelişki olarak görünür. Ama bu çelişki böyle iken dingin olarak kendi içinde kalıcı değil, tersine kendini kendinden itişir. Zemin ancak birşeye Zemin olabildiği ölçüde Zemindir; Zeminden çıkan ise onun kendisidir, ve burada Zeminin biçimselliği yatar. Zeminden doğan ve Zemin bir ve aynı içeriktir, ve aralarındaki ayrım bir yanda kendi ile yalın bağıntı ve öte yanda dolaylılık ya da ortaya koyulmuşluk arasındaki salt biçimsel ayrımdır. Eğer şeylerin Zeminlerini soruşturursak, bu genel olarak üzerine-düşüncenin daha önce (§ 112, Ek) değinilen bakış açısidir: bu durumda şeyi bir bakıma ikili olarak görmeyi isteriz, bir kez dolaysızlığı içinde ve ikinci kez bundan böyle orada dolaysız olmadığı Zemininde. Bu yeterli Zemin yasası denilen yasanın da yalın anlamıdır; bu yasa yalnızca şeylerin özde dolaylı olarak görülmeleri gerektiğini söyler. Biçimsel mantık bu düşünce-yasasının kuruluşunda başka bilimlere belli ölçüde kötü örnek olur, çünkü onlardan içeriklerini dolaysızca geçerli saymamalarını istemesine karşın kendisi bu düşünce-yasasını kurarken onu çıkarsamaz, dolaylılığını göstermez. Mantıkçının düşünce yetimizin herşeyin Zeminini sormamızı gerektirecek bir yolda oluştuğunu ileri sürme hakkı ile eşit hakla doktor da ona suya düşen bir insan niçin boğulur diye sorulduğu zaman insanın su altında yaşayamayacak bir yolda oluşmuş olduğu yanıtını verebilir, ve kendisine bir suçlunun niçin cezalandırıldığı sorulan bir tüzeci yurttaş toplumunun suçlunun cezasız bırakılamayacağı bir yolda oluştuğunu ileri sürebilir. Ama Mantuk Zemin ile ilgili düşünce-yasasına bir Zemin verme görevini gözdardı etse bile, gene de hiç olmazsa Zeminden ne anlaşılabileceği sorusunu yanıtlamalıdır. Zeminin “bir sonucu olan” biçimindeki sıradan açıklaması ilk bakışta yukarıda verilen Kavramsal tanımdan daha açık ve daha anlaşılır görünür. Ama, bundan sonra, sonucun ne olduğu sorulduğu zaman, onun “bir Zemin olan” olduğu yanıtı alındığında görünür ki, bu açıklamanın anlaşılabilirliği yalnızca kendini bizim durumumuzda daha önceki bir düşünce deviminin sonucu olarak göstermiş olan birşeyi varsaymasında yatar. Oysa Mantığın işlevi yalnızca ve yalnızca tasarımılanan ve böyle olarak kavranmayan ve tanımlanmayan düşünceleri kendi kendini belirleyen

düşüncenin evreleri olarak göstermektedir, ve bu yollardır ki bunlar kavranmış ve aynı zamanda tanıtlanmış olurlar. — Gündelik yaşamda ve benzer olarak sonlu bilimlerde bu derin-düşünce biçiminden onun uygulanması yoluyla irdeleme altındaki nesnelerin gerçekte nasıl davrandıklarını saptama amacıyla sık sık yararlanılır. Yine bu irdeleme biçimine, eğer deyim yerindeyse, bilginin yalnızca günlük gereksinimleriyle uğraşiyor olduğu sürece karşı çıkmak anlamsızdır; ama gene de vurgulamak gerek ki, bu yaklaşım ne kuramsal ne de kılğısal bakımdan kesin bir doyum verme gücünde değildir. Hiç kuşkusuz şu nedenle ki, Zeminin henüz kendinde ve kendi için belirli hiçbir içeriği yoktur ve böylelikle birşeyi Zeminli olarak görmekle dolaysızlık ile dolaylılık arasında yatan salt biçimsel ayrımı sürdürmüş oluruz. Böylece, örneğin elektriksel bir görüngü ile karşılaşılır ve Zemin sorgulanır; buna yanıt olarak elektriğin bu görüngünün Zemin olduğu söylenir. Ama bu, yalnızca içsel birşey biçimine çevrilmiş olarak, dolaysızca önümüzde bulunanla aynı içeriktir. — Öte yandan, Zemin yalın olarak kendine özdeş birşey değil, ama o denli de ayrılmıştır, ve bu nedenle bir ve aynı içeriğe değişik Zeminler verilebilir. Bu Zeminler türölülüğü, ayrım Kavramına göre, daha sonra aynı içerikten *yanı* ve ona *karşı* Zeminler biçimindeki karşıtlığa doğru ilerler. — Söz gelimi bir eylemi, daha belirli olarak diyelim ki hırsızlığı ele alalım. Bu üzerinde bir çok yanın ayırdedilebilecek olduğu bir içeriktir. Hırsızlık yoluyla mülkiyet çığnemiştir; sıkıntı içinde olan hırsız ise bu yolla gereksinimlerini karşılayacak araçları kazanmıştır; dahası, hırsızlığa uğrayanın kendisi mülkiyetini iyi bir yolda kullanmamış da olabilir. Hiç kuşkusuz doğrudur ki burada yer alan mülkiyete saldırı olayı önünde tüm başkalarının geri çekilmeleri gereken belirleyici bakış açısidir; ama bu karar Zemin yasasında yatmaz. Hiç kuşkusuz bu düşünce yasasının sıradan taslağına göre söz konusu olan şey yalnızca genel olarak Zemin değil, ama *yeterli* Zemindir, ve bu nedenle örnek olarak alınan eylemde mülkiyete saldırı dışında belirtilen başka noktaların da Zemin olabilecekleri düşünülecek olsa bile, bunlar yeterli Zemin olamayacaklardır. Ama bu noktada belirtmek gerek ki, eğer yeterli bir Zeminden söz ediliyorsa, bu yüklem ya boş ve yararsızdır, ya da öyle bir türdedir ki, onunla genel olarak Zemin kategorisinin ötesine geçilir. Düşünülen yüklem, eğer onunla yalnızca genel olarak bir Zemin verme yeteneğinin anlatılması gerekiyorsa, boş bir genelemeden öteye varamayacaktır, çünkü Zemin ancak bu yetenekte olduğu sürece Zemindir. Eğer bir asker yaşamını kurtarmak için savaştan kaçıyor, hiç kuşkusuz ödeve aykırı davranmaktadır, ama onu böyle davranmaya belirlemiş olan Zeminin yeterli olmadığı ileri sürülemez, yoksa yerinde kalmış olması gerekirdi. Dahası, şunu da söylemek gerek ki, bir yandan tüm Zeminler yeterli iken, öte yandan o denli de hiçbir Zemin salt Zemin olarak yeterli değildir; hiç kuşkusuz şu nedenle ki, daha önce yukarıda belirtildiği gibi, Zemin kendinde ve kendi için belirli hiçbir içerik taşımaz, ve öyleyse kendiliğinden-etkin ve üretken değildir. Daha sonra *Kavram* bize kendini böyle kendinde ve kendi için belirli ve öyleyse kendiliğinden-etkin içerik olarak gösterecektir. *Yeterli Zemin* üzerine konuşurken ve şeylerin

bu bakış açısı altında irdelenmesi gerektiğini vurgularken Leibniz'in üzerinde durduğu şey bu Kavramdır. Leibniz bu bağlamda öncelikle bugünlerde bile çok yaygın olan salt düzenekçi anlayışı göz önünde tutuyor ve haklı olarak bunun yeterli olmadığını bildiriyordu. Örneğin örgensel kan-dolaşımı süreci yalnızca yürek kasılmalarına indirgendığı zaman bu salt düzenekçi bir anlayıştır. Ve suçluyu zararsızlaştırma, caydırma ya da bunlar gibi başka dıssal Zeminleri cezanın amacı olarak gören ceza yasası kuramları da eşit ölçüde düzenekçidir. Leibniz'in bu biçimsel Zemin yasası gibi böylesine yüzeysel birşeyle yetinmiş olduğunu sanmak gerçekte ona karşı haksızlık etmek olacaktır. Onun tarafından geçerli kılınan irdeleme yöntemi, kavrayıcı bir bilginin söz konusu olduğu yerde salt Zeminler ile yetinen biçimciliğin tam karşıtıdır. Leibniz bu bakımdan *causas efficientes* ve *causas finales* birbirinin karşısına koydu ve birincide durup kalmayarak ikinciye doğru ilerleme isteminde bulundu. Bu ayrıma göre örneğin ışık, ısı, nem hiç kuşkusuz bitkilerin büyümesinde *causae efficientes* olarak görüleceklerdir, *causa finalis* olarak değil. *Causa finalis* bitkinin kendisinin Kavramından başka birşey değildir. — Yine burada belirtilebilir ki, özellikle tüze ve töre alanlarında salt Zeminde durup kalmak genel olarak Sofistlerin konumları ve ilkeleridir. Sofistlik söz konusu olduğunda bundan genellikle öyle bir irdeleme yöntemi anlaşılır ki, amacı haklı ve gerçek olanı çarpıtmak ve genel olarak şeyleri yanlış bir ışıkt göstermektir. Bu eğilim gene de bakış açısı birincil olarak gündelik usamlamanın bakış açısından başkası olmayan Sofistlikte doğrudan doğruya yer almaz. Sofistler Yunanlıların bundan böyle dinsel ve törel alanlarda yalnızca yetke ve uylaşım ile yetinemeyecekleri ve onlar için bir yükümlülük olması gerekeni yalnızca düşünce aracılığıyla üretilen bir içerik olarak bilmeye gereksinim duydukları bir zamanda ortaya çıkmışlardı. Sofistlerin bu istemi karşılamaları yurttaşları şeylerin irdelenmesini sağlayacak çeşitli bakış açılarını araştırmaya yöneltmek oluyordu. Bu değişik bakış açıları ise birincil olarak değişik Zeminlerden başka birşey değildiler. Ama, daha önce de belirtildiği gibi, Zemin kendinde ve kendi için belirli hiçbir içerik taşımaz ve töre-dışı ya da tüzeye-aykırı olan için bir Zemin bulmak tıpkı törel ve tüzel olan için olduğu denli kolaydır. Ve böylece hangi Zeminlerin geçerli olmaları gerektiğine karar vermek özneye düşer ve onun neye karar vereceği ise sonunda gelip bireysel kafa yapısına ve amaçlarına dayanır. Ama böylelikle kendinde ve kendi için geçerli olanın ve herkes tarafından tanınmanın nesnel temeli çürütülmüş olur, ve bu olumsuz yanınd ki Sofistliğe haklı olarak yukarıda değinilen o kötü ünü getirmiştir. Sokrates, hepimizin bildiği gibi, Sofistlere karşı her yönden savaştı. Gene de bunu onların usamlamalarının karşısına yalnızca doğrudan doğruya yetkeyi ve uylaşımı çıkararak değil, ama yalın Zeminlerin dayanıksızlığını eytışimsel olarak göstererek ve öte yandan doğruyu ve iyiyi, ya da genel olarak istencin evrenselini ya da Kavramını geçerli kılarak yaptı. — Bugünlerde yalnızca dünyasal şeyler üzerine tartışmalarda değil, ama vaazlarda da sık sık işe öncelikle usamlama ile başlanır ve böylece söz gelimi Tanrıya karşı minnettarlığın tüm olanaklı

Zeminleri ortaya koyulur. Sokrates ve Platon bunları Sofistlik olarak nitelemede hiç duraksamazlardı, çünkü, söylendiği gibi, Sofistlik birincil olarak içerikle ilgilenmez; — bu pekala gerçek olabilir; tersine, onun ilgi noktası herşeyin savunulmasını olduğu gibi herşeye saldırılmasını da olanaklı kılan Zemin biçimidir. Derin düşüncelerle varsıllaşmış bir usamlama dönemi olarak çağımızda herşey için, üstelik en kötü ve en sapık olan şeyler için bile iyi bir Zemin ileri süremeyecek birini oldukça beceriksiz olarak görmek gerekir. Dünyada yozlaşmış herşey iyi Zeminlerde yozlaşmıştır. Zeminlere başvurulması kişiye ilkin onların önünde geri çekilmek zorunda kaldığı duygusunu verir; ama deneyim ona işlerin gerçek durumunu öğrettiği zaman bunlara kulaklarını tıkır ve bundan böyle bu yolla daha öte etkilenmeye izin vermez.

§ 122

Öz ilk olarak *kendi içinde* görünme ve dolaylılıktır; dolaylılığın bütünlüğü olarak kendi ile birliği şimdi ayırımın ve böylece dolaylılığın kendini ortadan kaldırması olarak *koyulur*. Bu öyleyse *dolaysızlığın* ya da *Varlığın* yeniden kuruluşudur, — Varlığın, ama *dolaylılığın ortadan kaldırılmasıyla dolaylı* olduğu sürece. Bu Varlık *Varoluştur*.

Zemin henüz kendinde ve kendi için belirli hiçbir *içerik* taşımaz, ne de *Erektir*; öyleyse ne *etkin* ne de *üretkendir*; tersine, bir Varoluş Zeminden yalnızca *ortaya çıkar*. Belirli Zemin öyleyse biçimsel birşey, herhangi bir belirliliktir, yeter ki onunla eşgüdümlü olan dolaysız Varoluş ile ilişki içinde *kendi kendisi ile bağıntılı* olarak, olumlama olarak *koyulmuş* olsun. Değil mi ki Zemindir, öyleyse o denli de *iyi* bir Zemindir, çünkü "*iyi*" bütünüyle soyut olarak olumlu birşeyden daha ötesi değildir, ve herhangi bir yolda açıkça olumlu birşey olarak sözü edilebilen her belirlilik iyidir. Böylece herşey için bir Zemin bulunabilir ve verilebilir, ve *iyi* bir Zemin (örneğin eylem için iyi bir güdü) birşey ortaya çıkarabilir ya da *çıkarmaz*, bir sonucu olabilir ya da *olamaz*. O örneğin onu ilk kez etkin kılan ve bir neden yapan istence alınarak bir güdü olur, birşeyi ortaya çıkarır.

b. Varoluş

§ 123

Varoluş kendi-içine-yansıma ile başkası-içine-yansımanın dolaysız birliğidir. Buna göre Varoluş kendi-içlerine-yansıyanlar olarak varolanların belirsiz bir çokluğudur ki, bu sonuncular aynı zamanda o denli de başkası içinde görünerek *görelidirler*, ve

Ek. Kendinde-Şeyin bilinemez olduğu ileri sürüldüğünde, bilmenin bir nesnenin somut belirliliği içinde ayrımsanması olarak anlaşılması ölçüsünde bunu kabul etmek gerekir. Ama kendinde-Şey bütünüyle soyut ve belirsiz Şey olarak Şeyden başkası değildir. Dahası, nasıl kendinde-Şeyden söz edilirse, eşit hakla kendinde-Nitelikten, kendinde-Nicelikten ve benzer olarak tüm geri kalan kategorilerden de söz edilebilir, ve bu durumda bu kategoriler soyut dolaysızlıkları içinde, e.d. gelişim ve iç belirliliklerine bakılmaksızın anlaşılıyor olacaklardır. Eğer “kendinde”si içinde saptanan yalnızca Şey ise, bu olsa olsa anlağın bir özenci olarak görülmelidir. Ama “kendinde” bunun dışında doğal ve tinsel dünyaların içeriğine de uygulanır ve buna göre örneğin kendinde elektrikten ya da bitkiden, ve yine kendinde insandan ya da Devlettten de söz edilir ve bu nesnelerin “kendinde”leri ile onlarda doğru ve gerçek olan yanlar anlaşılır. Burada da genelde kendinde-Şey için geçerli olanlar geçerlidir, ve soruna daha yakından bakarsak, eğer nesnelerin yalın “kendinde”lerinde durup kalınırsa, bunların gerçeklikleri içinde değil ama tek-yanlı yalın soyutlama biçimi altında anlaşıldıkları görülecektir. Böylece örneğin kendinde-insan çocuktur ki, ereği bu soyut ve gelişmemiş “kendinde”de durup kalmamak, tersine ilkin yalnızca kendinde ne ise — özgür ve ussal bir varlık — kendi için de o olmaktan oluşur. Benzer olarak, kendinde Devlet henüz gelişmemiş, ataerki Devlettir ki, bunda Devlet Kavramında yatan değişik politik işlevler Kavrama-uygun yapılaşmalarına henüz erişmemişlerdir. Aynı anlamda tohum da kendinde-bitki olarak görülebilir. Bu örneklerden açıktır ki Şeyin “kendinde”sinin ya da genel olarak kendinde-Şeyin bilğimiz için ulaşılmaz birşey olduğunu sanmak büyük bir yanılgıdır. Tüm şeyler ilkin kendindedirler, ama sorun burada sonlanmaz, ve nasıl ki tohum — ki kendinde bitkidir — yalnızca kendini geliştirmeyi imliyorsa, genel olarak Şey de öyle soyut kendi-içine-yansıma olarak yalın “kendinde”sinin ötesine geçer, kendini o denli de başkası-içine-yansıma olarak tanıtlar ve böylece Özellikler taşır.

c. Şey

§ 125

Şey Zemin ve Varoluş belirlenimlerinin birlik içinde koyulmuş gelişimi olarak bütünlüktür. Kıpılarından birine, başkası-içine-yansımaya göre, kendisinde Ayrımlara iyledir ki, bunlara göre belirli ve somut bir Şeydir. (α) Bu belirlenimler birbirlerinden ayırırlar; kendi-içlerine-yansımalarına kendilerinde değil, Şeyde iyledirler. Şeyin Özellikleridirler, ve onunla bağıntıları “iye olma”dır [Haben].

“İye olma” bağıntı olarak “Olma”nın yerini alır. Birşey de hiç kuşkusuz kendisinde Niteliklere iyledir, ama “iye olma”nın Varlık alanına bu aktarılışı doğru değildir, çünkü belirlilik Nitelik olarak Birşey ile doğrudan doğruya birdir ve Birşey Niteliğini

yitirdiği zaman *var olmaya son verir*. Ama *Şey*, ayırmadan, e.d. belirlenimlerinden de ayırdedilen özdeşlik olarak, kendi-içine-yansımadır. — “*Haben*” kimi dillerde *geçmiş zamanı* belirtmek için kullanılır, — ve haklı olarak, çünkü *geçmiş ortadan kaldırılmış Varlıktır* ve Tin onun kendi-içine-yansımasıdır; bu *geçmiş zaman kalıcılığını* ancak Tinde bulur, ama Tin onda ortadan kaldırılan bu Varlığı da kendisinden ayırdeder.

Ek. Şeyde tüm derin-düşünce belirlenimleri varolan belirlenimler olarak yinelerler. Böylece Şey, ilkin kendinde-Şey olarak, kendi ile özdeş olandır. Ama Özdeşlik, gördüğümüz gibi, Ayrımdan yoksun değildir ve Şeyin iye olduğu Özellikler türülülük biçiminde varolan Ayrımdırlar. Daha önce türülülük içinde duran öğeler kendilerini birbirlerine karşı ilgisiz olarak gösterir ve birbirleri ile bağıntıları yalnızca onlara dışsal bir karşılaştırma yoluyla koyulurken, bundan böyle Şeyde türülü Özellikleri altalta bağlayan bir bağ buluruz. Bundan başka, Özellik Nitelik ile karıştırılmamalıdır. Hiç kuşkusuz birşeyin Niteliklere *İye* olduğu da söylenir. Ama bu anlatım yolu “*İye olma*”nın henüz Niteliği ile dolaysızca özdeş olan Birşeyin payına düşmeyen bir bağımsızlığı imliyor olması ölçüsünde yerinde değildir. Birşey, ne ise, salt Niteliği yoluyla odur; buna karşı Şey de benzer olarak Özelliklere *İye* olduğu sürece varolmasına karşın, gene de şu ya da bu belirli özelliğe bağlı değildir ve öyleyse bu özellik yitebilir, ama Şey bu nedenle ne ise o olarak sona ermezsiniz.

§ 126

(β) Ama başkası-içine-yansıma *Zeminde* bile dolaysızca kendinde kendi-içine-yansımadır, ve buna göre Özellikler de eşit ölçüde kendileri ile özdeş, *bağımsız*, ve Şeye bağlanmışlıklarından kurtulmuşlardır. Gene de bunlar kendi-içlerine-yansıdığı olarak Şeyin *birbirlerinden ayırdedilen* belirlilikleri oldukları için kendileri Şeyler değildirler — çünkü Şeyler somuttur; tersine, soyut belirlilikler olarak kendi-içlerine-yansıdığı Varoluşlardır — *Özdekler*.

Özdekler de — söz gelimi manyetik, elektriksel Özdekler — *Şeyler* olarak adlandırılmazlar. — Bunlar belirli Niteliklerdir, Varlıkları ile birdirler, dolaysızlığa ulaşmış belirliliktirler, ama bu Varlık yansıdığı bir Varlıktır, Varoluştur.

Ek. Şeyin *İye olduğu* özelliklerin onu *oluşturan* Özdekler olarak bağımsızlaştırılmaları hiç kuşkusuz Şeyin Kavramında temellenmiştir ve bu nedenle deneyimde de bulunur. Ama, bir Şeyin örneğin renk, koku vb. gibi belli özelliklerinin kendilerini tükel renk-özdeği, koku-özdeği vb. olarak sundukları görüşünden çıkarak sorunun tamamlanmış olduğu, ve Şeylerin gerçeğine ulaşmak için onları bileşimlerinde bulunan Özdeklere ayırtırmaktan başka yapılacak hiçbirşeyin kalmadığı vargısı düşünce ile bağdaşmayacağı gibi

deneyime de aykırıdır. Bağımsız Özdeklere bu ayırıştırma kendine özgü yerini yalnızca örgensel-olmayan Doğada bulur, ve kimyacı örneğin tuzu ya da alçıyı Özdeklerine ayırarak birincinin klor ve sodyumdan ve ikincinin sülfirik asit ve kalsiyumdan oluştuğunu söylediği zaman hiç kuşkusuz doğru birşey söylemiş olur. Ve yerbilimci de graniti kuartz, feldspat ve mika bileşiği olarak gördüğü zaman haklıdır. Şeyi oluşturan bu Özdeklerin yine bir ölçüde kendileri de Şeylerdir ki, böyleyken bir kez daha soyut Özdeklere ayırıştırılabilirler — örneğin sülfirik asit kükürt ve oksijenden oluşur. Bu tür Özdekler olgusalılıkları açısından kendileri için kalıcı olarak görülebilirler; ama öte yandan sık sık Şeylerin bu bağımsızlıktan bütünüyle yoksun başka Özelliklerinin de tikel Özdekler olarak alındıkları görülür. Böylece örneğin ısı Özdeklerinden, elektriksel ve manyetik Özdeklerden söz edilir; ama bu tür Özdekler yalnızca anlağın yaratıları olarak görülmelidirler. Burada soyut anlağın her zamanki derin-düşünce yöntemi işler. Bu yöntem geçerliklerini yalnızca İdeanın belirli gelişim basamakları olarak kazanan tekil kategorileri başına buyruk bir yolda alır ve daha sonra bunları sözde bir açıklamada bulunma amacıyla ama saf gözlem ve deneyim ile çelişki içinde kullanır, bu yolda irdeleme altına alınan tüm nesneleri onlara dek izlemeye çalışır. Böylece, Şeylerin bağımsız özdeklerden oluştukları görüşü çoğu kez öyle bir alanda uygulamaya koyulur ki, orada artık hiçbir geçerliği söz konusu değildir. Örneğin Doğanın içersinde bile örgensel yaşam söz konusu olduğu sürece bu kategori kendini elverişsiz olarak gösterir. Denir ki, bu hayvan kemiklerden, kaslardan, sinirlerden vb. oluşur; ama dolaysızca açık olan şey burada durumun granit parçasının yukarıda sözü edilen Özdeklerden oluşması durumuna pek benzemediğidir. Bu Özdekler birleşmelerine karşı bütünüyle ilgisiz davranırlar ve pekala onsuz da kalıcı olabilirler. Buna karşı örgensel bedenin değişik bölüm ve üyeleri kalıcılıklarını yalnızca birlikleri içinde kazanırlar ve birbirlerinden ayrıldıkları zaman bütünün üyeleri olarak varolmaya son verirler.

§ 127

Özdek böylece *soyut* ya da belirsiz *başkası-içine-yansıma* ya da aynı zamanda *belirli* olarak kendi-içine-yansımadır; öyleyse *dışsal* olarak *varolan Şey*lik, Şeyin kalıcılığıdır. Şey bu yolla Özdeklerde kendi-içine-yansımasını bulur (§ 125'in tersi), kendisinden değil ama *Özdeklerden* oluşur ve yalnızca onların yüzeysel bağlantıları, dışsal bir bağlantıdır.

§ 128

(γ) Özdek Varoluşun kendi ile *dolaysız birliği* olarak belirliliğe karşı da ilgisizdir; buna göre birçok değişik Özdek *bir Özdeğe*, ya da derin-düşüncenin *özdeşlik* belirlenimi altında Varoluşa birleşir ki, buna karşı olarak bu değişik belirlilikler ve bunların birbirleri ile Şeydeki dışsal *bağlantıları* *Biçim*dir, — derin-düşüncenin *ayrım* belirlenimi, ama varolan ayırım olarak ve bütünlük olarak.

Bu belirlenimsiz tek Özdek kendinde-Şey olanla aynıdır, yalnızca bu ikincisi kendi içinde bütünüyle soyutken, o ise kendinde ayrıca başkası için ve ilkin Biçim için varolan birşeydir.

Ek. Şeyi oluşturan değişik Özdekler *kendilerinde* alındığında biri öteki ile aynıdır. Böylece *tek bir* genelde Özdek elde ederiz ki, onda ayırım ona dışsal olarak, e.d. salt *Biçim* olarak koyulmuştur. Şeyleri tümüyle bir ve aynı Özdeği temel alıyor olarak ve salt dışsal olarak biçimleri açısından türlülük içinde görmek derin-düşünce düzlemindeki bilincin oldukça yaygın görülen bir tutumudur. Bu durumda Özdek kendinde baştan sona belirsiz ve gene de tüm belirlenimlere yetenekli, aynı zamanda saltık olarak sürekli, tüm değişim ve baskalaşımarda kendine özdeş kalan birşey olarak geçerlidir. Özdeğin belirli biçimlere karşı bu ilgisizliği hiç kuşkusuz sonlu Şeylerde kendini açıkça gösterir; örneğin bir mermer kütlesi ona şu ya da bu yontunun ya da bir sütunun biçiminin verilmesine karşı ilgisizdir. Gene de gözden kaçırmamak gerek ki, böyle mermer kütlesi gibi bir Özdek Biçime karşı yalnızca görelî olarak (yontucu ile bağımlı içinde) ilgisizdir, ama hiçbir zaman genel olarak Biçimden yoksun değildir. Buna göre mineralbilimci de salt görelî olarak Biçimsiz mermeri belirli bir taş oluşumu ya da biçimleniş olarak, eşit ölçüde belirli kumtaşı, porfir vb. gibi başka oluşumlardan ayırımı içinde düşünür. Öyleyse, Özdeği yalıtılmışlığı içinde ve kendinde Biçimsiz olarak saptayan soyutlamacı anlayış kendisidir; buna karşı gerçekte Özdek düşüncesi Biçim ilkesini baştan sona kendi içinde kapsar ve bu nedenle giderek deneyimde bile hiçbir yerde Biçimsiz bir Özdekle varolan birşey olarak karşılaşmaz. Gene de, Özdeğin kökensel olarak bulunan ve kendinde Biçimsiz Özdek olarak anlaşılması çok eskilere gider ve ilk olarak Yunan ekinde varolan Evrenin Biçimsiz temeli olarak tasarımılanan mitsel Kaos şeklinde karşımıza çıkar. Böyle bir tasarımın sonucunda Tanrı imgesi Evrenin yaratıcısı olarak değil ama yalnızca Evren-Biçimlendirici olarak, Demiurge olarak görülür. Öte yandan, Tanrının Evreni Yokluktan yaratmış olması gene de daha derin bir sezgi boyutunu simgeler ve bunun genel imlemini izlersek, bir yandan genel olarak Özdek bir bağımsızlıktan yoksundur, ve öte yandan Biçim Özdeğe dışardan gelmez, tersine bütünlük olarak Özdek ilkesini kendi içinde taşır. Bu özgür ve sonsuz Biçim bize kendini daha sonra *Kavram* olarak gösterecektir.

§ 129

Şey böylece Özdek ve Biçime ayrılır ki bunlardan her biri Şeyliğin *bütünlüğüdür* ve bağımsız olarak kendi içindir. Ama Özdek, ki olumlu, belirsiz Varoluş olması gerekir, Varoluş olarak kendi içinde-Varlığı olduğu gibi başkası-içine-yansımayı da kapsar; bu belirlenimlerin birliği olarak kendisi Biçim bütünlüğüdür. Ama Biçim belirlenimler bütünlüğü olarak daha şimdiden kendi-içine-yansımayı kapsar, ya da, *kendi ile bağımlı* Biçim olarak, Özdeğin

belirlenimini oluşturmaları gerekeni taşır. İkisi *kendilerinde* ayındır. Bu birlikleri, *koyulduğu* zaman, genel olarak Özdek ve Biçim *bağıntısıdır* — Özdek ve Biçim ki, o denli de birbirlerinden ayrındırlar.

§ 130

Şey bu bütünlük olarak çelişkidir: — olumsuz birliğine göre *Biçim* olmak, ki Özdek onda belirlenir ve *Özelliklere* indirgenir (§ 125), — ve aynı zamanda *Özdeklerden oluşmak*, ki bunlar Şeyin kendi içine yansımada aynı zamanda olumsuzlanmış oldukları denli de bağımsızdırlar. Şey böyle kendini kendi içinde ortadan kaldıran bir Varoluş olarak özsel Varoluştur, — *Görüngü*.

Şeyde Özdeklerin eşit ölçüde *ortaya koyulmuş olumsuzlanmaları* ve bağımsızlıkları Fizikte kendini *gözeneklilik* olarak gösterir. Birçok Özdekten (renk-özdeği, koku-özdeği ve kimilerine göre giderek ses-özdeği, ve ayrıca ısı-özdeği, elektriksel özdek vb. gibi başkaları) her biri o denli de olumsuzlanmıştır, ve bu olumsuzlanmalarında, gözeneklerinde, başka birçok bağımsız Özdek vardır ki benzer olarak gözeneklidirler ve kendi içlerinde karşılıklı olarak başkalarının varolmalarına da izin verirler. Gözenekler *görgül* kendilikler değildir, tersine bağımsız Özdeklerin olumsuzlanma kıpırlarını bu kipte tasarımıyan anlağın uydurmalarıdır. Çelişkilerin daha öte gelişimi içinde tüm Özdeklerin *bağımsız* oldukları ve yine tümünün birbirleri içinde eşit ölçüde *olumsuzlandığı* o bulutsu kargaşa ile örtülüdür. — Eğer benzer olarak yetiler ya da etkinlikler de Tinde tözselleştiriliyorlarsa, o zaman bunların dirimli birlikleri de yine aynı yolda her birinin ötekiler üzerindeki etkilerinin bir karışıklığı olacaktır.

Nasıl ki gözenekler (söz konusu gözenekler tahtada, deride olduğu gibi örgensel bir dokunun gözenekleri değil, ama tersine renk-özdeği, ısı-özdeği vb. gibi sözde Özdeklerdeki ya da metallerdeki, kristallerdeki vb. gözeneklerdir) gözlemde gerçeklenmelerini bulamazlarsa, yine öyle Özdeğin kendisi de, dahası ondan ayrılmış bir Biçim, ilk olarak Şey ve bunun Özdeklerden oluşması, ya da Şeyin kendisinin kalıcı ve yalnızca özelliklere iye olduğu görüşü, — tüm bunlar da derindüşünce düzeyindeki anlağın ürünleridir, anlak ki, gözlerken ve yalnızca gözlediğini ortaya koyduğunu bildirirken gerçekte öyle bir metafizik üretir ki, tüm yanlarına göre çelişkidir, ve bu gene de ona gizli kalır.

B Görüngü

§ 131

Öz görünmelidir. Görünüşü onda kendini ortadan dolaysızlığa kaldırmasıdır. Bu dolaysızlık kendi-içine-yansıma olarak *kalcı olan* (Özdek) iken, o denli de Biçimdir, başkasına-yansımadır, *kendini ortadan kaldıran* kalcıdır. Görünüş Özü Varlık değil ama Öz yapan belirlenimdir, ve gelişmiş Görünüş Görüngüdür. Öz öyleyse Görüngünün *arkasında* ya da *ötesinde* değildir; tersine, Özün varolan olması yoluyla Varoluş Görüngüdür.

Ek. Varoluş, çelişkisi içinde koyulduğu zaman, Görüngüdür. Ama bunu yalın Görünüş ile karıştırmamak gerekir. Görünüş Varlığın ya da dolaysızlığın en yakın gerçekliğidir. Dolaysız olan, onda bulduğumuzu sandığımız gibi, bağımsız olan ve kendi üzerine dayanan değil, tersine salt bir Görünüştür, ve böyle olarak kendi içinde varolan Özün yalnlığında toplanmıştır. Öz ilk olarak kendi içinde görünenin bütünlüğüdür; ama bu içsellikte durup kalmaz, tersine Zemin olarak Varoluşa çıkar; ve bu Varoluş, Zeminini kendi içinde değil ama bir başkasında taşımakla, yalnızca Görüngüdür. Görüngüden söz ettiğimiz zaman buna varolan Şeylerin belirsiz bir çokluğunun tasarımını yükleriz; bu Şeylerin varlıkları baştan sona dolaylılıktır ve buna göre kendi üzerlerine dayanmazlar, tersine ancak kıpılar olarak geçerlikleri söz konusudur. Ama burada aynı zamanda Özün Görüngünün arkasında ya da ötesinde kalmadığı da imlenir; tersine, sanki Öz sonsuz iyiliktir ki Görünüşünü özgürce dolaysızlığa çıkmaya bırakır ve ona dışvarlığın sevincini bağışlar. Böyle koyulan Görüngü kendi ayakları üzerinde durmaz ve Varlığını kendi içinde değil ama bir başkasında taşır. Öz olarak Tanrı kendi içinde Görünüşünün kıpılarına Varoluş vererek bir Evren yaratan iyilik gibidir; ve aynı zamanda kendini bunun üzerindeki güç ve doğruluk olarak tanıtlar, öyle ki varolan bu Evrenin içeriğini, bu Evren kendi için varolmayı istediği ölçüde, yalnızca bir Görüngü olarak sergiler.

Görüngü bütününde alındığında mantıksal İdeanın oldukça önemli bir basamağıdır, ve denebilir ki felsefe kendini sıradan bilinçten bu bilinç için varolan ve bağımsız birşey değerinde olanı salt Görüngü olarak görmekle ayırdeder. Ama burada herşey Görüngünün anlamının doğru olarak anlaşılmasına dayanır. Birşey ile ilgili olarak onun *yalnızca* Görüngü olduğu söylendiği zaman bu öylesine yanlış anlaşılabilir ki, sanki bu salt görüngüsel olanla karşılaştırıldığında *varolan* ya da *dolaysız* olan daha yüksek birşeymiş gibi gelir. Ama sorunun gerçeği bunun tam tersidir, ve Görüngü salt Varlıktan daha yüksek bir basamaktır. Görüngü genel olarak Varlığın gerçekliğidir ve ondan daha varsıl bir belirlenimdir, çünkü kendi-içine-yansıma ve başkası-

içine-yansıma kıpırlarını kendi içinde birleşmiş olarak kapsarken, buna karşı Varlık ya da dolaysızlık ise henüz tek-yanlı ve bağıntısız olandır ve (görünürde) salt kendi üzerine dayanır. Dahası, Görüngünün o “yalnızca”sı hiç kuşkusuz bir eksikliği imler, ve bu eksiklik Görüngünün henüz kendi içinde bölünmüş olan ve kendi desteğini kendi içinde taşımayan birşey olmasından oluşur. Salt Görüngüden daha yüksek olan ise ilk olarak *Edimsellik* tir ki, onu Özün üçüncü basamağı olarak daha sonra ele alacağız. — Modern felsefenin tarihinde sıradan ve felsefi bilinç arasında yukarıda sözü edilen ayrıma bir kez daha eski değerini vermiş olmanın onuru *Kant*’a düşer. Ama *Kant* Görüngüyü yalnızca öznel anlamda aldığı ve soyut Özün onun dışında bilginin erişemeyeceği *kendinde-Şey* olarak saptadığı ölçüde yarı yolda takılmıştır. Yalnızca Görüngü olmak dolaysız nesnel Evrenin kendi doğasıdır, ve onu öyle bildiğimiz içindir ki aynı zamanda Özünü biliriz — Öz ki, Görüngünün arkasında ya da ötesinde kalmaz, tersine Evreni salt Görüngüye indirgemekle kendini Öz olarak sergiler. — Öte yandan, eğer bir bütünlük özlemi içindeki saf bilinç kendini öznel idealizmin yalnızca Görüngülerle ilgileniriz önerisinde rahatlatmayı kabul edemiyorsa, buna karşı çıkmak gereksiz olacaktır. Gene de bu saf bilincin başına gelecek olan şey bilginin nesnellliğini kurtarmaya giderken soyut dolaysızlığa geri düşmek ve hiç duraksamaksızın gerçek ve edimsel diye buna sarılmaktır. *Fichte*’nin şu başlık altında kısa bir yazısı vardı: *En Son Felsefenin Gerçek Doğası Üzerine Genel Kamı İçin Gün Gibi Açık Bir Bildiri; Okuru Anlamaya Zorlamak İçin Bir Girişim*. *Fichte* burada öznel idealizm ile dolaysız bilinç arasındaki karşısavı yazar ile okuru arasındaki bir diyalog biçiminde halksal bir düzeyde ele aldı ve öznel idealist konumun doğruluğunu tanıtlamak için büyük çabalara girişti. Bu söyleşide okur yazara içine düştüğü güçlükten yakınlıkla kendini o idealist konuma koymayı bütünüyle başaramadığını ve çevresindeki şeylerin edimsel şeyler değil ama yalnızca Görüngüler olmaları gerektiği görüşüyle umutsuzluğa kapıldığını söyler. Kendini yalnızca içine işlenemez bir öznel tasarımlar çemberinin ortasında kuşatılı görmesi beklenen okurun bu sıkıntısı hiç kuşkusuz kınanmamalıdır. Gene de, bu salt öznel Görüngü anlayışını bir yana bırakırsak, kabul etmemiz gerek ki, bizi çevreleyen şeylerde kalıcı ve bağımsız Varoluşlarla değil ama yalnızca Görüngülerle karşı karşıya kalmaktan hoşnut olmamak için hiçbir nedenimiz eksik değildir, — çünkü eğer böyle olmasaydı tinsel olarak olduğu gibi tensel olarak da ağıktan ölürdük.

a. Görüngü Evreni

§ 132

Görüngüsel olan öyle bir yolda varolur ki, *kalıcılığı* dolaysızca ortadan kaldırılmıştır ve bu kalıcılık salt Biçimin kendisinin *bir* kısıpıdır; Biçim kalıcı olanı ya da Özdeği belirlenimlerinden biri olarak kendi içinde kapsar. Görüngüsel olan böylece Zeminini Özünü olarak bu Biçimde, dolaysızlığına karşı olarak kendi-içine-

yansımasında, ama böylece yalnızca bir başka Biçim belirliliğinde taşır. Bu Zemini de eşit ölçüde görüngüseldir, ve Görüngü böylece Biçim yoluyla, ve dolayısıyla o denli de kalıcı-olmayan yoluyla, kalıcı olanın sonsuz bir dolaylılığına girer. Bu sonsuz dolaylılık aynı zamanda kendi ile bağıntının bir birliğidir, ve Varoluş bir *bütünlüğe* ve Görüngü *evrenine*, yansımış sonluluğa gelişir.

b. İçerik ve Biçim

§ 133

Görüngü Evrenindeki birbiri-dışındalık bir bütünlüktür ve bütünüyle *kendi-ile-bağıntısı* içinde kapsanır. Görüngünün kendi ile bağıntısı böylece tam olarak belirlidir, *Biçimi* kendi içinde taşır, ve bu özdeşlik içinde olduğundan, özünde kalıcı olan olarak taşır. Böylece Biçim *İçeriktir* ve gelişmiş belirliliğine göre Görüngünün *Yasasıdır*. *Kendi içine yansımamış* olarak *Biçime* Görüngünün olumsuz, bağımsız-olmayan ve başkalaşabilir-olan düşer, — ve bu Biçim ilgisiz, *dışsal Biçimdir*.

Biçim ve İçerik karşıtlığında İçeriğin Biçimsiz olmadığı, tersine Biçimi onun için *dışsal birşey* olmasıyla *eşit* ölçüde *kendi içinde* taşıdığı olgusunun özsel önemini kavramak gerekir. Bir Biçim çiftlenişi söz konusudur. Bir kez kendi içine yansımış olarak Biçim İçeriktir, ve ikinci kez kendi içine yansımamış olarak dışsal, İçeriğe ilgisiz Varoluştur. *Kendinde* burada bulunan şey İçerik ve Biçim arasındaki Saltık İlişki, başka bir deyişle, bunların birbirlerine dönmeleridir, öyle ki İçerik Biçimin İçeriğe *dönmesinden* ve Biçim İçeriğin Biçime *dönmesinden* başka birşey değildir. Bu dönüşüm en önemli belirlenimlerden biridir. Ama bu ilk kez *Saltık İlişkide ortaya koyulur*.

Ek. Biçim ve İçerik derin-düşünce işlevindeki anlağın sık sık yararlandığı bir çift belirlenimdir. Ama bunlar başlıca öyle bir yolda ele alınırlar ki, İçerik özsel ve bağımsız olarak görülürken Biçim ise özsel olmayan ve bağımlı olarak görülür. Gene de buna karşı gerçekte ikisinin de eşit ölçüde özsel olduklarını belirtmek gerekir, ve Biçimsiz bir İçeriğin bulunması tıpkı Biçimsiz bir Özdeğin bulunması gibi olanaksızken, bu ikisi (İçerik ve Özdek) ikincinin kendinde Biçimsiz olmasına karşın varoluşunda kendini Biçime karşı ilgisiz göstermesiyle, ve öte yandan genel olarak İçeriğin ancak gelişmiş Biçimi kendi içinde kapsayarak bir İçerik olmasıyla birbirlerinden ayrılırlar. Ama öte yandan Biçimi İçeriğe karşı ilgisiz ve ona dışsal bir Varoluş olarak da buluruz, ve bu durumun nedeni genelde Görüngünün henüz dışsallık ile yüklü olmasında yatar. Söz gelimi bir kitabı alırsak, bu hiç kuşkusuz İçeriğine karşı ilgisizdir —

ister elle yazılmış isterse basılmış olsun, ister kağıtla isterse deriyle ciltli olsun. Ama böyle dıssal ve ilgisiz Biçim bir yana bırakılırsa, ne olursa olsun kitabın İçeriğinin kendisinin Biçimsiz olduğu söylenemez. Hiç kuşkusuz İçerikleri açısından Biçimsiz olarak görülmeleri haksız olmayacak yeterince kitap vardır; ama gene de bu bağlamda İçerikteki Biçimsizlik kötü bir Biçim ile eş anlamlıdır, ve bununla genel olarak Biçimin yokluğu değil, ama yalnızca *doğru* Biçimin bulunmayışı anlaşılmalıdır. Bu doğru Biçim ise İçeriğe karşı ilgisizlikten öylesine uzaktır ki, tersine İçeriğin kendisidir. Doğru Biçimden yoksun bir sanat çalışması tam bu nedenle doğru, e.d. gerçek bir sanat çalışması değildir, ve çalışmalarının İçeriğinin çok iyi (üstelik olağanüstü) olduğunu ama doğru bir Biçimden yoksun olduklarını söylemek bir sanatçı için kötü bir özürdür. Gerçek sanat yapıtları öyle çalışmalardır ki İçerik ve Biçim özdeşliğini baştan sona sergilerler. *İliada*'nın İçeriğinin Truva Savaşları ya da daha belirli olarak Aşil'in öfkesi olduğunu söyleyebiliriz. Bunda herşey ve gene de yalnızca çok az şey yatar, çünkü *İliada*'yı *İliada* yapan şey o İçeriği yoğunan şiirsel Biçimdir. Yine, *Romeo ve Juliet*'in İçeriği iki sevgilinin aileleri arasındaki anlaşmazlığın neden olduğu yıkımlarıdır; ama bu kadarı henüz Shakespeare'in ölümsüz trajedisi değildir. — İçerik ve Biçimin bilimsel alandaki ilişkisine gelince, bu bağlamda felsefe ve başka bilimler arasındaki ayrımı anımsamak yerinde olacaktır. Bu sonuncuların sonlulukları genel olarak burada düşüncenin salt biçimsel bir etkinlik olarak İçeriğini dışardan verilen bir İçerik olarak almasından ve İçeriğin onun temelinde yatan düşünce yoluyla içerden belirlenmiş olarak bilinmemesi ve buna göre Biçim ve İçeriğin baştan sona içiçe geçmiş olmamalarından oluşur. Buna karşı felsefede bu bölünme giderilir ve bu nedenle felsefe sonsuz bilgi olarak adlandırılır. Gene de, felsefi düşünce bile sık sık yalnızca biçimsel bir etkinlik olarak görülür; ve özellikle yalnızca düşünceler olarak düşünceleri ele aldığı kabul edilen mantığın İçeriksizliği ise üzerinde görüş birliği olan bir noktadır. Eğer İçerikten yalnızca ele gelir olan, duyuşal olarak algılanabilir olan anlaşılırsa, o zaman hiç kuşkusuz bütün bir felsefenin ve özellikle Mantığın *hiçbir* İçeriğinin, e.d. öyle duyuşal olarak algılanabilir bir İçeriğinin olmadığını isteyerek kabul etmek gerekir. Ama sıradan bilinç ve genel dil kullanımı bile İçerikten ne anlaşıldığı noktasında kesinlikle ne salt duyuşal algılanabilirlikte ne de genel olarak salt dışarılıkta durup kalmaz. İçeriksiz bir kitaptan söz edildiği zaman, bundan herkesin bildiği gibi sayfaları boş bir kitap değil ama İçeriği neredeyse yok denecek denli zayıf bir kitap anlaşılır. Ve daha yakın bir gözlemle son çözümlemede ortaya çıkar ki, eğitilmiş bir bilinç için ilkin İçerik olarak belirtilen şeyin düşünceye-uygunluktan başka bir anlamı yoktur. Bununla aynı zamanda düşüncelerin İçeriğe karşı ilgisiz ve kendilerinde boş Biçimler olarak görülmemeleri gerektiği de kabul edilmiş olur, ve sanatta olduğu gibi tüm başka alanlarda da İçeriğin gerçekliği ve özgün değeri özsel olarak kendini Biçime özdeş olarak tanıtlamasında yatar.

§ 134

Ama *dolaysız* Varoluş Biçimin olduğu gibi kalıcılığın kendisinin de belirliliğidir; buna göre İçeriğin belirliliğine dışsaldır, tıpkı bu dışsallığın — ki İçerik kendi kalıcılık kısıpı yoluyla buna iyedir — ona eşit ölçüde özsel olması gibi. Görüngü, böyle koyulduğunda, *İlişkidir*, öyle ki bir ve aynı şey, gelişmiş Biçim olarak İçerik bağımsız Varoluşların dışsallık ve *karşılıkları* ve özdeş bağıntıları olarak bulunur, — bir bağıntı ki ayırdedilenler ne iseler ancak onda öyledirler.

c. *İlişki*

§ 135

(α) *Dolaysız İlişki Bütünün ve Parçaların İlişkisidir*; İçerik bütündür ve parçalardan (Biçim), kendi karşıtından *oluşur*. Parçalar birbirlerinden ayrıdır ve bağımsız kendiliklerdir. Ama ancak birbirleri ile özdeşlik bağıntısı içinde, ya da birarada alınarak Bütünü oluşturdıkları ölçüde Parçalar olurlar. Oysa bu “*birarada*” Parçanın karşıtı ve olumsuzlanmasıdır.

Ek. Özsel İlişki belirli, bütünüyle evrensel görünüş kipidir. Varolan herşey İlişki içinde durur ve bu İlişki her varoluştaki gerçek olandır. Varolan böylelikle soyut olarak kendi için değil, tersine yalnızca bir başkasındadır, ama bu başkasında kendi ile bağıntıdır, ve İlişki kendi ile bağıntının ve başkası ile bağıntının birliğidir.

Bütün ve Parçaların İlişkisi bu ilişkinin Kavram ve olgusallığının birbirleri ile uyuşmuyor olmaları ölçüsünde *gerçeklikten yoksundur*. Bütünün Kavramı Parçalar kapsamaktır; ama Bütün Kavramına göre olduğu yolda koyulacak olursa, parçalanırsa, bir Bütün olmaya son verir. Hiç kuşkusuz bu İlişkiye karşılık düşen şeyler vardır, ama bunlar gene de tam bu nedenle yalnızca alt ve gerçek-olmayan varoluşlardır. Burada anımsanmalıdır ki bir felsefi tartışma bağlamında “gerçek-olmayan” şeyler söz konusu olduğunda, bundan bu tür şeylerin varolmadıklarının ileri sürüldüğü anlaşılmalıdır. Kötü bir Devlet ya da hasta bir beden gene de varolabilir; ama bu nesneler “gerçek-olmayan” nesnelerdir, çünkü Kavramları ve olgusalılıkları birbirlerine karşılık düşmez. — Bütün ve Parçaların ilişkisi, dolaysız ilişki olarak, genelde derin-düşünce düzeyindeki anlağın çok yakınında yatan bir ilişkidir ve bu yüzden gerçekte daha derin ilişkilerin söz konusu olduğu yerde bile anlık çoğu kez bununla yetinir. Örneğin dirimli bir bedenin üyeleri ve organları yalnızca onun Parçaları olarak görülmezler, çünkü bunlar ne iseler ancak birlikleri içinde öyledirler ve hiçbir zaman bu birliğe karşı ilgisiz davranmazlar. Bu üyeler ve organlar ilk kez dirimli bedenle olmaktan çok kadavra ile ilgilenen anatomicinin elinde Parçalar olurlar. Bu hiç kuşkusuz böyle bir parçalanmanın genel olarak yer almaması gerektiğini imlemez; önemli olan nokta Bütün ve

Parçaların dışsal ve düzeneksel ilişkilerinin örgensel yaşamı gerçekliği içinde tanımak için elverişli olmadığıdır. — Bu ilişkinin Tine ve tinsel dünyanın şekillenmelerine uygulanışında da durum yine böyledir, ama daha yüksek bir düzeyde. Ruhbilimde ruhun ya da anlığın parçalarından kesinlikle söz edilmese de, gene de bu bilim dalının salt anlak düzleminde kalan irdelemelerinde belli bir düzeyde o sonlu ilişki tasarımı temel alınır ve böylece değişik tinsel etkinlik biçimleri yalnızca yalıtılmışlıkları içinde alınarak tikel güçler ve yetiler başlığı altında ardarda sıralanıp betimlenirler.

§ 136

(β) Bu İlişkinin “bir ve aynı”sı, onda bulunan kendi ile bağıntı, böylelikle dolaysızca kendi ile *olumsuz* bağıntıdır, ve dahası bir dolaylı kılma edimi olarak böyledir, öyle ki o “bir ve aynı” bir yandan ayrıma karşı *ilgisizken*, öte yandan *kendi ile olumsuz* bağıntı olarak kendi kendisini kendi-içine-yansıma olarak ayrıma iterek kendini başkası-içine-yansıma olarak varoluşa koyar ve evrik olarak bu başkası-içinde-yansımayı kendi ile bağıntıya ve ilgisizliğe geri götürür, — *Kuvvet* ve *Belirisi*.

Bütün ve Parça İlişkisi dolaysız ve öyleyse düşüncesiz İlişkidir ve kendi-ile-özdeşliğin türülüşü çevrilisidir. Bütünden Parçalara ve Parçalardan Bütüne geçilir, birinde ötekine karşı karşıtlık unutulur, her biri kendi için iken, bir kez Bütün ve bir başka kez Parçalar bağımsız varoluşlar olarak alınır. Ya da Parçaların Bütünde ve bunun onlardan oluşması gerekirken, bir kez biri, bir başka kez ise öteki *kalıcı olan* olarak alınır ve yine her zaman bunun başkası *özel-olmayan* olarak görülür. Yüzeysel biçimi içindeki düzeneksel ilişki genel olarak Parçaların birbirlerine karşı ve Bütüne karşı bağımsız olmalarından oluşur.

Sonsuza ilerleme, ki *Özdeğin bölünebilirliğini* ilgilendirir, bu İlişkiden de yararlanabilir ve bu durumda o İlişkinin iki yanı ile düşüncesiz bir alması devimdir. Bir şey bir kez bir *Bütün* olarak alınır, sonra *Parçaların belirlenmesine* geçilir; bu belirleme daha sonra unutulur ve Parça olmuş olan şimdi Bütün olarak görülür; sonra yine Parçanın belirlenmesi ortaya gelir, ve bu sonsuza dek böyle gider. Ama bu sonsuzluk olumsuz olan olarak alındığında — ki budur — İlişkideki *olumsuz* kendi ile bağıntıdır, *Kuvvettir*, içkin-varlık olarak kendi ile özdeş Bütündür, — ve bu içkin-varlık olarak kendini ortadan kaldıran ve belirtendir, ve evrik olarak Beliridir ki yiter ve Kuvvete geri döner.

Kuvvet bu sonsuzluğa bakılmaksızın o denli de sonludur; çünkü içerik, Kuvvetin ve Belirinin “*bir ve aynı*” ilkin salt

kendinde bu özdeşliktir; ilişkinin iki yanının her biri henüz kendi için o “bir ve aynı”nın somut özdeşliği değildir, henüz bütünlük değildir. Bu nedenle birbirleri için ayırdırlar ve ilişki *sonlu* bir ilişkidir. Kuvvet öyleyse dışardan kısıktılmaya gereksinir, kör olarak işler, ve bu biçim eksikliği nedeniyle içerik de sınırlı ve olumsuzdur. Henüz biçim ile gerçekten özdeş değildir, ne de kendinde ve kendi için belirli olan Kavram ve Erek olarak bulunur. — Bu ayrımın ölçüsüz bir önemi vardır, ama ayrım-sınması kolay değildir ve kendini ilkin Erek-Kavramının kendisinde daha yakından belirleyecektir. Eğer gözden kaçırılacak olursa bir karışıklık doğacak ve Tanrı Kuvvet olarak anlaşılacaktır, — bir karışıklık ki özellikle *Herder*’ın Tanrısını etkiler.²⁶

Sık sık denir ki *Kuvvetin doğasının kendisi bilinemez* ve ancak Belirşi saptanabilir. Bir yandan Kuvvetin bütün bir *içerik-belirlenimi* Belirşin belirlenimi ile tam anlamıyla aynıdır; bu nedenle bir Kuvvetten doğan bir görüngünün açıklanması boş bir genelemedir. Bilinemez kalması gereken öyleyse gerçekte boş kendi-içine-yansıma biçiminden başka birşey değildir ki, Kuvveti Belirşinden salt o ayırır — bir biçim ki eşit ölçüde tanıdıktır. Bu biçim yalnızca görüngüden saptanmaları gereken içerik ve yasaya en küçük bir eklemede bulunmaz. Yine sık duyulan bir başka inanca da Kuvvet üzerine hiçbir şeyin ileri sürülmemesi gerektiğidir; ve bu durumda Kuvvet biçiminin bilimlere niçin getirildiğini anlamak güçtür. — Öte yandan Kuvvetin doğası hiç kuşkusuz bilinmeyen birşeydir, çünkü içeriğinin kendi içindeki bağlantısının zorunluğu gibi içeriğin kendisinin zorunluğu da, içeriğin kendi için sınırlı olması ve böylece belirliliğini ona dışsal başka birşey dolayısıyla taşıması ölçüsünde, henüz eksiktir.

Ek 1. Kuvvet ve Belirşi arasındaki ilişki eğer geriye bütün ve parçaları arasındaki dolaysız ilişkiye bakarsak sonsuz olarak görünecektir, çünkü iki yanın bu ikinci ilişkide ilkin salt kendinde bulunan özdeşliği o ilişkide açıkça ortaya koyulmuştur. Bütün, kendinde parçalardan oluşmasına karşın, gene de bölündüğünde bir bütün olmaya son verir; buna karşı Kuvvet ilkin kendini belirtmekle kendini Kuvvet olarak gerçekler ve Belirşinde kendi kendisine geri döner, çünkü Belirşin kendisi yine Kuvvettir. Ama bundan başka, bu ilişki de sonludur, ve sonluluğu genel olarak bu dolaylı kılınmışlıktan oluşur, tıpkı evrik olarak bütün ve parçaların ilişkisinin kendini dolaysızlığı nedeniyle sonlu olarak tanıtlamış olması gibi. Kuvvet ve Belirşinin dolaylı ilişkisinin sonluluğu kendini ilkin her bir Kuvvetin koşullu olmasında ve kalıcılığı için

²⁶[Bkz. örneğin *Gott. Einige Gespräche*, Gotha 1787.]

kendisi olandan başka birşeye gerek duymasında gösterir. Böylece örneğin manyetik Kuvvet çok iyi bilindiği gibi taşıyıcısını özellikle demirde bulur ki, bunun başka özellikleri (renk, özgül ağırlık, asitlerle ilişki vb.) manyetizma ile bu bağıntıdan bağımsızdır. Yine kendilerini baştan sona kendilerinden başka şeylerle koşullu ve dolaylı olarak tanıttayan tüm başka Kuvvetler için de aynı şey geçerlidir. — Kuvvetin sonluluğu bundan başka onun kendini belirtmek için kışkırtmaya gereksinim duymasında da kendini gösterir. Kuvvetin kışkırtulmasını sağlayanın kendisi de yine bir Kuvvetin belirışıdir ki, bunun da kendini belirtmek için benzer olarak kışkırtılması gerekir. Bu yolda ya yine sonsuz ilerlemeyi, ya da kışkırtan ve kışkırtılanın karşılığını elde ederiz ve her iki durumda da her zaman devim için saltık bir başlangıç eksikliği kendini duyurur. Kuvvet henüz Ereğ gibi kendini kendi içinde belirleyen birşey değildir; içerik ona belirli bir içerik olarak verilir, ve Kuvvet kendini belirtirken, söylenegeldiği gibi, etkisinde kördür — bir deyim ki, soyut Kuvvet-belirşi ile Ereksel Etkinlik arasındaki ayrımı anlatır.

Ek 2. Sık sık Kuvvetin kendisinin değil ama yalnızca Belirşinin bilinebileceği ileri sürülür. Ama bu ne denli yinelenirse yinelensin temelsiz olduğu için yadsınmalıdır, çünkü Kuvvetin doğası kendini belirtmektir, ve böylece Belirşinin yasa olarak düşünülen bütünlüğünde aynı zamanda Kuvvetin kendisini tanırız. Ama gene de gözden kaçırmamak gerek ki, Kuvvetin “kendinde”sinin bilinemezliği üzerine bu önerimde bu ilişkinin sonluluğunun doğru bir önsezisi yatar. Bir Kuvvetin tekil Belirşileri karşımıza ilkin belirsiz bir çokluk içinde çıkarlar ve tekilleşmeleri içinde olumsal olarak görünürler; daha sonra bu çokluyu Kuvvet olarak adlandırdığımız iç birliğine indirgeriz ve görünüşte olumsal olandaki egemen yasayı tanıyarak onun zorunlu olduğunun bilincine varırız. Ama değişik Kuvvetlerin kendileri de yine birer çokludur ve salt yanyanalıkları içinde olumsal olarak görünürler. Buna göre görgül Fizikte çekim, manyetizma, elektrik vb. Kuvvetlerinden, ve benzer olarak görgül Ruhbilimde bellek, imgelem, istenç Kuvvetlerinden ve daha başka ruhsal Kuvvetlerden söz edilir. Burada da bu değişik Kuvvetleri yine türdeş bir bütün olarak bilme gereksinimi kendini duyurur, ve bu gereksinim değişik Kuvvetler bir bakıma ortak bir kök-Kuvvete indirgenseler de doyum bulamaz. Böyle bir kök-Kuvvette gerçekte tıpkı soyut kendinde-Şey gibi içeriksiz, salt boş bir soyutlama elde edilecektir. Ve bundan başka, Kuvvet ve Belirşinin ilişkisi özsel olarak dolaylı bir ilişkidir ve bu yüzden eğer Kuvvet kökensel ya da kendi üzerine dayanan birşey olarak anlaşılıyorsa bu onun Kavramı ile çelişecektir. — Kuvvetin doğasının durumu böyleyken, varolan Evrenin tanrısal Kuvvetlerin bir belirşi olduğunun söylenmesini uygun bulsak bile, gene de Tanrının kendisinin salt Kuvvet olarak görülmesi karşısında duraksarız, çünkü Kuvvet henüz altgüdümlü ve sonlu bir belirlenimdir. Bilimlerin yeniden-doğuşu denilen olayda insan Doğanın tekil görüngülerini geriye temellerinde yatan Kuvvetlere dek izlemeye başladığı zaman, kilise de bu girişimi aynı anlamda dinsizlik olarak yorumladı. Çünkü, eğer gök cisimlerinin devimlerine,

bitkilerin büyümesine vb. neden olan şey çekim, büyüme vb. gibi Kuvvetler ise, geriye tanrısal Evren yönetimi diye birşey kalmayacak ve böylece Tanrı bu Kuvvetlerin oyununda aylak bir seyirci düzeye indirilmiş olacaktı. Hiç kuşkusuz, Doğa-bilimciler, ve özellikle Newton, Doğanın görüngülerini açıklamak için derin düşüncenin Kuvvet biçiminden yararlanırken, herşeyden önce bununla kesinlikle Evrenin yaratıcısı ve yöneticisi olarak Tanrının onuruna hiçbir zararın gelmemesi gerektiğini savundular; gene de, Kuvvetlere dayalı bu açıklamanın vargısında sıradan uslamalarda ilerleyen anlağın tekil Kuvvetlerin her birini kendi için saptama ve bunlara bu sonluluk içinde birer enson olarak sarılma eğilimi yatar. Bağımsız Kuvvetlerin ve Özdeklerin bu sonlulaştırılmış Evrenine karşı Tanrının belirlenimi olarak geriye yalnızca öte dünyada yatan bilinemez bir en yüksek Varlığın soyut sonsuzluğu kalır. Bu ise özdekçiliğin ve modern Aydınlanmanın konumudur ve bunların Tanrıya ilişkin bilgileri onun Varlığının *ne* olduğunu bir yana bırakarak kendini yalnızca onun *olduğunu* ileri sürme noktasına indirger. Kilise ve dinsel bilinç burada sözü edilen polemikte belli ölçüde haklıdır, çünkü sonlu anlak-biçimleri hiç kuşkusuz Doğayı olduğu gibi tinsel dünyanın şekillerini de gerçeklikleri içinde bilmek için elverişli değildir; buna karşın, gene de görgül bilimlerin biçimsel haklarını gözardı etmemek özellikle gerekir — bir hak ki, genel olarak içeriğinin belirliliği içinde varolan Evrenin düşünen bilme için aklanmasından ve yalnızca Evrenin Tanrı tarafından yaratılması ve yönetilmesi gibi soyut inançlarla yetinmemekten oluşur. Kilise yetkesi üzerine dayanan dinsel bilincimiz bize Tanrının herşeye gücü yeten istenciyle Evreni yaratan olduğunu, yıldızları kendi yollarında yönlendiren ve tüm yaratıklara kalıcılıklarını ve gelişmelerini başlatanın o olduğunu öğretirken, gene de burada *Niçin?* sorusu yanıtlanmamış kalır, ve bu sorunun yanıtı genel olarak Bilimin, görgül olduğu gibi felsefi Biliminin de ortak görevini oluşturur. Dinsel bilinç bu görevi ve onda kapsanan hakkı tanımayıp kendini tanrısal kararın araştırılmazlığı görüşüne dayandırdığında kendisi salt anlak Aydınlanmasının yukarıda değinilen konumunu üstlenir; böyle bir yola başvuru Hristiyan dininin Tanrıyı Tinde ve gerçeklikte bilmek gerekir biçimindeki kesin buyrusu ile çelişen boş bir inanca olarak görülmeli ve kesinlikle Hristiyanca olmayan kibirli ve bağnaz bir alçakgönüllülüğe yüklenmelidir.

§ 137

Kuvvet, kendisinde kendi ile olumsuz bağıntı olan bütün olarak, kendini kendinden itme ve kendini *belirtmez*. Ama bu başkası- içine-yansıma, parçaların ayrımı, o denli de kendi-içine-yansıma olduğu için, belirli bir dolaylılık sürecidir ki kendi içine geri dönen Kuvvetin Kuvvet olarak varolmasını sağlar. Belirlişinin kendisi bu ilişkide bulunan iki yanın türhülüklerinin ortadan kaldırılışı ve *kendinde* içeriği oluşturan özdeşliğin ortaya koyuluşudur. Kuvvet ve Belirlişinin gerçeklikleri öyleyse iki yanı salt *İç* ve *Dış* olarak ayırdedilen ilişkidir.

§ 138

(γ) *İç* Zemindir, — bu sonuncusu Görüngünün ve İlişkinin bir *yanının* yalnızca biçimi olmak üzere; ya da boş kendi-içine-yansıma biçimidir ki, karşısında Varoluş (ki benzer olarak İlişkinin öteki yanının biçimidir) boş başkası-içine-yansıma belirlenimi ile *Dış* olarak durur. İç ve Dışın özdeşlikleri yerine getirilmiş özdeşliktir, *İçeriktir*, kendi-içine-yansıma ve başkası-içine-yansımanın Kuvvetin deviminde koyulmuş *birlikleridir*; ikisi *bir* ve aynı bütünlüktür, ve bu birlik onları İçerik yapar.

§ 139

Dış öyleyse *ilkin İç* ile *aynı İçeriktir*. İçsel olan dışsal olarak da bulunur, ve evrik olarak; Görüngü Özde olmayan hiçbirşeyi göstermez, ve sergilenmeyen hiçbirşey Özde bulunmaz.

§ 140

İkinci olarak, İç ve Dış biçim-belirlenimleri olarak birbirlerine ve hiç kuşkusuz saltık olarak *karşıttırlar* —, biri kendi ile özdeşlik soyutlaması olarak, ve öteki salt çokluluk ya da olgusalılık soyutlaması olarak. Ama tek bir biçimin kısılları olmakla özsel olarak özdeş oldukları için, *ilkin salt* bir soyutlamada ortaya koyulmuş olan *dolaysızca* o denli de *salt* ötekinde koyulmuştur. Buna göre *salt içsel* birşey olan, bu yüzden o denli de *salt dışsal* birşeydir, ve *salt dışsal* birşey olan o denli de *ilkin salt içsel* birşeydir.

Özü salt *İç* olarak almak derin düşüncenin olağan yanılgılarından biridir. Eğer Öz yalnızca böyle alınır, o zaman giderek bu bakış bile bütünüyle *dışsal* bir bakış ve o öz ise boş dışsal soyutlamadır.

Doğanın İçine — *diyordu bir ozan* —

hiçbir tin işlemez eğer yaratılmışsa,

Ne mutlu, salt dış kabuğu bilirse.²⁷

Tersine, denmeliydi ki, eğer onun için Doğanın özü *İç* olarak belirlenecek olsaydı, o zaman salt *dış* kabuğu bilirdi.²⁸ —

²⁷Bkz. Goethe'nin kızgın seslenişi, *Zur Naturwissenschaft* [*Zur Morphologie*], I. Bd., 3. Heft.

Das hör ich sechzig Jahre wiederholen,

Und fluche drauf, aber verstohlen, ...

Natur hat weder Kern noch Schale

Alles ist sie mit einemale, usw.

[*Duyarım altmış yıldır bileviye,*

Ve ilenirim buna, ama gizlice, ...

Doğanın ne çekirdeği vardır ne de kabuğu

Hem biridir hem de öteki.]

Genelde *Varlıkta* ya da giderek salt duyuşsal algıda bile *Kavram* ilkin salt İç olduğu için Varlığa dışsal birşeydir — tıpkı bir düşünce gibi öznel, gerçekliksiz bir varlıktır. — Doğada da, tıpkı Tinde olduğu gibi, Kavram, Erek, ya da Yasa ilkin salt iç yatkınlık, arı olanak oldukları ölçüde, ilkin salt dışsal, örgensel-olmayan bir doğadırlar, bir üçüncünün, yabancı bir gücün vb. bilgisidirler. — İnsan, dışsal olarak, e.d. eylemlerinde (hiç kuşkusuz salt bedensel dışsallığında değil) varken içseldir; ve eğer *salt* içsel olarak, e.d. *salt* niyetlerde, duyuşlarda erdemli, ahlaklı vb. ise ve dışı bunlarla özdeş değilse, o zaman biri öteki denli kof ve boştur.

Ek. İç ve Dışın ilişkisi, önceki iki ilişkinin birliği olarak, aynı zamanda salt göreliliğin ve genel olarak görüngünün ortadan kaldırılışıdır. Ama gene de anlık İçin ve Dışın ayrılıklarında belirttiği sürece, bunlar bir çift boş biçimdir ki biri tıpkı öteki denli hiçtir. — Hiç kuşkusuz Doğanın gözleminde olduğu gibi tinsel dünyanın gözleminde de İç ve Dış arasındaki ilişkinin doğru bir değerlendirmesini yapmanın ve yalnızca *birincinin* özsel yan olduğunu ve herşeyin gelip ona dayandığını, buna karşı ikincinin ise özsel olmayan ve ilgisiz yan olduğunu sanma yanlışına düşmemenin büyük önemi vardır. Bu yanlış ile ilk olarak Doğa ve Tin arasındaki ayrımın — sık sık yapıldığı gibi — İç ve Dış arasındaki soyut ayrıma indirgenmesi durumunda karşılaşırız. Burada Doğanın nasıl ele alındığına gelince, bu hiç kuşkusuz salt Tin için değil, ama *kendinde* de genel olarak dışsal birşeydir. Ama bu “*genel olarak*” gene de soyut dışsallık anlamında alınmamalıdır, çünkü böyle bir şey yoktur. Tersine, bunun anlamı Doğanın ve Tinin ortaklaşa içeriğini oluşturan İdeanın Doğada salt dışsal olarak ama tam bu nedenle aynı zamanda o denli de salt içsel olarak bulunduğudur. Soyut anlık kendi “*Ya—Ya da*”sı ile bu Doğa anlayışına karşı ne denli direnirse dirensin, gene de bu hiç kuşkusuz bilincimizin başka kiplerinde ve en belirgin olarak dinsel bilincimizde bulunur. Ve buna göre Doğa da tinsel dünyadan daha az olmamak üzere Tanrının bir bildirilişidir ve bu ikisini birbirlerinden ayıran şey Doğanın kendi tanrısal özünün bilincine dek ulaşamazken, bunun (burada ilkin hiç kuşkusuz sonlu olan) Tinin kesin ödevi olmasıdır. Doğanın özünü salt bir İç olarak ve bu nedenle bizim için erişilemez birşey olarak görenler bu yüzden Tanrıyı kıskanç olarak gören eskilerle aynı konumda dururlar — bir bakış açısı ki, çok önceden Platon ve

²⁸ [Dizeler ilk kez Albrecht von Haller'in “Die menschlichen Tugenden” başlıklı şiirinde görünür (*Versuch schweizerischer Gedichte*'de, Bern 1732), V. 289 vs.:

Ins Innere der Natur dringt kein erschaffner Geist,
Zu glücklich wenn sie nur die äußere Schale weißt!
Hiçbir yaratılmış Tin işleyemez Doğanın İçine,
Ne mutlu eğer Doğa salt dış kabuğu gösterirse!

Hegel “weiß”ı (= gösterir) “weist” (= bilir) olarak okur.]

Aristoteles tarafından yadsınılmıştı. Tanrı O olanı iletir, bildirir, ve hiç kuşkusuz ilkin Doğa yoluyla ve onda. — Bundan başka genel olarak bir nesnenin kusuru ya da eksikliği salt içsel birşey ve böylece aynı zamanda salt dışsal birşey olmaktan, ya da yine aynı şey, salt dışsal ve böylece salt içsel birşey olmaktan oluşur. Böylece, örneğin çocuk, genelde insan olarak, hiç kuşkusuz ussal bir varlıktır, ama çocuk olarak çocuğun Usu ilkin salt içsel birşey olarak, e.d. yatkınlık, eğilim vb. olarak bulunur; ve bu salt içsel olan aynı zamanda çocuk için büyüklerinin istenci olarak, öğretmeninin bilgisi olarak, bütününde onu kuşatan ussal dünya olarak, salt dışsal birşey biçimini taşır. Çocuğun yetiştirilmesi ve eğitimi onun ilkin salt *kendinde* ve böylece başkaları (yetişkinler) için ne ise *kendi için* de o olmasından oluşur. Çocukta ilkin salt iç olanak olarak bulunan Us eğitim yoluyla edimselleşir; ve evrik olarak yine çocuk ilkin dış yetke olarak gördüğü törelliği, dini ve bilimi kendi özü ve içi olarak bilme düzeyine ulaşır. — Çocuk için geçerli olan şey, bu bakımdan, belirlenimine aykırı olarak bilgi ve istencinin doğallığında takılıp kaldığı sürece yetişkin insan için de geçerlidir; böylece örneğin suçlu için boyun eğmesi gereken ceza hiç kuşkusuz dışsal bir zor biçimini taşır; oysa gerçekte ceza yalnızca onun kendi suçlu istencinin belirişidir. — Bu noktaya dek açıklananlardan birinin yetersizliklerine ve üstelik kınanacak edimlerine karşı sözde eşsiz niyet ve anlayışın bunlardan ayırddedilen içselliğine başvurduğu zaman nasıl bir tutumun benimseneceği de çıkar. Gene de tek tek öyle durumlar olabilir ki, dış koşulların uygunsuzluğu nedeniyle iyi niyetli amaçlar boşa çıkabilir ve yararlı olabilecek tasarımlar uygulamada bozulabilirler; ama genel olarak burada da İç ve Dışın özsel birliği öyle bir yolda geçerlidir ki, insan ne *yaparsa* odur demek gerekir. Ve kendini iç eşsizliğinin bilinci ile avutan yalancı kendini beğenmişliğin karşısına İncil'deki şu deyiş çıkartılabilir: “onları meyvalarında tanıyacaksınız.”²⁹⁾ Bu büyük söz ilk olarak törel ve dinsel alanlarda geçerli olduğu gibi bilimsel ve sanatsal başarımlar bağlamında da geçerlidir. Bu son noktayı ele alırsak, örneğin bir çocuktaki belirgin yeteneği ayırmsayan keskin görüşlü öğretmen onda bir Rafael ya da Mozart yattığı sanısını dile getirebilir; sonuç böyle bir sanının ne ölçüde temelli olduğunu gösterecektir. Ama beceriksiz bir ressam ya da kötü bir şair kendini içinin yüksek ideallerle dolu olduğu aldatmacası ile avutursa, böyle bir avunç kötü bir avunçtur; ve eğer yaptıkları ile değil ama niyetleri ile yargılanmaları isteminde bulunurlarsa, o zaman böyle boş ve temelsiz bir istem haklı olarak yadsınacaktır. Durumun sık sık tersine döndüğü de görülür ve doğru ve değerli şeyler ortaya çıkaran başkaları üzerinde yargıda bulunulurken, çoğu kez İç ve Dış arasında yanlış bir ayrıma dayanılır. Denir ki, yaptıklarının tümü salt dış görünüşdür, oysa içerde durum bütününle başkadır ve davranışların kökeni kendini beğenmişlik ya da daha başka değersiz tutkuları doyurma güdüsüdür. Bu kıskançlık duygusudur ki, kendisi büyük birşey ortaya çıkarma yeteneğinden yoksun olarak, büyük olanı kendi düzeyine indirme ve küçültme çabasına girişmiştir.

²⁹⁾ [Matta, 7.16.]

Buna karşı Goethe'nin güzel anlatımını anımsamalıyız: Başkalarının büyük üstünlüklerine karşı Sevgiden başka hiçbir çare yoktur. Başkalarının övgüye değer başarılarını değersizleştirmek için ikiyüzlülüktür söz edilirse, buna karşı belirtmek gerek ki insan kendini bir zaman şöyle ve daha sonra böyle gösterebilse ve pek çok yönden gizleyebilse de, *decursus vitae*de, yaşamın gidişinde kendini eksiksizce ele veren bütün bir içselliğini gizleyemez, öyle bir yolda ki, bu bağlamda bile insanın edimlerinin bir dizisinden başka birşey olmadığı söylenmelidir. Özellikle o sözde pragmatik tarihçilik yakın zamanlarda İçin Dıştan bu gerçeğe aykırı ayrılması yoluyla büyük tarihsel karakterlere karşı sık sık haksızlıklarda bulunmuş ve onlara ilişkin doğru anlayışı bulandırmış ve çarpıtmıştır. Dünya-tarihsel kahramanların ortaya koydukları büyük eylemlerin yalın bir anlatısıyla ve bu bireylerin İçlerinin bu edimlerin içeriklerine karşılık düştüğünü tanımakla yetinmeyerek, pragmatik tarihçi kendini çoğu kez günışığında apaçık yatanın arkasındaki sözde gizli güdülerin izini sürme konusunda yetkili ve giderek yükümlü sayar. Buna göre, sanılır ki tarihsel araştırma şimdiye dek büyük ve övgüye değer olan herşeyden halesini sıyırmayı ve onları kökenleri ve özgün imlemleri açısından sıradanlık düzeyine indirmeyi başardığı ölçüde derindir. Böyle pragmatik bir tarihsel araştırma amacıyla sık sık ruhbilimin incelenmesi salık verilir, çünkü bu bilgi yoluyla genel olarak insanları eyleme geçiren gerçek güdülerin hangileri olduğunun saptanabileceği düşünülür. Oysa söz konusu ruhbilim insan doğasında evrensel ve özsel olanın yerine başlıca tek tek dürtülerin, tutkuların vb. salt tikel ve olumsal yanlarını irdelemesine nesne yapan o dar insan sarraflığından başka birşey değildir. Bundan başka, bu ruhbilimsel-pragmatik yöntemde büyük edimlerin temelinde yatan güdüler açısından tarihçi için gene de ilkin bir yanda anavatan, doğruluk, dinsel gerçeklik vb. gibi tözsel ilgiler ve öte yanda kendini beğenmişlik, yönetim tutkusunu, hırs gibi öznel ve biçimsel ilgiler arasında bir seçim yapma olanağının bırakılması gerekir. Ve bu ikinciler pragmatist tarafından asıl devindirici ilkeler olarak görülür, yoksa İç (e.d. eylemde bulunanın yatkınlığı) ve Dış (e.d. eylemin içeriği) arasındaki karşıtlık sayılıtsı onay kazanamayacaktır. Ama İç ve Dış gerçekte aynı içeriği taşıdıkları için, o çok bilmişliğe karşı kesinlikle ileri sürmek gerek ki, tarihsel kahramanlar güdülerini salt öznel ve biçimsel ilgilere bulmuş olsalardı, başarmış olduklarını hiçbir zaman başaramazlardı. Ve İç ve Dışın birliği açısından kabul etmek gerek ki, büyük insanlar yapmış olduklarını istemişler, ve istemiş olduklarını yapmışlardır.

§ 141

Tek bir özdeş içeriğin henüz ilişki içinde kalmasına yol açan boş soyutlamalar dolaysız geçişte — biri ötekine olmak üzere — kendilerini ortadan kaldırırlar; içeriğin kendisi bunların özdeşliğinden başka birşey değildir (§ 138), ve bu soyutlamalar Özün görünüş olarak koyulmuş görünüşüdürler. Kuvvetin belirişi

yoluyla İç Varoluşa *koyulur*; bu *koyma* boş soyutlamalar yoluyla *dolaylı kılma*dır; dolaylı kılma kendi içinde *dolaysızlığa* yiter ki, bu sonuncuda İç ve Dış kendilerinde ve kendileri için özdeşdir ve ayrımları salt konutlanmışlık olarak belirlenmiştir. Bu özdeşlik *Edimselliktir*.

C

Edimsellik

§ 142

Edimsellik Öz ve Varoluşun ya da İç ve Dışın dolaysızlaşmış birliğidir. Edimselin belirişi edimselin kendisidir, öyle ki bu belirişte eşit ölçüde özsel birşey olarak kalır ve ancak dolaysız dışsal Varoluşta olduğu ölçüde özsel olandır.

Daha önce dolaysızın biçimleri olarak *Varlık* ve *Varoluş* ile karşılaşmıştı; *Varlık* genel olarak yansımamış dolaysızlık ve başkasına *geçiş*tir. *Varoluş* ise Varlık ve yansımanın dolaysız birliğidir, bu yüzden *Görüngü*dür, Zeminden gelir ve Zemine düşer. Edimsel o birliğin *koyulmuşluğu*dur, kendi ile özdeş olmuş *İlişki*dir; buna göre, *geçiş*ten bağışıktır ve *dışsallığı* Erkesidir; bunda kendi içine yansımasıdır; dışvarlığı salt *kendi kendisinin beliriş*idir, bir başkasının değil.

Ek. Edimsellik ve düşünce, ya da daha tam olarak İdea, çoğunlukla basmakalıp bir yolda karşı karşıya koyulur, ve bu yüzden sık sık belli bir düşüncenin doğruluk ve gerçekliğinin su götürmez olmasına karşın böyle birşeyin edimsellikte bulunmadığının ya da edimsellikte yerine getirilmesinin olanaksız olduğunun söylendiği duyulur. Oysa böyle konuşanlar bu yolla ne düşüncenin ne de edimselliğin doğasını yeterince anlamadıklarını gösterirler. Bir yandan düşünce böyle bir konuşmada öznel tasarım, tasar, niyet ve benzeri şeylerle eşanlamlı olarak alınırken, öte yandan edimsellik ise dışsal, duyusal varoluş ile özdeş olarak alınır. Kategorilerin ve onları anlatan imlerin ya da sözcüklerin pek sağın olarak alınmadıkları gündelik yaşamda böyle birşeye izin verilebilir, ve pekala olabilir ki örneğin belli bir vergilendirme tasarı ya da düşüncesi kendinde bütünüyle iyi ve amaca uygundur, ama buna karşın o sözde edimsellikte böyle birşey bulunmaz ya da verili koşullar altında yerine getirilmesi olanaksızdır. Ama soyut anlık bu belirlenimleri yakalayıp ayrımlarını durağan ve katı bir karşılık noktasına dek yeğinleştirdiği zaman, ve bu edimsel dünyada düşünceleri ya da “İdeaları” kafamızdan silip atmamız gerektiğini bildirdiği zaman, buna bilim adına olduğu gibi sağlam us adına da karşı çıkılmalıdır. Çünkü bir yandan “İdealar” yalnızca bizim kafamıza

sınırlı değildirler, ve ne de İdea bütününde olgusallaşması salt dileğimize göre yer alacak ya da almayacak denli güçsüz birşeydir; tersine, İdea saluk olarak etkin ve aynı zamanda edimsel olandır, ve öte yandan Edimsellik düşüncesiz ya da düşünce ile bozuşmuş ve düzeysiz pragmatiklerin [*heruntergekommene Praktiker*] imgeledikleri gibi kötü ve usdışı da değildir. Edimsellik, salt Görüngüden ayırım içinde, ilkin İç ve Dışın birliği olarak, usa karşı yabancı birşey olmaktan öylesine uzaktır ki, tersine baştan sona ussaldır, ve ussal olmayan herşey, tam bu nedenle, edimsel olarak görülmemelidir. Almanca'da bu olgu eğitimli dilin kullanımında da gözlenebilir ve bu dil söz gelimi değerli ve ussal hiçbirşey ortaya koymamış bir ozanı ya da devlet adamını "*einen wirklichen Dichter*" ya da "*einen wirklichen Staatsmann*" olarak tanımada duraksama gösterir. — Burada sözü edilen o kaba edimsellik anlayışı ve onun elle tutulabilir ve dolaysızca algılanabilir olanla karıştırılması, Platon ve Aristoteles'in felsefeleri arasındaki ilişki konusundaki yaygın önyargının zemininin aranması gereken yerdir. Bu önyargıya göre Platon ve Aristoteles arasındaki ayırım öyle bir yolda alınır ki, Platon İdeayı ve yalnızca İdeayı gerçek olarak kabul ederken, buna karşı Aristoteles ise İdeayı yadsıyarak edimsel olana sarılır ve bu nedenle görgücülüğün kurucusu ve öncüsü olarak görülmesi gerekir. Bu konuda belirtmek gerek ki, gerçi Edimsellik hiç kuşkusuz Aristoteles felsefesinin ilkesini oluşturmuş olsa da, bu gene de dolaysızca bulunanın sıradan edimselliği değil, ama Edimsellik olarak İdeadır. Buna göre Aristoteles'in Platon'a karşı polemikliği daha tam olarak şöyledir. Aristoteles Platonik İdeayı yalın dinamis olarak belirterek buna karşı ileri sürer ki, İdea — ki ikisi tarafından da eşit değerde biricik gerçeklik olarak kabul edilir — özünde *energeia* olarak, e.d. baştan sona dışarda olan İç olarak, böylece İç ve Dışın birliği olarak, ya da sözcüğe burada verilen vurgulu anlamda Edimsellik olarak görülmelidir.

§ 143

Edimsellik, bu somut [birlik] olarak, o sözü edilen belirlenimleri ve bunların ayrımlarını kapsar, ve bu yüzden o denli de onların açınımlarıdır, öyle ki bunlar aynı zamanda görünüş olarak, salt konutlanmış olarak belirlenirler (§ 141). (α) Genelde *özdeşlik* olarak Edimsellik ilkin *Olanaktır*; — kendi-içine-yansıma ki, edimsel olanın *somut* birliği ile karşıtlık içinde, *soyut* ve *özel-olmayan özsellik* olarak koyulur. Olanak Edimselliğe *özel* olandır, ama öyle bir yolda ki aynı zamanda *yalnızca Olanaktır*.

Hiç kuşkusuz *Olanak* belirlenimiydi ki Kant'ı onu ve onunla birlikte Edimsellik ve Zorunluk kategorilerini *Kiplikler* olarak görmeye götürdü, "çünkü bu belirlenimler nesne olarak kavramı en küçük bir biçimde arttırmaz, ama tersine yalnızca bilgi yetisi ile ilişkiyi anlatırlar."³⁰ Gerçekte Olanak boş kendi-

³⁰[*Arı Usun Eleştirisi*, B 226.]

içine-yansıma soyutlamasıdır ki, daha önce İç denmiş olan şeydir, ama şimdi ortadan kaldırılmış, *yalnızca varsayılmış*, dışsal İç olarak belirlenir ve böylece hiç kuşkusuz o denli de yalın bir kiplik olarak, yetersiz bir soyutlama olarak ve (daha somut olarak alındığında) yalnızca öznel düşünceye ait olarak *varsayılır*. Buna karşı Edimsellik ve Zorunluluk ise gerçekte hiç de bir başkası için salt birer *tür* ve *kip* değildirler; tersine, bunun tam karşıtıdır: varsayırlılar, ve gene de salt varsayımsal değil ama kendi içinde tamamlanmış somut birşey olarak. — Olanak ilkin edimsel birşey olarak somut olanın karşısında yalın *kendi-ile-özdeşlik* biçimi olduğu için, bunun için kural yalnızca birşeyin kendi içinde kendisi ile çelişmemesidir, ve böylece *herşey olanaklıdır*; çünkü soyutlama yoluyla her içeriğe bu özdeşlik biçimi verilebilir. Ama *herşey* o denli de *olanaksız*dır, çünkü her içerikte, bu somut birşey olduğu için, belirlilik belirli karşıtlık olarak ve böylece çelişki olarak anlaşılabilir. — Bu nedenle böyle olanak ve olanaksızlık üzerine olandan daha boş bir konuşma yoktur. Özellikle felsefede “*birşey olanaklıdır*” ya da “*bir başkası da olanaklıdır*” ve, başka bir deyim seçersek, “*birşey düşünülebilirdir*” gibi anlatımlardan kesinlikle kaçınmak gerekir. Tarih yazarı da kendi için hiçbir gerçeklik taşımadığı şimdiden ortaya çıkarılan bu kategoriyi kullanmamaya doğrudan özen göstermelidir; ama boş anlağın bilgeliği en büyük hazzını olanak ve daha pekçok olanağa ilişkin boş uydurmalarda bulur.

Ek. Olanak tasarım düzeyindeki düşünceye ilkin daha varsıl ve daha kapsamlı ve buna karşı Edimsellik ise daha yoksul ve daha sınırlı bir belirlenim olarak görünür. Buna göre denir ki, herşey olanaklıdır; ama olanaklı herşey bu yüzden o denli de edimsel değildir. Gerçekte, eş deyişle düşünceye göre, gene de Edimsellik daha kapsamlı olandır, çünkü kendisi somut düşünce olmakla Olanığı soyut bir kıpı olarak kendi içinde kapsar. Bu durum edimsel olandan ayrımı içinde olanaklı olandan söz ederken bunu *ancak* olanaklı birşey olarak belirten sıradan bilincimizde de görülür. — Olanak için genellikle düşünülebilirlikten oluştuğu söylenir. Ama burada düşünme ile anlaşılan şey yalnızca bir içeriğin soyut özdeşlik biçiminde görülmesidir. Ama her içerik bu biçim altına getirilebileceği ve bunun için yalnızca içinde durduğu bağtımdan koparılması gerektiği için, en saçma ve en anlamsız şeyler bile olanaklı olarak düşünülebilirler. Bu gece ayın dünyaya düşmesi olanaklıdır, çünkü ay dünyadan ayrı bir cisimdir ve bu nedenle pekala havaya atılmış bir taş gibi düşebilir; — Türk Sultanının Papa olması olanaklıdır, çünkü bir insandır, böyle olmakla Hristiyanlığa dönebilir, Katolik bir rahip olabilir, vb. Olanaklar üzerine bu tür bir konuşmada daha önce belirtilmiş olduğu yolda uygulanan

şey başlıca zemin yasaıdır, ve buna göre belli bir zemini verilebilen herşey olanaklı olacaktır. Bir insan ne denli eğitimsizse, gözlemini yönelttiği nesnelerin belirli bağıntılarını ne denli az tanırırsa, kendini her türden boş olanağa bırakma eğilimi de o denli yüksek olur. Örneğin politik alanda kahve-politikacıları denilen kişiler açısından durum budur. Bundan başka kılğısal yaşam bağlamında da kötü istencin ve tembelliğin belirli yükümlölüklerden kaçınabilmek için olanak kategorisi arkasına sığınmaları da seyrek karşılaşılan bir durum değildir. Burada da daha önce yeterli zemin yasaının kullanılması üzerine belirtilmiş olanlar geçerlidir. Ussal, kılğıya önem veren insanlar kendilerini salt olanaklı olduğu için olanaklı olanın dayatması altına bırakmaz, tersine edimsel olana sarılırlar, ama hiç kuşkusuz yalnızca dolaysızca dıssal olarak varolan birşey anlamında edimsel olana değil. Gündelik yaşamda pek çok özdeyiş soyut olarak olanaklı olanın haklı bir küçümsenişini anlatır. Böylece örneğin denir ki "Eldeki bir serçe damdaki on serçeden iyidir." — Dahası, olanaklı olarak görülen herşey eşit haklılıkla olanaksız olarak da görülebilir; çünkü her içerik, ki böyle olarak her zaman somut birşeydir, yalnızca değişik değil ama karşıt belirlenimleri de kendi içinde kapsar. Böylece örneğin var olmamdan daha olanaksız hiçbirşey olamaz, çünkü "Ben" kendi ile yalın bağıntı ve aynı zamanda baştan sona başkası ile bağıntıdır. Doğal ve tinsel dünyalardaki başka her içerik açısından da durum böyledir. Denebilir ki, özdek olanaksızdır, çünkü itme ve çekmenin birliğidir. Aynı şey yaşam, hak, özgürlük, ve herşeyden önce gerçek, e.d. birde-üç olan Tanrının kendisi için de geçerlidir — bir Tanrı kavramı ki, Aydınlanmanın soyut anlağı tarafından sözde onun ilkesine göre düşünce ile çeliştiğı için yadsınılmıştır. Genel olarak konuşursak, bu boş biçimlerde dolanıp duran boş anlaktır, ve bu bağlamda felsefenin işi yalnızca bu biçimlerin hiçlik ve içeriksizliklerini göstermekten oluşur. Bir şeyin olanaklı mı yoksa olanaksız mı olduğu içerik üzerine, eş deyişle Edimsellik kıpılarının bütünlüğü üzerine dayanır — Edimsellik ki, kendini açınımlı içinde Zorunluk olarak tanıtlar.

§ 144

(β) Ama edimselin kendisi, kendi-içine-yansıma olarak Olanaktan ayrımı içinde, yalnızca *dıssal* somuttur, *özsel-olmayan* dolaysızdır. Ya da, edimsel olan ilk olarak (§ 142) iç ve dışın yalın, kendisi dolaysız birliği olması ölçüsünde, dolaysızca *özsel-olmayan* dıştır ve böylece aynı zamanda (§ 140) *salt* içsel olandır, kendi-içine-yansıma soyutlamasıdır; böylelikle kendisi *salt* olanaklı birşey olarak belirlenir. Böyle salt bir Olanak değerinde iken edimsel olan bir *Ohumsal*dır, ve evrik olarak Olanak yalın *Ohumsalın* kendisidir.

§ 145

Olanak ve Ohumsallık Edimselliğin iki kıpısıdır — iç ve dış —, ve edimselin *dıssallığını* oluşturan yalın biçimler olarak koyulur-

lar. Bunlar özsel belirlenim-zeminleri olarak *kendi içinde* belirli edimselde, *içerikte*, kendi-içlerine-yansımalarını bulurlar. Olumsalın ve Olanaklının sonlulukları buna göre daha tam olarak biçim-belirleniminin içerikten ayrılmışlığından oluşur, ve *birşeyin olumsal ve olanaklı olup olmadığı buna göre geliş içeriğe dayanır*.

Ek. Olanak edimselliğin salt içi olmakla ayrıca salt dış edimsellik ya da *Olumsallıktır*. Genel olarak konuşursak, olumsal olan öyle birşeydir ki varlığının zeminini kendi içinde değil ama başkasında taşır. Bu edimselliğin kendini bilince ilk sunuş şeklidir ve sık sık edimselliğin kendisi ile karıştırılır. Ama olumsal olan yalnızca tek-yanlı başkası-içine-yansıma biçimindeki edimseldir ya da salt bir olanaklının imlemini taşıyan edimseldir. Buna göre olumsal olanı olabilen ya da olmayabilen, şöyle ya da böyle olabilen ve varlığı ya da yokluğu, şöyleliği ya da böyleliği kendisinde değil ama başkasında temellenmiş birşey olarak düşünürüz. Bu olumsallığı yenmek genel olarak konuşursak bir yandan bilginin görevidir; benzer olarak öte yandan kılğısal alanda da önemli olan şey yine istencin olumsallığında ya da *özençte* durup kalmamaktır. Bununla birlikte, özellikle yakınlarda olmak üzere sık sık görüldüğü gibi, yersiz olarak yükseltlen olumsallığa Doğada olduğu gibi tinsel dünyada da gerçekte hakkı olmayan bir değer verilir. Bu açıdan ilkin Doğayı alırsak, çoğu kez ona özellikle yapısının varsıllığı ve türölülüğü nedeniyle hayranlık duyulduğunu görürüz. Bununla birlikte, genel olarak bu varsıllık, İdeanın orada bulunan açınımına bakılmaksızın, usun yüksek ilgilerinden hiçbirini doyurmaz ve örgensel-olmayan ve örgensel yapıların geniş türölülüğü içersinde bize yalnızca kendini belirsizlikte yitiren olumsallığın sezgisini sunar. Her ne olursa olsun, bitki ve hayvanların tekil türölülüğünün dış koşullar tarafından belirlenen renkli oyunu, bulutların karmaşık, değişken betileniş ve kümelenişleri vb. kendini kendi özenci içersine bırakan tinin eşit ölçüde olumsal düşlemlerinden daha yüksek görülmemelidir. Ve böyle görüngülere duyulan hayranlık öylesine soyut bir tutumdur ki ondan Doğanın iç uyum ve yasallığına yönelik içgörüyeye ilerlemek gerekir. — İstenc ile ilgili olumsallık açısından doğru bir değerlendirmeye yapmak özellikle önemlidir. İstenc özgürlüğü söz konusu olduğu zaman, bununla sık sık yalnızca özenç, eş deyişle olumsallık biçimindeki istenc anlaşılır. Şimdi, gerçi özenç suna ya da buna karar verme yetisi olarak hiç kuşkusuz kavramına göre özgür olan istencin özsel bir kıpısı olsa da, gene de hiçbir yolda özgürlüğün kendisi değil ama ilkin salt biçimsel özgürlüktür. Gerçek özgür istenc, ki özenci ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsar, içeriğinin kendinde ve kendi için sağlam bir içerik olarak bilincindedir ve aynı zamanda onu baştan sona kendininki olarak bilir. Buna karşı özenç basamağında durup kalan istenc, içerik açısından gerçek ve haklı olandan yana karar veriyor olsa bile, gene de her zaman eğer dilemiş olsaydı başka türlü de karar verebilecek olduğu gibi bir kuruntuyla yüklüdür. Daha yakından bakıldığında, özenç kendini belli ölçüde bir çelişki olarak gösterir,

çünkü burada içerik ve biçim birbirlerine karşıt olarak dururlar. Özencin içeriği verili bir içeriktir ve istencin kendisinde değil ama dış koşullarda temellenmiş olarak bilinir. Bu nedenle böyle bir içerikle ilgili olarak özgürlük yalnızca Seçme biçiminden oluşur. Bu biçimsel özgürlük olduğu için, o denli de salt sanısal bir özgürlük olarak görülebilir, çünkü son çözümlemede açıktır ki istencin şuna değil ama tam olarak buna karar vermesinin nedeni önünde bulunan içeriğe temel olan koşulların aynı dışsallığına yüklenmelidir.

Bu noktaya dek gelen irdelemenin gösterdiği gibi, olumsuzluğun yalnızca edimselliğin tek-yanlı bir kısıpı olmasına ve bu nedenle edimselliğin kendisi ile karıştırılmamasının gerekmesine karşın, gene de, genelde İdeanın bir biçimi olarak, onun da nesnel dünyada bir hakkı vardır. Bu ilk olarak Doğa açısından böyledir. Olumsuzluk deyim yerindeyse Doğanın yüzeyinde özgürce yayılmıştır ve yalnızca olumsuzluk olarak tanınmalıdır, onda “şöyle değil ama ancak böyle olabilirdi” gibi (kimi zaman yanlışlıkla felsefeye yüklenen) bir boşluğu bulmaya çalışmaksızın. Olumsuz kendini ünsel dünyada da eşit ölçüde geçerli kılar ve İstenc, daha önce de belirtildiği gibi, ortadan kaldırılmış bir kısıpı olarak olsa da olumsuz özenç şeklinde kendi içinde kapsar. Yine, Tin ve etkinliği ile bağımlı olarak, kişi kendini ussal bilgiye yönelik iyi niyetli çaba yoluyla ayartılmaya bırakmamalı ve böylece olumsuzluk ırasıyla yüklü görüngüleri zorunlu olarak göstermeye, ya da genellikle söylendiği gibi, *a priori* kurmaya çalışmaktan kaçınmalıdır. Böylece örneğin bir bakıma düşüncenin bedeni olmasına karşın dilde de olumsuz öge karşı çıkılamayacak bir yolda kesin rolünü oynar, ve tüze, sanat vb. şekilleri açısından da aynı şey geçerlidir. Bütünüyle doğrudur ki bilimin ve daha tam olarak felsefenin görevi genel olarak olumsuzluk görünüşü altına gizlenmiş olan zorunluğu saptamaktan oluşur; bu gene de sanki olumsuz yalnızca bizim öznel tasarımıma aitmiş ve bu nedenle gerçeğe ulaşabilmek için kesinlikle bir yana atılmalıymış gibi anlaşılmamalıdır. Tek yanlı olarak bu yönü izleyen bilimsel çaba haklı olarak boş bir oyun düzeyine düşecek ve kaba bir bilgiçlik ile suçlanmaktan kaçamayacaktır.

§ 146

Daha yakından bakıldığında, Edimselliğin o dışsallığı şunu kapsar: Olumsuzluk, dolaysız edimsellik olarak, özünde salt *varsayılmışlık* olarak kendi ile özdeş olandır; ama bu sayılı o denli de ortadan kaldırılmıştır, varolan bir dışsallıktır. Böylece Olumsuzluk *var-sayılmış* birşeydir ki dolaysız dışsallığı aynı zamanda bir *Olanaktır* ve ortadan kaldırılma — bir başkasının Olanığı olma — belirlenimini taşır. Bu olanak *Koşuldur*.

Ek. Olumsuz olan, dolaysız edimsellik olarak, aynı zamanda bir başkasının olanığıdır, ama artık yalnızca o başlangıçta bulmuş olduğumuz soyut olanak değil, tersine *varolan* olarak olanaktır, ve bu ise *Koşuldur*. Bir şeyin Koşulundan

söz ettiğimiz zaman burada bir ikircim yatar: ilk olarak bir belirli-varlık, bir varoluş, genel olarak dolaysız birşey, ve ikinci olarak bu dolaysızın ortadan kaldırılmış olma ve başka birşeyin edimselleşmesine hizmet etme belirlenimi. — Dolaysız edimsellik genel olarak böyle iken hiçbir zaman olması gerektiği gibi değildir. tersine kendi içinde bölünmüş, sonlu bir edimselliktir, ve belirlenimi tüketilmektir. Edimselliğin öteki yanı ise özselligidir. Bu ilk olarak İçtir ki, yalın olanak olarak, eşit ölçüde ortadan kaldırılmaya belirlenmiştir. Ortadan kaldırılmış olanak olarak yeni bir edimselliğin ortaya çıkışıdır ki, ilk dolaysız edimsellik bu ikincinin öngereği olmuştur. Koşul kavramının kendi içinde taşıdığı almaşım budur. Bir olgunun Koşullarını irdelediğimiz zaman, bunlar bütünüyle yansız olarak görünürler. Gerçekte ise böyle dolaysız edimsellik kendi içinde bütünüyle başka birşeyin tohumlarını taşır. Bu başkası ilkin salt olanaklı birşeydir ki, bu biçim daha sonra kendini ortadan kaldırıp edimselliğe çevirecektir. Böylece ortaya çıkmış olan bu yeni edimsellik kullanıp tüketmiş olduğu dolaysız edimselliğin kendi içidir. Böylece şeylerin bütünüyle başka bir şekli ortaya çıkar, ve bu gene de başka birşey değildir: çünkü ilk edimsellik salt özüne göre ortaya çıkarılmış olur. Öz-veride bulunan, yok olan ve tüketilen koşullar öteki edimsellikte yalnızca kendi kendileri ile biraraya gelirler. — Edimsellik süreci genel olarak böyle bir yapıdadır. Edimsellik salt dolaysızca varolan birşey değildir, tersine, özsel varlık olarak, kendi dolaysızlığının ortadan kaldırılışıdır ve bu yolla kendini kendisi ile dolaylı kılar.

§ 147

(γ) Bu böyle gelişen dışsallık Olanak ve dolaysız Edimsellik belirlenimlerinin bir çemberidir, ve bunların birbirleri yoluyla *dolaylılıkları* genel olarak *olgusal Olanaktır*. Dahası, böyle bir çember olarak bütünlüktür, böylece *içeriktir*, kendinde ve kendi için belirli *olgudur*; ve o denli de, belirlenimlerin bu birlikteki ayırma göre, kendi için *biçimin* somut *bütünlüğü*, için dışa ve dışın içe kendilerini dolaysızca çevirişleridir. Biçimin bu özdevimi *Etkinliktir*, olgunun kendini ortadan edimselliğe kaldıran *olgusal* zemin olarak etkinleşmesi, ve olumsal edimselliğin, koşulların etkinleşmeleri, eş deyişle kendi-içlerine yansımaları ve kendilerini ortadan başka bir edimselliğe, *olgunun edimselliğine* kaldırmalarıdır. Eğer *tüm* koşullar bulunursa, olgu edimsel *olmalıdır*, ve olgunun kendisi koşullardan biridir, çünkü ilkin “iç”in kendisi olarak salt varsayılmış birşeydir. *Gelişmiş* edimsellik, iç ve dışın bire düşen alması olarak, *tek bir* devime birleşen karşıt devimlerinin alması olarak, *Zorunluktur*.

Zorunluk hiç kuşkusuz haklı olarak olanağın ve edimselliğin birliği olarak tanımlanmıştır. Ama salt böyle anlatıldığında bu belirlenim yüzeysel ve bu nedenle anlaşılmaz olur. Zorunluk Kavramı oldukça güçtür, ve hiç kuşkusuz Kavramın kendisi

olduğu için; ama kısırları gene de edimsellikler olarak vardır- lar ki aynı zamanda yalnızca biçimler olarak, kendi içlerinde çöken ve geçici şeyler olarak görüleceklerdir. Bu nedenle aşağıdaki iki paragrafta Zorunluğu oluşturan kısırların açın- lanışı ayrıntılı olarak verilecektir.

Ek. Birşeyden zorunlu olarak sözedildiğinde ilkin *Niçin?* diye sorarız. Zorunlunun böylece kendini ortaya koyulmuş birşey olarak, dolaylı birşey olarak göstermesi gerekir. Eğer gene de yalnızca dolaylılıkta durup kalırsak, henüz Zorunlu ile anlaşılacak olanı elde etmiş olamayız. Salt dolaylı olan ne ise kendisi yoluyla değil ama bir başkası yoluyla odur, ve böylelikle o denli de salt olumsal birşeydir. Buna karşı zorunlu olan söz konusu olduğu zaman onun ne ise kendisi yoluyla o olmasını, ve böylece dolaylı da olsa aynı zamanda dolaylılığı ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsıyor olmasını isteriz. Buna göre zorunlu olan için deriz ki, *vardır*, ve böylece bizim için yalnız kendi ile bağıntı olarak geçerlidir ve bunda başkası ile koşullanmışlık uzaklaş- tırılmıştır. — Zorunluktan söz edildiği zaman sık sık duyulan bir şey de *kör* olduğudur, ve bu anlamda hiç kuşkusuz belli bir doğruluk payı vardır, çünkü Zorunluk sürecinde *Erek* henüz *Erek* olarak *kendi için* bulunmaz. Zorunluk süreci birbirleri ile ilgisiz ve içlerinde hiçbir bağlantı taşıyor görünen dağınık durumların varoluşu ile başlar. Bu durumlar dolaysız bir edimsellik oluşturur- lar ki kendi içine çöker ve bu olumsuzlanmadan yeni bir edimsellik ortaya çıkar. Burada önümüzde biçim açısından kendi içinde ikilenmiş yeni bir içerik durur: bir kez söz konusu olgunun içeriği olarak, ve ikinci kez olumlu birşey olarak görünen ve kendilerini ilkin böyle geçerli kılan dağınık durumların içeriği olarak. Bu ikinci içerik, kendi içinde bir hiçlik olarak, buna göre kendi olumsuzuna döner ve böylece olgunun içeriği olur. Dolaysız durumlar koşullar olarak yok olur, ama aynı zamanda olgunun içeriği olarak saklanırlar. Böyle durum ve koşullardan bütünüyle başka birşeyin ortaya çıktığı söylenir, ve bu nedenle bu sürecin kendisi olan Zorunluk kör olarak adlandırılır. Buna karşı ereksel etkinliği irdeleyecek olursak, burada Erekte daha şimdiden bilinen bir içerik buluruz, öyle ki bu etkinlik bu nedenle kör değil ama deyim yerindeyse gören bir etkinliktir. Eğer dünya Kayra tarafından yönetiliyor dersek, burada genel olarak Ereğin önceden kendinde ve kendi için belirli birşey olarak etkin olduğunu imlemiş oluruz, öyle ki ortaya çıkan şey daha önceden bilinene ve istenene karşılık düşer. Bununla birlikte, dünyayı Zorunluk tarafından belirlenmiş olarak alan görüş ve tanrısal bir Kayraya inanç hiçbir biçimde birbirlerini karşılıklı olarak dışlıyor olarak görülme- melidirler. Tanrısal Kayranın düşünce açısından temelinde yatan ilke buna göre bize kendini daha sonra *Kavram* olarak gösterecektir. Kavram Zorunluğun gerçekliğidir ve onu ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsar, ve böylece evrik olarak Zorunluk da *kendinde* Kavramdır. Zorunluk kavranmadığı ölçüde kördür, ve bu nedenle eğer Tarih Felsefesi ödevini olmuş olanların zorunluğunun bilinmesi olarak gördüğü için kör bir yazgıcılıkla

suçlanırsa, bu bütünüyle anlamsız bir suçlama olacaktır. Tarih Felsefesi böylece bir Teodezi imlemini kazanır, ve tanrısal Kayrayı ondan zorunluğu dışlamakla onurlandırdıklarını sananlar gerçekte bu soyutlama ile onu kör ve us yoksunu bir özenç düzeyine indirirler. Saf dinsel bilinç Tanrının bengi ve değişmez buyruklarından söz ettiği zaman, bunda zorunluğun Tanrının özüne ait olduğunun kesin kabulü imlenir. Tanrıdan ayrımı içindeki insan tikel sanı ve istenci ile heves ve özençlerinin peşinden giderken çoğu kez edimlerinin amaçlamış ve istemiş olduğundan bütünüyle başka sonuçlara vardığını görür; buna karşı Tanrı ne istediğini bilir, bengi istencinde iç ya da dış olumsuzluklar tarafından belirlenmez ve istediğini karşı durulamaz bir yolda yerine getirir. — Zorunluk bakış açısı genel olarak kafa yapımız ve davranışımız açısından büyük bir önem taşır. Olanlara zorunlu olarak baktığımız zaman bunlar ilk bakışta bütünüyle özgürlükten yoksun durumlar gibi görünürler. Eskiler bilindiği gibi zorunluğu *Yazgı* olarak görürlerdi. Buna karşı modern bakış açısı *Avunç*tur. Avunç genel olarak eğer amaçlarımızdan, ilgilerimizden vaz geçsek, bunu bir karşılık elde etme beklentisi ile yaptığımızı anlatır. Buna karşı *Yazgı* avunçsuzdur. Ama eskilerin *Yazgı* konusundaki anlayışlarını daha yakından irdelersek, bu bizde hiçbir biçimde bir özgürsüzlük değil, tersine daha çok bir özgürlük duygusu yaratacaktır. Bunu açıkça görebilmek için özgürsüzlüğün karşılıklıla diretmekten ve böylece olanı ve olmuş olanı olması ve olmuş olması *gerek*en ile çelişki içinde duruyor olarak görmekten kaynaklandığını anımsamamız gerekir. Öte yandan eskilerin anlayışı şöyleydi: değil mi ki böyle birşey vardır, öyleyse vardır, ve değil mi ki öyledir, öyle olması gerekir. Burada öyleyse hiçbir karşılık ve böylelikle hiçbir özgürsüzlük, hiçbir acı, hiçbir üzüntü yoktur. *Yazgıya* karşı bu tutum daha önce de belirtildiği gibi gerçekten de avunçsuzdur, ama böyle bir anlayış o denli de avunca gerek duymaz, çünkü burada öznellik henüz sonsuz imlemine ulaşmış değildir. Bu bakış açısı eski anlayış ile çağdaş Hristiyan kafa yapımızı karşılaştırırken kesinlikle göz önüne alınmalıdır. Öznelikten yalnızca tikel ilgi ve eğilimlerin olumsal ve özençli içeriği ile yüklü sonlu dolaysız öznellik, genel olarak sözcüğün vurgulu anlamında olgudan (ki bu anlamda söylenegelen — ve haklı olarak söylenegelen — şey kişinin değil ama *olgunun* önem taşıdığıdır) ayrı olarak “kişi” denilen şey anlaşılırsa, o zaman insan eskilerin kendilerini dinginlikle yazgıya bırakışlarına hayran olmaktan ve bu anlayışı çağdaş anlayıştan daha yüksek ve daha değerli olarak tanımaktan kendini alamaz — modern anlayış ki, dikbaşlılıkla kendi öznel amaçlarını izler ve, onlara ulaşma umudundan vazgeçmek zorunda kaldığını gördüğü zaman, kendini yalnızca kazanılacak bir başka şekilde ödülün beklentisi ile avutmaya yönelir. Öte yandan gene de öznellik yalnızca olgunun karşısında duran kötü ve sonlu öznellik olarak görülmemelidir; tersine, öznellik gerçekliğine göre alındığında olguya içkindir ve böyle sonsuz öznellik olarak olgunun kendisinin gerçekliğidir. Bu yolda anlaşıldığında avunç bakış açısı bütünüyle başka ve daha yüksek bir imlem kazanır, ve bu anlamdadır ki Hristiyan dini avunç dini olarak, ve giderek saltık avunç dini olarak görülmalıdır. Hristiyanlık bilindiği

gibi Tanrının tüm insanların kurtarılmasını istediği öğretisini kapsar, ve bununla anlatılan şey özneliliğin sonsuz bir değer taşıdığıdır. Hristiyan dininin avutucu ırası daha tam olarak onda Tanrının kendisinin saltuk öznelilik olarak bilinmesinde yatar; ama öznelilik tikellik kısıpını kendi içinde kapsar ve böylece *bizim* tikelliğimiz de yalnızca soyut bir yolda olumsuzlanacak birşey olarak değil, tersine aynı zamanda saklanacak birşey olarak tanınır. Eskilerin tanrıları da hiç kuşkusuz aynı yolda kişisel olarak görölüyorlardı; ama bir Zeus'un, bir Apollon'un vb. kişiliği edimsel bir kişilik değil, tersine salt tasarımsal bir kişiliktir, ya da, başka türlü anlatılırsa, bu tanrılar salt kişileştirmelerdirler ki, böyle olmakla *kendilerini bilmez* ama yalnızca *bilinirlerdi*. Eski tanrılarda görölün bu eksiklik ve güçsüzlükleri giderek eskilerin dinsel bilinçlerinde de buluruz, çünkü bu bilinçte yalnızca insanlar değil ama tanrıların kendileri de yazgının ($\pi\epsilon\pi\rho\omega\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\nu$ ya da $\epsilon\iota\mu\alpha\rho\mu\acute{\epsilon}\nu\eta$) altında düşünölürlerdi, bir yazgı ki açılmamış zorunluk olarak ve böylece baştan sona kişisel-olmayan, bencil-olmayan ve kör olarak görölmelidir. Buna karşı Hristiyan Tanrısı yalnızca bilinen değil ama bütünüyle kendini bilen Tanrıdır ve salt tasarımsal değil ama tersine saltık olarak edimsel bir Tanrıdır. — Bu ele alınan noktaların daha öte irdelenişleri için Din Felsefesine göndermede bulunmamız gerekir. Ama gene de geçerken kısaca her insanın başına gelenleri eskilerin herkes kendi öz talihinin mimarıdır özdeyişlerinin anlamında almasının ne denli önemli olduğunu belirtebiliriz. Burada bütününde kişinin salt kendi kendisinden yarar sağlayabileceği imlenir. Karşıt görüş ise başımıza gelen herşeyin suçunu başkalarına, durumun uygunsuzluğuna ve benzeri şeylere yüklemek olacaktır. Ve bu ise yine özgürsüzlük bakış açısı ve aynı zamanda hoşnutsuzluk kaynağıdır. Buna karşı, eğer insan başına gelenlerin yalnızca kendi evrimi olduğunu ve yalnızca kendi suçunu taşıdığını kabul ederse, özgür biri olarak davranacak ve ona olan herşeyde hiçbir haksızlığa uğramadığı inancını taşıyacaktır. Kendisiyle ve talihıyla geçimsizlik içinde yaşayan insan başkalarından haksızlığa uğradığı gibi bir yanlış sanıyla sayısız sapıklık ve kötölük içine düşecektir. Hiç kuşkusuz başımıza gelenlerde raslantının da büyük bir payı vardır. Ama bu raslantı ya da olumsallık ögesi gene de temelini insanın doğallığında bulur. Gene de, insan kendi özgürlüğünün bilincini taşıdığı sürece, ruhunun uyumu ve ansal barışı başına gelenlerin kabul edilemezliği tarafından yok edilemez. Öyleyse insanların hoşnutluk ve hoşnutsuzluklarını ve böylece yazgılarının kendisini belirleyen şey Zorunluk üzerine görüşleridir.

§ 148

Üç kıpı, *Koşul*, *Olgu* ve *Etkinlik* arasında,

a. *Koşul* (α) var-sayılmış olandır [*Vorausgesetzt*]; yalnızca “sayılmış” [*Gesetztes*] olma yanında yalnızca olgu ile görelidir [onun tarafından *koyulur*]; ama “var” ya da “önsel” [*voraus*] olarak kendi içindir, — olumsal, dışsal durumdur ki olguya bakılmaksızın varolur; ama aynı zamanda bu olumsallıkta bütünlük olan olgu

açısından bu var-sayılmış öge *tam bir koşullar çemberidir*. (β) Koşullar *edilgindirler*, olgu için gereç olarak kullanılıp böylece olgunun *içeriğine* geçerler; o denli de bu içeriğe uygundurlar ve onun *bütün belirlenimini* daha önceden kendi içlerinde kapsarlar.

Olgu da benzer olarak (α) var-sayılmış birşeydir; “*sayılmış*” olarak ilkin yalnızca iç ve olanaklı birşeydir, ve “*var*” olarak kendi için bağımsız bir içeriktir; (β) koşulların kullanımı yoluyla dışsal varoluşunu, kendi içerik-belirlenimlerinin olgusallaşmasını kazanır ki, bunlar koşullar ile karşılıklı olarak uyusurlar, öyle ki olgu kendini bunların dışında olgu olarak gösterirken o denli de onlardan ortaya çıkar.

c. *Etkinlik* (α) benzer olarak kendi içindir (bir insan, bir karakter), bağımsız olarak varolur, ve aynı zamanda olanağını yalnızca koşullarda ve olguda bulur; (β) devimdir ki, koşulları olguya ve olguyu varoluş yanı olarak koşullara çevirir; ya da daha doğrusu yalnızca olguyu koşullardan — ki onlarda *kendinde* bulunur — ortaya çıkarır ve koşulların taşıdıkları varoluşun ortadan kaldırılması yoluyla olguya varoluş verir.

Bu üç kıpının birbirlerine karşı *bağımsız varoluşlar* şeklini taşıyor olmaları ölçüsünde, bu süreç *dış zorunluk* olarak görünür. — Bu zorunluk *sınırlı* bir içeriği olgusu olarak taşır. Çünkü olgu *yalmı* belirlilik içindeki bu bütündür; ama bu bütün kendi biçimi içinde kendine dışsal olduğu için, giderek kendi kendisinde ve kendi içeriğinde bile kendine dışsaldır, ve bu dışsallık olguda onun içeriğinin sınırır.

§ 149

Zorunluk böylece kendinde *kendi ile özdeş*, ama içerikli bir Özdür, ve bu Öz kendi içinde öyle bir yolda görünür ki, ayrımları *bağımsız edimsel* kendilikler biçimini alır; ve bu [kendine] özdeş aynı zamanda saltık *biçim* olarak dolaylılıkta [dolaysızlığın] ve dolaysızlıkta dolaylılığın ortadan kaldırılması *etkinliği*dir. — Zorunlu olan bir *başkası* yoluyla vardır, ve bu başkası *dolaylı kılıcı zemine* (olgu ve etkinlik) ve bir *dolaysız* edimselliğe, aynı zamanda koşul olan olumsal birşeye dağılmıştır. Zorunlu olan, bir başkası yoluyla olmakla, kendinde ve kendi için değil ama salt *varsayılmış* olandır. Ama bu dolaylılık eşit ölçüde dolaysızca kendinin ortadan kaldırılmasıdır; zemin ve olumsal koşul dolaysızlığa çevrilirler ve bu yolla o varsayılmışlık ortadan edimselliğe kaldırılır ve olgu *kendi kendisi ile biraraya gelmiştir*. Bu kendi içine geri dönüşte zorunlu olan — koşulsuz edimsellik olarak — *saltık* olarak bulunur. — Zorunlu olan şöyledir: bir durumlar çemberi

yoluyla *dolaylı* kılınır, — öyledir, çünkü durumlar *öyledirler*; ve bir de şöyledir: *dolaysızdır*, — öyledir, çünkü vardır.

a. Tözsellik İlişkisi

§ 150

Zorunlu olan kendi içinde *saltık ilişkidir*, e.d. (önceki paragraflarda) gelişen süreçtir ki onda ilişki o denli de kendini ortadan saltık özdeşliğe kaldırır.

Dolaysız biçiminde alındığında, *tözsellik* ve *ilineksellik* ilişkisidir. Bu ilişkinin kendi ile saltık özdeşliği genel olarak Töz'dür ki, Zorunluk olarak bu içsellik biçiminin olumsuzluğudur, ve böylece kendini *edimsellik* olarak koyar, ama o denli de bu dışsalın *olumsuzluğudur*. Bu olumsuzluğa göre, edimsel olan dolaysız birşey olarak yalnızca *ilineksel* olandır ki salt olanağı yoluyla bir başka edimselliğe geçer; bir *geçiş* ki, *biçim-etkinliği* olarak (§ 148, 149) tözel özdeşliktir.

§ 151

Töz buna göre İlinekler bütünlüğüdür, onlarda kendini onların saltık olumsuzlukları olarak, e.d. *saltık güç* olarak ve aynı zamanda *tüm içeriğin varsıllığı* olarak belirtir. Ama bu içerik *bu belirişin kendisinden başka birşey değildir*, çünkü kendi içinde içeriğe yansımış belirliliğin kendisi salt bir biçim kıpısıdır ki Tözün *gücüne* geçer. Tözsellik saltık biçim-etkinliği ve zorunluğun gücüdür, ve tüm içerik ancak bir kıpıdır ki salt bu sürece aittir, — biçim ve içeriğin birbirlerine saltık dönüşümü.

Ek. Felsefe Tarihinde Töz karşımıza Spinoza felsefesinin ilkesi olarak çıkar. Ünlü olduğu denli de kötü ünlü olan bu felsefenin imlem ve değerine ilişkin olarak Spinoza'nın zamanından bu yana büyük yanlış anlamalar doğmuş ve üzerinde ileri geri pek çok şey söylenmiştir. Spinoza'nın dizgesine karşı yöneltilen başlıca suçlamalar tanrıtanımazcılık ve daha sonra kamutanrıçılıktır. Bunların nedeni hiç kuşkusuz Spinoza'nın dizgesinin Tanrıyı Töz olarak ve yalnızca Töz olarak gören anlayışıdır. Bu suçlama üzerine düşünülmesi gereken noktalar ilkin Tözün mantıksal İdeanın dizgesinde aldığı yerden çıkacaktır. İdeanın gelişim sürecinde özel bir basamak olmasına karşın, Töz gene de İdeanın kendisi değil, saltık İdea değil, ama henüz sınırlı Zorunluk biçimindeki İdeadır. Hiç kuşkusuz Tanrı Zorunluktur, ya da yine denebilir ki, *saltık Olgudur*; ama aynı zamanda o denli de saltık *Kışıdır*, ve bu nokta Spinoza'nın felsefesinin eriminin ötesinde yatar. Bu bağlamda kabul etmek gerek ki, Spinoza felsefesi Hristiyan dinsel bilincin içeriğini oluşturan gerçek Tanrı kavramının gerisinde kalır. Spinoza kökenine göre bir Musevi

idi, ve genel olarak sonlu herşeyi geçici ve yiten birşey olarak gören Doğunun bakış açısıdır ki felsefesinde düşünceye uygun anlatımını bulmuştur. Bu Doğuya özgü Tözel birlik görüşü hiç kuşkusuz tüm daha öte gerçek gelişimin temelini oluşturur, ama üzerinde durup kalınacak bir nokta değildir; onda eksik olan şey Batıya özgü bireysellik ilkesidir ki, felsefi bir şekil içinde Spinoza ile eşzamanlı olarak ilk kez Leibniz'in Monadolojisinde ortaya çıkmıştır. — Buradan geriye Spinoza'nın felsefesine karşı yöneltilen tanrıtanımazcılık suçlamasına bakarsak, bu suçlamanın temelsiz olduğu ve yadsınması gerektiği görülecektir, çünkü Spinoza felsefesi Tanrıyı yadsımak bir yana, tersine onu biricik gerçek *Varlık* olarak tanıır. Ne de Spinoza'nın Tanrıdan biricik Gerçek olarak söz etmiş olmasına karşın Tanrısının gerçek Tanrı olmadığı ve bu nedenle Tanrı olarak adlandırılmayacağı ileri sürülebilir. Eğer bu doğru olsaydı, eşit doğrulukla söylemek gerekirdi ki, felsefeleri ile İdeanın daha altgüdümlü bir basamağında durup kalan tüm başka felsefeciler de, ve yine Tanrıyı yalnızca *Efendi* olarak bildikleri için Musevi ve Müslümanlar değil, ama onlarla birlikte Tanrıyı bilinemez, en yüksek ve öte-dünyasal bir Varlık olarak gördükleri için tüm Hristiyanlar da tanrıtanımazcılık ile suçlanabilirlerdi. Spinoza felsefesine karşı getirilen tanrıtanımazcılık suçlaması daha yakın bir irdilemede kendini bu felsefede ayrımlaşma ya da sonluluk ilkesine hakkının verilmemiş olduğu noktasına indirger, ve bu yüzden gerçekte olumlu bir varlık anlamında hiçbir dünya tanımadığı için bu dizge tanrıtanımazcılık olarak değil, tersine *Akozmizm* olarak nitelendirilmelidir. Buradan *kamutanricılık* suçlaması konusunda da nelerin söylenebileceği ortaya çıkar. Genellikle olduğu gibi, kamutanricılıktan sonlulukları içindeki sonlu şeyleri ve bunların karmaşalarını Tanrı olarak gören bir öğreti anlaşılırsa Spinoza'nın dizgesine kamutanricılık suçlamasını yüklemekten vaz geçmek gerekir, çünkü bu dizgeye göre sonlu şeyler ya da genel olarak dünya baştan sona hiçbir gerçeklik taşımaz; öte yandan, bu felsefe tam da Akozmizmi nedeniyle hiç kuşkusuz kamutanricıdır. Burada *içerik* açısından kabul edilmiş olan eksiklik kendini aynı zamanda *biçim* açısından bir eksiklik olarak da gösterir, çünkü Spinoza ilkin Tözü dizgesinin doruğuna koyup düşünce ve uzamın birliği olarak tanımlar, ama bunu bu ayrıma nasıl ulaştığını ve bunu geriye tözel birliğe nasıl götürdüğünü göstermeksizin yapar. İçeriğin daha öte irdelenişi matematiksel denilen yöntemde gelişir, buna göre ilkin tanımlar ve belitler saptanır, bunların üzerine kuramlar sıralanır ve bu kuramların tanıtıları ise yalnızca anlak düzeyinde kalınarak geriye o tanıtdanmamış varsayımlara inmekten oluşur. Spinoza'nın felsefesi içerik ve sonuçlarını baştan sona yadsıyanlar tarafından bile yönteminin sağlam sonuçları nedeniyle övülmüş olsa da, gene de biçimin bu koşulsuz tanınışı gerçekte içeriğin koşulsuz yadsınışı denli temelsizdir. Spinoza felsefesinin içeriğinin eksikliği biçimin ona içkin olarak bilinmemesinden ve bu nedenle ona salt dışsal, öznel bir biçim olarak yaklaşmasından oluşur. Töz, ön bir eytışimsel dolaylılık olmaksızın Spinoza tarafından dolaysızca anlaşıldığı gibi, evrensel olumsuz güç olarak, bir bakıma salt karanlık ve şekilsiz bir uçurumdur ki tüm belirli içeriği baştan

sona kendi içinde yutar ve kendisinden kendi içinde olumlu bir kalıcılık taşıyan hiçbir şey üretemez.

§ 152

Saltık güç olarak Tözün *kendini kendisi ile* salt iç olanak olarak *ilişkilendiren* ve böylece kendini ilinekselliğe belirleyen güç olmasına, ve bu yolla koyulan dışsallığın bu güçten ayrı olmasına göre — tüm bu kıpya göre — zorunluk asıl *İlişkidir*, tıpkı ilk zorunluk biçiminde Töz olması gibi. Bu ilişki *Nedensellik İlişkisidir*.

b. Nedensellik İlişkisi

§ 153

Töz *Nedendir*, çünkü ilinekselliğe geçişine karşı kendi içine yansır ve böylece *kökensel olgudur*; ama o denli de kendi-içine-yansımaya ya da yalın olanağını ortadan kaldırır, kendini kendi olumsuzluğu olarak koyar ve böylece ortaya bir *Etki*, bir edimsellik getirir ki, salt *varsayılmış* bir edimsellik olmasına karşın Etki süreci yoluyla aynı zamanda zorunludur.

Neden *kökensel olgu* olarak saltık bağımsızlık ve kendini Etkiye karşı sürdüren kalıcı birşey belirlenimi taşır, ama zorunlukta — ki bunun özdeşliği o kökenselliğin kendisini oluşturur — yalnızca Etkiye geçmiştir. Yine, belirli bir içerikten söz edilebileceği düzeye dek, Etkide hiçbir içerik yoktur ki Nedende de olmasın; — bu özdeşlik saltık içeriğin kendisidir; ama eşit ölçüde de biçim-belirlenimidir, Nedenin kökenselliği Etkide ortadan kaldırılmıştır ki bunda Neden kendini *koyulmuş birşey* yapar. Ama Neden böylelikle yitmez ve yalnızca Etkiyi edimsel birşey olarak bırakmaz. Çünkü bu *koyulmuşluk* o denli de dolaysızca ortadan kaldırılır ve daha çok Nedenin kendi içine yansımadır, kökenselliğidir; ilkin Etkidedir ki Neden edimseldir ve Nedendir. Neden buna göre kendinde ve kendi için *causa sui*dir. — Jacobi, tek-yanlı *dolaylılık* tasarımıyla direterek, (*Briefe über Spinoza*, ikinci basım, s. 416) *causa sui*yi (*effectus sui* de aynı şeydir), Nedenin bu saltık gerçekliğini, salt bir biçimcilik olarak aldı. Ayrıca Tanrının zemin olarak değil, ama tersine özünde Neden olarak belirlenmesi gerektiğini belirtti. Nedenin doğası üzerine daha temelden bir düşünce Jacobi'nin bu yolla amaçladığını kazanamamış olduğunu gösterecektir. Giderek *sonlu* Nedende ve bunun tasarımıyla bile içerik açısından bu özdeşlik bulunur; yağmur, Neden, ve

ıslaklık, Etki, her ikisi de varolan bir ve aynı sudur. Biçim açısından böylece Etkide (ıslaklık) Neden (yağmur) yitip gider; ama böylelikle Nedensiz bir hiç olan Etki belirlenimi de yiter ve yalnızca ilgisiz ıslaklık kalır. Sıradan nedensel ilişki anlamında Neden *sonludur*, ama ancak içeriğinin sonlu olması (sonlu tözde olduğu gibi) ve Neden ve Etkinin iki ayrı bağımsız varoluş olarak tasarımlanmaları ölçüsünde, — ki bu sonuncular ancak nedensel ilişki onlardan soyutlandığı zaman böyledirler. Sonluluk alanında bağıntıları içindeki biçim-belirlenimlerinin *ayrımları* üzerinde durup kalındığı için, evrik olarak Neden *de koyulmuş* birşey olarak ya da *Etki* olarak belirlenir; bunun da yine bir *başka* Nedeni vardır; ve böylece burada ortaya Etkilerden Nedenlere sonsuz bir ilerleme doğar. Ayrıca *inen* bir ilerleme de vardır, çünkü Etki Neden ile özdeşliğine göre kendisi Neden olarak ve aynı zamanda bir *başka* Neden olarak belirlenir ki, bunun da yine başka Etkileri vardır, ve bu sonsuza dek böyle gider.

Ek. Anlak tözsellik karşısında ne denli bocalarsa, nedensellik ilişkisi, e.d. Neden ve Etki arasındaki ilişki de tersine onun için o denli tanındıktır. Bir içeriği ne zaman zorunlu olarak görmeye yönelse, anlak düzeyindeki düşünce onu özellikle nedensellik ilişkisine dayandırma alışkanlığındadır. Öte yandan, gerçi bu ilişki hiç kuşkusuz Zorunluğa ait olsa da, zorunluk sürecinde salt bir yandır — bir süreç ki, o denli de Nedensellikte kapsanan dolaylılığı ortadan kaldırarak kendini yalın kendi-ile-bağıntı olarak tanıtlamaktan oluşur. Geneline Nedensellikte durup kalınırsa, bu Kavram gerçekliği içinde değil, ama yalnızca sonlu nedensellik olarak anlaşılır, ve bu ilişkinin sonluluğu Neden ve Etkiye ayrımları içinde sarılmaktan oluşur. Ama bu ikisi yalnızca ayrı değil, tersine o denli de özdeştir. Bunu sıradan bilincimizde bile görebiliriz ve böylece Neden söz konusu olduğunda bunun ancak bir Etkisi olduğu sürece Neden olduğunu, ve Etki söz konusu olduğu zaman bunun ancak bir Nedeni olduğu sürece Etki olduğunu söyleriz. Neden ve Etki böylece ikisi de bir ve aynı içeriktir, ve ayrımları ilkin yalnızca ortaya *koyma* ve *koyulma* ayrımıdır; bu biçimsel ayırım yine kendini ortadan kaldırır, çünkü Neden yalnızca başka birşeyin Nedeni değil ama ayrıca kendi kendisinin de Nedenidir, ve Etki salt başka birşeyin Etkisi değil ama ayrıca kendi kendisinin de Etkisidir. Şeylerin sonluluğu buna göre şöyle saptanmalıdır. Neden ve Etki kavramlarına göre özdeş iken, bu iki biçim kendilerini ayrımları içinde öyle bir yolda sunarlar ki, Neden ayrıca Etki ve Etki ayrıca Neden olsa da, gene de Neden bir Neden olduğu bağlamda Etki ve Etki bir Etki olduğu bağlamda Neden değildir. Bu yine sonsuz bir Nedenler dizisi şeklinde sonsuz ilerlemeyi verir — bir dizi ki kendini aynı zamanda sonsuz bir Etkiler dizisi olarak gösterir.

§ 154

Etki Nedenden ayrılır. Etki olarak Etki *koyulmuşluktur*. Ama koyulmuşluk o denli de kendi-içine-yansıma ve dolaysızlıktır, ve Nedenin Etkisi, onu ortaya koyması, Etkinin Nedenden ayrılığında diretildiği sürece, aynı zamanda *önceden-koyma* ya da *varsaymadır* [*Voraussetzen*]. Böylece üzerinde Etkinin yer aldığı bir *başka töz* bulunur. Bu töz, *dolaysız* olarak, kendini kendisi ile ilişkilendiren bir olumsuzluk değil, *etkin* değil, tersine *edilgindir*. Ama töz olarak o denli de etkindir, varsayılmış dolaysızlığı ve onda koyulmuş Etkiyi ortadan kaldırır, *tepkir*, e.d. ilk tözün etkinliğini ortadan kaldırır; ama bu ilk töz de benzer olarak kendi dolaysızlığının ya da ona koyulan Etkinin bu ortadan kaldırılmasıdır; böylelikle ötekinin etkinliğini ortadan kaldırır ve tepkir. Nedensellik böylece *Etkileşim* ya da *Karşılıklı* ilişkisine geçmiştir.

Etkileşimde, gerçi Nedensellik henüz kendi gerçek belirleminde koyulmuş olmasa da, Nedenlerden ve Etkilerden sonsuza ilerleme bir ilerleme olarak gerçek kipte ortadan kaldırılmış, çünkü Nedenlerden Etkilere ve Etkilerden Nedenlere doğrusal devim *geriye dönerek* kendi içine yansımıştır. Sonsuza ilerlemenin kendi içinde kapanan bir ilişkiye bu bükülmesi her zaman olduğu gibi yine şu yalın gözlemdir: yukarıdaki düşüncesiz yinelemede salt bir ve aynı şey, eş deyişle, *bir* Neden ve bir *başka* Neden ve bunların birbirleri ile bağıntıları vardır. Gene de bu bağıntının gelişimi, Etkileşim, yalnızca *ayrımaların* almasıdır, — Nedenlerin değil ama kıpıların ayrımalarının; ve bu kıpıların *kendi için her birinde*, yine “Neden Etkide Nedendir (ve evrik olarak)” *özdeşliğine* göre, bu ayrılmazlığa göre, *öteki* kıpı da eşit ölçüde varsayılır.

c. Etkileşim

§ 155

Etkileşimde ayrılıklarında diretilen belirlenimler (α) *kendilerinde* aynıdır; bir yan Nedendir, kökensel, etkin, edilgin vb., tıpkı öteki gibi. Benzer olarak bir başka yanın varsayılması ve üzerindeki Etki, dolaysız kökensellik ve alması yoluyla koyulmuşluk, bir ve aynıdır. *İlk* olarak varsayılan Neden dolaysızlığı yüzünden *edilgindir*, *koyulmuşluktur* ve *Etkidir*. *İki* oldukları söylenen Nedenler arasındaki ayrım bu yüzden boştur, ve *kendinde* salt bir Neden vardır ki, kendini Etkisinde töz olarak ortadan kaldırırken

o denli de kendini ilkin bu etkimede bağımsızlaştıran Neden olarak bulunur.

§ 156

Ama bu birlik ayrıca [β] *kendi içindir*, çünkü bu bütün alması Nedenin kendini *ortaya koymas*ıdır ve salt bu kendini ortaya koyması *varlığıdır*. Ayrımların hiçliği yalnızca kendinde ya da bizim derin-düşüncemiz değildir (önceki §), ama etkileşimin kendisi getirilen her belirlenimi yine ortadan kaldırmak ve karşıta çevirmek, böylece kıpıların o kendilerinde hiçliklerini ortaya koymaktır. Kökenselliğe bir Etki getirilir, e.d. kökensellik ortadan kaldırılır; bir Nedenin eylemi bir tepki olur, vb.

Ek. Etkileşim tam gelişimi içinde koyulmuş nedensel-iliskidir, ve şeylerin nedensellik bakış açısı altında irdelenmesi daha önce sözü edilen sonsuza ilerleme nedeniyle doyurucu görünmediği zaman derin-düşünce bu ilişkiye sığınır. Böylece örneğin tarihsel araştırmada ilkin bir ulusun karakter ve töresi anayasa ve yasalarının Nedenleri midirler, yoksa evrik olarak bunların Etkileri midirler sorusu ele alınır; ve daha sonra bu ikisinin, bir yanda karakter ve törelliğin ve öte yanda anayasa ve yasaların etkileşim bakış açısı altına getirilmelerine geçilir, öyle bir yolda ki, Neden içinde Neden olduğu bağınıta aynı zamanda Etki, ve Etki içinde Etki olduğu bağınıta aynı zamanda Nedendir. Doğanın ve özellikle dirimli örgenliklerin irdelenmesinde de olan yine aynı şeydir ve bunların tek tek örgen ve işlevleri kendilerini benzer olarak birbirleri ile etkileşim ilişkisinde duruyor olarak gösterirler. Etkileşim hiç kuşkusuz Neden ve Etki ilişkisinin en yakın gerçekliğidir, ve deyim yerindeyse Kavramın eşliğinde durur; gene de tam bu Nedenle, eğer önemli olan şey kavramsal bilgilenmenin kendisi ise, bu ilişkinin uygulamasıyla yetinmek olanaksızdır. Verili bir içeriğin yalnızca etkileşim bakış açısı altında irdelenmesinde diretilirse, bu gerçekte Kavramdan baştan sona yoksun bir tutumdur; böylece elde edilen şey yalnızca kuru bir olgudur, ve dolaylılık istemi, ki nedensellik ilişkisinin uygulanışındaki birincil güdüdür, yine doyurulmamış olarak kalır. Etkileşim ilişkisinin uygulamasındaki doyumsuzluk daha yakından irdelenirse, şundan oluştuğu görülecektir: bu ilişki, Kavram için bir eşdeğer olarak geçerli olabilmek yerine, tersine ilkin kendisi kavranma gereksinimindedir, ve bunu yerine getirmek için ilişkinin iki yanı dolaysızca verili şeyler olarak bırakılmamalı, tersine, önceki iki paragrafta gösterildiği gibi, daha yüksek bir üçüncünün kıpıları olarak tanınmalıdırlar ki, bu ise Kavramın kendisinden başkası değildir. Örneğin Sparta ulusunun törelerini anayasasının Etkisi olarak ve evrik olarak anayasayı törelerinin Etkisi olarak görürsek, bu bakış açısı hiç kuşkusuz belli bir yolda doğru görünebilir; ama bu anlayış hiçbir zaman en son doyumunu veremez, çünkü onunla gerçekte bu ulusun ne anayasası ne de töreleri kavranmış olur. Bu ancak bu iki yan ve

ayrıca Sparta ulusunun yaşam ve tarihinin gösterdiği daha başka tüm tikel yanlar bu Kavramda temellenmiş olarak saptandığı zaman olacaktır.

§ 157

{γ} Bu kendi ile arı alması böylelikle *açılmış* ya da *ortaya koyulmuş Zorunluktur*. Genel olarak Zorunluğun bağı henüz *iç* ve gizli olarak özdeşliktir, çünkü *edimsel* şeyler olarak geçerli olanların özdeşliğidir, üstelik bunların bağımsızlıklarının sözcüğün tam anlamıyla Zorunluk olması gerekse bile. Tözün nedensellik ve etkileşim yoluyla ilerleyişi buna göre yalnızca *bağımsızlığın kendi ile sonsuz olumsuz bağıntı* olduğunun *ortaya koyulmasıdır*, — genel olarak *olumsuz* bir bağıntı, çünkü onda ayırdetme ve dolaylı kılma birbirlerine karşı *bağımsız edimsel* şeylerin bir kökenselliği olur, — *kendi ile sonsuz bağıntı*, çünkü bunların bağımsızlıkları salt özdeşlikleri olarak vardır.

§ 158

Zorunluğun bu gerçekliği öyleyse *Özgürlüktür*, ve *Tözün gerçekliği* ise *Kavram*, — bağımsızlık, ki kendini kendisinden ayrı bağımsız şeylere itiş olsa bile, bu itiş olarak kendi ile özdeştir, ve bu *kendi kendisinde* kalan devimsel etkileşim salt *kendi* ile dir.

Ek. Zorunluğun sık sık sert olarak nitelendirildiğini duyarız, ama hiç kuşkusuz genel olarak Zorunlukta, e.d. onun dolaysız şeklinde diretildiği sürece haklı olarak. Burada önümüzde bir durum ya da genel olarak bir içerik durur ki, kendi için kalıcıdır, ve Zorunlukta ilk olarak böyle bir içeriğin üzerine onu yıkıma uğratan bir başkasının düştüğü imlenir. Bu dolaysız ya da soyut Zorunluğun sert ve üzücü yanındır. Zorunlukta birbirlerine bağlı görünen ve bu yüzden bağımsızlıklarından yoksun kalan bu iki içeriğin özdeşliği ilkin salt bir iç özdeşliktir ve Zorunluğa altgüdümlü olanlar için henüz söz konusu değildir. Böylece Özgürlük te bu bakış açısından ilkin salt soyut özgürlüktür ki ancak kişi ne ise ve neye iye ise onlardan vazgeçme yoluyla kurtarılır. — Ama bundan başka, daha önce gördüğümüz gibi, Zorunluk süreci öyle bir süreçtir ki onun yoluyla başlangıçta bulunan katı dışsallığın üstesinden gelinir; içi açığa serilir, ve bu yolla birbirlerine bağlı olanların gerçekte birbirlerine yabancı olmadıkları, tersine salt *bir* bütünün kısımları oldukları ve bunların her birinin başkası ile bağıntıda kendi kendisinde ve kendi eşliğinde olduğu gösterilir. Bu Zorunluğun Özgürlüğe dönüşümüdür, ve bu yalnızca soyut olumsuzlamanın özgürlüğü değil, tersine somut ve olumlu Özgürlüktür. Buradan Özgürlük ve Zorunluğun birbirlerini karşılıklı dışlıyor olarak görmenin ne denli yanlış olduğu anlaşılabilir. Hiç kuşkusuz, Zorunluk olarak Zorunluk henüz Özgürlük değildir; ama Özgürlük Zorunluğu öngereği olarak taşır ve onu ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsar. Törel insan

ediminin içeriğinin zorunlu birşey, kendinde ve kendi için geçerli birşey olarak bilincindedir ve bu yolla özgürlüğüne zarar vermek bir yana, tersine Özgürlük ilkin bu bilinç yoluyla edimsel ve içerikli Özgürlük olur ve henüz içeriksiz ve salt olanaklı özgürlük biçimindeki özençten ayrılır. Cezalandırılan bir suçlu kendisine verilen cezayı özgürlüğünün bir kısıtlanması olarak görebilir; gerçekte ise ceza ona boyun eğdiren yabancı bir zor değil, tersine yalnızca kendi öz ediminin belirisidir; ve eğer bunu kabul ederse özgür bir insan olarak davranmış olur. Genel olarak, kendini bütünüyle saltık İdea tarafından belirlenmiş olarak bilmek insanın en yüksek Özgürlüğüdür. Bu bilinci ve tutumu idi ki Spinoza *amor intellectualis Dei* olarak belirtiyordu.

§ 159

Kavram böylece *Varlık ve Özün Gerçekliği*dir, aynı zamanda bağımsız dolaysızlıktır ve çünkü kendi içine yansıma görünüşü ayrı bir edimselliğin bu *Varlığı* dolaysızca salt bir *kendi içinde* görünüşüdür.

Kavram kendini Varlık ve Özün gerçekliği olarak tanıtır ve bu ikisi *zeminleri* olarak ona geri dönerken, evrik olarak Kavram da kendini *zeminini* olarak *Varlıktan geliştirmiştir*. İlerlemenin ilk yanı Varlığın kendi içinde bir *derinleşmesi* ve böylece içinin ortaya serilişi olarak, ve ikinci yanı ise *daha tam olanın daha eksik olandan* ortaya çıkışı olarak görülebilir. Böyle bir gelişim salt bu ikinci yana göre irdelenirse, bununla felsefeye karşı haksızlık yapılmış olacaktır. “Daha eksik” ve “daha tam” gibi yüzeysel düşüncelerin burada taşıdıkları daha belirli içerik kendi ile *dolaysız birlik* olarak Varlığın kendi ile *özgür dolaylılık* olarak Kavramdan *ayrımdır*. *Varlık* kendini Kavramın bir *kıpsı* olarak gösterirken, Kavram da bu yolla kendini Varlığın gerçekliği olarak tanıtlamıştır; bu kendi-içine-yansıması olarak ve dolaylılığın ortadan kaldırılması olarak Kavram *dolaysız olanın varsayılmasıdır* — bir varsayım ki kendi-içine-geri-dönüşle özdeşdir, ve bu özdeşlik Özgürlüğü ve Kavramı oluşturur. Eğer *kıpsı* “eksik olan” olarak belirtilecek olursa, o zaman Kavram, “tam olan,” hiç kuşkusuz kendini “eksik olan”dan geliştirir, çünkü ötsel olarak kendi varsayımının bu ortadan kaldırılışıdır. Ama aynı zamanda yalnızca Kavramdır ki kendini ortaya koyarken öngereğini de koyar — tıpkı kendini genelinde nedensellikte ve daha tam olarak etkileşimde göstermiş olduğu gibi.

Böylece Varlık ve Öz ile bağıntı içinde Kavram *yalın dolaysızlık* olan *Varlığa geri dönen Öz* olarak belirlenir; bu yolla Özün görünüşü edimsellik taşır ve edimselliği aynı zamanda

kendi içinde özgürce görünmüştür. Böyle bir yolda Kavram Varlığı yalın kendi ile bağıntısı olarak ya da *kendi içindeki birliğinin* dolaysızlığı olarak taşır; Varlık öyle yoksul bir belirlenimdir ki, Kavramda bulunduğu gösterilebilecek en son şey odur. Zorunluktan Özgürlüğe ya da edimselden Kavrama geçiş en zordur, çünkü bağımsız edimselliğin tözselliğini yalnızca geçişte ve *öteki* bağımsız edimselliği ile özdeşlikte taşıyor olarak düşünülmesi gerekir; böylece Kavram da en zordur, çünkü kendisi tam bu özdeşliktir. Ama genel olarak edimsel töz, Neden, ki kendi-için-varlığında hiçbirşeyi kendi içine girmeye bırakmaz, daha şimdiden *Zorunluğa* — ya da koyulmuşluğa geçme yazgısına — boyun eğmiştir; ama bu boyun-eğıştır ki en gücüdür. Buna karşı Zorunluk *düşüncesi* ise o güçlüğün çözülsüdü; çünkü düşünme başkasında *kendi ile* karşılaşmadır, — *özgürleşme* ki, soyutlamanın kaçışı değil, tersine öteki edimselde (ki edimsel olan zorunluğun gücüyle bununla bağlanmıştır) kendini başkası olarak değil ama kendi öz varlığı ve kendi ortaya koyduğu birşey olarak bulmaktır. *Kendi için varolduğunda*, bu özgürleşme *Ben* olarak adlandırılır, — bütünlüğüne gelişmiş olarak *özgür Tindir*, duygu olarak *Sevgi*, haz olarak *Kutsanmışlıktır*. — Spinoza'daki derin Töz görüşü sonlu kendi-için-varlıktan salt *kendinde özgürleşmedir*; ama Kavramın kendisi *kendi için* Zorunluğun gücü ve edimsel Özgürlüktür.

Ek. Burada olduğu gibi, Kavram Varlık ve Özün gerçekliği olarak belirtildiği zaman, şu sorunun ortaya sürülmesi beklenmelidir: Niçin Kavram ile başlanıyoruz? Bunun yanıtı şudur: amaç düşünce yoluyla bilgilenme olduğu zaman gerçeklik ile başlanamaz, çünkü gerçeklik başlangıcı oluşturduğu zaman salt inanca üzerine dayanacaktır, oysa düşünsel gerçeklik kendini düşünme yetisinin önünde gerçeklik olarak gerçeklemelidir. Eğer Kavram mantığın başına koyulacak ve içerik açısından bütünüyle doğru bir yolda Varlık ve Özün birliği olarak tanımlanacak olsaydı, o zaman Varlık ve Öz ile neyin düşünüldüğü ve bunların Kavramın birliği içinde nasıl kapsanacakları sorusu doğardı. Gene de bu durumda başlangıç gerçekte değil yalnızca sözde Kavram ile yapılmış olurdu. Gerçek başlangıç yine burada da olduğu gibi Varlık ile yapılmış olurdu, salt şu ayrımla ki, bu yaklaşımda Varlığın belirlenimleri gibi Özün belirlenimleri de dolaysızca tasarımdan alınırken, buna karşı biz Varlığı ve Özü kendi öz eýtışimsel gelişimlerinde irdelemiş ve onları kendilerini Kavramın birliğinde ortadan kaldıran kıpırlar olarak tanımış oluruz.

Mantığın Üçüncü Bölümü

Kavram Öğretisi

§ 160

Kavram *Özgür* olandır, *kendi için varolan tözsel güç* olarak; ve *bütünlüktür* ki, onda *her bir kıpı o olan bütündür* ve onunla ayrılmaz bir birlik olarak koyulmuştur; böylece Kavram kendi ile özdeşliğinde *kendinde ve kendi için belirli* olandır.

Ek. Kavramın konumu genel olarak saltuk İdealizmin konumudur, ve felsefe kavrayan bilgidir, çünkü tüm başka bilinç düzeylerinde dolaysızlığı içinde bağımsız bir varlık olarak geçerli olan herşey onda salt düşünsel/ideal bir kıpı olarak bilinir. Anlak mantığında Kavram genellikle salt bir düşünce biçimi olarak, daha doğru bir deyişle genel bir tasarım olarak görülür, ve bu altgüdümlü Kavram anlayışıyla ilgili olarak ki sık sık duygu ve yürek adına Kavramların Kavramlar olarak ölü, boş ve soyut şeyler oldukları öne sürülür. Gerçekte durum böyle olmaktan bütünüyle uzaktır ve tersine Kavram dirimli herşeyin ilkesi ve böylece aynı zamanda saltuk olarak somut olandır. Böyle olduğu bu noktaya dek gelen bütün bir mantıksal devimden çıkar ve bu nedenle ilkin burada tanımlanması gereksizdir. Böylece yalnızca biçimsel birşey olduğu ileri sürülen Kavram açısından geçerli sayılan biçim ve içerik karşıtlığına bakarsak, açıktır ki bu da derin-düşüncenin sıkı sıkıya sarıldığı tüm başka karşıtlıklarla birlikte eytişimsel olarak, e.d. kendi kendisi yoluyla yenilerek şimdiden arkada kalmıştır ve Kavram sözcüğün tam anlamıyla daha önceki tüm düşünce belirlenimlerini ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsar. Hiç kuşkusuz Kavram biçim olarak görülmelidir, ama bir biçim ki, sonsuz ve yaratıcı olarak, tüm içeriğin doluluğunu kendi içinde kapsar ve aynı zamanda kendi içinden salıverir. Ve yine Kavrama bir bakıma soyut da denebilir, eğer somut ile yalnızca duyusal somutluk, genel olarak dolaysızca algılanabilir olan şeyler anlaşılırsa. Kavram olarak Kavram kendini elin kavramasına bırakmaz, ve Kavram söz konusu olduğu zaman genel olarak işitme, görme vb. bütünüyle arkada bırakılmış olmalıdır. Ama gene de Kavram, daha önce belirtildiği gibi, aynı zamanda saltuk olarak somut olandır, ve hiç kuşkusuz Varlığı ve Özü ve bunlarla birlikte bu iki alanın bütün bir varsıllığını düşünsel birlik içinde kendinde kapsadığı için. — Eğer, daha önce belirtildiği gibi, mantıksal İdeanın değişik basamakları Saluğın tanımlarının

bir dizisi olarak görülebilirse, o zaman Saltuğın burada karşımıza çıkan tanımı onun *Kavram* olduğudur. Burada Kavram hiç kuşkusuz onu yalnızca öznel düşüncemizin kendinde içeriksiz bir biçimi olarak gören anlak mantığına olduğundan daha başka ve daha yüksek bir anlamda anlaşılmalıdır. Bu noktada ilkin sorulabilir ki, eğer kurgul mantıkta Kavram ona genellikle verileden bütünüyle başka bir anlam taşıyorsa, niçin gene de bu bütünüyle ayrı anlam da Kavram olarak belirtilsin ve böylece yanlış anlamalara ve karışıklığa neden olunsun? Böyle bir soruya yanıt olarak şu belirtilebilir. Biçimsel mantığın Kavramı ve kurgul Kavram arasındaki uzaklık ne denli büyük olursa olsun, daha yakın bir irdelemede görülecektir ki Kavramın daha derin anlamı genel dil kullanımına kesinlikle ilkin görüldüğü denli yabancı değildir. Bir içeriğin Kavramdan çıkarsanmasından söz edilir, örneğin mülkiyeti ilgilendiren tüzel belirlenimlerin mülkiyet Kavramından çıkarsanmalarından; ve yine evrik olarak böyle bir içeriğin Kavrama dek geri götürülmesinden söz edildiğini duyarız. Ama bununla Kavramın yalnızca kendinde içeriksiz bir biçim olmadığı kabul edilmiş olur, çünkü eğer öyle olsaydı, bir yandan böyle bir biçimden hiçbirşey çıkarsanamaz, ve öte yandan verili bir içeriğin geriye boş Kavram biçimine izlenmesi yoluyla bu içerik yalnızca belirliliğinden yoksunlaştırılır, ama tanınmazdı.

§ 161

Kavramın ileri devimi bundan böyle başkasına geçiş ya da başkasında görünüş değil ama *Gelişim*dir, çünkü ayrı öğeler dolaysızca birbirlerine ve aynı zamanda bütüne özdeş olarak, ve belirlilik bütün Kavramın özgür bir varlığı olarak koyulur.

Ek. Başkasına geçiş *Varlık* alanındaki ve başkasında görünüş ise *Öz* alanındaki eitişimsel süreçtir. Buna karşı *Kavramın* devimi *Gelişim*dir ki, onun yoluyla ortaya koyulan yalnızca kendinde daha şimdiden bulunandır. Doğada Kavram basamağına karşılık düşen alan örgensel yaşamdır. Böylece örneğin bitki tohumundan gelişir. Tohum daha şimdiden bütün bir bitkiyi kendi içinde kapsar, ama düşünsel bir kipte, ve bu yüzden bitkinin gelişimini sanki değişik bölümler, kök, gövde, yapraklar vb., tohumda mini minicik de olsalar *olgusal* olarak bulunuyormuş gibi anlamamak gerekir. Bu görüş o "kutu içinde kutu" önsavıdır ki, eksikliği ilkin salt düşünsel bir kipte bulunanı şimdiden varolan birşey olarak görmekte yatar. Öte yandan bu önsavda doğru olan şey Kavramın kendi sürecinde kendi kendisinde kalıyor ve onun tarafından ortaya içerik açısından yeni hiçbir şeyin koyulmuyor, tersine salt bir biçim değişiminin getiriliyor olmasıdır. Kavramın bu doğası, — kendini kendi sürecinde kendi kendisinin gelişimi olarak tanıtlamak —, insanla ilgili olarak doğuştan idealardan söz edenlerin, ya da, Platon'un yapmış olduğu gibi, tüm öğrenmeyi yalnızca anımsama olarak görenlerin göz önünde bulundukları şeydir. Bu gene de hiç kuşkusuz sanki öğretim yoluyla biçimlenen

bilincin içeriğini oluşturan şeyler belirli gelişimleri içinde o aynı bilinçte daha önceden bulunuyorlarmış gibi anlaşılmalıdır. — Kavramın devimi bir bakıma salt bir oyun olarak görülmelidir; onun tarafından ortaya koyulan başkası gerçekte bir başkası değildir. Ya da, Hristiyan dinsel öğretilerde anlatıldığı gibi, Tanrı yalnızca bir başkası olarak karşısında duran bir dünyayı yaratmakla kalmamış, ama bengilikten bir de Oğul doğurmuştur ki, onda Tin olarak kendi kendisindedir.

§ 162

Kavram öğretisi üç bölüme ayrılır. 1. öznel ya da *biçimsel* Kavram öğretisi; 2. dolaysızlığa belirlenmiş Kavram ya da *Nesnellik* öğretisi; 3. *İdea*, özne-nesne, Kavram ve nesnellüğün birliği, saltuk Gerçeklik öğretisi.

Sıradan mantık kendi içinde yalnızca burada bütünü *üçüncü bölümünün* bir *bölümü* olarak bulunan gereci, bunun yanı sıra yukarıda sözü edilen o sözde düşünce yasalarını ve uygulamalı mantıkta bilgilenebilirliğin ilişkili birkaç noktayı kapsar; gene de bunlar orada ruhsalbilimsel, metafiziksel ve başka her tür görgül gerece bulaşmış olarak bulunurlar, çünkü o düşünce biçimleri en sonunda kendilerinden beklenenler için kendi başlarına pek yeterli olamazlar; böylelikle bu bilim kararlı bir yönü yitirir. — Bundan başka, yine orada en azından mantığın kendine özgü alanına düşen biçimlerin yalnızca bilinçli düşüncenin, ve üstelik ussal değil ama salt anlak düzeyindeki bilinçli düşüncenin belirlenimleri olarak alınmaları gerekir.

Daha önceki mantıksal belirlenimler, Varlığın ve Özün belirlenimleri, hiç kuşkusuz yalnızca düşünce-belirlenimleri değildirler; geçişlerinde, eysimsel kıpıda, ve kendi içlerine ve bütünlüğe geri dönüşte kendilerini *Kavramlar* olarak tanıtlarlar. Ama bunlar yalnızca *belirli* Kavramlar (bkz. § 84 ve 112), kendilerinde ya da — yine aynı şey — *bizim için* Kavramlardır, çünkü *başkası*, — ki her belirlenim ona *geçer* ya da onda *görünür* ve böylece görelî birşeydir —, *Tikel* olarak belirlenmiş değildir, ne de üçüncüleri *Tekil* ya da *Özne* olarak belirlenmiştir; ve belirlenimin karşısında özdeşliği, özgürlüğü *ortaya* *koyulmuş* değildir, çünkü belirlenim *Evensellik* değildir. — Genellikle *Kavramlar* ile anlaşılan şey *anlak-belirlenimleri*, giderek yalnızca genel *tasarımlardır*: bu yüzden genel olarak *sonlu* belirlenimlerdir; bkz. § 62.

Kavram mantığı çoğu kez salt *biçimsel* bir bilim olarak anlaşılır ve böylece Kavram, Yargı ve Tasım biçimleri ile salt biçimler olarak ilgilendiği düşünülür; birşeyin *gerçek* olup

olmadığı sorusuna ne olursa olsun hiçbir yolda dokunmaz, çünkü bu soruya yanıtın yalnızca *içeriğe* bağlı olduğu sanılır. Kavramın mantıksal biçimleri gerçekten ölü olsalardı, tasarımların ya da düşüncelerin etkinliksiz ve ilgisiz taşıyıcıları olsalardı, o zaman bilgileri de gerçeklik için bütünüyle gereksiz ve vazgeçilebilecek bir *öyküden* başka birşey olmazdı. Gerçekte ise, tam tersine, bunlar Kavramın biçimleri olarak *edimsel olanın* *dirimli* *Tinidirler*, ve edimsel olan açısından gerçek olan yalnızca *bu biçimlerin gücüyle*, *onlar yoluyla* ve *onlarda* gerçektir. Ama bu biçimlerin gerçeklikleri şimdiye dek kendileri için irdelenmemiş ve yoklanmamıştır; dahası, aralarındaki zorunlu bağlantılar açısından da bu eşit ölçüde böyledir.

A Öznel Kavram

a. Kavram Olarak Kavram

§ 163

Kavram olarak *Kavram* belirliliği içinde kendi ile özgür eşitlik olarak *Evrensellik* kısıpını kapsar; — *Tikellik* kısıpını kapsar, bir belirlilik ki onda Evrensel duruluğu içinde kendine eşit kalır; ve *Tekillik* kısıpını kapsar ki, Evrensellik ve Tikellik belirliliklerinin kendi-içlerine-yansımaları olarak, kendi ile olumsuz bir birliktir, *kendinde ve kendi için belirli* ve aynı zamanda kendi ile özdeş ya da evrensel birşeydir.

Tekil olan edimsel olan ile aynıdır, yalnızca, birincisi Kavramdan doğmuş, böylelikle bir evrensel olarak, kendi ile olumsuz özdeşlik olarak *koyulmuştur*. Edimsel olan, ilkin salt *kendinde* ya da *dolaysızca* Öz ve Varoluşun *birliği* olduğu için, bir etki yaratabilir; ama Kavramın *tekilliği* saltık olarak *etkin* olandır, ve hiç kuşkusuz bundan böyle başka birşeyi ortaya çıkarma görünüşüyle *neden* gibi değil, tersine *kendi kendisini* ortaya çıkarma olarak. — Tekillik gene de salt *dolaysız* tekillik anlamında alınmamalıdır, tekii şeylerden, insanlardan söz ederken olduğu gibi; bu sonuncu tekillik belirlenimi ilkin Yargıda ortaya çıkar. Kavramın her kısıpının kendisi bütün Kavramdır (§ 160), ama Tekillik, e.d. Özne, bütünlük olarak *koyulmuş* Kavramdır.

Ek 1. Kavramdan söz edildiği zaman göz önüne getirilen şey genellikle salt soyut evrenselliştir, ve buna göre Kavram çoğu kez genel bir tasarım olarak tanımlanır. Böylece renk, bitki, hayvan vb. kavramlarından söz edilir, ve bu kavramların değişik renkleri, bitkileri, hayvanları vb. birbirlerinden ayırdeden tikelliklerin uzaklaştırılarak tümüne ortak olan öğelerin korunması yoluyla ortaya çıkukları düşünülür. Bu anlağın Kavramı anlama yoludur ve duygu böyle kavramları boş ve kof olarak, salt şemalar ve gölgeler olarak bildirmekte haksız değildir. Bununla birlikte, Kavramın evrenseli tikele karşı kendi için kalıcılığını taşıyan salt ortak bir öge değildir; tersine, o kendi kendisini tikelleştiren (belirleyen) ve kendi başkasında eksiksiz bir duruluk içinde kendi kendisinde kalandır. Yalnızca ortak olanın gerçekten genel olanla, evrensel ile karıştırılmasının bilgilene için olduğu gibi kılın davranışlarımız için de büyük bir önemi vardır. Duygunun bakış açısından genel olarak düşünceye ve özel olarak felsefi düşünceye karşı yapılan tüm suçlamalar, ve düşünceyi sözde çok ilerilere götürmenin tehlikeleri üzerine durmaksızın ileri sürülen kaygılar zeminlerini bu ikisinin karıştırılmasında bulurlar. Gerçek ve kapsamlı anlamıyla evrensel öyle bir düşüncedir ki, insan bilincine girişinin binlerce yıla patlamış olduğunu söylemek gerekir, ve ilkin Hristiyanlık yoluyla ki tam tanınmışlığına ulaşmıştır. Başka bakımlardan yüksek bir gelişim düzeyinde bulunan Yunanlılar ne Tanrıyı gerçek evrenselliğinde bilirlerdi, ne de insanı. Yunan tanrıları yalnızca tinin tikel güçleriydiler, ve evrensel tanrı, ulusların tanrısı, Atinalılar için henüz gizli bir tanrıydı. Böylece Yunanlılar için kendileri ve barbarlar arasında saltık bir uçurum bulunur ve insan olarak insan henüz sonsuz değeri ve sonsuz hakkı içinde tanınmazdı. Modern Avrupa'da köleliğin ortadan yitişinin nedeninin nerede yattığı sorusu sorulmuş, ve kimi zaman şu, kimi zaman bu tikel durum bu olayın açıklaması olarak ortaya sürülmüştür. Hristiyan Avrupa'da artık hiçbir kölenin bulunmamasının gerçek nedeni Hristiyanlığın kendi ilkesinden başka hiçbir yerde aranmamalıdır. Hristiyan dini saltık özgürlük dinidir, ve yalnızca Hristiyan içindir ki insan olarak insan sonsuzluğu ve evrenselliği içinde geçerlidir. Kölede eksik olan şey onun kişiseliliğinin tanınmasıdır; ama kişiselilik ilkesi evrenselliştir. Efendi köleyi kişi olarak değil, tersine "kendi"siz bir şey olarak görür; ve kölenin kendisi bir "Ben" değerinde geçerli değil, tersine efendi onun "Ben"idir. — Yalnızca ortaklaşa olan ile gerçek evrensel arasında daha önce sözü edilen ayırım Rousseau'nun ünlü *Contrat social*'inde çarpıcı bir yolda şöyle anlatılır: bir devletin yasaları genel istençten (*volonté générale*) ortaya çıkmalıdır, ama bu nedenle hiç de *herkesin* istenci (*volonté de tous*) olmaları gerekmez. Rousseau devlet kuramı ile ilişkili olarak daha temel noktaları ortaya koyabilirdi, eğer bu ayırımı her zaman göz önünde tutmuş olsaydı. Evrensel istenç istencin *Kavramıdır*, ve yasalar istencin bu Kavramda temellenmiş tikel belirlenimleridir.

Ek 2. Anlak mantığında Kavramların köken ve oluşumları üzerine verilen geleneksel açıklamaya ilişkin olarak şunu da belirtebiliriz ki, Kavramları

kesinlikle *biz* oluşturmayız ve Kavramın bütününde kesinlikle doğan ya da ortaya çıkan birşey olduğu düşünülmemelidir. Hiç kuşkusuz Kavram yalnızca Varlık ya da dolaysız birşey değildir, tersine dolaylılığı da kapsar; ama dolaylılık onun kendisinde yatar, ve Kavram kendisi yoluyla ve kendi kendisi ile dolaylı kılınandır. İlk tasarımlarımızın içeriğini oluşturan nesnelerin geldiklerini, ve bunu izleyen öznel etkinliğimizin daha önce sözü edilen soyutlama işlemi yoluyla ve nesnelerin ortaklaşa taşıdıkları öğelerin biraraya gelmeleri yoluyla bu nesnelerin Kavramlarını oluşturduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Tersine, Kavram gerçek ilktir, ve şeyler ne iseler onlara içkin olan ve kendini onlarda açığa seren Kavram yoluyla öyledirler. Bu durum dinsel bilincimizde de anlatımını bulur ve buna göre Tanrının dünyayı yokluktan yarattığı, ya da başka türlü anlatılırsa, dünyanın ve sonlu şeylerin tanrısai düşüncenin ve tanrısai buyrukların doluluğundan ortaya çıktıkları söylenir. Bununla kabul edilen şey düşüncenin ve daha da tam olarak Kavramın sonsuz biçim ya da özgür, yaratıcı etkinlik olduğudur ki, kendini olgusallaştırmak için dışında bulunan bir gerce gereksinim duymaz.

§ 164

Kavram saltık olarak *somut* olandır, çünkü kendinde-ve-kendi-için belirlenmişlik olarak kendi ile olumsuz birliği, bu tekilliğin kendisi onun kendi ile bağıntısını, evrenselliğini oluşturur. Kavramın kısırları bu düzeye dek yalıtılamazlar; derin-düşünce belirlenimlerinin her birinin karşıt olandan yalıtılmış olarak kendi için anlaşılması ve geçerli olması *gerekir*; ama Kavramda kısırlarının *özdeşlikleri koyulduğu* için, her biri dolaysızca salt başkalarından ve onlarla birlikte anlaşılabilir.

Evrensellik, Tikellik ve Tekillik soyut olarak alındıklarında özdeşlik, ayırım ve zemin ile aynıdır. Ama evrensel aynı zamanda onda tikel ve tekilin de kapsanması gibi *kesin bir anlamda* kendi ile özdeş olandır. Dahası, tikel olan ayırdedilen ya da belirliliktir, ama kendi içinde evrensel olması ve tekil birşey olarak bulunması anlamında. Benzer olarak tekil olan *Özne* olma, temel olma anlamını taşır, ve bu sonuncusu cins ve türü kendi içinde kapsar ve kendisi tözseldir. Ayrımları içindeki kısırların *ortaya koyulan* ayrılmazlığı budur (§ 160), — Kavramın *duruluğu* ki, onda her bir ayırım hiç bir kopukluk, bulanıklık yaratmaz, tersine eşit ölçüde saydam kalır.

Sık sık Kavramın *soyut* birşey olduğunun söylendiği duyulur. Bu bir yandan Kavramın öğesinin görgül, somut, duyulur birşey değil ama genel olarak düşünce olması, ve öte yandan Kavramın henüz *İdea* olmaması ölçüsünde doğrudur. Bu düzeye dek öznel Kavram henüz *biçimseldir*; ama bu gene de

sanki Kavram kendisinden başka bir içerik taşırmış ya da bunu kazanması gerekirmiş anlamına gelmez. — Saltık biçimin kendisi olarak Kavram tüm *belirliliktir*, ama bu belirlilik kendi gerçekliği içinde olmak üzere. Öyleyse Kavram soyut olmasına karşın gene de somut olan, dahası, baştan sona somut olandır, özne olarak öznedir. Saltık-Somut olan Tindir (§ 159, Not), — Kavramdır, ama ancak Kavram olarak, kendini nesnelliğinden ayırdederek *varolduğu* sürece — bir nesnellik ki, gene de ayrıma karşın *onun* nesnelliği olarak kalır. Somut olan başka herşey, ne denli varsıl olursa olsun, kendi ile öylesine içten özdeş değil ve bu nedenle kendinde öylesine somut değildir — genellikle somut diye anlaşılan ama ancak dışsal olarak bir birlik içersinde tutulan türülülük bütünüyle bir yana. — Kavramlar olarak, ve giderek belirli Kavramlar olarak adlandırılan şeyler bile, örneğin insan, ev, hayvan vb. yalın belirlemeler ve soyut tasarımlardır, — soyutlamalar ki, Kavramdan yalnızca evrensellik kısıpını alarak tikellik ve tekilliği bir yana bırakır, böylece onlarda gelişmez ve böylelikle Kavramı tam olarak soyutlarlar.

§ 165

İlkin *Tekillik* kısıpıdır ki Kavramın kıpılarını ayrımlar olarak *koyar*, çünkü tekillik Kavramın olumsuz kendi-içine-yansıması, ve buna göre *ilk* Kavramın *ilk olumsuzlama* olarak özgürce ayrımlaşmasıdır. Bu olumsuzlama ile Kavramın *belirliliği* koyulur, ama *tikellik* olarak, öyle ki, ayırdedilenler ilk olarak birbirlerine karşı salt Kavram kıpılarının belirliliklerini taşıırken ikinci olarak o denli de özdeşlikleri, — birinin öteki olması — *koyulur*; Kavramın bu *koyulmuş* tikelliği *Yargıdır*.

Kavramların *açık*, *seçik* ve *yeterli* olarak olağan sınıflandırması Kavrama değil, ama açık ve seçik kavramlar ile *tasarımların* kastedilmesi ölçüsünde ruhbilime aittir. Orada açık bir kavram soyut, yalın bir belirli tasarım iken, seçik bir kavram ise öyle bir tasarımdır ki onda buna ek olarak bir *ayırmaç*, e.d. herhangi bir belirlilik *öznel* bilgilenme için bir im düzeyine yükseltilmiştir. Gene de Mantığın dışsallığının ve bozukluğunun ayırmacı olarak o çok değer verilen *ayırmaç* kategorisinden daha uygunu yoktur. “*Yeterli*” nitelemesi ile Kavrama, ya da giderek Ideaya daha büyük bir andırım düzeyine ulaşılır, ama ne olursa olsun bir kavramın ya da bir tasarımın kendi nesnesi ile, dışsal bir şey ile bağdaşıyor olması gibi biçimsel bir durumdan daha ötesini anlatmaz. — *Altgüdümlü* ve *eşgüdümlü*

denilen kavramlar evrensel ve tikel arasındaki kavramsal olmayan bir ayrımı ve bunların dışsal bir gözlemdeki bağıntı ve ilişkilerini imler. Dahası, *aykırı* ve *çelişik*, *olumlu*, *olumsuz* kavramlar vb. gibi türlerin bir sıralanışı düşünce belirliliklerinin rasgele bir toparlanışından ötesi değildir — belirlilikler ki, kendi başlarına Varlık ya da Öz alanına aittirler (ki daha önce orada irdelenmişlerdi) ve genel olarak Kavram-belirliliğinin kendisi ile hiçbir ilgileri yoktur. — Kavramın gerçek ayrımları olarak evrensel, tikel ve tekilin de onun *türlerini* oluşturdukları söylenebilir, ama ancak dışsal bir düşünce yoluyla birbirleri dışında tutuldukları zaman. — Kavramın içkin ayrımlaşma ve belirlenişi Yargıda bulunur, çünkü Yargı Kavramın belirlenmesidir.

b. Yargı

§ 166

Yargı, kıpıların ayrımlaştırıcı *bağıntısı* olarak, tikelliği içindeki Kavramdır — [bir bağıntı ki, onda] kıpılar kendileri için varolan ve aynı zamanda birbirleri ile değil ama kendileri ile özdeş kıpılar olarak koyulur.

Yargı söz konusu olduğunda genellikle ilkin uçların, e.d. Özne ve Yüklemin *bağımsızlığı* düşünülür, ve buna göre Özne bir şey ya da kendi için bir belirlenim olarak, Yükleme ise o Öznenin dışında, söz gelimi kafamda bulunan genel bir belirlenim olarak alınır ve sonra yine benim tarafımdan Özne ile bileştirilir ve böylelikle yargıda bulunulur. Gene de “*dir*” koşacı Öznenin Yüklemini bildirdiği için, bu dışsal, öznel *alta-alma* yine ortadan kaldırılır ve Yargı *nesnenin* kendisinin bir belirlenimi olarak alınır. — *Urteil/ Yargı* sözcüğünün Almanca’daki *kökenbilimsel* imlemi derindir ve Kavramın birliğini “İlk” olarak ve ayrımlaşmasını *köken*sel bölünme olarak anlatır ki, gerçekliği içindeki *Yargı* budur.

Soyut Yargı şu önermedir: “*Tekil Evrenseldir.*” Bunlar Özneyi ve Yükleme ilkin birbirlerine karşı olarak alan belirlenimlerdir, çünkü Kavramın kıpıları dolaysız belirlilikleri ya da ilk soyutlamaları içinde alınırlar. (“*Tikel Evrenseldir,*” ve “*Tekil Tikeldir*” önermeleri Yargının daha öte belirlenimine aittirler.) Her yargıda “*Tekil Evrenseldir,*” ya da daha belirli olarak, “*Özne Yüklemdir*” (örneğin “Tanrı saltuk Tindir”) gibi önermelerin bildirilmesi olgusunu mantık kitaplarında verili bulamamak

tuhaf bir gözlem yoksunluğu olarak görülmelidir. Hiç kuşkusuz Tekillik ve Evrensellik, Özne ve Yüklem gibi belirlenimler o denli de ayırırlar, ama her Yargının onları özdeş olarak bildirdiği gene de bütünüyle evrensel bir *olgu* olarak kalır. “Dir” koşacı Kavramın doğasından, dışlaşmasında kendi ile *özdeş* olmasından gelir; Tekil ve Evrensel *onun* kıpıları olarak öyle belirlenimlerdir ki yatılamazlar. Önceki derin-düşünce belirlenimleri *de* ilişkileri içinde birbirleri ile bağıntılıdır, ama bağlantıları yalnızca “*ıye olma*” dır [*Haben*], “*olma*” [*Sein*] değil, *özdeşlik* olarak *koyulmuş* *özdeşlik* ya da *evrensellik* değil. Yargı bu nedenle ilkin Kavramın gerçek *tikelliği*dir, çünkü Yargı onun *evrenselliğini* yitirmeksizin belirliliği ya da ayrımlaşmasıdır.

Ek. Yargı genellikle Kavramların, dahası değişik türlerdeki Kavramların birleştirilmesi olarak görülür. Bu anlayışta yatan doğru yan Kavramın hiç kuşkusuz Yargının ön-gereğini ya da varsayımını oluşturmaya ve Yargıda ayrım biçiminde ortaya çıkmasıdır; buna karşı, Kavramların türdeşsizliğinden söz etmek yanlıştır, çünkü Kavram olarak Kavram, somut olmasına karşın, gene de ötsel olarak *tek* Kavramdır, ve kapsadığı kıpılar onun değişik türleri olarak görülmemelidir. Ve Yargının değişik yanlarının bir *birleşmesinden* söz etmek de eşit ölçüde yanlış olacaktır, çünkü bir birleşme söz konusu olduğu zaman, birleşenler ayrıca birleşme olmaksızın kendi başlarına bulunuyor olarak ta düşünülürler. Bu dışsal anlayış yargının yüklemine bir özneye bir *yüklenmesi* ile ortaya çıktığı söylendiği zaman kendini daha belirli olarak gösterir. Özne burada dışarıda kendi için kalıcı ve yüklem ise kafamızda bulunan birşey değerini taşır. Ama böyle bir yaklaşım gene de “*dir*” koşacı ile çelişir. “Bu gül kırmızı *dir*,” ya da “Bu resim güzel *dir*” dediğimiz zaman, bununla anlatılan şey güle kırmızılığı ya da resme güzelliği dışardan yükleyen *biz* olduğumuz değil, tersine bunların nesnelerin kendi öz belirlenimleri olduklarıdır. Biçimsel mantıktaki sıradan Yargı anlayışının daha öte bir eksikliği de ona göre genel olarak Yargının salt olumsal birşey olarak görünmesi ve Kavramdan Yargıya ilerleyişin tanıtlanmamasıdır. Oysa genel olarak Kavram anlayışın sandığı gibi süreçsiz olarak kendi içinde duran birşey değildir; tersine, sonsuz biçim olarak, sınırsızca etkindir, bir bakıma tüm dirimsellik için *punctum saliens* ve böylece kendini kendisinden ayırdedendir. Kavramın kıpılarının ayrımında kendi öz etkinliği yoluyla ortaya çıkan bu bölünüş *Yargı*dır, ve buna göre imlemi Kavramın *tikelleşmesi* olarak anlaşılmalıdır. Hiç kuşkusuz Kavram *hendinde* daha şimdiden tikel olandır, ama genel olarak Kavramda tikel henüz *koyulmuş* değil ama evrensel ile saydam bir birlik içindedir. Böylece örneğin, yukarıda (§ 160, Ek) belirtildiği gibi, bir bitkinin tohumu kök, gövde, yapraklar vb. gibi tikelleri daha şimdiden kapsar; ama bu tikeller ilkin salt *hendilerinde* bulunur ve ilkin tohum açıldığı zaman ortaya koyulurlar. Bu açılma bitkinin

Yargısı olarak görülmelidir. Bu örnek ne Kavramın ne de Yargının yalnızca bizim kafamızda bulunmadığını ve yalnızca bizim tarafımızdan oluşturulmadığını belirtmeye de yarayabilir. Kavram şeylerin kendilerine içkin olandır ve şeyler ne iseler Kavram yoluyla öyledirler, ve böylece bir nesneyi kavramak onun Kavramının bilincine varmaktır. Buradan bir nesnenin yargılanmasına geçsek, nesneye şu ya da bu yüklemi yükleyen bizim öznel edimimiz değildir, tersine nesneyi kendi Kavramı yoluyla koyulan belirlilik içinde görürüz.

§ 167

Yargı çoğunlukla yalnızca özbilinçli düşüncede bulunan bir işlem ve biçim olarak öznel anlamda alınır. Ama bu ayrımın mantıksalın alanında hiçbir yeri yoktur ve orada Yargı bütünüyle evrensel olarak alınır: *Tüm şeyler birer yargıdır*, — e.d. kendi içlerinde bir evrensellik ya da iç doğa olan tekilerdirler, ya da tekilleşmiş bir evrenseldirler; evrensellik ve tekilik onlarda birbirlerinden ayrılır, ama aynı zamanda özdeştir.

Yargının salt öznel olması gereken o anlamı — sanki *ben* bir özneye bir yüklem *yüklüyormuşum* gibi — yargının kesinlikle nesnel anlatımı ile çelişir: “Gül kırmızıdır,” “Altın metaldir,” vb.; onlara ilkin birşey yükleyen *ben* değilimdir. — Yargılar önermelerden ayırdedilmelidir; bu sonuncular özneye ilişkin bir belirlenim kapsarlar ki, bu onunla bir evrensellik ilişkisi içinde durmaz, — bir durum, tekil bir eylem, ve benzerleri. “Sezar filan tarihte Roma’da doğdu, Gal’de on yıl savaştı, Rubikon’un üzerinden geçti” vb. anlatımları önermelerdir, yargılar değil. Yine, “*Dün gece iyi uyudum*,” ya da, “*Silahla selam dur!*” türündeki önermelerin yargı biçimine çevrilebilir olduklarını söylemenin hiçbir anlamı yoktur. “Bir araba geçiyor” bildirimi bir yargı, ve dahası öznel bir yargı olabilir, ama eğer devinenin bir araba mı olduğu, ya da gözlemde bulunduğumuz duruş noktasının değil de nesnenin mi devindiği konusunda bir ikircim varsa; henüz yeterince belirli olmayan bir tasarım için belirlenim bulma gibi bir sorun varsa.

§ 168

Yargının duruş noktası *sonluluktur*, ve bu duruş noktasından şeylerin *sonluluğu* birer Yargı olmalarından, belirli-varlık ve evrensel doğalarının (beden ve ruhlarının) birleşmiş olmasına karşın (yoksa şeyler olmazdı), gene de bu kıpıların şimdiden ayrı olmaları gibi genel olarak da ayrılabilir olmalarından oluşur.

§ 169

“*Tekil Evrenseldir*” soyut yargısında özne kendi ile olumsuz bağıntı içinde dolaysızca *somut* olan, ama buna karşı yüklem ise *soyut*, belirsiz, *evrensel* olandır. Ama ikisi “*dır*” yoluyla biraraya bağlandıkları için, evrenselliği içindeki yüklem öznenin belirliliğini de kapsıyor olmalıdır, böylece *tikelliktir* ve bu ise özne ve yüklem *koyulmuş özdeşliğidir*; ve böylelikle bu biçim-ayrımına karşı ilgisiz birşey olarak *içeriktir*.

Özne kesin belirlilik ve içeriğini ilkin yüklemde bulur; kendi için özne bu nedenle salt bir tasarım ya da boş bir addır. “*Tanrı en olgusaldır*” vb., ya da “*Saltık kendine özdeştir*” vb. gibi yargılarda *Tanrı*, *Saltık* salt boş birer addırlar; öznenin ne *olduğu* ilkin yüklemde söylenir. Öznenin somut birşey olarak başka bakımlardan ne olabileceği *bu* yargıyı ilgilendirmez. (bkz. § 31).

Ek. Dense ki: “Özne kendisine ilişkin olarak birşey söylenilen ve yüklem ise söylenendir,” bu oldukça basmakalıp bir birşeydir ve bu yolla bu ikisi arasındaki ayrım konusunda daha yakın hiçbirşey öğrenilmiş olmaz. Özne, düşüncesi açısından, ilkin tekil olan ve yüklem ise evrensel olandır. Yargının daha öte gelişiminde öznenin yalnızca dolaysız tekil ve yüklem ise yalnızca soyut evrensel olarak kalmadıkları ortaya çıkar; özne hemen ayrıca *tikelin* ve *evrenselin*, ve yüklem ise *tikelin* ve *tekilin* imlemlerini kazanır. Yargının iki yanının imlemlerindeki bu alması özne ve yüklem her iki adlandırmasının altında yatan şeydir.

§ 170

Özne ve Yüklem belirliliklerine daha yakından bakarsak, *Özne*, kendi kendisi ile olumsuz bağıntı olarak (§ 163, 166 Not), temelde yatan dayanaktır ki *Yüklem* kalıcılığını onda bulur ve *düşünseldir* (Özneye *ilintilidir*); ve *Özne* genel olarak ve *dolaysızca* somut olduğu için, *Yüklem* belirli içeriği Öznenin *birçok* belirliliğinden salt *birdir* ve *Özne* *Yüklem*den daha varsıl ve daha geniştir.

Evrik olarak, *Yüklem* bir evrensel olarak kendi için kalıcı ve ilgisizdir — bu *Özne* ister olsun, isterse olmasın; Öznenin ötesine geçer, onu kendi *altına alır* ve kendi yanından Öznenin daha geniştir. Yalnızca *Yüklem*in *belirli içeriği* (önceki §) ikisinin özdeşliğini oluşturur.

§ 171

Özne, *Yüklem* ve belirli içerik ya da özdeşlik ilkin Yargıda bağınıtlarında bile *ayrı* ve birbirleri dışında *koyulurlar*. Ama *kendilerinde*, e.d. Kavrama göre, *özdeşirler*, çünkü Öznenin somut bütün-

lûgü herhangi bir belirsiz çokluluk değil ama yalnızca *tekillik* olmak, bir özdeşlik içindeki tikel ve evrensel olmaktır — ve tam bu birlik Yüklemdir (§ 170). — Dahası, koşaçta Özne ve Yüklemin *özdeşliği* hiç kuşkusuz *koyulmuştur*, ama ilkin salt soyut “*dir*” olarak. Bu *özdeşlik* ile uyum içinde Özne Yüklemin belirleniminde de *koyulur*, bu yolla Yüklemin Öznenin belirlenimini de kazanır ve koşaç kendini *doldurur*. Bu ise içerikli koşaç yoluyla Yargının *Tasıma sürekli-belirlenışidir*. İlk olarak Yargıdadır ki bu sürekli-belirlenış, başlangıçtaki soyut, *duyusal evrenselliğin tümlüğe, cinse ve türe* ve gelişmiş *Kavram-evrenselliğine* belirlenışı yer alır.

Yargının bu sürekli-belirlenmesinin bilgisidir ki genellikle Yargı *türleri* olarak belirtilen şeyde bir *anlam* ve bir *bağlam* bulmaya götürür. Bu olağan sıralama edimi bütünüyle olumsal olarak görünmesinin yanısıra gereksizdir ve giderek ayrımları bildirmesinde bir tür kabalık ve karışıklık bile gösterir; olumlu, kesin, önesürümlü Yargılar arasındaki ayrımlar ya bütünüyle havadan kapılır, ya da belirsiz bırakılır. Oysa değişik Yargılar zorunlu olarak birbirlerini izlemeli ve Kavramın bir *sürekli-belirlenışı* olarak görülmelidir, çünkü Yargının kendisi *belirli* Kavramdan başka birşey değildir.

Önceki *Varlık* ve *Öz* alanları ile bağını içinde bakıldığında, *belirli Kavramlar* Yargılar olarak bu alanların birer yeniden-üretilişidirler, ama Kavramın yalın bağınısı içinde koyulmuş olarak.

Ek. Değişik Yargı türleri yalnızca görgül bir türülük oluşturmazlar, tersine, düşünce yoluyla belirlenmiş bir bütünlük olarak anlaşılmalıdırlar, ve ilk olarak bu gereksinimi vurgulamış olması Kant’ın büyük yararları arasında sayılmalıdır. Yargıların Kant tarafından ortaya sürüldüğü biçimiyle onun kategoriler-tablosunun şemasına göre nitelik, nicelik, ilişki ve kiplik yargıları olarak bölümlenışı bir yandan bu kategoriler şemasının salt biçimsel olarak uygulanmış olması nedeniyle ve öte yandan içeriklerinden ötürü doyurucu olarak görülemez. Ama gene de bu bölümlenmenin temelinde değişik Yargı türlerini belirleyen mantuksal İdeanın kendisinin evrensel biçimleri olduğu olgusunun gerçek bir sezgisi yatar. Buna göre ilkin Varlık, Öz ve Kavram basamaklarına karşılık düşen üç ana Yargı türü elde ederiz. Bu ana türlerden ikincisi ayrım basamağı olarak Özün ırası ile uyum içinde yine kendi içinde kendini ikileyecektir. Yargıların bu dizgeselleştirilmesinin iç zeminini bize gösteren olgu şudur. Kavram Varlık ve Özün düşünsel [*ideel*] birliği olduğu için, Kavramın Yargıda ortaya çıkan açınının da ilk olarak bu iki basamağı Kavrama uygun bir dönüşümde yeniden-üretmesi gerekir, ve bu arada Kavramın kendisi kendini gerçek Yargı olarak belirlediğini gösterir. — Değişik Yargı türleri birbirleri yanında eşit değerlerle durmazlar; tersine, onları bir

basamaklar dizisi oluşturuyor olarak görmek gerekir ve bu basamakların ayrımı yüklemelerin mantıksal imlemlerine dayanır. Bu olgu sıradan bilinçte bile bulunur ve buna göre örneğin yalnızca “Bu duvar yeşildir,” “Bu soba sıcaktır” vb. gibi yargıları oluşturma alışkanlığında olan birine düşünmeksizin salt çok küçük bir yargı yetisi yüklenirken, öte yandan yargılarında belli bir sanat yapıtının güzel olup olmadığı, bir eylemin iyi olup olmadığı vb. gibi noktaların önem kazandığı birinde gerçek bir yargılama gücünün bulunduğu söylenir. Sözü edilen ilk yargı türünde içerik salt soyut bir nitelik oluşturur ki bulunuşunu dolaysız algı yoluyla yeterli bir biçimde saptamak olanaklıdır; buna karşı bir sanat yapıtı üzerine onun güzel olduğu, ya da bir eyleme ilişkin olarak iyi olduğu söylendiği zaman, söz konusu nesneler olmaları gerekenle, e.d. Kavramları ile karşılaştırılırlar.

α. Nitel Yargı

§ 172

Dolaysız Yargı *belirli-Varlığın yargısıdır*; özne yüklemi olarak öyle bir evrenselliğe koyulur ki, dolaysız (böylece duyusal) bir nitelik-tir. (1) *Olumlu Yargı*: Tekil bir Tikeldir. Ama, Tekil bir Tikel *değildir*; ya da daha tam olarak, böyle tekil bir nitelik öznenin somut doğasına karşılık düşmez — (2) *Olumsuz Yargı*.

“Gül kırmızıdır,” ya da “kırmızı değildir” gibi nitel bir Yargının gerçeklik kapsayabilmesi özsel bir mantıksal önyargıdır. Bunlar *doğru* olabilirler —, algının, sonlu tasarımı ve düşünmenin sınırlı çemberi içersinde; bu içerik üzerine bağımlıdır, ve içerik de benzer olarak sonludur, kendi başına gerçek olmayan bir içeriktir. Ama gerçeklik yalnızca biçim üzerine, e.d. ortaya koyulan Kavram ve ona karşılık düşen olgusalılık üzerine dayanır; ama böyle gerçeklik nitel Yargıda bulunmaz.

Ek. Doğruluk ve Gerçeklik gündelik yaşamda çoğu kez eş anlamlı olarak kullanılır ve buna göre sık sık yalnızca doğruluğun söz konusu olduğu yerde bir içeriğin gerçekliğinden söz edilir. Doğruluk genel olarak yalnızca tasarımlarımızın içerikleri ile biçimsel bağdaşmalarını ilgilendirir, bu içerik nasıl oluşmuş olursa olsun. Buna karşı gerçeklik ise nesnenin kendi kendisi ile, e.d. Kavramı ile bağdaşmasından oluşur. Bir insanın hasta olması ya da birinin hırsızlık yapmış olması hiç kuşkusuz doğru olabilir; ama böyle bir içerik gerçek değildir, çünkü hasta bir beden beden Kavramı ile bağdaşma içinde değildir, ve benzer olarak hırsızlık öyle bir eylemdir ki insan edimi Kavramı ile bağdaşmaz. Bu örneklerden görülür ki, dolaysız tekil birşeye soyut bir nitelik yükleyen dolaysız bir yargı, ne denli doğru olsa da, gene de hiçbir gerçeklik kapsamaya-bilir, çünkü onda özne ve yüklem birbirleri ile olgusalılık ve Kavram ilişkisi

içinde durmazlar. — Dahası, Dolaysız Yargının gerçek olmaması biçim ve içeriğinin birbirleri ile bağdaşmamalarından oluşur. “Bu gül kırmızıdır” dediğimiz zaman, “*dir*” koşacında özne ve yüklem birbirleri ile bağdaşmaları olgusu imlenir. Ama gül somut birşey olarak yalnızca kırmızı değildir, tersine ayrıca kokuludur, belirli bir biçimi ve daha başka pek çok belirlenimi vardır ki “*kırmızı*” yüklemine kapsanmazlar. Öte yandan bu yüklem, soyut bir evrensel olarak, yalnızca bu özneye özgü değildir. Daha başka çiçekler ve genel olarak başka nesneler de vardır ki eşit ölçüde kırmızıdır. Özne ve yüklem Dolaysız Yargıda birbirlerine bir bakıma yalnızca *bir* noktada değer, ama örtüşmezler. Kavramın Yargısı ile durum değişir. “Bu eylem iyidir” dediğimiz zaman, bu Kavramın bir Yargısıdır. Hemen görüldüğü gibi, burada özne ve yüklem arasında Dolaysız Yargıda olduğu gibi gevşek ve dıssal bir ilişki yer almaz. Dolaysız Yargıda yüklem özneye ait olabilen ya da olmayabilen herhangi bir soyut nitelikten oluşurken, buna karşı Kavramın Yargısında yüklem bir bakıma öznenin ruhudur ki, onunla özne, bu ruhun bedeni olarak, baştan sona belirlenir.

§ 173

İlk olumsuzlama olarak bu olumsuzlamada henüz öznenin yüklem ile *bağıntısı* sürer. Yüklem bu yolla görelî olarak evrensel-dir ki, *belirliliği* yalnızca olumsuzlanmıştır; (“Gül kırmızı *değildir*” anlatımı gülün gene de henüz renkli olduğunu imler, — ilk olarak bir başka renk taşıdığını, ama bu da yine salt olumlu bir Yargı olacaktır). Ama Tekil bir Evrensel *değildir*. Böylece (3) Yargı kendi içinde bölünür: aa) boş *özdeş* bağıntı: Tekil Tekildir, — *Özdeş* Yargı; bb) kendi içinde özne ve nesnenin tam bağdaşmazlığını sunan *sonsuz* denilen Yargı.

Bu sonuncuya örnekler: “Anlık bir fil *değildir*,” “Bir aslan bir masa *değildir*,” vb. — Önergeler ki doğru ama saçmadırlar, tıpkı şu özdeş önergeler gibi: “Bir aslan bir aslandır,” “Anlık anlıktır.” Bu önergeler hiç kuşkusuz dolaysız, nitel denilen Yargının gerçekliğidirler, ama genel olarak yargı olmaları söz konusu değildir ve ancak öznel bir düşüncede bulunabilirler, çünkü orada gerçek-olmayan bir soyutlama bile bir dayanak bulabilir. — Nesnel olarak görüldüklerinde, bu tür yargılar *varolan şeylerin* ya da *duyusal şeylerin* doğalarını, daha açık bir deyişle, *boş* bir özdeşliğe ve *dolu* bir bağıntıya bölünmüşlüklerini anlatırlar ki bu gene de *bağıntılı olanların nitel başlıkları*, tam bağdaşmazlıklarıdır.

Ek. Olumsuz-sonsuz Yargıdan, ki özne ve nesne arasında hiçbir bağıntıya yer vermez, biçimsel mantıkta genellikle saçma bir merak olarak söz edilir. Ama gerçekte bu sonsuz Yargı gene de yalnızca öznel düşüncenin olumsal bir biçimi olarak görülmemelidir; tersine, kendini önceki Dolaysız Yargıların (olumlu

ve yalın olumsuz) en yakın eytişimsel sonuçları olarak ortaya koyar ve böylece bunların sonluluk ve gerçeksizliklerini kesin olarak açığa çıkarır. Suç olumsuz-sonsuz Yargının nesnel bir örneği olarak görülebilir. Suç işleyen biri, daha tam olarak diyelim ki bir hırsız, yurttaşlık haklarıyla ilgili dava durumunda olduğu gibi yalnızca bir başkasının bu belirli şey üzerindeki tikel hakkını değil, ama onun genel olarak hakkını olumsuzlar ve bu nedenle yalnızca çalmış olduğu şeyi geri vermeye zorlanmayıp tersine daha öte cezalandırılır, çünkü hak olarak hakkı, e.d. genelde hakkı çiğnemiştir. Öte yandan, yurttaşlık hakları davası yalın-olumsuz Yargının bir örneğidir, çünkü onda yalnızca herhangi bir tikel hak olumsuzlanır ve böylece genel olarak hak tanınır. Yine, “Bu çiçek kırmızı değildir” gibi olumsuz Yargı açısından da durum eşit ölçüde böyledir ve bu yargıda çiçekte olumsuzlanan yalnızca bu tikel renktir, genelde renk değil, çünkü bu çiçek mavi, sarı ya da başka bir renk olabilir. Benzer olarak ölüm de, bir yalın-olumsuz yargı olan hastalıktan ayrımı içinde, olumsuz-sonsuz Yargıdır. Hastalıkta yalnızca şu ya da bu tikel yaşam-işlevi durur ya da olumsuzlanır; buna karşı ölümde, genellikle dendiği gibi, beden ve ruh ayrılır, e.d. özne ve yüklem bütünüyle birbirlerinin dışına düşerler.

β. Derin-Düşünce Yargısı

§ 174

Tekil olanın, yargıda tekil *olarak* (kendi içine yansımış olarak) koyulduğunda, öyle bir yüklemi vardır ki, onun karşısında özne, kendi ile bağıntılı olarak, aynı zamanda bir *başkası* olarak kahr. — *Varolusta* özne bundan böyle dolaysızca nitel değildir, tersine *bir başkası ile*, bir dış dünya ile *ilişki ve bağlantı* içindedir. *Evensellik* böylece bu göreliliğin imlemini kazanır. (Örneğin, yararlı, tehlikeli; ağırlık, asit, — ya da içgüdü vb.)

Ek. Derin-Düşüncenin Yargısı genel olarak nitel Yargıdan ayrıdır, çünkü yüklemi bundan böyle dolaysız, soyut bir nitelik değil, tersine öyle bir türdedir ki, özne onun yoluyla kendini başkası ile bağıntılı olarak tanıtlar. Örneğin, “Bu gül kırmızıdır” dediğimizde özneyi dolaysız tekilliği içinde ve başkası ile bağıntı olmaksızın görürüz; öte yandan “Bu bitki sağlığa yararlıdır” yargısında bulunursak, özneyi (bitkiyi) yüklemi (sağlığa yararlılık) yoluyla başkası ile (onunla iyileşen hastalık) bağıntı içinde duruyor olarak görürüz. “Bu cisim esnektir,” “Bu araç yararlıdır,” “Bu ceza caydırıcıdır” gibi yargılar için de aynı şey geçerlidir. Bu tür yargıların yüklemeleri genel olarak derin-düşünce belirlenimleridirler ki, onlar yoluyla öznenin dolaysız tekilliğinin ötesine geçilse de, henüz Kavramı verilmez. — Sıradan usamlama genel olarak başlıca bu yargı kipinde dolanıp durur. Ele alman nesne ne denli somutsa, derin-düşünceye o denli çok bakış açısı sunar, ama bunlarla nesnenin kendine özgü doğası, e.d. Kavramı, tüketilmiş olmaz.

§175

(1) Özne, tekil *olarak* tekil (*tekil* Yargıda), bir evrenseldir. (2) Bu bağıntıda tekilliğinin üzerine yükselir. Bu genişleme dışsal bir genişlemedir, öznel derin-düşüncedir, ve ilk olarak belirsiz *tikelliktir* (dolaysızca olumlu olduğu denli de olumsuz olan *tikel* Yargıda; — tekil kendi içinde bölünmüştür, bölümsel olarak kendi ile, ve bölümsel olarak başkası ile bağıntılanır). (3) Kimileri evrenseldir, böylece tikellik evrenselliğe genişler; ya da evrensellik, öznenin tekilliği yoluyla belirlenerek, *tümlüktür* (ortaklık, ya da *derin-düşüncenin* sıradan evrenselliği).

Ek. Özne *tekil* Yargıda evrensel birşey olarak belirlendiği için, böylelikle *bu* yalın tekellik olarak kendi ötesine geçer. “Bu bitki sağlığa yararlıdır” dediğimiz zaman burada yalnızca bu tekil bitkinin değil ama daha başka birçok bitkinin de sağlığa yararlı olduğu imlenir, ve bu ise *tikel* Yargıyı verir (“Kimi bitkiler sağlığa yararlıdır,” “Kimi insanlar buluşçudur” vb.). Tikellik yoluyla dolaysız tekil birşey bağımsızlığını yitirir ve başkası ile bağlantı içine girer. İnsan *bu* insan olarak yalnızca bu tekil insan değildir, tersine başka insanların yanısıra durur ve böylece çoktaki birdir. Tam bu nedenle kendi evrenseline aittir ve bu yolla yükseltilmiştir. Tikel Yargı olumlu olduğu denli de olumsuzdur. Salt kimi cisimler esnek ise, geri kalanlar esnek değildir. — Burada yine derin-düşünce yargısının üçüncü biçimine, tümlük Yargısına ilerleyiş yatar (“Tüm insanlar ölümlüdür; “Tüm metaller iletkenidir”). Tümlük çoğu kez evrenselliğin derin-düşünce tarafından saptanan ilk biçimdir. Tekiller burada temeli oluşturur, ve öznel edimimizdir ki onları biraraya getiririp “tüm” olarak belirler. Evrensel burada salt bir dış bağ olarak görünür ki, kendileri için kalıcı ve ona karşı ilgisiz olan tekileri kuşatır. Gerçekte evrensel gene de tekilin zemini ve toprağı, kökü ve tözüdür. Örneğin Caius’u, Titus’u, Sempronius’u ve bir kentin ya da ülkenin geri kalan insanlarını alırsak, tümünün de insan olmaları olgusu yalnızca onlara ortaklaşa birşey değil, tersine *evrenselleri*, *cinsleridir* ki, bu cinsleri olmaksızın tüm bu bireylerin kendileri varolmazlardı. Öte yandan o yüzeysel, salt sözde genellik açısından durum başka türlüüdür, çünkü bu gerçekte yalnızca tüm tekillere ait ve onlara ortaklaşa birşeydir. Belirtilmiştir ki, insanlar, hayvanlardan ayrı olarak, kulak memelerinin olması olgusunda birbirleri ile ortaklırlar. Ama açıktır ki, şu ya da bu insanın kulak memesinin olmaması onun varlığının başka yanlarını, karakterini, yeteneklerini vb. etkilemezken, buna karşı Caius’un bir insan olmaksızın gene de yürekli, bilgili vb. olabileceğini düşünmenin hiçbir anlamı olmayacaktır. Tekil insan tikellikte ne ise ancak herşeyden önce insan olarak insan ve genel olarak insan olduğu sürece odur, ve bu genellik yalnızca başka soyut niteliklerin ya da salt derin-düşünce belirlenimlerinin dışında ya da yanında duran birşey değildir, tersine tüm tikellere yayılır ve onları kendi içinde kapsar.

§ 176

Öznenin de aynı yolda bir evrensel olarak belirlenmesi yoluyla onun ve yüklemnin özdeşliği de böylelikle tıpkı yargı-belirleniminin kendisi gibi ilgisiz olarak *koyulur*. Öznenin olumsuz kendi içine-yansması ile özdeş evrensellik olarak *içeriğin* bu birliği yargı-bağıntısını *zorunlu* bir bağıntı yapar.

Ek. Derin-düşüncenin Tümlük Yargısından Zorunluk Yargısına ilerleyiş, şunları söylediğimiz ölçüde, daha şimdiden sıradan bilincimizde de bulunur: "Tümüne özgü olan cinse özgüdür ve bu nedenle zorunludur." *Tüm* bitkiler, *tüm* insanlar vb. dediğimiz zaman, bu "bitki," "insan" vb. [*die Pflanze, der Mensch* usw.] demekle aynıdır.

γ. Zorunluk Yargısı

§ 177

Ayrılığı içindeki içeriğin özdeşliğinin yargısı olarak Zorunluk Yargısı (1) yüklemde bir yandan *öznenin tözünü* ya da *doğasını*, *somut* evrenseli kapsar — *Cinsi*; öte yandan, bu evrensel o denli de olumsuz olarak belirliliği kendi içinde kapsadığı için, *dışlayıcı* özsel belirliliği, *Tünü* kapsar; — *kesin* Yargı.

(2) Tözselliklerine göre her iki yan bağımsız edimsellik şekli kazanır ki, bunların Özdeşlikleri salt *iç* özdeşliktir, böylelikle birinin edimselliği aynı zamanda *kendi* edimselliği değil, tersine *başkasının* varlığıdır; — *varsayımlı* Yargı.

(3) Kavramın bu dışlaşmasında aynı zamanda iç özdeşlik *koyulduğu* için, evrensel dışlayıcı tekilliği içinde kendi ile özdeş olan cinstir; iki yanı olarak bu evrenseli alan yargı — bir kez evrensel olarak, ikinci kez kendini dışlayan tikelleşmesinin çemberi olarak (ki bunun "*Ya — Ya da*" sı da tıpkı "*Hem — Hem de*" si gibi cinstir) — *ayrık* Yargıdır. İlk cins olarak ve şimdi ayrıca türünün çevresi olarak evrensellik böylelikle bütünlük olarak belirlenir ve *koyulur*.

Ek. Kesin Yargı ("*Altın metaldir,*" "*Gül bir bitkidir*") *dolaysız* zorunluk Yargısıdır ve Öz alanında tözel ilişkiye karşılık düşer. Tüm şeyler birer kesin Yargıdır, e.d. sağlam ve değişmez temellerini oluşturan tözel doğaları vardır. İlk şeyleri cinslerinin bakış açısı altında ve bunlar tarafından zorunlukla belirlenmiş olarak gördüğümüz zamandır ki yargı gerçek bir yargı olmaya başlar. "*Altın değerlidir*" ve "*Altın metaldir*" gibi yargılar aynı düzeyde duran yargılar olarak görülürse, bu mantıksal eğitimdeki bir eksikliği ele verir. Altının değerli olması onun bizim eğilim ve gereksinimlerimizle, elde edilmesinin pahası vb. ile dışsal bir bağıntısını ilgilendirir, ve altın bu dışsal bağıntı değiştiği

ya da ortadan kaldırıldığı zaman bile altın olmayı sürdürür. Buna karşı metallik altının tözsel doğasını oluşturur ki bu olmaksızın altın, onda olan ya da ona ilişkin olarak bildirilen herşey ile, kalıcılığını sürdürmez. Yine, “Caius bir insandır” dediğimiz zaman da aynı şey söz konusudur, ve bununla anlattığımız şey onun olabileceği başka herşeyin ancak onun tözsel doğası ile, bir insan olması ile bağdaşıyor olduğu ölçüde değer ve imlem taşıdığıdır. — Bununla birlikte, kesin Yargı bile onda tikellik kıpısına henüz hakkının verilmemesi ölçüsünde eksiktir. Böylece örneğin altın hiç kuşkusuz metaldir; ama gümüş, bakır, demir vb. de benzer olarak metaldir, ve genelde metallik kendi türünün tikelliklerine karşı ilgisiz olarak davranır. Burada kesin Yargıdan *varsayım*lı Yargıya ilerleyiş yatar. Bu sonuncusu şu formülde anlatılabilir: *A* varsa *B* vardır. Burada daha önce tözsellik ilişkisinden nedensellik ilişkisine geçişte gördüğümüz aynı ilerlemeyi buluruz. Varsayımli Yargıda içeriğin belirliliği dolaylı olarak, başkasına bağımlı olarak görünür, ve bu sözcüğün tam anlamıyla neden ve etki ilişkisidir. Varsayımli Yargının anlamını genel olarak vermek için diyebiliriz ki, onunla evrensel tikelleşmesi içinde koyulur. Ve böylece önümüze zorunluk Yargısının üçüncü biçimi olarak *ayrık* Yargı gelir. *A* ya *B* ya *C* ya da *D*’dir; şiirsel sanat yapıtı ya epik ya lirik ya da dramatiktir; renk ya sarı ya mavi ya da kırmızıdır vb. Ayrık Yargının iki yanı özdeştir; cins kendi türünün bütünlüğüdür, ve türün bütünlüğü cinstir. Evrensel ve tikelin bu birliği Kavramdır, ve bundan böyle yargının içeriği Kavram tarafından oluşturulacaktır.

8. Kavramın Yargısı

§ 178

Kavramın Yargısı Kavramı, yalın biçimdeki bütünlüğü, tam belirliliği ile evrenseli içeriği olarak alır. Özne (1) ilk olarak tekil birşeydir ki yüklemi olarak tikel belirli-varlığın kendi evrenseli üzerine *yansım*asını alır, — bu iki belirlenimin bağdaşmaları ya da bağdaşmamaları; iyi, gerçek, doğru vb. — *önesürümlü* Yargı. Gündelik yaşamda bile ilkin bir nesnenin, bir eylemin vb. iyi ya da kötü, gerçek, güzel vb. olup olmadığını bildiren yargılara yargı denir; yalnızca “Bu gül kırmızıdır,” “Bu resim kırmızı, yeşil, tozludur” vb. gibi olumlu ya da olumsuz yargılarda bulunmayı bilen birine ise hiçbir zaman bir yargı-gücü yüklenmez.

Kendi başına “geçerli olması gerek” biçimindeki isteminin toplumda uygunsuz görülerek geri çevrilmiş olmasına karşın, dolaysız bilme ve inanç ilkesi yoluyla önesürümlü Yargı giderek felsefede bile biricik ve özsel öğreti biçimi yapılmıştır. Bu ilkeyi ileri süren sözde felsefi çalışmalarda us, bilgi,

düşünce vb. üzerine yüzlerce ve yüzlerce *inanca* okunabilir ki, bundan böyle dıssal yetke pek geçerli olmadığı için, bir ve aynı şeyin sayısız yinelenişi yoluyla kendilerini inandırıcı kılmaya çalışırlar.

§ 179

Önesürümlü Yargı ilkin dolaysız olan öznesinde tikel ve evrenselin yüklemde anlatılan bağıntısını kapsamaz. Bu yargı buna göre salt bir *öznel* tikelliktir, ve karşısında eşit hakla ya da daha doğrusu eşit haksızlıkla karşıt *inanca* durur; öyleyse (2) hemen yalnızca bir *belkili* Yargıdır. Ama (3) nesnel tikellik *özneye* *koyulduğu* ve özelliği belirli-varlığının yapısı olarak alındığı zaman, özne şimdi o nesnel tikelliğin kendi yapısı ile, e.d. cinsi ile bağıntısını, böylece yüklem içerliğini oluşturanı (önceki §) anlatır (*bu* — dolaysız tekilik — *ev* — cins —, *şu ya da bu yapıda* olmakla — tikellik —, iyi ya da kötüdür) — *tanıtlı* Yargı. — *Tüm şeyler tikel bir yapıdaki tekil bir edimsellikte birer cinstirler* (belirlenimleri ve ereklere); ve sonlulukları tikellerinin evrensele uygun olabilmesi ya da olamamasıdır.

§ 180

Bu yolda özne ve nesnenin her birinin kendisi bütün yargıdır. Öznenin dolaysız yapısı kendini ilk olarak edimsel olanın tekiliği ve evrenselliği arasındaki *dolaylılık zemini* olarak, yargının zemini olarak gösterir. Gerçekte ortaya koyulmuş olan şey Kavramın kendisi olarak özne ve yüklem birliğidir; Kavram boş "*dir*" in, koşacın doldurulmasıdır, ve kıpıları aynı zamanda özne ve yüklem olarak ayrılaştıkları için, Kavram, birlikleri olarak, onları dolaylı kılan bağıntı olarak koyulmuştur, — *Tasım*.

c. Tasım

§ 181

Tasım Kavram ve Yargının birliğidir; — yalın özdeşlik olarak Kavramdır ki, yargının biçim-ayrımları ona geri dönmüştür; ve Yargıdır, çünkü aynı zamanda olgusalılıkta, e.d. belirlenimlerinin ayrımı içinde koyulmuştur. Tasım *ussal* olandır ve *ussal* olan *herşeydir*.

Tasım oldukça genel bir yolda *ussalın biçimi* olarak sunulur, ama gene de öznel bir biçim olarak, ve onunla bir başka *ussal* içerik, örneğin *ussal* bir ilke, *ussal* bir eylem, düşünce vb. arasında herhangi bir bağlantı gösterilmeksizin. Sık sık *Ustan* söz

edilip üzerine pek çok şey söylendiğini ve ona başvurulduğunu görürüz, ama bu gene de *belirliliği*, ne olduğu bildirilmeksizin, en azından Tasım ile ilgisi üzerine hiçbir şey düşünülmeksizin yapılır. Gerçekte *biçimsel Tasım* ussaldır, ama öylesine usdışı bir yolda ki, ussal bir içerikle hiçbir ilgisi yoktur. Ama böyle bir içerik ancak *düşünceyi* us yapan bir belirlilik yoluyla ussal olabileceği için, ancak biçim yoluyla öyle olabilir, ve bu biçim Tasımdır. — Ama Tasım *koyulmuş*, (ilkın biçimsel-) *olgusal* Kavramdan başka birşey değildir — önceki paragrafın anlattığı gibi. Tasım bu nedenle *gerçek herşeyin özsel zeminidir*; ve *Salıgın tanımlı* bundan böyle onun Tasım olduğu biçimindedir, ya da, bu belirlenimi önerme olarak anlatsak: “*Herşey bir Tasımdır.*” Herşey Kavramdır, ve Kavramın belirli-varlığı kıpıların ayrışmasıdır, öyle ki *evrensel* doğası kendine *tikellik* yoluyla dışsal olgusalılık verir ve böylelikle, ve olumsuz kendi-içine-yansıma olarak, kendini *tekil* birşey yapar. — Ya da, evrik olarak, edimsel olan *tekil* birşeydir ki, *tikellik* yoluyla kendini *evrenselliğe* yükseltir ve kendi ile özdeş yapar. — Edimsel olan birdir, ama o denli de Kavram-kıpıların birbirlerinden ayrılmalıdır; ve Tasım ise kıpıların dolaylılığının döngüsüdür ki bu yolla kendini bir olarak koyar.

Ek. Kavram ve Yargı gibi genellikle Tasım da yalnızca öznel düşüncemizin bir biçimi olarak görülür ve buna göre Tasım yargının temellendirilmesidir denir. Yargı hiç kuşkusuz her durumda Tasımı gösterir, ama bu ilerlemeyi ortaya çıkaranın yalnızca bizim öznel edimimiz olduğunu düşünmek yanlış olacaktır; tersine, kendini Tasım olarak koyan ve bunda Kavramın birliğine geri dönen Yargının kendisidir. Daha yakından alındığında, Tasıma geçişi oluşturan kıpı tanıtlı Yargıdır. Tanıtlı Yargıda önümüzde tekil birşey durur ki, yapısal doğası yoluyla kendini evrenseli ile, e.d. Kavramı ile bağtılar. Tikel burada tekil ve evrensel arasındaki dolaylı kılıcı orta terim olarak görünür, ve bu ise Tasımın temel-biçimidir ki, daha öte gelişimi, biçimsel olarak anlaşıldığında, tekilin ve evrenselin de bu orta konumu üstlenmelerinden oluşur — bir konum ki, öznellikten nesnellığe geçişin ortaya çıkışını sağlar.

§ 182

Dolaysız Tasım Kavram-belirlenimlerinin soyut olarak birbirlerine karşı yalnızca dışsal ilişki içinde durmalarıdır, öyle ki iki uç tekellik ve evrensellik iken, Kavram ise ikisini biraraya bağlayan orta terim olarak aynı yolda salt soyut tikelliktir. Böylelikle uçlar tıpkı orta terimlerine olduğu gibi birbirlerine karşı da *ilgisiz ve kendileri için* kalıcı olarak koyulurlar. Bu tasım böylece Kavramsız olarak ussal

olandır, — biçimsel *Anlak-Tasımı*. — Bunda özne bir *başka* belirlilik ile bağlanır; ya da evrensel bu dolaylılık yoluyla ona *dışsal* bir özneyi altına alır. Buna karşı, ussal Tasım öznenin dolaylılık yoluyla *kendini kendi kendisi ile bağlamasıdır*. İlkin bu yolla özne olur, ya da özne ilkin kendinde Us-Tasımıdır.

Aşağıdaki irdelemede Anlak-Tasımı olağan, tanıdık anlamına göre öznel kipi içinde anlatılacaktır — böyle tasımları *biz* yapıyoruz dendiği zaman olduğu gibi. Gerçekte bu *salt öznel* bir tasımlamadır; ama o denli de nesnel bir anlam taşır; çünkü yalnızca şeylerin *sonluluklarını* anlatır, ama biçimin burada eriştiği belirli kipte. Sonlu şeylerde şeylik olarak öznellik onların özelliklerinden, tikelliklerinden ayrılabilir, ama evrenselliklerinden de ayrılabilir — hem bu evrensellik şeyin yalın niteliği ve başka şeylerle dışsal bağlantısı olduğu zaman hem de onun cinsi ve Kavramı olduğu zaman.

Ek. Ussalın biçimi olarak yukarıda sözü edilen Tasım anlayışıyla uyum içinde, Usun kendisi tasımlama yetisi olarak, buna karşı Anlak ise Kavramları oluşturma yetisi olarak tanımlanmıştır. Burada temelde yatan yüzeysel Tin tasarımına bakılmaksızın — ki onu birbirleri ile yanyana varolan güçlerin ya da yetilerin salt bir toplamı olarak görür —, Anlağın Kavram ile ve Usun Tasım ile bu bağlanışı üzerine belirtmek gerek ki, Kavramı yalnızca anlak-belirlenimi olarak görmek tıpkı Tasımı doğrudan doğruya ussal olarak görmek denli anlamsızdır. Çünkü, bir yandan biçimsel mantık bağlamında tasım öğretisinde ele alınan şey gerçekte çoğu kez yalın anlak-tasımından başka birşey değildir ve ussalın biçimi olarak, üstelik bütünüyle ussal olan olarak geçerli olma onuru hiçbir biçimde ona düşmez; öte yandan, Kavramı olarak Kavram yalnızca anlak biçimi olmaktan öylesine uzaktır ki, tersine onu bu noktaya indirgeyenin kendisi soyutlamacı anlaktan başkası değildir. Buna göre genellikle salt anlak-kavramlarının ve us-Kavramlarının birbirlerinden ayırdedilmelerine karşın, bu gene de sanki iki tür Kavram *varmış* gibi anlaşılmamalıdır; tersine, yalnızca olumsuz ve soyut Kavram biçiminde durup kalmak gibi, onu gerçek doğası ile uyum içinde aynı zamanda olumlu ve somut birşey olarak görmek de *bizim* edimimizdir. Böylece örneğin salt bir anlak-kavramı olarak özgürlük zorunluğun soyut karşısavı olarak görülürken, buna karşı gerçek ve ussal özgürlük Kavramı zorunluğu ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsar. Yine, Deizm diye bilinen görüşün ortaya sürdüğü Tanrı tanımları yalnızca anlak düzeyindeki Tanrı kavramlarıdır; buna karşı Tanrıyı üçlülük olarak bilen Hristiyan dini ussal Tanrı Kavramını kapsar.

α. Nitel Tasım

§ 183

İlk tasım *belirli-varlığın Tasımı*, ya da *nitel Tasım*dır — önceki paragrafta bildirildiği gibi. (1) Te—Ti—E, e.d. tekil olarak bir özne *bir nitelik* yoluyla bir *evrensel belirlilik ile birleştirilir*.

Öznenin (*terminus minor*) tekillikten daha öte belirlenimlerinin de olması, tıpkı öteki ucun da (tasım vargısının yüklemi, *terminus major*) salt bir evrensel olmaktan daha öte belirlenmiş olması gibi, burada göz önüne alınmaz; burada ilgi yalnızca bu terimlerin bir Tasım oluşturmalarını sağlayan biçimlere yöneliktir.

Ek. Belirli-varlığın Tasımı salt bir anlak-tasımıdır, ve hiç kuşkusuz burada tekillik, tikellik ve evrenselliğin birbirlerine karşı bütünüyle soyut olarak duruyor olmaları ölçüsünde. Böylece bu tasım Kavramın kendini dışlaştırmasının en yüksek noktasıdır. Burada önümüzde özne olarak dolaysız tekil birşey durur; sonra bu öznde herhangi bir tikel yan, bir özellik seçilir ve bunun aracılığıyla tekil olan kendini bir evrensel olarak tanıtlar. Böylece örneğin “Bu gül kırmızıdır; kırmızı bir renktir, öyleyse bu gül renkli birşeydir” deriz. Başlıca bu tasım şeklidir ki sıradan mantıkta genel ilgi konusunu oluşturur. Bir zamanlar tasım tüm bilgilenmenin saltık kuralı olarak görülür ve bilimsel bir sav ancak bir tasım yoluyla tanıtıldığı zaman aklanmış olarak düşünülürdü. Bugün ise, tersine, çeşitli tasım biçimleriyle ancak mantık kitaplarında karşılaşılır ve onlarla tanışıklık boş bir kitap bilgisi olarak görülür ki, ne kılğısal yaşamda ne de bilimde daha öte herhangi bir kullanımı söz konusu değildir. Bunun üzerine ilk olarak belirtmek gerek ki, her fırsatta biçimsel tasımlamanın bütün bir donatımıyla ortaya çıkmanın gereksiz bir bilgiçlik olmasına karşın, gene de değişik tasım biçimleri kendilerini bilgimizde sürekli olarak ileri sürerler. Örneğin bir kış sabahı uyanan biri yoldan geçen arabaların çıkardıkları çatırtıları duyar ve böylece gece sert bir don yapmış olabileceği vargısını çıkarırsa, burada bir tasımlama işlemini yerine getirmektedir — bir işlem ki, her gün en karışık koşullar altında hepimiz tarafından sürekli olarak yinelenir. Bu yüzden, düşünen bir insana özgü bu gündelik edimin kesin bilincine erişmeye yönelik ilgi, yalnızca örgensel yaşamımızın söz gelimi sindirim, kan yapımı, solunum gibi işlevlerine değil, ama üstelik bizi kuşatan Doğanın süreç ve oluşumlarına ilişkin bilgiye yönelik o saygın ilgidir hiç olmazsa daha az olmamalıdır. Bu noktada hiç duraksamadan belirtilmelidir ki, gerektiği gibi sindirim yapabilmek, soluk alabilmek vb. için ön bir anatomi ve fizyoloji çalışması ne denli gereksizse, doğru tasımlarda bulunabilmek için önceden mantık çalışmış olmak da o denli gereksizdir. — Aristoteles tasımların değişik biçimlerini ve deyim yerindeyse betilerini öznel anlamları içinde gözleyen ve betimleyen ilk düşünürdü, ve hiç kuşkusuz bunu

öyle bir güvenilirlik ve belirlilik düzeyinde yaptı ki, o günden bu yana hiçbir özsel katkı gerekmemiştir. Bu başarı hiç kuşkusuz Aristoteles'e büyük onur kazandırmıştır. Ama gene de anımsamak gerek ki, gerçek felsefi araştırmalarında yararlandığı şey kesinlikle ne anlak-tasımı biçimleri ve ne de genel olarak sonlu düşünce biçimleri idiler. (Bkz. § 189 not.).

§ 184

Bu tasım (α) belirlenimlerine göre bütünüyle *olumsaldır*, çünkü orta terim soyut tikellik olarak yalnızca öznenin *herhangi bir belirliliği*dir. Ama özne, *dolaysız* ve böylece görgül-somut bir özne olarak, bunlardan pekçoğuna iyedir, ve buna göre eşit *çoklukta başka* evrensellikler ile birleştirilebilir. Yine böyle, *tekil* bir tikellik de kendi içinde yine çeşitli belirlilikler taşıyabilir, ve dolayısıyla özne *aynı medius terminus* yoluyla *değişik* evrenseller ile bağlanabilir.

Tasımlamanın gösterişli kullanımından vazgeçmeye götüren şey yanlışlığının görülmesinden ve böyle bir yolda kullanılmamasını aklamayı istemekten çok bir modaya bağlıdır. Bu ve bunu izleyen paragrafta bu tür tasımlamanın gerçeklik açısından yarasızlığı üzerinde duracağız.

Paragrafta belirtilen bakış açısına göre bu tür tasımlama yoluyla en aykırı vargılar bile, eğer deyim uygun düşerse, *tanıtlanabilir*. Gereken şey yalnızca bir *medius terminus* bulmaktır, çünkü bundan aranan belirlenime geçiş yapma olanağı doğacaktır. Ama bir başka *medius terminus* ile başka birşey, üstelik karşıtlık noktasına dek tanıtlanabilir. — Bir nesne ne denli somutsa, ona ait olan ve *medius terminus* olarak hizmet edebilecek yanları da o denli çoktur. Bu yanlardan hangisinin ötekilerden daha özsel olacağı da yine böyle bir tasımlama üzerinde dayanacak, ve bu tasımlama tekil bir belirlilik üzerinde direterek onda kendisini *önemli ve zorunlu olarak geçerli* göstermesini sağlayacak bir yan ve *bakış açısını* eşit kolaylıkla bulabilecektir.

Ek. Yaşamın gündelik akışında insan anlak-tasımı üzerine ne denli az düşünürse düşünsün, bu tasım orada rolünü oynamayı sürdürür. Böylece örneğin bir yurttaşlık hakları davasında avukatın işi savunduğu yanın yararına olan yasal hakları işletmektir. Böyle bir yasal hak ise mantıksal açıdan bir *medius terminus*tan başka birşey değildir. Aynı şey diplomatik görüşmeler açısından da geçerlidir, örneğin değişik güçlerin bir ve aynı toprak parçası üzerinde hak ileri sürmeleri durumunda olduğu gibi. Burada da kalıt hakkı, ülkenin coğrafi konumu, insanların soy ve dilleri ya da başka herhangi bir zemin *medius terminus* olarak vurgulanabilir.

§ 185

(β) Bu tasım ondaki *bağıntının* biçimi yoluyla da eşit ölçüde olumsaldır. Tasımın Kavramına göre gerçeklik ayrı terimlerin birlikleri olan bir orta terim yoluyla bağınıtlarında yatar. Uçların (*öncüller* olarak bilinen yanlar, *büyük* ve *küçük öncüller*) orta terim ile bağınıtları ise daha çok *dolaysız* bağınıtlardır.

Tasımlamanın bu çelişkisi kendini yine bir sonsuz *ilerleme* yoluyla da anlatır, çünkü öncüllerden her biri benzer olarak kendisinin bir tasımı yoluyla tanıtılmasını ister; ve bu yeni tasımın da eşit ölçüde dolaysız iki öncülü olduğu için durum yinelenir ve istem kendini sürekli olarak *sonsuz* dek çiftler.

§ 186

Burada (görgül önemi açısından) Tasımın *eksikliği* olarak belirtilmiş olan şey, kendisine bu biçimde saltık doğruluk yüklenmiş olan tasımın daha öte belirleniminde kendiliğinden ortadan kalkmak zorundadır. Burada, Kavramın alanı içersinde, tıpkı yargıda olduğu gibi, *karşıt* belirlilik yalnızca *kendinde* bulunmaz: tersine, *koyulmuştur* ve böylece tasımın sürekli-belirlenişi için gereken şey yalnızca her adımda tasımın kendisi yoluyla ortaya çıkmış olanın kabul edilmesidir.

Te—Ti—E dolaysız tasımı yoluyla *Tekil* Evrensel ile dolaylı kılınır ve bu *tasım-vargısında* *Evrensel* olarak koyulur. Özne olarak ve böylece kendisi Evrensel olarak Tekil şimdi iki ucun birliği ve dolaylı kılıcı etmendir; bu tasımın *ikinci betisini* verir, (2) E—Te—Ti. Bu birincinin gerçekliğini anlatır: Dolaylılık tekillikte yer almıştır, ve öyleyse olumsal birşeydir.

§ 187

İkinci beti Evrenseli (ki önceki tasım-vargisından tekillik yoluyla belirlenerek ikinci betiye geçer, ve böylelikle şimdi dolaysız öznenin yerini alır) Tikel ile birleştirir. *Evrensel* böylece bu tasım-vargısı yoluyla Tikel olarak, öyleyse uçların dolaylı kılıcı etmeni olarak koyulur ve yerleri şimdi ötekiler tarafından alınır. Bu tasımın *üçüncü betisidir*: (3) Ti—E—Te.

Tasımın *betileri* denilen şeyler (Aristoteles haklı olarak bunları yalnızca *üç* olarak saptadı; *dördüncüsü* ise yenilerin gereksiz ve üstelik anlamsız bir katkıları olarak kalmıştır) sıradan irdelenişlerinde yan yana dizilirler — zorunluklarını ve giderek imlem ve değerlerini gösterme konusunda en küçük bir biçimde düşünülmezsizin. Bu nedenle betilerin daha sonraları yalnızca boş birer biçimcilik ürünü olarak görülmüş

olmalarında şaşılacak birşey yoktur. Ama oldukça temel bir anlamları vardır ki, *her bir kıpı* için Kavram-belirleniminin kendisi olarak *bütün* olma ve *dolaylı kılıcı zeminin* konumuna geçme zorunluğu üzerine dayanır. — Ama değişik betilerde *doğru* bir çıkarsama yapabilmek için önermelerin hangi belirlenimleri taşınmaları gerektiğini, bunların evrensel vb. mi yoksa olumsuz mu olabileceklerini bulmaya çalışmak *düzeneksel* bir araştırmadır ki, Kavramdan yoksun *düzenegî* ve iç anlamsızlığı nedeniyle haklı olarak unutulmaya bırakılabilir. — Böyle bir araştırmanın ve genelinde anlak-tasımının önemi konusunda Aristoteles'e dayanmak yapılabilecek en son şey olmalıdır. Hiç kuşkusuz Aristoteles bu ve bunun gibi sayısız başka tinsel ve doğal biçimi betimlemiş, belirliliklerini araştırmış ve açıklamıştır. Ama metafiziksel *Kavramlarında* da, tıpkı doğal ve tinsel *Kavramlarında* olduğu gibi, anlak-tasımını temel ve ölçüt olarak almayı istemekten öylesine uzaktı ki, anlak-yasaları altına alınacak olsalardı, hiç kuşkusuz bu Kavramlardan tek biri bile ortaya çıkamaz ve çıkarılamazdı. Aristoteles'in kendi yordamına göre özsel bir değerle üretmiş olduğu sayısız betimleme ve çözümlemesindeki egemen ilke her zaman *kurgul* Kavram olmuş, ve böylesine belirli olarak ilkin kendisi tarafından gösterilmiş olan anlak-tasımının bu alana girmesine hiçbir zaman izin vermemiştir.

Ek. Tasım betilerinin nesnel anlamı genel olarak ussal herşeyin kendini üçlü bir tasım olarak göstermesinde yatar, öyle ki tasımın üyelerinin her biri bir ucun yerini olduğu gibi aracılık eden orta terimin yerini de alabilir. Örneğin felsefe biliminin üç üyesi, e.d. mantıksal İdea, Doğa ve Tin durumunda bunu görebiliriz. Burada ilk olarak Doğa aracılık edici, birleştirici üye konumunda durur. Doğa, bu dolaysız bütünlük, kendini mantıksal İdea ve Tin olarak iki uca açındırır. Tin ise ancak Doğa yoluyla dolaylı kılınmış olduğu ölçüde Tindir. Sonra, ikinci olarak, bireysel ve etkin olan olarak bildiğimiz Tin orta terimdir, ve Doğa ve mantıksal İdea ise uçları oluştururlar. Doğada mantıksal İdeayı tanıyan ve böylece onu özüne yükselten Tindir. Yine, üçüncü olarak, mantıksal İdeanın kendisi orta terimdir; Doğanın olduğu gibi Tinin de saltuk tözüdür, evrenseldir, herşeye yayılan ilkedir. Bunlar Saltuk Tasımın üyeleridirler.

§ 188

Her bir kıpı sırayla orta terimin ve uçların yerlerinden geçerken bunların birbirlerine karşı belirli *ayrılmaları* ortadan kalkar, ve tasım ilk olarak kıpıların bu ayrımsızlık biçiminde iken dışsal anlak-özdeşliğini, *eşitliği* bağıntısı olarak alır; — *nicel* ya da *matematiksel* tasım. İki şey bir üçüncüye *eşitseler*, birbirlerine eşittirler.

Ek. Burada sözü edilen nicel tasım bilindiği gibi matematikte bir belit olarak ortaya çıkar ki, başka belitler için olduğu gibi onun için de genellikle içeriğinin tanıtılmaya kapalı olduğu, giderek bu tanıtılmaya gerek bile olmadığı, çünkü dolaysızca açık olduğunu söylenir. Gerçekte gene de bu matematiksel belitler mantıksal önermelerden başka birşey değildirler ki, tikel ve belirli düşünceleri anlatmaları ölçüsünde, evrensel ve kendi kendisini belirleyen düşünceden türetilebilirler, ve bu sözcüğün tam anlamıyla tanıtlanmaları olarak görül-melidir. Matematikte belit olarak getirilen nicel tasım açısından da durum budur, ve bu tasım kendini nitel ya da dolaysız tasımın en yakın sonucu olarak gösterir. — Nicel tasım bundan başka bütünyle biçimsiz tasımdır, çünkü onda üyelerin Kavram yoluyla belirlenen ayrımları ortadan kalkmıştır. Burada hangi önermelerin öncüller olmaları gerektiği dışsal durumlara bağlıdır, ve bu nedenle bu tasımın uygulanışında başka bir yerde daha önce saptanmış ve tanıtlanmış olan şey varsayıma dönüştürülür.

§ 189

Böylelikle *biçim* açısından ilk olarak şu ortaya çıkar ki, (1) her kıpı *orta terimin*, ve dolayısıyla genel olarak bütünün belirlenim ve yerini alır, böylelikle soyutluğunun tek-yanlılığı (§ 182 ve 184) *kendinde* yitmiştir; (2) *dolaylılık* (§ 185) tamamlanmıştır, benzer olarak salt *kendinde*, e.d. salt karşılıklı olarak birbirlerini öngerek-tiren dolaylılıkların bir *çemberi* olarak. İlk Te—Ti—E betisinde iki öncül, Te—Ti ve Ti—E, henüz dolaylı değildir; önceki öncül üçüncü, sonraki ikinci betide dolaylı kılınır. Ama bu iki betiden her biri öncüllerinin dolaylılığı için o denli de öteki iki betiyi öngerektirir.

Buna göre, Kavramın dolaylı kılıcı birliği bundan böyle salt soyut tikellik olarak değil, tersine tekillik ve evrenselliğin *gelişmiş* birliği olarak koyulacaktır, ve hiç kuşkusuz ilkin bu belirlenim-lerin *yansımış* birliği olarak; *tekillik* evrensellik olarak belirlenir. Böyle bir orta terim *Derin-Düşünce Tasımını* verir.

β. Derin-Düşünce Tasımı

§ 190

Orta terim ilkin (1) yalnızca öznenin soyut, *tikel* bir belirliliği olarak değil, ama aynı zamanda bu belirliliği de ancak başkala-rının yansısı kapsayan *tüm tekil somut* özneler olarak alındığında, *Tümlük* Tasımını verir. Ama büyük öncül, — ki tikel belirliliği, *terminus mediusu*, tümlük olarak özne alır —, onu varsaymış olması gereken *vargıyı* tersine kendisi *varsayar*. Buna göre (2) *Tümevarım* üzerine dayanır ki, orta terimi genel olarak *tam* bir

tekillikler dizisidir — a, b, c, d vb. Ama dolaysız görgül tekillik evrensellikten ayrı olduğu ve bu nedenle hiçbir tamamlanmışlık veremeyeceği için, tümevarım (3) *Andırım* üzerine dayanır. Andırımın orta terimi tekil birşeydir, ama özsel evrenselliği, cinsi ya da özsel belirliliği anlamında alınır. — İlk tasım dolaylılığı için ikinciye ve ikincisi ise üçüncüye göndermede bulunur; üçüncü ise yine kendi içinde belirli bir evrenselliğe ya da cins olarak tekillığe gereksinir, ama tekillik ve evrensellik arasındaki dışsal bağıntı biçimleri Derin-Düşünce Tasımının betileri içinden geçirildikten sonra.

Tümlük Tasımı yoluyla Anlak-Tasımının temel biçimindeki eksiklik (bkz. § 184) giderilir — ama salt yeni bir eksiklik yaratmak için, öyle ki, büyük öncülün kendisi vargı olması gerekeni varsayar ve böylelikle onu *dolaysız* bir önerme olarak alır. — “Tüm insanlar ölümlüdür, *öyleyse* Caius ölümlüdür” ; “Tüm metaller iletkenidir, *öyleyse* örneğin bakır da.” *Tüm* derken *dolaysız* tekilleri anlatan ve özsel olarak *görgül* önermeler olmaları gereken bu büyük öncülleri bildirebilmek için, daha önceden tekil Caius’a, tekil bakıra ilişkin önermelerin kendi başlarına doğru olarak saptanmış olmaları gerekir. — “Tüm insanlar ölümlüdür, Caius bir insandır, *öyleyse* ...” gibi tasımların yalnızca bilgiçlik havaları değil ama hiçbirşey söylemeyen biçimcilikleri de kimsenin gözünden kaçmaz.

Ek. Tümlük tasımı Tümevarım tasımına gönderir ki bunda tekillikler birleştirici orta terimi oluştururlar. “Tüm metaller iletkenidir” dediğimiz zaman, bu görgül bir önermedir ve tüm tekil metaller ile yapılan deneylerden sonuçlanmıştır. Böylelikle Tümevarım tasımını elde ederiz ki şu şekilde bulunur:

Ti—Te—E

Te

Te

:

Altın metaldir, gümüş metaldir, bakır, kurşun vb. de metaldir. Bu büyük öncüldür. Sonra küçük öncül gelir: “Tüm bu cisimler iletkenidir.” Buradan vargı sonuçlanır: Tüm metaller iletkenidir. Burada böylece tekillik tümlük olarak bağlayıcı etmendir. Ama bu tasım da benzer olarak bir başka tasıma götürür. Orta terimi olarak tam bir bireyler dizisini alır. Bu belli bir alanda gözlem ve deneyimin tamamlanmış olmasını öngerektirir. Ama burada söz konusu olan şeyler tekillikler olduğu için, ortaya çıkan şey yine bir sonsuza

ilerlemedir (Te, Te, Te ...). Bir tümevarımda tekillikler hiçbir zaman tüketilemezler. Tüm metaller, tüm bitkiler dendiği zaman, bu yalnızca şimdiye dek tanınmış olan tüm metaller, tüm bitkiler demektir. Hiçbir tümevarım bu nedenle tam değildir. Hiç kuşkusuz şu ya da bu pek çok gözlemde bulunulmuştur, ama tüm durumlar, tüm bireyler gözlenmiş değildir. Tümevarımın bu eksikliğidir ki *Andırım*a götürür. Andırım tasımında belli bir cinsin şeylerinin belli bir özelliği taşıdıkları olgusundan aynı cinsin başka şeylerinin de aynı özelliği taşıdıklarını vargılarız. Böylece örneğin şu bir andırım tasımı olacaktır: Şimdiye dek tüm gezegenlerde bu devim yasası bulunmuştur, öyleyse olasıdır ki yeni bulunan bir gezegen de aynı yasaya göre devinecektir. Andırım görgül bilimlerde haklı olarak yüksek bir konumda durur ve oldukça önemli sonuçlara götürmüştür. Andırım görgül olarak saptanan şu ya da bu belirlenimin bir nesnenin iç doğasında ya da cinsinde temellenmiş olduğu önsezisini yaratan ve bu noktaya dayanarak ilerleyen us içgüdüsidür. Andırım bundan başka yüzeysel olabilir ya da sağlam bir temele dayanıyor olabilir. Örneğin “İnsan Caius bir bilgedir; Titus da bir insandır, öyleyse o da bir bilge olacaktır” dendiği zaman, bu ne olursa olsun çok kötü bir andırımdır, ve hiç kuşkusuz şu nedenle ki, bir insanın bilgeliği hiçbir biçimde doğrudan doğruya onun cinsinde temellenmiş değildir. Bu tür yüzeysel andırımlarla gene de oldukça sık karşılaşılır. Böylece örneğin “Dünya bir gök cisimidir ve üzerinde yaşayanlar vardır; ay da bir gök cisimidir; öyleyse onda da yaşayanlar olmalıdır” dendiğini duyarız. Bu andırım yukarıda değinilenden daha iyi değildir. Dünyada dirimli varlıkların olması hiç kuşkusuz yalnızca onun bir gök cisni olmasına değil, ama bir atmosfer ile kuşatılmışlığına, buna bağlı olarak suyun bulunuşu vb. gibi daha öte koşullara da bağlıdır, ve bu koşullar bildiğimiz gibi ayda bulunmayan koşullardır. Yakın zamanlarda Doğa Felsefesi olarak adlandırılmış olan şey büyük ölçüde boş, dıssal, ama gene de derin sonuçlar olarak görülen andırımlarla anlamsız bir oyundan oluşur. Bunun sonucu felsefi Doğa incelemesine yönelik bir güvensizlik olmuştur.

γ. Zorunluk Tasımı

§ 191

Bu tasım, salt soyut belirlenimlere göre alındığında, orta terim olarak *Evrenseli* alır, upkı derin-düşünce tasımının *Tekillliği* alması gibi — bu sonuncusu ikinci, ilki ise üçüncü belite göre olmak üzere (§ 187); Evrensel kendi içinde özsel olarak belirli olarak koyulur. İlk olarak (1) *Tikel* belirli *cins* ya da *tür* anlamında aracı ya da dolaylı kılıcı belirlenimdir, — *kesin* Tasımda; (2) *Tekil* dolaysız varlık anlamında alınır ve böylece eşit ölçüde dolaylı kılan ve dolaylı kılmandır, — *varsayım*lı Tasımda; (3) dolaylı kılıcı *Evrensel* ayrıca *tikelleşmelerinin* bütünlüğü olarak ve *tekil* bir Tikel, dışlayıcı tekillik olarak koyulur, — *ayrık* Tasımda; — öyle ki, bu

belirlenimlerde bir ve aynı evrensel ama yalnızca ayrı biçimlerde bulunur.

§ 192

Tasım kapsadığı ayrımlara uygun olarak alınmıştır, ve bunların gelişimlerinin genel sonucu onda bu ayrımların ve Kavramın kendi-dışındalığının kendilerini ortadan kaldırdıklarını göstermeleridir. Ve (1) her bir kıpı kendini kıpıların *bütünlüğü* olarak ve böylece bütün tasım olarak gösterdiği için, bunlar *kendilerinde* özdeştir; ve (2) ayrımlarının ve bunların dolaylılıklarının *olumsuzlanması kendi-için-varlığı* oluşturur; öyle ki bu biçimlerde olan ve böylece ayrıca özdeşlikleri olarak da koyulan bir ve aynı Evrensel-dir. Kıpıların bu düşünselliğinde tasımlama süreci özsel olarak onu bir gelişim yapan belirliliklerin *olumsuzlanması* belirliliğini kazanır, böylelikle dolaylılığın ortadan kaldırılması yoluyla bir dolaylılık ve öznenin bir *başkası* ile değil ama *ortadan kaldırılmış* bir başkası ile, *kendi kendisi ile* bir birleşmesi olur.

Ek. Sıradan mantıkta genellikle tasım öğretisinin işlenişiyile o sözde öğeler öğretisini oluşturan ilk bölüm sonlanır. Bunu daha sonra ikinci bölüm olarak 'yöntem' öğretisi izler ki burada temel öğretilerde ele alman düşünce biçimlerinin varolan nesnelere uygulanması yoluyla bilimsel bir bilgi bütünü'nün nasıl ortaya çıktığının tanıtlanması gerekir. Bu nesnelerin nereden geldikleri ve genel olarak nesnellik düşüncesinin neyi imlediği gibi noktalarda anlık mantığının verebileceği daha öte bir açıklama yoktur. Burada düşünce salt öznel ve biçimsel bir etkinlik olarak, ve nesnel olan, düşüncenin karşısında duran ise kalıcı ve kendi için bulunan birşey olarak geçerlidir. Ama bu ikicilik gerçeklik değildir, ve öznellik ve nesnellik belirlenimlerini böyle doğrudan doğruya alarak kökenlerini sorgulamayan bir düşüncesizlik tutumunu anlatır. Bu iki belirlenim, öznellik gibi nesnellik de, hiç kuşkusuz düşüncelerdirler, ve dahası belirli düşüncelerdirler ki kendilerini evrensel ve kendi kendisini belirleyen düşüncede temellendirmiş olarak tanıtılmaları gerekir. Bu burada ilkin öznellik açısından yerine getirilmiştir. Bunu ya da öznel Kavramı — ki genelde Kavramı, Yargıyı ve Tasımı kendi içinde kapsar — mantıksal İdeanın ilk iki ana basamağının, Varlık ve Öz basamaklarının eytişimsel sonucu olarak tanımıştık. Kavram konusunda onun öznel ve yalnızca öznel olduğu söylendiği zaman, bu Kavramın hiç kuşkusuz öznelliğin kendisi olması ölçüsünde bütünüyle doğrudur. Benzer olarak Yargı ve Tasım da genelinde Kavram denli öznel-dirler, ve bu belirlenimler sözde düşünce-yasaları ile birlikte (Özdeşlik, Ayrım ve Zemin yasaları) sıradan mantıkta temel-öğretinin içeriğini oluştururlar. Ama biraz daha öteye gidilmesi ve burada sözü edilen Kavram, Yargı ve Tasım belirlenimleriyle birlikte bu öznelliğin içini kendileri için bulunan nesneler

yoluyla dışarıdan dolduran boş bir çerçeve gibi görülmemesi gerekecektir. Tersine, eytışimsel olarak, sınırlarını parçalayan ve tasım yoluyla kendini nesnellığe açan öznelğin kendisidir.

§ 193

Kavramın bu *olgusallaşması*, ki bunda evrensel kendi içine geri dönen bu *bir* bütünlüktür, — bir bütünlük ki ayrımları eşit ölçüde bu bütünlüğün kendisidirler, ve dolaylılığın ortadan kaldırılması yoluyla kendini *dolaysız* birlik olarak belirlemiştir, — bu olgusallaşma *Nesnedir*.

Öznenen, genelinde Kavramdan ve daha tam olarak Tasımdan — özellikle göz önüne getirilen salt anlak-tasımı ve bilincin bir edimi olarak tasımlama ise — Nesneye bu geçiş ilk bakışta ne denli tuhaf görünse de, bu geçişi tasarım-yetisi için usayatkin kılmaya çalışmak bütünüyle gereksiz olacaktır. Anımsanabilecek biricik nokta *Nesne* denilen şeye ilişkin sıradan tasarımıımızın burada Nesne belirlenimini oluşturan şeye yaklaşık olarak karşılık düşüp düşmediğidir. Nesne ile genellikle salt soyut bir varlık ya da varolan bir şey ya da genelde edimsel birşey değil, tersine somut, kendi içinde *tamamlanmış*, bağımsız birşey anlaşılır; bu tamamlanmışlık *Kavramın bütünlüğüdür*. Bir *Nesnenin* [*Objekt*] o denli de *karşıda-duran* [*Gegenstand*] ve bir başkasına *dışsal* birşey olması olgusu Nesne kendini *öznel* olanla *karşıtlık* içine koyduğu zaman daha belirgin olarak görülecektir; burada ilkin Kavramın kendi dolaylılığından çıkıp içine geçtiği şey olarak Nesne salt *dolaysız*, doğrudan Nesnedir, tıpkı Kavramın da ilkin daha sonra içine girecek olduğu karşıtlıkta *öznel* birşey olarak belirleniyor olması gibi.

Dahası, genelinde *Nesne* henüz kendi içinde belirsiz *bir* bütün, genel olarak nesnel dünya, Tanrı, saltık Nesnedir. Ama Nesne o denli de kendisinde ayırım taşır, kendi içinde belirsiz çokluğa dağılır (nesnel *dünya* olarak); ve bu *tekilleşmelerin* her biri bir Nesnedir, kendi içinde somut, tamamlanmış, bağımsız belirli-varlıktır.

Nesnellüğün varlık, varoluş ve edimsellik ile karşılaştırılabilir olması gibi, varoluşa ve edimselliğe geçiş te (varlığa değil, çünkü varlık ilk, bütünüyle soyut dolaysız olandır) nesnellığe geçiş ile karşılaştırılabilir. Kendisinden varoluşun ortaya çıktığı *zemin*, ve kendisini ortadan edimselliğe kaldıran derin-düşünce *ilişkisi*, henüz eksik olarak *ortaya koyulmuş* *Kavramdan* başka birşey değildir, ya da onun yalnızca soyut

yanlarıdır; — zemin onun yalnızca özünü birliği, ilişki yalnızca *olgusal*, *salt kendi içlerine yansımış* olmaları gereken yanların bağıntısıdır; — Kavram ikisinin birliğidir ve Nesne yalnızca özsel değil ama kendi içinde evrensel birliktir, yalnızca *olgusal* ayrımları kendi içinde kapsamakla kalmaz, ama onları bütünlükler olarak kapsar.

Açıktır ki, tüm bu geçişlerde yalnızca genel olarak Kavramın ya da düşüncenin varlıktan ayrılamazlığını göstermekten daha öte bir amaç söz konusudur. Sık sık belirtilmiştir ki *varlık* kendi ile yalın bağıntıdan daha öte birşey değildir ve bu yoksul belirlenim hiç kuşkusuz Kavramda ya da giderek düşüncede bile kapsanır. Bu geçişlerin anlamı belirlenimleri yalnızca *kapsandıkları* gibi kabul etmek değildir (Tanrının varoluşuna ilişkin varlıkbilimsel uslamlamada ‘varlık olgusalılıklardan *birdir*’ önermesi durumunda olduğu gibi). Tersine, bunların anlamı Kavramı ilkin kendi için Kavram olarak belirlenmesi *gerektiği* yolda almak (ki bununla bu varlık ya da giderek nesnellik gibi uzak soyutlamaların hiçbir ilgileri yoktur), belirliliğine *salt Kavram*-belirliliği olarak bakmak ve Kavrama ait olan ve *onda* görünen belirlilikten ayrı bir biçim içersine geçip geçmediğini ve ne zaman geçtiğini görmektir.

Bu geçişin ürünü, Nesne, onda kendine özgü biçimine göre yitmiş olan Kavram ile bağıntı içine koyulduğu zaman, sonucu doğru olarak anlatabilmek için söylenmesi gereken şey *kendinde* Kavramın, ya da eğer yeğlenirse, özneliğin, nesnellik ile *aynı* olduğudur. Ama *ayrı* oldukları da eşit ölçüde *doğrudur*. Biri öteki denli doğru olduğu için, bu nedenle biri tıpkı öteki denli doğru değildir. Böyle bir anlatım yolu gerçek durumu sunmak için elverişli değildir. O sözü edilen ‘*kendinde*’ bir soyutlamadır ve Kavramın kendisinden de tekyanlıdır — Kavram ki, tek-yanlılığı genel olarak kendini Nesnede, karşı tek-yanlılıkta ortadan kaldırmasıyla ortadan kalkar. Böylece o ‘*kendinde*’ de kendi *olumsuzlanması* yoluyla kendini *kendi-için-varlığa* belirlemelidir. Her durumda olduğu gibi, kurgul özdeşlik Kavram ve Nesnenin kendilerinde özdeş olduklarını anlatan o basmakalıp özdeşlik değildir; — bir uyarı ki yeterinden öte yinelenmiştir, ama amaç bu özdeşliğe ilişkin bayat ve giderek kötü niyetli yanlış anlamaya bir son vermek olsaydı, böylesine sık yinelenmesi söz konusu olamazdı; gene de bunun için usayatkm bir beklentiye girmek olanaksızdır.

Öte yandan, bu birlik *kendinde-varlığının* tek-yanlı biçimine bakılmaksızın bütünüyle genel bir yolda alındığında, çok iyi

bilindiği gibi Tanrının varoluşuna ilişkin varlıkbilimsel tanıtta *varsayılır*, ve dahası *en-eksiksiz* olan olarak. Anselm, ki bu tanıtın en yüksek ve en dikkate değer düşüncesiyle ilkin onda karşılaşılır, hiç kuşkusuz ilk olarak yalnızca bir içeriğin salt *bizim düşüncemize* sınırlı olup olmadığı sorusuyla ilgileniyordu. Sözleri kısaca şunlardır: 'Certe id, quo maius cogitari nequit, non potest esse in intellectu solo. Si enim vel in solo intellectu est, potest cogitari esse *et in re*: quod maius est. Si ergo id, quo maius cogitari non potest, est in solo intellectu: id ipsum, quo maius cogitari non potest, est, quo maius cogitari potest. Sed certe hoc esse non potest.'³¹ — *Sonlu* şeyler, burada önümüzde duran belirlenimlere göre, nesnellikleri düşünceleri, e.d. evrensel belirlenimleri, türleri ve ereklere ile bağdaşma içinde olmayan şeylerdir. Descartes, Spinoza ve başkaları bu birliği daha nesnel olarak anlatırken, dolaysız pekinliğin ya da inancın ilkesi ise, tersine, onu Anselm'in daha öznel olan yolunda almıştır; bu ilkeye göre *bilincimizde* Tanrı tasarımı onun varlık belirlenimi ile ayrılmamacasına bağlıdır. Bu inanç ilkesi giderek dışsal sonlu şeylerin tasarımlarını da bunların bilinçlerinin ve varlıklarının ayrılmazlığı altına getiriyorsa, — çünkü bunlar *sezgide* varoluş belirlenimi ile bağlıdır —, bu hiç kuşkusuz doğrudur. Ama bilincimizde varoluş ve sonlu şeylerin tasarımları arasında bulunan bağlantının varoluş ve Tanrı tasarımı arasındaki bağlantı ile aynı yolda kurulu olduğunu sanmak tam bir düşüncesizlik olacaktır; bu sonlu şeylerin değişebilir ve geçici olduklarını, e.d. varoluşun onlarla salt geçici olarak bağlı olduğunu, bu bağlantının bengi değil ama çözülebilir olduğunu unutmak olacaktır. Anselm buna göre sonlu şeyler durumunda görülen böyle bir bağlantıyı gözardı ediyor ve haklı olarak yalnızca salt öznel değil ama aynı zamanda nesnel bir kipte de bulunanı Eksiksiz olarak bildiriyordu. Varlıkbilimsel tanıt ve Anselm'deki Eksiksizlik belirlenimine karşı tüm büyüklenmeler boşunadır, çünkü bunlar her saf insanın kafasında gizil olarak bulunur ve her felsefede yeniden ortaya çıkarlar, üstelik bilgi ve istencine karşı olsa bile — tıpkı dolaysız inancın ilkesi durumunda olduğu gibi.

³¹ [Canterburyli Anselm, *Proslogion* 2. "Hiç kuşkusuz, daha büyüğü düşünemeyecek olan yalnızca anlakta olamaz. Çünkü yalnızca anlakta olsa bile, *olguda* da olduğu düşünülebilir, ki daha büyük olacaktır. Öyleyse, daha büyüğü düşünemeyecek olan yalnızca anlakta ise, daha büyüğü düşünülemeyecek olandan daha büyüğü düşünülebilir. Ama bu hiç kuşkusuz olamaz.]

Ama Anselm'in uslamlamasındaki eksiklik — ki Descartes ve Spinoza'ya olduğu gibi dolaysız bilgi ilkesine de yüklenbilir — 'en eksiksiz' olarak, ya da öznel bir yolda, gerçek bilgi olarak bildirilen bu *birliğin* yalnızca *varsayılması*, e.d. salt *kendinde* olarak alınmış olmasıdır. Bu böylece soyut özdeşliğin karşısına hemen iki belirlenimin *türlülükleri* çıkarılabilir, ve çok daha önce Anselm de böyle bir durumla karşılaşmıştı. Gerçekten de, *sonlunun* tasarım ve varoluşu sonsuza karşı olarak görülür, çünkü, daha önce de belirtildiği gibi, sonlu öyle bir nesnelliktir ki, aynı zamanda Erek ile, özü ve Kavramı ile uyumsuzdur, onlardan ayrıdır, — ya da öyle bir tasarımdır ve öyle bir yolda öznedir ki, varoluş kapsamaz. Bu karşıcıkışı ve karşısavı ortadan kaldırmanın biricik yolu sonlunun gerçek-olmayan birşey olarak, ve bu belirlenimlerin *kendileri için* tek-yanlı ve boş olarak, özdeşliğin ise böylece içine kendiliğinden geçtikleri ve orada uzlaştıkları bir özdeşlik olarak gösterilmesidir.

B

Nesne

§ 194

Nesne onda kendini ortadan kaldıran ayrıma karşı ilgisizlik yoluyla dolaysız varlıktır; kendi içinde bütünlüktür, ve aynı zamanda, bu özdeşlik salt kıpıların *kendinde varolan* özdeşliği olduğu için, o denli de dolaysız birliğine karşı ilgisizdir; böylece ayrı öğelere bir dağılıştır ki bunlardan her birinin kendisi bütünlüktür. Nesne buna göre çokluğun tam bağımsızlığının saltık *çelişkisidir* ve ayrı öğelerin eşit ölçüde tam bağımlılıklarıdır.

"*Saltık Nesnedir*" tanımı en belirli olarak Leibniz'in monadlarında kapsanır. Monad bir Nesnedir, ama *kendinde* temsil edici ya da tasarımsaldır, ve dahası evren-tasarınının bütünlüğü olması gerekir. Monadın yalın birliğinde tüm ayrım salt düşünsel, bağımlı bir ayrım olarak bulunur. Monada dışarıdan hiçbirşey gelmez, kendi içinde bütün Kavramdır, yalnızca az ya da çok gelişmişliğiyle ayırdedilir. Benzer olarak bu yalın bütünlük öyle bir yolda saltık bir ayrımlar çokluğuna dağılır ki, bunlardan her biri bağımsız birer monaddır. Monadlar monadında ve iç gelişimlerinin önceden-saptanmış uyumunda bu tözler yine benzer olarak bağımlılık ve düşünselliğe

indirgenir. Leibniz'in felsefesi böylece bütünüyle gelişmiş çelişkidir.

*Ek 1. Saltığı (Tanrı) Nesne olarak gören ve burada durup kalan bakış açısı, yakın zamanlarda özellikle Fichte tarafından haklı olarak vurgulandığı gibi, genel olarak boş inancın ve kölece bir korkunun bakış açısıdır. Hiç kuşkusuz Tanrı Nesnedir, ve dahası baştan sona Nesnedir ki karşısında bizim tikel (özel) sanı ve istencimizin hiçbir gerçekliği ve hiçbir geçerliği yoktur. Ama giderek saltık Nesne olarak bile, Tanrı öznelliğe karşı karanlık ve düşmanca bir güç olarak durmaz, tersine onu özel bir kıpı olarak kendi içinde kapsar. Bu Hristiyan din öğretisinde anlatılır ve orada Tanrının tüm insanların esenliğe kavuşmalarını, tümünün kutsanmalarını istemiş olduğu anlamına gelir. Tüm insanların esenliğe kavuşmaları, tümünün kutsanması, bu onların Tanrı ile birliklerinin bilincine varmaları ve Tanrının onlar için salt bir nesne olmaya ve böylece özellikle Romalıların dinsel bilincinde olduğu gibi bir korku ve yıldı nesnesi olmaya son vermesi yoluyla olur. Öte yandan, Hristiyan dininde Tanrı sevgi olarak da bilinir, çünkü onunla bir olduğu Oğlundaki kendini insanlara bireysel bir insan olarak bildirerek onlara kefaret etmiştir. Bunlarda anlatılmak istenen şey de benzer olarak öznellik ve nesnellik arasındaki karşıtlığın *kendinde* yenilmiş olduğu, ve dolaysız öznelliğimizi indirgeyerek (eski Adem'i bir yana bırakarak) ve Tanrının kendi gerçek ve özel 'kendi' miz olduğunun bilincine vararak bu kefarete katılmanın bizim işimiz olduğudur. — Nasıl din ve dinsel tapınma öznellik ve nesnellik arasındaki karşıtlığın yenilmesinden oluşuyorsa, bilimin ve özel olarak felsefenin de bu karşıtlığı düşünce yoluyla yenmekten başka bir görevi yoktur. Bilgide önemli olan nokta genel olarak bize karşı duran nesnel dünyayı yabancılığından sıyırarak, söylenegeldiği gibi, onda kendimizi bulmak, nesnel olanı en iç 'kendi' miz olan Kavrama dek izlemektir. Bu noktaya dek gelen tartışmadan öznellik ve nesnellik arasındaki karşıtlığı sürekli ve soyut bir karşıtlık olarak görmenin ne denli büyük bir yanlış olduğu ortaya çıkar. İkisi de baştan sona ektisimseldirler. İlk salt özel olan Kavram hiçbir dış gerece gereksinmeksizin kendi öz etkinliğine göre kendini nesnelleştirmeye geçer; ve Nesne de benzer olarak katı ve süreçsiz bir şey değildir, tersine süreci kendini ayı zamanda özel olan olarak tanıtlamaktır, ve bu ise *İdeaya* ilerleyişi oluşturur. Öznellik ve nesnellik belirlenimleri ile tanışık olmayan ve bunlara soyutlukları içinde sarılmayı isteyen görecektir ki, bu soyut belirlenimler o daha onları ayımsayamadan parmakları arasından kayar ve söylemeyi istemiş olduğunun tam karşıtını söyler.*

Ek 2. Nesnellik üç biçim kapsar: Düzenekseillik, Kimyasallık ve Ereke-bağıntısı. Düzeneksel olarak belirli nesne dolaysız, ilgisiz nesnedir. Bu nesne hiç kuşkusuz ayırım kapsar, ama ayırdedilenler birbirlerine karşı ilgisiz olarak davranırlar ve bağlantıları onlar için salt dışsaldır. Buna karşı Kimyasallıkta nesne kendini özel olarak ilgili olarak gösterir, öyle bir yolda ki nesneler ancak birbirleri ile

bağıntıları yoluyla nesnelerdir ve ayırım niteliklerini oluşturur. Üçüncü nesnellik biçimi, *Ereksel İlişki*, Düzeneksellik ve Kimyasallığın birliğidir. Ereksel, tıpkı düzeneksel nesne gibi, kendi içinde kapalı bütünlüktür, ama kimyasallıkta ortaya çıkan ayırmışma ilkesi yoluyla varsıllasmıştır, ve böylece kendini ona karşı duran nesne ile ilişkilendirir. Ereksel olgusallaşması ise *İdeaya* geçişi oluşturan evredir.

a. Düzeneksellik

§ 195

Nesne (1) dolaysızlığı içinde salt *kendinde* Kavramdır, onu özel Kavram olarak ilkin *dışında* taşır, ve tüm belirlilik dışsal bir belirlilik olarak koyulur. Ayırı olanların birliği olarak bu nedenle bir *bileşik*, bir toplaktır, ve başkası üzerindeki etkerlik dışsal bir bağıntı olarak kalır, — *Biçimsel Düzeneksellik*. — Nesneler bu bağıntıda ve bağımlılıkta eşit ölçüde bağımsız, direnç gösteren, birbirlerine *dışsal* nesneler olarak kalırlar.

Basınç ve Dürtünün düzeneksel ya da mekanik ilişkiler olmaları gibi, sözcüklerin bizim için anlamsız olmaları ve duyulara, tasarım yetisine ve düşünceye dışsal kalmaları ölçüsünde bilginin de mekanik ya da *ezbere* olduğunu biliriz; bunlar aynı yolda birbirlerine dışsal olarak anlamsız bir ardışıklık oluştururlar. Davranışlar, dindarlık vb. de eşit ölçüde *mekaniktir*, eğer kişinin yaptıkları tören kuralları tarafından, bir öğütücü vb. tarafından belirleniyorsa, ve kendi öz tını ve istenci eylemlerinde değil ve dolayısıyla onun kendisine dışsalsa.

Ek. Düzeneksellik, ilk nesnellik biçimi olarak, ayrıca nesnel dünyanın irdelenişinde kendini derin-düşünceye sunan ilk kategoridir ve derin-düşünce çoğunlukla onda takılıp kalır. Bu irdeme gene de yüzeysel ve düşüncede yoksul bir gözlem yoludur ki, onunla ne Doğa ile bağıntı içinde ne de özellikle tinsel dünya ile bağıntı içinde hiçbir ilerleme olanağı yoktur. Doğada düzenekselliğe boyun eğişi yalnızca kendi içinde süredurumlu özdeğin bütünüyle soyut ilişkilerinde görürüz; buna karşı sözcüğün en dar anlamıyla “fiziksel” denilen alanın görüngü ve işlemleri (örneğin ısı, manyetizma, elektrik vb.) bundan böyle salt düzeneksel kipte (e.d. basınç, dürtü, parçaların yerdeğişimi vb. yoluyla) açıklanamazlar. Bu kategorilerin örgensel Doğa alanına aktarılıp orada uygulanmaları ise daha da az doyurucudur, özellikle amaç bu alanın özgünlüklerini, söz gelimi bitkilerin beslenme ve büyümelerini ya da giderek hayvansal duyumu kavramak olduğu zaman. Her ne olursa olsun, salt düzeneksellik kategorilerinden bütünüyle başka ve daha yüksek kategorilerin işlediği yerlerde gene de dikbaşlılıkla düzeneksel kategorilere sarılmak yeni Doğa araştırmacılığının özsel ve giderek

başlıca eksikliklerinden biri olarak görülmelidir, çünkü bunun sonucu kendini saf bir sezgi olarak gösteren şeyle de çelişkiye düşerek Doğanın yeterli bir bilgisini edinmenin önüne geçmektir. — Bundan sonra, tinsel dünyanın şekillenmelerine geçtiğimiz zaman, bunların irdelemesinde de düzenekçi bakış açısının sık sık geçersiz bir yetke ile ortaya sürüldüğünü görürüz. Böylece örneğin insan beden ve ruhtan *oluşur* dendiğini duyarız. Bu kafa yapısına göre bunlar kendi başlarına kalıcı ve birbirleriyle salt dışsal olarak bağlantılıdır. Benzer olarak, ruhun salt bağımsız olarak birbirleri ile yanyana kalıcılık taşıyan güç ve yetilerden bir karmaşa olarak alındığını da görürüz. — Bu yüzden, bir yandan düzenekçi irdeleme yolu genel olarak kavramsal bilginin konumunu üstlenme ve düzenekçi saltık kategori olarak geçerli kılma gibi boş bir savla ortaya çıktığı zaman kararlılıkla yadsınmalıdır; ama gene de öte yandan düzenekçinin evrensel bir mantıksal kategori olarak taşıdığı hak ve imlem de eşit vurgu ile onaylanmalı ve bu kategori buna göre ne olursa olsun yalnızca ona adını vermiş olan o Doğa alanına sınırlanmamalıdır. Böylece asıl düzeneksellik alanının dışında bile, söz gelimi özellikle fizikte ve fizyolojide, dikkatin düzeneksel eylemlere (örneğin yerçekimi, kaldırma vb.) yöneltilmesinde karşı çıkılacak birşey yoktur. Yalnızca, bu alanların içersinde düzeneksellik yasalarının bundan böyle belirleyici olmadıkları, tersine bir bakıma yalnızca altgüdümlü bir konumda durdukları gözden kaçırılmamalıdır. Hemen burada belirtilebilir ki, Doğada daha yüksek, söz gelimi olağan etkerlikleri içindeki örgensel işlevler şu ya da bu yolda bir bozukluğa ya da engellemeye uğradıkları zaman, başka bakımlardan altgüdümlü olan düzeneklerin hemen başat bir konumda öne çıktıklarını görürüz. Böylece hazımsızlık çeken biri belli bir yiyecekte çok az da olsa yedikten sonra midesinde *basınç* duyar, ama sindirim örgenleri sağlam olan başkaları ise aynı şeyden yedikleri zaman bile bu duyumdan bağımsız kalırlar. Bedensel rahatsızlık durumunda kol ve bacaklardaki genel *ağrılık* duygusu da bu türde bir olaydır. — Tinsel dünya alanında da düzenekçinin altgüdümlü de olsa belli bir konumu vardır. Haklı olarak mekanik bellekten ve her tür mekanik etkinlikten söz edilir, örneğin okuma, yazma, müzik yapma vb. gibi. Burada özellikle bellek açısından denebilir ki davranışın düzeneksel kipi onun özüyle ilgilidir; bir durum ki, göz ardı edilmesi yeni eğitimcilerin anlık özgürlüğü için yersiz coşkularına bağlı olarak gençlerin yetiştirilmesinde sık sık büyük zararlara yol açmıştır. Bununla birlikte, belleğin doğasını temellendirmek için düzenekselliğe sığınmak ve bunun yasalarını doğrudan doğruya ruh üzerinde uygulamaya geçmek kötü bir ruhbilimciyi ele verecektir. Belleğin düzenekselliği yalnızca ve yalnızca belli imlerin, tonların vb. salt dışsal bağlantıları içinde alınmalarından ve sonra dikkati kesinlikle anlam ve iç bağlarına yönelmeksiz bu bağlantı içinde yeniden üretilmelerinden oluşur. Düzeneksel belleğin bu koşulları ile tanışıklık kurabilmek düzenekselliğin daha öte bir incelenişini gerektirmez, ve ne de bu inceleme genel olarak ruhbilimin gelişimine bir katkıda bulunabilir.

§ 196

Nesne *şiddete* uğramasına yol açan bağımlılığı ancak (önceki §) bağımsız olduğu ölçüde taşır, ve kendinde koyulmuş Kavram olarak bu belirlenimlerden biri kendini kendi başkasında ortadan kaldırmaz; ama Nesne olumsuzlanması, bağımlılığı yoluyla kendini kendisi ile birleştirir ve ilkin böylelikle bağımsızdır. Böylece aynı zamanda dışsallıktan ayırım içinde, ve bu dışsallığı kendi bağımsızlığında olumsuzlayarak, bu bağımsızlık kendi ile *olumsuz birlik*, *özeksellik*, özneliktir, — ki bunda kendisi dışsal olana yönelik ve bağıntılıdır. Ama bu dışsal Nesne de eşit ölçüde kendi içinde özekeldir, böylece eşit ölçüde salt başka özek ile bağıntılıdır, ve eşit ölçüde özeksellliğini başkasında taşır; — (2) *İlgi Düzenekselligi* [*differentier Mechanismus*] (düşme, istek, toplumsallık itkisi vb.).

§ 197

Bu ilişkinin gelişimi bir tasım oluşturur, öyle ki içkin olumsuzluk bir Nesnenin *özeksel* tekiliği olarak (soyut özek) kendini öteki uç olarak bağımlı Nesneler ile ilişkilendirir — bir orta terim yoluyla ki, özekselligi ve Nesnelerin bağımlılıklarını kendi içinde birleştirir — göreli özek. Bu (3) *Saltık Düzenekselliktir*.

§ 198

Verili bu tasım (Te—Ti—E) bir tasımlar üçlüsüdür. *Bağımlı* Nesnelerin kötü *tekilliği*, ki bunda biçimsel düzeneksellik asıl yerini bulur, bağımlılık olarak o denli de dışsal *evrenselliktir*. Bu Nesneler buna göre *saltık* ve *görelî* özekler arasındaki *orta terimi* de oluştururlar (tasımın biçimi E—Te—Ti); çünkü bu bağımlılık yoluyla ki bu ikisi ayrılır ve uçlar olurlar, tıpkı birbirleri ile bağıntıya girmeleri gibi. Benzer olarak, *saltık özeksellik* tözsel evrensel (örneğin özdeş-kalıcı yerçekimi) olarak, ki arı olumsuzluk olarak o denli de tekiliği kendi içinde kapsar, *görelî özek* ve *bağımlı* Nesneler arasındaki dolaylılık etmenidir, — tasım Ti—E—Te biçiminde olmak üzere. Dahası, içkin tekiliğine göre eşit ölçüde özsel olarak ayırıcı bir yolda davranır, tıpkı evrensellğine göre özdeş bir birliktelik bağı ve dingin kendi-içindelik olarak davranması gibi.

Güneş dizgesi gibi, kılğısal alanda da örneğin Devlet bir üçlü tasım dizgesidir. (1) *Tekil* (Kişi) kendini *tekilliği* (fiziksel ve tinsel gereksinimler, ki kendileri için daha öte gelişerek yurttaş toplumunu verirler) yoluyla *evrensel* (Toplum, tüze, yasa, hükümet) ile birleştirir; (2) istenç bireylerin etkinliği olarak

dolaylılık etmenidir ki bu gereksinimler için toplumda, tüzede vb. doyum üretir ve topluma, tüzeye vb. içerik ve edimselleşme verir; (3) evrensel ise (Devlet, hükümet, tüze) tözsel orta terimdir ki onda bireyler ve doyumları yerine getirilmiş olgusalılıklarını, dolaylılıklarını ve kalıcılıklarını bulur ve kazanırlar. Belirlenimlerden her biri, dolaylılık onu öteki uçla birleştirdiği için, onda salt kendi kendisi ile birleşir ve kendini üretir, ve bu üretim öz-sakınımdır. — Yalnızca bu birleşmenin doğası yoluyla, uçları aynı olan bu tasımlar üçlüsü yoluyla ki bir bütün kendi örgütlenmesi içinde doğru olarak anlaşılır.

§ 199

Nesnelerin saltık düzeneksellikte taşıdıkları varoluşsal *dolaysızlık* bağımsızlıklarının birbirleri ile bağıntıları yoluyla, ve bu yüzden bağımlılıkları yoluyla dolaylı kılınması olgusunda *kendinde* olumsuzlanır. Böylece Nesne varoluşunda *kendi* başkasına karşı *ilgili* [*different*] olarak koyulur.

b. Kimyasallık

§ 200

İlgili Nesne doğasını oluşturan ve varoluşunu onda bulduğu için bir *belirliliğe* iyledir. Ama *Kavramın* ortaya koyulmuş bütünlüğü olarak Nesne bu bütünlüğü ile varoluşunun belirliliği arasındaki çelişkidir; buna göre Nesne bu çelişkiyi ortadan kaldırma ve belirli-varlığını Kavram ile uyumlu kılma çabasıdır.

Ek. Kimyasallık bir nesnellik kategorisidir ki bir kural olarak özellikle vurgulanmaz, tersine çoğu kez düzeneksellik ile birlikte alınır ve bu birlikte, düzeneksel ilişki ortak adı altında, genellikle *ereksellik* ilişkisine karşıt olarak koyulur. Bunun nedeni *düzeneksellik* ve *kimyasallığın* hiç kuşkusuz ilkin salt *kendilerinde* varolan Kavram olma özelliğini ortaklaşa taşımaları ve buna karşı *Ereğin* ise *kendi için* varolan Kavram olarak görülmesi olgusunda aranmalıdır. Dahası, düzeneksellik ve kimyasallık da oldukça belirgin olarak birbirlerinden ayırdedilebilirler, öyle bir yolda ki, düzeneksellik biçimi altındaki nesne ilkin salt ilgisiz kendi ile bağıntı iken, buna karşı kimyasal nesne ise kendini baştan sona başkası ile bağıntılı olarak gösterir. Hiç kuşkusuz kendini geliştirmekte olduğu sürece düzeneksellikte bile şimdiden başkası ile bağıntı ortaya çıkar; ama düzeneksel nesnelerin birbirleri ile bağıntıları ilkin salt dışsal bağıntıdır ve böylece birbirleri ile bağıntılı nesneler bağımsızlık görünüşünü korurlar. Böylece örneğin Doğada güneş dizgesini oluşturan değişik gök cisimleri birbirleri ile devim ilişkisi içindedirler ve kendilerini bu

ilişki yoluyla birbirleri ile bağıntılı olarak gösterirler. Devim, uzay ve zamanın birliği olarak, gene de salt bütününüyle dışsal ve soyut bağıntıdır; bu yüzden öyle görünür ki birbirleri ile dışsal olarak bağıntılı gök cisimleri birbirleri ile bu bağıntıları olmaksızın bile oldukları gibi olmayı ve kalmayı sürdüreceklerdir. — Buna karşı kimyasallıkta durum bütününüyle değişir. Kimyasal olarak ilgili nesneler ne iseler ancak ilgileri yoluyla odurlar ve böylece kendilerini birbirleri yoluyla ve birbirlerinde bütünleştirmeye doğru saltuk itkidirler.

§ 201

Kimyasal süreç buna göre gergin uçlarının *yüksüz* ögesini — ki bu uçlar *kendilerinde* bu yüksüz ögedirler — Ürün olarak alır; Kavram, somut evrensel, kendini nesnelerin ilgileri ya da tikelleşme yoluyla tekillik ya da Ürün ile ve bunda salt kendi kendisi ile bileştirir. Benzer olarak bu süreçte de öteki tasımlar kapsanır; tekillik, etkinlik olarak, yine dolaylı kılıcı etmendir, tıpkı gergin uçların Üründe belirli-varlık kazanan özleri olarak somut evrensel gibi.

§ 202

Kimyasallık henüz nesnelliğin derin-düşünce düzeyindeki ilişkisi olarak nesnelerin ilgili doğalarını ve aynı zamanda *dolaysız* bağımsızlıklarını varsayım olarak alır. Süreç henüz birbirlerine karşı dışsal kalan biçimlerin birinden ötekine ileri geri gidip gelişten oluşur. — Yüksüz Üründe uçların birbirlerine karşı taşınmış oldukları belirli özellikler ortadan kaldırılırlar. Ama gerçi Ürün Kavram ile uyumlu olsa da, *dirimselleştirici* ilgilileşme ilkesi dolaysızlığa geri düşmüş olan Üründe varolmaz; yüksüz Ürün bu nedenle bölünebilir birşeydir. Ama yüksüz ürünü ilgili uçlara ayıran ve genel olarak ilgisiz nesneye bir başkasına karşı ilgisini ve diriliğini veren *yargı* ilkesi, ve gerilimli bir ayrılma olarak süreç, o ilk sürecin dışına düşerler.

Ek. Kimyasal süreç henüz sonlu, koşullu bir süreçtir. Genel olarak Kavram bu sürecin ilkin salt içidir ve burada henüz kendi-için-varlığında varoluşa çıkmış değildir. Yüksüz üründe süreç söner ve uyarıcı etmen onun dışına düşer.

§ 203

Bu iki sürecin — ilgilinin yüksüze indirgenmesinin ve ilgisizin ya da yüksüzün ilgilileşmesinin — *dışsallıkları* bu süreçlerin birbirlerine karşı bağımsız olarak görünmelerine izin verir; ama gene de içinde ortadan kaldırıldıkları ürüne geçişte onların sonluluklarını gösterir. Evrik olarak, süreç ilgili nesnelerin varsayılan dolaysızlıklarını bir hiç olarak sunar. — İçlerinde

Kavramın nesne olarak batmış olduğu dışsallık ve dolaysızlığın bu *olumsuzlanması* yoluyla Kavram o dışsallık ve dolaysızlığa karşı *özgürce kendi için* koyulur, — *Erek* olarak.

Ek. Kimyasallıktan erekbilimsel ilişkiye geçiş kimyasal sürecin bu iki biçiminin birbirlerini karşılıklı ortadan kaldırmalarında imlenir. Bu yolla ortaya çıkan ise kimyasallıkta ve düzeneksellikte ilkin salt *kendinde* bulunan Kavramın özgürleşmesidir, ve böylelikle kendi için varolan Kavram *Erektir*.

c. Erekbilim

§ 204

Erek dolaysız nesnelliğin *olumsuzlanması* dolayısıyla özgür varoluşa çıkmış *kendi-için-varolan* Kavramdır. Erek *özel* olarak belirlenmiştir, çünkü bu olumsuzlama ilkin *soyuttur* ve bu nedenle ilkin nesnellik ile yalnızca karşıtlık içinde durur. Ama bu öznel belirliliği Kavramın bütünlüğüne karşı *tek-yanlıdır*, ve dahası *Ereğin kendisi için* böyledir, çünkü onda tüm belirlilikler kendilerini ortadan kaldırılmış olarak koymuşlardır. Böylece onun için giderek varsaydığı nesne bile salt düşünsel, *kendinde hiçbirşey* olan bir olgusalıktır. Kendi ile özdeşliğinin onda ortaya koyulan olumsuzlamaya ve karşıtlığa karşı bu çelişkisi olarak *Ereğin kendisi* bir ortadan-kaldırma *etkinliğidir* ki, karşıtlığı kendisi ile özdeş olarak ortaya koyacak bir yolda olumsuzlar. Bu *Ereğin olgusallaşmasıdır* ki onda Erek kendini kendi öznelliğinin başkası yaparak nesnelleştirdiği, ikisinin ayrımını ortadan kaldırdığı için, *kendini salt kendi ile* birleştirmiş ve *saklamıştır*.

Erek-Kavramı bir yandan gereksizken, öte yandan haklı olarak *Us-Kavramı* olarak adlandırılarak anlağın soyut-evrenselinin karşısına koyulur — anlak ki kendini yalnızca *altgüdümlü* olarak tikel ile ilişkilendirir, ama onu kendisinde taşımaz. — Dahası, *Sonsal-neden* olarak *Ereğin* gündelik dilde neden olarak adlandırılan o yalın *etker nedenden* ayrımının büyük bir önemi vardır. Neden henüz açığa serilmemiş kör zorunluk alanına aittir; buna göre kendi başkasına geçiyor ve orada kökenselliğini koyulmuşlukta yitiriyor olarak görünür; salt kendinde ya da bizim içindir ki neden etkide ilk kez neden olur ve onda *kendi içine* geri döner. Erek, buna karşı, *kendisinde* belirliliği ya da yalın nedensellik ilişkisinde henüz başkalık olarak görüneni, etkiyi, kapsıyor olarak koyulur, öyle ki etkerliğinde geçiş yapmaz, tersine kendini *saklar*, e.d. salt

kendi kendisini etki kılar, ve *Erekte* yalnızca *başlangıçta* ya da kökensellikte ne idiye ona ulaşmıştır; ilkin bu öz-sakinim yoluyladır ki gerçekten kökensel olandır. — Erek öyleyse upkı Kavram gibi kurgul bir kavrayışı gerektirir — Kavram ki, belirlenimlerinin asıl *birlik* ve *düşünsellik*lerinde *yargıyı* ya da olumsuzlamayı, öznel ve nesnel olanın karşısavını kapsar ve o denli de bu karşısavın ortadan kaldırılışıdır.

Erek söz konusu olduğunda hemen ya da yalnızca onun bilinçte tasarımsal bir belirlenim olarak bulunuş biçimini düşünmemeliyiz. *İç ereksellik* kavramı ile Kant genel olarak İdeayı ve özellikle Yaşam İdeasını yeniden diriltmiştir. Aristoteles'teki Yaşam belirlenimi daha o zaman iç erekselliği kapsıyor ve buna göre salt *sonlu*, *dış* erekselliği göz önüne alan modern erekbilim kavramından sonsuz ölçüde ilerde duruyordu.

Gereksinim, dürtü en yakın Erek örnekleridirler. Bunlar dirimli öznenin kendisinin *içersinde* yer alan *duyumsanan* çelişkidirler ve henüz yalın öznel olan bu olumsuzlamayı olumsuzlama etkinliğine geçerler. *Doyum* özne ve nesne arasındaki barışı kurar, çünkü henüz varolan çelişkide (gereksinimde) *ötede* duran nesnel kendilik öznel olanla birleşme yoluyla benzer olarak bu tek-yanlılığına göre ortadan kaldırılır. — İster öznel olsun isterse nesnel, sonlunun sağlamlığından ve üstesinden gelinmezliğinden söz edenler her dürtü durumunda tersinin örneklendiğini görebilirler. İtki bir bakıma öznel olanın, nesnel olandan daha az olmamak üzere, salt tek-yanlı olduğunun ve hiçbir gerçekliği olmadığını *pekinliğidir*. Dahası, itki bu öz-pekinliğin *yerine getirilmesidir* ve salt öznel olması ve öyle kalması gereken bir öznel ile benzer olarak salt nesnel olması ve öyle kalması gereken bir nesnel arasındaki karşısavın ve ikisinin bu sonluluklarının ortadan kaldırılmasında sonuçlanır.

Ereğin etkinliği durumunda şu olguya da dikkat çekilebilir. Bu etkinliği temsil eden ve olgusallaşma orta terimi yoluyla Ereği kendisi ile birleştiren *tasımda* özsel olarak *uçların olumsuzlanması* kendini gösterir; — genel olarak Erekte karşılaşılan dolaysız özneliğin ve ayrıca *dolaysız* nesnelliğin (araç ve ön gerektirilen nesnelerin) az önce sözü edilen olumsuzlanmaları. Bu aynı olumsuzlamadır ki tinin Tanrıya yükselişinde onun kendi özneliğine karşı olduğu gibi dünyanın olumsal şeylerine karşı da uygulanır; ve *Girişte* ve ayrıca § 192'de değinildiği gibi, yine bu olumsuzlamadır ki bu yükselişi

Tanrının varoluşunun sözde tanıtlarında vermiş olan anlaştırmalarının biçiminde gözden kaçırılmış ve gözardı edilmiş olan kiptir.

§ 205

Erekbilimsel bağıntı ilkin dolaysız olarak *dışsal ereksellik* tir, ve Kavram *varsayılan* bir nesne ile karşıtlık içinde durur. Ereğ buna göre *sonludur* —, bir yandan *içeriğe* göre, ve öte yandan olgusallaşmasının *gereci* olarak önünde bulduğu nesnede dışsal bir koşul taşıyor olması olgusuna göre; öz-belirlenimi bu düzeye dek salt *biçimseldir*. Daha yakından bakıldığında, dolaysızlıkta kendi içine yansımış olarak *tikelliğin* (ki *biçim-belirlenimi* olarak Ereğin *özneelliği*dir) ya da *içeriğin* biçim *bütünlüğünden*, *kendinde* özneellikten, Kavramdan *ayrı* olarak görünmesi olgusu yatar. Bu türülük *Ereğin kendi içersindeki* sonluluğunu oluşturur. İçerik de böylelikle tikel ve hazır bulunan birşey olan nesne ile eşit ölçüde sınırlı, olumsal, verili birşeydir.

Ek. Ereğ söz konusu olduğu zaman genellikle salt dışsal ereksellik göz önüne getirilir. Bu bakış açısından şeyler belirlenimlerini kendi içlerinde taşıyor olarak değil, tersine yalnızca dışlarında yatan bir ereğin olgusallaşması için kullanılan ve tüketilen birer *araç* olarak geçerlidirler. Bu genel olarak *Yararcılığın* bakış açısıdır ki, bir zamanlar bilimlerde bile büyük bir rol oynamış olmasına karşın son zamanlarda haklı olarak bir güvensizlikle karşılaşmış ve şeylerin doğaları üzerine gerçek bir içgörü için yeterli olmadığı kabul edilmiştir. Hiç kuşkusuz genel olarak sonlu şeylere hakları verilmeli ve bunlar kendi ötelelerini gösteren ve enson-olmayan kendilikler olarak görülmelidir. Gene de sonlu şeylerin bu olumsuzlukları kendi öz eytişimleridir ve bunu saptayabilmek için ilkin olumlu içeriklerini göz önüne almak gerekir. Öte yandan, şeylerin erekbilimsel gözlemleri durumunda iyi niyetli bir yaklaşımla yola çıkılarak Tanrının Doğada kendini açığa seren bilgeliği gösterilmek istenirse, o zaman belirtmek gerek ki şeylerin birer araç olarak hizmet ettikleri erekları ortaya çıkarmaya çalışan bu çabada da sonlunun ötesine geçilmez ve kolayca derin-düşüncenin yüzeysel oyunlarının alanına düşülür. Böylece bu yaklaşım söz gelimi yalnızca asmaları insanlar için o çok iyi bilinen yararları açısından incelemekle yetinmeyip ayrıca mantar meşesini de şarap şişelerini tükayabilmek için kabuğundan üretilen tıplarla bağıntısı açısından irdelemeye geçer. Bir zamanlar bütün kitaplar bu anlayışla yazılırdı, ve bunların ne dinin ne de bilimin gerçek çıkarlarına hiçbir katkıda bulunmamış olduklarını görmek güç değildir. Dışsal ereksellik dolaysızca İdeanın önünde durur, ama böyle eşikte duran çoğu kez tam anlamıyla en yetersiz olanın kendisidir.

§ 206

Erekbilimsel bağıntı bir tasımdır ki bunda öznel Erek dışsal nesnellik ile ikisinin birliği olan bir orta terim yoluyla birleşir. Bu birlik bir yandan *ereksel etkinlik* olarak ve öte yandan *dolaysızca* Erek altına koyulmuş nesnellik olarak, e.d. *Araç* olarak bulunur.

Ek. Ereğin İdeaya gelişimi üç basamağı izler: *İlkin* öznel Erek basamağı, *ikincisi* kendini yerine getirmekte olan ve *üçüncüsü* kendini yerine getirmiş Erek basamakları. — İlk olarak önümüzde öznel Erek bulunur, ve bu, kendi için varolan Kavram olarak, kendisi Kavram kıpılarının bütünlüğüdür. Bu kıpılardan ilki kendi ile özdeş evrenseldir, bir bakıma içinde herşeyin kapsandığı ama henüz hiçbir olayın yer almadığı yüksüzilk Su. İkincisi bu evrenselin ona belirli bir içerik kazandıran tikelleşmesidir. Bu belirli içerik yine evrenselin etkinliği yoluyla ortaya koyulduğu için, evrensel kendisi yoluyla kendi içine geri döner ve kendini kendisi ile *bağlar* [*schließen*]. Buna göre, bir ereği önümüze koyduğumuz zaman deriz ki birşeye *karar kaldık* [*beschließen*], ve bununla kendimizi ilkin bir bakıma açık ve şu ya da bu belirlenime girebilir olarak görürüz. Benzer olarak birşeye *karar vermiş* [*entschließen*] olmaktan söz edilir ve bununla anlatılan şey öznenin salt kendi için varolan içsellikinden çıktığı ve karşısında duran nesnellik ile belli bir etkileşime girdiğidir. Bu salt öznel erekten dışa dönük ereksel etkinliğe ilerleyiş verir.

§ 207

(1) *Öznel Erek* bir tasımdır. Bu tasımda *evrensel* Kavram tikellik yoluyla tekillik ile öyle bir yolda bağlanır ki, tekillik öz-belirlenim olarak *yargılar*, e.d. bir yandan henüz belirsiz evrenseli tikelleştirerek onu belirli bir *içerik* yapar ve öte yandan ayrıca öznellik ve nesnellik *karşısavını* ortaya koyar, — ve kendinde aynı zamanda kendi içine geri dönüştür, çünkü Kavramın nesnellığe karşı ortaya koyulan öznelliğini kendi içinde toparlanmış bütünlükle karşılaştırma içinde eksik birşey olarak belirler ve böylece kendini aynı zamanda *dışa* çevirir.

§ 208

(2) Bu *dışa dönük etkinlik* kendini — öznel Erekte içinde içeriğin yanısıra *dışsal nesnellğin* de kapsandığı tikellik ile özdeş — *tekillik* olarak ilkin *dolaysızca* nesne ile ilişkilendirir ve onu bir *Araç* olarak kendinin edinir. Kavram bu dolaysız *güçtür*, çünkü kendi ile özdeş olumsuzluktur ki onda nesnenin *varlığı* baştan sona salt *düşünsel* bir varlık olarak belirlenmiştir. — *Bütün Orta Terim* şimdi *etkinlik* olarak Kavramın bu iç gücüdür ve *Araç* olarak *nesne* Kavram ile dolaysızca birleşmiştir ve onun altında durur.

Sonlu ereksellikte orta terim birbirine dışsal bu iki kıpıya,

etkinliğe ve Araç olarak hizmet gören nesneye *ayrılmış* birşeydir. *Güç* olarak ereğin bu nesne ile bağıntısı ve onu kendine altgüdümlü kılması *dolaysızdır*, — tasımın *ilk öncülü* budur —, ama ancak kendi için varolan düşünsellik olarak Kavramda nesnenin *kendinde* hiçlik olarak koyulduğu düzeye dek. Bu bağıntının ya da ilk öncülün *kendisi orta terim olur*, ki aynı zamanda *kendi içinde* tasımdır, çünkü Ereğ bu bağıntı yoluyla, e.d. içinde onun kapsandığı ve egemen kaldığı etkinliği yoluyla nesnellik ile birleşir.

Ek. Ereğin yerine getirilişi Ereği olgusallaştırmanın dolaylı kipidir; ama dolaysız olgusallaşma da eşit ölçüde gereklidir. Ereğ nesneyi dolaysızca kavrar, çünkü nesne üzerindeki güçtür, çünkü Erekte tikellik ve tikellikte ise o denli de nesnellik kapsanmıştır. — Dirimli olanın bir bedeni vardır; ruh onu denetimine alır; kendini onda dolaysızca nesnelleştirmiştir. İnsan ruhunun kendi bedenselliğini bir araç kılmadan önce yapacak çok şeyi vardır. İnsan ilkin bedenini bir bakıma iyeliğine almalıdır, öyle ki bu beden ruhunun aracı olabilsin.

§ 209

(3) Ereksel etkinlik kendi Aracı ile henüz dışa yöneliktir, çünkü Ereğ de nesne ile özdeş *değildir*; buna göre o da ilkin nesne ile dolaylı kılınmalıdır. Nesne olarak Araç bu *ikinci öncülde* tasımın *öteki* ucu ile, varsayılan nesnellik ya da gereç ile *dolaysız* bağıntı içindedir. Bu bağıntı şimdi Ereğe *hizmet eden* ve gerçeklikleri ve özgür Kavramları Ereğ olan düzeneksellik ve kimyasallık alanıdır. İçinde *nesnel* şeylerin kendilerini birbirleri üzerinde aşındırıp ortadan kaldırdıkları bu süreçlerin gücü olarak öznel Ereğin kendini *onların dışında* tutması ve onlarda *kendini saklayan olması*, — bu olgu Usun *Hilesidir*.

Ek. Us *güçlü* olduğu denli de *hurnazdır*. Hile genel olarak dolaylı kılıcı etkinlikten oluşur. Bu etkinlik nesneleri kendi öz doğalarına uygun olarak birbirleri üzerinde etkimeye ve birbirlerini tüketmeye bırakır ve bu sürece doğrudan karışmazken gene de salt *kendi* ereklerini yerine getirir. Bu anlamda denebilir ki Tanrısal Kayra dünya ve süreçleri karşısında saltık hile olarak davranır. Tanrı insanlara tikel tutkularını ve ilgilerini bağışlamıştır, ve bunun sonucunda ortaya çıkan şey *Onun* niyetlerinin yerine getirilmesidir ki, bunlar Onun kullanmakta olduklarının amaçladıkları ereklere bütünüyle başkadırlar.

§ 210

Olgusallaşmış ereğ böylece öznel ve nesnelin *ortaya koyulmuş birliği*dir. Ama bu birlik özsel olarak öyle bir yolda belirlenmiştir ki, öznel ve nesnel yalnızca *tek-yanlılıklarına* göre yüküszleştirilmiş

ve ortadan kaldırılmış, ama nesnel olan ise özgür Kavram olarak Ereğe ve böylelikle onun üzerindeki güce bağımlı ve uyumlu kılınmıştır. Erek kendini nesnel olana karşı ve onda *saklar*, çünkü *tek-yanlı* öznel, e.d. tikel olmasının yanı sıra o denli de somut evrensel, ikisinin kendinde varolan özdeşlikleridir. Bu evrensel, yalnızca kendi içine yansımış olarak, *içeriktir* ki tasımın tüm üç *ucu* ve bunların devimleri boyunca *aynı* kahr.

§ 211

Ama sonlu Ereksellikte giderek yerine getirilmiş Erek bile kendi içinde bölünmüş birşeydir — tıpkı orta terim ve başlangıçtaki Erek durumunda olmuş olduğu gibi. Buna göre salt hazır bulunan gereç üzerine *dışsal* olarak verilen biçim ortaya çıkmıştır ki, sınırlı Erek-içeriği nedeniyle benzer olarak olumsal bir belirle-nimdir. Erişilen Erek buna göre salt bir nesnedir ki, yine başka Erekler için araç ya da gereçtir, ve bu *sonsuz* dek böyle gider.

§ 212

Ama Ereğin olgusallaşmasında *kendinde* olmuş olan şey *tek-yanlı öznel* ve onun karşısında bulunan nesnel bağımsızlık görünüşünün ortadan kaldırılmış olmasıdır. Aracın ele geçirilişinde *Kavram* kendini nesnenin *kendinde* varolan özü olarak koyar; düzeneksel ve kimyasal süreçlerde nesnenin bağımsızlığı *kendinde* daha şimdiden yitip gitmiştir, ve bunların Ereğin egemenliği altında işleyen süreçlerinde o bağımsızlık *görünüşi*, *Kavrama* karşı duran olumsuz yan ortadan kalkmıştır. Ama yerine getirilmiş Ereğin *yalnızca* Araç ve gereç olarak belirlenmiş olması olgusunda bu nesne hemen kendinde boş birşey, salt düşünsel birşey olarak ortaya koyulur. Böylelikle *içerik* ve *biçim* karşısavı da yitmiştir. Erek biçim-belirlenimlerinin ortadan kaldırılması yoluyla kendini kendisi ile birleştirdiği için, biçim kendi ile *özdeş* olarak, böylece *içerik* olarak koyulur, öyle ki *biçim-etkinliği* olarak *Kavram* salt *kendini içerik* olarak alır. Öyleyse genel olarak bu süreç yoluyla ki Erek *Kavram*ın ne olmuş olduğu *ortaya koyulur*, öznel ve nesnelin *kendinde varolan* birliği şimdi *kendi için varolan* birlik olarak bulunur. Bu *İdeadır*.

Ek. Ereğin sonluluğu onun olgusallaşmasında araç olarak kullanılan gerecin salt dışsal olarak onun altına alınması ve ona uyumlu kılınması olgusunda yatar. Oysa gerçekte nesne *kendinde* Kavramdır, ve Kavram Erek olarak nesnede olgusallaştığı için, bu yalnızca nesnenin kendi öz içinin belirışidir. Nesnellik böylece bir bakıma salt bir örtüdür ki altında Kavram gizli yatar.

Sonluda Ereğe gerçekten erişildiğini yaşayamayız ya da göremeyiz. Sonsuz Ereğin yerine getirilmesi yalnızca onu henüz yerine getirilmemiş gibi görme aldanmacasının ortadan kaldırılmasından oluşur. İyi, saltık İyi, kendini sonsuza dek dünyada yerine getirir, ve sonuç onun daha şimdiden kendinde ve kendi için yerine getirilmiş olması ve bunun için ilkin bizi bekleme gereksiniminde olmadığıdır. İçinde yaşamakta olduğumuz aldanmaca budur, ve aynı zamanda dünyaya ilginin temeli olan etkinleştirici ilke de yalnızca odur. Kendi sürecinde İdea kendini bu aldanmaca yapar, bir 'başkası'nı karşısına koyar, ve edimi bu aldanışı ortadan kaldırmaktan oluşur. Ancak bu Yanılgıdandır ki Gerçeklik ortaya çıkar, ve yanılgı ile ve sonluluk ile uzlaşma burada yatar. Başkalık ya da Yanılsılık, ortadan kaldırılmış olarak, kendisi Gerçekliğin zorunlu bir kıpısıdır, — Gerçeklik ki, yalnızca kendini kendi öz sonucu yaparak varolur.

C İdea

§ 213

İdea kendinde ve kendi için Gerçek olandır, *Kavram ve Nesnelliğin saltık birliğidir*. İdeal/düşünsel içeriği belirlenimleri içindeki Kavramdan başka birşey değildir; reel/olgusal içeriği yalnızca Kavramın kendine belirli-varlıklar biçiminde verdiği belirışıdir, ve bu şekli ideallüğünde kapayarak kendi gücü içinde ve böylece kendini onda tutar.

"*Saltık İdeadır*" tanımının şimdi kendisi saltıktır. Tüm önceki tanımlar buna geri dönerler. — İdea *Gerçekliktir*; çünkü Gerçeklik Nesnelliğin Kavrama karşılık düşmesidir, — dışsal şeylerin benim tasarımlarıma karşılık düşmeleri değil; bunlar yalnızca *bu tekil 'ben'* tarafından taşınan doğru tasarımlardır. İdeada ne 'bu,' ne tasarımlar, ne de dışsal şeylerle hiçbir ilgimiz yoktur. — Ama gene de edimsel olan *herşey* gerçek olduğu ölçüde İdeadır ve gerçekliğine ancak İdea yoluyla ve onun gücüyle iyledir. Tekil varlık İdeanın herhangi bir yanıdır, ve buna göre onun için daha başka edimsellikler de gerekir ki, bunlar da yine özel olarak kendileri için kalıcı görünürler; ancak hep birlikte onlarda ve bağıntılarındadır ki Kavram olgusallaşır. Tekil olan kendi için Kavramına karşılık düşmez; belirli-varlığının bu sınırlanmışlığı *sonluluğunu* ve yitişini oluşturur.

İdeanın kendisi *herhangi birşeyin* İdeası olarak alınmalıdır, tıpkı Kavramın da yalnızca belirli Kavram olarak alınmaması gerektiği gibi. Saltuk *tek bir* evrensel İdeadır ki, bir *yargı* edimiyle kendini belirli İdealar *Dizgesine* tikelleştirir; ama bunların doğası yalnızca tek bir İdeaya, Gerçekliklerine geri dönmektir. Bu yargıdan çıkan şey İdeanın *ilk olarak* yalnızca biricik evrensel *Töz* olduğu, ama açınmış, gerçek edimselliğinin ise *Özne* olarak ve böylece Tin olarak varolmak olduğudur.

Başlangıç ve destek noktaları için bir *varoluşu* olmadığından İdea sık sık salt mantıksal bir biçimsellik olarak alınır. Böyle bir görüş varolan şeyi ve henüz İdeaya dek işleyememiş tüm daha öte belirlenimleri sözde *olgusalılık* ve gerçek *edimsellik* sayan yaklaşımlara bırakılmalıdır. — İdeayı salt *soyut* birşeymiş gibi alan düşünce de eşit ölçüde yanlıştır. İdea *gerçek-olmayan* herşeyin kendini onda tüketmesi ölçüsünde hiç kuşkusuz soyuttur; ama kendisinde özsel olarak *somuttur*, çünkü özgür, kendi kendisini ve böylelikle olgusalığa belirleyen Kavramdır. İdea biçimsel-soyut birşey olabilir, ama ancak Kavram — ki ilkesi budur — olduğu gibi, e.d. *kendi içine olumsuz geri dönüş* olarak ve *öznellik* olarak değil, ama soyut birlik olarak alınacak olursa.

Ek. Gerçeklik ile ilk olarak birşeyin nasıl *olduğunu bilmem* anlaşılır. Bu gene de salt bilinç ile bağıntı içindeki gerçeklik ya da biçimsel gerçekliktir, yalnızca doğruluktur. Buna karşı daha derin anlamında Gerçeklik Nesnelliğin Kavram ile özdeş olmasından oluşur. Gerçekliğin bu derin anlamı örneğin *gerçek* bir devlet ya da *gerçek* bir sanat çalışması söz konusu edildiğinde kendini gösterir. Bu nesneler olmaları *gerektiği* gibi oldukları, e.d. olgusalılıkları Kavramlarına karşılık düştüğü zaman *gerçek*tirler. Böyle görüldüğü zaman, gerçek olmamak bir bakıma kötü olmakla aynı şeydir. Kötü bir insan gerçek olmayan bir insandır, e.d. Kavramı ya da belirlenimi ile uyum içinde davranmayan bir insandır. Kavram ve olgusalığın özdeşliğinden bütünüyle yoksun birşey hiçbir kalıcılık gösteremez. Kötü ve gerçeğe-aykırı şeyler bile ancak olgusalılıkları henüz herhangi bir yolda Kavramları ile bağdaştığı sürece *vardırlar*. Baştan sona kötü ya da Kavrama aykırı olan tam bu nedenle kendi içinde yitendir. Yalnızca Kavram yoluyladır ki şeyler dünyada kalıcılıklarını bulurlar, ya da, dinsel tasarım dilinde anlatılırsa, şeyler ancak onlara içkin tanrısal ve böylece yaratıcı düşünce yoluyla şeyler olarak varolurlar. — İdea söz konusu olduğu zaman, bununla ilkin uzakta, öte-yanda duran birşeyi tasarımılamamak gerekir. İdea, tersine, baştan sona şimdide bulunandır; ve benzer olarak her bilinçte de bulunur, üstelik bu ne denli bulanık ve sönük olsa bile. — Dünyayı büyük bir bütün olarak tasarımlarız ki, Tanrı tarafından yaratılmıştır, ve

dahası öyle bir yolda yaratılmıştır ki onda Tanrı bize kendini sergiler. Yine dünyayı tanrısal Kayra tarafından yönetiliyor olarak da tasarımılarız, ve bunun imlemi dünyadaki birbiri-dışındalığın sonsuza dek onu üretmiş olan birliğe geri götürüldüğü ve onunla uyumlu olarak saklandığıdır. — Felsefenin amacı her zaman yalnızca İdeanın düşünce yoluyla bilinmesi olmuş, ve felsefe adına yaraşır herşey her zaman anlak için salt bölünmüşlüğü içinde geçerli olanın saltık birliğinin bilinci üzerine kurulmuştur. — Artık İdeanın Gerçeklik olduğunun tanıtım istemek için geçtir; düşüncenin bu noktaya dek süren bütün bir çıkarsaması ve gelişimi bu tanıtlamayı kapsar. İdea bu sürecin sonucudur — ama bu gene de sanki İdea *yalnızca* dolaylıymış, kendinden başka birşey yoluyla dolaylı birşeymiş gibi anlaşılmamalıdır. Tersine, İdea kendi sonucudur ve böyle olarak eşit ölçüde dolaylı ve dolaysızdır. Buraya dek irdelenen Varlık ve Öz ve ayrıca Kavram ve Nesnellik basamakları bu ayrımları içinde süreklilikleri olan ve kendi üzerlerine dayanan şeyler değildirler; tersine, kendilerini eytişimsel olarak tanıtlamışlardır ve gerçeklikleri yalnızca İdeanın kısıları olmaktadır.

§ 214

İdea *Us* olarak (bu *Usun* gerçek felsefi anlamıdır), bundan başka *özne-nesne* olarak, *ideal ve reelin (düşünsel ve olgusalın)*, *sonlu ve sonsuzun*, *ruh ve bedenin birliği* olarak, *edimselliğini kendi kendisinde taşıyan olanak* olarak, *doğası salt varolan olarak kavranabilen* olarak vb. görülebilir, çünkü onda tüm anlak ilişkileri, ama kendi içlerine *sonsuz* geri-dönüşleri ve özünlülük-özdeşlikleri içinde kapsanırlar.

Anlağın İdea üzerine söylenen herşeyi kendi içinde *çelişkili* olarak göstermek gibi kolay bir işi vardır. Bu eşit kolaylıkla geri çevrilebilir, ya da daha doğrusu bu iş İdeada şimdiden yerine getirilmiştir; — bir iş ki, *Usun* işidir ve hiç kuşkusuz anlağınki denli kolay değildir. — Anlak İdeanın kendi kendisi ile çeliştğini gösterebilir, çünkü örneğin öznel yalnızca öznel ve nesnel ise tersine ona karşıttır, Varlık Kavramdan bütünüyle başka birşeydir ve bu nedenle ondan türetilemez; yine, sonlu yalnızca sonludur ve sonsuzun tam karşıttır, öyleyse onunla özdeş olamaz — ve bu tüm belirlenimler açısından böyle gider; oysa Mantık tam karşıttını gösterir: salt öznel olması gereken öznel, salt sonlu olması gereken sonlu, salt sonsuz olması gereken sonsuz vb. hiçbir gerçeklik taşımaz, kendisi ile çelişir ve karşıttına geçer; bu yüzden bu geçiş ve içinde uçların ortadan kaldırılmış olarak, birer görünüş ya da kıpı olarak bulundukları birlik, kendini onların Gerçeklikleri olarak sergiler.

İdeayı ele almaya yönelen anlama çifte bir yanlış-anlamaya düşer, ve *ilk olarak* İdeanın uçlarını — ki birlikleri içersinde oldukları sürece nasıl anlatıldıklarının bir önemi yoktur — somut birlikleri içindeki anlam ve belirlenimde *değil*, ama sanki bunun dışındaki *soyutlamalar* gibi alır. Aralarındaki bağıntıyı da eşit ölçüde yanlış anlar, üstelik kesin olarak ortaya koyulduğu zaman bile; böylece örneğin giderek yargıdaki *koşacın* doğasını bile gözden geçirir, onun tekil olanın, e.d. öznenin, o denli de tekil olmadığını, tersine bir evrensel olduğunu bildirdiğini görmez. — *İkinci olarak*, anlak kendi kendisi ile özdeş İdeanın kendi *olumsuzunu*, çelişkiyi kapsadığı biçimindeki *kendi* derin-düşüncesini İdeanın kendi içine düşmeyen *dışsal* bir düşünce olarak görür. Ama gerçekte bu düşünce anlağa özgü bir bilgelik değildir, tersine İdeanın kendisi eytişimdir ki sonsuza dek kendi ile özdeş olanı ayırmış olandan, özneli nesnelden, sonluyu sonsuzdan, ruhu bedenden ayırır ve ayırdeder ve salt bu düzeye dek bengi yaratus, bengi dirimsellik ve bengi Tindir. Ama böylece kendisi *soyut anlağa* geçiş ya da daha doğrusu kendini ona çeviriş olduğu için, o denli de bengi *Ustur*; ve Eytışimdir ki, yine bu türülülük düzeyindeki anlağın kendi sonlu doğasını ve ürünlerinin yanlış bağımsızlık görünüşünü anlamasını sağlar ve bu türülülüğü birliğe geri getirir. Bu çifte devim ne zamansal olarak ne de herhangi bir başka yolda ayrılmış ya da ayrımlı olmadığı için — yoksa yine soyut anlak olurdu —, İdea Başka-da Kendinin bengi sezgisidir; Kavramdır ki, nesnellğinde *kendi kendisini* yerine getirmiştir, nesnedir ki, *iç erekselliktir*, özsel öznelliktir.

İdeayı anlamamanın *değişik yolları* — ideal ve reelin, *sonlu* ve *sonsuzun*, *özdeşlik* ve *ayrımın* vb. birliği olarak — az ya da çok *biçimseldirler*, çünkü *belirli Kavramın* herhangi bir basamağını gösterirler. Yalnızca Kavramın kendisi özgürdür ve gerçek *evrenseldir*; öyleyse İdeada Kavramın *belirliliği* o denli de salt Kavramın kendisidir, — bir nesnellik ki, onda Kavram kendini evrensel olarak sürdürür ve onda salt kendi öz belirliliğini, bütünsel belirliliği taşır. İdea *sonsuz yargıdır* ve bunun yanlarının her biri bağımsız bütünlüktür ve her biri salt kendini tamamlamakla o denli de ötekine geçmiştir. Başka hiçbir belirli Kavram *Kavramın* kendisi ve *Nesnellik* olarak her iki yanında tamamlanmış bu bütünlük değildir.

§ 215

İdea özsel olarak *Süreç* tir, çünkü özdeşliği ancak saltık olumsuzluk ve dolayısıyla eytişimsel olduğu ölçüde Kavramın saltık ve özgür özdeşliğidir. Öyle bir ilerleyiştir ki, onda Kavram tekillik olan evrensellik olarak kendini nesnellığe ve buna karşı karşısava belirler, ve Kavramı tözü olarak alan bu dışsallık kendini içkin eytişimi yoluyla *öznellığe* geri getirir.

İdea (a) *süreç* olduğu için, Saltık için “sonlu ve sonsuzun, düşünce ve varlığın vb. *birliği*” gibi anlatımlar, pek çok kez anımsatıldığı gibi, yanlışlar; çünkü birlik soyut, *dingin* kalıcı özdeşliği anlatır. İdea (b) *öznellik* olduğu için, o anlatım yolu bir kez daha yanlıştır, çünkü o birlik gerçek birliğin “*kendinde*”-sini, “*tözsel*”ini anlatır. Sonsuz böylece sonlu ile yalnızca *yüksüzleştirilmiş* olarak görünür, ve öznel nesnel ile, düşünce varlık ile. Ama İdeanın *olumsuz* birliğinde sonsuz baştan sona sonlunun üzerine yayılır, ve düşünce varlığın üzerine, öznellik nesnellığın üzerine. İdeanın birliği öznellik, düşünce, sonsuzluktur ve böylece *töz* olarak İdeadan özsel olarak ayrıdır, tıpkı bu *üste yayılan* öznenliğin, düşüncenin, sonsuzluğun kendini yargıda ve belirlemede indirgediği *tek-yanlı* öznellik, tek-yanlı düşünce ve tek-yanlı sonsuzluktan ayırdedilecek olması gibi.

Ek. Bir süreç olarak İdea gelişiminde üç basamaktan geçer. İdeanın ilk biçimi *Yaşam*dır, e.d. dolaysızlık biçimindeki İdea. İkinci biçim ise dolaylılık ya da ayırım biçimidir, ve bu *Bilgi* olarak İdeadır ki, *kuramsal* ve *kılgısal* İdea olarak ikili bir şekil içersinde görünür. Bilgi süreci sonucu olarak ayırım yoluyla varsıllaşmış birliğin yeniden kurulmasını getirir ve bu ise İdeanın üçüncü biçimini verir, — *saltık İdea*. Saltık İdea mantuksal sürecin son basamağı olarak kendini aynı zamanda gerçek ilk ve salt kendisi yoluyla varolan olarak tanıtlar.

a. Yaşam

§ 216

Dolaysız İdea *Yaşam*dır. Kavram ruh olarak bir *bedende* olgusallaşır ki, ruh bunun dışsallığının dolaysızca kendini kendisi ile bağıntılayan *evrenselliğidir*; ama o denli de onun *tikelleşmesidir*, öyle ki beden ondaki Kavram-belirleniminden başka hiçbir ayırımı anlatmaz; son olarak, ruh sonsuz olumsuzluk olarak *tekilliktir*, — birbiri-dışındalık olarak varolan nesnellüğünün eytişimi, ki bu nesnellliği bağımsız kalıcılık görünüşünden öznellığe geri götürür, öyle ki tüm üyeler eşit ölçüde karşılıklı olarak kıpısal *araçlar*

ve kıpısal ereklendir ve Yaşam, *başlangıçtaki* tikelleşme iken, *olumsuzca kendi için* varolan birlik olarak *sonuçlanır* ve bedensellikte eitişimsel olarak salt kendi kendisi ile birleşir. — Bu yolda Yaşam özsel olarak *dirimli* birşeydir, ve dolaysızlığına göre *bu tekil dirimli* şeydir. Sonluluk bu alanda İdeanın dolaysızlığı nedeniyle ruh ve bedenin *ayrılabilir* olmaları belirlenimini taşır; bu dirimli olanın ölümlülüğünü oluşturur. Ama ancak dirimli öldüğü zamandır ki İdeanın iki yanı ayrı birer *bileşen* olurlar.

Ek. Bedenin tekil üyeleri ne iseler ancak birlikleri yoluyla ve bu birlik ile bağıntı içinde odurlar. Böylece, Aristoteles'in daha önce belirttiği gibi, örneğin bedenden koparılmış bir el henüz ada göre bir eldir, ama olguya göre değil. — Anlağın bakış açısından Yaşamdan çoğu kez gizemli birşey olarak söz edilir ve genel olarak *kavranılmaz* olarak görülür. Ama anlık gene de böylelikle salt kendi sonluluk ve hiçliğini ele verir. Yaşam gerçekte kavranılmaz birşey olmaktan öylesine uzaktır ki, onda tersine önümüzde Kavramın kendisini ve daha doğrusu Kavram olarak varolan *dolaysız* İdeayı buluruz. Böylelikle hemen Yaşamın eksikliği de anlatılmış olur. Bu eksiklik Kavram ve olgusallığın burada henüz birbirlerine gerçekten karşılık düşmemelerinden oluşur. Yaşam Kavramı ruhtur, ve bu Kavram bedeni olgusallığı olarak alır. Ruh bir bakıma bedenselliğinin üzerine yayılmıştır ve böylece ilkin salt *duyumsayandır*, henüz özgür kendi-için-varlık değildir. Yaşam süreci henüz yüklü olduğu dolaysızlığın üstesinden gelmekten oluşur, ve bu süreç, ki kendisi yine bir üçlü süreçtir, sonucu olarak yargı biçimindeki İdeayı, e.d. *Bilgilenme* olarak İdeayı alır.

§ 217

Dirimli kendilik bir tasımdır ki kıpılarının kendileri kendi içlerinde birer dizge ve birer tasımdır (§ 198, 201, 207); ama bunlar etkin tasımlar ve süreçlerdir, ve dirimlinin öznel birliğinde salt *bir* süreç oluştururlar. Dirimli böylece kendi ile birleşmesinin sürecidir ve bunun kendisi *üç süreç* içinden geçer.

§ 218

(1) Birincisi dirimlinin kendi *içersindeki* süreçtir. Bu süreçte kendini kendi kendisinde böler ve bedenselliğini nesnesine, *örgensel-olmayan* doğasına indirger. Bu bedensellik, görelî dışsal birşey olarak, kendi kendisinde kıpılarının ayırım ve karşıtlıkları içersine geçer; bu kıpılar kendilerini karşılıklı olarak adar, her biri ötekini kendine benzeştirir ve kendi kendini üreterek sürdürür. Ama üyelerin bu etkinliği yalnızca öznenin bir etkinliğidir ki, ürünleri ona geri döner, ve böylece bu ürünlerde yalnızca özne üretilir, e.d. özne kendini yalnızca yeniden-üretir.

Ek. Dirimlinin kendi içersindeki süreç doğada Duyarlık, İrkilirlik ve Üreme gibi üçlü bir biçim taşır. Duyarlık olarak dirimli varlık dolaysız yalın kendi ile bağıntıdır, ruhtur ki bedeninin her yerinde bulunur, ve bedensel bölümlerin birbirlerine dışsallıklarının onun için hiçbir gerçekliği yoktur. İrkilirlik olarak dirimli varlık kendi içinde bölünmüş görünür, ve Üreme olarak üyelerinin ve örgenlerinin iç ayrımlarından kendini sürekli olarak yeniden oluşturur. Dirimli olan salt bu kendini kendi içersinde sürekli olarak yenileyen süreç olarak *vardır*.

§ 219

(2) Ama Kavramın *yargısı* özgürce *nesnel* olanı bağımsız bir bütünlük olarak kendi dışına bırakmaya ilerler; ve dirimli olanın kendi ile olumsuz bağıntısı, *dolaysız* tekillik olarak, onunla karşıtlık içinde duran örgensel-olmayan bir Doğa *varsayımında* bulunur. Dirimlinin bu olumsuzu o denli de onun kendi Kavram-kıpsı olduğu için, aynı zamanda somut bir evrensel olan dirimlide bir *eksiklik* olarak bulunur. Nesnenin *kendinde* bir hiçlik olarak ortadan kaldırılmasını sağlayan eytişim öz-pekinliği içindeki dirimlinin kendi etkinliğidir — dirimli ki, *örgensel-olmayan* bir Doğaya karşı bu süreçte böylelikle *kendi kendisini saklar, geliştirir* ve *nesnelleştirir*.

Ek. Dirimli varlık örgensel-olmayan bir Doğa ile karşıtlık içinde durur ve ona karşı onun üzerindeki güç olarak davranarak onu kendine benzeştirir ya da özümser. Bu sürecin sonucu kimyasal süreç durumunda olduğu gibi birbirlerine karşıt olarak duran iki yanın bağımsızlığını ortadan kaldıran yansız bir ürün değildir; tersine, dirimli varlık kendini ona karşı direnemeyen başkası üzerine yayılan bir güç olarak tanıtlar. Dirimli varlık tarafından altgüdümlü kılınan örgensel-olmayan Doğa bundan kaçınamaz, çünkü *kendinde kendi için* Yaşam olanla aynı şeydir. Dirimli olan böylece başkasında salt kendisi ile birleşir. Ruhu bedenden sıyrılır sıyrılmaz nesnelliğin ögesel güçlerinin oyunu başlar. Bu güçler örgensel bedende süreçlerini başlatmak için bir bakıma sürekli olarak sıçrama noktasında dururlar ve Yaşam bunlara karşı sürekli bir savaşımdır.

§ 220

(3) İlk sürecinde kendi içinde özne ve Kavram olarak davranan dirimli birey, ikinci süreci yoluyla dışsal nesnelliğini kendine benzeştirir ve böylece olgusal belirliliği *kendi içinde koyar*, ve böylece şimdi *kendinde Tür* [Gattung] ya da tözsel evrenselliktir. Türün tikelleşmesi öznenin kendi türünün *bir başka öznesi* ile bağıntısıdır, ve yargı Türün bu böylece birbirlerine karşı belirlenmiş bireyleri ile ilişkileridir; — *Eşeyssel-İlgi*.

§ 221

Türün süreci türü kendi-için-varlığa getirir. Yaşam henüz dolaysız İdea olduğu için, bu sürecin ürünü iki yana bölünür. Bir yanda genel olarak dirimli birey, ki ilkin dolaysız olarak varsayılmıştı, şimdi *dolaylı* ve *üretilmiş* birşey olarak ortaya çıkar; öte yanda dirimli *tekillik*, ki ilk dolaysızlığı nedeniyle evrenselliğe karşı *olumsuz* olarak davranır, bunun gücünde yiter.

Ek. Dirimli ölü, çünkü çelişkidir — *kendinde* evrensel, tür olmak, ve gene de dolaysızca salt tekil birşey olarak varolmak. Ölümde tür kendini dolaysız bireyin üzerindeki güç olarak tanıtır. — Hayvan için türün süreci onun dirimselliğinin en yüksek noktasıdır. Ama hayvan kendi türünde kendi için olmaya dek varamaz, tersine onun gücüne yenilir. Dolaysız dirimli varlık kendini türün sürecinde kendisi ile dolaylı kılar ve böylece dolaysızlığı üzerine yükseltir, ama yalnızca her zaman bir kez daha ona geri düşmek için. Yaşam kendini böylelikle ilkin yalnızca sonsuza dek ilerlemenin kötü sonsuzluğuna götürür. Ama Kavrama göre yaşam sürecinden ortaya çıkan şey henüz yaşam olarak İdeayı kuşatan dolaysızlığın ortadan kaldırılması ve yenilmesidir.

§ 222

Ama Yaşam İdeası böylelikle kendini yalnızca *herhangi bir* (tikel) *dolaysız* 'bu'dan değil, ama genelinde bu ilk dolaysızlıktan da kurtarmıştır; bununla *kendine*, kendi *gerçekliğine* gelir; böylelikle *kendi için özgür tür* olarak *varoluşa* geçer. Salt dolaysız tekil dirimselliğin ölümü *Tinin doğuşudur*.

b. Bilme

§ 223

İdea ancak evrenselliği *varoluşunun* ögesi olarak aldığı ya da nesnelliğin kendisi Kavram olarak bulunduğu, İdea kendini nesne olarak aldığı sürece özgürce *kendi için* varolur. Evrenselliğe belirlenmiş öznelliği onun kendi *içersindeki arı ayırdetmedir*, — sezgi, ki kendini bu özdeş evrensellikte tutar. Ama belirli ayırdetme olarak İdea bir bütünlük olarak kendini kendinden itme gibi daha öte bir *yargıdır*, ve dahası ilkin kendini *dışsal Evren* olarak *varsayar*. İki yargı vardır, *kendilerinde* özdeş, ama henüz özdeş olarak *koyulmuş* değildirler.

§ 224

Kendilerinde ya da Yaşam olarak özdeş olan bu iki İdeanın bağıntısı böylece *görelî* bağıntıdır, ve bu *görelî* bağıntıdır ki bu

alanda *sonluluk* belirlenimini oluşturur. Bu *derin-düşünce ilişkisi*dir, çünkü İdeanın kendi içinde ayırdedilişi yalnızca *ilk* yargıdır, henüz bir *var-etme* [Setzen] değil ama *var-saymadır* [Voraussetzen]; buna göre öznel İdea için nesnel İdea *önünde bulunan* dolaysız Dünyadır ya da Yaşam olarak İdea *tekil varoluşun* görüngüsündedir. Aynı zamanda, bu yargı kendi *içersinde* arı ayırılma olduğu ölçüde (önceki §), İdea birde *kendi için* hem kendisi hem de *kendi başkasıdır*; böylece kendisi ile bu nesnel Dünyanın *kendinde* varolan özdeşliğinin *pekinliği*dir. — Us dünyaya özdeşliği ortaya koyabilme ve pekinliğini *gerçekliğe* yükseltebilme saltık inancıyla ve *onun için kendinde* bir hiç olan karşısavı o denli de hiçlik olarak koyma dürtüsüyle gelir.

§ 225

Bu süreç genel olarak *Bilmedir*. *Kendinde* bu süreçte *tek bir* etkinlikte karşıtlık, nesnelliğin tek-yanlılığı ile birlikte öznenliğin tek-yanlılığı ortadan kaldırılmıştır. Ama bu ortadan kaldırma ilkin salt *kendinde* yer alır; buna göre genel olarak sürecin kendisi dolaysızca bu alanın sonluluğu ile yüklüdür ve dürtünün ayrı olarak koyulan *çifte* devimine bölünür —, İdeanın *öznenliliğinin* tek-yanlılığını *varolan* dünyayı kendi içine, öznel tasarım ve düşünceye alması dolayısıyla ortadan kaldırır, ve soyut öz-pekinliğini ise *içerik* olarak bu böylece gerçeklik olarak görülen nesnellikte doldurur —, ve evrik olarak, böylelikle burada tersine salt bir *görünüş* olarak, bir olumsuzluklar ve kendilerinde boş şekiller topluğu olarak geçerli olan nesnel dünyanın *tek-yanlılığını* ortadan kaldırır, onu burada gerçekten varolan nesnel olarak geçerli olan öznenlin *İçi* yoluyla belirler ve biçimlendirir. Birinci devim bilmenin Gerçekliğe dürtüsü, *Bilgilenme olarak Bilgilenme*, — İdeanın *kuramsal* etkinliği; ve ikincisi yine aynı şeyi yerine getirmek için *İyinin* dürtüsü, *İstenç*, — İdeanın *kulgasal* etkinliği.

α. Bilme

§ 226

Bilmenin evrensel sonluluğu — ki tek bir yargıda, karşıtlık *varsayımında* (§ 224) yatar ve ediminin kendisi bu varsayımın karşısına çıkarılan çelişkidir —, kendini daha tam olarak kendi İdeasında öyle bir yolda belirler ki, kıpıları birbirlerine karşı tür-lülük biçimini kazanır, ve gerçi tam olsalar da, birbirlerine karşı Kavramın değil ama derin-düşüncenin ilişkisi içinde dururlar.

Verili birşey olarak gercin özümsevenesi buna göre onun aynı zamanda ona *dışsal* kalan ve birbirlerinin karşısına eşit ölçüde türlüölük içinde çıkan Kavram-belirlenimlerine *alınması* olarak görünür. Us burada *Anlak* olarak etkindir. Bu Bilmenin ulaştığı gerçeklik de öyleyse benzer olarak salt *sonlu* gerçekliktir; Kavramın sonsuz gerçekliği onun için salt *kendinde* varolan bir hedef, bir *öte-yan* olarak saptanır. Gene de bu Bilme dışsal ediminde Kavramın yönetimi altında durur, ve Kavramın belirlenimleri ilerlemenin iç çizgisini oluşturur.

Ek. Bilmenin sonluluğu verili bulunan bir dünya varsayımında yatar ve bilen özne bu durumda bir *tabula rasa* olarak görünür. Bu görüş Aristoteles'e yüklenmiştir; gene de hiç kimse bu dışsal bilme anlayışından Aristoteles denli uzakta değildir. Bu bilme kendini henüz Kavramın etkinliği olarak bilmez, ki *kendinde* salt budur, ama *kendi için* değil. Davranışı ona edilgin bir davranış olarak görünürken, gerçekte ise etkindir.

§ 227

Sonlu bilgi ondan *ayrı* olanı verili ve onunla karşıtlık içinde varolan birşey olarak — dış Doğanın ya da bilincin çok-yanlı *olguları* — varsaydığı için, (1) ilkin etkinliğinin biçimi olarak *biçimsel özdeşliği* ya da evrensellik *soyutlamasını* alır. Bu etkinlik öyleyse verili somutu ayırtırmaktan, ayırmaları tekilleştirmekten ve bunlara *soyut evrensellik* biçimini vermekten oluşur; ya da somut olanı *zemin* olarak bırakır ve özsel-olmayan olarak görünen tikelliklerin soyutlanması yoluyla somut bir evrenseli, *Cinsi* ya da Kuvveti ve Yasayı öne çıkarır; — *çözümlemeci Yöntem*.

Ek. Çözümlemecive birşeyinci yöntemlerden genellikle öyle bir yolda söz edilir ki, sanki birini ya da ötekini izlemek salt isteğimize bağlı bir sorun gibi görünür. Ama durum hiç de böyle değildir ve sonlu bilme kavramından türeyen bu iki yöntemden hangisinin uygulanacağı bilinecek nesnelerin kendilerinin biçimlerine bağlıdır. Bilme ilkin çözümseldir; nesne bu bilme için tekillik şeklini taşır, ve çözümsel bilmenin etkinliği önünde yatan tekillik geriye bir evrensele götürmeye yöneliktir. Düşünce burada yalnızca soyutlama ya da biçimsel özdeşlik anlamını taşır. *Locke*'ün ve tüm görgücülerin duruş noktaları budur. Sık sık denir ki bilme verili somut nesneleri soyut öğelerine ayırtırmaktan ve daha sonra bunları yaıtılmışlıkları içinde irdelemekten öte birşey yapamaz. Ama hemen görünür ki bu şeylerin başaşağı çevrilisidir ve onları *oldukları gibialmak* isteyen bilme yetisi bu yolda kendi ile çelişkiye düşer. Böylece kimyacı bir et parçasını imbiğene koyar ve ona sayısız yolda eziyet ettikten sonra azottan, karbondan, hidrojeninden vb. oluştuğunu bulduğunu bildirir. Ama bu soyut özdekler bundan böyle et değildirler. Öte yandan bir görgül

ruhbilimci de bir davranışı gözleme sunduğu değişik yanlarına ayırıştırır ve bunlara bu ayrılıkları içinde sarılırken, yine aynı yolda davranır. Çözümsel olarak ele alınan nesne böylece bir bakıma birbirini ardına zarları soyulan bir soğan gibi incelenir.

§ 228

Bu *evrensellik* (2) o denli de *belirli* bir evrenselliktir; etkinlik burada Kavramın kıpırlarında ilerler; ama sonlu *bilmede* sonsuzluğu içinde olmayan Kavram *anlak düzeyinin belirli Kavramıdır*. Nesnenin bu Kavramın biçimleri içersine alınması *bişimsel yöntem*dir.

Ek. Bişimsel yöntemin devimi çözümsel yöntemin tersidir. Bu ikincisi tekil olandan başlayıp evrensele ilerlerken, buna karşı birincide evrensel (*Tanım* olarak) başlangıç noktasını oluşturur ve buradan tikelleşme (*Bölümlemde*) yoluyla tekil olana (*Teoreme*) ilerlenir. Bişimsel yöntem böylece kendini nesnede Kavramın kıpırlarının gelişimi olarak tanıtlar.

§ 229

(aa) Nesne, ilk olarak bilme yetisi tarafından genelde belirli Kavramın biçimine getirildiği ve böylece bu yolla *cinsi* ve evrensel *belirliliği* ortaya koyulduğu zaman, *Tanımdır*. Tanımın gereci ve temellendirmesi çözümsel yöntem (§ 227) tarafından sağlanır. Belirliliğin gene de salt bir *Ayırmaç* olması gerekir, — nesneye dışsal olan salt öznel bir bilmenin yararına.

Ek. Tanımın kendisi Kavramın üç ögesini kapsar: en yakın cins (*genus proximum*) olarak evrenseli, cinsin belirliliği (*qualitas specifica*) olarak tikeli, ve tanımlanan nesnenin kendisi olarak tekili. — Tanım söz konusu olduğunda ortaya çıkan ilk soru nereden geldiğidir, ve bu sorunun genel yanıtı tanımların çözümleme yoluyla ortaya çıkmış olduklarıdır. Ama böylece ortaya sürülen tanımların doğrulukları ile ilgili çekışmelere neyin neden olduğu hemen görülür, çünkü burada herşey hangi algılardan yola çıkıldığına ve bunu yaparken hangi bakış açılarının göz önüne alındığına dayanır. Tanımlanan nesne ne denli varsılsa, e.d. gözleme sunduğu yanlar ne denli çoksa, ona ilişkin olarak kurulabilecek tanımlar da eşit ölçüde tırlılık gösterecektir. Böylece örneğin *yaşama*, *devlete*, vb. ilişkin bir tanımlar çokluğu vardır. Buna karşı geometri ise uzay gibi oldukça soyut bir nesneyi konu aldığı için iyi tanımlar verebilir. — Dahası, genel olarak tanımlanan nesnelerin içerikleri açısından ortada hiçbir zorunluk bulunmaz. Böylece bir uzayın var olduğu, bitkilerin, hayvanların vb. bulundukları sorgusuzca kabul edilir, ve hiçbir zaman söz konusu nesnelerin zorunluklarını göstermek geometrinin, bitkibilimin vb. işi olarak görülmez. Bu durumda felsefe için bişimsel yöntem üpkı çözümsel yöntem denli elverişsizdir, çünkü felsefenin her şeyden önce

kendini nesnelerinin zorunluğu üzerine aklaması gerekir. Gene de felsefede bireşimsel yöntemden yararlanma yönünde pekçok girişim olmuştur. Böylece özellikle Spinoza tanımlarla başlar ve örneğin der ki *Töz causa suidit*. Tanımları hiç kuşkusuz en kurgul olanın bir saptanışıdır, ama inancalar biçiminde. Schelling için de aynı şey geçerlidir.

§ 230

(bb) İkinci Kavram-kıpısının, e.d. *tikelleşme* olarak evrenselin belirliliğinin bildirilmesi, herhangi bir dışsal bakış açısına göre *Bölümlemedir*.

Ek. Bölümlemenin tam olması gerektiği söylenir. Bu öyle bir ilke ya da bölümleme zemini gerektirir ki, bunun üzerine temellendirilmiş olan bölümleme genel olarak tanım tarafından belirtilen alanın bütününe kucaklar. Ama bölümlemeyi çok yakından ilgilendiren bir nokta daha vardır. İlkesi bölümlenen nesnenin kendisinin doğasından alınmalı ve bu yolda bölümleme yapay olarak, e.d. keyfi olarak değil, ama doğal olarak yapıyor olmalıdır. Böylece örneğin hayvanbilimde memelilerin sınıflamasında başlıca dişler ve turnaklar bölümlemenin zemini olarak alınırlar. Ve bu memelilerin kendilerinin kendilerini bedenlerinin bu bölümleri yoluyla birbirlerinden ayırdediyor olmaları ölçüsünde anlamlıdır; ve bunların değişik sınıflarının genel tipleri geriye bu bölümlere dek izlenir. — Bütününde, gerçek bölümleme Kavram yoluyla belirlenen bölümleme olarak görülmelidir. Bu düzeye dek, böyle bir bölümleme ilkin üç bölümlüdür; ama tikellik kendini bir ikili olarak gösterdiği için, bölümleme bir dördürlük düzeyine dek varabilir. Tin alanında üçlülük başatır, ve bu olguyu vurgulamış olma onuru Kant'a düşer.

§ 231

(cc) *Somut tekilikte* — ki bunda tanımdaki yalın belirlilik *bir ilişki* olarak alınır — nesne *değişik* belirlenimlerin bireşimli bir bağınıdır; — bir *Teorem*. Bu belirlenimlerin özdeşlikleri, bunlar ayrı oldukları için, *dolaylı* bir özdeşliktir. Orta terimleri oluşturan gereçlerin sağlanması *Çizim*, ve bilgilenme süreci için bu bağının zorunluğunu türeten dolaylılığın kendisi ise *Tanıtlamadır*.

Bireşimsel ve çözümsel yöntemler arasındaki ayrıma ilişkin sıradan anlayışa göre bunlardan hangisinin kullanılacağı bütünüyle isteğe bağlı gibi görünür. Eğer bireşimli yöneme göre *sonuç* olarak sunulan somut şey *varsayılacak* olursa, o zaman ondan *varsayımları* ve tanıtlama için *gereci* oluşturmuş olan soyut belirlenimleri *sonuçlar* olarak çözümlemek olanaklıdır. Eğri çizgilerin cebirsel *tanımları* geometrik gidiş yolunda *teoremlerdir*; böylece söz gelimi Pisagoras kuramı bile, dikaçılı

üçgenin tanımı olarak alındığında, geometride daha önce onun uğruna tanıtlanmış olan önermeleri çözümleme yoluyla verebilir. İki yöntemden birini seçmenin keyfiliği ikisinin de *dışsal birer varsayımdan* yola çıkmalarına bağlıdır. Kavramın doğasına göre çözümleme önce gelir, çünkü verili görgül-somut gereci herşeyden önce evrensel soyutlamalar biçimine yükseltmesi gerekir ki, bunlar ilk kez o zaman tanımlar olarak bireşimli yöntemin önüne koyulabilirler.

Bu yöntemler kendilerine özgü alanlarında ne denli özsel ve parlak sonuçlara götürseler de, felsefi bilgilenme açısından uygunsuzlukları kendiliğinden açıktır, çünkü varsayımlar kapsarlar ve bilgilenme onlarda anlak olarak davranarak biçimsel özdeşlik çizgisinde ilerler. Özellikle geometrik yöntemi — ve hiç kuşkusuz *kurgul* Kavramdan yana — kullanmış olan Spinoza'nın durumunda bu yöntemin biçimselliği hemen göze çarpar. Wolff'un felsefesi, ki yöntemi kılı kırk yarma noktasına dek götürmüştür, içeriği açısından bile bir anlak metafiziği idi. — Bu yöntemlerin biçimcilikleri ile felsefede ve bilimlerde yarattıkları saçmalıkların yerini son zamanlarda *çizim* [*Konstruktion*] denilen şeyden kaynaklanan saçmalıklar almıştır. Matematik'in kendi Kavramlarını *çizdiği* düşüncesini ortaya atan Kant oldu. Ve bu matematik'in işinin kavramlarla değil ama yalnızca *duyusal sezginin* soyut belirlenimleri ile ilgili olmasından başka birşeyi anlatmıyordu. Böylece bir yandan Kavramın arkasından dolaşarak *algıdan* toparlanan *duyusal* belirlenimlerden bir bildirim ve öte yandan felsefi ve bilimsel nesneleri önceden varsayılan bir şemaya göre bir tablo içinde — ama bunun dışında kişisel kanılara göre keyfi olarak — sınıflandırma gibi daha öte bir biçimciliğe *Kavramın* '*çizilmesi*' adı verildi. Burada hiç kuşkusuz *İdeanın*, e.d. *nesnellik* ve *Kavramın* birliğinin bulanık bir tasarımı, tıpkı *İdeanın* somutluğunun belirsiz bir önsezisi gibi, arkatasarda yatar. Ama bu sözde çizme oyunu bu *birliği* — ki genelinde Kavramın birliğidir — sergilemekten çok uzaktır, tıpkı sezginin duyusal-somutunun usun ve *İdeanın* somutundan eşit ölçüde uzak olması gibi.

Bundan başka, *geometri* uzayın *duyusal* ama *soyut sezgisi* ile ilgili olduğu için, uzayda yalın anlak-belirlenimlerini engelsizce saptayabilir; bu nedenle sonlu bilginin bireşimli yöntemi eksiksizliği içinde yalnızca onun payına düşer. Ama, özellikle belirtmeye değer ki, gidişinde en sonunda *eşölçümsüzlük* ve *kesirsizliğe* çatar, ve orada belirleme ediminde daha ileri git-

meyi istediği zaman anlak ilkesinin *ötesine ütilir*. Yine burada da, başka durumlarda da sık sık olduğu gibi, terminolojide bir sapma ortaya çıkar ve “*kesirli/rasyonel*” terimi *anlak* alanının bir özelliği olurken, “*kesirsiz/irrasyonel*” terimi ise tersine *ussallığın* başlangıcını ve ilk izlerini anlatır. Uzayın ya da sayının yalınlığından uzakta duran başka bilimlerin anlak temelindeki ilerlemelerinde sık sık ve zorunlu olarak bir sınıra ulaşırlar; ama bu duruma getirdikleri çözüm kolaydır. İlerlemedeki tutarlılığı bozarak kendilerine gerekenleri, üstelik bu çoğu kez öncekinin karşısı olsa bile, dışardan herhangi bir yerden, tasarım, sanı, algı vb. gibi kaynaklardan almaya yönelirler. Bu sonlu bilgilenmenin kendi yöntemlerinin doğası ve bunların içerik ile ilişkileri üzerine bilinçsizliği onun tanımlamalar, bölümlemeler vb. yoluyla ilerleyişinde *Kavram-belirlenimlerinin* zorunluğu tarafından güdüldüğünü bilmesine izin vermez; ne de aynı nedenle nerede sınırına ulaştığını görebilir, ve eğer bunun ötesine geçmişse kendini öyle bir alanda bulur ki, artık burada anlak-belirlenimleri geçerli değildir, üstelik bunları o kendi ham yolunda kullanmayı sürdürüyor olsa bile.

§ 232

Sonlu bilgilenmenin *tanıtlamada* ürettiği *zorunluk* ilk olarak dışsal bir zorunluktur, salt öznel kavrayış için belirlenmiştir. Ama genel olarak zorunlukta bilgilenmenin kendisi varsayımını ve başlangıç noktasını, içeriğinin önceden hazır bulunan *verilmişliğini* bir yana bırakmıştır. Kendinde alındığında, genelde zorunluk kendi kendisi ile bağımlı Kavramdır. Öznel İdea kendinde böylece kendinde ve kendi için belirli olan, *verili-olmayan* ve buna göre *özne* olarak kendisine *içkin* olana ulaşmış ve *İstenç İdeasına* geçmiştir.

Ek. Bilgilenmenin tanıtlama yoluyla ulaştığı zorunluk onun için başlangıç noktasını oluşturmuş olanın karşısıdır. Başlangıç noktasında bilgilenme verili ve olumsal bir içerik taşıyordu; ama bundan böyle, deviminin vargısında, içeriği zorunlu bir içerik olarak bilir, ve bu zorunluk öznel etkinlik yoluyla dolaylı kılınmıştır. Benzer olarak, ilkin öznellik bütünüyle soyuttu, bir *tabula rasa* idi; buna karşı şimdi kendini belirleyici bir etkinlik olarak tanıtlar. Ama burada bilgilenme İdeasından İstenç İdeasına geçiş yatar. Bu geçiş daha tam olarak gerçekliği içindeki evrenselin öznellik olarak, kendini devindiren, etkin ve belirlenimler koyan Kavram olarak anlaşılmasından oluşur.

β. İstenc

§ 233

Öznel İdea, kendinde ve kendi için belirli birşey ve kendine eşit, yalın *içerik* olarak *İyidir*. Onun kendini olgusallaştırma dürtüsü *Gerçek olanın* İdeasına karşı evrik bir ilişki içinde durur ve daha çok önünde bulduğu dünyayı *Ereği* ile uyumlu olarak belirlemeye yöneliktir. — Bu *İstenc* bir yandan varsayılan nesnenin *hiçliğinin* pekinliğidir, ama öte yandan sonlu olarak aynı zamanda *İyinin* ereğini salt *öznel* İdea olarak ve nesneyi ise *bağımsızlığı* içinde varsayar.

§ 234

Bu etkinliğin sonluluğu buna göre *çelişkidir*, çünkü nesnel dünyanın kendileri çelişkili belirlenimlerinde *İyinin Ereği* yerine getirildiği denli de getirilmez, özsel olduğu denli de özsel-olmayan, edimsel ve aynı zamanda salt olanaklı bir erek olarak koyulur. Bu çelişki kendini düşünceye *İyinin* edimsellesmesinin *sonsuz ilerlemesi* olarak sunar ve böylece *İyi* salt bir “*Gerek*” olarak saptanır. Ama *biçimsel açıdan* bu çelişkinin yitişi etkinliğin ereğin öznelliğini ve böylelikle nesnelliği, her ikisini de sonlu yapan karşıtlığı, ve *bu* öznelliğin yalnızca tek-yanlılığını değil ama onu genel olarak ortadan kaldırmasında yatar; böyle *başka* bir öznel, e.d. karşıtlığın *yeni* bir üretilişi, önceki olması gereken-den ayrı değildir. Bu kendi içine geri dönüş aynı zamanda *İyi* olan ve iki yanın kendinde varolan özdeşliği olan *içeriğin* kendi içinde *anımsamasıdır*, — kuramsal tutumun varsayımının (§ 224), e.d. nesnenin kendinde tözsel ve gerçek olduğunun anımsanışı.

Ek. Anlak yalnızca dünyayı *olduğu* gibi almakla ilgilenirken, buna karşı *İstenc* dünyayı ilkin olması *gerektiği* gibi yapmaya geçer. Dolaysız olan, verili olan hiçbirşey *İstenc* için sağlam bir varlık olarak geçerli değildir, tersine salt bir görünüştür, kendinde bir hiçliktir. İnsanın ahlaksal bakış açısından içinde dolanıp durduğu çelişkiler bu noktada kendilerini gösterir. Genel olarak kılğısal bağlamda *Kant*’ın ve ayrıca *Fichte*’nin felsefesinin bile konumu budur. *İyinin* olgusallaştırılması gerekir; kişi bunu ortaya çıkarmak için çalışmalıdır, ve *İstenc* yalnızca kendini etkinleştiren *İyidir*. Ama dünya olması *gerektiği* gibi olsaydı, o zaman *İstencin* etkinliği yitip giderdi. *İstencin* öyleyse kendisi ereğinin olgusallaşmamasını ister. Bununla *İstencin* sonluluğu doğru olarak anlatılmış olur. Ama bu sonlulukta durup kalmamak gerekir, ve *İstenc* sürecinin kendisi yoluyla ki sonluluk ve onda kapsanan çelişki ortadan kaldırılır. Uzlaşma *İstencin* kendi sonucunda bilgilenenmenin öngereğine geri dönmesinden, ve böylece kuramsal ve kılğısal İdeanın birliğinden oluşur.

İstenç ereği kendi ereği olarak bilir, ve Anlık dünyayı edimsel Kavram olarak anlar. Bu ussal bilgilenmenin gerçek konumudur. Hiçlik ve yitcilik dünyanın yalnızca yüzeysel yanını oluşturlar, gerçek özünü değil. Bu öz kendinde ve kendi için varolan Kavramdır, ve böylece dünyanın kendisi İdeadır. Evrenin son ereğinin kendini sonsuzluk boyunca yerine getirmekte olduğu denli de yerine getirmiş olduğunu anladığımız zaman tüm doyumsuz çaba yiter. Genel olarak konuşursak, insanın bakış açısı budur; ama genç insanın sanısında dünya baştan sona kötülük içinde yatar ve ilkin bu durumdan çıkarılmalı ve baştan sona değiştirilmelidir. Buna karşı dinsel bilinç dünyanın tanrısal kayra tarafından yönetildiğini ve böylece olması *gerektiği* gibi olduğunu, *var* olanın *gerekli* olanla bağdaştığını düşünür. Ama Varlık ve Gerek arasındaki bu bağdaşma gene de katı ve süreçsiz bir uyum değildir; çünkü İyi, dünyanın son Ereği, ancak sürekli olarak kendini üretmekte olduğu için *vardır*, ve öte yandan tinsel ve doğal dünyalar arasında her zaman öyle bir ayrım bulunur ki, ikincisi sürekli olarak kendi içine geri dönerken, birincide hiç kuşkusuz bir ilerleme de yer alır.

§ 235

İyinin *gerçekliğini* kuramsal ve kılğısal İdeanın birliği olarak *koyan* şey İyiye kendinde ve kendi için erişilmiş olmasıdır, — nesnel dünya böylece kendinde ve kendi için İdeadır, tıpkı aynı zamanda kendini sonsuzluk boyunca Erek olarak koymakta ve etkinlik yoluyla onun edimselliğini üretmekte olması gibi. — Bilgilenmenin ayrım ve sonluluğundan kendine geri dönmüş ve Kavramın etkinliği yoluyla onunla özdeşleşmiş bu Yaşam *kurgul ya da saltık İdeadır*.

c. Saltık İdea

§ 236

Öznel ve nesnel İdeanın birliği olarak İdea İdeanın Kavramıdır — bir Kavram ki karşısında İdea olarak İdea durur, onun için nesne İdeadır; — bir nesne ki onda tüm belirlenimler biraraya gelmişlerdir. Bu birlik böylece *saltık ve tüm Gerçekliktir*, kendi kendini düşünen İdeadır, ve hiç kuşkusuz burada düşünen olarak, *mantıksal* olarak İdeadır.

Ek. Saltık İdea ilk olarak kuramsal ve kılğısal İdeanın birliği ve böylece aynı zamanda yaşam İdeasının ve bilgilenme İdeasının birliğidir. Bilgilenmede İdeayı ayrım şeklinde bulmuştuk, ve bilgilenme süreci kendini bize bu ayrımın yenilmesi olarak ve o birliğin yeniden kurulması olarak göstermiştir — bir

birlik ki, birlik olarak, ve dolaysızlığı içinde, ilkin Yaşam İdeasıdır. Yaşamın eksikliği yalnızca ilkin *kendinde* varolan İdea olmasında yatar; buna karşı eşit ölçüde tek-yanlı bir yolda bilgilenme salt *kendi için* varolan İdeadır. Bu ikisinin birlikleri ve gerçeklikleri *kendinde* ve *kendi için* varolan ve böylece *saltık* İdeadır. — Şimdiye dek İdeayı değişik basamakları boyunca gelişimi içinde *bizim* nesnemiz olarak almıştık; ama bundan böyle İdea kendi kendisi için nesneldir. Bu νόσις νοήσεως'tur ki daha önceden Aristoteles tarafından İdeanın en yüksek biçimi olarak belirtilmiştir.

§ 237

Onda hiçbir geçiş ve hiçbir varsayım olmadığı, genel olarak akışkan ve saydam olmayan hiçbir belirlilik bulunmadığı için, *saltık İdea* kendi için Kavramın *arı biçimidir* ki *kendi içeriğini* kendi kendisi olarak seyredir. Kendisinin kendisinden düşünsel ayırde-dilişi olması ölçüsünde kendisi kendi *içeriğidir* ve ayırde-dilenlerden biri kendi ile özdeşliktir, ama bunda biçimin bütünlüğü içerik-belirlenimlerinin dizgesi olarak kapsanır. Bu içerik *Man-tıksal olanın* dizgesidir. *Biçim* olarak burada İdeaya bu içeriğin *Yönteminden* başka birşey kalmaz, — kıpılarının nakit değerinin belirli bilgisi.

Ek. Saltık İdeadan söz edildiği zaman sanılabilir ki burada ilk kez doğru olana ulaşılmıştır ve burada herşey kendini teslim etmelidir. Hiç kuşkusuz saltık İdea üzerine uzun uzadıya ama içeriksiz bildirimlerde bulunulabilir; ama gerçek içerik gelişimini buraya dek irdelediğimiz bütün dizgeden başka birşey değildir. Buna göre denebilir ki saltık İdea evrenseldir, ama yalnızca karşısına tikel içeriği yabancı birşey olarak alan soyut biçim olarak evrensel değil, tersine içine tüm belirlenimlerin, onun yoluyla koyulmuş içeriğin bütün bir doluluğunun geri döndüğü saltık biçim olarak evrenseldir. Saltık İdea bu bakımdan çocuklarla aynı dinsel önermeleri söyleyen yaşlı adama benze-tilebilir: Onun için aynı önermeler gene de onun bütün bir yaşamının imlemini taşırlar. Çocuk dinsel içeriği anlasa bile, bu onun için henüz dışında bütün bir yaşamın ve bütün bir dünyanın yattığı birşey olarak geçerlidir. — Yine, genel olarak insan yaşamı için ve bunun içeriğini oluşturan olaylar için de aynı şey geçerlidir. Tüm çalışma yalnızca hedefe yöneliktir, ve buna erişildiği zaman kişi tam istemiş olduğu şeyin kendisinden başkasını bulamadığı için şaşırır. İlgi bütün devimin kendisinde yatar. İnsan yaşamını sürdürürken erek ona oldukça sınırlı birşey olarak görünebilir, ama bütün *decursus vitae* odur ve onda biraraya gelir. — Böylece saltık İdeanın içeriği de bu noktaya dek gözümüzün önünden geçmiş olan bütün bir genişliktir. En son gelen nokta içeriği ve ilgiyi oluşturanın bütün açımın olduğu içgörüsüdür. — Bundan başka, kendi için alındığında sınırlı birşey olarak görünen herşeyin bütüne ait ve İdeanın kıpısı olmakla değerini kazandığı olgusu felsefi görüşün gereklerinden biridir. Böylece diyebiliriz ki içerik daha önceden de

elimizdeydi; şimdi elimizde olan ise içeriğin İdeanın dirimli gelişimi olduğunun bilgisidir, ve bu yalın geriye-bakış biçimde kapsanır. Buraya dek irdelenmiş olan basamaklardan her biri Salıgım bir imgesidir, ama ilkin sınırlı bir kipte; ve böylelikledir ki o kendini bütüne doğru güdüler — bütün ki, açınımı Yöntem olarak belirtmiş olduğumuz şeydir.

§ 238

Kurgul Yöntemin kıpıları şunlardır: (α) *Başlangıç*, ki *Varlık* ya da *Dolaysız* olandır; kendi içindir — başlangıç olması gibi yalın bir nedenle. Ama kurgul İdea yanından bakıldığında Varlık onun *kendini-belirlemesidir* ki, saltık olumsuzluk ya da Kavramın devimi olarak *yargılar* ve kendini kendi kendisinin olumsuzluğu olarak koyar. *Varlık*, ki başlangıç olarak başlangıç için soyut olumlama olarak görünür, böylece tersine *olumsuzlama*, *koyulmuşluk*, genel olarak dolaylı-kılınmışlık ve *varsayılmışlıktır*. Ama başkalığında baştan sona kendine özdeş ve kendi öz-pekinliği olan *Kavramın* olumsuzlaması olarak, Varlık henüz Kavram olarak koyulmuş olmayan Kavram ya da *kendinde Kavramdır*. — Bu Varlık bu nedenle henüz belirsiz, e.d. salt kendinde ya da dolaysız olarak belirli Kavram olarak o denli de *Evrenseldir*.

Dolaysız Varlık anlamında başlangıç sezgiden ve algıdan alınır, — sonlu bilgilenmenin *çözümlemeci* yönteminin başlangıcı; evrensellik anlamındaki başlangıç ise sonlu bilgilenmenin bireşimli yönteminin başlangıcıdır. Ama mantıksal olan dolaysızca varolduğu gibi evrensel de olduğu için, dolaysızca Kavramın kendisi olduğu gibi onun tarafından varsayılan da olduğu için, mantıksalın başlangıcı *çözümsel* olduğu denli de bireşimsel olan başlangıçtır.

Ek. Felsefi yöntem bireşimsel olduğu ölçüde de *çözümseldir*, ama gene de sonlu bilgilenmenin bu iki yönteminin yalın bir bitişiklikleri ya da yalın bir alması anlamında değil, tersine, öyle bir yolda ki, bunları ortadan kaldırılmış kıpılar olarak kendi içinde kapsar ve buna göre devimlerinin her birinde aynı zamanda *çözümsel* ve *bireşimsel* olan bir tutum gösterir. Felsefi düşünce nesnesini, İdeayı, yalnızca kabul ediyor ve onu kendi başına bırakıp devim ve açınımını bir bakıma yalnızca seyrediyor olduğu sürece *çözümsel* olarak davranır. Felsefecilik bu düzeye dek yalnızca edilgendir. Ama öte yandan felsefi düşünce bireşimseldir ve kendini Kavramın kendisinin etkinliği olarak tanıtlar. Gene de bunun için her zaman kendilerini öne çıkaran kişisel görüşleri ve özel sanıları uzak tutmayı başaracak bir çaba gereklidir.

§ 239

(β) *İlerleyiş* İdeanın ortaya koyulan *yargısıdır*. Dolaysız evrensel, kendinde Kavram olarak, dolaysızlığını ve evrenselliğini kendi içinde bir kıpıya indirgeme Eytışimidir. Böylece başlangıcın *olumsuzu* ya da kendi *belirliliği* içindeki “ilk” koyulmuş olur; o *biri içindir*, ayrı olanların *bağıntısıdır*, — *derin-düşünce kıpısı*. Bu ilerleme *çözümseldir*, çünkü içkin Eytışim yoluyla yalnızca dolaysız Kavramda kapsanan ortaya koyulur; ve o denli de *bireşimseldir*, çünkü bu Kavramda bu ayrım henüz ortaya koyulmuş değildi.

Ek. İdeanın ilerlemesinde başlangıç kendini kendinde olduğu gibi, eş deyişle varolan ve dolaysız olan olarak değil ama koyulmuş ve dolaylı olan olarak tanıtılır. Yalnızca dolaysız bilincin kendisi içindir ki Doğa başlangıç ve dolaysız olan, ve Tin ise Doğa yoluyla dolaylı kılınandır. Gerçekte ise Doğa Tin yoluyla koyulmuş olandır, ve Tinin kendisidir ki Doğayı kendi varsayımı yapandır.

§ 240

İlerlemenin soyut biçimi Varlıkta bir *başkası* ve bir başkasına *geçiş*, Özde *karşıt olanda görünüş*, Kavramda *tekilîn evrensellikten ayrılığıdır*, ki bu sonuncusu kendini böyle olarak ondan ayırdedilende *sürdürür* ve onunla *özdeşlik* olarak vardır.

§ 241

İkinci alanda ilkin kendinde varolan Kavram *görünüşe* dek gelmiştir ve *böylece kendinde* daha şimdiden *İdeadır*. — Bu alanın gelişimi ilkin bir gerileme olur, tıpkı ilkinin gelişiminin ikinciye bir geçiş olması gibi; salt bu çifte devim yoluyladır ki ayrım hakkını kazanır, çünkü ayırdedilen iki yandan her biri kendinde düşünülüşünde kendini bütünlüğe tamamlar ve bunda kendini başkası ile birliğe katar. Salt *ikisinin* tek-yanlılıklarının kendilerini *kendilerinde* ortadan kaldırmalarıdır ki birliği tek-yanlı olmaya bırakmaz.

§ 242

İkinci alan ayrı olanların bağıntısını öncelikle olduğu şeye, kendi içindeki *çelişkiye* geliştirir — ki *sonsuzla ilerlemede* görülür. Bu çelişki kendini (γ) *Ereğe* çözer ve böylece ayrım Kavramda olduğu gibi koyulur. Erek ya da Son İlkin olumsuz ve onunla özdeşlik olarak kendi kendisinin olumsuzluğudur; böylelikle Birliktir ki onda bu ilklerin her ikisi de ideal ve kıpılar olarak, ortadan kaldırılmış olarak, e.d. aynı zamanda saklanmış olarak bulunur-

lar. Kavram, böylece ayrımı ve bunun ortadan kaldırılması dolayısıyla *kendinde-varlığından* kendi ile birleşmeye ulaşarak *olgusallaşmış* Kavramdır, e.d. belirlenimlerinin *koyulmuşluğunu* *kendi-için-varlığında* kapsayan Kavramdır, — *İdeadır* ki, onun için aynı zamanda saltık İlk olarak (yöntemde) bu Son yalnızca sanki başlangıç dolaysız birşeymiş ve kendisi ise bir sonuçmuş *görünüşünün yitişidir*; — İdeanın tek bir bütünlük olduğunun bilgisi.

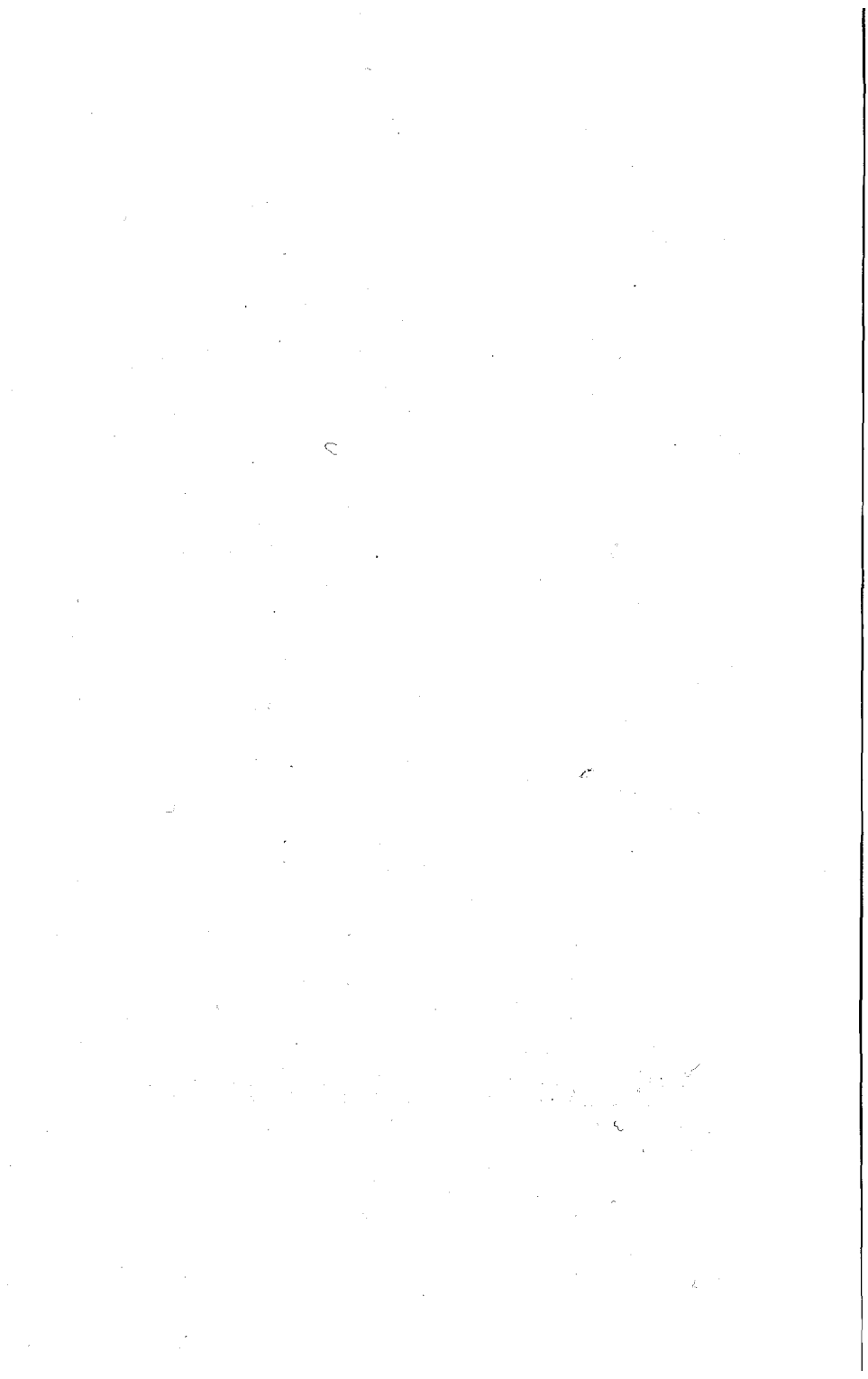
§ 243

Yöntem bu yolda dışsal bir biçim değil ama içeriğin ruhu ve Kavramıdır, ve içerikten ancak *Kavramın* kıpıları giderek *kendilerinde* de *belirlilikleri* içinde Kavramın bütünlüğü olarak görünmeye başladıkları ölçüde ayrılır. Bu belirlilik ya da içerik kendini biçim ile İdeaya geri götürdüğü için, İdea kendini *dizgesel* bütünlük olarak sunar ki, salt *bir* İdeadır, bunun tikel kıpıları *kendilerinde* İdeadırlar, tıpkı Kavramın eytişimi yoluyla İdeanın yalın *kendi-için-varlığını* üretmeleri gibi. — Bilim bu yolda kendi Kavramını arı İdeanın Kavramı olarak kavramakla sonlanır ki, onun için İdea vardır.

§ 244

Kendi için olan İdea bu kendi ile *birliğine* göre *görüldüğünde* *Sezgidir*; vesezen İdea *Doğadır*. Ama sezgi olarak İdea dışsal derindüşünce yoluyla tek-yanlı dolaysızlık ya da olumsuzlama belirleniminde koyulur. Gene de, İdeanın saltık *özgürlüğü* ne yalnızca genel olarak *yaşama* geçmesi, ne de sonlu bilgilenme olarak yaşamı kendi içinde *görünmeye* bırakması değil, ama kendi kendisinin saltık gerçekliğinde kendi tikellik ya da ilk belirleme ve başkalık kıpsımı, *dolaysız İdeayı* yansıması olarak, — kendini *Doğa* olarak —, *özgürce kendi dışına bırakmaya karar vermesidir*.

Ek. Böylece İdeanın kendisi ile başlamış olduğumuz Kavramına geri dönmüş oluruz. Aynı zamanda başlangıca bu geri dönüş bir ilerlemedir. Kendisi ile başladığımız şey Varlıktı, soyut Varlık; şimdi ise önümüzde *Varlık* olarak *İdea* durmaktadır; ama bu varolan İdea *Doğadır*.



William Wallace

The Logic of Hegel (1892)

Second edition, revised and augmented

Notes and Illustrations

Felsefi Bilimler Ansiklopedisi I, Mantık Bilimi'nin

İngilizce çevirisine William Wallace tarafından eklenen

Notlar ve Açıklamalar

Wallace'ın göndermeleri ile ilgili not

William Wallace'm (Oxford Üniversitesi) bir yüzyıldan uzun bir süre önce İngilizce'ye çevirdiği *Küçük Mantık Bilimi*'ne (*Logic of Hegel*, 1892) eklediği notlar Hegel'in metninde modern okura kapalı kalacak birçok noktanın hiç olmazsa bir bölümü üzerine ışık düşürür, ve Hegel'in bir ansiklopedinin düzeni içinde verme olanağını bulamadığı tarihsel ayrıntıları sunarak felsefesinin nasıl diri, güçlü, yürekli bir düşünce ortamı içinde geliştiğini gösterir. Bu bağlantılar yalnızca ilginçlikleri, yalnızca filolojik değerleri için verilmezler. Wallace için *Ansiklopedi* "Hegel'in felsefi dizgesinin biricik tam, olgun ve asıl bildirimidir" ve "Hegel felsefesinin gerçek temeli olan çalışmadır." Hegel'in dizgesini elmas arılığı içinde kavrayan bir Hegelcini bu *Notları* Hegel'in çalışmasını daha geniş, daha tarihsel bir bakış açısından görmek isteyen okur için sevindiricinin de ötesindedir. Wallace'ın Hegel'in *Ansiklopedi*'sinden *Mantık Bilimi* çevirisi ideal çeviri örneği olarak, en azından Hegel'in İngiliz diline en iyi aktarılması olarak kabul edilir. Aslında bir çeviri olmanın da ötesine geçen "Logic of Hegel"de Wallace alan üzerine derin ve geniş bilgisinin verdiği güvenle, ve Hegel'e çok yaklaşan bir kavrayış rahatlığı ile, Hegel'in anlatımını sağın olarak izleme kaygısını göstermez, Almanca sözcükler için sözel karşılıklara bağlı kalmaz, ve yer yer tümceleri yeniden yoğurarak ve sözel eklemeler yaparak bütün bir sözdizimi ile rahatça oynar. Ve gene de Hegel'in vermek istediği anlamdan uzaklaştığı söylenemez. Ama daha modern eğilim Hegel'in sözcüklerine onun verdiğinden çok daha yakın karşılıklar bulma ve sözdizimi ile fazla oynamamayı yeğler.

Giriş § 1-18

{Gönderme § 2; § 112 Ek} After-thought/Derin düşünce/Nachdenken
After-thought = *Nachdenken*, e.d. bir kökenseli yeniden-izleyen, yeniden-üreten, ama yüzeyin altında yatan düşünce (bkz Hegel, *Werke*, vi, S. xv): 'Reflexion'dan ayırdediliyor (bkz. *Werke*, i. 174).

Wallace'ın Notu Üzerine

After-thought ve *Nachdenken* arasında bir anlam birliği yoktur. İngilizce sözcük

"iş işten geçtikten sonra" ile, "geç kalma" ile ilgilidir. Almanca sözcük ise sözcüğün doğal anlamında *bir şey üzerine derinlemesine düşünmeyi* anlatır. Wallace'ın eşitlemedeki amacı iki sözcük arasındaki *biçimsel/yapısal* bezerliği, ön takının zamansal ve konumsal özdeşliğini göstermektir. Bunun dışında, *Nachdenken* ve *after-thought* arasındaki biricik ortak yan her ikisinin de düşünceyi dolaysızlığı değil ama belli bir *dolaylılık* içinde anlatmalarıdır; ama böyle bir ortaklık semantik özdeşliğin güvencesi değildir. İng. çeviride *Nachdenken* için kullanılan karşılık *Reflexion*dur.

Collins Eng. Dict.: **after-thought** *n.* 1. a comment, reply etc., that occurs to one after the opportunity to deliver it has passed. 2. an addition to something already completed.

The Concise Oxford Dict.: **after-thought** something that is thought of or added later.

Wahrig Wörterbuch: **nachdenken** eine Sache gründlich, durchdenken, überlegen

(Almanca sözcük Türkçe "derin-düşünme" ya da "üzerine düşünme" ile çıkarılır.)

— *Reflexion* için bkz. ayrıca § 112, *Ek* (A.Y.).

{Gönderme § 3} Evrensel, Bireysel

Evrenselin (düşünce) ve bireysel (duyumu) algı (*Wahrnehmung*) denilen şeyde karışımı için bkz. *Ansiklopedi* [3'üncü cilt] §§ 420, 421.

{Gönderme § 3} Önceden Bilinenin Anlaşılabilirliği

Bkz. Fichte, *Werke*, ii. 454: "Sıradan dinleyici ve okuyucu türü için sıradan vaaz, konferans ve yazıların sıradışı anlaşılabilirliğini nedeni budur. Bunların tek bir sözcüğü bile kendi için düşünen insan için anlaşılır değildir, çünkü gerçekte onlarda anlaşılacak hiçbir şey yoktur. Kiliseye giden yaşlı kadın — ki onun için olanaklı tüm saygıyı duyduğumu belirtmem gerekir — ezbere bildiği ve yineleyebileceği yığınla metni ve ilahi dizelerini kapsayan bir vaazi çok anlaşılır ve çok yüceltici bulur. Aynı yolda, kendilerinin ondan çok çok üstün olduklarını sanan okurlar onlara daha şimdiden bildiklerini söyleyen bir çalışmayı çok öğretici ve çok doğru, ve daha şimdiden inandıklarını gösteren tanıtlamaları çok sağlam bulurlar. Okurun bir yazardan aldığı haz kendinden aldığı gizli bir hazdır. Ne büyük bir adam! (der kendi kendisine); sanki kendimi duymuş ya da okumuş gibiyim."

{Gönderme § 6} Ussal Olanın Edimselliği

Bkz. Hegel, *Werke*, viii. 17: "Felsefeci gibi her yalın insan da şu kamı içinde durur: Usaygün olan edimseldir, ve edimsel olan usaygündür; ve hem tinsel hem de doğal evreni incelerken felsefe ondan yola çıkar. ... Bununla birlikte, büyük olan şey zamansal ve geçici olanın görünüşünde içkin olan tözü ve şimdide olan bengiliği tanımlar. Çünkü usun (ki İdea ile anlamdaştır) çalışması, edimselliğinde eşzamanlı olarak dışsal varoluşa geçtiği zaman, sonsuz bir biçimler, fenomenler ve evreler varsılığı ile birlikte çıkar, ve özünü bilincin en erken tanıştığı rengârenk kabuğu ile kuşatır — bir kabuk ki kavram iç yürek atışını bulabilmek ve onun dış evrelerde bile attığını duyabilmek için onun içine işlemelidir. Ama bu dışsallıkta onda ışyan özün ışığı tarafından oluşturulan sonsuz durumlar

türlülüğü, — düzenlemeleri ile tüm bu sonsuz gereç, — felsefenin nesnesi değildir. ... *Var olanı* kavramak — felsefenin görevi budur: Çünkü *var olan* ustur. Bireye gelince, ne olursa olsun her biri kendi zamanının çocuğudur. Böylece felsefe de düşüncelerde kavranan kendi zamanıdır. Bir felsefenin şimdiki dünyasının üzerinden sıçrayabileceğini sanmak tıpkı bir bireyin kendi zamanının ötesine sıçrayabileceğini düşünmek denli aptalcadır. Eğer kuramı gerçekten de edimselliklerin ötesine geçiyorsa, eğer bir ideal, olması gerektiği gibi bir dünya kuruyorsa, o zaman böyle bir varoluşu yalnızca niyetlerinde bulur — içinde dilediğiniz herşeyin düşlem tarafından yapılabileceği dirençsiz öğde.” *Bkz* Schelling, *Werke*, iv. 390: “Birçok şey, eylem vb. vardır ki, haklarında, kaba bir andırımla, usauygun olmadıkları yargısında bulunuruz. Gene de var olan ya da yer alan her şeyin usauygun olduğunu, ve usun, tek bir sözcükle, tüm varlığın birincil özdeği ve olgusal olduğunu varsayar ve kabul ederiz.”

Edimsellik (*Wirklichkeit*) *bkz.* *Werke*, iv. 178 vs.

{Gönderme § 7} Fichte: Deneyim

Bkz. Fichte, *Werke*, ii. 333: “İnsanın genel olarak deneyimden başka hiçbirşeyi yoktur; ve ulaştığı her şeye deneyim yoluyla, yaşamın kendisi yoluyla ulaşır. Tüm düşünmesi, ister gevşek isterse bilimsel olsun, ister sıradan isterse aşkınsal olsun, deneyimden başlar ve en sonunda deneyimi göz önünde tutar. Yaşamdan başka hiçbirşeyin koşulsuz değeri ve imlemi yoktur; tüm başka düşünme, anlayış, bilginin ancak şu ya da bu yolda yaşam olgusuna göndermede bulunduğu, ondan başladığı ve daha sonra ona geri dönüşü göz önünde tuttuğu için değeri vardır.”

{Gönderme § 10} Yüzmeyi Karada Öğrenen ‘Skolastikus’

‘Skolastikus’ zaman zaman okul çocuklarının erken Yunanca okumalarının bir bölümünü oluşturan belli bir *Facetiae*’nin (Pisagorcu filozof Hierocles’e yüklenir) kahramanı olan safdil bir ‘acemi’dir.

[*Facetiae*: Kaba şakalar içeren kitaplar]

{Gönderme § 10} Felsefeye Belkili Başlangıç (Reinhold)

K. L. Reinhold (1754-1823) kendi düşünce tarihinde çağının düşüncelerinin gelişiminin bir tablosunu sunar. Başlangıçta *İnsan tasarımı yetisi üzerine yeni bir kuram için girişim*’i (1789) Kant’ın bilgi kuramının öznel ruhbilimsel bir yorumunu verme eğiliminin tipik örneğidir. Ama Reinhold’un burada değinilen öğretisinin dönemi *Ondokuzuncu yüzyılın başlangıcında felsefenin durumunun daha kolay bir gözlemine katkılar*’ın (*Beiträge*, 1801) dönemidir: Reinhold’u *Eleştirel Felsefe Dergisi*’nde (*Werke*, i. 267 vs.) eleştirmiş olan Hegel’in ‘felsefeden önce felsefecilik’ dediği eğilim. — Krug’u (*Temel Felsefe*’sinde, 1803) ‘felsefi problematik’ dediği şey ile başlama önerisinde de benzer bir tin işlemseldir.

{Gönderme § 11} Platon: Misoloji

Platon’un *Fedon*’unda [89d-90e] Sokrates ükel bir uslamlama parçasının bozukluğunu bütün bir insan usunun yeteneksizliği ile karıştırma eğilimine karşı çıkar.

{Gönderme § 13} Felsefenin Tarihinde Zamansal Ve Mantıksal

Felsefi dizgelerin tarihsel ardışıklığının mantıksal sıralanışları ile özdeş olduğu bildirimi çok fazla sözel ya da düzeneksel olarak alınmamalıdır. Burada özsel nokta yalnızca tarihin bağlantısız olayların, tikel kişilerin edimlerinin raslantusal bir dizisi olmadığı, ama yasalar ve kurallılıklar altında bir evrim olduğu kuramıdır: Felsefelere uygulanan kuram budur. Ama genel ilkenin uygulanışında güçlükler kolayca doğabilir, örneğin (§ 86 ve § 104 [*Ek 3*] karşılaştırılırsa) görülecektir ki Pisagor'un Parmenides'i önceliyor olmasına ve sayının arı düşünceye götüren bir basamak olmasına karşın [Platon'un bilgi (ve nesne) aşamaları], gene de arı Varlık Nicelikten erken bir evrede gelir.

{Gönderme § 13} Lakapsız Felsefe

Burada Reinhold'un Jena'da derslerinin konusu yapmayı istediği şey sessiz bir gönderme var ('Lakapsız felsefe' (*ohne Beinamen*), e.d. 'eleştirel' olmayan bir felsefe), ya da baş eğdiren 'herhangi bir insanın adını taşımayabilecek Felsefe'ye. Hegel'in dediği gibi (*Werke*, xvi. 138), 'Tekyanlı olmaya karşı endişe ve kaygı gene de sık sık çok-yanlı mantıksız yüzeyselliğe yetenekli bir zayıflığın parçasıdır.'

{Gönderme § 16} İnsanbilim

'İnsanbilim' ile denmek istenen şey modern yazarların insanbilimleri değil (ki bunlar adı başlıca daha ilkel evreleri içinde bulunan ve öncelikle özdeksel ürünlerinde sergilendiği biçimiyle tanınan insan ekininin tarihini belirtmek için kullanırlar), ama psikolojinin fizyolojik koşullar ile en yakından bağlaşıklarının incelemesidir.

{Gönderme § 17} Goethe Üzerine Hegel: Mantık Ve Sezgi

Dehanın sezgisinin mantıksal biresimin üretebileceğinin hemen hemen tümünü verme gücü konusunda bkz. *Werke*, I. 331: "Bu yolda büyük ve arı bir sezgi, tablosunun salt arkitektomatik özelliklerinde, gerçi zorunluğun iç-bağıntısı ve biçim ustalığı görülür olacak denli öne çıkınasa da, gerçek törel örgenliğe anlatım verebilir — kütesinin çeşitli özelliklerinde yaratıcısının tinini o tinin imgesi herhangi bir yerde tek bir birleşik şekilde ortaya koyulmuş olmaksızın sessizce sergileyen bir yapı gibi. Kavramların yardımıyla yapılan böyle bir betimlemede usun kucakladığı ve 'ideal' biçimin içersine yaydığı ilkeye yükselmesinin ve onun İdea olarak bilincine varmasının önüne geçen şey yalnızca bir uygulayimsal beceri eksikliğidir. Eğer sezgi yalnızca kendine bağlı kalır ve analitik anlığın onu rahatsız etmesine izin vermezse, büyük olasılıkla — yalnızca ve yalnızca anlatımı için kavramlardan vazgeçemeyeceği için — onlarla ilgilenirken acemice davranacak, bilinç içersinden geçişinde çarpıtılmış şekiller alacak, ve (kurgul göz için) hem tutarsız hem de çelişkili olacaktır: Ama parçaların ve kendilerini-değiştiren karakterlerin düzenlemesi usun iç tinini ne denli görülmez olursa olsun ele verir. Ve o tinin bu görüngüsü, bir ürün ve bir sonuç olarak görülmesi ölçüsünde, ürün olarak İdea ile bütünüyle uyumlu olacaktır."

Büyük olasılıkla Hegel'in göz önünde tuttuğu Goethe'dir.

{Gönderme § 17} Üçlülük: Döngü Ya Da Çember: Varlığın Birliği
 Düşünce birliğinde üçlülük — ileri gelişi (“çıkış/doğuş,” [Wallace ‘Hervorgehen’i ‘procession’ ile çeviriyor. Sözcük gerçekte “ortaya çıkış,” “doğuş” gibi bütünüyle yüksüz bir anlam taşır.] bkz. § 222 vs.) ve henüz bir kendinde-kalış (*Bei-sich-sein*) olan geri dönüşü ilkin belirttik olarak Yeni-Platonizminin tamamlayıcısı olan Proklus tarafından sematize edildi. *Institutio Theologica*’sında ortaya koyduğu gibi, tüm tinsel olgusallığın özsel karakteri kendi üzerine geri dönmek, ya da ayırımın içinde ve onunla bir birlik olmaktır, — devimin kökensel ve kendiliğinden bir ilkesi olmaktır (c. 15). Öyleyse devimi döngüseldir (c. 33): Çünkü herşey aynı zamanda nedende birarada kalmalı, ve ondan çıkmalı, ve ona geri dönmelidir (c. 35). Böyle bir öz kendinde-kalıcıdır, — hem etken hem de edilgendir. Bu “gizemcilik” (ki ayrıca devim de olan bir birlik olan üçlülüğün gizemciliğidir) kendi yolunda Scotus Erigena tarafından üstlenilmiştir (*De Divisione Naturae*). Tanrıdan — *bengi* bir yaratış yoluyla — yaratıklar “çıkır” ki, bunlar gene de tanrısal doğanın dışında değildirlir; ve yaratılmış her şey *bengilik içinde* Tanrıya geri döner.

Ön-Kavram § 19-83

{Gönderme § 19} Gerçeklik Felsefede Özel Bir Anlam Taşımalıdır
 Gerçeklik: — 1801 gibi erken bir tarihte (*Werke*, i. 1801), Hegel — belki de Jacobi’nin örneğinden etkilenecek — şu vargıya ulaşmıştır: “Gerçeklik felsefi söylemde ancak Bengi olanın ve görgül-olmayan Edimselin pekinliğine ilişkin olarak kullanılmayı hak eden bir sözcüktür.” (Ve Spinoza için de böyledir, ii. 310.)

{Gönderme § 19 Ek 1} Gençlik Ve Gençlere Dalkavukluk
 “Gençlere dalkavukluk edilmiştir” — örneğin Fichte tarafından, *Werke*, i. 435: “Bu yüzden bu bilim de kendini daha şimdiden olgunlaşmış insanlar arasında birkaç dönmüşe vaadedir: Eğer herhangi birşeyler için umudedebilirse, bunları daha çok doğuştan güçleri henüz yaşam gevşekliliği tarafından yokedilmemiş genç dünyadan umudedebilir.”

[“*The young have been flattered*” :: “Gençlere dalkavukluk edilmiştir.” Wallace’ın serbest ama hiç kuşkusuz çok daha vurgulu çevirisi. Alm. metinde: “*Man hat der Jugend eingeredet ...*”]

{Gönderme § 20} Ben: Kant; Fichte’nin İdealizmi

Kant’ın edimsel olarak söylediği şey (*Ari Usun Eleştirisi*, “Öğeler Öğretisi,” § 16) “Düşünüyorum tüm tasarınlarıma (*Vorstellungen*) eşlik edebiliyor olmalıdır” idi. Burada, başka yerlerde de sık sık olduğu gibi, Hegel bellekten alıntı yapıyor görünür, — saltuk doğruluktan biraz uzaklaşarak.

Fichte’nin idealizmi kaynağını bu noktadan alır. “Tüm pekinliğin — yaşamdaki olgunun tüm bilincinin, ve bilimdeki tüm tautilanmış bilginin pekinliğinin — zemini şudur: Ortaya koyduğumuz (*setzen*) tek bir şeyde ve o *şeyle* (ve ortaya koyduğumuz herşey zorunlu olarak tekil birşeydir)

genel olarak saltık bütünlüğü de koymuş oluruz. ... Birşey ancak onu böyle koyduğumuz sürece bizim için pekindir, — onun altında kavradığımız tekil birimden onun altında kavrayacağımız sonsuzluktaki her tekil şeye dek, — onu kavramış tek bir bireyden onu kavramak isteyen tüm bireylere dek. ... Saltık bütünlüğün bireydeki bu saltık 'koyulması' olmaksızın, (Jacobi'nin bir deyimini kullanırsak) yemek ve uyumak yasaktır."

"Öyleyse açıktır ki tek bir gözlemin yargısını bildirmez, ama olanaklı tüm gözlemlerin yalın sonsuzluk ve bütünlüğünü kucaklar ve 'koyarsınız': — bir sonsuzluk ki sonlulardan oluşturulmuş olması bir yana, tersine, sonluların kendileri ondan doğarlar, ve sonlu şeyler onun salt her-zaman-tamamlanmamış çözümlemeleridirler. Saltık bütünlüğün bu — ne desem, ortaya çıkışına, koyuluşuna, ya da ne dersiniz deyin —, bu 'belirlişime' anlıksal görüş/sezgi (*Anschaung*) diyorum. Onu — herhangi bir yolda anlığın ötesine gidemediğim için — anlığa içkin olarak görüyor, ve bu düzeye dek ben-lik (*Ichheit*) olarak adlandırıyorum, — nesnellik ya da öznel değil, ama ikisinin saltık özdeşliği: — ama bir benlik ki bireysellik anlamında alınmayacağını umuyoruz. Sizin" (burada Bardili'yi izleyen Reinhold'a sesleniyor) "*ad infinitum* yinelenebilirlik dediğiniz şey burada yatar. Dolayısıyla benim için sonlunun özü saltık olarak zamansız sonsuzun dolaysız bir görüşünden (öznel ve nesnelliğin saltık bir özdeşliği ile), ve bu son ikisinin bir ayrılışından, ve sonsuzun (*ad infinitum* sürdürülen) bir çözümlemesinden oluşur. Zamansal yaşam bu çözümlemeden oluşur: ve bu zamansal yaşamın başlangıç-noktası özne ve nesneye ayrılıştır ki, gene de her ikisi de anlıksal görüş (sezgi) yoluyla birarada tutulur."

{Gönderme § 22} Öznel Kanının Değeri (Hegel: 'Tüze Felsefesi')

§ 22, salt kanı olgusu. Bkz. *Tüze Felsefesi*, § 140 (*Werke*, viii. 191) [§ 22, Wallace'ın atlamalarından ötürü çeviri özgün metinden yapıldı]

"... (e) [Öyleyse] birşeyin haklı olduğu kanısının [*Überzeugung*] bir eylemin ahlaksal doğasını belirleyen şey olması gerekir. İstenen iynin henüz hiçbir içeriği olmadığına göre, Kanının ilkesi yalnızca bir eylemin iyi belirlenimi altına alınmasının özneye düştüğü yolundaki yakın belirlenimi kapsar. Ama böylelikle törel bir nesnellik görünüşü bütünüyle yitip gider. Böyle bir öğretiy dolaysızca o sık sözü edilen ve gerçeğin bilinebilirliğini yadsıyan sözde felsefenin bağlaşığı olur (çünkü isteyen tünin gerçeği, onun ussallığı, tin kendini edimselleştirdiği sürece, törel buyruklarda yatar). Böyle bir felsefecilik gerçek olanın bilgisinin salt görünüşte olması gereken bilmenin alanını aşan boş bir kibir olduğuna bildirdiği için, eylem açısından da yine görünüşte olanı dolaysızca ilke yapmak ve böylelikle törel olanı bireyin kendine özgü dünya görüşüne ve tikel kanısına indirgemek zorundadır. Böylece felsefenin içine düşürüldüğü düzeysizlik hiç kuşkusuz ilkin dünyanın önünde en yüksek düzeyde bir ilgisizlik sorunu olarak, yalnızca boş bir akademik gevezelik olarak görünür; ama böyle bir görüş felsefenin özsel bir bölümü olarak

törel görüşte kendine zorunlu olarak bir yer açar, ve ilkin o zamandır ki kendini edimsel dünyada gösterir ve bu dünya için böyle görüşlerde neyin yattığı ortaya çıkar. — Öznel kanının bir eylemin törel doğasını belirleyen tek şey olduğu görüşünün yayılmasının sonucu bir zamanlar çok sık sözü edilen *ikiyüzlülüğün* artık adının pek anılmaması olmuştur; çünkü kötünün *ikiyüzlülük* olarak nitelendirilmesi ancak belli eylemlerin *kendilerinde ve kendileri için* kabahatler, kusurlar ve suçlar olduklarının, bunları işleyenin zorunlu olarak böyle olduklarını bildiğinin, çünkü dindarlığın ve dürüstlüğün ilkelerini ve dışsal edimlerini onlara verdiği o kötü görünüşün altında bile bilip tanıdığının kabul edilmesi temelinde yapılır. Başka bir deyişle, genel olarak kötülük söz konusu olduğunda, iyiyi tanımamanın ve onu kötünden ayırmayı bilmenin ödev olduğu varsayılır. Ama ne olursa olsun insanın hiçbir ahlaksız eylemde bulunmaması ve suç işlememesi, ve bunların ona bir hayvan değil ama bir insan olduğu için yüklenmesi gerektiği saltuk bir istem değerindeydi. Gene de eğer iyi yürek, iyi niyet ve öznel kanının eyleme değerini veren şeyler olduğu bildiriliyorsa, o zaman bundan böyle hiçbir *ikiyüzlülük* ve genel olarak hiçbir kötülük yoktur, çünkü biri ne yaparsa yapsın iyi niyet ve güdü üzerine düşünerek onu iyi birşey yapmayı bilir, ve burada bir kıpı olarak imlenen *kanısı* yoluyla edim iyidir. Böylece artık kendinde ve kendi için suç ve ayıp diye birşey yoktur, ve yukarıda sözü edilen açık ve özgür, katılaşmış ve duraksamasız günahkar için niyet ve kanı yoluyla eksiksiz aklama bilinci ortaya çıkmıştır. Eyleminde iyi niyetim ve onun iyi olduğu yolundaki kanım *onu iyi yapar*. Eylemin yargılanması ve değerlendirilmesi söz konusu olduğu sürece, bu ilke nedeniyle eylemde bulunan kişinin yalnızca niyet ve kanısına göre, *inançlarına* göre yargılanması gerekecektir — ama İsa'nın *nesnel* gerçeklik üzerine bir inanç istemesi anlamında değil, ki bu durumda kötü bir inancı, e.d. *içeriğine* göre kötü bir kanısı olan biri için yargının da kötü, e.d. bu kötü içeriğe uygun olması gerekecektir; tersine, burada yargılamanın ölçütü olan inanç kanıya bağlılık anlamına gelir, öyle ki önemli olan nokta kişinin eyleminde *kanısına bağlı* kalıp kalmadığıdır, ve biçimsel öznel bağlılık ödevine uygunluk için biricik ölçüt olarak alınır. — Aynı zamanda *öznel* birşey olarak da belirlendiği için bu kanı ilkesinde *bir yanlıgı* olanağı düşüncesi de kendini ortaya sürmelidir ki, bunda böylece kendinde ve kendi için varolan bir yasa varsayımı yatar. Ama *yasa davranmaz*, davranan yalnızca edimsel insandır, ve insan eyleminin değeri söz konusu olduğunda önemli olan nokta o ilkeye göre yalnızca kişinin o yasaı *kendi kanısında* ne düzeye dek kabul etmiş olduğudur. Bununla birlikte, bu yaklaşımda o yasaya göre yargılanacak, e.d. genel olarak ona göre ölçülecek olan şey eylemler değilse, o yasanın ne için olduğunu ve neye hizmet edeceğini anlamak güçtür. Böyle bir yasa yalnızca *dışsal bir harfe*, gerçekte boş bir sözcüğe indirgenecektir, çünkü ilkin benim kanım yoluyla ki *bir yasa* olur, beni bağlayan ve yükümlülük altına sokan birşey yapılır. — Böyle bir yasa kendi için

Tanrının, Devletin yetkesini, giderek insanlara ve tüm edim ve yazgılarına birliktelik ve kalıcılık veren bağ olarak sürdürdüğü binlerce yılın yetkesini — kendi içinde sayısız *bireysel kanıyı* taşıyan bir yetkeyi — taşıyabilir; ve şimdi eğer bunların karşısına kendi *tekil* kanımın *yetkesini* koyarsam — çünkü benim öznel kanım olarak geçerliği yalnızca yetkedir — , bu ilkin muazzam görünüşlü kibir öznel kanıyı kural yapan ilkenin kendisi tarafından bir yana atılır. — Sığ bilimin ve kötü sofistliğin uzaklaştırmadıkları us ve duyuncu tarafından yaratılan daha soylu tutarsızlık yoluyla *bir yanlışlı olanağı* söz konusu olsa bile, suçun ve kötülüğün genel olarak birer yanlışlı olarak görülmeleriyle yanlışlık bir enaza indirgenir. Çünkü *yanılmak insana özgüdür* — ve kim şu ya da bu noktada, dün öğle yemeğinde taze lahana mı yoksa kuru lahana mı yediği konusunda ve daha başka önemli ya da önemsiz sayısız şey üzerine yanılmamıştır? Gene de eğer çevresinde herşeyin döndüğü nokta yalnızca kanımın öznelliği ve bunun üzerinde direktme oluyorsa, önemli ve önemsiz arasındaki ayırım yitip gider. Ama yanlışlığın olanağını kabul eden ve olgunun doğasından gelen o daha soylu tutarsızlık eğer kötü bir kanı yalnızca bir yanlışlıdır diyorsa, gerçekte kendini yalnızca dürüst olmama gibi ikinci bir tutarsızlığa düşürür; bir kez kanı törel herşeyin ve insanın en yüksek değerinin temeli yapılı ve böylece en yüksek ve en kutsal olduğu bildirilir; bir başka kez ise ilgilenen şey bir yanlışlıdan başka birşey değildir: Kanım önemsiz ve raslantusal birşey, aslında dışsal birşeydir ki benim için *şöyle ya da böyle olabilir*. Gerçekte, eğer gerçeği bilemezsem, kandırılmışlığım, bir kanıya yöneltmişliğim oldukça önemsiz birşey olacaktır; böylece *nasıl* düşünmekte olduğum önemsizdir, ve benim için geriye düşünmek üzere o boş iyiden, anlağın soyutlamasından başka birşey kalmaz. — Bu yüzden bunun yanısıra belirtmek gerek ki, bu kanı zemininde aklama ilkesine göre tutarlılık söz konusu olduğunda, başkalarının eylemime karşı davranış tarzları, onu *kendi* inanç ve kanılarına göre *suç* olarak görmeleri *bütünüyle haklı olacaktır*; — bir tutarlılık ki, bana yalnızca hiçbirşey kazandırmamakla kalmayacağı gibi, tersine özgürlük ve onur bakış açısından beni bir özgürlük ve onursuzluk durumuna düşürecektir; daha açık olarak, kendinde benim de olan türede yalnızca yabancı bir öznel kanıyı algıları, ve uygulamasında bana yalnızca dışsal bir zor yoluyla davranıldığını sanısına kapılırım.”

{Gönderme § 23} Kendin İçin Düşün

Kendin düşün — yalnızca okumak ya da dinlemek değil ama düşünmek — Fichte'nin yineleyen çağrısı (örneğin *Werke*, ii. 329). *Werke*'nin yayımcılarına göre, xv, 582, burada gönderme Schleiermacher'e ve onun *Monologlar*'ına. Gerçekte genel olarak Romantik ilkeye, özellikle F. Schlegel'e.

{Gönderme § 23} Fichte: Felsefenin Değeri, Gücü, Üstünlüğü

Bkz. Fichte, *Werke*, ii. 404: “Felsefe (*Wissenschaftslehre*), bundan başka (yukarıda belirtildiği gibi hiçbir yardımcı, sezgi için sezginin kendisinden

başka hiçbir taşıyıcısı olmadığı için), insan anlığını herhangi bir geometrinin yapabileceğinden çok daha yukarılara çıkarır. Anlığa yalnızca dikkat, özen, kararlılık değil, ama aynı zamanda saltık bağımsızlık da verir, onu kendi ile yalnız başına olmaya ve kendi başına yaşamaya ve başarmaya zorlar. Onunla karşılaştırıldığında, başka her ansal işlem sonsuz ölçüde kolaydır; ve onda ustalasmış birine hiçbirşey güç gelmez. Bundan başka, insan bilgisinin tüm nesnelerini özeğe doğru izlediği için, gözü ona sunulan herşeydeki asıl noktayı ilk bakışta yakalamaya ve onu sapmadan izlemeye alışır. Böyle eğitilmiş bir felsefeci için öyleyse karanlık, karışık ve bulanık hiçbirşey olamaz, yeter ki tartışmanın nesnesi ile tanışık olsun. Herşeyi yeniden ve *ab initio* [baştan] kırmak ona her zaman çok kolay gelir, çünkü kendi içersinde her bilimsel yapı için tasarlar taşır. Her karışık yapıda yolunu bu yüzden kolayca bulur. Buna felsefede kazandığı görüş güvenliğini ve güvenini, onu tüm uslamlamada güden kılavuzu, ve alışıldık yoldan her sapmayı ve her paradoksu gözüyle yakalamadaki rahatlığı ekleyin. Eğer insanlar gözlerine inanmaya bir karar verebilselerdi, durum tüm insan kaygıları açısından bütünüyle başka türlü olurdu. Günümüzde gerçekte neyi gördüklerini komşularına ve antikçağa sorarlar, ve kendilerine bu güvensizlikle yanılgılar sonsuza dek sürdürülür. Felsefeyi elinde bulunduran bu güvensizliğe karşı her zaman korunur. Tek bir sözcükle, felsefe yoluyla insan anlığı kendine gelir, ve bundan böyle dış yardım olmaksızın kendi üzerine dayanır, ve bütünüyle kendi efendisidir, tıpkı dansçının ayaklarının, boksörün ellerinin efendisi olması gibi.”

{Gönderme § 24} Schelling: Doğa Taşlaşmış Anlık

Schelling'in anlatımı, “taşlaşmış anlık.” Gönderme Schelling'in kimi dizelerine, *Werke*, iv, 546 (ilkin *Zeitschrift für speculative Physik*'de yayımlandılar, 1800). Uysal ve dingin bir hayvan olan dünyadan huşu duymamız için hiçbir neden yoktur, der —

*Yerleşti dev gibi bir ruh içeri,
Ama taşlaşmıştı tüm düşünceleri;
Çabaladı ölü ve dirimli şeylerde
Var gücüyle bilince doğru.*

*Steckt ein Riesengeist darinnen,
Ist aber versteinert mit allen Sinnen;
In toten und lebendigen Dingen
Thut nach Beuufstseyn mächtig ringen.*

İnsan şeklinde sonunda demir gibi uykudan, uzun düştü uyanır: Ama insan olarak kendini bir yabancı ve sürgün olarak görür; büyük Doğaya geri dönmeyi ister; çevresindekilerden korkar ve hayaletler imgeler, Doğa için kendine söyleyebileceklerini bilmeden —

*Tanrıyım, onları bağrında saklayan
Tinin, kendini herşeyde devindiren:*

*Karanlık kuvvetlerin ilksel kavgasından
İlk yaşam suları fışkırmcaya dek,*

...
*Uzamp düşüncenin gençlik kuvvetine,
Onunla gençleşip kendini yeniden yaratan doğa,
Bir kuvvettir, bir oynasma ve dokuma,
Bir dürtü ve itkidir hep daha yüksek yaşama.*

*Ich bin der Gott, den sie im Busen hegt,
Der Geist, der sich in allem bewegt:
Vom frühesten Ringen dunkler Kräfte
Bis zum Erguß der ersten Lebensäfte,*

...
*Herauf zu des Gedankens Jugendkraft
Wodurch Natur verjüngt sich wieder schafft,
Ist eine Kraft, ein Wechselspiel und Weben,
Ein Trieb und Drang nach immer höherm Leben.*

Bkz. Oken, *Naturphilosophie*, § 2193: “Doğal bir cisim ilksel edimin katılaşmış ve kristalize olmuş bir düşüncesidir — Tanrının bir sözcüğü.”

Benzer ağırlıktaki deyimler Schelling’in çalışmalarında seyrek değildir (1800-1 sıralarında), örneğin. *Werke*, I, Abth. iii, 341: “Doğanın ölü ve bilinçsiz ürünleri yalnızca kendini ‘düşünmek’ için başarısız girişimlerdir; ölü denilen doğa tüm durumlarda ham bir anlıktır” (*unreife Intelligenz*), ya da, iv. 77, “Doğanın kendisi bir bakıma tüm duyum ve algıları ile katılaşmış (*erstarrt*) bir anlıktır.”; ve ii. 226 (*Ideen zur einer Philosophie der Natur*, 1797), “Bu yüzden doğa yalnızca varlığın katılığına dönmüş anlıktır; nitelikleri varlığa sönmüş duyumlardır; cisimler onun deyim yerindeyse öldürülmüş algılarıdır.”

Alıntılanan pasajı andıran bir yaklaşım bir başka “Romantik” felsefecide bulunur: “Doğa taşlaşmış bir büyü-kentidir” (*versteinerte Sauberstadt*). (Novalis, *Schriften*, ii. 149.)

{Gönderme § 24} Fichte: Ben; Felsefenin Güdüsü: Kuramsalın Ve Kılgsalın Birliği

Bkz. Fichte'den Jacobi'ye: (Jacobi'nin *Briefwechsel*'i, ii. 208) “Benim saltık Benim açıktır ki bireysel değildir: Bu açıklama bana o yüz kızartıcı kılgsal bencillik öğretisini yüklemeye çalışan incinmiş burnu büyüklerden ve hırçın felsefecilerden gelir. Ama *bireysel ben saltık benden çıkarsanmalıdır*. Benim felsefem bu göreve ‘Doğal Yasa’da ilerleyecek. Sonlu bir varlık — çıkarsama ile gösterilebilir — kendini ancak duyusal-varlıklar alanında bir duyusal-varlık olarak düşünebilir, — ki bunun bir parçasında (hiçbir başlama gücü olmayan) nedensellik taşıırken, öteki parça ile (ki buna kendininki gibi bir öznel yükler) karşılıklı ilişkiler içinde durur. Böyle bir durumda ona bir birey, ve bireyselliğin koşullarına ise haklar denir. Bireyselliğini ortaya koyduğu güvenle böyle bir alanı da ortaya koyar —

ve aslında iki kavram birbirine çevrilebilirdir. Kendimizi bireyler olarak gördüğümüz sürece — ve kendimizi yaşamda her zaman böyle görürüz, gerçi felsefede ve soyut imgelemde böyle olmasa da —, düşüncelerimizde ‘kılğısal’ bakış açısı dediğim noktada dururuz (saltık benin duruş noktasına ise ‘kurgul’ diyorum). Birinci bakış açısından bizim için bizden bağımsız bir dünya vardır, — yalnızca değişirebileceğimiz bir dünya; oysa arı ben (ki bu yükseklikte bile bütünüyle önümüzden yitmez,) dışımıza koyulur ve Tanrı olarak adlandırılır. Yoksa Tanrıya yüklediğimiz ve kendimize yadsıdığımız özellikleri nasıl bulabilirdik, eğer herşeye karşın onları kendi içimizde bulmasaydık, ve onları belli bir açıdan, e.d. bireyler olarak kendimize yadsımasaydık? Bu ‘kılğısal’ bakış açısı düşüncelerimizde başat olduğu zaman, realizm en yüksektir: Kurgunun kendisi bu duruş noktasını çıkarsadığı ve tanıdığı zaman, felsefe ile sıradan anlak arasında dizgemin söz verdiği gibi tam bir uzlaşma doğar.

“Çünkü, o zaman kurgul duruş noktasının ve onunla birlikte felsefenin bütünüünün yararı eğer yaşam için değilse ne içindir? Eğer insanlık bu yasak meyvadan tatmamış olsaydı, tüm felsefeden vaz geçebilirdi. Ama insanlıkta bireyin ötesinde yatan o alana bakmak için, ona yalnızca yansımış bir ışıktaki değil ama yüz yüze bakmak için duyulan bir dilek vardır. Tanrının varoluşuna ilişkin bir soru getiren ilk insan engelleri parçaladı, insanlığı en temel sütunlarında sarstı, ve onu yerinden kaldırıp henüz yatışmamış olan ve ancak kurgul olanın ve kılğısal olanın bir göründükleri o yüksek noktaya yürekle ilerleyerek bir çözüme bağlanabilecek bir iç çekişme içersine attı. Yüreğin gururuyla felsefe yapmaya başladık, ve böylece suçsuzluğumuzu yitirdik: Çıplaklığımıza baktuk, ve o günden bu yana kefaretimiz gerekürdği için felsefe yapıyoruz.”

{Gönderme § 24} Doğal Bilim Felsefenin Eline Çalışmak Zorundadır

Fizik ve Doğa Felsefesi: bkz. *Werke*, vii. I, s. 18: “Doğa Felsefesi onun için fizik tarafından deneyimden hazırlanmış gerci fiziğin onu getirmiş olduğu noktada üstlenir, ve onu en sonunda deneyimin yetkesi üzerine dayandırmaksızın yine dönüştürür. Fizik öyleyse felsefenin eline çalışmak zorundadır, öyle ki felsefe ona iletilen soyut evrenseli gerçek bir kavrama (*Begriff*) çevirebilsin, ve onun bu kavramdan özünü olarak zorunlu bir bütün olarak nasıl çıktığını gösterebilir. Olguları koymanın felsefi yolu uzun bir süre bacaklar üzerinde yürüdüktan sonra bir kez de keyfi olarak kafa üzerinde yürümek, ya da her günkü yüzümüzü bir kez de boyaya bulaşmış görmek için bir özenç değildir. Hayır; fiziğin yöntemi kavramı doyurmadığı içindir ki daha ileri gitmemiz gerekir.”

{Gönderme § 24} Fichte: Sıradan Mantık — Kurgul Mantık

Sıradan ve kurgul mantıklar arasındaki ayırım bir ölçüde Fichte tarafından (i. 68) Mantık ve *Wissenschaftslehre* arasında yapıldığı gibidir. ‘Birincisi,’ der Fichte, ‘ikincisi tarafından koşullandırılır ve belirlenir.’ Mantık yalnızca biçimler ile ilgilenir; bilgikuramı içerik ile de.

{Gönderme § 24} Düşüş Miti: Musa

Musa'dan kalma Düşüş miti; Kant'taki benzer yorumlarla krş.: *Salt Us Sınırları İçersinde Us*, I. Parça; ve Schelling, *Werke*, i. (I. Abtlı.) 34.

A.

Düşüncenin Nesnellğe Karşı İlk Tutumu: Metafizik
§ 26 — 36

{Gönderme § 28} Fichte: Felsefenin Deneyime Bağlılığı; Wolff

Fichte — dizgesinin deneyimsel/görgül gerçekliğini vurgulamak için — şunları söyler : (*Werke*, ii. 331): “Felsefe için böyle belirtilen erime salt *çıkarsama* yoluyla genişleyebileceğini ileri süren bir felsefe vardı. Ona göre düşünme onu bizim betimlediğimiz gibi değildi, verili olanın çözümlemesi ve başka biçimlerde yeniden-bileştirilmesi değildi, ama aynı zamanda bütünüyle yeni birşeyin bir üretimi ve yaratılışı idi. Bu dizgede felsefeci sıradan anlağın onlarsız yapması gereken belli bilgi parçalarının yalnızca kendisinin elinde olduğunu görürdü. Onda felsefeci usamlama yoluyla kendine bir Tanrı ve bir ölümsüzlük üretebilir ve kendini onun bilge ve iyi olduğu vargısına inandırabilirdi.”

Wolf'un felsefe tanımı ‘olabildiği ölçüde olanaklının Bilimi’dir; ve olanaklı = çelişkili-olmayan.

{Gönderme § 29} Doğu Bilgeligi

Doğu bilgesi (bkz. Hegel, *Werke*, xii. 229) Areopagit Dionysius olarak bilinen yazara karşılık düşer (*De Mystica Theologia*, ve *De Divinis Nominibus*). — Sonsuzum (Tanrı) Sonlu (evren) ile ilişkisi üzerine aynı sorun Yahudi kurgularında taurisal adlar sorusu olarak tartışılır (Saddia, Mumini vb. tarafından) — bir anlak ki “Çıkış”ta, xxxiv. 6., Tanrıya uygulanan onüç ad (ya da yüklem) üzerine kuruludur. (Bkz. D. Kaufmann, *Geschichte der Attributenlehre*.) Aynı tin İslam’da Allah’ın 99 “üstün adı”nın listesine götürmüştür, bir liste ki gelenek tarafından Muhammed’den türetilir.

{Gönderme § 31} Kurgul Önermenin Doğası

[*Tinin Görüngübilimi*, Önsöz, § 61] “Yargının ya da önermenin doğası — bir özne ve yüklem ayrımı içerdiği için — ‘kurgul’ önerme tarafından yokedilir. Önerme biçiminin onu yokeden kavramsal birlik ile bu çatışması dizemde ölçü ve vurgu arasındaki karşıtlığa benzer. Dizem dolaşan ‘özek’ten ve ikisinin birleşmesinden oluşur. Bu yüzden ‘felsefi’ önermede bile özne ve yüklem birliğinin bunların önermenin biçimi tarafından anlatılan ayrımlarını ortadan kaldırması gerekmez: Birliklerinin bir *uyum* olarak doğması gerekir. Önerme biçimi yerine getirilmesindeki bir ayrımı gösteren belirli tonun ya da vurgunun görünmesine izin verir: Oysa töze anlatım veren yüklemde, ve kendisi evrensele düşen öznedeki, içinde bundan böyle vurgunun işitilmediği birliği buluruz. Böylece ‘Tanrı Varlıktır’ önermesinde yüklem Varlıktır; içinde öznenin çözünüp yitdiği

tözü temsil eder. Varlık burada yüklem değil ama öz olarak amaçlanır: Ve bu yolda Tanrı — önermedeki yeri yoluyla — ne ise o olmaya, e.d. kalıcı özne olmaya son veriyor görünür. Anlık, öznenen yükleme geçişte daha ileri gitmek yerine, daha çok öznenin yitişi yoluyla durdurulduğunu duyar, ve onun yitişinin bir duygusundan öznenin düşüncesine geri atılır. Ya da, yüklem kendisi öznenin doğasını tüketen bir özne olarak (Varlık olarak ya da Öz olarak) bildirildiği için, yine yüklemde bile özne ile yüz yüze gelir. Düşünce böylece öznde bulmuş olduğu sağlam zeminini yitirir: Gene de aynı zamanda yüklemde onun üzerine geri atılır, ve kendi içinde dinginleşmek yerine, içeriğin öznesi üzerine geri döner. Felsefi yapıtların anlaşılabilirliğine ilişkin yakınmalar başlıca bu alışılmadık durdurulma ve tutulmaya bağlıdır — bireyin onları anlamak için gereken başka tüm eğitim koşullarını taşıdığını varsayarsak.”

{Gönderme § 32} Kant'a Gönderme

[Kant, *AUE*] İnakçılık ve kuşkuçuluk ilişkisi üzerine bkz. Kant'ın *Arı Usun Eleştirisi* nin Giriş bölümü; ayrıca bkz. Caird, *Critical Philosophy of I. Kant*, vol. i, chap. i.

{Gönderme § 33} Wolff'un Felsefeyi Bölümlemesi

“Kuramsal” felsefenin ya da metafiziğin Varlıkbilim, Evrenbilim, Ruhbilim (ussal ve görgül) ve Doğal Tanrıbilim olarak dört alt dala bölünmesi az çok bütün Wolff okuluna ortaktır. Wolff'un önceki skolastik dizgelere özel katkısı bir genel Evrenbilim anlayışında bulunur. Metafizik fiziği ve kılğısal felsefe bölümlerini önceler. Tümüünün önünde manuk ya da ussal felsefe durur. Görgül ruhbilim aslında fiziğe aittir, ama daha uygun olduğu gerekçesiyle başka bir yere koyulmuştur.

{Gönderme § 34} Ruhun Yeri Sorunu

'Ruhun Yeri' sorusu Lotze'un yazılarında ele alınır (örneğin, *Metaphysic*, § 291).

{Gönderme § 34} Aktuosite; Tanrı Kavramının Kıpıları

Saltık aktuosite: *Notio Dei* [Tanrı Kavramı] Thomas Aquinas'a göre ve ayrıca Reformasyon sonrası zamanların inakçılarına göre *actus purus*dur [arı edim/dürtü] (ya da *actus purissimus* [en arı edim]). Çünkü Tanrı *nihil potentialitatis habet* [hiçbir gizlilik taşımaz], Bkz. *Werke*, xii. 228 : “Aristoteles özellikle Tanrıyı soyut etkinlik kategorisi altında tasarlamıştır. Arı etkinlik bilgidir (*Wissen*) — skolastik çağda, *actus purus* —: ama etkinlik olarak koyulabilmek için, ‘kıpıları’ içinde koyulmalıdır. Bilgi için bilinecek bir başka şeye gereksiniriz; ve bu, bilgi onu bildiği zaman, böylelikle birinin kendisinin olur. Bunda imlenen şey Tanrının — bengi ve kendinde-kalıcı — sonsuzdan bu yana kendini Oğlu olarak doğurmakta olduğu, kendini kendinden ayırdettiğidir. Ama böylece kendisinden ayırdettiği bir başkalık şeklini taşımaz: Ama ayırdedilen, salt ayırdedildiği için, ayrıldığı ile özdeştir. Tanrı tındır: Hiçbir karanlık, hiçbir renk ya da karışım bu arı ışığa girmez. Baba ve oğulun ilişkisi örgensel yaşamdan alınır ve eğretileme olarak kullanılır — doğal ilişki yalnızca resimseldir ve bu yüzden anlaulacak

olana bütünüyle karşılık düşmez. Deriz ki, Tanrı sonsuzdan bu yana Oğlunu doğurur, Tanrı kendini kendisinden ayırderer: Ve böylece bunu yaptığı söyleyerek Tanrıdan başlarız, ve yarattığı başkada bütünüyle kendisi iledir (Sevgi biçimi): Ama çok iyi bilmeliyiz ki Tanrı bu *bütün eylemin kendisidir*. Tanrı başlangıçtır; ve böyle bütünlük olarak tındır. Salt Baba olarak Tanrı henüz gerçek değildir (böyle Oğul olmaksızın olduğu yer Yahudi dinidir): O daha çok başlangıç ve sondur: O kendi varsayımdır, kendini bir varsayım kılar (bu yalnızca ayırdetmenin bir başka biçimidir): O bengi süreçtir.”

Nicolaus Cusanus Tanrıdan (*De docta Ignorantia* [Öğrenilmiş Bilgisizlik], ii. 1) *infinita actualitas quae est actu omnis essendi possibilitas* [varolan tüm olanakların edimi olan sonsuz edimsellik] olarak söz eder. “Aktuosite” terimi kuşkuyla görünür.

{Gönderme § 36} *Sensus Eminentior*

Sensus eminentior. Tanrıbilim insan anlığının Tanrının bir bilgisine erişebilmesi için üç yol ayırderer. *Via causalitatis* ile Tanrının var olduğunu ileri sürer; *via negationis* ile, ne olmadığını; *via eminentiae* ile, bizimle ilişkisinin bir görüşünü elde eder. Daha açık bir deyişle, Tanrıyı sonlu evrenin nedeni olarak görür; ama Tanrı sonsuz olduğuna göre, ona yüklenilen herşey salt yaklaşık olarak (*sensu eminentiori*) alınmalıdır ve ancak olumsuzlamalar ile doldurulabilecek engin bir artık kalır [Durandus de S. Porcimo, *Tümce*. i. 3. I üzerine]. *Sensus eminentior* Spinoza’nın yazılarının konusudur, Mekt. 6 (*Opp.* ii. 202’de 56): Leibniz ise onu *Théodicée*’ye önsözde kabul eder: “Tanrının eksiksizlikleri bizim ruhumuzun eksiksizlikleridir, ama o onları kendisinde sınırsızca taşır; o bir okyanustur ki, ondan aldığımız yalnızca birkaç damladır; bizde belli bir güç, belli bir bilgi, belli bir iyilik vardır; ama bunların tümü de baştan sona Tanrıdandır.”

Via causalitatis örneğin ahlak ve anlığın buradaki varoluşundan istenci orada anlatım bulan bir Varlığı çıkarsar: *via eminentia* istencin iyi olduğunu, ve anlığın en yüksek ölçüde bilge olduğunu çıkarsar, ve *via negationis* Tanrı kavramında insan anlığının ve istencinin boyun eğdiği tüm sınırlamaları ve koşulları bir yana atar.

B. Düşüncenin Nesnellğe Karşı İkinci Tutumu:

I. Görgücülük § 37 — 39

{Gönderme § 38} Goethe: Analitik Anlağa Karşı

Faust’un kişiliğinde görünen Mefistofeles’in yeni gelen öğrenciye verdiği öğüdün bir parçasını oluşturan dizeler özgününde değişik bir sıra içinde durur: “*Dann hat er die Theile in seiner Hand*” vs. ile başlar vb. Bu ve önceki dizelerin anlamı, Goethe’ninkinden de gevşek bir şiirleştirme ile, aşağı yukarı şöyledir:

Eğer yaşamı betimleyip anlamını çıkarmayı istersen,
 Başlangıcın olmalıdır ondaki tını dışarı sürmek,
 Sonra parçalar tek tek yatsalar da elinde
 Yülmüştür, ne yazık, onları bağlayan tin!
 Ve salt bir addır 'Doğanın Laboratuvarı'
 Utancını gizlemek için kimyagerin ona taktığı.

Wilhelm Meissers *Wanderjahre*, iii. 3, ile karşılaştırılabilir. Orada kimi anatomik uygulamalara gönderme ile belirtilir ki: "Çok geçmeden yapmanın parçalamaktan, bileştirmenin ayırmaktan, ölüyü diriltmenin daha şimdiden öldürülmüş olanı bir kez daha öldürmekten daha öğretici olduğunu öğreneceksin. ... Bileştirme ayırmadan daha çoğu demektir: Yeniden-yapma seyretmeden." *Faust*'un ilk bölümü 1808'de çıktı: *Wanderjahre*, 1828-9'de.

{Gönderme § 39} Hegel'in Kuşkuculuk Üzerine Yazısı İçin Kaynakça 'Kuşkuculuğun felsefe ile ilişkisi' üzerine makale, 'çeşitli değişiklerinin bir açıklaması, ve en yenisinin eski ile karşılaştırılması' — biçiminde G. E. Schulze'un *Kuramsal Felsefenin Eleştirisi*'ni bir değerlendirmesi — Hegel'in *Werke*'sinde yeniden-yayımlandı, cilt, xvi (*Vermischte Schriften*'de cilt i).

B. Düşüncenin Nesnellğe Karşı İkinci Tutumu: II. Eleştirel Felsefe [Kant]§ 40 — 60

{Gönderme § 42} Kant'ta Duyarlık, Anlak Ve Us

Kant'ın *Glauben und Willen* [İnanç ve İstenc] üzerine çalışmasının (*Werke*, i. 83) erken bir değerlendirmesinde (Schelling ve Hegel'in *Journal*'inde bir makale) Hegel eleştirel bilgi kuramında — burada gözardı edilen — bir etmene daha büyük bir önem verir. Kant, der, kendi ruhbilimsel düşüncesi terimlerinin izin verdiği sınırlar içinde (çok güzel bir biçimde) "duyarlığın *a priori*sini kökensel özdeşlik ve çokluğun içine koymuş, ve birliğin çoklukta örtülüşünün 'daha yüksek gücünde' aşkınsal imgelem olarak almıştır: Bu arada Anlağı (*Verstand*) duyarlığın bu *a priori* bireşimli birliğinin evrenselliğe yükselişinden oluşturur, — ve böylelikle bu özdeşliğe duyarlık ile görelî bir karşısav yüklenir; Us (*Vernunft*) ise önceki görelî karşısav üzerinde daha da yüksek bir güç olarak sunulur, ama bu evrensellik ve sonsuzluğa kalıplaşmış biçimsel arı sonsuzluğun ötesine gitme izni verilmeksizin. Bu gerçekten ussal yapılaşdırma — ki bu, gerçi 'yetiler' gibi kötü bir adın arta kalmış olmasına karşın, gerçekte tümünün tekil bir özdeşliğini sunar —, Jacobi tarafından birbiri üzerine *dayanan* bir dizi yetiye dönüştürülür."

{Gönderme § 42} Fichte/Kant: Kategorileri Çıkarsamak

Fichte: bkz. *Werke*, i, 420: "Daha önce demiştim ki, ve burada bir kez daha diyorum ki, dizgem Kantçı dizgeden daha başkası değildir. Şu demek ki, olgular üzerine aynı görüşü kapsar, ama yönteminde Kantçı açıklamadan

bütününüyle bağımsızdır.” “Kant, bugüne dek, kapalı bir kitaptır.” — i. 442. Eleştirel idealizmin iki yolu vardır. “Ya” (Fichte’de olduğu gibi) “edimsel olarak temel anlık yasalarından o zorunlu eylem kiplerinin dizgesini, ve onunla birlikte, aynı zamanda, bu yolda doğan nesnel kavramları çıkarsar, ve böylece kavramlarımızın bütün erimini okuyucunun ya da dinleyicinin gözleri önünde adım adım doğmaya bırakır; ya da” (Kant’ta ve ilerici-olmayan izleyicilerinde olduğu gibi) “bu yasaları dolaysızca nesnelere uygulandıkları gibi herhangi bir yerden ve herhangi bir yolla, dolayısıyla en düşük derecelerinde alır (— bu derecede onlara *kategoriler* denir), ve sonra bunlar yoluyla nesnelerin belirlendiğini bildirir.” Ve i. 478: “Biliyorum ki Kant’ın ortaya koyduğu kategoriler hiçbir biçimde onun tarafından özbilincin koşulları olarak *tanımlanamamıştır*. Biliyorum ki uzay ve zaman ve kökensel bilinçte onlardan ayrılamaz olan ve her ikisini de dolduran [içerik] böyle koşullar olarak çıkarsanamamıştır, çünkü böyle oldukları bile — kategoriler için olduğu gibi — kesin olarak değil ama salt çıkarsama olarak söylenir. Ama hiçbir kuşku duymaksızın inanıyorum ve biliyorum ki Kant böyle bir dizgeyi düşünmüştü: Önerdiği herşey bu dizgenin parçaları ve sonuçlarıdır; ve bildirimleri ancak bu varsayım üzerine anlam ve tutarlık taşır.” Krş. viii. 362.

{Gönderme § 42} Kant: **Özbilincin Aşkımsal Birliği**

[*İtalikler* Wallace tarafından atlanan yerleri belirtiyor]

Arı Usun Eleştirisi § 16 [*Tamalgının Kökensel Bireşimli Birliği*] “‘Düşünüyorum’ tüm tasarımlarıma eşlik edebiliyor olmalıdır; [yoksa bende hiçbir biçimde düşünülemez birşey tasarımıyorum olacaktır, ki tasarımı ya olanaksız ya da en azından benim için bir hiç olduğunu söylemeye varır. Tüm düşünceden önce verilebilen tasarım sezgi olarak adlandırılır. Öyleyse sezginin tüm çoklusunun ‘Düşünüyorum’ ile içinde bu çoklunun bulunduğunu aynı öznede zorunlu bir ilişkisi vardır. Ama] bu tasarım kendiliğindenliğim bir edimdir, [e.d. duyarlığa ait olarak görülemez.] Onu [görgül olandan ayırdedebilmek için] arı tamalgı olarak ya da kökensel tamalgı olarak adlandırıyorum, çünkü [‘Düşünüyorum’ tasarımı üretirken (bir tasarım ki tüm başka tasarımlara eşlik edebiliyor olmalıdır ve tüm bilinçte bir ve aynıdır)] kendisine daha öte hiçbir tasarımın eşlik edemeyeceği özbilinçtir. Bu tamalgının birliğini, ondan doğan a priori bilginin olanağını belirtmek için, özbilincin aşkımsal birliği olarak adlandırıyorum.”

{Gönderme § 44} Caput Mortuum

Caput mortuum: Simyacılarda tın çıkartıldıktan sonra imbikte kalan buharlaşmaz tortuyu belirtmek için kullandıkları bir terim: Durağan ya da ölü olan kalır, *quando spiritus animam sursum vexit*.

{Gönderme § 42} Felsefe Tarihinde Us, Anlak, Ve Sezgi.

Us ve Anlak. Wolff okulunda (örneğin, Baumgarten, *Metaphysik*, § 468) anlak (*Verstand*) terimi genel yüksek bilgilene yetisi için kullanılırken, *ratio* (*Vernunft*) ise özel olarak şeylerin bağlamlarını seçik olarak görme

gücünü belirtir. Böylece Wolff (*Vernünfftige Gedanken von Gott*, vs. § 277) *Verstandı* “olanaklıy seçik olarak tasarımlama yetisi” olarak, ve *Vernunftı* (§ 368) “gerçekliklerin bağlantılarını görme yetisi” olarak tanımlar. Kant’ın terimi kullanımı *Usun* bu kullanımı üzerine dayanır: Gerçi çok geçmeden kökeninden büyük ölçüde ayrılrsa da. Çünkü *usun* tasarımlama yetisi olarak “biçimsel” kullanımı üzerine Kant bir “*ilkeler yetisi*” olarak aşkınsal bir kullanımı ekler, ve *anlak* ise yalnızca bir “*kurallar yetisi*”dir. Başka bir deyişle, “*Usun* kendisi kavramları” ve “ne duyulardan ne de anlaktan ödünç aldığı düzgüleri doğurur.” (*Arı Usun Eleştirisi*, Eytışim, Giriş, II. A. Ve *Usun* özel amacı anlağın çeşitli bilgilerine birlik vermektir. *Anlak* tarafından verilen birlik “olanaklı deneyimin birliği” iken, *us* tarafından aranan ise birincinin birliğini tamamlayacak bir koşulsuzun bulumuşudur. (*Eytışim*, IV.)

Fichte ve Hegel’de terimlerin başat ayrımı budur, ve buna göre *Verstand* belirli ve sınırlı sonuçlar ve bilgiler arayan daha kılğısal *anlık* iken, *Vernunft* ise tamlığı amaçlayan daha derin ve daha yüksek bir yetidir. Goethe’nin düşünsel yanı ağır basan dizelerinde bu kullanımın örneklerini görürüz: Örneğin *Wilh. Meisters Wanderjahre*’de, i, “ussal” insanın amacının “*das Entgegengesetzte zu überschauen und in Überinstimmung zu bringen*” [karşıt olanı kavrayıp uyum içine getirmek] olduğu söylenir: Ya da *Kitap* ii, ussal insanlar şu ya da bu güçlüğü yoldan kaldırmak için *verständig* [akıllıca] birşey geliştirdikleri zaman vb. Goethe, *Sprüche in prosa*’da (896), *Werke*, iii, 281, der ki, “*Us* kendi alanı olarak süreçteki şeyi (*das Werdende olmakta olan*) alırken, *anlak* tamamlanmış şeyi (*das Gewordene* [olmuş olan]) alır: Birincisi amaç ile kaygılanmaz, ikincisi nereden diye sormaz. *Us* gelişmeden hoşlanır; *anlak* kullanabilmesi için herşeyi olduğu gibi tutmayı ister.” (Benzer olarak Eckermann’ın *Convers.* 13 Feb. 1829.) Bkz. Oken, *Naturphilosophie*, § 2914. *Verstand* ist *Microcosmus*, *Vernunft* *Macrocosmus* [*Anlak* mikrokozmoz, *us* makrokozmozdur].

Kant’ın *Us* terimini kullanışı, özel Kılğısal *Us* görüşü ve İnanç (*Glaube*) terimini kullanışı ile birleştirildiğinde, Jacobi’nin terminolojisine götürür. Erken yazılarda Jacobi duygu ve inancın (ki gerçeklik ile ilişki içindedirler) yüksek yetkesi ile *anlık* ve *uslamlamanın* (*Verstand* ve *Vernunft*) düzeneksel yöntemi arasındaki zıtlık üzerinde diretmişti. Ama daha sonraki bir dönemde ayrımının terminolojisini değiştirdi ve öyle bıraktı. İlk *Glaube* [inanç] demiş olduğu şeye daha sonra *Vernunft* [*us*] dedi, — ki kısaca “duyulurüstü için bir duyuy”dur, — daha yüksek ve tam ya da bütünsel bilgi veren bir sezgi, — olgusal ve gerçek olanın dolaysız bir ayırması. *Us* uygun inanç ya da duygu ile karşı karşıya koyulduğunda, *Verstandı* [*anlak*] bir şeyi bir başkasına özdeşlik kuralı ile gönderen salt bir çıkarsama ya da türevsel bilgi yetisi olarak görür.

Coleridge okulu tarafından önemli ölçüde (ama Schelling’in etkisini gösteren belli tümce parçaları ile) yeniden-üretilen bu ayrımın —

Jacobi'deki başka pekçok şey gibi — Schopenhauer'in kullanımı ile bağlantıları vardır: "Hiç kimse," der Jacobi, "bir hayvansal *Vernunft*tan söz etmemiştir: Salt hayvansal bir *Verstand* ise tümümüzün bildiği ve sözünü ettiği birşeydir" (Jacobi, *Werke*, iii. 8). Schopenhauer gözlemi yineler ve pekiştirir. Tüm hayvanlar, der Schopenhauer, nedenselliği ayımsama, nesneleri tanıma gücü taşırlar: Olgusal şeylerin dolaysız ve sezgisel bir bilgisi için yeti: Bu *Verstand*dır. Ama insana özgü olan *Vernunft* *gerçekliğin* bilgisidir (*olgusallığın* değil): Yeterli bir neden ile soyut bir yargıdır (*Welt als W.* i. § 6).

Modern ayrımı geriye Platon ve Aristoteles'e giden, ama Yeni-Platonist okulda şekillenen ve Boethius ile Latin dünyaya giren eski bir ayrım ile bağlama yönünde bir itkidenden kaçmak güçtür. *Consol. Phil.* iv. 6: *Igitur uti est ad intellectum ratiocinatio, ad id quod est id quod gignitur, ad aeternitatem tempus*, ve v. 4'te *sensus, imaginatio, ratio*, ve *intelligentianın* yükselen bir düzen içinde tam bir ayrımı vardır. *Ratio* ideanın diskursif bilgisidir (*universali consideratione perpendit*): *intelligentia* onu hemen ve yalın bir forma olarak ayırmsar (*pura mentis acie contueur*); [bkz. Stob. *Ecl.* i. 826-832; Porfiri, *Tümceler*. 15]. Uslamlama insan türüne aittir, tıpkı anlığın yalnızca tanrısala ait olması gibi. Gene de — tanrısāl ön bilgiyi açıklamak ve özgürlüğü savunmak için bir girişimde — insanın belli bir ölçüde kendini tanrısāl duruş noktasına koyduğu varsayılır (v. 5).

Yüksek bir ansal yeti (*mens*) ve alt bir ansal yeti (*ratio*) arasında giderek Aquinas'ın bile Aristoteles'i yorumundan (*Summa Theol.* i. 79, 9) kabul ettiği bu zıtlık gizemciliğin elindeki gözde silahtır. Dionusius Areopagit'in örneğinden sonra, Cusali Nicolaus, Reuchlin ve Rönesans'ın başka düşünürleri salt diskursif düşünceyi ve mantıksal uslamlamayı değersizleştirirler. Yalın bir ışık ışını gibi, dolaysız ve görülmez bir edim yoluyla tanrısālın içine işleyerek, bize yüksek bilime giriş olanağı veren iç *menstir*. Bu *simplex intelligentia*, Gerson'un dediği gibi, *Consid. de Th.* 10, imgeleme ya da uslamlamaya üstün olmakla, kimi zaman *mens* olarak, kimi zaman *spiritus*, anlık ışığı, melek anlığının gölgesi, tanrısāl ışık olarak adlandırılır. Scotus Erigena'dan Cusali Nicolas'a bir gelenek aktarılır: Everard Digby gibi insanlar tarafından (*Theoria Analytica*'sında), ve onyedinci yüzyılda bir küme Cambridge Platonisti ve Spinoza tarafından üstlenilir, ve büyük ölçüde değiştirilmiş olarak 1790 ve 1820 arasında Alman İdealizmde yeniden görünür.

{Gönderme § 50} Doğal Tanrıbilim

"Doğal Tanrıbilim," [Daha önce § 36'da] genel olarak Ussal Tanrıbilime eşdeğer olarak görülürken, burada daha dar bir anlamda alınır. Burada "Fiziksel-tanrıbilim" demektir — doğadaki tasardan uslamlama.

{Gönderme § 50} Spinoza: Tanrı Kavramı

Spinoza — Tanrıyı "düşüncenin uzam ile birliği" olarak tanımlaması. Bu sözel olarak doğru değildir; çünkü *Törebilim*'e göre, i. Önerme 11, Tanrı, ya da töz, her biri bengi ve sonsuz özü anlatan sonsuz yükleminden oluşur.

Ama Spinoza "yüklemlerin" yalnızca ikisinden söz eder: *Törebilim*, ii. Ön. 1. Düşünce Tanrının bir yüklemidir: Ön. 2, Uzam Tanrının bir yüklemidir. Ve ekler ki, *Törebilim*, i. Ön. 10, Ek: "Tözün yüklemlerinin tümü de her zaman onda biraradaydılar, ve hiç biri öteki tarafından üretilemez." Ve *Törebilim*, ii. 7. Ek: "Düşünen töz ve uzamlı töz şimdi bu, sonra şu yüklem altında kavranan aynı tözdür."

{Gönderme § 54} Kant'ta 'Kılgısal'

"Sözcüğü ı gerçek anlamında kılgısal." Bkz. Kant, *Werke*, Ros. ve Sch. i. 581: "Bilimsel yöntemler üzerinde zararlı bir etki yaratan büyük bir yanlış-anlayış kılgısal felsefede yerini aklayacak bir anlamda 'kılgısal' sayılması gereken şey açısından hüküm sürmektedir. Diploması ve finans, toplumsal etkileşim kurallarından daha az olmamak üzere ekonomi kuralları, sağlık ilkeleri ve bedeninkinden daha az olmamak üzere ruhun besini, tümü de bir kılgısal önermeler toplamı kapsıyor olmaları zemininde kılgısal felsefe olarak sınıflandırılmışlardır. Ama bu tür kılgısal önermeler şeylerin olanağını ve doğalarının açıklamasını içerik olarak alan kuramsal önermelerden bildirim kipinde ayrılırsalar da, aynı içeriği taşırlar. Sözcüğün asıl anlamında alındığında, yalnızca yasalar altında *Özgürlük* ile ilgili önermeler 'kılgısal' dırlar. Tüm ötekiler ne olursa olsun şeylerin *doğası* ile ilgili olanın kuramından başka birşey değildirler — yalnızca o kuram şeylerin bizim tarafımızdan bir ilke ile uyum içinde üretiliş yolu üzerinde işletilir; e.d. şeylerin olanağı kendisi de fiziksel nedenler arasında sayılabilecek istemli bir eylemin sonucu olarak sunulur." Ve Kant, *Werke*, iv. 10. "Bu yüzden felsefe tarafından verilen bir kılgısal ilkeler toplamı salt bunlar kılgısaldır diye onun özel bir bölümünü (kuramsal ile eş-güdümlü) oluşturmaz. Kılgısal olabilirler, üstelik ilkeleri bütünüyle doğanın kuramsal bilgisinden türetilmiş olsa bile — *uygulayım-sal-kılgısal* kurallar olarak. Bunlar ilkeleri doğa-kavramından (ki her zaman duyu-sal olarak koşulludur) ödünç alınmadığı ve dolayısıyla yalnızca özgürlük kavramının biçimsel yasalar tarafından bilinebilir kıldığı duyulurüstü üzerine dayandığı zaman ve dayandığı için gerçek anlamda kılgısaldırlar. Öyleyse törel-kılgısaldırlar, e.d. yalnızca şu ya da bu niyet ile *ilkeler ve kurallar* değil, ama amaç ve niyetlere ön gönderme olmaksızın yasalardırlar."

{Gönderme § 54} Mutçuluk

Mutçuluk. Ama Mutçuluk vardır, Mutçuluk vardır; şöyle: Hegel, *Werke*, i. 8: "Bedenden ve dünyadan öteye sonsuz özlemin kendini varoluşun olgusalılığı ile uzlaştırması zamanı gelmişti. Gene de ruhun kendisiyle uzlaştırıldığı olgusalılık — öznelğin tanıdığı nesnellik — edimsel olarak yalnızca görgül varoluş, sıradan dünya ve edimsellikti. ... Ve gerçi uzlaşma yürüğünde ve zemininde emin ve sağlam olmuş olsa da, henüz bu zemin için nesnel bir biçim gereksinimindeydi: Doğa zorunluğunun kendisi görgül varoluşun olgusalılığına gömülmenin kör pekinliğini kendisi için bir aklama ve bir duyumc temizliği aramaya götürdü. Bilinç için bu uzlaşma Mutluluk öğretisinde bulundu: Yola çıkışın değişmez noktası görgül özne

olunca, uzlaştığı şey de bundan böyle güvenebileceği ve kendini kabahatsizce teslim edebileceği kaba edimsellikti. Bu mutluluk öğretisinin temelinde olan derin bayağılık ve dört dörtlük kabalık biricik yüceltmesini aklanma ve iyi bir duyuncu kazanma çabasında bulur ki, bu gene de salt anlıksalcılığın nesnelliğinden daha öte gidemez.

“Öyleyse mutçuluğun ve halk felsefesinin (*Aufklärung* [Aydınlanma]) inakçılığı mutluluğu ve hazzı en yüksek iyi olarak görmesinden oluşmuyordu. Çünkü eğer mutluluk bir *İdea* olarak kavranırsa, görgül ve nedensel birşey olmaya son verir — tıpkı herhangi bir duyuşal şey olmaya son vermesi gibi. En yüksek varoluşa, ussal edim (*Thun*) ve en yüksek haz birdir. En yüksek mutluluk en yüksek *İdea* olduğu sürece, en yüksek varoluşu onun ideallik yanında mı, — ki yalıtılmış olarak ilkin ussal edim denebilir —, yoksa reellik yanında mı, — ki yalıtılmış olarak ilkin haz ve duygu denebilir — ayırmsamaya çalışmamızın hiçbir önemi kalmaz. Ussal edim için ve en yüksek haz için, ideallik ve reelliğin her ikisi de onda benzer ve özdeştirler. Her felsefenin salt bir sorunu vardır — en yüksek mutluluğu en yüksek *İdea* olarak açıklamak. En yüksek haz us tarafından saptanır saptanmaz, aralarındaki ayırım hemen yiter: Çünkü bu kavrama ve edimde başat olan sonsuzluk, ve hazda başat olan olgusalılık ve sonluluk, birbirlerinin içine alınırlar. Mutluluk bengi sezginin kutlu hazı olarak bilindiği zaman, mutluluk ile çekişme anlamsız bir gevezeliğe döner. Ama mutçuluk olarak adlandırılmış olan şey — belirtmek gerek ki — görgül bir mutluluk, bir duyum hazzıydı, bengi sezgi ve mutluluk değil.”

{Gönderme § 55} Schiller: Güzellik İdeası

Schiller. *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine* (1795), *Mektup* 18. “Güzellik yoluyla duyuşal/tensel insan biçime ve düşünceye götürülür; güzellik yoluyla düşünce insanı geriye özdeğe götürülür ve duygu-dünyasına geri verilir. Güzellik birbirine karşıt iki durumu bileştirir.” [*Durch die Schönheit wird der sinnliche Mensch zur Form und zum Denken geleitet; durch die Schönheit wird der geistige Mensch zur Materie zurückgeführt und der Sinnenwelt widergegeben.*] *Mektup* 25. “O zaman, güzellik özgürlüğün bağımlılık ile bütünüyle birarada-varolabileceği, ve insanın kendini anlık olarak gösterebilmek için özdekten kaçmasının gerekmediği bir durum sunduğu zaman, duyuşal bağımlılıktan ahlaksal özgürlüğe bir yol bulma konusunda hiçbir güçlük karşışmamız gerekmez. Eğer — güzellik olgusunun öğrettiği gibi — insan duyularla birliktelik içinde bile özgürse, ve eğer — kavramın zorunlu olarak imlediği gibi — özgürlük salık ve duyulurüstü birşey ise, bundan böyle insanın kendini sınırlamalardan saltığa nasıl yükselttiği konusunda herhangi bir soru olamaz: Çünkü güzellikte bu daha şimdiden olmuştur.” Bkz. *Über Anmuth und Würde* (1793). “O zaman güzel bir ruhtadır ki duygu ve us, ödev ve eğilim uyum içine girerler; ve incelik görüngüdeki anlatımlarıdır. Doğa ancak güzel bir ruhun hizmetinde iken aynı zamanda özgürlük de taşıyabilir.” (Bkz. Bosanquet’nin *Estetik Tarihi*.)

{Gönderme § 60} Fichte: Anstoß; Kategorileri Çıkarsama; Ben/
Ben-Olmayan

Fichte, *Werke*, i. 279. "Yaşam ve bilincin ilkesi, olanağının zemini, hiç kuşkusuz (gösterildiği gibi) Bende kapsanır: Gene de bu yolla hiçbir edimsel yaşam, hiçbir zamansal görgül yaşam doğmaz — ve bizim için bir başka yaşam bütünüyle düşünülemezdir. Eğer böyle bir edimsel yaşam olanaklı olacaksa, onun için henüz Bene Ben-olmayandan çarpan o özel bir dürtüye [*impulse*] (*Anstoß*) gereksinim vardır. Öyleyse, benim dizgeme göre Ben için tüm edimselliğin enson zemini Ben ve dışındaki birşey arasındaki kökensel bir eylem ve karşı-eylem ya da tepkidir, ve bunun üzerine söylenebilecek biricik şey Bene bütünüyle karşıt olması gerektiğidir. Bu karşılıklı eylemde Bene hiçbirşey getirilmez, yabancı hiçbirşey sokulmaz; ondan gelişen herşey sonsuza dek ondan yalnızca onun kendi yasalarına göre geliştirilir. Ben davranabilmek ya da edimde bulunabilmek için yalnızca o karşıt tarafından devime geçirilir; ve böyle bir ilk devindirici olmaksızın hiçbir zaman davranmazdı; ve, varoluşu yalnızca eylemden oluştuğu için, giderek varolmuş bile olamazdı. Ama devimin kaynağının devime geçirmekten, böyle olarak yalnızca duyulabilecek karşıt bir kuvvet olmaktan öte hiçbir yüklemi yoktur.

"Öyleyse benim felsefem realisttir. Sonlu doğaların bilincini açıklamanın biricik yolunun onlardan bağımsız olarak varolan, tam olarak onlara karşıt olan bir kuvveti varsaymak olduğunu gösterir — bir kuvvet ki bunlar görgül varoluşları açısından ona bağımlıdır. Ama sonlu varlıklar tarafından yalnızca *duyumsanan* ama *bilinmeyen* böyle bir kuvvetten daha öte hiçbirşey ileri sürmez. Bu kuvvetin ya da ben-olmayanın kendilerini bilincimizde sonsuza dek sunabilecek tüm olanaklı belirlenimlerini dizgem Benin belirleyici yetisinden çıkarsamayı üstlenir. ...

"Sonlu anlığın kendi dışında saltık birşeyi (bir *Ding-an-sich*) varsaymak, ve gene de öte yandan bu birşeyin yalnızca anlık için varolduğunu kabul etmek zorunda olması (zorunlu bir numen): Bu sonsuza dek genişletilebilecek, ama sonlunun ondan hiçbir zaman doğamayacağı bir çemberdir." Bkz. Fichte, *Werke*, i, 248, ii. 478.

C. Düşüncenin Nesnellğe Karşı Üçüncü Tutumu:

Dolaysız Bilme § 61 — 78

{Gönderme § 62} Jacobi: Dolaysız Bilme

F. H. Jacobi (*Werke*, v. 82) *Woldemar*'ında (bir bütün olarak ilkin 1781'de yayımlanan bir dizi mektupta kapsanan bir romans) şöyle yazar: "Felsefi anlık (*Verstand*) benzersiz herşeyi, tanıtlamalar olmaksızın kendini salt varoluşu ile gerçek kılan dolaysızca pekin herşeyi kıskanır. Usun bu inancının peşini en iç bilincimize dek bırakmaz ve orada bizi kendi özdeşlik ve kişilik duygumuza güvensiz kilmaya çalışır." "Saltık olarak ve

özünlü olarak gerçek olan,” diye ekler (v. 122), “uslamlama ve karşılaştırma yoluyla elde edilen değildir: Hem dolaysız bilincimiz (*Wissen*) — Varım — hem de duyuncumuz (*Gewissen*) gizli birşeyin işidir ki onda, yürek, anlak ve duyu birleşirler.” “Kavramlar (*Begriffe*), diri olanı mumyalamak bir yana, aslında onu bir cesete çevirirler” (v. 380).

Bkz. Fichte'nin sözleri (*Werke*, ii. 255), *Aus dem Gewissen allein stammt die Wahrheit* [Gerçeklik yalnızca duyuncudan doğar], vb.

{Gönderme § 62} Jacobi İçin Kaynakça

Spinoza'nın öğretisi üzerine 1785'te yayımlanan Mektuplar 1789'da sekiz ek ile birlikte yeniden çıktı.

“Bir bilim,” der Jacobi en son bildiriminde, (*Werke*, iv. Önsöz. xxx), “yalnızca karşılıklı olarak birbirleri ile bağlantılı bilgilerin dizgesel bir kayıdır — dizideki ilk ve son nokta eksiktir.”

{Gönderme § 62} Lalande

Lalande'm Fries (*Gökbilim Üzerine Halksal Dersler*, 1813) tarafından sözü edilen bildirisi Jacobi tarafından *Werke*'de, ii. 55, alıntılanmıştır. Lalande'm gerçekte çalışmasına önsözde yazmış olduğu şey onun anladığı biçimiyle bilimin doğal tanrıbilim ile hiçbir ilgisinin olmadığı, başka bir deyişle, bir Bridgewater İncelemesi yazmadığıdır

[*Bridgewater Treatises*: 1825'te Bridgewater dükü Francis Henry Egerton tarafından kurumsallaştırıldı. Egerton 8.000 poundun faizini “Yaratılışa sergilendiği biçimiyle Tanrının güc, bilgelik ve iyiliği” üzerine en iyi incelemenin yazarna verilmek üzere bıraktı.]

{Gönderme § 63} Jacobi: Us Ve Sezgi

Jacobi, *Werke*, ii. 222. “Kendi payıma, us ilkesini yaşam ilkesi ile tümüyle bir görüyorum.” Ve ii, 343: “Açıktır ki us doğamızın gerçek ve kendine özgü yaşamıdır.” Gerçekte bengi olana yönelimimiz ve güdümüz (*Richtung und Trieb auf das Ewige*), — duyulurüstü için duyumuz — aracılığıyla ki, biz insanlar varoluruz (iv. 6. 152). Ve bu *Organ der Wahrnehmung* [algı örgeni] Ustur (iii. 203 vs.).

Jacobi'nin dili yalnızca sözcüklerde değil ama sezgiciliğinin yeğinliğinde de oynaktır. Böylece, örneğin iii. 32: “İnsanın iye olduğu us gerçeğin bilimini değil, ama yalnızca bir önsezisini (*Ahndung* [= *Ahnung*] *des Wahren*) veren bir yetidir.” “Bir Tanrıya inanç,” der bir keresinde (iii. 206), “insana dik duruşu denli doğaldır”: Ama bu inanç, der başka bir yerde, yalnızca “bilinmeyen bir Tanrının önünde doğuştan bir tapınmadır (*Andacht*).” Böylece, eğer Tanrının dolaysız bir ayırmsanısını (*Wissen* [= Bilgi]) taşıyorsak, bu bilgi ya da bilim (*Wissenschaft*) değildir. Usun böyle bir sezgisi, “varsayımın nesnel geçerliliğine tam bir güvenle, özünlü olarak (*an sich*) gerçek, iyi, ve güzel olanı varsayma yetisi” olarak betimlenir (ii. 9). “Felsefemiz,” der (iii. 6) “duygudan başlar — hiç kuşkusuz nesnel ve arı bir duygudan.”

{Gönderme § 63} Jacobi: İnanç Ve Sezgi

Jacobi (*Werke*, iv, a, s. 211): “İnanç (*Glaube*) yoluyla bir bedenimizin olduğunu biliriz.” Kendi etkinliğimizin böyle dolaysız bilgisi — “Var

olduğumun, davrandığının duygusu" (iii. 411) — "saltuk öz-etkinlik duygusu" ya da özgürlük (ki "olanağı bilinemez," çünkü mantıksal olarak bir çelişkidir) Jacobi'nin *Anschauung* (Sezgi) dediği şeydir. Duyusal ve ussal sezgiyi birbirinden ayırır (iii. 59).

{Gönderme § 63} Jacobi: İnanç

Jacobi "*Glaube*"sinin Hristiyan öğretinin inancı ile özdeşleştirilmesini kesinlikle yadsır (*Werke*, iv. a, s. 210). Savunma olarak Hume'dan, *Inquiry* V, ve Reid'dan, "inanç" terimini kendi kullanımını örneklemek için pasajlar aktarır — "belief" ile "faith" arasında ayırım yapılarak hiç kuşkusuz belli ikircimlerden kaçınılır.

{Gönderme § 66} Schelling: Sezgi Ve Kavram

Kant "*Sezgiler olmaksızın kavramlar boştur*" demişti. Yarı-gerçeğin (öteki yarı: *Kavramlar olmaksızın sezgiler kördür*) bir abartması Jacobi'nin (ve Schopenhauer'in) bu bildirimlerinin temelini oluşturan şeydir — bir görüş ki Schelling'den (*Werke*, ii. 125) şu alıntı tarafından temsil edilir. "Kavramlar (*Begriffe*) yalnızca olgusallığın silueteridirler. Yararlı bir yeti tarafından, ancak olgusallık daha şimdiden sahnedeyken eyleme geçen anlak tarafından verilirler — anlak ki yalnızca üretmesi yaratıcı bir yeti gerektireni kavrar, tasarımlar, saklar. ... Salt kavram anlamsız bir sözcüktür. ... Ona bağlanabilecek tüm olgusallık ona yalnızca onu önceleyen sezgi (*Anschauung*) tarafından ödünç verilir. ... Kavramların herhangi bir aracılığı olmaksızın, özgürlük duygumuz olmaksızın, *dolaysızca* bize verileden başka hiçbirşey bizim için olgusal değildir. Ama sezgi yoluyla olmaksızın hiçbirşey bize dolaysızca ulaşmaz." Bununla birlikte şunları ekler: "Sezgi anlığın etkinliğine bağlıdır: Özgür bir anlayış (*freier Sinn*) ve ansal bir örge (*geistiges Organ*) ister."

{Gönderme § 72} Hegel: Doğal/İçgüdüsel Törelilik

Ansiklopedi, § 400: "Yürek ve duygunun herhangi birşeyin dinsel, ahlaksal, gerçek ve türel olarak aklanmasını sağlayacak biçim olmadığını, ve yürek ve duyguya bir başvurunun ya hiçbirşey ya da kötü birşey demek olduğunu vurgulamak pek gerekmez. Yüreğin ve duyguların o denli de kötü, tanrısız, bayağı vb. olduklarından daha sıradan herhangi bir deneyim olabilir mi? Evet, yüreğin yalnızca böyle duyguların kaynağı olduğu şu sözlerde doğrudan doğruya anlatılır: Kötü düşünceler yürekte doğar vb. Yürek ve duygunun bilimsel-tarılbilim ve felsefe tarafından iyilik, din ve ahlakın ölçütleri yapıldığı zamanlarda bu gündelik deneyimleri anımsamak zorunludur."

{Gönderme § 80} Goethe: Kendini Sınırlamak

Goethe; gönderme *Werke*'ye, ii, 268 (*Natur und Kunst [Doğa ve Sanat]*):

Wer Großes will, muß sich zusammenraffen:

In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister,

Und das Gesetz nur dann uns Freiheit geben.

Kim ki büyük birşey ister, toparlamalıdır kendini:

İlkin sınırlamada gösterir kendini usta,

Ve özgürlüğü bize ancak o zaman verir yasa.

Amaç ve çalışmanın böyle "sınırlanması" *Wilhelm Meisters Wanderjahre*'de sık verilen bir derstir, örneğin i, Bölüm. 4: "Çok-yanlılık sözcüğün tam anlamıyla yalnızca içinde tek-yanlınm davranabileceği ögeyi hazırlar. ... En iyi olanı kendini tek bir işe sınırlamaktır." Ve i. Bölüm 12: "Tek bir şeyle tanışmak ve onu doğru yapmak yüz tür şeyde yalnızca sıradanlıktan (yarımlık) daha yüksek eğitim sağlar." Ve ii. Bölüm 12: "Amaç için genel alıştırmaların ve tüm girişimlerin aptalın maskaralıklarıdır."

{Gönderme § 81} Fichte: Düşünmenin Nesnelliği

Bkz. Fichte, *Werke*, ii. 37, "Gene de çözümleyen biz değildir: Ama bilgi kendini çözümler ve bunu yapabilir, çünkü tüm varlığında bir kendidir (*Für-sich*)," vb.

{Gönderme § 81} Antikçağda Eytışime Bakışlar

Platon, Eytışimin yaratıcısı. Kimi zaman (*Diogenes Laertius* tarafından bildirildiği gibi, ix, 25), Aristoteles'in yetkesi üzerine Elealı Zenon bu sanı alır; ama Hegel *Diog. Laertius*'un bildirimlerine başvurur. ii. 34,

Protagoras. Ama daha çok *Menon* diyalogundadır ki, ss. 81-97, Platon bu bilgi görüşünü sergiler. Bkz. *Fedon*, 72 e, ve *Fedrus*, 245.

Parmenides; özellikle bkz. Platon, *Parmenides*, ss. 142-166; bkz. Hegel, *Werke*, xiv. 204.

Aristoteles eytışimi apodiktik [tanıtlama] ile karşıtlık içine koyar, ve (modern anlamda) yarı-çıkarsamacı bir süreç olarak ele alır (Aristoteles, *Topikler*. Lib. viii.): Stoacılar da eytışim yarı-dihuzluğu mantığıdır ki bunu Aristoteles'ten çok onlar Orta Çağların skolastiklerine geçirmişlerdir.

{Gönderme § 81} Dört Öge

Fiziksel ögeler ateş, hava, toprak ve sudur. Depremler, fırtınalar vb. "meteorolojik süreçlerin" örnekleridir. Bkz. *Ansiklopedi* §§ 281-9.

{Gönderme § 82} Gizemcilik: Mill

Mill, *Logic*, Kitap. v, Bölüm, 3, § 4: "Gizemcilik anlağın kendi yetilerinin öznel yaratılarına, anlağın salt düşüncelerine nesnel varoluş yüklemekten ne daha çoğu ne de daha azıdır; ve kendi yaptığı bu düşünceleri gözleyerek ve düşünerek onlardan dışardaki dünyada neyin yer aldığını okuyabileceğine inanmadır." Mill böylece gizemciliği bir varlıkbilimsel mitolojiye eşdeğer görür — büyük bir olasılıkla terimin seyrek bir kullanımı.

Mantığın İlk Alt-Bölümü: *Varlık Öğretisi § 84 — 111*

{Gönderme § 85} Saltık: Terimin Evrimi

Saltık. Terim, modern kullanımına yakın bir anlamda, en azından Nicolaus Cusanus denli eskidir. Tanrı, ona göre, *absoluta omnium quidditas* (*Apol.* 406), *esse absolutum*, ya da *ipsum esse in existentibus* (*De ludo Globi*, ii. 161 a), *unum absolutum*, *vis absoluta* ya da *possibilitas absoluta*, *valor*

absolutustur: absoluta vita, absoluta ratio: absoluta essendi forma. Bu terim üzerinde ve eşliğindeki *infinitus* üzerinde Cusanus sürekli değişim tınları üretir. Ama “metafiziksel Tanrı”yı belirtmek üzere belirgin kullanımı çok daha modernidir. Kant’ta örneğin “Koşulsuz” (*Das Unbedingte*) dinsel olana karşılık düşen metafiziksel tanrılık kavramıdır; ve Fichte’de de durum aynıdır, gerçi onda ‘saltık’ sık sık sıfat olarak kullanılsa da. Terim felsefedeki Schelling ile yüksüzleştirilir: Onun daha 1793 ve 1795 çalışmalarında görünür: Ve ondan görünürde Fichte’ye geçer 1802, *Darstellung der Wissenschaftslehre* (*Werke*, ii. 13). “Saltık ne bilme ne de olmadır; ikisinin ne özdeşliği, ne de ayrımsızlığıdır; ama baştan sona yalnızca ve yalnızca saltıktır.”

Terim İngiliz felsefe diline Coleridge yoluyla ve daha sonra Almanca’dan ödünç alan başkaları yoluyla gelir. Bkz. Ferrier, *Istitutes of Metaphysic*, prop. xx, ve Mill, *Examination of Hamilton*, chap. iv.

{Gönderme § 86} Schelling: BEN = BEN

Bkz. Schelling, iii. 372: Ben = Ben üretici olduğu ölçüde Ben ile üretilen olarak Ben arasındaki özdeşliği anlatır; Schelling’in kökensel bireşimli ve gene de özdeş önermesi: *cogito = sum*.

{Gönderme § 86} Fichte: Saltık Bilme

Tanrının *Ens realissimum* olarak tanımı, örneğin Meier, *Baumgartens Metaphysic*, § 605. Jacobi, *Werke*, iv. 6, Spinoza’nın Tanrısımı böyle tanımlar.

Başlangıç ile ilgili olarak bkz. Fichte, *Werke*, ii. 14 (“saltık bilme” üzerine söz ederken): “O birşeyi bilme değildir, ne de hiçbirşeyi bilmedir (öyle ki o birşeyin bilinmesi olsun, ama bu birşey ise hiçbirşey): Giderek kendini bilme bile değildir, çünkü ...nin bilgisi değildir; — ne de *bir* bilmedir (nicel olarak ve ilişki içinde), ama (saltık olarak nitel olarak) *genelde* bilmedir. Bir edim değildir, bir olay değildir, ya da birşeyin bilmekte olması değildir; ama yalnızca bilmedir ki, saptanan tüm edimler ve tüm olaylar yalnızca onda saptanabilirler.”

{Gönderme § 86} Felsefe Tarihi: Nesnenin Birliği

Felsefe Tarihi; bkz. Hegel, *Werke*, i, 165. “Eğer Saltık, görüngüsü Us gibi, böyle olarak bengilik içinde bir ve aynı ise, o zaman kendini kendi üzerine çevirerek kendini bilen her us gerçek bir felsefe üretmiş ve tıpkı çözümütü gibi kendisi de tüm zamanlarda aynı olan sorunu çözmüştür. Kendini bilen us felsefede yalnızca kendisi ile ilgilenir: Bu yüzden bütün işi ve etkinliği de kendisinde yatar; ve felsefenin iç özü açısından ne önceller ne de ardıllar vardır.

“Birin ‘kendine özgü’ felsefe görüşlerinden söz etmek sürekli iyileştirmelerden söz etmek denli olanaksızdır. ... Bir felsefenin gerçek özgünlüğü [onunla] ilgilenen bireysellikler ki, onda usun kendisi tikel bir çağın gerecinden bir biçim örgütlemıştır; onda tikel kurgul us tininin tinini, teninin tenini bulur; kendini onda bir ve aynı olarak, bir başka dirimli varlık olarak görür. Her felsefe kendinde eksiksizdir, ve her felsefenin gerçek bir sanat çalışması gibi bir bütünlüğü vardır. Nasıl ki

Apelles ve Sofokles'in yapıtları, eğer Raphael ve Shakespeare onları tanımış olsalardı, onlara yalnızca kendileri için ön alışturmalar olarak değil ama yakın tinsel güçler olarak görünecektiye, us ta kendi erken biçimlenişlerinde yalnızca yararlı hazırlık alışturmaları göremez." Bkz. Schelling, iv. 401.

{Gönderme § 86} Parmenides

Parmenides (ap. Simplic, *Fizik*, [Frag. 2. D-K]): Araştırmanın iki yolundan birincisi varlık vardır, ve yokluk yoktur biçimindedir.

{Gönderme § 87} Budistler

Budistler. Bkz. Hegel, *Werke*, xi. 387. Modern Budizm tarihleri öğretinin salt törel-dinsel ırası üzerinde diretirler. Von Hartmann'ı gibi yazarlar (*Religionsphilosophie*, s. 320) ise tersine Budizmin içrek Brahmanizm kuramını soyut birin yokluk olduğu sonucuna götürdüğünü savunurlar. Vassilief'e göre, *Le Bouddhisme*, ss. 318 vs., Budist metafizik okullarından biri, Nâgârjuna tarafından Budha'dan 400 yıl sonra kurulan Madhyamika, "Herşey Boştur" kuramını öğretiyordu. — Böyle bir metafizik büyük bir olasılıkla temelde yatan Brahmanist düşüncenin tepkilerinden türemiştir.

Ama genel olarak Budizm (60 yıl sonra bütünüyle doğal olarak) burada pek kendine özgü tarihsel özellikleri ile alınmaz.

{Gönderme § 88} Aristoteles: Varlık — Yokluk — Oluş

Aristoteles, *Fizik*, i. 8 (191a 26): "İlkin gerçeği ve şeylerin olgusal tözünü arayan felsefeciler yolu bulmayı başaramayan deneyimsiz gezginler gibi yanlış bir izin peşine düştüler, ve hiçbirşeyin varlığa gelemeyeceğini ya da yitemeyeceğini, çünkü varlığa gelenin ya olandan ya da olmayandan varlığa gelmesinin zorunlu olduğunu, ve her ikisinden de gelmesinin olanaksız olduğunu bildirdiler: Çünkü olan oluşmaz (daha şimdiden vardır), ve yokluktan yokluk gelir."

(5) 3'üncü yayımın (1830) bir ekidir; bkz. *Werke*, xvii, 181.

[Türkçe'de "olmak" sözcüğünün doğal kullanımdaki ikili kavramsal işlevine dikkat etmeliyiz: *olmak* ve *oluşmak*. Benzer olarak, "varlık" sözcüğü de hem genel olarak (belirsiz olarak) *olma*, hem de özel-tikel olarak (belirli olarak) *olan* anlamlarını taşır: Birinci durumda belirlenimsiz, *soyut* varlık (*Sein*), ikinci durumda *belirli*-varlık (*Dasein*) imlenir. — A.Y.]

{Gönderme § 88} Herakleitos: Nasıl Yorumlanır

Burada kabul edilen Herakleitos imgesi Platon tarafından (*Theaetetus*, 152; *Kratilus*, 401) ve Aristoteles tarafından Efeslinin temel bir öğretisi üzerine verilen yoruma dayanır — bir öğreti ki, fragmanlarda hep-dirikalan ateş başlığı tarafından anlatılır. Öteki deyim (Arist. *Metaf.* i. 4) Aristoteles tarafından Herakleitos'un değil ama Leukippos ve Demokritos'un konumunu betimlemek için kullanılır. Bkz. Plutarch, *adv. Colotem*, 4. 2 Demokritos diorisetai me mallon to den e to medev einai; bkz. Simplic. *Ar. Phys.* 7'nin ardından.

{Gönderme § 89} Schelling: Varlık — Belirli-Varlık

Daseyn: Belirli-varlık. Bkz. Schelling, i. 209. 'Varlık (*Seyn*) saltığı, Belirli varlık (*Daseyn*) bir koşulluyu, "koymayı" anlatır': Edimselliği, belli bir koşul tarafından belli bir türde koşullandırılmış bir edimselliği. Evrenin bütün dizgesindeki tekil fenomenin *edimselliği* vardır; genel olarak fenomen dünyasının *Daseynı* vardır; ama saltık olarak koyulmuş olan ise, Ben ise, *vardır*. *Varım* Benin kendine ilişkin olarak söyleyebileceğinin tümüdür.' ["Setzen" ya da "koyma" anlatımı Alman idealistlerinin kullanımında bağımsız, saltık, ilk, dolaysız olana karşısavı anlatır: Türevsel, görelî, bağımlı, ikincil, ayrımlı, dolaylı, koşullu, olumsuz vb. — A.Y.]

{Gönderme § 92} Sınır

Grenze (sınır) ve *Schranke* (engel, kısıtlama) ayırddedilir, *Werke*, iii. 128-139 (bkz. Stirling'in *Secret of Hegel*, i. 377 vs.). Bkz. Kant'ın Hume anlıgımızı smırlamaksızın [*ohne ihn zu begrenzen*] yalnızca kısıtladı [*einschränkt*] biçimindeki gözlemi, *Arı Usun Eleştirisi*, s. [B] 795.

{Gönderme § 92} Platon: Dünya-Ruhu

Platon, *Timaeus*, 35a-b (dünya-ruhunun oluşumu): "Bireysel ve her-zaman-özdeş özden (*outia*) ve cisimsel olan bölünebilir öğeden üçüncü bir ara öz türü oluşturdu. ... Ve bu üçünü alarak onların tümünü tek bir biçime (*idea*) bileştirdi, başkanın ve ayının karışmaz doğasını zorla ayarlayarak, ve onların tümünü öz ile karıştırarak, ve üçten yine bir yaparak, yine bu bütünü uygun olduğunca çok parçaya dağıttı, ama bunların her birini ayının ve başkanın ve özün karışımından yaptı."

{Gönderme § 94} Schelling: Felsefe Yalnızca Edimsel Olanla İlgilenir

Felsefe. Krş. Schelling, *Werke*, ii 377. "Değişik bir deneyim bana insanların çoğu için felsefenin anlaşılmasında ve diri bir kavrayışında en büyük engelin onun nesnesinin sonsuz bir uzaklıkta aranacağı yolundaki yumuşamak bilmez görüşleri olduğunu öğretti. Sonuç şudur ki, gözlerini bulunanın (*das Gegenwärtige*) üzerine dikmeleri gerekirken, anlıklarının her çabası bütün inceleme boyunca söz konusu olmayan bir nesneyi yakalamaya yönelir." ... "En yüksek bilimin amacı ancak şeylerin bütününde ve her birinde bir Tanrının edimselliğini, — sözcüğün en sağın anlamında, bulunuşunu, dirimli varoluşunu (*Daseyn*) — göstermek olabilir. ... Burada bundan böyle doğa-dışı ya da doğa-üstü bir şeyle değil, ama dolaysızca yakın olanla, biricik-edimsel ile ilgileniriz — ki kendimiz de ona aittir ve onda varoluruz.."

{Gönderme § 95} Platon: "Filebus"ta Saltık

Platon, *Filebus*, bölüm xii-xiii (ss. 23-38): krş. *Werke*, xiv. 214 vs.: "Saltuk öyleyse tek bir birlikte sonlu ve sonsuz olandır."

{Gönderme § 95} İdealizm: Schelling, Hegel

Felsefenin idealizmi, bkz. Schelling, ii. 67. "Öyleyse her felsefe İdealizmdir ve İdealizm olarak kalır; ve realizmi ve idealizmi yalnızca kendi altında kapsar; ama o ilk idealizm salt görelî olan ikincisi ile karıştırılmamalıdır."

Hegel *Werke*, iii. 163. "Sonlu 'ideal'dir önermesi İdealizmi oluşturur. Felsefenin İdealizmi sonlunun hiçbir gerçek varlığının olmadığı kabul edilmesinden başka birşeyden oluşmaz ... : İdealistik ve realistik felsefelerin karşıtlığının öyleyse hiçbir önemi yoktur. Genel olarak sonlu varoluşa gerçek, enson, saluk bir varlık yükleyen bir felsefe felsefe adına yaraşmaz. ... 'İdeal' ile denmek istenen bilinçte bir tasarım olarak varolmadır: Ansal bir kavram, idea ya da imgelem olan herşey 'ideal'dir: 'ideal' yalnızca 'imgelemdeki' için başka bir sözcüktür — olgusal olandan yalnızca ayrı değil, ama özsel olarak olgusal olmayan birşey için. Anlık aslında büyük idealisttir: Anlığın duyumunda, tasarımında, düşüncesinde olgu *olgusal* varoluş denilen şeyi taşımaz; Benin yalnızlığında böyle dışsal varlık yalnızca ortadan kaldırılır, *benim için* ve 'ideal olarak' bende varolur. Bu öznel idealizm yalnızca bir içeriğin benim olmasını sağlayan tasarımsal biçim ile ilgilenir."

{Gönderme § 96} Schelling: Doğa — Tin

Doğa ve anlığın olgusal ve ideal olarak ayrımı özellikle Schelling'indir: bkz. *Einleitung*, vs., iii. 272. "Eğer Aşkınsal Felsefenin sorunu olgusal olanı ideal olana altgüdümlü kılmaksa, doğa felsefesinin sorunu tersine ideali olgusaldan açıklamaktır."

{Gönderme § 98} Modern Atomculuk

Modern Atomculukta parçacık ya da molekül kavramının yanısıra matematiksel kuvvet özekleri kavramı vardır.

{Gönderme § 98} Newton'un Principia ve Optics'ine Gönderme

Newton: bkz. *Principia*'nın sonundaki Not, ve krş. *Optics*, iii. qu[erries]. 28.

{Gönderme § 98} Kant: Özdek Kavramı

Kant, *Werke*, v. 379 (yay. haz. Rosenk.). "Özdeksel doğanın *dinamizminin* genel ilkesi dışsal duyuların nesnelerindeki tüm olgusallığın devindirici kuvvet olarak görülmesi gerektiğidir: Buna göre böylelikle katı ya da saltık içine-işlenemezlik anlamsız bir kavram olarak doğal bilimin dışına atılır, ve yerine itici kuvvet geçirilir; oysa gerçek ve dolaysız çekim kendini aldatan bir metafiziğin inceliklerine karşı savunulur ve özdek kavramının olanağının kendisi için temel bir kuvvet olarak bildirilir."

{Gönderme § 98} Kästner

Abraham Gotthelf Kästner (1719-1800), Göttingen'de 44 yıl boyunca profesör; onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında hem yazın hem de matematikte büyük ün kazandı. Yergilerinden kimileri bugün de alıntılanır.

{Gönderme § 102} Aritmetik

Sayının iki "kıpsı," Birim ve Miktar (*Anzahl*) Yunanlıların bir ve aritmos arasındaki ayrımı ile karşılaştırılabilir (bkz. Arist. *Fizik* iv. 12). Rosenkranz'a göre (*Leben Hegels*) aritmetiksel işlemleri sınıflandırmak sık sık Hegel'in araştırmasına konu oldu. Kant'm aritmetikte "bireşim" konusundaki görüşü ile karşılaştırılabilir.

{Gönderme § 103} Kant: Yeğin Büyüklük; Ruhun Kalıcılığı
 Yeğin büyüklük. Bkz. Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, s. 207, Algı (*Wahrnehmung*)
 Öncelemeleri, ve s. 414, ruhun kalıcılığı sorusuna uygulamada.

{Gönderme § 104} Zenon: Çizgi Noktalardan Oluşmaz
 Aristoteles değil, ama *Aristoteles'in Fiziği* üzerine Simplicius, yaprak 306
 vs., çizgi bir dizi noktadan oluşur görüşüne karşı Zenon'un usamlamasını
 verir. Varsayılan küçük bir olgusal birim üzerine söylenebilecek olan,
 daha küçük bir birim üzerine söylenebilir, ve bu sonsuza dek böyle gider.
 (Bkz. Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 329.)

{Gönderme § 104} Spinoza: Sonsuzluk Üzerine
 İmgelem ve anlak arasında Spinoza tarafından yapılan ayırım, *Ep. xii*
 (olim xxix), *Opp.* yay. haz. Land cilt ii. 40 vs., *ratio* ve *intellegentia* arasında
 daha önce belirtilen ayırma andırımıdır, ve, Boethius'un da gördüğü
 gibi, Platon'un *Timaeus*'ta bengilik (aion) ve zaman arasında çizdiği ayırım
 ile bağlantılıdır.

Sonsuz (Törebilim I. Ön. 8. Ek 1) gerçekte *ex parte negatio* [bölümsel
 olumsuzlama] olan sonluluğa karşıt olarak, 'belli bir doğanın varoluşunun
 saltuk doğrulanışı'dır. "Sorun içinden çıkılmaz olarak görülmesi de,
 her zaman aşırı ölçüde güç görülmüştür, çünkü insanlar kendi doğası ve
 tanımının gücü yoluyla sonsuz olduğu vargısına ulaşılan ile, özü dolayısıyla
 değil ama nedeni dolayısıyla hiçbir sonu olmayan arasında ayırım
 yapmamışlardır. Ayrıca hiçbir sonu olmadığı için sonsuz olarak
 adlandırılan ile, parçalarını herhangi bir sayı ile eşitleyemeyecek ya da
 açıklayamayacak olduğumuz (gerçi kendisine ilişkin olarak bir maksimum
 ya da minimumumuz olsa da) arasında ayırım yapmadıkları için de güçlü.
 Son olarak, yalnızca anlayabileceğimiz (*intelligere*) ama imgeleye-
 meyeceğimiz ile ayrıca imgeleyebilecek de olduğumuz arasında ayırım
 yapmadıkları için böyledir."

Demek istediğini örneklemek için, Spinoza tözün kipten, bengiliğin
 süreden ayırımına dikkati çeker. Yalnızca kiplerin varoluşunu süre ile
 "açımlayabiliriz": Tözünkini "bengilik ile, e.d. varoluşun ya da varlığın
 sonsuz bir gerçekleşmesi ile" (*per aeternitatem, hoc est, infinitam existendi,*
sive, invita latinitate, essendi frutionem). Uzamlı tözün parçalardan
 oluştuğunu gösterme girişimi öyleyse bir yanılsamadır, — ki niceliğe,
 "onu duyular yoluyla imgelemde bulduğumuz gibi, soyut olarak ya da
 yüzeysel olarak bakmamızdan doğar." Ona böyle bakıldığında — ki buna
 yatkımdır, — bir nicelik bölünebilir, sonlu, parçalardan bileşmiş, ve çoklu
 olarak görülecektir. Ama ona gerçekte olduğu gibi, — yalnızca anlakta
 olduğu gibi, Töz olarak, — bakacak olursak (ki güç bir iştir), sonsuz,
 bölünmez ve eşsiz olduğu bulunacaktır. "Öyleyse ancak süre ve niceliği
 tözden soyutladığımız zamandır ki, zamanı süreyi belirlemek için ve ölçüyü
 niceliği belirlemek için kullanır, ve böylece onları imgeleyebiliriz. Öte
 yandan, bengilik ve töz imgelemin değil ama yalnızca anlağın
 nesneleridirler; ve onları ölçü, zaman ve sayı gibi yalnızca düşünme ya da

daha doğrusu imgeleme kipleri olan kavramlar yoluyla açıklamaya çalışmak bir imgelem çılgınlığına düşmekten daha iyi değildir." "Ne de, giderek bu tür *entia rationis*" (e.d. *anlaşılan şeylerin daha kolayca kafada tutulmasına, açıklanmasına ve imgelemesine hizmet eden modi cogitanti*) "ile karıştırılacak olurlarsa, Tözün kipleri doğru olarak anlaşılabileceklerdir. Çünkü bunu yaptığımız zaman, onları tözden, ve bengilikten bu yana içinde aktıkları kipten ayırırız ki, onsuz doğru olarak anlaşılamazlar." (Bkz. Hegel, *Werke*, i. 63)

{Gönderme § 104} Haller/Kant: Sonsuzluk

Albr. von Haller'in dizeleri Bengilik üzerine şiirindendir (1736). Hegel kıtaya dördüncü dizinin eklendiği ve şiirin sonunda şu şekli kazandığı 1776 yayımından önceki bir yayımdan alıntı yapmış görünüyor.

Yığarım engin sayıları,
Milyonlardan dağları üstüste,
Koyarım zamanı zaman ve dünyayı dünya üstüne,
Ve şimdi sonlunun sınırında durarak
Ve tüyler ürpertici yükseklikten
Başım dönerek yine Sana baktığımda:
Tüm gücü sayının, bin kez artsa bile,
Gene de bir parçan değildir Senin.
Bunları çekerim, ve bütünüyle önümdesin.

Kant, *An Usun Eleştirisi*, s [B] 641. "Giderek Bengilik bile, Haller tarafından betimlemesi ne denli *ürkütücü* olsa da," vb.

{Gönderme § 104} Pisagoras Ve Platon/Aristoteles

Pisagoras zaman sırasına göre büyük bir olasılıkla (İyonyalı) Anaximenes ile (Elealı) Ksenofanes arasında gelir. Ama Pisagorculara yüklenen matematiksel ve metafiziksel öğretileri ancak Platon ve Aristoteles'te, e.d. daha sonraki bir gelişim evresinde sunuldukları biçimde biliyoruz. Platonistler (bkz. Arist. *Metaf.* i. 6; xi. I. 12; xii. I. 7; bkz. Plat. *Devlet* 510 d) matematiksel olguyu 'duyulurlar' ve 'idealar' arasındaki orta-yol olarak ele aldılar; ve Aristoteles'in kendisi matematiği fiziksel ve metafiziksel (tanrıbilimsel) felsefe arasındaki bir bilim olarak yerleştirir.

{Gönderme § 104} Pisagoras

Pisagoras'a ilişkin olarak sözü edilen gelenek İambilikus tarafından verilir. *Vita Pyth.* § 115 vs.: bu Hristiyan evrenin ilk yüzyıllarında yazma girmiş olan daha sonraki bir Yeni-Pisagorcu efsanenin parçasını oluşturur.

{Gönderme § 107} İbrani İlahileri

İlahiler, örneğin Mezmurlar 74 ve 104, Özdeyişler 8, and Eyüp 38.

{Gönderme § 108} Ölçü Çatışkısı

Ölçü çatışkısı. Bu mantuksal bilmece sorites düzmecesi olarak bilinirler (mantık kitaplarının zincirleme tasımlarından ayrı bir şey) — bkz. Cic. *Acad.* ii. 92; *De Divin.* ii. 11 — ve Falakros; bkz. Horace, *Epist.* ii. 1. 45.

[*sorites*: çoklu-tasım ya da bir tasımlar dizisi. Bunda öncüller öyle bir yolda

düzenlenir ki, önceleyen tasımmın yüklemi sonrakinin öznesi olur, ara vargılar atlanarak yalnızca ilk önermenin öznesini son önermenin yüklemi ile birleştiren son vargı bildirilir. Köken: Yun. *soreites* = yığılı.]

Mantığın İkinci Alt-Bölümü: *Oz Öğretisi § 112 — 159*

{Gönderme § 115} Düşünce Yasaları

'Düşünce yasaları' Kant'ın gününden bu yana Biçimsel Mantıkta ilkelere ya da düzgünlere (*principia*, *Grundsätze*) verilen tımturaklı başlıktır. Kant'ın kendisi bunları 'genel ve biçimsel gerçeklik ölçütleri' olarak betimledi. Gelişimleri ile birlikte çelişki ilkesini, özdeşlik ilkesini ve dışlanan orta ilkesini kapsarlar: ve tamamlama yönünde bir istekle, bunlara seçmeci mantıkçılar Leibniz'in [yeterli] neden ilkesini eklediler. Hegel kimi gözlemlerinde büyük bir olasılıkla Krug ve Fries'i göz önünde tutuyordu. Uç yasa şu üç ilke ile karşılaştırılabilir ve karşılaştırılabilir: biçimlerin türdeşlik, belirlilik, ve sürekliliği; bkz. Kant, *Akı Usun Eleştirisi*, s. [B] 686.

{Gönderme § 117} Leibniz: Bireyselleşme İlkesi

Leibniz, *Yeni Denemeler*, Liv. ii. böl. 27, § 3 (yay. haz. Erdmann, s. 273; krş. Clarke'a dördüncü Mektup). *Il n'y a point deux individus indiscernables. Un gentilhomme d'esprit de mes amis, en parlant avec moi en présence de Madame l'Electrice dans le jardin de Herrenhausen, crut qu'il trouverait bien deux feuilles enrièremment semblables. Madame l'Electrice l'en défia, et il courut longtems en vain pour en chercher.*

Bireyselleşme ya da ayırdedilemezlik ilkesi şudur: "Eğer iki birey eksiksiz olarak benzer ve eşit iseler, tek bir sözcükle, kendilerinde ayırdedilemez iseler, hiçbir bireyselleşme ilkesi olmaz": (Leibniz, yay. haz. Erdmann, s. 277) *Poser deux choses indiscernables est poser la meme chose sous deux noms* (s. 756). *Principium individuationis idem est quod absolutae specificationis quâ res ita sit determinata, ut ab aliis omnibus distingui possit.*

{Gönderme § 119} Schelling: Kutupsallık

Kutupsallık. Schelling, ii. 489. "Kutupsallık yasası evrensel bir doğa yasasıdır"; bkz. ii. 489, "O felsefi bir doğa kuramının (doğanın bütününde) kutupsallık ve ikilik üzerine göz önünde tutması gereken ilk ilkesidir." Ama şunu ekler (476): "Kutupsallık kavramını daha doğru olarak tanımlama zamanı gelmiştir." Böylece Oken, *Naturphilosophie*: § 76: "İki ilkedен oluşan bir kuvvete Kutupsallık denir." § 77: "Kutupsallık dünyada kendini gösteren ilk kuvvettir." § 81: "Kökensel devim kökensel kutupsallığın bir sonucudur."

{Gönderme § 119} Fichte: Çelişki

Fichte, ii. 53. "Mantıksal olarak eğitilmiş düşünür herşeye karşı çıkabilir, ama buna değil. Çelişkiye karşı tetiktedir. Ama, bu durumda, kendi mantığının 'Hiçbir çelişki düşünemeyiz' biçimindeki düzgüsünün olanağı konusunda ne diyeceğiz? Herhangi bir yolda çelişkiyi yakalamış ve

düşünmüş olmalıdır, yoksa onun üzerine hiçbir bildirimde bulunamazdı. Böyle insanlar salt bir kez bile olsa düzenli olarak kendilerine nasıl *yalnızca* olanaklı ya da olumsal olanı (zorunlu olmayanı) düşünebildiklerini, ve bunu edimsel olarak nasıl yapabildiklerini sormuşlar mıdır! Açıktır ki burada bir olma-ma, bir düşünme-me, vb. yoluyla bütünüyle dolaysız olana, kendini-başlatana, özgür olana, — beënt [?] yokluğa, — kısaca, formüle edilmiş olduğu gibi yukarıdaki çelişkiye sıçrarlar. Tutarlı düşünürler açısından bu yeteneksizliğin sonucu özgürlüğün tam olarak ortadan kaldırılmasıdır, — en saltık yazgıcılık ve Spinozacılık.”

{Gönderme § 121} Leibniz: Yeterli Neden İlkesi

Leibniz (yay. haz. Erdmann, s. 515). “*La raison déterminante* ilkesi hiçbirşeyin onun için bir neden, ya da en azından belirleyici bir neden, e.d. onun niçin başka türlü değil de var olduğu konusunda bir *a priori* neden sunmaya hizmet edebilecek birşey olmaksızın yer almamasıdır. Bu büyük ilke tüm olaylarda geçerlidir.” Bkz. s. 707. “Yeterli neden” ilkesi öyle bir ilkedir ki, bizi niçin öyle değil de böyle olduğu konusunda yeterli bir neden olmaksızın hiçbir olgunun gerçek ya da tutarlı, hiçbir bildirimin gerçeğe uygun bulunamayacağını düşünmeye götürür. ... Bir gerçeklik zorunlu olduğu zaman, nedenini onu ilkel düşüncelere varıncaya dek yalın düşünce ve gerçekliklere ayrıştırarak çözümleme yoluyla bulabiliriz. ... Ama yeterli nedenin olumsal gerçekliklerde ya da olgu gerçekliklerinde de, e.d. yaratıklar evreni boyunca yayılmış şeylerin dizisinde de bulunması gerekir, yoksa tikel nedenlere çözülme sınırsız bir ayrıntıya gidebilir: ... ve tüm bu ayrıntı yalnızca başka önsel ya da daha ayrıntılı olumsallıkları kacaklayacağı için, ... yeterli ya da sonsal (*derrière*) neden, olumsallıkların bu ayrıntısının ardışıklığının ya da dizisinin dışında olmalıdır — üstelik bu ne denli sonsuz olsa bile. Ve böylece şeylerin son nedeni bir ‘zorunlu töz’de olmalıdır — bir töz ki onda değişimlerin ayrıntısı kaynaқта olduğu gibi yalnızca *eminenter* varolur, — ve bu ise Tanrı dediğimiz şeydir.” (*Monadoloji*, §§ 32-8.)

Son nedenlerin üstünlüğü bundan gelir. Böylece *Opp*, yay. haz. Erdmann, s. 678: *Ita fit ut efficientes causae pendeant a finalibus, et spiritualia sint natura priora materialibus*. Buna göre uyarır ki, s. 155, sonsal nedenin yalnızca törellik ve tanrıbilimde ahlaksal ve dinsel bir değeri olmakla kalmaz, ama derinde-yatan gerçeklikleri saptamak için fizikte bile yararlıdır. Bkz. s. 106: *C’est sanctifier la Philosophie que de faire couler ses ruisseaux de la fontaine des attributs de Dieu. Bien loin d’exclure les causes finales et la consideration d’un être agissant avec sagesse, c’est de là qu’il faut tout deduire en Physique*. Bkz. ayrıca *Principes de la Nature* (Leibniz, yay. haz. Erdm. s. 716): “Yalnızca etker nedenlerin ya da özdeğin bir irdelemesi ile zamanımızda bulunan devim yasaları için bir neden sunamayışımız şaşırtıcıdır. *Il y faut recourir aux causes finales*.”

{Gönderme § 121} Sokrates

Sokrates ve Sofistler arasındaki karşıtlık temelde Platonik diyaloglara

aittir, — tarihsel Sokrates'e değil. Bu karşıtlık Platon'un felsefesinin çağdaş görüş ve öğretilerin eleştirisi yoluyla gelişimini işleyiş biçimidir. Ve giderek Platon'un yazılarında bile karşıtlık daha sonraki yorumların onu dönüştürdükleri gibi olmayabilir.

{Gönderme § 126} Özdek

Bkz. *Ansiklopedi* § 334 (*Werke*, viii. 1, p. 411), "Görgül kimyada başlıca nesne özel olarak ayrıntılı herhangi bir dizgeyi olanaksız kılan yüzeysel soyut özellikler yoluyla kümelenen özdeklerin ve ürünlerin *tikelliği*dir. Bu listelerde metaller, oksijen, hidrojen, vb. — metaloidler, sülfür, fosfor *yalın* kimyasal cisimler ile aynı düzlemde yan yana görünürler. Bu cisimlerin büyük fiziksel türlülüğünün kendiliğinden böyle bir eşgüdüme karşı bir önyargı yaratması gerekir; ve kimyasal kökenleri, içinden çıkukları süreç, açıktır ki daha az türlülük göstermez. Ama eşit ölçüde kaotik bir yolda, daha soyut ve daha olgusal süreçler aynı düzeye koyulur. Eğer tüm bunlar bilimsel biçim kazanacaksa, her ürünün özsel olarak kendisinden çıktığı somut ve tam olarak gelişmiş sürecin derecesine göre belirlenmesi gerekir; ve bu amaçla sürecin soyutluğunda ya da olgusallığında dereceler ayırdetmek daha az özsel değildir. Hayvansal ve bitkisel tözler her durumda bütünüyle başka bir düzene aittir: doğaları kimyasal süreçten öylesine az anlaşılabilir ki, tersine onda yokedilirler, ve yalnızca *ölüş* yolları ayırmsanır. Bununla birlikte, bu tözlerin herşeyden önce kimyada ve fizikte başat olan metafiziğe karşı dengeleyici olarak hizmet etmeleri gerekir, — bir metafizik ki *özdeklerin* tüm koşullar altında *değişmezliği* gibi düşünceleri ya da çok yabancı düşlemleri, ve ayrıca cisimlerin böyle özdeklerden *bileşimi* ve *oluşumu* kategorilerini içerir. Kimyasal özdeklerin bileşimde ayrılıkta gösterdikleri *özelliklerin* yitliğinin genellikle kabul edildiğini görürüz: ve gene de özelliklersiz de onlarla oldukları ile aynı şey oldukları düşüncesinin yürürlükte olduğunu buluruz, — öyle ki bu özelliklerle şeyler olarak sürecin sonuçları değildirler." — Bkz. *Werke*, vii. a. 372: "Hava oksijen ve hidrojenden oluşmaz: ama bunlar altında havanın koyulduğu biçimlerdir." bkz. *a.v.y.* 403.

{Gönderme § 131} Fichte: Kaynakça

Fichte'nin *Sonnenklarer Bericht*'i 1810'da çıktı.

{Gönderme § 136} Herder: Tanrı

Herder, Tanrı: Spinoza'nın Dizgesi Üzerine Söyleşi, 1787, 2'nci yayım. 1800. "Tanrı, sözcüğün en yüksek ve biricik anlamında, Kuvvettir, e.d. tüm kuvvetlerin ilksel kuvveti, tüm ruhların ruhu" (s. 63). "Özdek dediğimiz herşey, öyleyse, az ya da çok diridir: Bir etker kuvvetler alanıdır. Bir kuvvet başattır: yoksa *tek bir* kuvvet, tek bir bütün bile olmazdı" (s. 207). "En yüksek varlık (*Daseyn*) yaratıklarına varlıktan daha yüksek hiçbirşey veremezdi. (*Theophron.*) Ama, dostum, varlık ve varlık, kavramda ne denli yalın olursa olsun, kendi yerlerinde çok ayırırlar. Ama derecelerini ve ayrımlarını belirten sence nedir, Philolaus? (*Phil.*) Kuvvetlerden başka birşey değil. Tanrının kendisinde daha yüksek hiçbir

kavram bulamadık; ama tüm kuvvetleri yalnızca birdi. En yüksek kuvvet hep-diri, hep-etkin olan en yüksek iyilik ve bilgelikten başka birşey olamazdı. (*Theoph.*) Şimdi kendin görüyorsun ki, Philolaus, en yüksek olan, ya da daha doğrusu Tüm (çünkü Tanrı kendisi gibi varlıklar cetvelinde bir birim değildir), kendisini evrende olmaktan başka türlü etkin olarak bildiremezdi. Onda hiçbirşey uyuklayamaz, ve anlattığı kendisiydi. O herşeyden öncedir, ve herşey onda varolur: bütün dünya onun hep-diri, hep-etkin kuvvetlerinin bir anlatımı, bir görüngüsüdür" (s. 200).

"Kartezyen anlatım yolundan ölçüsüzce etkilenmek," der Herder, "Spinoza'nın bir yamılgısıydı. Eğer kuvvet ve etki kavramlarını seçmiş olsaydı, herşey daha kolay giderdi, ve dizgesi çok daha seçik ve tutarlı olurdu. Eğer güç kavramını, ve özdek kavramını geliştirmiş olsaydı, dizgesi ile uyum içinde, zorunlu olarak özdeklerde olduğu gibi düşünme örgenlerinde de işleyen kuvvetler anlayışına ulaşması gerekirdi: bu durumda güç ve düşünceyi kuvvetler olarak, e.d. bir olarak görürdü." (Bkz. H. Spencer, "Kuvvet, Temellerin Temeli." *First Princ.*, s. 169)

Rosenkranz'a göre (*Leben Hegels*, s. 223) elyazmasında Hegel'in Herder'in *Tanrı*'sının ikinci yayımı üzerine bir eleştirisi vardır. Herder'in Diyalogu Jacobi'nin Spinoza üzerine mektuplarının yarattığı tartışmaya aittir.

{Gönderme § 136} Newton — Leibniz

Newton. Leibniz onu şu görüşle suçlar: 'Tanrı zaman zaman *remonter sa montre* ister, yoksa işlemeye son verecektir: bu makine olağandışı yardım ile temizlenmeyi (*décrasser*) ister' (yay. haz. Erdm., s. 746).

{Gönderme § 140} Goethe: Doğayı Bilmek

Alıntılanan dizeler *Allerdings* başlığı altında yer alır: Goethe, *Werke*, ii. 376. Başlangıçta ilk dört dize Haller'in Şiiri *Die menschlichen Tugenden*'de bulunuyordu:

*Ins Innere der Natur dringt kein erschaffner Geist:
Zu glücklich, wenn sie noch die äußre Schale weißt!
Doğanın içine yaratılmış hiçbir tin işlemez:
Ne mutlu, gösterse dış kabuğu bir kez!*

[Hegel — 'weiß'ti' 'weist' okuyarak — ikinci dizeyi şöyle alır:

Ne mutlu, eğer salt dış kabuğu bilse.]

Goethe'nin dizelerin kaba bir kötüye-kullanımına karşı saldırısı bilimcilerle tartışmasına aittir. Aşağıdaki dizeleri 1820'de *Heiteres Reimstück* olarak *zur Morphologie*'ye üçüncü kitapçığın sonunda çıktı, ve bunun kapanış kesimi *Freundlicher Zuruf* başlığını taşır (*Werke*, xvii. 161):

„*Ins Innere der Natur,
O du Philister! —
Dringt kein erschaffner Geist*

*Doğanın içine,
Ey sen, darkafalı! —
Yaratılmış hiçbir tin işlemez.*

...

...

„Glücklich! wenn sie nur
Die äufre Schale weis't.“
Das hör' ich sechzig Jahre wiederholen,
Und fluche drauf, aber verstohlen:
Sage wir tausend tausendmale
Alles gibt sie reichlich und gern;
Nati ~ hat weder Kern
Noch Schale,
Alles ist sie mit einem Male.

Ne mutlu, eğer salt
Dış kabuğu gösterirse.
Duyarım altmış yıldır biteviye,
Ve ilenirim buna, ama gizlice
Binlerce, ama binlerce kez söylerim **kendime**:
Verir herşeyi bol bol ve seve seve;
Doğanın ne çekirdeği var
Ne kabuğu,
Hem biridir hem de öteki.

{Gönderme § 140} Goethe: Kıskançlık — Sevgi

Goethe: *Sämmtl. Werke*, iii. 203 (*Düzcüler ve Düşünceler*). *Gegen große Vorzüge eines Andern giebt es kein Rettungsmittel als die Liebe* [Bir başkasının büyük üstünlüğüne karşı sevgiden başka çare yoktur]. Schiller'den Goethe'ye, 2 Haziran 1796. “Bu fırsat üzerine öylesine diri bir biçimde duydum ki, ... üstün gelen bir değere karşı Sevgiden başka hiçbirşey özgürlük vermez” (*daß es dem Vortrefflichen gegenüber keine Freiheit giebt als die Liebe*).

{Gönderme § 140} Pragmatik Tarih

“Pragmatik.” eski İngilizce’de her işe burnunu sokan birini belirten ve kimi zaman bulamık bir sövgü terimi yerine geçen bu sözcük bu yüzyılda İngilizce’de burada Almanca’da kullanıldığı gibi kullanılmıştır.

Polybus’a göre ix. 2. 5, ‘pragmatikos tropoz tes istorias’ doğrudan yarırcıl amacı olandır. Böylece Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temelleri*’nde (*Werke*, viii. 41, not): “Bir tarih sağgörü sunuyorsa, e.d. dünyayı çıkarlarını önceki çağlardan daha iyi olarak ya da hiç olmazsa o zamanlar olduğu denli iyi olarak nasıl güvenlik altına alabileceği konusunda bilgilendiriyorsa, pragmatik olarak yazılmıştır.” Schelling (v. 308) pragmatik tarih yazıcılığını örneklemek için Faust’un Wagner’e sözlerini aktarır (Goethe, xi, 26):

Was ihr den Geist der Zeiten heißt,
Das ist im Grund der Herren eigner Geist,
In dem die Zeiten sich bespiegeln.

Zamanın tini denilen şey senin için,
Temelde efendisidir kendi tininin,
Onda yansır kendilerini zamanlar.

Bkz. ayrıca Hegel, *Werke*, ix. 8. “İkinci bir tür düşünsel tarih pragmatik tarihtir. Geçmişle ilgilenirken ve uzak bir dünya ile uğraşırken, anlık önünde bir şimdinin doğduğunu görür ki, onu çektiği sıkıntıya karşılık kendi eyleminin bir ödülü olarak alır. Olaylar değişiktir; ama özelsel ve evrensel olguları, yapısal tasarlari özdeştir. Bu geçmiş ortadan kaldırı ve olayı şimdiye getirir. Pragmatik düşünceler, ne denli soyut olsalar da, böylece gerçekte şimdidirler, ve geçmişin masallarını bugünün yaşamı ile diriltirler. — Burada da özellikle ahlakçılık ve tarih yoluyla kazanılacak

ahlaksal yönergeler konusunda birkaç söz etmek gereklidir — tarih ki sık sık bunun için incelenir. ... Yöneticilere, devlet adamlarına, uluslara özellikle tarihsel deneyimden öğrenmeleri salık verilir. Ama deneyim ve tarihin öğrettiği şey ulusların ve hükümetlerin hiçbir zaman tarihten herhangi birşey öğrenmedikleri, ya da ondan çıkarılabilecek dersler üzerine davranmadıklarıdır.”

Bkz. Froude: *Katerin'in Boşanması*, s. 2. “(Tarih) öğrencisi (politik davranış için) bir açıklamayı anladığını sandığı öğelerde arar — gurur, hırs, korku, açgözlülük, kıskançlık, ya da kösnü.”

{Gönderme § 141} Goethe: İç — Dış

Bkz. Goethe, xxiii. 298. “Örgensel bir doğanın dışı için her zaman değişen fenomenlerinden başka nedir? Bu dış yan, bu yüzey değişen, karmaşık, ince iç yapıya öylesine sağın olarak uyarlanır ki, böylece kendisi bir iç yan olur: her iki yan da, hem dış hem de iç yan, en dingin varoluşta olduğu gibi en yeğin devimde de doğrudan bağlaşımlar içinde dururlar.”

{Gönderme § 147} Schelling: Tarih

Schelling, *Werke*, v. 290 (bkz, iii. 603). “Üç tarih dönemi vardır, doğa dönemi, yazgı dönemi ve kayra dönemi. Bunlar aynı özdeşliği ama ayrı yollarda anlatan üç düşüncedir. Yazgı da kayradır, ama olgusal olanda tanınmış olarak, tıpkı kayranın da yazgı olması gibi, ama idealde sezilen (*angeschaut*) olarak.”

{Gönderme § 151} Spinoza — Leibniz

Spinoza ve Leibniz arasındaki ilişki üzerine bkz. Hegel, *Werke*, iv. 187-93. Bununla birlikte, Leibniz'i başlıca Spinoza'ya bilinçli bir karşıtlık çalışması içine gömülmüş olarak sınımlamak yanlış olacaktır.

{Gönderme § 153} Jacobi: Nedensellik

Jacobi. Jacobi (Schopenhauer gibi) özellikle zeminler (*Gründe*) — ki biçimsel, mantıksal ve sözeldirler — ile nedenler (*Ursachen*) — ki bizi olgusal ve yaşam ve doğaya götürürler — arasındaki ayırım üzerinde diretir. Salt *Çünkü* *nedene* dönüştürmek için (der), mantıktan ve çözümlemeci anlaktan deneyime ve iç yaşama geçmeliyiz. Mantıksal zemin ve sonuç ilişkisini nitelendiren eşzamanlılığın zamansızlığı yerine, neden ve etki bağlantısı zaman ögesini getirir — böylelikle olgusallık kazanır (Jacobi, *Werke*, iii. 452). Neden kavramı — ki salt soyut düşüncenin bir kategorisi olarak anlamsızdır — deneyimdeki bir etmen olarak, *ein Erfahrungsbegriff* [bir deneyim kavramı] olarak olgusallık kazanır, ve bize kendi nedenselliğimizin bilincinde dolaysızca verilir (Jacobi, *Werke*, iv. 145-58). Bkz, Kant, *An Usun Eleştirisi*, s. 116.

{Gönderme § 158} Spinoza: Amor intellectualis Dei

Amor intellectualis Dei [anlaksal Tanrı sevgisi] (Spinoza, *Törebilim*, v. 33) üçüncü bilgi derecesinin, e.d. *scientia intuitiva*nın bir sonucu olarak betimlenir. *Scientia intuitiva* “Tanrının belli yüklemelerinin biçimsel özünün yeterli bir düşüncesinden şeylerin özünün yeterli bilgisine ilerler” (ii. 40, Not 2). Ondan (v. 27) olanaklı en yüksek *acquiescentia mentis* doğar ki bunda

anlık tüm şeyleri *sub specie aeternitatis* düşünür (v. 29), kendini Tanrıda olarak bilir, ve kendini ve tüm şeyleri tanrısal özlerinde görür. Ama anlığın Tanrıya doğru bu anlıksal sevgisi sonsuz sevginin parçasıdır ki onunla Tanrı kendisini sevmektedir' (v. 36). "Bu şeylerdendir ki esenlik ya da kurtuluş ya da özgürlüğümüzün neden oluştuğunu açıkça anlarız: Tanrıya doğru değişmez ve bengi sevgiden, ya da Tanrının insanlara doğru sevgisinden" (v. 36'ya Not).

Mantığın Üçüncü Alt-Bölümü: *Kavram Öğretisi § 160 — 244*

{Gönderme § 161} Evrim Kuramları (17 ve 18. Yüzyıllarda)

Evrım ve gelişim bu terimlerin başlangıçta onyedi ve onsekizinci yüzyıllarda kullanıldıkları daha sağın aulanda bir ön-oluşum* kuramını imler ki, buna göre edimsel olmasına karşın çok küçük olduğu için görülemez bir örgensel varlığın büyümesi yalnızca minyatür bir örgenliğin genişleyip doldurulmasıdır. Leibniz tarafından kabul edilen öğretı böyle birşeydi (*Considérations sur le principe de vie; Système nouveau de la Nature*; vs.). Ona göre gelişim yeni parçaların gerçek bir yaratılışı değil, ana yalnızca anahatlarda daha şimdiden belirli parçaların kütle ve görülebilirliğini bir artmasıydı. Bu ön-oluşum öğretisi (epigenesis ile karşıtlık içinde) Charles Bonnet tarafından tamamlandı. Bonnet *Considérations sur les corps organisés* (1762) başlıklı çalışmasında dirimli varlıkların kendilerinden geldikleri "tohumların" birbiri içinde kapalı olarak daha sonra ortaya çıkacak olan tüm yaratıkların tohumlarını kapsadığını ileri sürer. *Emboîtement* önsavı budur. "Kuşakları salt 'evrimler' [educts] olarak gören dizgeye," der Kant (*Yargının Eleştirisi*, § 80; *Werke*, iv. 318), "bireysel ön-oluşum dizgesi ya da evrim kuramı denir: onları ürünler olarak gören dizgeye Epigenesis** denir, — ki soysal ön-oluşum kuramı olarak da adlandırılabilir, çünkü yeni kuşakların üretken güçleri aile ırasallarına ait özünü eğilimleri izler, ve dolayısıyla belirli biçim 'gizil' bir ön-oluşumdur. Bu yolda karşıt bireysel ön-oluşum kuramını içirme kuramı, ya da *Einschachtelung* (*Emboîtement*) kuramı olarak adlandırmak daha uygun olabilir." Krş. Leibniz (*Werke*, Erdmın, 715). "Hayvanlar genel olarak döllenmede ya da yaratılıştı bütün olarak doğmadıkları için, ölüm dediğimiz şeyde de bütün olarak yok olmazlar; çünkü doğal olarak başlamayanın, yine doğa düzeninde bitmemesi usayyındur. Böylece maskelerini ya da paçavralarını atarak, yalnızca daha ince bir tiyatroya

**Preformation*: Sözel olarak önceden-oluşum, ya da önsel-oluşum. Terkedilmiş eski bir kuram. Buna göre bireysel örgenlik tam olarak ayrımlaşmış bir yumurta gözeciğinin yalın bir genişlemesi yoluyla gelişirdi.

***Epigenesis*: Bireysel bir hayvanın ya da bitkinin döllenmiş bir gözeciğın aşamalı ayrımlaşması ve karmaşılaşması yoluyla gelişimi kuramı.

geri dönerler, ama orada daha büyüğünde olduğu gibi duyarlı ve düzenli olabilirler. ... Böylece yalnızca ruhlar değil, ama giderek hayvanlar bile ne yaratılabilir ne de yokedilebilirdir: yalnızca gelişirler, örtülürler, yeniden-örtülürler, soyulurlar, — dönüşürler. Ruhlar bedenlerini hiçbir zaman bütünüyle bırakmazlar, ve bir bedenden onlara bütünüyle yeni bir başkasına geçmezler. Öyleyse ruh-göçü diye birşey yoktur, ama başkalaşım vardır. Hayvanlar değişirler, yalnızca parçalar alır ve bırakırlar: ki beslenmede azar azar ve küçük algılanamaz parçalarla ama sürekli olarak yer alır: ve onlara çok şeyi bir anda kazandıran ya da yitirten döllemede ya da ölümden birdenbire, göze çarpar bir biçimde ama seyrek olarak yer alır.”

Emboûtment ya da *Enveloppement* kuramı, Bonnet'ye göre (*Considérations*, vs., böl. 1), “bir türün tüm örgütlü bedenlerinin tohumlarının birbirinde kapatıldığı (*renfermé*;s) ve ardışık olarak gelişmiş oldukları” görüşüdür. Böylece Haller'e göre (*Physiology*, Tome vii, § 2) “açıktır ki bitkilerde ana-bitki birçok kuşağın tohumlarını kapsar; ve dolayısıyla *tous les enfans, excepté un fussent renfermés dans l'ovaire de la première Fille d'Eve* görüşünde özünü hiçbir olasılık dışı durum yoktur.” Krş. Weismann, *Continuity of the Germ-Plasma*. Gene de Bonnet (*Contemplation de la Nature*, part vii, ch. 9, note 2), der ki, “Tohumlar içiçe kutular ya da sandıklar gibi kapatılı değildir, ama bir tohum bir başka tohumun bölümünü oluşturur, tıpkı bir buğdayın içinde gelececek olduğu bitkinin bir parçasını oluşturması gibi.”

{Gönderme § 165} Yeterli İdea/Düşünce

“Yeterli” idea “seçik” ideanın bir alt-türüdür. Bir idea yalnızca bir şeyi başkalarından ayırdetmekle (*açık* olduğu zaman), ya da ek olarak böyle ayırdedilen nesneye ait ırasalları temsil etmekle (*seçik* olduğu zaman) kalmadığı, ama ayrıca bu ırasalların daha öte ırasallarını ortaya getirdiği zaman, idea yeterlidir. Böylece yeterli seçiğin bir tür ikinci kuvvetidir. (Bkz. Baumeister, *Instit. Philos. Ration.* 1765, §§ 64-94.) Hegel'in betimlemesi daha çok “tam idea” ile bağdaşır, “ki bununla yalnızca temsil edilen şeyi her durumda, koşulda, zamanda tüm başka şeylerden ayırdetmeye yeterli ıraları göz önüne alıyorum” (Baumeister, *avy.* § 88). Ama bkz. Leibniz, *yay. haz. Erdm.*, s. 79: *notitia adaequata*.

{Gönderme § 169} Whatley: Özne — Yüklem

Bkz. Whatley, *Logic* (Kitap ii, böl. 1, § 2), “Bu terimlerden sözü edilene *özne*, ona ilişkin olarak söylenene *yüklem* denir.”

{Gönderme § 177} Ressamlar Newtoncu Olamaz

Renkler, e.d. ressamların renkleri; bkz. *Werke*, vii. 1. 314 (ders notu). “Ressamlar Newtoncular olacak budalalar değildirler: onların kırmızıları, sarıları ve mavileri vardır, ve öteki renklerini bunlardan yaparlar.”

{Gönderme § 181} Yargı Ve Tasımları Sınıflandırmak

Yargı ve tasımların soysal sınıflandırması ve birincilerden ikincilere geçiş için bkz. özellikle Lotze, *Logic*, Kitap 1. Ve dizgesel yargı ve çıkarsama sürecinin kapsamlı sergilenişi için bkz. Bosanquet, *Logic* ya da *Morphology*

of Knowledge. O çalışmanın başında Hegel'den, *Werke*, v. 139, alıntılanan pasaj s. 318'deki 'The interest, therefore,' vs. tümcesine koşuttur.

{Gönderme § 187} Dördüncü Tasım Betisi

Dördüncü beti. Galen betisi denilen bu beti ilk betiden beş kipin* ayrılmasıyla ayrımlaştırıldı ve (Aristoteles'i izleyerek, *Birinci Çözümlem* i. 7. ve ii. 1) Teofrastus ve en azından Boethius'a dek sonraki öğrenciler tarafından geçerli dört tam tasım tipine bir alt ekleme olarak katıldı. Ama Galen'den köken almış olması konusunda kuşkular azdır.

{Gönderme § 190} Tasım/Tümevarım

Bkz. Mill, *Logic*, Kitap ii, böl. 3. "Vargıyı tanıtlamak için bir usamlama olarak düşünülen her tasımda bir *petitio principii* vardır."

Hegel'in tümevarımı sağın olarak tümevarım denilen tümevarım ya da tam tümevarım, edimsel deneyimlerin toplamından usamlamadır, — *per enumerationem simplicem*, ve *dia panton*. Hiç kuşkusuz raslantı yoluyla ya da yapay düzenleme yoluyla olmaksızın böyle bir tamlık *in rerum natura* ya da doğada olanaksızdır.

{Gönderme § 190} Doğa Felsefesi Bağlamında Suçlamalar

Burada değinilen "Doğa felsefesi" büyük bir olasılıkla Oken ve Schellingcileriinkidir; ama daha sonraki eleştirmeuiler (örn. Riehl, *Philosoph. Criticismus*, iii. 120) Hegel'in kendisini bu bölümde daha da büyük küstahlıklarla suçlamışlardır.

{Gönderme § 192} Sıradan Mantıkta Bölümler

Elementarlehre: Öğeler Kuramı, Hamilton tarafından (*Mantık Üzerine Dersler*, i. 65) yöntembilim ile karşıtlık içinde 'Stoicheiology/öğebilim' olarak adlandırıldı. Bkz. Port Royal mantığı. Kant'ın *Eleştiri*'si konunun aynı bölünüşünü izler.

[*stoikheion*: Yun. öge]

{Gönderme § 193} Anselm

Proslogium, c. 2. *Monologium*'da Anselm koşulludan koşulsuza olağan usamlamayı açimler (*Est igitur unum aliquid, quod solum maxime et summe omnium est; per quod est quidquid est bonum vel magnum, et omnino quidquid aliquid est. Monol.* c. 3). Ama *Proslogium*'da *quod nullo ad se probandum quam se solo indigeret* bir usamlama arar — e.d. olabilecek en yüksek ve en büyüğün (Tanrı olarak) kavramından (*aliquid quo nihil majus cogitari potest*) onun varlığını çıkarsar (*sic ergo vere EST aliquid quo majus cogitari non potest, ut nec cogitari possit non esse*). Saluk eğer düşüncesi *ipso facto* varoluş imlemese saluk olmazdı.

Mamoutierli Gaunilo *Liber pro insipiente*'de böyle usamlamaya gereksinim olması olgusunun düşünce ve olgusalılığı *prima facie* ayrı olduklarını gösterdiği yolunda karşı çıktı. Ve gerçekte Anselm'in usamlaması

**mood* (= *mod*): Tasım biçimi. Bileşen önermelerin nicelik ve niteliklerine göre sınıflandırılır ve geleneksel olarak A, E, I, O harflerinden oluşturulan bir dizi ile gösterilir. Burada ilk harf büyük öncülü, ikincisi küçük öncülü, ve üçüncüsü vargıyı belirtir.

özne olmaktan çok nesne olan, düşünür olmaktan çok düşünce olan bir Saltuk ile ilgilidir; insan bilincinde gerçekleşmiş ama özsel olarak kendini-ileri sürmeyen, ss. 331, 333'te söylendiği gibi, yalnızca örtük (*an-sich*) bir Saltuk ile. Ve Anselm kabul eder, *Domine, non solum es, quo majus cogitari nequit, sed es quiddam majus quam cogitari potest* (bizim düşüncemizi aşan).

{Gönderme § 194} Leibniz: Monad

Leibniz. Monadların kısa bir açıklaması için bkz. Caird, *Crit. Philosophy of I. Kant*, i. 86-95.

Bir monad yalnız bir cisme karşılık düşen yalnız töz ya da bölünmez birliktir. Dünya nasıl bir çokluksa o da o denli yalındır: fenomenler türlü-lüğünü "temsil eder," e.d. birliğe yoğunlaştırır: özdekselin özdeksel olmayanda, bileşimin yalında, dışa doğru uzamlının içe doğru olanda anlatımıdır. Birliği ve temsil edici sığısı birlikte giderler (bkz. Lotze, *Mikrokosmos*). O "gelecek dolu ve geçmiş yüklü şimdidir" (yay. haz. Erdm. s. 197); herşeyi kucaklayan, evrenin bütünlüğü olan noktadır. Ve gene de monadlar vardır — çoğul olarak.

{Gönderme § 194} Fichte: İnakçı Felsefeci

Fichte, *Werke*, i. 430. "Tepeden-ternağa inakçı her felsefeci zorunlu olarak bir yazgıcıdır."

{Gönderme § 195} Ruhbilim

Ans. § 463. "Bu en yüksek düşünsel içselleştirme (*Vorstellung*) kendini salt varlığa, salt adların ve anlamsız sözcüklerin genel uzayına indirgeyen anlağın kendini en yüksek düzeyde yoksunlaştırmasıdır. Bu soyut varlık olan ben, öznellik olduğu için, aynı zamanda değişik adların gücüdür, kendinde onların dizisini saptayan ve onları değişmez düzende tutan boş halkadır."

Hegel'in çağdaşı olan Herbart ruhbilimi anlağın bir "statığı ve dinamiği" çizgisine yöneltti. Bkz. (daha erken önesürümlerinin yanısıra) *De Attentionis mensura causisque primariis* (1822) ve *Ueber die Möglichkeit und Notwendigkeit, Mathematik auf Psychologie anzuwenden* (1822).

{Gönderme § 198} Yurttaş Toplumu

Yurttaş toplumu: tikelci-evrensel amaçları ile *burjuvazinin* toplumsal ve ekonomik örgütü olarak *ciyoyenlerin* [yurttaş] devletteki ya da törel-politik örgenlikteki evrensel birliğinden ayırdedilir.

{Gönderme § 206} Su — Evren 'İlkesi' Olarak

Yüksüz ilk su, bkz. *Ansiklopedi* § 284. "bağımsız bireysellik olmaksızın, katılık ve özünlülük belirlenim olmaksızın, baştan sona giden bir denge durumu." Bkz. *Werke*, vii. 6. 168. "Su saltık yüksüzlüktür, tuz gibi bireyselleşmiş bir yüksüzlük değil; ve bu yüzden erken bir tarihte tikel herşeyin anası olarak adlandırıldı." Bkz. Oken, *Lehrbuch der Naturphilosophie*, §§ 294 ve 432.

{Gönderme § 218} Duyarlık

Duyarlık, vs. Örgensel yaşam işlevlerinin bu üçlülüğü (Haller'in Glisson'a göre bölümsel olarak ayırdettiği gibi) büyük ölçüde Schelling, ii. 491., tarafından geliştirilir.

{Gönderme § 229} Schelling: Yaşam

Bkz. Schelling. ii. 540. Yürümenin sürekli olarak önlenen bir düşme olması gibi, yaşam da dirimli sürecin sürekli olarak önlenen yitişidir.

{Gönderme § 229} Spinoza: Causa sui

Spinoza *casua sui*yi özü varoluş içeren olarak tanımlar, ve (tanım 3'te) tözü kendinde olan ve kendisi yoluyla kavranan olarak tanımlar.

{Gönderme § 229} Schelling: Us

Schelling: örneğin *Felsefe Dizgemin Sunuluşu*. (1801), (*Werke*, iv, 114.): "Usu saltık us olarak, ya da öznel ve nesnelin bütünsel ayrımsızlığı olarak düşünüldüğü sürece us olarak adlandırıyorum."

{Gönderme § 230} Memeliler Birbirlerini Nasıl Tanırlar

"Memeliler birbirlerini ayırdederler": *scheiden* [ayırarak] yerine *unterscheiden* [ayırarak]: bkz. *Werke*, ii. 181. "Hayvanların ayırdedici ıraları pençelerden ve dişlerden almır: çünkü gerçekte bu araçla bir hayvanı bir başkasından ayırdeden yalnızca bilme değildir: ama hayvan kendini başkalarından bu yolla ayırır: bu silahlarla kendini kendine saklar ve evrenselden ayırır." Bkz. *Werke*, vii. a. 651 vs. (*Ansiklopedi*, § 370), ki burada Cuvier'e gönderme yapılır, *Recherches sur les ossements fossiles des quadrupèdes* (1812), vb.

{Gönderme § 231} Wolff'un Ayrıntıcılığı

Wolff'un ayrıntıcı bilgeliğinin bir örneği Hegel (*Werke*, v. 307) tarafından verilir: aktarma: Wolf, *Rudiments of Architecture*, Teorem viii. "Bir pencere iki kişinin rahatça yaslanabileceği denli geniş olmalıdır. *Tanıt*. Bir başkası ile birlikte çevreye bakınmak için pencereye yaslanmak gelenekseldir. Ama mimarın ev sahibinin ana görüşünü doyurması gerektiği için (§ 1), mimar pencereyi iki kişinin yanyana rahatça yaslanabileceği denli geniş yapmalıdır."

{Gönderme § 231} Çizim [Konstruktion]

"Çizim": bkz. *Werke*, ii. 38 [*TGb*, Önsöz]. "Kendi iç yaşamı ve kendiliğinden devimi yerine, böyle yalın bir kip (özne, nesne, neden töz, vb. gibi) ona yüzeysel bir andırım üzerine algı (= duyu-bilinci) tarafından verilen anlatımı taşır; ve formülün bu dışsal ve boş uygulamasına 'çizim' denir. İşlem tüm bu tür biçimciliğin niteliklerini paylaşır. Astenik, stenik ve dolaylı stenik hastalıklar kuramını" (bu Schelling tarafından belirtilmiştir, *Werke*, iii. 236) "ve karşılık düşen üç sağaltım yöntemini bir çeyrek saatte öğrenemeyen, ve böyle bir bilginin yeterli olduğu çok yakınlara dek, bu kısa süre içinde salt bir pratisyenden 'bilimsel' bir hekime çevrilemeyen biri ne denli aptal olmalıdır. *Naturphilosophien*in biçimciliği örneğin anlağın elektrik olduğunu, ya da hayvanın azot olduğunu, ya da giderek Güney ya da Kuzey gibi olduğunu, ya da onu temsil ettiğini öğretebilir. Deneyimsiz bilinç bu tür öğretilerde bir hayranlıkla kendinden geçebilir, bunların imlediği derin dahiliğe büyük bir saygı duyabilir, soyut *kavram* yerine daha hoş *algısal* imgeyi veren dilin diriliğine baylanabilir, ve ruhun böyle gözcü bir başarıya yakınlığı duygusu

üzerine kendini kutlayabilir. Böyle bir bilgeliğin hilesi onu uygulamadaki kolaylık gibi çabuk öğrenilir; ona alışıldıkça yinelemesi bir kez anlaşılan hokkabaz oyunu denli dayanılmaz olur. Bu tekdüze biçimciliğin aletini kullanmak üzerinde iki renk, diyelim ki tarihsel bir parça istenirse yüzeyi boyamak için kırmızı, eğer bir manzara istenirse yeşil olan bir ressam paletini kullanmaktan güç değildir.”

Kant (*Werke*, iii. 36) “Herhangi bir gelecek Metafizığe Ön-Söylem”de, § 7, der ki: “Bununla birlikte, matematik biliminin kendine özgü yanını onun ilkin kavramını bir algıda sergilemesi, ve bunu *a priori* yapması, böylece bir arı tasarımıda yapması gerektiği olgusunda buluruz. Matematığın doğasına ilişkin bu gözlem onun olanağının ilk ve en yüksek koşulunun bir ipucunu verir: Matematik öyle bir arı tasarım üzerine dayanmalıdır ki, onda tüm kavramlarını *in concreto* ve gene de *a priori* sergileyebilmeli, ya da söylendiği gibi, onları *çizebilmelidir*.”

Deyim, ve “algı matematikte bir yardımcı olarak alınmalıdır” öğretisi özellikle *Eleştirî*’nin ikinci yayımına aittir, örn. _Önsöz, xii. İkizkenar üçgenin özelliklerini öğrenmek için matematik öğrencisi “kendisinin onda düşünmüş ve kavramlara göre *a priori* sergilemiş olduğunu (‘çizim’ yoluyla) üretmelidir.”

“Genel olarak çizim,” der Schelling (*Werke*, v. 252; krş. iv. 407) “evrensel ve tikelin birlik içinde sergilenişidir”: — “ideal ve reelin saltık birliği.” v. 225. *Darstellung in intellektueller Anschauung ist philosophische Konstruktion* [Anlıksal sezgide betimleme felsefi çizimdir].

[*construe* = *construct*: yorumlamak; yapılaştırmak; çizmek.

percept: duyuşal göndermeli kavram; burada tasarım.]

{Gönderme § 234} Anımsama

‘Anımsama’ = *Erinnerung*: e.d. ayrımlaşmadan ve dışsallıktan yalınlığa ve içsellığe geri dönüş: *Gedächtnis* = bellekten (özellikle sözcüklerin belleği) ayırdedilir.

{Gönderme § 236} Schelling — Nesne

Schelling, *Werke*, iv. 405. “Her tikel nesne kendi saltukluğında İdeadır; ve buna göre İdea o denli de saltuk nesnenin kendisidir (*Gegenstand*) — saltuk olarak ideal o denli de saltuk olarak olgusalıdır.”

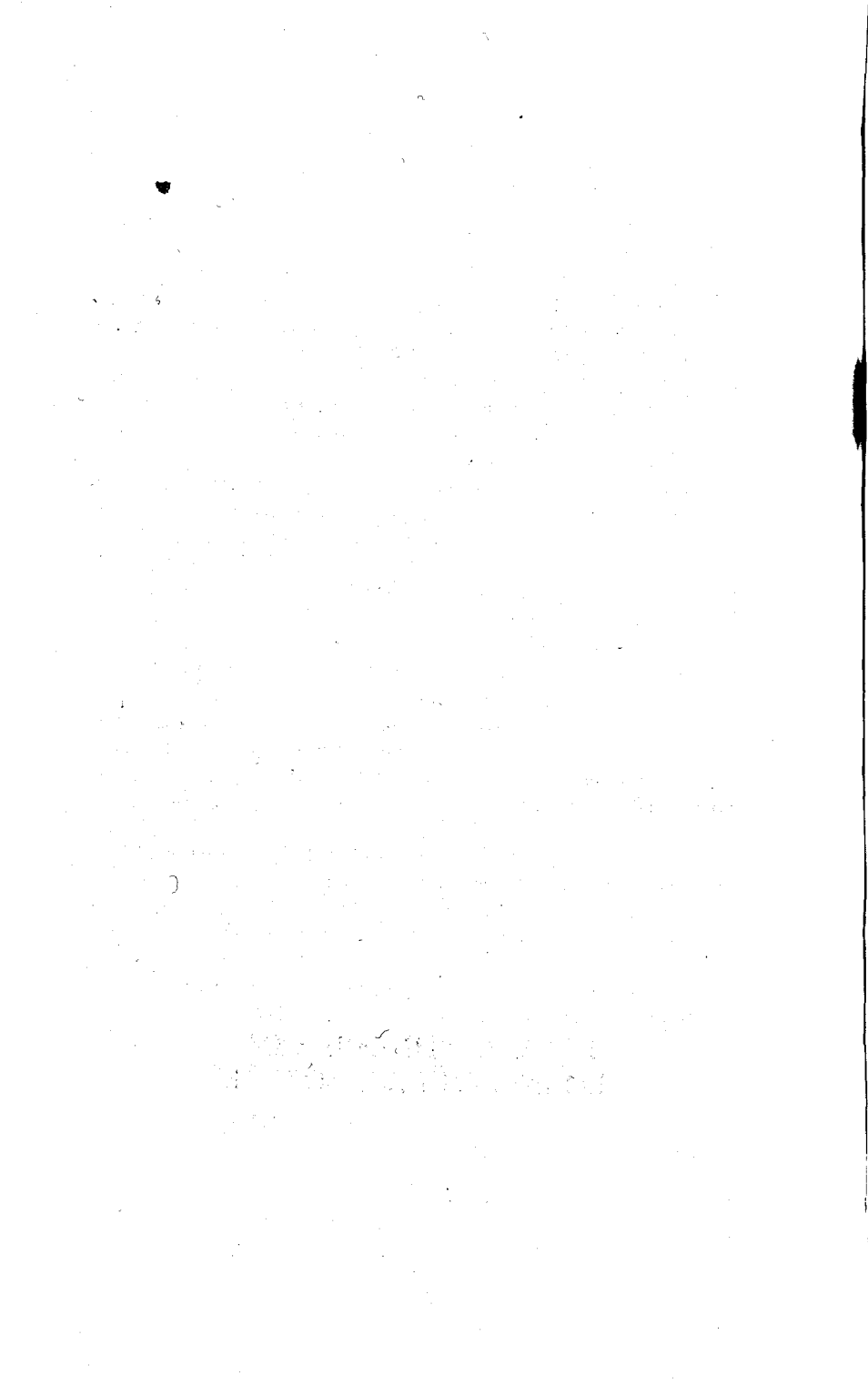
{Gönderme § 239} Biri-için-olmak

“Bir bağılılaşık varsayar” = *ist für Eines* [biri içindir]. *Seyn-für-Eines* üzerine, bkz. *Werke*, iii. 168. *Das Ideelle ist notwendig für-Eines, aber es ist nicht für ein Anderes: das Eine für welches es ist, ist nur es selbst* [İdeal zorunlu olarak biri-içindir, ama bir başkası için değil: kendisi için olduğu biri salt onun kendisidir].

{Gönderme § 244} Sezen İdea

Sezen/algılayan İdea (*anschauende Idee*), hiç kuşkusuz sezginin hem nesnesi hem de öznesidir, düşünce öğesindeki İdeaya (mantıksal İdeaya) karşıttır: ama henüz *İdea* olarak böyledir, — eğer Kant’ın deyimini kullanırsak (*Arı Usun Eleştirisi* § 26) — *natura materialiter spectata* olarak değil.

HEGEL METİNLERİ İÇİN ALMANCA-TÜRKÇE SÖZLÜK



HEGEL METİNLERİ
İÇİN
ALMANCA-TÜRKÇE
SÖZLÜK

abarbeiten *eyl.* bitip tükenmek, yıpratmak
Abbrechung (f) *a.* koparma, kopma; durdurma, kesme, kesinti (*cessation, discontinuance*)
Abbruch (m) *a.* zarar; kopukluk; yıkım (*demolition; damage, injury, loss*)
Abend *a.* akşam
abendländische *sft.* batı
aber *hgl.* ama
Aberglaube (m) *a.* boshınac (*superstition*)
aberhundert *sft.* yüzlerce
abermals *blt.* bir kez daha
abertausendmal *blt.* tausend- und abertausendmal: binlerce kez
Abgabe (f) *a.* vergi; boşaltma (*delivery; posting; tax, duty*)
abgehen *eyl.* ayrılmak, terk etmek
abgelegen *sft.* uzak
abgesehen —von *blt.* —e bakmaksızın; göz önüne almaksızın, bir yana bırakarak; (*without regard to*)
abgöttischen putperest
Abgrund (m) *a.* uçurum; (*pit, gulf, chasm, abyss*)
abhalten *eyl.* önlemek, engellemek
abhandeln *eyl.* görüşmek, ele almak, tartışmak, irdelenmek
Abhandlung (f) *a.* inceleme; deneme; tartışma; (*tractate, essay, discussion*)
abhängen *a.* von: *eyl.* bağımlı olmak (*depend on*)
abhängen *eyl.* asmak, —von: —e bağımlı olmak
abhängig *sft.* bağımlı
Abhängigkeit (f) *a.* bağımlılık (*dependency, dependence*)

abhauen *eyl.* kesmek, kopmak
abhelfen *eyl.* iyileştirmek, çözüm bulmak, gidermek
Abhilfe (f) *a.* çare; (*remedy, redress*)
abkommen *eyl.* uzaklaşmak; bir yana bırakmak
ablassen *eyl.* boşaltmak; indirmek, düşürmek, indirmek
ablegen *eyl.* ortaya koymak
ableiten *eyl.* türetmek, çıkarmak; saptamak, uzaklaşmak
Ableitung (f) *a.* türev, türetme, çıkarma (*derivation; deduction*)
ablöset *eyl.* ayırmak, koparmak
abmahcen *eyl.* uzaklaşmak; sonlandırmak
abnehmen *eyl.* uzaklaştırmak; azaltmak (*remove, take off; decrease, diminish*)
Abnehmen (u); *in A. sein:* azalmadı olmak
Abrede (f) *a.* yadsuna, denial; *in A. stellen:* yadınmak
abreiben *eyl.* soymak
Abschied (m) *a.* ayrılma; *nehmen von A.* ayrılma
abschmecken *eyl.* tatmak
abschneiden *eyl.* kesmek; kesip atmak
abschrecken *eyl.* korkutmak
abschreckend *sft.* caydırıcı
Abschreckung (f) *a.* korkutma, caydırma
absehen *eyl.* gözardı etmek; —von: bakılmaksızın
Absicht (f) *a.* niyet, amaç, hedef (*intention, purpose, design, objective, motive, intent; end, aim*)
absolut *sft.* salık; *absolute, unconditional*

absolvieren *eyl.* bağışlamak
absondern *eyl.* ayırmak, yalıtmak, uzaklaştırmak, kaldırmak
abspiegeln *eyl.* yansıtmak
absprechen *eyl.* yoksun bırakmak, yadınmak, kabul etmemek
abstammen *eyl.* türemek, den gelmek, doğmak
Abstammung (f) *a.* soy, ata, kök, köken; (*descent, parentage*)
Abstand (m) *a.* uzaklık; (*distance (away); distance (apart), interval, gap, space*)
absteigen *eyl.* inmek
abstoßen *eyl.* itmek
abstrahieren *eyl.* soyutlamak
abstrahierend *sft.* soyutlayıcı, soyutlayan
abstrakt *sft.* soyut
Abstrakta *a.* soyutlamalar
abstrakteste [u] *sft.* en soyut
Abstraktion (f) *a.* soyutlama
Abstraktum (u) *a.* soyut [kendilik]
abstreifen *eyl.* soymak
abstumpfen *eyl.* yüksüzleştirmek; kesmek, budanmak
absurd *sft.* saçma
Abteilung (f) *a.* bölüm, bölünleniş, smiflan-dırma (*division; separation; classification; part, portion, section*)
Abtrennung (f) *a.* ayırma (*separation, removal, detachment*)
abtun *eyl.* bir yana atmak; sonlandırmak, bitirmek (*take off, put off; abolish, get rid of*)
abwechselnd *blt.* değıştiren, alması olarak, sırayla

Abwechslung (f) *a.* değışiklik, türürlük; (*variety, diversity, change*)
abwechslungsweise *blt.* sırayla, alması olarak
abweichen *eyl.* sapmak, uzaklaşmak, ayrılmak
Abwesenheit (f) *a.* yokluk, bulunmama (*absence; non-appearance*)
abziehen *eyl.* çekmek, yollamak, soymak, yüzmek
achten *eyl.* bakmak, görmek, saymak
adäquat *sft.* yeterli
Addieren *a.* toplama
Adjektive (u) *a.* sıfat
Advokaten (m) *a.* avukat
Advokatenbeweis *a.* avukat-tanın
Affe (m) *hi/* *a.* maymun
Affirmation (f) *a.* olum-lama; doğrulama (*affirmation*)
affirmativ *sft.* olumlu
affizieren *eyl.* etkilemek
Aggregat (u) *a.* toplak
Aggregatzustand (m) *a.* toplak durumu
ahnen *eyl.* sezilmek; almen-lasen: önceden düşünmek
Ahnung (f) *a.* kuşku; ön-sezi; (*misgiving, presentiment, forewarning, idea, notion, suspicion, inkling*)
Akosmismus *a.* Evrensizlik, evren yokluğu
Akt (m) *a.* edim; iş
Aktion (f) *a.* eylem
Akzent (m) *a.* vurgu
Aktivität (f) *a.* etkinlik
Aktuosität *a.* erke
Akzent (m) *a.* vurgu
Akzidentalität (f) *a.* ille-nersellik
Akzidentelles *a.* ille-nersel
Akzidenzen (u) *a.* ille-nersel
albern *sft.* aptalca, budalaca, saçma
algebraischen *sft.* cebirsel

- all** *sft.* tüm
- allbekannt** *sft.* genel olarak bilinen
- albelebende** *sft.* herşeyi dirünli kılan
- allein** *sft.* yalnızca, ancak, salt
- allemaal** *blt.* her zaman
- allenthalben** *blt.* her yerde, her yanda, her bakımdan
- allerärmste** *sft.* en yoksul
- allerdings** *blt.* hiç kuşaksız
- allerdürftigste** *sft.* en yoksul
- Allererstes** *a.* en ilk
- allerhand** *sft.* her tür
- allerrealste** *(n) sft.* en olgusal
- Allerrealste** *a.* en olgusal olan
- allgemein** *sft.* evrensel, genel
- allgemeinen** *blt.* genel olarak
- Allgemeinheit** *(f)* *a.* evrensellik; genellik; (*universality, generality, general public, public or people at large*)
- allgemeinsten** *sft.* en genel, en evrensel
- Allheit** *a.* tümülük
- allmächtig** *sft.* herşeyi gücü yeter
- Allmähliche** *a.* herşeyi-gücü-yeter
- allseitige** *sft.* çok yavul, kapsamlı, her bakımdan
- allweise** *sft.* en bilge; allwissend; herşeyi bilen
- Allzusehr** *a.* çok keskin
- als** *ilg.* iken, gibi
- alsbald** *blt.* hemen
- alsdann** *blt.* sonra, bundan sonra
- also** *blt.* öyleyse
- alt** *sft.* eski
- Altar** *(m)* *a.* altar, sunu taşı, sunak
- Alter** *(n)* *a.* yaş; yaşlılık; çağ
- alters** *blt.* von alters her: çağlar boyu, eskiden beri;
- althetbräischen** *sft.* eski ibrani
- altlich** *sft.* (*A.heit*): büyülmüşte küçülmiş (lik), erken gelişmiş (lik); nazik (*precocious*)
- Ammonshörner** *(n)* *a.* ammonit
- amor** *(Lat.) a.* sevgi
- Analogie** *(f)* *a.* andırım
- Analyse** *(f)* *a.* çözümleme
- analysieren** *eyl.* çözümlemek
- Analysis** *(f)* *a.* çözümleme
- analytisch** *sft.* çözümsel
- Anarchie** *(f)* *a.* anarşi
- Anatomie** *(f)* *a.* anatomi
- anbeten** *eyl.* tapınmak
- anbetrifft** *eyl.* ilgilendirmek
- Anblick** *(m)* *a.* bakış, görüş; görüntü (*view, sight; look, appearance; aspect*)
- ander** *sft.* başka
- andererseits** *bgt.* öte yandan
- andern** *eyl.* değiştirmek
- andernteils** *bgt.* öte yandan
- anders** *a.* başka türlü
- Anderssein** *a.* farklılık
- anderswo** *blt.* başka yerde
- anderwärts** *blt.* başka yerde
- anderweitig** *blt.* dahi: başka türlü; başka yerde
- andeuten** *eyl.* indirmek
- aneignen** *eyl.* benimsemek, kabul etmek; kendini edinmek
- aneinander** *blt.* birbiri ile, birbiri üzerine
- aneinanderreihen** *eyl.* yanyana, biraraya dizilmek
- anerkannt** *sft.* tanınan, kabul edilen
- anerkennungsmaße** *bgt.* kabul ediliği gibi
- anerkennen** *eyl.* tanımak, kabul etmek
- anerkennenswert** *sft.* övgüye değer
- Anerkenntnis** *(f)* *a.* tanıma, kabul etme (*acknowledgement; recognition*)
- Anerkennung** *(f)* *a.* tanıma, kabul etme, onaylama (*acknowledgement; recognition; approval, approbation*)
- Anfang** *(m)* *a.* başlangıç, açılış; (*start, beginning, commencement, outset; inception, opening, introduction*)
- anfangen** *eyl.* başlamak
- anfanglich** *sft.* kökensel, ilk, başlayan
- anfangs** *blt.* başlangıçta
- Anfangsgründen** *a.* başlangıç zemini
- Anfangspunkte** *a.* başlangıç noktası
- Anfeindung** *(f)* *a.* zulüm; düşmanlık; (*persecution; enmity, hostility*)
- anführen** *eyl.* alımtlamak, aktarmak, söz etmek, değünmek; ortaya sürmek
- Anführung** *(f)* *a.* önderlik; alıntı; (*lead, leadership; quotation, citation*)
- Angabe** *(f)* *a.* belirtme; bildirim; yönerge; (*indication; declaration; statement, assertion; pl. instructions, direction*)
- angeben** *eyl.* belirtmek, vermek, ileri sürmek; (*indicate, state, fix, appoint; give, declare*)
- angeblich** *ilg.* sözde
- angeborene** *blt.* doğuştan
- angehen** *eyl.* ilgilendirmek, bağlanmak olmak
- angehören** *eyl.* ait olmak
- angehörig** *sft.* —e ait
- Angelegenheit** *(f)* *a.* kaygı, iş, sorun (*concern, matter, affair, business*)
- angemessen** *sft.* uygun, yeterli
- angemessenste** *sft.* en uygun, en yeterli
- Angesicht** *(n)* *a.* yüz, çehre; (*face; countenance*)
- angestammt** *sft.* doğuştan, kalıtsal
- angreifen** *eyl.* yakalamak; kavramak; saldırı yapmak
- Angrif** *(m)* *a.* saldırı, atak
- Angst** *(f)* *a.* endişe
- anhalten** *eyl.* durdurmak; engellemek; zorlamak
- animalisch** *sft.* hayvansal
- ankleben** *eyl.* yapışmak, sürmek
- anknüpfen** *eyl.* bağlamak (*tie, fasten*); başlamak (*initiate, start*)
- ankommen** *eyl.* varmak; (*arrive*)
- ankündigen** *eyl.* bildirmek, açığa çıkarmak, ele vermek
- Anlage** *(f)* *a.* yetkinlik, yetenek
- Anlauf** *(m)* *a.* kalkış; başlıyış; (*take-off, run up*), *approach run; (fig) start*
- anlegen** *eyl.* (kıyafet) iymek, dönmek
- anmaßen** *eyl.* gaspetmek; sich zu viel anmaßen: ileri gitmek
- Anmerkung** *(f)* *a.* not; (*note, annotation; observation, remark*)
- Annäherung** *(f)* *a.* yaklaşıma, yaklaşıma
- Annahme** *(f)* *a.* kabul etme, varsayma, sayılı; (*acceptance; adoption; supposition, assumption, hypothesis*)
- annehmen** *eyl.* kabul etmek, benimsemek; varsaymak (*accept; take, assume, adopt, undertake*)
- anordnen** *eyl.* buyurmak (*order, command, decree, direct*)
- anpassen** *eyl.* uy (dur) -mak; uyarlama (*fit on; fit, adapt, adjust, accommodate, suit, conform*)
- anschauen** *eyl.* sezmek; bakmak, seyretmek, görmek (*look at, view, regard, contemplate*)
- Anschauung** *(f)* *a.* sezgi (*intuition, visual perception; mode of viewing, way of looking or seeing; idea, conception, notion, opinion, (point of) view, outlook*)
- Anschein** *(m)* *a.* görünüş; benzerlik; (*appearance, look, semblance; likelihood*)
- anschlagen** *eyl.* vurmak; değertendirmek
- anschließen** *eyl.* bağlamak; eklemek, katmak
- ansehen** *eyl.* bakmak, görmek (*look at; see, detect, notice*)
- Ansehung** *(f)* *blt.* in — (*Gen.*): açısudan (*considering, in consideration—or—view of, with respect to, having regard to*)

- Ansich** a. 'kendinde'
ansichseiende *sft.* ken-
 dinde varolan
Ansichsein a. kendinde-
 varlık, kendinde-olma,
 kendindelik
Ansicht (f) a. bakış (açısı),
 görüş
Anspruch (m) a. hak, is-
 tem
Anstand (m) a. incelik;
 gecikme; duraksama;
 A. nehmen: duraksama-
 mak
anstatt *ilg.* yerine
anstellen *eyl.* koymak;
 kullanmak; girişmek,
 yürütmek
anstemmen *eyl.* bastır-
 mak, itmek (*push*,
press)
Anstoß (m) a. vuruş, dü-
 rüt; engel; Anstoß neh-
 men: an: gücümek,
 içermek
anstößig *sft.* ilici, uygunsuz
Anstrengung (f) a. çaba
Anthropologie a. insan-
 bilimi
Anthropopathism a. insan
 duygularını taşıya ya
 da dışsal nesnelere
 yüklemek
antike a. antik
Antinomie a. çatışkı
Antithese (f) a. karşısav
Antizipation a. öncelene-
 me, önceden düşünme vb.
 (*anticipation*)
antizipieren *eyl.* önceden
 kabul etmek, öngör-
 mek, öncelenecek
antreffen *eyl.* karşılaşmak,
 rastlamak
antum *eyl.* üstüne koymak,
 vermek
Antwort (f) a. yanıt
antworten *eyl.* yanıtlamak
An-und-für-sich a. ken-
 dinde-ve-kendi-için
anvertrauen *eyl.* emanet
 etmek, teslim etmek,
 bırakmak
anweisen *eyl.* yönelmek,
 yönlendirmek; a. *auf*
sein: bağlanmış olmak;
ihm etwas a. ona birşey
 saptamak, belirlemek
Anweisung (f) a. yönerge,
 buyruk
anwenden *eyl.* uygula-
 mak, kullanmak
Anwendung (f) a. uygu-
 lama
Anwesenheit (f) a. bu-
 lunuş
Anzahl (f) a. sayı
anziehen *sft.* çekici
apagogische *blt.* tamlı,
 zorunlu
Apparat (m) a. aygıt
appellieren *eyl.* basıvı-
 mak
Apperzeption (f) a. tanı-
 malar
Arbeit (f) a. emek, iş; gö-
 rev
arbeiten *eyl.* çalışmak
arg *sft.* kötü
Argumentation (f) a. us-
 lamlama
arm *sft.* yoksul; Arm: a. kol
Armüt (f) a. yoksulluk
Art (f) (cn) a. tür; kipi; yol;
 tip;
assertorische *blt.* öne-
 sürümlü
Assimilation (f) a. ben-
 zeme, özünseme
assimilieren *eyl.* benze-
 ş-türmek, özünsemek
Astronom (n) a. gökbil-
 limci
ataraksia Stoacı sığın-
 mızlık, derisizlik
Atheismus (m) a. taat-
 lınamazlık
atmen *eyl.* soluk almak
Atmosphäre (f) a. atmos-
 fer
Atom (n) a. atom
Atomistik a. atomcu
atomistische *blt.* atomistik
Attraktion (f) a. çekim
Attraktivkraft a. çekme
 kuvveti
auch *bgf.* ayrıca
aufbewahren *eyl.* sak-
 lılamak, tutmak
aufblähen büyükmek,
 şişmek
aufeinander birbiri ile
Aufeinanderfolge (f) a.
 ardışıklık, birbirini ard-
 ınlık
Aufenthalt (m) a. kalış
 (yeri)
auffallen *eyl.* dikkat çek-
 mek, göze batmak, sa-
 şırmak
auffallend dikkat çekici
auffassen *eyl.* ayımsamak
Auffassung (f) a. ayır-
 malar; görüş, yorum
Auffassungsweis (f) a.
 anlayış yolu
auffinden *eyl.* bulmak,
 ortaya çıkarmak
Auffindung (f) a. bulma,
 buluş
auffordern *eyl.* istemek,
 çağırmak
Aufforderung (f) a. is-
 tem; çağrı
aufführen *sft.* söz etmek,
 değinmek; sunmak;
 saymak, sıralamak
Aufgabe (f) a. görev
Aufgang (m) a. Doğu
aufgeben *eyl.* (görev ola-
 rak) vermek; vazgeç-
 mek, terketmek
aufgehen *eyl.* doğmak;
 ortaya çıkmak; açılmak
aufgreifen *eyl.* toplamak,
 toparlamak; yakala-
 mak; benimsenmek
aufhäufen *eyl.* yığmak
aufheben *eyl.* ortadan
 kaldırmak; yok etmek;
 saklamak (1. *lift or raise*
 (up); 2. *pick or take up*;
 3. *keep, save* (für, *for*);
 4. *terminate, cancel*;
break up)
Aufhebung (f) a. ortadan
 kaldırma (*termination*,
suspension, *cancellation*;
suppression, *annul-*
ment; *nullification*, *in-*
validation; *lifting*; *neu-*
tralisation)
aufhören *eyl.* sona ermek
Aufklärung (f) a. Aydın-
 lama
auflesen *eyl.* toplamak
auflösen *eyl.* çözmek
Auflösung (f) a. çözüm
aufmerken *eyl.* dikkatle
 dinlemek, dikkatini
 toplamak
aufmerksam *sft.* dikkatli;
 dikkatli yapmak
Aufmerksamkeit (f) a.
 dikkat
Aufnahme (f) a. kabul
 etme, benimsenme
aufnehmen *eyl.* almak, to-
 parlamak, kabul etmek
- aufopfern** *eyl.* adanmak,
 özveride bulunmak
Aufopferung (f) a. ada-
 ma, özveri
Aufpropfen sokuşturma;
aupropfen *eyl.* sokus-
 turmak, uymayan bir-
 şeyi katmak
aufsteigen *eyl.* yükselmek,
 tırmanmak
aufstellen *eyl.* kurmak,
 oluşturmak; ortaya
 sürmek, sunmak; sap-
 tamak
Aufstellung (f) a. kurma,
 oluşturma; saptama,
 ortaya sürme
aufsuchen *eyl.* araştırmak
auftreten *eyl.* ortaya çık-
 mak, görünmek, ken-
 dini göstermek
Aufwand (m) a. harcama;
 paha; lüks
aufwerfen *eyl.* atmak,
 fırlatmak; (çığr) (kusku
 vb.) yaratmak, getir-
 mek, ortaya koymak
aufzählen *eyl.* saymak;
 sıralamak
Aufzählung (f) a. sıra-
 lama, sayına
aufzehen yemek
aufzeigen *eyl.* göstermek,
 sergilemek
Auge (n) a. göz
Augenblick (m) a. an, kipi
Augenmerk (n) a. dikkat
ausbilden *eyl.* gelişmek,
 şekillenmek, eğitmek
Ausbildung (f) a. gelişim,
 eğitim
Ausbildungsstufen a.
 gelişim basamakları
Ausbreitung (f) a. yayıl-
 ma, genişleme, genleşme
Ausdehnung (f) a. uzanım,
 kaplanı; genişleme
Ausdruck (m) a. anlatım
ausdrucksvoll *blt.* belirgin
 olarak, anlamlı olarak
Ausdrucksweise (f) a. an-
 latım kipi
ausdrücken *eyl.* basmak
 (*press*, *squeeze out*);
 anlatmak (*express*);
 anlatılmak (*be expressed*)
ausdrücken *eyl.* bastır-
 mak; anlatmak
ausdrücklich *sft.* açık,
 belirgin, belirtik, kesin

- ausdrücklichst** *sft.* en açık, en belirgin, en kesin
- auseinander** *blt.* birbiri dışında, ayrı; [*abgesondert, getrennt (vom. von anderen); einer (eines) wegw. vom andern; wegw. voneinander*]
- ausführen** *eyl.* yerine getirmek, yaşama geçirmek; (bir düşünceyi) izlemek, gerçekleştirmek (*carry out, execute*)
- ausführlich** *sft.* ayrıntılı, kapsamlı
- Ausführlichkeit** (f) *a.* tamlik
- Ausführung** (f) *a.* yerine getirme
- Ausgabe** (f) *a.* verme; dağıtma; yayım
- Ausgang** (m) *a.* çıkış; başlangıç
- Ausgangspunkt** (m) *a.* başlangıç noktası
- ausgeben** *eyl.* vermek, dağıtmak; ortaya sürmek, bildirmek
- ausgehen** *eyl.* başlamak; dışarı çıkmak
- ausgemacht** *sft.* tamamlanmış, bitmiş
- ausgezeichnet** *sft.* çok üstün, birinci sınıf
- Auskunft** (f) *a.* bilgi, bilinenler
- auslangen** *eyl.* yeterli olmak
- Auslegung** (f) *a.* açılma, açıklama, yorum
- ausmachen** *eyl.* oluşturmamak, yapmak
- ausputzen** *eyl.* süslemek; bir düzene koymak; temizlemek
- Ausrede** (f) *a.* gerekçe, özür, bahane
- ausreden** *eyl.* özür bulmak; işin içinden sıyrılmak
- ausreichen** *eyl.* yeterli olmak (*suffice, be enough*)
- ausreißen** *eyl.* çekip çıkarmak; çekistirmek
- Aussage** (f) *a.* bildirim
- aussagen** *eyl.* bildirmek, anlatmak, ortaya sürmek (*state, express, declare*)
- ausschiffen** *eyl.* boşaltmak, yuvasmak, karaya çıkarmak; (yelken) açmak
- ausschlagen** *eyl.* reddetmek, geri çevirmek
- ausschließen** *eyl.* dışlamak
- Ausschließung** (f) *a.* dışlayış, dışlama
- Ausschluß** (m) *a.* dışlama
- ausschläge** ausschlagen
- aussehen** *eyl.* görünmek
- Außen** (f) *a.* dış, dışsal
- außenher** *ilg.* dışardan
- Außenseite** (f) *a.* dış yan
- Außen** (n) *a.* dış
- außer** *ilg.* dışarda (n)
- außerdem** *blt.* bundan başka, bunun dışında
- Außereinander** *a.* birbirine dışsallık, birbiri dışındalık
- außereinander** *blt.* birbiri dışında
- außerhalb** *ilg. ve blt.* dışında, dışta, dışı
- außerlich** *sft.* dışsal; *blt.* dışsal olarak, yüzeysel olarak
- Außerlichkeit** (f) *a.* dışsallık, yüzeysellik
- Außersichkommen** *a.* kendini dışına çıkma
- Außersichsich** *a.* kendini dışında varolan
- Außersichseins** *a.* kendini dışında olma
- Aussicht** (f) *a.* bakış açısı
- ausspinnen** *eyl.* çevirip çevirmek; gerçekleştirmek, işlemek
- Aussprechen** *a.* bildirme
- aussprechen** *eyl.* bildirmek, söylemek, anlatmak
- Aussprechen** (f) *a.* bildirim
- aussprechen** *eyl.* izini sürmek
- aussprechen** *eyl.* donatmak, vermek, sağlamak (*furnish, provide*)
- ausüben** *eyl.* felsefeli / uygulamak, yürütmek
- Ausweg** (m) *a.* çıkış yolu
- auswendig** *sft.* dış, dışsal (*outer, outside, out*); ezberci (*by heart*)
- ausziehen** *eyl.* çıkarmak, yolunak, soyunak (*pull out, draw out; extract, remove*)
- Autor** (m) *a.* yazar
- Autorität** (f) *a.* yetke, otorite
- Axiom** (n) *a.* belüt
- B**
- Bahn** (f) *a.* yol, yörünge
- bald** *blt.* çok geçmeden, hemen, kısa bir sürede
- Band** (n) *a.* bağ; cilt
- Barbar** (m) *a.* barbar
- Barbarei** (f) *a.* barbarlık
- Barometer** (n) *a.* barometre
- Basis** (f) *a.* baz
- Bauer** (n) *a.* çiftçi, köylü
- Baum** (m) *a.* ağaç
- beabsichtigen** *eyl.* amaçlamak, niyetlenmek
- beachten** *eyl.* dikkat etmek, gözlemek
- Beamter** (m) *a.* memur
- beantworten** *eyl.* yanıtlamak
- Beantwortung** (f) *a.* yanıt, yanıtlama
- bedecken** *eyl.* örtmek; eslik etmek
- bedenken** *eyl.* düşünmek, ölçüp biçmek, tartmak, irdelenek
- bedeuten** *eyl.* imlemek, anlatmak
- bedeutend** *sft.* imlemli, anlamlı
- Bedeutung** (f) *a.* imlem, anlam
- bedeutungslos** *sft.* imlemsiz, anlamsız
- bedienen** *eyl.* kullanmak, yararlanmak; hizmet etmek
- bedingen** *eyl.* koşullandırmak
- bedingt** *sft.* koşullu
- Bedingtheit** (f) *a.* koşulluluk
- Bedingte** (f) *a.* koşul
- bedürfen** *eyl.* gereksinmek
- Bedürfnis** (n) *a.* gereksinim
- bedürftig** *sft.* yoksul, yoksıl
- befangen** *sft.* önyargılı; yakalanmış, tutulmuş
- befassen** *eyl.* uğmak; uğraştırmak
- Befehl** (n) *a.* buyruk
- befinden** (söyle ya da böyle) *eyl.* bulmak, görmek, saymak
- befindlich** *sft.* bulunabilir, var; b. sein: olmak
- befolgen** *eyl.* uymak, boyun eğmek, izlemek
- befördern** *eyl.* ilerletmek (gelistirmek); taşımak
- befreien** *eyl.* kurtarmak, özgürleştirmek
- befreien** *eyl.* özgürleştirmek, kurtarmak
- befreites** *blt.* özgürce
- befreien** *eyl.* özgürleştirmek, kurtarmak
- Befreiung** (f) *a.* özgürleştirme, kurtarma
- befriedigen** *eyl.* doymak, sağlamak, doyurmak, hoşnut etmek
- befriedigend** *sft.* doyum verici, doyurucu
- Befriedigung** (f) *a.* doyum
- Befugnis** (f) *a.* yetki
- befürworten** *eyl.* desteklemek, savunmak
- begeben** *eyl.* bırakmak, vazgeçmek
- Begebenheit** (f) *a.* olay
- begegnen** *eyl.* karşılaşmak, karşılaşmak
- begehen** *eyl.* (bir suç, yanlış vb.) işlemek, içine düşmek
- begehren** *eyl.* istemek
- begeistern** *eyl.* diriltmek
- Begeisterung** *a.* dirilik
- Begierde** (f) *a.* istek
- Beginn** (m) *a.* başlangıç
- Beginnen** (n) *a.* başlama, başlangıç
- beginnen** *eyl.* başlamak
- Beglaubigung** (f) *a.* doğrultu
- begleiten** *eyl.* eşlik etmek
- begnügen** *eyl.* doymu bulmak, yetinmek
- begraben** *eyl.* gömmek
- begreifen** *eyl.* kavramak; kavranmak
- begrifflicher** *sft.* kavrayabilir
- begrenzen** *eyl.* sınırlamak
- begrenzend** *blt.* sınırlayan
- begrenzt** *sft.* sınırlı
- begrenzte** *sft.* sınırlı
- Begrenztheit** (f) *a.* sınırlılık, sınırlanmışlık
- Begriff** (m) *a.* kavram
- begriffen** *eyl.* kavramak
- begrifflose** *sft.* kavramsız
- begriffsmäßig** *blt.* kavramına uygun (olarak)

- Begriffsmoment** *a.* kavramın kavısı
Begriffswidrig *a.* kavramına aykırı
begründen *eyl.* kurmak; temellendirmek
Begründer (m) *a.* kurucu
begründet (*sft.*—"be-gründen'den) temelli, temellendirilmiş
Begründung (f) *a.* temellendirme, (sözel ola-rak) zemin verme
behaftet *sft.* yüklü
behalten *eyl.* tutmak; (de-yim) tm. Augen b.: göz önünde tutmak
Behälter (m) *a.* taşıyıcı, kap
behandeln *eyl.* ele almak, irdelenmek, uğraşmak
Behandlung (f) *a.* irdelene; ele alma
beharren *eyl.* kılmak, sür-mek
behaupten *eyl.* ileri sür-mek, öne sürmek
Behauptung (f) *a.* öne-sürüm
beherrschendes *sft.* ege-men; beherschen: ege-men olmak, yönet-mek, denetlemek
Behuf *a.* amaç; zum B.: *blt.* amacıyla
bei *ilg.* üzerinde; duru-munda
beibehalten *eyl.* (behal-ten ... bei) sürdürmek, sürdürmek, kılmak
beibringen *eyl.* getirmek, ortaya koymak
beide *sft.* ikisi de, her ikisi
Beilage (f) *a.* ek, ekleme
beiläufig *sft.* rastgele
beilegen *eyl.* eklemek, katmak, yüklemek
Beilegung (f) *a.* ekleme
beim bei dem
beimischen *eyl.* karışmak
Beimischung (f) *a.* karışım
beiseite *blt.* bir yana
Beisichsein *a.* kendinde olma, kendinlik
Beispiel (n) *a.* örnek
beispielsweise *blt.* örnek olarak; örneğin
beistimmen *eyl.* onaylamak
bejahender *sft.* olumlu-la-yıcı, olumlu
bekämpfen *eyl.* döğüş-mek, savaşmak, kavga etmek,
Bekämpfung (f) *a.* kavga, döğüş
bekannt *sft.* taandık, ta-muş, bilinen
bekanntlich *blt.* bilindiği gibi
Bekanntschaft (f) *a.* tanu-sıklık
bekanntzumachen *eyl.* tanımış kılmak
bekehren *eyl.* (bir inanca vb.) dönmek
bekannt *eyl.* ele vermek, açığa vurmak
bekommen *eyl.* kazan-mak, elde etmek;
belächeln *eyl.* (acıyarak) gülümsemek, gülmek
belassen *eyl.* bırakmak, tutmak
belebend *sft.* yaşun verici, diriltici
belehren *eyl.* öğretmek
beleuchten *eyl.* aydın-latmak; üzerine ışık düşürmek
Belieben (n) *a.* seçme, istek, dilek (deyim) nach B.: dilediği denli
belieben *eyl.* istemek, dile-mek
beliebig *sft.* keyfi, isteğe bağlı
Beliebigkeit (f) *a.* keyfilik, basına buyruklu-k
beliebt *sft.* sevilen, po-püler (yaygın); bkz. belielken
bemächtigen *eyl.* yaka-lamak, ele geçirmek
bemerken *eyl.* ayırma-mak; gözlemek, dikkat etmek; belirmek, de-ğünmek
bemerkenswert *sft.* dik-kate değer
bemerklich *sft.* dikkati çeker; dikkate değer, göze çarpar
Bemerkung (f) *a.* not, gözlem, nokta
bemühen *eyl.* rütuatsız et-mek, sıkıntıya sokmak; çalışmak, çalışmak
Bemühung (f) *a.* çaba
Benehmen (n) *a.* dav-ranus, tutum; anlaşma
benehmen *eyl.* davran-mak; uzaklaştırmak, çekip almak, yoksun bırakmak
beneiden *eyl.* imrenmek, kskamak, çekememek
Benennung *a.* adlandırma, belirtme
beobachten *eyl.* gözlemek
Beobachtung (f) *a.* gözlem
bequem *sft.* rahat, rahat-lacı, kolay, uygun
Bequemlichkeit (f) *a.* uygunluk
berauben *eyl.* yoksun bı-rakmak
berechnen *eyl.* hesap-lamak, değerlemek
berechtigten *eyl.* aklamak (sft) yetkili, yetkin
Berechtigung (f) *a.* doğ-rulama, hak çıkarma
Bereich (m) *a.* alan, bölge
bereichern *eyl.* varillat-tırmak
bereits *blt.* daha şimdiden, önceden
bereitwillig *sft.* istekli, hazır; *blt.* kolayca, he-men, isteyerek, durak-samadan
Berg (m) *a.* dağ
Bericht (m) *a.* bildiri, rapor, yazanak
Beruf (m) *a.* uğras, görev
berufen *eyl.* dayanmak, basırmak
Berufung (f) *a.* uğras, görev; (gegen, auf) basırmu
beruhen *eyl.* kurulumak, dayanmak; (deyim) etwas auf sich b. lassen: olduğu gibi bırakmak, daha öte götürmemek
beruhigen *eyl.* dıngıleş-tirmek, rahatlatmak, yatırmak
Beruhigung (f) *a.* yatı-rma, dıngıleşirme
berühmt *sft.* ünlü
berühren *eyl.* dokunmak, değünmek
beschaffen *eyl.* sağlamak; b. sein: ... durumda, yapıda olmak
Beschaffenheit (f) *a.* do-ğ-a, yapı, oluşum
beschäftigen *eyl.* uğras-mak, ilgililemek
Beschäftigung (f) *a.* uğ-ras; ilgilileme
Beschauung (f) *a.* göz-den geçirme, gözlem, inceleme
Bescheidenheit (f) *a.* al-cakgönlülük; ılımlılık, ölçülülük
beschließen *eyl.* kapamak, sonlandırmak, bitir-mek; kararlaştırmak
beschließen *eyl.* kapamak, sonlandırmak; kapamak; in sich b.: kapsa-mak
beschränken *eyl.* sınır-lamak
beschränkt *sft.* sınırlı
Beschränktheit (f) *a.* sınırlılık
Beschränkung (f) *a.* sınır-lama
beschreiben *eyl.* betim-lemek, açıklamak
Beschreibung (f) *a.* be-timleme, açıklama
beschreiben *eyl.* yazmak, betimlemek
beschuldigen *eyl.* suç-lamak
Beschwernis (f) *a.* güç-lük; yükümlü
besehen *eyl.* bakmak, yoklamak
beseitigen *eyl.* bir yana atmak, uzaklaştırmak
Beseligung (f) *a.* mut-luluk
besiegen *eyl.* yenmek
Besitz (m) *a.* iyelik
besitzen *eyl.* iye olmak
besonder *sft.* özel, özel
besonderen *eyl.* tikelleştir-mek (Not: bu sözcük-gün bu yolda kulla-nım Hegel'e özgü: *Ans. MB, § 163, FK 1* de: Besondereude (Spe-zifizierende)
Besonderheit (f) *a.* tikellik
besonders *blt.* özellikle
Besonderung *a.* tikelleş-me
besprechen *eyl.* tartışmak, sözünü etmek, üze-rine konuşmak
besser *sft.* daha iyi
Bestand (m) *a.* kalıcılık, süreklilik
beständig *blt.* sürekli ola-rak, bitüviye

- Bestandstücke** (m) *a.* bilye, parça
Bestandteil (m) *a.* parça, bilye
bestätigen *eyl.* doğrulamak
Bestätigung (f) *a.* doğrulama, onay
Bestehen (n) *a.* kalıcılık, kalış; kalıcı olan; bkz. bestehen
bestehen *eyl.* b. aus: den oluşmak; dayanmak, katlanmak; kalmak, sürmek
Bestehende *a.* kalıcı olan
bestehlen *eyl.* çaldırmak
bestimmbar *sft.* belirlebilir
bestimmen *eyl.* belirlemek; tanımlamak; (*sft.*) belirli, belirgin; (*blt.*) b. olarak
bestimmend *sft.* belirleyen, belirleyici
bestimmt *sft.* belirli; bkz. bestimmter
bestimmtes am b.: *blt.* belirgin olarak
bestimmtesten am b. *blt.* en belirli olarak
Bestimmtheit (f) *a.* belirlilik
Bestimmtsein *a.* belirlenmişlik, belirlilik
Bestimmung (f) *a.* belirlenim
bestimmungslos *sft.* belirlenimsiz
bestreben *eyl.* çabalamak, çalışmak
Bestrebung (f) *a.* çaba
bestrefen *eyl.* cezalandırmak
bestreiten *eyl.* sorgulamak
betätigen *eyl.* etkinleştirmek, devine geçirmek, işletmek
Betätigung (f) *a.* etkinleşme, işleme
betrachten *eyl.* irdelemek; (öyle olduğu) düşünmek, (öyle) görmek
Betrachtung (f) *a.* irdeleme
Betragen (n) *a.* davranış
betreffen *eyl.* ilgilendirmek, ilgili olmak
Betrübnis (f) *a.* sıkıntı, derd, üzüntü
beurteilen *eyl.* yargılamak, değerlendirmek
Beurteilung (f) *a.* yargılama, yargı
Beutel (m) *a.* kese
bevor *bağl.* —den önce
Bevölkerung (f) *a.* nüfus
bewähren *eyl.* gerçeklemek, doğrulamak, tanımlamak
bewahren *eyl.* gözetmek, kollamak, korumak
bewährt *sft.* tanınmış; bewahren'den (*eyl.*): korumak, saklamak, sürdürmek
Bewährung (f) *a.* gerçekleştirme
Bewandnis (f) *a.* durum, koşullar; was es mit ihm für eine B. habe: onun açısından işin aklı
bewegen *eyl.* devinmek
Beweggrund (m) *a.* güdü
Bewegung (f) *a.* devim
bewegungslos *sft.* devimsiz, devimci
Beweis (m) *a.* taat, taatlama
beweisen *eyl.* taatlamak, göstermek
Bewenden (n) (deyim) dâbei (dâmit) hatte es B. sein: sorun burada bitmiştir
bewenden *eyl.* (deyim: dâbei b. lassen: orada, onda bırakmak)
bewerkstelligen *eyl.* başarmak, yerine getirmek
bewirken *eyl.* ortaya çıkarmak, neden olmak
bewohnen *eyl.* (bir yerde) yaşamak
Bewohner (m) *a.* oturan, yaşayan
bewundern *eyl.* hayran olmak, hayranlık duymak
Bewunderung (f) *a.* hayranlık
bewußt *sft.* bilinçli
bewußtlose *sft.* bilinçsiz
Bewußtlosigkeit (f) *a.* bilinçsizlik
Bewußtsein (n) *a.* bilinç
Bewußtwerden *a.* bilinçlenme
bezeichnen *eyl.* belirtmek
Bezeichnung (f) *a.* belirtme; im, simge, san
beziehen *eyl.* bağıntılı olmak, bağıntı kurmak, ilgili olmak
Beziehung (f) *a.* bağın, ilişki
beziehungslos *sft.* bağıntısız, bağılantısız, ilişkisiz
bezogen *sft.* bağılantılı, ilişkili; bkz. beziehen
Bezogenheit *a.* bağıntılılık
bezwecken *eyl.* amaçlamak
bieten *eyl.* sunmak, önermek
Bild (f) *a.* imge
bilden *eyl.* eğitmek; biçimlendirmek; oluşturmak
Bildhauer (m) *a.* yontucu
bildlich *sft.* resimsel; eğretici
Bildsäule (f) *a.* yontu
Bildung (f) *a.* eğitim, ekin
Billigkeit (f) *a.* haklılık
binden *eyl.* bağlanmak
bisher *ilg.* şimdiye dek, bu noktaya dek
Birne (f) *a.* armut
bisherig *ilg.* şimdiye kadar; önceki, eski
bisweilen *blt.* kimi zaman, zaman zaman, arada bir
bizarr *sft.* tuhaf
Blatt (n) *a.* yaprak; sayfa
Blau (n) *a.* mavi
Blei (n) *a.* yada (m) kurşun
bleiben *eyl.* kalmak, sürmek
bleibend *sft.* kalıcı, sürekli
Blendwerk (n) *a.* göz boyama, aldatma
Blick (m) *a.* bakış
blicken *eyl.* bakmak
blind *sft.* kör
Blitz (m) *a.* yıldırım
Blitzstrahl (m) *a.* şimşek çakışı
bloß *sft.* yalnızca, salt
Blöße (f) *a.* çıplaklık
Biome (f) *a.* çiçek
Blutbereitung *a.* kan yapımı
Blutumlau *a.* kan dolaşımı
Boden (m) *a.* toprak
Bodenlosigkeit *a.* dayanamazlık
Botanik (f) *a.* bitkibilim
botanischen *sft.* bitkibilimsel
Boten (n) *a.* iletmen, ulak, haberci
Böse (n) *a.* kötülük; bkz. böse
böse *sft.* kötü
Bösesein *a.* kötülük, kötü olma
böswillig *sft.* kötü niyetli
Brahmane (m) *a.* Brahman
Brand (n) *a.* ateş, yama, yangın
brauchen *eyl.* gereksinmek, istemek
brechen *eyl.* kırmak, yarmak, ayırmak, bozmak
breit *sft.* geniş
Briefe (m) *a.* mektup
bringen *eyl.* getirmek
Brust (n) *a.* göğüs
Brücke (f) *a.* köprü
Buch (n) *a.* kitap
Buche (f) *a.* kayın ağacı
Buddhisten (m) *a.* Budist
bunte *sft.* renkli, parlak
Bürger (m) *a.* yurttaş
bürgerlich *sft.* yurttaş ilgilendiren, yurttaşal (*civic, civil*); Bürger (m) yurttaş
C
Chimäre (f) *a.* fı/uydurma; canavar
D
da *bağl.* orada; o zaman, o zamanda; çünkü
dabei *blt.* onda, onlarda; onun, onların yanında; aynı zamanda; ek olarak, bundan başka; onun, onların üzerine (sözüzim işlevi)
dadurch *blt.* böylelikle, bu yolla; (sözüzim işlevi)
dafür *blt.* onun için, onlar için; o nedenle; onun yanı; onun yerine
Dafürhalten (n) *a.* kamu; bkz. dafürhalten
dafürhalten *eyl.* şü kamuca, görüştürmek
dagegen *blt.* buna karşı; tersine; öte yanda
daher *bağl.* buna göre, bu nedenle; *blt.* buradan, bundan

- dahin** *blt.* oraya
dahingegen *blt.* öte yan-
 dan; tersine
dahinter *blt.* onun, on-
 ların arkasında
dahinterkommen *eyl.* işin
 aslın bulunak
damalig *ilg.* o zamanın, o
 zamanki
damit *hgl.* onunla, onlarla,
 böylelikle, bununla üze-
 rine
Dampf *a.* buhar
danach *blt.* onun arka-
 sından, ardından, on-
 dan sonra; ona göre
Dankbarkeit *a.* minnet-
 tarlık
Dann *hgl.* o zaman; sonra;
 bunun üzerine, bun-
 dan başka
dann *blt.* o zaman, o sıra-
 da
dar *blt.* orada
daran *blt.* onda, onlarda
darauf *blt.* (onun, on-
 ların) üzerine; (de-
 yim) es konumt darauf
 an; gelip dayanmak,
 bağli olmak
daraus *blt.* ondan, onlardan
darbieten *eyl.* sunmak (*of-
 fer, present*)
darein *blt.* ona, onlara,
 şuna, şunlara vb.
darin *blt.* orada, onlarda
 (sözlüzim işlevi)
darlegen *eyl.* bildirmek;
 ortaya koymak, sun-
 mak; açıklamak, açın-
 lılamak
darstellen *eyl.* sunmak,
 sergilemek, temsil et-
 mek, göstermek (*repre-
 sent, depict, portray,
 present; appear, show it-
 self to be*)
Darstellung *a.* betimleme,
 temsil etme, sunuş
dartun *eyl.* (= darlegen)
 bildirmek; ortaya koy-
 mak, sunmak; açıkla-
 mak, açılınmak (*state,
 declare, explain, unfold*)
darum *blt.* onun, onların
 çevresinde; *hgl.* bu ne-
 denle, böyleyse
darunter *blt.* onun, on-
 ların altında (sözlüzim
 işlevi)
- darüber** *blt.* bunun (bun-
 ların vb.) üzerine (söz-
 lüzim işlevi)
daseiend *sft.* (dışal olarak
 = belirli olarak) var-
 olan, orada olan
Daseiende *a.* orada var-
 olan, belirli olarak
 varolan, dışal olarak
 varolan
Dasein *a.* belirli-varlık
 (*TGh* § 641: *âñberes*
 Dasein: dış belirli-var-
 lık); varoluş
daselbst *blt.* tam orada,
 aynı yerde
dastehen *eyl.* (orada)
 durmak, kalmak
Dauer *(f)* *a.* süre
davon *blt.* ondan, on-
 lardan
davor *blt.* onun, onların
 önünde; ondan, on-
 lardan önce
dawider *blt.* —e karşı;
 buna karşı; tersine
dazu *blt.* ona, şuna vb.
 (sözlüzim işlevi)
decken *eyl.* örtmek, kap-
 lamak; örtülme
Deduktion *a.* çıkarsama;
 tümeindeğilim
deduzieren *eyl.* çıkarsamak
definieren *eyl.* tanımlamak
Definition *a.* tanım
definitiv *sft.* kesin, belirgin,
 belirleyici; kesinlikle
Definitum *a.* tanımlanan
Deismus *a.* deizm
Deklamation *a.* bildirim
deklamieren *eyl.* bildirim-
 de bulunmak
dengemäß *sft.* uygun; *blt.*
 buna uygun olarak,
 buna göre
dennach *bağl.* buna göre
dennächst *blt.* çok geçne-
 den, kısa bir süre içinde
Demos *a.* Halk (Yun.)
demungeachtet *bağl.* buna
 karşın, gene de
Demut *(f)* *a.* alçakgö-
 nürlük
demütig *sft.* alçakgönüllü
denkbar *sft.* düşünülebilir,
 tasarlabilir
Denkbarkeit *(f)* *a.* düşü-
 nülebilirlik
Denkbestimmung *a.* düşü-
 nüncü-belirlenimi
- Denken** *(n)* *a.* düşünme,
 düşünce
denken *eyl.* düşünmek
Denker *(m)* *a.* düşünen
Denkformen *a.* düşünce
 biçimi
Denkgesetz *a.* düşünce
 yasası
Denkvermögen *(n)* *a.* düşü-
 nüncü yetisi
Denkweisen *a.* düşünme
 kipi
denn *hgl.* çünkü
dennoch *hgl.* gene de
dergestalt *blt.* bu yolda
 (sözlüzim işlevi)
dergleichen *sft.* bu tür
 şey(ler); bu tür; böyle
derjenige *sft.* belirli sâat
 (sözlüzim sözcüğü)
derselbe *sft.* aynı(n); (söz-
 lüzim işlevi)
deshalb *hgl.* bu nedenle
Despotismus *(m)* *a.* des-
 potizm
desto *blt.* daha da (kar-
 şılaştırma sözcüğü)
deswegen *bağl.* bu nedenle,
 bunun üzerine
deswillen *bağl.* bu nedenle
Determination *(f)* *a.* belirlenim
Determinismus *(m)* *a.*
 belirlenimcilik
deuten *eyl.* açıklamak;
 belirtmek
deutlich *sft.* duru, seçik
deutsche *sft.* Alman
Deutschen *a.* Alman
Dialektik *(f)* *a.* çitışim
dialektisch *sft.* çitışimsel
Dialog *(m)* *a.* diyalog
Dichter *(m)* *a.* ozan,
 yazar
Dichtung *(f)* *a.* şiir
Dieb *(m)* *a.* hırsız
Diebstahl *(m)* *a.* hırsızlık
diene *eyl.* hizmet etmek,
 (işç) yaranak
dieser *sft.* bu
Diesseits *a.* bu yan, bu
 dünya
diesseits *blt.* bu yanda,
 burada, yeryüzünde
different *sft.* ayrı, ayrımlı
Differenz *(f)* *a.* ilgi; ayrım
Dilemma *(n)* *a.* ikilem
Dimensionen *(f)* *a.* boyut
Ding *(n)* *a.* şey
Dingerchen *a.* şeycik
- Dingheit** *a.* şeylik
Ding-an-sich *a.* kendinde
 şey
direkt *sft.* doğrudan
dirigieren *eyl.* yönetmek,
 denetlemek
dirimieren *eyl.* ayırmak
disjunktive *sft.* ayrık
diskret *sft.* kesikli
Diskretion *(f)* *a.* kesiklilik
disseits *sft.* bu yanda
Dissertation *(f)* *a.* deneme
Disziplin *(f)* *a.* disiplin,
 sıklıdzen
doch *hgl.* gene de
Dogma *(n)* *a.* inak, dogma
dogmatisch *sft.* inakçı
Dognatismus *a.* inakçılık
Doktrin *(f)* *a.* öğreti
dominieren *eyl.* egmen
 olmak, denetlemek
Donner *(m)* *a.* şimşek
Doppelsinn *(m)* *a.* ikili
 anlam; ikircim
doppelt *sft.* çifte
dort *blt.* orada
dorthin *blt.* oraya
dramatisch *sft.* dramatik
draußen *blt.* dışarda
drausen *ilg.* dışarda, dışı-
 rısı
drehen *eyl.* dönmek; (de-
 yim) es dreh sich um;
 çevresinde dönmek =
 ilgi odağı
drei *sft.* üç
Dreieck *(n)* *a.* üçgen
dreieinigen *sft.* birde-üç
dreifache *sft.* üç yalı, üç
 yüzlü
Dreifaches *(n)* *a.* üç yüz-
 lü, üç yalı
Dreiheit *(f)* *a.* üçlü; üç-
 lülük
dreiteilig *sft.* üç bölümlü
dringen *eyl.* içine işlemek,
 delmek (*penetrate, enter,
 get into*)
dritt *sft.* üçüncü
drittens *blt.* üçüncü ola-
 rak, üçüncüsü
droben *blt.* yukarıda
Druck *(m)* *a.* basıncı
drucken *eyl.* basmak
drüben *blt.* orada, öte
 yanda, uzaktaki
drücken *eyl.* bas(ırmak);
 zorlamak
du *adl.* sen
Dualismus *(m)* *a.* ikicilik

dualistischen *sft.* ikici
duften *eyl.* kokmak
dunkel *sft.* bulamık
durch *blt.* yoluyla, tara-
 fundan
durchaus *blt.* baştan sona,
 bütünüyle
durchbrechen *eyl.* par-
 çalanak
durchdringen *eyl.* içine
 işlemek
durchdrungen *sft.* doldu-
 runmuş, içine işlenmiş
durcheinander *blt.* birbiri
 yoluyla
durchführen *eyl.* yerine
 getirmek, geliştirmek
Durchführung (f) *a.* yeri-
 ne getirme, geliştirme;
 tamamlama, sürdürme
durchgängig *blt.* baştan
 sona, genel, her yerde
durchgreifend *sft.* belir-
 leyici, özel önemde
durchlaufen *eyl.* içinden
 geçmek
durchs (durch das) *blt.* ...
 yoluyla
durchsichtig *sft.* saydam
durchsucht *eyl.* aramak,
 arastırmak
durchweg *blt.* baştan so-
 na, her zaman, tümüyle
durchziehen *eyl.* yayıl-
 mak, içine işlemek
Dunkel (n) *a.* büyükle-
 me
dünken *eyl.* görünmek;
 sanmak, saymak
dürfen (yardımcı eylem)
dürftig *sft.* yoksul, sefil,
 sıradan bayağı
dürftigste *sft.* en yoksul
Dynamik (f) *a.* dinamik
dynamische *sft.* dinamik

E

eben *sft.* düz; *blt.* tam
 olarak
Ebenbild (n) *a.* eksiksiz
 inge, tam inge
ebenda *blt.* aynı yerde
ebendieselbe *sft.* tam ola-
 rak aynı (sözlüzim
 sözcüğü)
ebenfalls *blt.* benzer ola-
 rak, yine
ebenso *sft.* upki
ebensogut *ilg.* o denli de
ebensolche *sft.* upki

ebensosehr *ilg.* o denli
 (de)
ebensoviel *blt.* o denli
 (çok)
ebensowenig *ilg.* o denli
 (az)
ebensowohl *ilg.* o denli de
echt *sft.* gerçek, asıl
Eden (n) *a.* Cennet
ehe *blt.* —den önce
eher *blt.* erkenden, önce-
 den; daha çok
ehern *sft.* bronz
Ehre (f) *a.* onur
ehren *eyl.* onurlandırmak
Ehrwürdigkeit (f) *a.* say-
 gınlık, değerlilik
Eiche (f) *a.* meşe
Eifer (m) *a.* ataklık, da-
 yausızlık; coşku
Eifersucht (f) *a.* kiskanc-
 lık
eigen *sft.* kendinin
eigennützig *sft.* bencil
eigensinnig *sft.* dikbaşlı
eigentlich *sft.* asıl, gerçek,
 özgün; *blt.* aslında,
 gerçekte (n)
Eigentliche *a.* gerçekte,
 aslında
Eigentum (n) *a.* mülkiyet
eigentlich *sft.* özgün,
 asıl, gerçek; *blt.* aslında,
 gerçekte
eigen *eyl.* uygun olmak,
 elverişli olmak
ein *sft.* bir, tek
einanderfallend *blt.* birbiri
 dışında
einbilden *eyl.* imgelemek,
 düşlemek, kurmak
einbinden *eyl.* ciltlemek;
 bağlamak; *e.* in: —
 bağlanmak
eindringen *eyl.* içine gir-
 mek, içine işlemek
einesteils *blt.* bir yarıdan
Einfall (m) *a.* düşüş; düş-
 len, izlenim; birden
 oluşan parlak düşünce
einfallen *eyl.* çökmek; ak-
 lına gelmek
einfinden *eyl.* görünmek,
 kendini göstermek,
 sergilenmek, sunmak
Einfluß (m) *a.* etki, nüfuz
einführen *eyl.* getirmek,
 kurmak, yerleştirmek;
 başlatmak; götürmek
Eingebung (f) *a.* esin

Eingehen *a.* giriş
einheimisch *sft.* doğal,
 yerel
Einheit (f) *a.* birlik
einheitlich *sft.* türdeş,
 bütünsel, tutarlı
einhüllen *eyl.* sarıp sar-
 malanmak, örtmek
einkleiden *eyl.* giydirmek,
 örtmek
einlassen *eyl.* içeri kabul
 etmek, bırakmak; ilet-
 kiye girmek, ilgilenecek
einlegen *eyl.* içeri koymak;
 yatırmak; koymak
einleiten *eyl.* başlamak;
 açmak, açılış yapmak
Einleitung (f) *a.* giriş
einleuchten *sft.* açtık,
 dırdı, anlamlı olmak
einmal *blt.* bir kez; auf *e.*
 birdenbire
einmischeu *eyl.* karışmak,
 karıştırmak
einnehmen *eyl.* almak,
 üstlenmek
einpflanzen *eyl.* dikmek,
 aşılamak
einräumen *eyl.* düzen-
 lenmek; (film etwas) *e.*
 kabul etmek, tanımak,
 izin vermek
einreden *eyl.* (birseye)
 itaâdınmak
einrichten *eyl.* düzen-
 lenmek, uydurmak, uy-
 durmak
Einrichtung (f) *a.* düzen-
 lenme
Einsamkeit (f) *a.* yalnızlık
einschärfen *eyl.* tetkil
 etmek, aşılamak
einschleichen *eyl.* usulca
 girmek
einschließen *eyl.* içine
 kapamak, kuşamak; in
 e.: kapsamak, kuşak-
 lamak
einschließen *eyl.* kapat-
 mak; içirmek, kuşamak
einschränken *eyl.* sınırla-
 narak, kısıtlamak
einschränken *eyl.* sınırla-
 narak, kısıtlamak
einsehen *eyl.* bakmak, yok-
 lamak, incelemek; gör-
 mek, anlamak
einseitig *sft.* tek yanlı
Einseitigkeit (f) *a.* tek
 yanlılık

einsetzen *eyl.* koymak,
 yerleştirmek
Einsicht (f) *a.* içgörü, bilgi
einst *blt.* bir zamanlar;
 günlere bir gün
einteilen *eyl.* bölünmek
Einteilung (f) *a.* bölünüş
eintreten *eyl.* girmek,
 katılmak
Eintritt (m) *a.* giriş
einverstanden *eyl.* anlay-
 mak, anlayış birliği kur-
 mak
einweihen *eyl.* (bir giz ile)
 taştırmak
einwenden *eyl.* karşı çık-
 mak
einwirken *eyl.* etkilenmek
Einwohner (m) *a.* otu-
 ran, yasağan
Einwurf (m) *a.* karşıtıkış
einzelu *sft.* tekil, bireysel
Eis (n) *a.* buz
Eisen (n) *a.* demir
eitel *sft.* kibirlili
Eitelkeit (f) *a.* kofluk;
 kibir
ekel *sft.* itici, iğrenç
Eltern (m) ya da (n) *a.*
 ebeveynler, büyükler
empfindlich *sft.* açık, du-
 yarlı, etkilenebilir
empfehlen *eyl.* salık ver-
 mek
empfinden *eyl.* duyma-
 sanmak
Empfindung (f) *a.* duy-
 um; duygu
Empireum Gökkürenin
 en yüksek bölümü
Empirie *a.* görgüçellilik;
 deneyim
Empiriker (m) *a.* görgüçü
empirisch *sft.* görgül
Encheiresin *a.* labora-
 tuvar
endlich *sft.* sonlu
Endursache *a.* sonsal ne-
 den
Endzweck *a.* son erek
Energie (f) *a.* erke-
 eng *sft.* dar
Engländer *a.* İngiliz
enorm *sft.* çok büyük
Entäußerung *a.* vazgeç-
 me; dışlaşma
entbehren *eyl.* yoksun
 olmak
entbehrliche *sft.* gereksiz,
 vazgeçilebilir

- entdecken** *eyl.* bulmak, ortaya çıkarmak
Entdeckung (f) *a.* buluş, bulgulanış
entfalten *eyl.* açmak, açılmak, gelişmek
Entfaltung *a.* gelişim
entfernen *eyl.* uzaklaştırmak, kaldırmak
entfliehen *eyl.* kaçmak, sıyrılmak
entfliehen *eyl.* kaçmak; kayıp girmek
entgegen *blt. ilg.* —e karşı, —e doğru; karşısında, karşı
entgegenesetzt *sft.* karşı
entgegensetzen *eyl.* karşı koymak,
Entgegensetzung *a.* karşılık
entgegenstehen *eyl.* karşısına çıkmak, karşısında durmak
entgegenstellen *eyl.* karşısına koymak, karşılaştırmak
entgehen *eyl.* kaçmak, savuşturmak
enthalten *eyl.* kapsamak
enthoben *eyl.* kurtarılmak, bağışlanmak, bağışık tutulmak
enthüllen *eyl.* açmak, ortaya sermek
entkleiden *eyl.* soyunmak, sıymak
entlassen *eyl.* bırakmak
entlaufen *eyl.* kaçmak
entleeren *eyl.* boşaltmak
entnehmen *eyl.* almak, çekmek
entsagen *eyl.* yadınmak
entscheiden *eyl.* karar vermek, belirlemek
Entscheidende *a.* belirleyici olan; bkz. **entscheiden**
entscheidende *blt.* kesinlik, belirleyici bir yönde
Entscheidung (f) *a.* karar
entschieden *sft.* kesin, belirleyici; belirgin, vurgulu;
entschlagen *eyl.* kurtulmak, başından atmak, bir yana atmak
entschließen *eyl.* karar vermek, bir karar vermek
Entschluß (m) *a.* karar
- Entschuldigung** (f) *a.* özür
entsprechen *eyl.* bağlaşılmak, anlaşılmak, karşılık düşmek, uyusmak, denk düşmek
entspringen *eyl.* kaynaklanmak, doğmak
entstehen *eyl.* ortaya çıkmak, köken almak, doğmak
Entstehung (f) *a.* doğuş, ortaya çıkış
Entstehung (f) *a.* ortaya çıkış; köken
entstellen *eyl.* çarpıtmak, bozmak
entweder ... oder ... = bgl. ya ... ya da ...
Entwickeln *a.* gelişme, açınma
Entwicklung (f) *a.* açınım, gelişim
entziehen *eyl.* uzaklaştırmak, çekmek; yoksun bırakmak
entzweibrechen *eyl.* ikiye ayırmak
entzweien *eyl.* bölünmek
Entzweigung (f) *a.* bölünüş, bölünme
episch *sft.* epik
Epoche (f) *a.* çağır
Epos (n) *a.* epik, uzun anlatış türü
erachten *eyl.* (birşeyi belli bir yolda) görmek, saymak, düşünmek
erbaulich *sft.* yüceltici
Erbauung (f) *a.* yapı; yükseltme
erblicken *eyl.* gözüyle yakalamak, görmek; gözünü dikmek
erblühen *eyl.* çiçeklenmek
Erbschaft (f) *a.* kalıt
Ersünde (f) *a.* ilk günah
Erde (f) *a.* yer, toprak; yeryüzü
Erdichtung (f) *a.* yaratı, yapıtı, uydurma
erfahren *eyl.* deneyimlemek, yaşamak; başına gelmek
erfalte *sft.* dolu
erfassen *eyl.* yakalamak, kavramak; kavramak, anlamak; kapsamak
Erfinder (m) *a.* bulucu
erfinderisch *sft.* yaratıcı, buluşçu
- Erfindung** (f) *a.* uydurma
Erfolg (m) *a.* sonuç
erfolgen *eyl.* yer almak, olmak; yerine gelmek
erforderlich *sft.* gerekli
erfordern *eyl.* gerektirmek, gereksinmek, istemek
erfüllen *eyl.* doldurmak; yerine getirmek
ergeben *eyl.* ortaya çıkarmak, ortaya sermek, göstermek, vermek, doğurmak
Ergebnis (n) *a.* sonuç
Ergebung (f) *a.* boyun eğiş
Ergehen (n) *a.* koşul, durum; bkz. **ergehen**
ergehen *eyl.* geçinmek, dolanmak, yayılmak
ergießen *eyl.* dökmek
ergreifen *eyl.* yakalamak, ele geçirmek, kavramak
ergründen *eyl.* temellendirmek, temellendirmek; yoklamak, arastırmak
Erhabenheit (f) *a.* yücelik
erhalten *eyl.* saklamak; kollamak, bakmak, korumak
Erhaltung (f) *a.* sakınım; bakma, kollama
erleben *eyl.* yükselmek, yükseltmek
Erhebung (f) *a.* yükseliş
erhellen *eyl.* aydınlatmak
Erinnerung (f) *a.* anımsama, anı
Erinnye (mitoloji) Öç tanrıçası
erkennbar *sft.* tanımlanabilir
erkennen *eyl.* bilmek, bilgilendirmek
Erkenntnis (f) *a.* bilgi
Erkenntnisweise *a.* bilme kipi
erklären *eyl.* açıklamak; bililmek, ortayasmak
Erklärung (f) *a.* açıklama, yorum, açınım
erleeklich *blt.* önemli ölçüde, oldukça
erläutern *eyl.* açıklamak, durulaştırmak, aydınlatmak
Erläuterung (f) *a.* açıklama, aydınlatma, durulaştırma
- erleben** *eyl.* yaşamak, deneyimden geçmek
erledigen *eyl.* çözmek, bir karara bağlamak, sonlandırmak
Erlidigung (f) *a.* düzencileme, ayarlama
erleichtern *eyl.* rahatlamak
erleiden *eyl.* katlanmak, (bir kötüliğe) uğramak
erliegen *eyl.* yenilmek
erloschen *eyl.* sönmek
erlösen *eyl.* kurtarmak, kurtarılma
Erlösung (f) *a.* esenlik; kurtuluş
Ermangelung (f) *a.* eksiklik
ermessen *eyl.* tartmak, değerlendirmek, ölçüp biçmek; anlamak, görmek
ermitteln *eyl.* saptamak, bulmak, ölçme
ermitteln *eyl.* saptamak, bulmak, ortaya çıkarmak
Ernährung (f) *a.* beslenme
erneuern *eyl.* yenilenmek
Ernst (m) *a.* içtenlik, ciddilik
ernsthaft *sft.* ciddi
ernstlich *blt.* ciddi; ciddi olarak
Erörterung (f) *a.* tartışma
erregen *eyl.* uyarırmak, uyararak, yaratmak,
erstaren *eyl.* katılaşmak, sertleşmek
Ersatz (m) *a.* karşılık
Erschaffensein *a.* yaratılmışlık, yaratılma
Erschaffer (m) *a.* yaratıcı
erscheinen *eyl.* görünmek
Erscheinung (f) *a.* görünüğü
erschließen *eyl.* açmak
erschöpfen *eyl.* tükenmek, kullanıp bitirmek
erschrecken *eyl.* ürkmek, korkmak
erschweren *eyl.* daha da güçleştirmek
ersinnen *eyl.* (kafadan) uydurmak
erstrecken *eyl.* uzatmak, ulaşmak, varmak

erteilen <i>şyl.</i> vermek	Facta <i>a.</i> veri, olgu	fertig <i>şyl.</i> hazır, tamam, bitmiş	fortgeleitet <i>bkz.</i> fort: ileri; leitet: götürmek, yönlendirmek;
erträumen <i>şyl.</i> düşlemek, imgelemek	Faden (m) <i>a.</i> çizgi; ip	fest <i>şyl.</i> katı, dayanıklı, sert; değişmez	fortlassen <i>şyl.</i> dışarda bırakmak, düşmek, atlamak
ertrinken <i>şyl.</i> boğulmak	fähig <i>şyl.</i> yetenekli; yapabilir	festhalten <i>şyl.</i> sarılmak, sıkı tutmak	fortleben <i>şyl.</i> yaşamını sürdürmek
erwachen <i>şyl.</i> uyanmak	Fähigkeit (f) <i>a.</i> yetenek	Festigkeit (f) <i>a.</i> sağlamlık	fortmachen <i>şyl.</i> ilerlemek
erwachsen <i>şyl.</i> büyümek, gelişmek, yetişmek	fahrenlassen <i>şyl.</i> bırakmak; terk etmek, vazgeçmek	festsetzen <i>şyl.</i> saptamak	fortschliet <i>şyl.</i> fort: daha öte; schließen: çıkarmak
Erwachsene (n) <i>a.</i> yetişkin	faktisch <i>şyl.</i> olgusal; <i>bkt.</i> bir olgu olarak;	feststellen <i>şyl.</i> saptamak; bildirmek	fortschreiten <i>şyl.</i> ilerlemek
Erwägung (f) <i>a.</i> irdemele, düşünme	Faktor (m) <i>a.</i> etmen	Feuchtigkeit (f) <i>a.</i> nem	fortschreiten <i>şyl.</i> ilerlemek
erwählen <i>şyl.</i> seçmek, söz etmek	Faktum (n) <i>a.</i> olgu	Feuer (n) <i>a.</i> ateş	fortschreiten <i>şyl.</i> ilerlemek
Erwähnung (f) <i>a.</i> değinme	Fall <i>a.</i> düşünce, bozulma; durum	Feuersbrunst <i>a.</i> ateş, yangın	fortschritt (m) <i>a.</i> ilerleme
erwecken <i>şyl.</i> uyan(dır)-mak	fallen <i>şyl.</i> düşmek	Figuration (f) <i>a.</i> betimleme	fortsetzen <i>şyl.</i> sürdürmek, ilerletmek, ileri götürmek
erweisen <i>şyl.</i> tanıtmak, belirtmek; göstermek	fallen <i>şyl.</i> düşmek, devrilmek, yıklamak	Fiktion (f) <i>a.</i> yaratı, kurgu, uydurma	fortwährend <i>bkt.</i> sürekli, sürekli olarak, sürgün
erweitern <i>şyl.</i> genişlemek, genişletmek	falsch <i>şyl.</i> yanlış	finden <i>şyl.</i> bulmak	fördern <i>şyl.</i> geliştirmek, ilerletmek
erwerben <i>şyl.</i> kazanmak, elde etmek	fälschlich <i>bkt.</i> yanlışlıkla	Finger (m) <i>a.</i> parmak	Förderung (f) <i>a.</i> ilerleme, gelişme
erwerben <i>şyl.</i> kazanmak, elde etmek	Familie (f) <i>a.</i> aile	finster <i>şyl.</i> karamlık	förmlich <i>şyl.</i> biçimsel
erwidern <i>şyl.</i> yanıtlamak, karşılık vermek	fangen <i>şyl.</i> yakalamak, ele geçirmek; fangen an: (bkz.) başlamak	Finsternis (f) <i>a.</i> karanlık	Frage (f) <i>a.</i> soru
erwiesen <i>şyl.</i> tanıttı	Farbe (f) <i>a.</i> renk	Fläche (f) <i>a.</i> yüzey	fragen <i>şyl.</i> sormak
erzählen <i>şyl.</i> anlatmak	Färbestoff <i>a.</i> renk gereci	Fleisch (n) <i>a.</i> et	Freie (n) <i>a.</i> açık hava; im
Erzählung (f) <i>a.</i> öykü, anlatı	Farbstoff (m) <i>a.</i> renk gereci	fliehen <i>şyl.</i> kaçmak	Freien: <i>bkt.</i> dışarıda, açık havada
erzeugen <i>şyl.</i> üretmek	Farnkräutern <i>a.</i> eğreltili	fließen <i>şyl.</i> akmak	freisprechen <i>şyl.</i> bağışlamak
Erzeugnis (n) <i>a.</i> ürün	fassen <i>şyl.</i> ayarlamak, anlatmak; yakalamak; kapsamak,	Flucht (f) <i>a.</i> kaçış	fremdartig <i>şyl.</i> ayrışık, yabancı türden, türdeş olmayan
Erziehung (f) <i>a.</i> yetiştirme, eğitimi	fäßlich <i>şyl.</i> anlamlı	Fluida <i>a.</i> akım	Freude (f) <i>a.</i> sevinç
Esel (m) <i>a.</i> eşek	Fassung (f) <i>a.</i> takma, kurma; taslak, biçim	Fluß (m) <i>a.</i> ırmak	Freund (m) <i>a.</i> arkadaş
essen <i>şyl.</i> yemek	Fatalismus (m) <i>a.</i> yazgıçlık	Fluß (m) <i>a.</i> ırmak; akıntı	Freundschaft (f) <i>a.</i> arkadaşlık
etlichen <i>şyl.</i> birkaç	Faulheit (f) <i>a.</i> tembellik	flüchtig <i>şyl.</i> kaçıcı, geçici	Frevel (m) <i>a.</i> kötülük, günah
Etwas (n) <i>a.</i> birşey	fehlen <i>şyl.</i> eksik olmak	flüssig <i>şyl.</i> akıcı	Friede (m) <i>a.</i> barış
euch <i>bkt.</i> size	fehlerhaft <i>şyl.</i> eksik, kusurlu	Flüssigkeit (f) <i>a.</i> akıcılık	frisch <i>şyl.</i> taze, yeni, dinç
Eudämonismus <i>a.</i> mutluluk	feiern <i>şyl.</i> yüceltmek, onurlandırmak	Folge (f) <i>a.</i> sonuç	fromm <i>şyl.</i> dindar, dinsel
eure <i>bkt.</i> sizin	Feiheit (f) <i>a.</i> korkaklık	folgen <i>şyl.</i> izlemek, den doğmak, türmek	Frömmigkeit (f) <i>a.</i> dindarlık
Evangelium (n) <i>a.</i> İncil	Feind (m) <i>a.</i> düşman	folgendermaßen <i>şyl.</i> aşağıdaki gibi	Frucht (f) <i>a.</i> meyva
evident <i>şyl.</i> açık	feindliche <i>bkt.</i> düşmanca	folgen <i>şyl.</i> izlemek, den doğmak, türmek	früher <i>bkt.</i> önceki, eski; daha önce; önceleri
exactes <i>şyl.</i> sağın	feindselig <i>bkt.</i> düşmanca	fordern <i>şyl.</i> istemek	frühesten <i>şyl.</i> en erken, en önceki
exakte <i>şyl.</i> sağın	Feld (m) <i>a.</i> alan	Forderung (f) <i>a.</i> istem	Furcht (f) <i>a.</i> korku
Excellence <i>a.</i> üstünlük	Feldspat (m) <i>a.</i> feldspat	Form (f) <i>a.</i> biçim	Furchtsamkeit (f) <i>a.</i> korkaklık
Explikation (f) <i>a.</i> açıklama	Felsen (n) <i>a.</i> kaya	formal <i>şyl.</i> biçimsel	Furi Öc Tanrıçası
Exponent (m) <i>a.</i> üs	fern <i>şyl.</i> uzak	Formation (f) <i>a.</i> oluşum	Fuß (m) <i>a.</i> ayak
Exposition (f) <i>a.</i> açıklama	ferner <i>bkt.</i> dahası, bundan başka	Formel (f) <i>a.</i> formül	
Extension (f) <i>a.</i> uzum	fernerer <i>bkt.</i> daha da ötesi (bkz. ferner)	formell <i>şyl.</i> biçimsel	
extensiv <i>şyl.</i> uzamlı	fernerhin <i>bkt.</i> gelecekte; burada öte; daha da öte	fort <i>bkt.</i> ileriye, daha öte	
Extrem (n) <i>a.</i> uç	fernen <i>şyl.</i> uzak	Fortbestimmen <i>a.</i> fort: daha öte; belirlemek; belirlemek	
F	fernen <i>şyl.</i> uzak	fordauern <i>şyl.</i> sürdürmek	
Fachwerk (n) <i>a.</i> çerçeve	fernen <i>şyl.</i> uzak	fordauernd <i>bkt.</i> sürekli olarak	
		Fortgang (m) <i>a.</i> ilerleyiş, gidiş, sürüş	
		fortgehen <i>şyl.</i> ayrılmak, terk etmek; ilerlemek, sürdürmek, sürmek	

füßen *eyl.* bağınmış olmak, dayanmak
Futter (n) *a.* yiyecek
füglich *blt.* yerinde bir biçimde, doğru olarak, hakkı olarak
fühler *sft.* duyumsanır, duyulur, ele gelir, somut
fühlen *eyl.* duyumsamak
führen *eyl.* götürmek, yönlendirmek, önderlik etmek
Fülle (f) *a.* doluluk, bolluk, varslılık
füllen *eyl.* doldurmak; yüklenmek
fürchten *eyl.* korkmak
füreinander *ilg.* birbirini için
Fürsichbestehen *a.* kendi için kalma, kendi baya-na kalma
Fürsichseienden *a.* kendi için varolan
Fürsichsein *a.* kendi-için-varlık
Fürwahrhalten *a.* gerçek-sayma; (*fürwahr:* gerçekten); *Fürwahrhalten:* kuşkusuz sayma, pekinlik, kesinlik

G

Gang (m) *a.* geçiş, gidiş yolu, süreç
gan *sft.* bütün
ganzlich *blt.* tam, bütün; tam olarak, bütünüyle
gar *blt.* bütünüyle, kesinlikle, tam olarak, hiçbir biçimde
gebären *eyl.* doğurmak
Gebäude (n) *a.* yapı
geben *eyl.* vermek, sağ-lamak, sunmak
Gebiet (n) *a.* alan, bölge
Gebilde (n) *a.* yapı, oluşum; yaratı
Gebirge (n) *a.* dağ zinciri
geboren *blt.* doğuştan, doğal olarak; bkz. *gebären*
Gebot (n) *a.* buyruk
geboten *sft.* gerekli, zor-lu
Gebrauch (m) *a.* kullanı-m; bkz. *brauchen*
gebrochen *sft.* ayrık, kırık, bükük; bkz. *brechen*

gebunden *sft.* bağlı, zorun-lu, yükümlü
Gebundensein *a.* bağ-lanmışlık; kök: bkz. *binden*
gebühren *blt.* —e ait ol-mak, —e düşmek, —in hakkı olmak
Gedächtnis (n) *a.* bellek
Gedanke (m) *a.* düşünce
gedankenarm *sft.* düşün-ceden yoksun
gedankenlos *sft.* düşün-cesiz
gedankenmäßig *sft.* düşünceye uygun
gedeihen *eyl.* çoğalmak, gelişmek, büyümek
Gediegenheit (f) *a.* asallık, özlük, özsel değer
gedoppelt *sft.* çiftlenmiş, çifte
Gedoppeltes *a.* çiftlenmiş, ikili
geeignet *sft.* uygun
gefährlich *sft.* tehlikeli
Gefährlichkeit (f) *a.* tehlike
gefallen *eyl.* hoşlanmak
gefangennehmen *eyl.* tutuklamak, yakalamak
Gefühl (n) *a.* duygu
Gegebensein *a.* verilmişlik
gegen *sft.* karşı
gegeneinander *blt.* bir-birine karşı
gegensatzlos *sft.* kar-sıtlıksız
gegenseitig *sft.* karşılıklı
Gegenseitigkeit *a.* karşılıklık
Gegenstand (m) *a.* nesne
gegenständlich *sft.* nesnel
Gegenteil (n) *a.* karşıt
gegenüber *blt.* karşıt ola-rak, yüz yüze
gegenüberstehen *eyl.* (bir-birine) karşı durmak
gegenüberstellen *eyl.* bir-biri karşıtına koymak
Gegenwart (f) *a.* bulun-muş; şimdiki (zaman)
gegenwärtig *blt.* bugün, şimdi; bulunan, var-olan, şimdiki, yürürlükteki
Gehalt (m) *a.* içerik; iç-değer
Gehaltlos *a.* içeriksiz
gehaltvollste *gehaltvoll:* *sft.* içerikli

Gehäuse (n) *a.* kılıf, kasa
geheim *sft.* gizli; özel, kişisel
Geheimnis (n) *a.* giz
Geheimnisvolle *a.* gizemli olan
gehen *eyl.* gitmek
gehören *eyl.* ait olmak
gehörig *sft.* ait; uygun
Geist (m) *a.* tin; an
geistig *sft.* tüsel
Geiz (m) *a.* pıhtılık
gelangen *eyl.* ulaşmak, erişmek
geläufig *sft.* sık görülen, alışıldık, tanıdık
Geläufigkeit (f) *a.* kolaylık, akıcılık
gelb *sft.* sarı
Geldstück (n) *a.* bozuk para
gelegen *sft.* yerleşmiş; uy-gun
Gelegenheit (f) *a.* fırsat, uygun durum
gelegentlich *blt.* arada bir, raslantısal, olumsuz; zaman zaman; yeri geldikçe
gelehrt *sft.* bilgili
Gelehrtsein *a.* bilgililik
gelingen *eyl.* başarmak
gelten *eyl.* geçerli olmak; yürürlükte olmak; sayıl-mak
geltend *sft.* geçerli, yürürlükte
Gemälde (n) *a.* resim, tablo
gemäß *sft.* uygun; *blt.* —e göre, —e uygun olarak, ile uyum içinde
Gemäßheit (f) *a.* uyum, uygunluk
gemein *sft.* ortaklaşa; sıradan, genel, olağan
Gemeinde (f) *a.* topluluk
Gemeinheit (f) *a.* sıradanlık, kabalık, baya-ğlılık
gemeinhin *blt.* genellikle, çoğunlukla
gemeinsam *sft.* ortak
Gemeinsamkeit (f) *a.* ortaklık
Gemeinschaft (f) *a.* topluluk, ortaklık, birlik
Gemeinsinn (m) *a.* ortak kanı, sağduyu, ortak duyuru

Gemüt (n) *a.* an, ruh, yürek, huy
genau *sft.* sağın, tam; *blt.* sağın olarak, tam ola-rak
geneigt *sft.* eğilimli
Genialität (f) *a.* deha
Genie (n) *a.* deha
genießen *eyl.* yararlan-mak, haz almak
genug *sft.* yeterli
Genuß (m) *a.* yararlanma; haz
genügen *eyl.* yeterli olmak, kar-sılanmak, doymamak
genügend *sft.* yeterli
Geognosie *a.* yerbilimi
geographische *sft.* coğrafi
geometrisch *sft.* geometrik
gerade *sft.* tam; doğru; *blt.* dosdoğru, tam olarak
geradezu *blt.* doğrudan doğruya
geradlinig *sft.* doğrusal
geraten *eyl.* düşünmek
gerecht *sft.* hakkı, doğru, yasal
Gerechte *a.* doğru, hakkı
gerechtfertigt *sft.* aktarılmış, haklı
Gerechtigkeit (f) *a.* doğ-ruluk, haklılık
Gerede (n) *a.* konuşma, söylemi
gerecht *es gerecht* ilim zur Ehre: bu onurunu yükseltir
Gericht (n) *a.* yargı; mah-keme
geringe *sft.* küçük, önem-siz, ufak
Geringfügigkeit *a.* önem-sizlik
geringschätzen *eyl.* küçümsemek
gern *blt.* isteyerek, dile-yerek, seve seve
Geruch (n) *a.* koku
gesamt *sft.* bütün, toplam
Gesang (m) *a.* şarkı, ezgi
Geschäft (n) *a.* iş
geschehen *eyl.* olmak, yer almak
Gescheitheit (f) *a.* sağ-görülülük, bilgililik
Geschichte (f) *a.* tarih
geschichtlich *sft.* tarihsel
Geschick (n) *a.* yazgı
Geschiedensein *a.* ayrılmışlık; bkz. *scheiden*

- gesellen** *eyl.* katılmak, bağdaşmak, eşlik etmek
- Gesellschaft** (f) *a.* toplum
- Gesetz** (n) *a.* yasa
- Gesetzgeber** (m) *a.* yasamaçı
- Gesetzmäßigkeit** *a.* yasallık, yasaya uygunluk
- Gesichtspunkt** (m) *a.* bakışaçısı
- Gesinnung** (f) *a.* tutum; kafa yapısı, görüş, tutku
- gespannt** *sft.* gergin
- Gespräch** (n) *a.* söyleşi
- Gestalt** (f) *a.* şekil
- gestaltlose** *sft.* iççiriksiz
- Gestaltung** (f) *a.* şekillenme, oluşum; şekil
- gestatten** *eyl.* izin vermek; hoşgörmek
- Gestirn** (n) *a.* yıldız
- gesund** *sft.* sağlıklı
- getreu** *sft.* bağlı, güvenilir
- getrübt** *sft.* bulutluk, bulutlu
- geübt** *sft.* becerikli, deneyimli, alışkın; bkz. *üben*
- Geüßtheit** (f) *a.* beceri
- Gewähr** (f) *a.* güvence; güvenlik
- gewähren** *eyl.* sunmak, vermek, sağlamak
- Gewalt** (f) *a.* güç; yetke; denetim; zor, şiddet
- gewaltsam** *blt.* zoraki
- gewärtig** *sft.* bekleyen
- Gewebe** (n) *a.* doku; dokuma
- Gewehr** (n) *a.* silah
- gewesen sein** (yardımcı eylem)
- Gewicht** (n) *a.* ağırlık, tartı; (eğr.) önem
- gewiesen von der Hand g.** *eyl.* yadsınmak
- Gewinn** (m) *a.* kazanç
- gewinnen** *eyl.* kazanmak, elde etmek
- gewinnen** *eyl.* kazanmak; elde etmek
- Gewinnung** (f) *a.* kazatım
- gewiß** *sft.* pekin
- gewisse** *blt.* belli, kuşkusuz; hiç kuşkusuz
- Gewissen** (n) *a.* duyunc
- Gewissensrat** *a.* duyunc öğütü
- gewissermaßen** bir bakıma, deyim yerindeyse
- Gewißheit** (f) *a.* pekinlik
- Gewohnheit** (f) *a.* alışkanlık
- geworfen** bkz. *werfen*; über den Haufen w. *eyl.* devirmek, alt üst etmek
- gewöhnen** *eyl.* alışmak
- gewöhnlich** *blt.* genellikle, alışıldığı gibi, geleneksel olarak; sıradan, ortalama, genel, yaygın
- Gips** (m) *a.* alçı
- glänzen** *sft.* parlak
- Glaube** (m) *a.* inanç
- glauben** *eyl.* inanmak
- Glaubenslebre** (f) *a.* inanç öğretisi, dinsel öğreti
- gläubige** *sft.* inanan, inancı
- Gläubiger** (m) *a.* alacaklı
- gleich** *sft.* özdeş, eşit, benzer
- gleichbedeutend** *sft.* eşanlamlı, eş anlamlı
- gleichbleibend** *sft.* özdeş kalıcı
- gleicherweise** *blt.* benzer olarak
- gleichfalls** *blt.* benzer olarak
- gleichgültig** *sft.* ilgisiz
- Gleichheit** *a.* eşitlik, özdeşlik, benzerlik
- gleichsam** *blt.* bir bakıma
- gleichsetzen** *eyl.* eşitlemek
- gleichwohl** *blt.* gene de, bunnula birlikte
- gleichzeitig** *sft.* eş zamanlı, zanaadaş, çağdaş
- Glied** (n) *a.* örgen; eklemlerim, halka
- Glümmer** (m) *a.* mika
- Glück** (n) *a.* talih
- glücklich** *sft.* şanslı, talihli
- Glückseligkeit** (f) *a.* mutluluk
- Gnade** (f) *a.* kayra
- Gold** (u) *a.* altın
- Gott** (m) *a.* Tanrı
- gottlos** *sft.* tanrısız
- gönnen** *eyl.* izin vermek
- Göttergestalten** (f) *a.* Tanrı şekilleri
- göttliche** *sft.* tanrısal
- Göttlichkeit** (f) *a.* tanrısallık
- Götzendienst** (m) *a.* putperestlik
- Grad** (m) *a.* derece
- Grammatik** (f) *a.* dilbilgisi
- grandiosen** *sft.* büyük, görkemli, muhteşem
- Granit** (m) *a.* granit
- grausen** *sft.* ürkmek
- Gravitation** (f) *a.* çekim
- greifen** *eyl.* kavramak
- Greis** (m) *a.* yaşlı adam
- Grenze** (f) *a.* sınır
- groß** *sft.* büyük; yüksek
- Größe** (f) *a.* büyüklük; yükseklik
- Grube** (f) *a.* çukur
- Grund** (m) *a.* zemin
- Grundbegriff** *a.* temel kavram
- Grundbestimmung** *a.* temel-belirlenim
- Grundform** *a.* temel biçim
- Grundkraft** *a.* temel kuvvet
- Grundlage** (f) *a.* temel
- Grundmangel** *a.* temel eksiklik
- Grundsatz** (m) *a.* temel öceme, ilke
- Grundstück** (n) *a.* toprak parçası
- Grundtäuschung** *a.* temel aldatma
- Grundton** (m) *a.* ana ton
- Gruppierung** (f) *a.* kümeleme
- grün** *sft.* yeşil
- gründen** *eyl.* temellendirmek
- gründlich** *sft.* tam, sağlam, derin; kapsamlı; kökten
- Gunst** (f) *a.* kayra, kayırma; yandaşlık
- Gut** (n) *a.* iyi
- Gut** *sft.* iyi
- Gutdünken** (n) *a.* görüş, değerlendirmeye
- gültig** *sft.* geçerli, yürürlükte
- Gültigkeit** (f) *a.* geçerlik
- günstig** *sft.* kayıran, yandaş, destekleyen
- Güte** (f) *a.* iyilik
- gütig** *sft.* iyi, iyiliksever
- H**
- Haar** (n) saç
- haben** *y. eyl.* iye olmak
- Habsucht** (f) *a.* hurs
- haften** *eyl.* yapışmak
- halb** *sft.* yarı(m)
- Halt** (m) *a.* destek
- halten** *eyl.* tutmak; (birşeyi söyle ya da böyle) düşünmek, saymak, görmek; kapsamak; durdurmak; sürmek
- haltlos** *sft.* desteksiz, temelsiz, güteniksiz, dayanaksız
- Haltlosigkeit** *a.* desteksizlik, dayanıksızlık, temelsizlik
- Hand** (f) *a.* el
- handeln** *eyl.* eylemde bulunmak, davranmak; *h. von* ya da *über*: ilgilii olmak; *es handelt sich um*: soruu şudur ki
- handgreiflich** *a.* ele gelir, elle tutulabilir
- handhaben** *eyl.* kullanmak, işlemek, uygulamak
- Handlung** (f) *a.* eylem
- Handlungsweise** (f) *a.* davranış biçimi, eylem biçimi
- hängen** *eyl.* asılmak, bağlı olmak; bkz. *zusammenhängen*: biraraya bağlı olmak, bağıntılı olmak; *abhängen von*: bağımlı olmak
- harmlos** *sft.* zararsız
- Harmonie** (f) *a.* uyum
- harmonisch** *sft.* uyumlu
- hart** *sft.* katı, sert; güç
- Härte** *a.* güçlük; sertlik
- harthörig** *sft.* güç işitir
- hartnäckig** *sft.* dikkatli
- Hartnäckigkeit** (f) *a.* dikkatlilik
- Haufen** (m) *a.* yığın; deyim: über den H. *werfen*: alt üst etmek
- häufen** *eyl.* yığmak, biriktirmek
- häufig** *blt.* sık sık, yinelenerek, çoğullukla
- Hauptarten** *a.* ana tür
- Hauptinhalt** *a.* başlıca içerik
- Hauptinteresse** (n) *a.* ana ilgi
- Hauptmangel** (m) *a.* ana eksiklik, başlıca eksiklik
- Hauptsache** (f) *a.* ana nokta

hauptsächlich *sft.* başlıca, en önemli, özel; *blt.* özel olarak, başlıca
Hauptsatz (m) *a.* ana önerme, temel önerme
Hauptseit *a.* başlıca yan, ana yan
Hauptsinn *a.* ana nokta, ana anlam
Hauptspähre *a.* ana alan
Hauptstufen *a.* Haupt: ana; Stufe: basamak
Hauptwirkung *a.* başlıca etki, ana etki
Hauptzüge *a.* ana çizgiler
Haus (n) *a.* ev; von H. aus: en başından, temelden
Hausbedarf (m) *a.* günlük gereksinimler, ev gereksinimleri
Haut (f) *a.* deri, zar
Hebel (m) *a.* kaldıraç
heben *eyl.* yükseltmek; bkz. aufheben
Heerführer (m) *a.* başkomutan
heften *eyl.* bağlamak
heidnisch *sft.* putperest
heilen *eyl.* iyileştirmek
heiligen *sft.* kutsal
heilsam *sft.* iyileştirici, sağaltıcı, yararlı
Heilsamkeit *a.* sağlığa yararlık
heingegeben *eyl.* (heinzulien: retaliat) ödetmek, karşılığını vermek
heimisch *sft.* doğul, yerel
Heirat (f) *a.* evlilik
heißen *eyl.* demek; demek istemek; buyurmak; adlandırmak
helfen *eyl.* yardım etmek; yararlı olmak
hell *sft.* açık, parlak
Helligkeit (f) *a.* parlaklık, ışık yegânlığı
hemmen *eyl.* durdurmak, engellemek
Hemmung (f) *a.* engel
her *blt.* burada, buraya
herab *blt.* aşağıya; bkz. herabsetzen, herabzuziehen
herabsetzen *eyl.* indirgenek
herabzuziehen *eyl.* indirmek (herab: aşağı; ziehen: çekmek)

Heraldik (f) *a.* heraldi, hanedan armacılığı
herantriten *eyl.* yaklaşmak
heraus *blt.* dışarıya, dışarı doğru
herausbilden *eyl.* (birscheiden) ortaya çıkarmak, gelişmek
herausbringen *eyl.* ortaya çıkarmak, üretmek
herausfinden *eyl.* bulmak, ortaya çıkarmak
Herausgabe (f) *a.* yayını
herausgeben *eyl.* vermek
herausgehen *eyl.* ortaya çıkmak, ortaya koymak
herausheben *eyl.* kaldırmak, yükseltmek; öne çıkarmak, ortaya çıkarmak
herausklauben *eyl.* ayıklamak
herauskommen *eyl.* ortaya çıkmak, çıkmak, ortaya çıkarmak
herausnehmen *eyl.* almak, çıkarmak, koparmak
heraussetzen *eyl.* ortaya koymak
heraustreten *eyl.* çıkmak; dışarı çıkmak, çıkmak
herbeibringen *eyl.* sağlamak; (buraya) getirmek
herbeiführen *eyl.* ortaya çıkarmak, sağlamak; götürmek
herbeischaffen *eyl.* buraya getirmek, taşımak; sağlamak
Herde (n) *a.* ocak; sürü
Herdenken Hin- und Herdenken: *a.* ileri geri düşünme
herkommen *eyl.* buraya gelmek; yaklaşmak
Herkunft (f) *a.* köken, kök
hernehmen *eyl.* almak, çıkarmak
Heros (m) *a.* kahraman
Herr (m) *a.* efendi
Herrlichkeit (f) *a.* görkem
Herrschaft (f) *a.* egemenlik, güç, yetki
herrschen *eyl.* egemen olmak, denetlemek; yürürlükte olmak
Herrschaft (f) *a.* güç tutkusu, yönetimi tutkusu

herrühren *eyl.* köken almak, türemek
herstammen *eyl.* türemek, gelmek, köken almak
herstellen *eyl.* koymak; kurmak; ortaya çıkarmak, üretmek
herun *blt.* çevrede
herumspazieren *eyl.* herum: çevrede; spazieren: gezinmek
herumtreiben *eyl.* dolanıp durnak
herumwerfen *eyl.* atmak, atılmak
herunterfallen *eyl.* aşağı düşmek
herunterkommen *eyl.* aşağı inmek; bozulmak, kötüleşmek, çökme
herüber *blt.* bu yana, buraya
herübergehen *eyl.* buraya, bu yana gitmek
herübertreten *eyl.* geçmek; herüber: bu yana; treten: yürümek, çıkmak
hervorbringen *eyl.* ortaya çıkarmak; üretmek, doğurmak, yaratmak
hervorgehen *eyl.* ortaya çıkmak
hervorheben *eyl.* öne çıkarmak, göz önüne sermek; vurgulamak
hervorschaffen *eyl.* ortaya çıkarmak, yaratmak
hervortreten *eyl.* ortaya çıkmak
hervortun *eyl.* öne çıkarmak
Herz (n) *a.* yürek
herzählen *eyl.* saymak, sıralamak
Heuchelei (f) *a.* iki yüzlülük
heute *blt.* bugün
heutig *blt.* bugün, bugünün, şimdiki, modern
heutigentags *blt.* bugün, bugünlerde
heutzutage *blt.* bugün, bugünlerde, günümüzde
hier *blt.* burada
hieran *blt.* bunun üzerine, bu noktada, bununla
hierauf *blt.* bunun üzerine, burada, bundan sonra, sonra

hieraus *blt.* buradan, bu yüzden, bununla
hierbei *blt.* böylelikle, bunun yapıldığı, bu bağın-
 uca, bu sırada, bu di-
 runda
hierdurch *blt.* bu yolla, bununla, böylelikle
hierfür *ilg.* bunun için, bunun yerine
hierher *blt.* buraya, buna
hierhin *blt.* buraya, buna
hierin *blt.* burada, burada
hiermit *blt.* böylelikle, bununla, bunun üze-
 rine, bu yüzden
hiernach *ilg.* bunun üze-
 rine, buna göre
hiernächst *blt.* bundan sonra
hierüber *blt.* bunun üze-
 rine
hiervon *blt.* buradan, bundan
hierzu *blt.* buna, buraya
Hilfe (f) *a.* yardım, çare
Hilfszeitwort *a.* yardımcı cümle sözcüğü
Himmel (m) *a.* gök
Himmelskörper *a.* gök cisim
himmlisch *sft.* göksel
hin *blt.* oraya, uzağa
hinaus *blt.* buradan, dışarıya, ileriye
hinausgehen *eyl.* terk etmek, gitmek; h. über: geçmek, aşmak
hinauskommen *eyl.* (dışarı) çıkmak, ötesine geçmek
hinauslaufen *eyl.* sonuçlanmak, varmak
hinausreichen *eyl.* uzatmak, genişlemek
hinausschicken *eyl.* öteye göndermek, öteye gitmek
hinausschreiten *eyl.* öteye ilerlemek
hinaussetzen *eyl.* dışına atmak
hinaustreiben *eyl.* dışarı sürmek, dışıtmak
hinausweisen *eyl.* hinaus: öte; weisen: göstermek
Hinblick in (ya da im) H. auf: *ilg.* ağısından, ile ilgili olarak
hinderten *eyl.* engellemek

- hindurch** *blt.* boyunca;
sırasınca
- hindurchgehen** *eyl.* içinden geçmek, yayılmak
- hineinbringt** *eyl.* hinein; içeri; bringen; getirmek
- hingegen** *ilg.* öte yandan; tersine; buna karşı
- hingehen** *es mag h.: sft.* geçebilir, geçerli olabilir
- hinlänglich** *sft.* yeterli
- hinreichen** *eyl.* erismek, ulaşmak
- Hinsicht** *in dieser H.: bgl.* bu bakımdan
- hinsichtlich** *ilg.* açısından; ile ilgili olarak
- hinstellen** *eyl.* koymak, yerleştirmek
- Hintansetzung** *a.* gözardı etme
- hinten** *blt.* arkada, geride
- hinter** *blt.* arkadan, sonradan
- Hintergrund** *(m)* *a.* arka-tasar
- hinterher** *blt.* arkada, arkadan
- Hinundhergehen** *a.* ileri geri gitme
- hinüber** *blt.* oraya, o yana
- hinübergehen** *eyl.* geçip gitmek
- hinweg** *blt.* uzağa
- hinwegfallen** *eyl.* yitmek, uzaklaşmak
- hinweglassen** *eyl.* uzaklaş-tırmak, bir yana bırak-mak
- hinwegräumen** *eyl.* uzak-laştırmak, süpürmek
- hinweisen** *eyl.* göstermek, bildirmek, tıklatçaklık
- hinzu** *blt.* ek olarak, bunun yanında
- hinzufügen** *eyl.* eklemek
- hinzutun** *eyl.* eklemek
- Hirgespinst** *(n)* *a.* kuruntı, uydurma, düşün-kem
- Historie** *(f)* *a.* tarih
- Historiker** *(m)* *a.* tarihçi
- historisch** *sft.* tarihsel
- hob** *bkz.* heben; hervor-heben
- hoch** *sft.* yüksek; soylu; yüce; önemli
- hochgebildeten** *eyl.* hoch; yüksek; bilden; geliş-mek
- Hochmut** *(m)* *a.* kendini beğenmişlik, kibir, gurur
- Hof** *(m)* *a.* saray
- Hofdame** *(f)* *a.* hanım-efendi
- hoffärtig** *sft.* kibirli, ken-dini beğenmiş
- hoffen** *eyl.* umdetmek
- Hoffnung** *(f)* *a.* umut, beklenti
- Hofkavalier** *(m)* *a.* bey-efendi
- hohl** *sft.* kof
- holen** *eyl.* alıp getirmek
- Holz** *(n)* *a.* tahta
- höchst** *sft.* en yüksek, en üst; en çok
- höher** *sft.* daha yüksek; *bkz.* hoch
- hören** *eyl.* duymak, işitmek
- Hund** *(m)* *a.* köpek
- hundert** *sft.* yüz
- hüben** *blt.* bu yanda
- Hülle** *(f)* *a.* örtü
- hüten** *eyl.* dikkat etmek, uyarık olmak
- Hymn** *(f)* *a.* ilahi
- hypotasieren** *eyl.* tözsel-leştirme
- Hypothese** *(f)* *a.* önsav
- hypothetisch** *sft.* varsayınli
- I**
- Ich** *(n)* *adl.* ben
- Ideal** *(n)* *a.* ideal
- Idealisieren** *a.* idealleş-tirmek
- Idealismus** *(m)* *a.* Idealizm
- Idealität** *(f)* *a.* ideallik
- Idee** *(f)* *a.* İdea
- Ideellen** *a.* ideel, düşünsel
- Identischsetzen** *a.* özdeş-leştirme
- Identität** *(f)* *a.* özdeşlik
- Inbegriff** *(m)* *a.* toplam, özet
- Inder** *a.* Hintli; Hindu
- Indifferenz** *(f)* *a.* ilgisizlik; ayımsızlık
- Individualität** *(f)* *a.* birey-sellik
- Individuum** *(n)* *a.* birey
- Induktion** *(f)* *a.* tüme-varım
- Inhalt** *(m)* *a.* içerik
- Inhaltlosigkeit** *(f)* *a.* içerik-sizlik
- Inkommensurabilität** *(f)* *a.* eşölçümsüzlük
- Inkonsequenz** *(f)* *a.* tutarsızlık
- Innere** *(n)* *a.* iç
- Innerlichkeit** *a.* içsellik
- In-sich-beruhens** *a.* kendi içinde kalan
- In-sich-gehen** *a.* kendi içine giden
- In-sich-sein** *a.* kendi içinde olmak; kendi-için-varlık
- Instinkt** *(m)* *a.* içgüdü
- Instrument** *(n)* *a.* alet
- Intelligenz** *(f)* *a.* Anlık, Anlak
- Intension** *a.* yeğünlük
- Intensität** *(f)* *a.* yeğünlük
- Intentionen** *(f)* *a.* niyet
- Interesse** *(n)* *a.* ilgi
- Ironie** *(f)* *a.* ironi
- Irregularität** *(f)* *a.* düzensizlik
- Irritabilität** *(f)* *a.* irkil-ebilirlik, uyartılabilirlik
- Irrtum** *(m)* *a.* yanlışlık
- ich** *adl.* ben
- idealisieren** *eyl.* ideal-leştirme
- idealistisch** *idealist, idealistik*
- ideal** *sft.* ideal
- identifizieren** *eyl.* özdeş-leştirme
- identisch** *sft.* özdeş
- ignorieren** *eyl.* gözardı etmek
- ihrerseits** *blt.* onun ya-nından
- immanent** *sft.* içkin
- immer** *blt.* her zaman
- immerhin** *bgl.* buna karşın, gene de, gerçi
- imperative** *a.* buyuru
- imponieren** *sft.* etkileyici, çarpıcı
- inadäquat** *sft.* yetersiz
- indem** *bgl.* çünkü, bun-dan, bundan
- indes** *bgl.* bu arada; bu-nunla birlikte, gene de
- indifferent** *sft.* ilgisiz
- indirekten** *sft.* dolaylı
- individuell** *sft.* bireysel
- ineinander** *blt.* birbiri içi-ne
- infinittun** *sft.* sonsuz
- infizieren** *eyl.* bulasmak; bulandırmak
- inhallos** *sft.* içeriksiz
- inhaltslos** *sft.* içeriksiz
- inhaltvoll** *sft.* önemli, anlamlı; içerikli
- inhärieren** *eyl.* ilâtili ol-mak
- inhäriert** *sft.* ilâtili
- inne** *blt.* içeride
- inner** *sft.* iç
- innerhalb** *blt.* içersinde, içersine
- innerlich** *sft.* içsel; *blt.* içsel olarak
- innerst** *sft.* en iç
- innewohnen** *eyl.* irasah olmak, özünü olmak
- innewohnen** *sft.* özünü, ilâtili
- innig** *sft.* içten
- insbesondere** *blt.* özellikle
- insofern** *blt.* ... oldukça
- instinktarig** *sft.* içgüdüsel
- integrieren** *eyl.* bütün-leşmek
- intellektuell** *sft.* anlaksal, düşünsel
- intensive** *sft.* yeğin
- interessant** *sft.* ilginç
- interessieren** *eyl.* ilgilendirmek
- intuitiven** *sft.* sezgisel
- involieren** *eyl.* ilgili olmak, karışmak
- inwiefern** *sft.* hangi dü-zeye dek
- ionischen** *sft.* İyonyalı
- irgend** *sft.* herhangi bir
- irgendwie** *blt.* herhangi bir yolda, her nasılsa
- irrational** *sft.* ushsı
- irrigerweise** *blt.* yanlışlıkla
- isolieren** *eyl.* yalıtmak
- ist** *dir*
- J**
- ja** *evet*
- Jahr** *(n)* *a.* yıl
- Jahrhunderts** *(n)* *a.* yüzyıl
- jahrtausende** *(n)* *a.* binyıl
- jede** *sft.* her bir
- jedenfalls** *blt.* her durum-da, her zaman
- jedermann** *adl.* herhangi biri
- jedesmal** *blt.* her kez, her seferinde, her zaman
- jedoch** *bgl.* gene de
- jeder** *von jeder: blt.* tüm zamanlarda, eskiden bu yana
- jemand** *adl.* biri, herhangi biri

- jene *adl.* o, onlar
jenseitig blt. öte yanda, öte dünyasal
Jenseits (n) *a.* öte dünya
jenseits blt. öte yanda, öte dünyada
jetzig blt. şimdiki, yürürlükteki
Jetzt a. şimdi
jetzt blt. şimdi
Journal (n) *a.* gazete; dergi
Jude (n) *a.* Yahudi
Jugend (f) *a.* genç; gençlik
Jugendbildung a. gençliğin eğitimi
Julie a. Temmuz
Jurisprudenz (f) *a.* tüze bilimi
Jurist (m) *a.* tüzeci
jüdische sft. İbranî, Yahudi
- K**
Kadaver (m) *a.* kachavra
Kahlschweif a. kel kuyruk; kahl-ke, Schweif kuyruk
Kaiser (m) *a.* imparator
Kali (n) *a.* alkali
Kalk (m) *a.* kalsiyum
Kalkül a. kalkülüs
Kamel (n) *a.* deve
Kampf (m) *a.* kavgâ, döğüş
kannegießern sft. yıtske-ten atmak, ağır kalabalığı etmek
Kanon (m) *a.* Kanon
Kanton (m) *a.* kanton
Kategorie (f) *a.* kategori
Kategorientafel a. kategori tablosu
kategorisch sft. kategorik, kesin
katholischer sft. Katolik
kaun blt. güçlülük, aurak, hemen hemen hiç
Kausalität (f) *a.* nedensellik
Kausalnexus (m) *a.* nedensel bağlanı
kehren sft. dönmek
Keim (m) *a.* tohum
kein adl. hiçbir
keineswegs blt. hiçbir biçimde
kennen sft. bilmek, tanımak, aulamak
kennenlernen sft. bilmek, tanıyabilmek
Kenntnis (f) *a.* bilgi
- Kind (n)* *a.* çocuk
kindische sft. çocuğa
kindliche sft. çocuksu
Kirche (f) *a.* kilise
Kirchenvater (m) *a.* kilise babası
Klage (f) *a.* yakınıma
klagen sft. yakınmak
klar sft. açık, duru, parlak
Klarheit (f) *a.* duruluk, açıklık
Klasse (f) *a.* sınıf
klassifizieren sft. sınıflandırmak
klauben sft. seçmek, ayıklamak
Klaue (m) *a.* tırnak
Kleidung (f) *a.* giysi
klein sft. küçük
kleinliche sft. değersiz, sıradan, önemsiz
Klima (n) *a.* iklim
Kluft (f) *a.* yarık, açıklık
klug sft. yetenekli, becerikli
Klugheit (f) *a.* sağgörü, bilgelik, kavrayışlılık
Knabe (m) *a.* çocuk
knechtisch sft. kölece
Knechtschaft (f) *a.* kölelik
knirren sft. çatırdanmak
Knochen (m) *a.* kemik
Knotenlinie a. düğümlü çizgi
knüpfen sft. bağlanmak
Kohlenstoff (f) *a.* karbon
Kolleg (n) *a.* dersler
Kollege (m) *a.* meslektaş
kommen sft. gelmek; olmak, yer almak
Komplement (n) *a.* bitümleyici, tümleyici
Komplex (m) *a.* karmaşa
Komplikationen (f) *a.* karışıklık
kompromittieren sft. zarar vermek; tehlikeye atmak
konkret sft. somut
konsequent sft. tutarlı
Konsequenz (f) *a.* tutarlılık; sonuç
konservieren sft. saklamak
konstant sft. değişmez, sürekli olarak
konstatieren sft. bildirmek; saptamak
konstituieren sft. oluşturmak, kurmak
- konstruieren sft.* kurmak, tasarlamak, yapılaş-tırmak
Konstruktion (f) *a.* yapılaşma; çizim
kontinuieren sft. sürdürmek
kontinuierlich blt. sürekli olarak
Kontinuität (f) *a.* süreklilik
Kontraktion (f) *a.* kasılma
konträr sft. aykırı, karşıt
koordinieren sft. eşgüdümlemek
Kopf (m) *a.* kafa
Kopula (f) *a.* koşaç
Korkbaum a. meşe mesesi
Korrektion a. düzeltme
korrespondieren sft. karşılık düşmek
korrigieren sft. düzeltmek
Kosmologie (f) *a.* evrenbilim
kosmologisch sft. evrenbilimsel
kosten sft. (şu kâda para) tutmak, etmek
Koznologie a. evrenbilim
können yardımcı eylem (yapabilmek)
Körper (m) *a.* cisim
Kraft (f) *a.* kuvvet
kraft blt. dolayısıyla, aracılığıyla
Kraftäußerung a. kuvvet belirişi
krank sft. hasta
krankhaft sft. hastalıklı
Krankheit (f) *a.* hastalık
Kreatur (f) *a.* yaratık
Kredit (m) *a.* güven, güvenirlik
Kreis (m) *a.* çember
Kreisbogen a. çember yayı
Kreislauf (m) *a.* dönuş, döngü, yörünge
kreuzen sft. içiçe geçmek, kesişmek, dolaşmak
Krieg (m) *a.* savaş
Kristall (m) *a.* kristal
Kriterium (n) *a.* ölçüt
Kritik (f) *a.* Elestiri
Kritische a. Elestirel
kritische sft. elestirel
krüsiieren sft. elestirmek
krumm sft. eğri
- Krumme (f)* *a.* eğri çizgi
Kuh (n) *a.* inek
kuhn sft. yürekli, korkusuz
Kudus (m) *a.* kilt
kund sft. bilmece, tımar; kundgebece; blt. bildirmek, göstermek, ortaya sermek
kundgeben sft. bildirmek, duyurmak, ortaya sürmek; kendini göstermek, bildirmek
Kunst (f) *a.* sanat
Kunstprodukt a. sanat ürünü
Kunstschönen a. sanat güzelliği
Kunstwerk (n) *a.* sanat yapıtı
Kupfer (n) *a.* bakır
Kuriosität (f) *a.* merak
kurz sft. kısa; blt. kısaca
Küchensalz a. mutfak tuzu
künsteln sft. iyice işlemiş, incelikli
Künstler (m) *a.* sanatçı
künstlerisch sft. sanatsal
künstlich sft. yapay, düzmece
- L**
Lächeln (n) *a.* gülümseme
lächerlich sft. gülünç
Land (n) *a.* ülke
lang sft. uzun
Länge (f) *a.* uzamlık; süre
langst blt. çok önceden, çoktandır
langweilig sft. sıkıcı
Langweiligkeit (f) *a.* sıkıcılık
lassen sft. bırakmak, terk etmek; izni vermek
Last (f) *a.* yük
Lateinischen a. Latince
laufen sft. koşmak; yürümek; işlemek (maki-ne); devinmek, dönmek; akınak
Laune (f) *a.* keyif, geçici heves
lauten sft. okumak, kulağa ... gelmek, duyulmak
Leben (n) *a.* yaşam
leben sft. yaşamak
lebendig sft. dirimli, yaşayan

- Lebendigkeit** (f) *a.* dirilik, dirimsellik
lebensefahrene *sft.* yaşam deneyimli
Lebensefahrung *a.* yaşam deneyimi
Lebensfunktion *a.* yaşam işlevi
Lebensgefühls *a.* yaşam duygusu
Lebenszwecke *a.* yaşam amacı
leblos *sft.* dirimsiz
Leder (n) *a.* deri
lediglich *blt.* yalnızca
leer *sft.* boş
Leerheit *a.* boşluk
legen *sft.* koymak, yerleştirmek
Lehre (f) *a.* öğreti
lehren *sft.* öğretmek
Lehrer (m) *a.* öğretmen
Lehrsatz *a.* sav, kuram
Leib (m) *a.* beden
leiblich *sft.* bedensel, cisimsel
Leiblichkeit (f) *a.* bedensellik
leicht *sft.* hafif; kolay
Leid (n) *a.* incinme, zarar
leiden *sft.* (bir etkiye) uğramak; taşınmak, katlanmak; acı çekmek
Leidenschaft (f) *a.* tutku
leider *ünl.* ne yazık ki!
leise *sft.* yumuşak, ince
leisten *sft.* yerine getirmek, yapmak
Leistung (f) *a.* başarı; edim, yapılan, yerine getirilen şey
leiten *sft.* yönlendirmek, yönetmek; *bktz.* *abfahren* (türetmek)
Leiter (m) *a.* iletken
Leitung *a.* önderlik, yönetim, kılavuzluk
lenken *sft.* döndürmek, sürmek, gütmek, yönlendirmek
lernen *sft.* öğrenmek, çalışmak
lesen *sft.* okumak
Leser (m) *a.* okur
letz *sft.* son
letztlich *blt.* son olarak, sonunda
leuchten *sft.* parlamak, ışınmak; *bktz.* *einleuchten*
leugnen *sft.* yadsınmak
- liberaler** *sft.* daha özgür, daha serbest
Licht (n) ya da (m) *a.* ışık
Lichtpartikeln *a.* ışık parçacığı
Liebe (f) *a.* sevgi
lieben *sft.* sevmek
liefern *sft.* sağlamak, üretmek; teslim etmek, vermek
liegen *sft.* (bir yerde) bulunmak, yatmak, durmak
ließ *bktz.* *lassen*; *gelten lassen*; *sft.* izin vermek, kabul etmek
Linie (f) *a.* çizgi
links *blt.* sola, solda
List (f) *a.* liste
listig *sft.* kurnaz
Logik (f) *a.* mantık
Logiker (m) mantıkçı
logisch *sft.* mantıksal
Logisch-Reellen *a.* mantıksal-sal-olmuş
lose *sft.* gevşek
losmachen *sft.* gevşetmek, çözmek; kurtulmak, başımdan almak, uzaklaştırmak
Lot *a.* dik; 10 gramlık ağırlık birimi
löblich *sft.* övgüye değer, salık verilebilir
lösen *sft.* çözmek
Löwe (m) *a.* aslan
Luft (f) *a.* hava
Lust (f) *a.* köşün; huzur
lügenisch *sft.* yalancı
lyrisch *sft.* lirik
- M**
machen *sft.* yapmak
Macht (f) *a.* güç, erk
mächtig *sft.* güçlü
Magen (m) *a.* mide
Magenschwäche *a.* mide ağrısı
Magnet (m) *a.* mıknatıs
Magnetismus (m) *a.* manyetizma
Makel (m) *a.* leke
Mal (n) *a.* kez; *blt.* bir kez
Maler (f) *a.* ressam
man *adl.* biri, herhangi biri, kişi (belirsiz üçüncü kişi adı)
manch *sft.* bir kaç, bir çok
mancherlei *sft.* her tür, çeşitli
- Mangel** (f) *a.* eksiklik
mangelhaft *sft.* eksik, bozuk
mangeln *sft.* eksik olmak, yoksun olmak
mangetisch *sft.* manyetik
Manier (f) *a.* yol, yordam
Manifestation (f) *a.* sergileniş, beliriş
manifestieren *sft.* sergilemek, belirlemek
Mann (m) *a.* erkek
mannigfach *sft.* çeşitli
mannigfaltig *sft.* çeşitli, çoklu
Marmor (m) *a.* mermer
Marmorblock *a.* mermer blok
martern *sft.* işkence etmek
Maß (n) *a.* ölçü
Masse (f) *a.* kütle; yığın
maßlos *sft.* ölçüsüz
Maßstab (m) *a.* ölçüt, denek taşı
matematisch *sft.* matematiksel
Material (m) *a.* gereç, özdök
Materialismus (m) *a.* özdokçuluk
Materialität (f) *a.* özdokçusellik
Materie (f) *a.* özdök
Materiel *a.* gereç, özdök
materielle *sft.* özdokçusal
Mathematik (f) *a.* matematik
Mathematiker (m) *a.* matematikçi
Mechanik (f) *a.* mekanik, düzeneksellik
mechanisch *sft.* mekanik, düzeneksel
Mechanismus (m) *a.* düzenek
Medizin (f) *a.* tıp; ilaç
Mediziner *a.* tıpacı
Meer (m) *a.* deniz
mehr *sft.* daha çok
mehrfältig *sft.* birçok
Mehrzahl (f) *a.* çoğunluk
Meile (f) *a.* mil
mein *sft.* benim
Meinen *a.* sam, saunma; *bktz.* *meinen*
meinen *sft.* demek istemek, saunmak
Meinung (f) *a.* sam
meist *sft.* en çok
Menge (f) *a.* çokluk
- Mensch** (m) *a.* insan
Mensch-an-sich *a.* kendinde insan
Menscheninne *a.* 'insan-kafası'; anlayış, kavrayış
menshlich *sft.* insansal
Menschlichkeit (f) *a.* insansallık
Merkmal (n) *a.* ayırtmaç, ıra, ırsal
merkwürdige *sft.* dikkate değer
Messe (f) *a.* kütle
messen *sft.* ölçmek
Mettall (n) *a.* metal
Metallität (f) *a.* metallik
Metapher *a.* eğretileme
Metaphysik (f) *a.* metafizik
Metaphysiker *a.* metafizikçi
metaphysisch *sft.* metafiziksel
meteorologische *sft.* meteorolojik
Methode (f) *a.* yöntem
Methodenlehre (f) *a.* yöntem öğretisi
methodisch *sft.* yöntemli
mich (Acc. 'ich') beni, bana
minder *sft.* daha az, daha küçük
mindest *sft.* en küçük, en az
Mineralog *a.* mineralog
Minimum (n) *a.* minimum
minus *sft.* eksi
mir *dativ* 'ich'; beni, bana
Misologie (f) *a.* us nefreti
Mißbrauch (m) *a.* kötüye kullanma
Mißkredit (m) *a.* gözden düşme; güvensizlik
mißliebig *a.* sevilmeyen
Mißverstand *a.* yanlış anlama
mißverstehen *sft.* yanlış anlamak
mit *ilg.* ile
miteinander *ilg.* birbirleriyle
Mitleid (n) *a.* şefkat, acıma
Mitte (f) *a.* orta, özek
mitteilen *sft.* iletmek, geçirmek
Mittel (n) *a.* araç
mittel *sft.* orta; ortadama
Mittelalter (n) *a.* orta çağlar

Mittelding (n) *a.* arasıy
Mittelglieder (n) *a.* orta terim
Mittelmäßigkeit (f) *a.* ısaygılık, sıradanlık
Mittelpunkt (m) *a.* orta nokta, özek
mittels *ilg.* aracılığıyla
Mittler (n) *a.* aracı
mittler *sft.* orta, aracı
mitwirken *eyl.* işbirliği yapmak, katkıda bulunmak
Modalität (f) *a.* kiplik
Mode (f) *a.* kipa
modern *sft.* çağdaş
Mohammedaner (f) *a.* müslüman
mohammedanische *sft.* müslüman
Moleküle (n) *a.* molekül
Moment (m) *a.* kipa
momentan *sft.* anlık, kipsal
Monade (f) *a.* monad
Mond (m) *a.* ay
Moral (f) *a.* ahlak
moralisch *sft.* ahlaksal
Moralität (f) *a.* ahlaksallık
Morast (m) *a.* bataklık
Morgen (m) *a.* sabah;
 sünek; doğu; araz ölçütü
morgen *a.* yarın, ertesi gün
Morgenröte (f) *a.* şafak
mosaischen *sft.* Musa'dan, Musa'nın vb.
Motive *a.* güdü
mögen *eyl.* istemek, dilemek; yardımcı eylem = yapabilmek
möglich *sft.* olamak
Möglichkeit (f) *a.* olamak
Multiplikation (f) *a.* çarpma
Mund (m) *a.* ağız
munter *sft.* neşeli, dinç, canlı
Musik (f) *a.* müzik
musizieren *eyl.* müzik yapmak, çalmak
Muskel (m) *a.* kas
Mühe (f) *a.* çaba
mühsam *sft.* güç, yorucu
müßig *sft.* boş, yarasız, kof
mystisch *sft.* gizemsel
Mythe (f) *a.* mit
Mythologie (f) *a.* mitoloji
mythologisch *sft.* mitolojik

N
nach *blt.* sonra, ardından;
 — *doğru*; — *agöre*, —
 ile uyum içinde
Nachbildung (f) *a.* eslem, öykünme
nachdem *blt.* sonra, ardından; *je* *nu*; *duruma göre*
Nachdenken (n) *a.* derin düşünme, üzerine düşünme
nacheinander *blt.* birbiri ardına
nachfolgend *sft.* sonraki, izleyen
nachher *blt.* daha sonra
nachherig *sft.* sonraki
Nachlässigkeit (f) *a.* dikkatsizlik, özensizlik, saksaklık
nachsprechen *eyl.* yinelenmek
nächst *sft.* sonraki; en yakındaki
nächste *sft.* ikinci en iyi; sonraki en iyi
nächstfolgenden *sft.* en yakından izleyen, hemen sonraki
Nacht (f) *a.* gece
nacht *blt.* gece (leyin)
Nachteil (m) *a.* sakınca, eksiklik, engel
nachweisen *eyl.* göstermek, tanıtmak; bulmak, saptamak
nackt *sft.* çıplak
nah *sft.* yakın
naheliegen *eyl.* açık olmak
naheliegend *sft.* yakındaki, yakında yatan
näherbringen *eyl.* yaklaştırmak
näherstehenden *sft.* daha yakında duran
Nahrungsmittel (f) *a.* besin
naiv *sft.* saf
Name (m) *a.* ad
namentlich *blt.* özel olarak, özellikle
namentlich *blt.* özellikle
nämlich *blt.* yani, eş deyişle
Nasse (f) *a.* ıslaklık
Nation (f) *a.* ulus
Natron (n) *a.* sodyum
Natur (f) *a.* doğa
Naturalismus (m) *a.* doğacılık

Naturforscher (m) *a.* doğa araştırmacısı
Naturforschung (f) *a.* doğa araştırması
Naturgebiet *a.* doğa alanı
Naturgeschichte (f) *a.* doğa tarihi
Naturgesetz (n) *a.* doğa yasası
Naturkraft (f) *a.* doğa kuvveti
Naturphänomene *a.* doğa fenomenleri
Naturprodukte *a.* doğa ürünleri
Naturprozesse *a.* doğa süreçleri
Naturwesen *a.* doğal varlık, doğa varlığı
natürlich *sft.* doğal; *blt.* doğallıkla, doğal olarak
Natürlichkeit *a.* doğallık
Nebel (m) *a.* sis
Nebelgestalten *a.* puslu şekiller
neben *blt.* yanında, yanına
nebeneinander *blt.* yan yana
nebst *blt.* yanısıra, yanına
nebulos *sft.* bulutluk, puslu
Negation (f) *a.* olumsuzlama
negativ *sft.* olumsuz
Negativität (f) *a.* olumsuzluk
negieren *eyl.* kabul etmemek, reddetmek, olumsuzlamak
nehmen *eyl.* almak, ele almak, kabul etmek
Neid (m) *a.* kıskançlık
neiden *eyl.* kıskanmak
neidisch *sft.* kıskanç
Neigung (f) *a.* eğilim, yakınlık
nennen *eyl.* adlandırmak; söz etmek
Nennung (f) *a.* adlandırma; söz etmek
Nerv (m) *a.* sinir
neu *sft.* yeni
neutral *sft.* yansız, yüksüz
Neutralisation (f) *a.* yansızlaşma, yüksüzleşme
neutralisieren *eyl.* yüksüzleştirmek, yansızlaştırmak
nicht *ky.* değil
Nicht-Begreifen *a.* kavranamama

Nichtbestehen *a.* kalıcı olmayan, kalıcı olmama
Nichtblan *a.* mavi olmayan
Nichtendliche *a.* sonlu olmayan
Nichtgebrauch (m) *a.* kullanılmama
Nichtgegebenen *a.* verili olmayan
Nicht-Ich *a.* ben-olmayan
Nichtidentität *a.* özdeş olmama, özdeşsizlik
nichtig *sft.* hiç, boş, hiçbirsey
Nichtigkeit (f) *a.* hiçlik
Nicht-Letztes *a.* enson-olmayan
Nichts (n) *a.* yokluk, hiçbirsey
nichts *adl.* hiçbirsey
Nichtseinde *a.* belirli olarak varolmayan
Nichtsein *a.* hiçlik, yokluk
Nichtesagend *sft.* anlamsız, özensiz, boş
nie *blt.* hiçbir zaman
nieder *sft.* alt, aşağı, sıradan
niederlegen *eyl.* yatırmak (depolamak, toplamak)
niedrig *sft.* düşük, aşağı, alt
niemand *adl.* hiç kimse
Nimbus (m) *a.* hale
nirgend *blt.* hiçbir yerde
nirgends *blt.* hiçbir yerde
Niveau (n) *a.* düzey; ölçün
noch *blt.* henüz
nordischen *sft.* kuzey
Nordpol (m) *a.* kuzey kutbu
normal *sft.* normal
Not (f) *a.* gereksinim, sıkıntı
notwendig *sft.* zorunlu
Notwendigkeit (f) *a.* zorunluluk
Nous *a.* Nous
nötig *sft.* zorunlu, gerekli
nötigen *eyl.* zorunlu kılmak, yükümlü kılmak
Nötigung (f) *a.* zorlama
null (f) *blt.* hiç, hiçbirsey, sıfır
Numerieren *a.* numaralamak
numerisch *sft.* sayısal
nun *blt.* şimdi

- nunmehr** *blt.* bundan böyle, artık
nur *blt.* yalnızca, ancak, salt
Nutzen (m) *a.* kullanımı, yarar
nützlich *sft.* yararlı
Nützlichkeit *a.* yararlık
O
ob *blt.* acaba; üstünde; üzerinde
oben *blt.* yukarıda
Oberfläche (f) *a.* yüzey, alan
oberflächlich *sft.* yüzeysel
Obersatz *a.* büyük öncül
obgleich *bgl.* gerçi
obig *sft.* yukarıdaki, yukarıda sözü edilen
Objekt (n) *a.* nesne
objektiv *sft.* nesnel
objektivieren *eyl.* nesnelileştirmek
Objektivität (f) *a.* nesnellik
Obliegenheit (f) *a.* yükümlülük
obrigkeithch *sft.* yönetsel; hükümeti ilgilendiren
obschon *bgl.* gerçi
Obst (n) *a.* meyva
obwalten *eyl.* yürürlükte olmak, geçerlik kazanmak
obwohl *bgl.* gerçi
oder *bgl.* ya da
Ofen (m) *a.* soba
offen *sft.* açık, doğrudan, açık sözlü
offenbar *sft.* görünürde, açık, apaçık
offenbaren *eyl.* ortaya sermek, açığa sermek, bildirmek
Offenbarung (f) *a.* (tanrısal) bildirisi
oft *blt.* sık sık
ohne —siz; —olmaksızın
ohnehin *bgl.* bunun yanında, dahası; gene de, buna karşın
Ohnmacht (f) *a.* güçsüzlük
ohnmächtigt *sft.* güçsüz, zayıf
Ohrläppchen (n) *a.* kulak ucucağı
Ontologie (f) *a.* varlık bilimi
ontologisch *sft.* varlık bilimsel
Operation (f) *a.* işlem
Opfer (n) *a.* adak, kurban
ordinär *sft.* sıradan, olağan
ordnen *eyl.* düzenlemek
Ordnung (f) *a.* düzenleme; düzen
Organ (n) *a.* organ
Organisation (f) *a.* örgütlenme; örgüt
organisch *sft.* örgütsel
Organismus (m) *a.* örgünlük
Organon Organon
orientalisch *sft.* doğuya özgü
Ort (m) *a.* yer
Ortsveränderung *a.* yer değişimi
Ost (m) *a.* Doğu
öffnen *eyl.* açmak
öfter *bktz.* *sft.* *blt.* yinelenerek; dâhasık olarak
Ökonomie *a.* ekonomi
P
paar (n) *sft.* bezer; bir kaç
Pädagogik (f) *a.* eğitilimi
Pantheismus (m) *a.* kamutanlık
pantheistisch *sft.* kamutancılık
Pantheon *a.* Pantheon
Papier (n) *a.* kağıt
Papst (m) *a.* Papa
Paradies (n) *a.* cennet
paradox *sft.* paradoksal
Paralogismus *a.* boznakçı
Partei (f) *a.* yan, parti
partikular *sft.* ükel
Partikularität (f) *a.* ükellik
passen *eyl.* uymak
passend *sft.* uygun
passiv *sft.* edilgin
Patos duygusuz; duygulanıdırma niteliği
pedantisch *sft.* bilgiççe
Pedantismus *a.* bilgiçlik düşkünlüğü
perennierend *sft.* sürekli
Peripherie (f) *a.* çevre
permanent *sft.* sürekli
Person (f) *a.* kişi
persönlich *sft.* kişisel
Persönlichkeit (f) *a.* kişilik
Petrefakt (n) *a.* fosil
Pferde (n) *a.* at
Pflanze (f) *a.* bitki
Pflanze-an-sich *a.* kendinde bitki
pflügen *blt.* (ustasla kulandığında) genelikle, alışkanlıkla, çoğunlukla vb.
Pflicht (f) *a.* ödev
pflichtwidrig *sft.* ödev aykırı
Pfropf (m) *a.* mantar, tapa
Phänomen (n) *a.* fenomen
Phänomenologie (f) *a.* Görüngebilim
Phantasie (f) *a.* düşünce
Philologie (f) *a.* filoloji
Philosoph (m) *a.* filozof
Philosophie (n) *a.* felsefe
Philosophie *a.* felsefe
philosophieren *eyl.* felsefe yapmak
philosophisch *sft.* felsefi
Physik (f) *a.* fizik
physikalisch *sft.* fiziksel
Physiker (m) *a.* fizikçi
Physiologie (f) *a.* fizyoloji
physisch *sft.* fiziksel
Physischen *a.* fiziksel (physisch) olanlar, fizik ile ilgili olanlar
Plan (m) *a.* tasar
Planet (m) *a.* gezegen
plastisch *sft.* yoğrumsal, yontusal, plastik
platt *sft.* düz, yavan, kıyağı
Platz (m) *a.* yer
plausible *sft.* usayatın
Pleonasmus (m) *a.* pleonazim (gereksiz sözcüklerin kullanımı)
plus *sft.* artı
Pneumatologie *a.* ruh bilimi için eski bir ad
Poesie (f) *a.* şiir
Poet (m) *a.* şair, ozan
poetisch *sft.* şiirsel
Pol (m) *a.* kutup
polar *sft.* kutupsal
Polarität (f) *a.* kutupsallık
Polemik (f) *a.* polemik
polemisch *sft.* polemiksel
Politik (f) *a.* politika
politisch *sft.* politika
populär *sft.* halksal
Pore (f) *a.* gözenek
Porosität (f) *a.* gözeneklilik
porös *sft.* gözenekli
Porphyr *a.* porfir
positiv *sft.* olumlu
Positivität (f) *a.* olumluluk
Posten (m) *a.* yer, konum
Postulat (n) *a.* konutlanı
postulieren *eyl.* konutlanmak
Postwesen (n) *a.* posta işleri
Potenz (f) *a.* güç; güçlük
Prädikat (n) *a.* yüklem
prädiieren *eyl.* yüklemek
pragmatisch *sft.* pragmatik
Praktiker (m) *a.* pratik insan; uzman
praktisch *sft.* kılgsal, kalgu
Prämisse (f) *a.* öncül
präsent *sft.* bulmuş, varolan
präsentieren *eyl.* sunmak
prästabiliieren *eyl.* önceden saptamak
Praxis (f) *a.* kılğı
Präzision (f) *a.* sağnılık
Prediger (m) *a.* vaiz
Predigt (f) *a.* vaaz
preisen *eyl.* övmek
preisgeben *eyl.* teslim olmak, veygirmek; atmak
Preiskurant *a.* eder listesi
Priester (m) *a.* rahip
primütiv *sft.* ilkel
Prinzip (n) *a.* ilke
priori *sft.* öncel
problematisch *sft.* belkili
Produkt (n) *a.* ürün
Produktion (f) *a.* üretim
produzieren *eyl.* üretmek
Profession (f) *a.* meslek
Progreß (m) *a.* ilerleme
provizieren *eyl.* kıskırtmak; çığırnak
Prozeß (m) *a.* süreç
prozeßlos *sft.* süreçsiz
prüfen *eyl.* sınamak, yoklamak, denetlemek
Prüfstein *a.* denek taşı
Prüfung (f) *a.* sınama, yoklama
Psychologe (m) *a.* ruh bilinci
Psychologie (f) *a.* ruh bilimi
psychologisch *sft.* ruh bilimsel

Publikum (n) *a.* kamu
Punkt (m) *a.* nokta
pure (pur) *sft.* arı

Q

Quadrat (n) *a.* kare
Quadratmeilen *a.* mil kare
Qualität (f) *a.* nitelik
qualitativ *sft.* nitel
Quantität (f) *a.* nicelik
quantitativ *sft.* nicel
Quantum (n) *a.* nice
Quarz (m) *a.* kuartz
Quell (f) *a.* kaynak

R

räsonieren *sft.* uslanlama yapmak (kurgul değil, ama sıradan)
Räsonnement *a.* (sıradan) uslanlama, akıl yürütme
rastlos *sft.* dilingiliksiz
Rastlosigkeit (f) *a.* dilingiliksizlik
rational *sft.* kesirli
rationell *sft.* ussal
Ratschluß (m) *a.* karar
Raum (m) *a.* uzay
räumlich *sft.* uzaysal
Raumpunkten *a.* uzay noktası
reagieren *sft.* tepkinmek
Reaktion (f) *a.* tepki
real *sft.* olgusal
realisieren *sft.* olgusal- laştırmak
Realisierung (f) *a.* olgusal- laştırma
realistische *sft.* gerçekçi, olgusalçı
Realität (f) *a.* olgusalılık
realiter *blt.* olgusal olarak
rechnen *sft.* saymak, hesaplamak
Rechnungsart (f) *a.* hesaplama türü, işlem türü
Recht (n) *a.* hak; tüze- reht *sft.* sağ; doğru
Rechtfertigung (f) *a.* ak- lama
rechtlich *sft.* yasal, tüzel
rechts *blt.* sağda, sağa
Rechtstreit (m) *a.* dava
Rechtstitel *a.* yasal hak
rechtwinklig *sft.* dikaçılı
Rede (f) *a.* konuşma, söy- leşi, söz
reden *sft.* konuşmak

Redner (m) *a.* konuşmacı
Reduktion (f) *a.* indir- genie
reduzieren *sft.* indirgenmek
reell *sft.* olgusal, gerçek
reflektieren *sft.* üzerine düşünmek
Reflexion (f) *a.* üzerine düşünme, derin dü- şünme
Reflexionsform *a.* derin düşünce biçimi
Reformation (f) *a.* Refor- masyon
Regel (f) *a.* kural
Regen (m) *a.* yağmur
regieren *sft.* yönetmek
Regierer *a.* yönetici
Regiertwerden *a.* yönetilme
Regierung (f) *a.* hükümet
Region (f) *a.* bölge, alan
Reich (n) *a.* krallık, ülke
reich *sft.* varsal
reichen *sft.* ulaşmak
Reichsstadt (f) *a.* impara- torluk kenti, özgür kent
Reichtum (m) *a.* varsalılık, gönenç
Reihe (f) *a.* dizi
reihen *sft.* dizmek, sıra- lama
rein *sft.* arı
Reinheit (f) *a.* arılık
reinigen *sft.* arıtmak, te- mizlemek, durulaş- tırmak
Reise (f) *a.* gezi, yolculuk
reißen *sft.* parçalamak; çekip çıkarmak
Reiz (m) *a.* çekicilik; uyarı
rekurrieren *sft.* yinelenmek
Relation (f) *a.* ilişki
relativ *sft.* göreceli
Relativität (f) *a.* görecelik
Religion (f) *a.* din
Religionslehre *a.* din öğ- retisi
Religionssatz *a.* dinsel öğütme
Religiosität (f) *a.* dîn- clilik
religiös *sft.* dinsel, dindar
repellieren *sft.* itmek
Reproduktion (f) *a.* üreme
reproduzieren *sft.* yeni- den üretmek
Republik (f) *a.* cumhu- riyet
Repulsion (f) *a.* itme

repulsiv *sft.* itici
Repulsivkraft *a.* itme kuv- veti
respektables *sft.* saygıdeğer
Resultat (n) *a.* sonuç
resultieren *sft.* sonuç- lanmak
Retort (f) *a.* imbik
retten *sft.* kurtarmak
Rettungsmittel *a.* cure
Rezeptakulum *a.* kap
richten *sft.* ayarlamak, düzeltilmek
Richter (m) *a.* yargıç
richtig *sft.* doğru
Richtigkeit (f) *a.* doğ- ruluk
Richtung (f) *a.* yön
riechbar *sft.* koklanabilir
Riechstoff (m) *a.* koku gereci
Rinde (f) *a.* kabuk
roh *sft.* ham, işlenmemiş
roherweise *blt.* hamlıkla
Rolle (f) *a.* rol
Rom *a.* Roma
Roman (m) *a.* roman
Rose (f) *a.* gül
Rot (n) *a.* kırmızı
rot *sft.* kırmızı
routinierter *sft.* deneyimli
Römer (m) *a.* Romalılar
Römerzeit *a.* Roma za- manı
römischen *sft.* Roma
Rubrik (f) *a.* başlık
Ruf (m) *a.* ün
Rückblick (m) *a.* geriye bakış; in R. auf: geriye bakarsak
Rücken (m) *a.* arka, geri
Rückgang (m) *a.* geri- leme, bozulma, çö- zülme
Rückkehr (f) *a.* geri dönüş
Rücksicht (f) *a.* bakış, irdeleme; in dieser R.: bu bakımdan
rücksichtlich *blt.* açısından
rückwärts *blt.* geriye
rügen *sft.* kınamak, eleş- tirmek
rühmen *sft.* övmek, yüceltmek

S

Sache (f) *a.* şey; olgu; sorun

Sache selbst asıl sorun; sorunun kendisi
sachlich *sft.* olgusal
sagen *sft.* söylemek, demek
Sait *a.* tel
Sakrament (n) *a.* ayin
Salzsäure *a.* klorik asit
sammeln *sft.* toparlama
Sammlung (f) *a.* yoğun- laşma
samt *ilg.* ile birlikte
sämtlich *sft.* tam, bütün; *blt.* tümüyle, toplu ola- rak, tümü ile
Sandbank (f) *a.* kumsal
Sandstein (m) *a.* kumtaşı
sanktionieren *sft.* onay- lamak
Satz (m) *a.* önerme
Sauerstoff (m) *a.* oksijen
Säugetiere *a.* memeli
Säule (f) *a.* sütun
Säure (f) *a.* asit
saure *sft.* acılı, zor
Schaden (m) *a.* zarar, ziyan
schaffen *sft.* yaratmak
schal *sft.* diiz, kayat, ruh- suz, sıradan
Schale (f) *a.* kabuk
Schafstoffs *a.* 'söz öздеği' (Schaf: ses; Stoff: ge- reç, öздеk)
Scham (f) *a.* utanma
schamlos *sft.* utanmasız
Scharfsinn (m) *a.* uya- mklık, görüş keskinliği
scharftig *sft.* kör, körehis
Schatten (m) *a.* gölge
schauderhaft *sft.* kor- kunc, ürktütücü
schauen *sft.* gönmek, bakmak
Schaukelsystem *a.* Schau- kel: salıncak; System: dizge
scheiden *sft.* ayrılmak
Scheidung *a.* ayrılma, boşanma
Scheiu (m) *a.* görünüş, yansıma; isma
scheinbar *sft.* görünürde, görünüşte
Scheinbarkeit (f) *a.* görü- nür olmak; görünür- delik, görünüşlilik
Scheinbeweise *a.* düz- mece tautlar, görü- nüştä tautlar
scheinen *sft.* görünmek; ismak

- Schema** (n) *a.* şema
schauen *eyl.* görmek, kormak
schicken *eyl.* göndermek
Schicksal (n) *a.* yazgı
schleichen *eyl.* tırmak, sürmek; *auf ihn s.:* (bir suçlu vb.) ona yitmak, yitlenmek
schief *sft.* çarpık, eğri
Schlacht (f) *a.* çarpışma, savaş
schlafen *eyl.* uyunmak
schlagen *eyl.* vurmak; atmak; (yürek) atmak
Schlange (f) *a.* yılan
schlecht *sft.* kötü
schlechthin *blt.* bütünüyle, kesinlikle, saluk olarak, yalın olarak [*überhaupt, ganz und gar, vollkommen, typisch, absolut, ohne Einschränkung*]
schleichen *eyl.* (içeri) süzülme, giriverme
schleudern *eyl.* atmak
schließen *eyl.* kapamak; kapsamak; bitirmek, sonlandırmak; anlaymak; *s. auf:* çıkarmak
Schluß (m) *a.* tasarruf; bkz. *schließen*
Schlußsatz (m) *a.* vargı, çıkarsama
Schmelztiegel (m) *a.* pota
Schmerz (m) *a.* acı
Schmid (m) *a.* kumcu, yaratıcı
schneiden (f) *eyl.* kesmek
Scholastik (f) *a.* skolastik
Scholastikus *a.* Skolastik
scholastisch *sft.* skolastik
schon *blt.* daha şimdiden, önceden
schön *sft.* güzel
Schönheit (f) *a.* güzellik
schöpfen *eyl.* çekmek
Schöpfer (m) *a.* yaratıcı
schöpferisch *sft.* yaratıcı
Schöpfung (f) *a.* yaratı
Schranke (f) *a.* sınır
schrakenlos *sft.* sınırsız
Schreck (m) *a.* korku, ürkü, yığıl
schreiben *eyl.* yazmak; bkz. *zuschreiben*
Schreibfeder (f) *a.* yazı kalem
- schreiten** *eyl.* adınlanmak; ilerlemek
Schrift (f) *a.* yazı, elyazısı
Schriftsteller (m) *a.* yazar
Schritt (m) *a.* adım
Schuh (m) *a.* ayakkabı
Schuld (f) *a.* borç; yükümlülük; suç
Schuldner *a.* borçlu
Schule (f) *a.* okul
Schulgewäsch *a.* Schul: okul; Geschwätz: boş konuşma
Schulweisheit *a.* kitap bilgisi
schwanken *eyl.* yalpalanmak
Schwärmeri (f) *a.* taşınma; kulluk; coşku
Schwefel (m) *a.* küllür
Schwefelsäure (f) *a.* sülfirik asit
Schweif (m) *a.* kuyruk
Schweiz (m) *a.* ter
Schweizer *a.* İsviçreli
Schwele (f) *a.* çik
schwer *sft.* ağır; güç
Schwere (f) *a.* ağırlık; yereckini
schwierig *sft.* güç
Schwierigkeit (f) *a.* güçlük
schwimmen *eyl.* yüzmek
Schwindel (m) *a.* baş dönmesi
Schwungung (f) *a.* titreşim; salınım
scottischen *sft.* İskoçyalı
Seele (f) *a.* ruh
Seelendinge *a.* ruh-şey
Seelenkräften *a.* ruh kuvvetleri
sehen *eyl.* görmek, bakmak
Sehnsucht (f) *a.* özlem
sehr *sft.* çok
Sein (n) *a.* varlık
sein *eyl.* olmak; *sft.* onun
Sein für Anderes baskasıçın varlık
seinerseits *blt.* onun yanından
seinig *adl.* onunki
seinsollenden *sft.* olması gereken
seit *ilg.* —den bu yana
Seite (f) *a.* yan; sayfa
seiten *von s.:* *blt.* yanından, açıdan, —den yana
seither *blt.* —den bu yana; şimdilik dek
- sekundär** *sft.* ikinci
selbe *sft.* aynı
selbst *a.* kendi
selbständig *sft.* bağımsız
Selbständigkeit (f) *a.* bağımsızlık
Selbstbestimmen *a.* öz-belirlenim, kendini belirleme
selbstbewußt *sft.* özbilinçli
Selbstbewußtsein (n) *a.* özbilinç
Selbstdenken *a.* kendini düşünme
Selbsterhaltung (f) *a.* öz-sakınım
Selbstgenuß *a.* öz-haz, kendinden haz duyma
Selbstheit (f) *a.* kendilik, beklilik
selbstisch *sft.* beklil
selbstlose *sft.* beklil olmayan, çıkarsız; 'kendi'-siz
Selbstsucht (f) *a.* beklilik
selbsttätig *sft.* kendiliğinden etkin
selig *sft.* kutsal, kulu
Seligkeit (f) *a.* kutsanışık
selten *sft.* seyrek, alışılmadık
seltsam *sft.* yadırgatıcı, tuhaf
Sensibilität (f) *a.* duyarlık, duysallık
setzen *eyl.* koymak, ortaya koymak, konutlanmak
sich *a.* kendi, kendisi
Sichanheben *a.* kendini ortadan kaldırma
Sichbestimmen *a.* kendini belirleme
Sichbewegen *a.* özdövüm
sicher *sft.* güvenilir, emni
Sicherheit (f) *a.* güvenililik
sichtbar *sft.* görülebilir, görülür, açık
Sichübersetzen *a.* kendini çevirme
sie (f) *adl.* o
Sie *adl.* o; siz
Silber *a.* gümüş
sind *dirler* (yardımcı eylem)
singular *sft.* tekil
Singularität (f) *a.* tekillik
- Sinn** (m) *a.* duyu; anlam
Sinnesart (f) *a.* kafa yapısı
Sinnesweise *a.* anlayış yolu
Sinneswerkzeug *a.* duyu organı
sinnig *sft.* anlamlı, duyarlı, akıllıca
sinnlich *sft.* duysal
Sinnlichkeit (f) *a.* duysallık; duyarlık
sinnlos *sft.* anlamsız, saçma
simvolle *sft.* duyarlı; anlamlı
Sitte (f) *a.* töre, gelenek
sittlich *sft.* törel
Sittlichkeit (f) *a.* törellik
Situation (f) *a.* durum
Sitz (m) *a.* yer
Skeptiker (m) *a.* kuşkucu
skeptisch *sft.* kuşkucu
Skeptizismus (m) *a.* kuşkuçuluk
Sklave (m) *a.* köle
Sklaverei (f) *a.* kölelik
so *blt.* böylece
social *sft.* toplumsal
sodann *blt.* sonra, bundan sonra, böylece, bunun üzerine
soeben *blt.* tam şimdi, az önce
sofern —dikçe
sofort *blt.* hemen, birdenbire
sogar *blt.* gidercek, üstelik
sogenannt *sft.* sözde; —denilen
Sohn (m) *a.* oğul
solange —dikçe
solch *sft.* böyle, şöyle, öyle
Soldat (m) *a.* asker
soll *gerek*
Sollzitation *a.* kışkırtma, uyarılma
sollzitationen *eyl.* kışkırtmak, uyarınak
somit *blt.* böylece, buna göre
sonderbar *sft.* tuhaf, alışılmadık
sondern *blt.* tersine; ama
Sonne (f) *a.* güneş
Sonnensystem (n) *a.* güneş dizgesi
sonst *blt.* başka türlü; yoksa; bunun dışında, dışıya
sonstig *sft.* başka, öteki; geri kalan

- Sophist** (m) *a.* sofist
Sophisterei (f) *a.* sofistlik
Sophistik *a.* sofistlik (öğretisi)
sosehr *blt.* ne denli çok (olsa da)
soundsoviel *blt.* şüphesiz çok
soviel — düzeye dek, — dikçe, — denli çok;
soweit — dikçe
sowenig — düzeye dek, — dikçe, — denli az;
sowie *sft.* upki
sowohl — ... als auch: *sft.* hem ... hem de
sozial *sft.* toplumsal
sozusagen *hft.* deyin yerindeyse
spanische *sft.* İspanyol
spannend *sft.* gerilimli, heyecanlı
spartauchen *sft.* Sparta(lı)
spät *sft.* geç
später *blt.* sonra; daha sonra
Speise (f) *a.* besin, yiyecek
Spekulation (f) *a.* kurgu; kurgulanma
spekulativ *sft.* kurgul
Sperling (m) *a.* serçe
Spezifikation (f) *a.* tikelleştirme
spezifisch *sft.* belirli, özel
spezifizieren *sft.* tikelleştirmek
Sphäre (f) *a.* alan; alan
spiegeln *sft.* parlamak; yansımak
Spiel (m) *a.* oyun
spielen *sft.* oynamak
Spielerei (f) *a.* oyun
Spielraum (m) *a.* oyun alanı, oyun yeri
Spitze (f) *a.* doruk; baş
spontan *sft.* kendiliğinden
Spontaneität (f) *a.* kendiliğindenlik
spotten *sft.* alay etmek
Spottnamen *a.* takma ad
spottweise *blt.* alaycı bir biçimde
Sprache (f) *a.* dil
Sprachforschung *a.* dil araştırması
Sprachegebrauch (m) *a.* dil kullanımı
sprechen *sft.* konuşmak
Spreu (f) *a.* saman
Sprichwort (n) *a.* özlü söz
spröde *sft.* çekingen
- Spruch** (m) *a.* hüküm, karar; deyiş
Sprung (m) *a.* sıçrama
Spur (f) *a.* iz, belirti
Staat (m) *a.* devlet
Staat an sich *a.* kendinde devlet
Staatsmann (m) *a.* devlet adamı
Staatsrechts (n) *a.* devlet ilmi
Staatswirtschaft *a.* devlet ekonomisi
Stadt (f) *a.* kent, kasaba
Stand (m) *a.* duracak yer; konum; sınıf, katman
Standpunkt (f) *a.* duruş noktası, bakış açısı
stark *sft.* güçlü, kuvvetli
starr *sft.* devrimsiz, durgun, dingin, katı
Statistik *a.* istatistik
statt *ilg.* — yerine
Stätte (f) *a.* yer, konum
stattfinden *sft.* yer almak, olmak
Statue (f) *a.* yontu
staubig *sft.* tozlu
stecken *sft.* saklanmak, gizlenmek, gizli yatmak
stehen *sft.* durmak
stehenbleiben *sft.* durup kalmak;
stehlen *sft.* çalmak
steif *sft.* katı, bükülmez, kalıba
steigern *sft.* yükseltmek, artırmak, yükseltmek
Steigerung (f) *a.* yükseltme, arttırma, yükseltme
Stein (m) *a.* taş, kaya
steinern *sft.* taştan
Steininformation *a.* kaya oluşumu
Stelle (f) *a.* yer, konum
stellen *sft.* koymak, saptamak; bkz. *aufstellen*, *vorstellen*
Stellung (f) *a.* konum, yer
Stengel (m) *a.* gövde
Sterben (n) *a.* ölüm
sterben *sft.* ölmek
sterblich *sft.* ölümlü
Sterblichkeit (f) *a.* ölümlülük
Stern (m) *a.* yıldız
stets *blt.* sürekli olarak, düzenli olarak, her zaman
- Steuerwesen** (n) *a.* vergiler; vergilendirme; vergi işleri
Stickstoff (m) *a.* azot
Stier (m) *a.* boğa
Stimme (f) *a.* ses
stimme *sft.* ayarlamak; bkz. *übereinstimmen*, *zustimmen*
Stimmung (f) *a.* huy; anısal durum
Stoff (m) *a.* gereç, özdok, töz
Stoiker (m) *a.* Stoacı
Stolz (m) *a.* gurur
stolz *sft.* gururlu
Stoß (m) *a.* itme, itiş
stoßen *sft.* itmek; çarp-mak, çarpmak
stören *sft.* rahatsız etmek, karışmak, bozmak
störend *sft.* rahatsız edici
Störung *a.* bozukluk
Strafe (f) *a.* ceza
Straße (f) *a.* sokak
sträuben *sft.* gönülsüz durmak; direnmek, karışmak
streben *sft.* çabalamak
Streit (m) *a.* tartışma, çekişme
strenge *sft.* katı, sıkı, sert
Stroh (n) *a.* saman
studieren *sft.* incelemek, çalışmak
Studium (n) *a.* inceleme; eğitim
Stufe (f) *a.* husamak
Stufenfolge (f) *a.* basamaklar dizisi
Stück (n) *a.* parça
stümperhaft *sft.* kalıba, beceriksiz
stürzen *sft.* yıkılmak, çökmek
stützen *sft.* desteklemek
Stützpunkt *a.* destek noktası
Subjekt (n) *a.* özne
subjektiv *sft.* öznel
Subjektivität (f) *a.* öznellik
subordinierte *sft.* altgüdümlü
subordinierten *sft.* altgüdümlü
Substantialität (f) *a.* tözsellik
substantiell *sft.* tözsel
Substantiv (n) *a.* ad
- Substanz** (f) *a.* töz
Substrat (n) *a.* dayanak
subsumieren *sft.* yüklemek; kapsamak, altına almak
suchen *sft.* araştırmak, aramak
summarisch *blt.* özet olarak
Sumpf (m) *a.* çamur, bataklık
Südpol (m) *a.* güney kutbu
Sündenfall (m) *a.* Cennetten Düşüş
Sündhaftigkeit (f) *a.* günahkarlık
süß *sft.* tatlı
Syllogismus (m) *a.* tasım
Symbol (n) *a.* simge
synthetisch *sft.* birleşimli
System (m) *a.* dizge
Systematik (f) *a.* dizgesel sunuş
systematische *sft.* dizgesel
systematisieren *sft.* dizgeselleştirmek
- T**
Tag (m) *a.* gün
täglich *blt.* her gün; günlük, gündelik
Talent (n) *a.* yetenek
Taler (m) *a.* para birimi
tapfer *sft.* yirekli
Tat (f) *a.* olgu, edim; in der Tat gerçekte
tätig *sft.* etkin
Tätigkeit (f) *a.* etkinlik
Tatsache (f) *a.* olgu, sorun
tatsächlich *sft.* olgusal
Taufe (f) *a.* vaftiz
täuschen *sft.* aldandırmak
Täuschung (f) *a.* aldandırmaca, aldatma
Tausend (f) *a.* bin
tausend *sft.* bin
tausendjährige *blt.* binlerce yıl
tausendmal *blt.* bin kez
Tautologie (f) *a.* gıcık
tautologisch *sft.* gıcık
technisch *sft.* uygulamalı
Teich (m) *a.* göl
Teil (m) *a.* bölüm
teilbar *sft.* bölünebilir
Teilbarkeit (f) *a.* bölünebilirlik

Teilbestimmung *a.* Teil: parça, bölüm; Bestimmung: belirleme
Teilschen (n) *a.* parçacık
teilen *eyl.* bölmek
teilhaftig *sft.* katılan, pay alan
teils *blt.* bölümsel olarak, bir yanda; zum teil: bölümsel olarak, belli bir düzeye dek
Teilung (f) *a.* bölünme, bölme, bölünüş
Teleologie (f) *a.* erekbilim
teleologisch *sft.* erekbilimsel
Tempel (m) *a.* tapınak
Temperatur (f) *a.* ısı
Temperaturgrad *a.* ısı derecesi
Tendenz (f) *a.* eğilim
Terminologie (f) *a.* terminoloji
teuer *sft.* değerli, pahalı
Theodizee (f) *a.* Teodezi (Tanrı üzerine felsefi inceleme)
Theologie (f) *a.* tauribilim
Theorem (n) *a.* teorem
theoretisch *sft.* kuramsal
Theorie (f) *a.* kuram
Thermometer (n) *a.* ısıölçer
These (f) *a.* sav
tief *sft.* derin
Tiefe (f) *a.* derinlik
Tier (n) *a.* hayvan
tierisch *sft.* hayvansal
Tiersein (f) *a.* hayvanlık
Tisch (m) *a.* masa
Titel (m) *a.* başlık, sau
Tod (m) *a.* ölüm
tolerieren *eyl.* hoşgörmek, hoşgörülü göstermek
Ton (m) *a.* ses; nota
Tor *a.* kapı
tot *sft.* ölü
totale *sft.* bütünsel, bütün
Totalität (f) *a.* bütünlük
töten *eyl.* öldürmek
träg *sft.* tembel
tragen *eyl.* taşımak; desteklemek
Träger (m) *a.* taşıyıcı
Trägheit (f) *a.* tembellik
Tragödie (f) *a.* trajedi
Träne (f) *a.* gözyaşı
transitorisch *sft.* geçici
transzendent *sft.* aşkın

transzendental *sft.+sft.* aşkın
Traube (f) *a.* üzüm
trauen *eyl.* güvencmek
Traum (m) *a.* düş
traurig *sft.* üzüntülü, acılı
Treber (pl) *a.* küspe
treffen *eyl.* çarpmak; etmek, ilgilendirmek; karşılamak
treffend *sft.* yerinde, uygun; çarpıcı
Treiben (n) *a.* etkinlikler
treiben *eyl.* itmek; devine geçirmek; uyarmak; neden olmak, yaratmak
trennbar *sft.* ayrılabilir, bölünebilir
trennen *eyl.* ayırmak, bölünmek
Trennung (f) *a.* ayrılma, bölünme
treten *eyl.* çıkmak; ortaya çıkmak, kendini göstermek, görünmek; zu nahe zu treten: çıgırmak, gölge düşürmek
True (f) *a.* bağlılık
Trichotomie *a.* üçlülük (beden, ruh, ilmi)
Trieb (m) *a.* içgüdü, dürtü
Triebfedern *a.* güdü
trinken *eyl.* içmek
trivial *sft.* basmakalıp, özensiz
trivialerweise *blt.* basmakalıp bir yolda
trocken *sft.* kuru
trostbar *sft.* sva
Trost (m) *a.* avuç, avutma
trostlos *sft.* avuçsuz
trostreich = trostbringen: *a.* avutucu
trösten *eyl.* avutmak
trüb *sft.* bulaurk
Trübung (f) *a.* bulaurklık, karadlık
Tugend (f) *a.* erdem
tugendhaft *sft.* erdemli
Tun (f) *a.* edim
tun *eyl.* yapmak, etmek
tüchtig *sft.* yetkin, becerikli; iyi çok iyi, değerli
Tür (f) *a.* kapı
türkische *sft.* Türk
Typus (m) *a.* tip

U
unändern *eyl.* değiştirmek, baskalaştırmak
Umarbeitung (f) *a.* toparlama, değiştirme, yeniden şekillendirme, yeniden işleme (modification, adaptation, remodeling, recasting, revision)
Umbeugung (f) *a.* çevre (surroundings, vicinity, environs)
umbilden *eyl.* dönüştürmek
Umbildung (f) *a.* değişim, yeniden yapma, dönüştürme (change, reconstruction, transformation; modification)
Umfang (m) *a.* çevre; erim, aları (circumference, circuit, periphery)
umfassen *eyl.* kucaklanmak, kapsamak
umformend *eyl.* yeniden modelledirmek; dönüştürmek
umgeben *eyl.* kuşatmak, çevrelemek
umgeben *eyl.* kuşatmak, çevrelemek (surround, encircle)
Umgehung (f) *a.* yandı dolasına
umgekehrt *sft.* evrik, tersi, aykırı
umgestalten *eyl.* değiştirmek, dönüştürmek
umher *blt.* çevresinde, aşağı yukarı, oraya buraya
umhin nicht umhin kann: *eyl.* kendini alandırmak, yapmanın öüne geçmemek
umkehren *eyl.* geri dönmek; mit umgekehrt Hand elini tersiyle
Umkreis (m) *a.* çevre, çeper
Umlauf (m) *a.* dönme, döngü, dönüş; im U. bringen: ortayatmak, dolasına koymak
Umschlag (m) *a.* (birdenbire) dönme, değişim (reversion, 'sudden change)
umschlagen *eyl.* çevirmek, döndürmek

Umstand (m) *a.* durum, koşul
Umsturz (m) *a.* devrilme; devrim (downfall, ruin, overthrow; upheaval, revolution)
umstürzen *eyl.* devirmek, yıkmak
unabhängig *sft.* bağımsız
Unabhängigkeit (f) *a.* bağımsızlık
unangefochten *sft.* tartışmasız, engelsiz
unangemessen *sft.* yetersiz, elverişsiz, uygun-suz
unaufgelöst *sft.* çözün-süz, çözülmemiş
unbeantwortet *sft.* yanıt-sız
unbedenklich *blt.* düşünceden, duraksamadan
Unbedeutendste *a.* en anlamsız; bedentend: anlamlı, anlamlı
Unbedingt *a.* koşulsuz
unbedingt *sft.* koşulsuz
Unbedingtheit *a.* koşulsuzluk
unbefangen *sft.* saf, yansız, çıkarsız
Unbefangenheit (f) *a.* saflık, yansızlık
unbefriedigend *sft.* doyurucu olmayan
unbefriedigt *sft.* doymusuz, doyurulmamış
unbegreiflich *sft.* kavramamaz
unbegrenzt *sft.* sınırsız, sınırlanmamış
Unbegrenzte *a.* sınırsız
unbegriffen *sft.* kavrammayan
unbegründet *sft.* temelsiz
unbekannt *sft.* bilinmeyen, tanınmayan
unbekannten *sft.* bilinmeyen
unbequem *sft.* uygunsuz, elverişsiz
Unbequeme *a.* uygun-suz, yersiz
Unberechtigtes *a.* aklamamaz; berechtigten: *eyl.* aklamak, hak çıkarmak
unbeschadet *blt.* —> zarar vermesizim
Unbeschränkter *a.* sınırsız

- unbestimmt** *sft.* belirsiz
Unbestimmtheit (f) *a.* belirsizlik
unbestraft *sft.* cezaz
unbeweisbar *sft.* tautilanmaz
unbewiesenen *sft.* tautilanmayan
unbewußt *sft.* bilimsiz
unbrauchbar *sft.* kullanımsız
und *hgl.* ve
undankbar *sft.* minnetarlık bilmez, unukör
unendlich *sft.* sonsuz
Unendlichkeit (f) *a.* sonsuzluk
unentbehrlich *sft.* vazgeçilmez
unenthüllt *sft.* açılmamış, ortaya çıkmamış
unentschieden *sft.* kararlaştırılmamış; bkz. *entschieden*
unentwickelt *sft.* gelişmemiş
unerachtet *hlt.* bakılmamasın, bakılmaksızın
unerfreulich *sft.* nahos, tatsız, rahatsız edici
unerkanntes *sft.* bilinmeyen
unerkennbar *sft.* tautilamaz, bilinemez
unerkennbare *sft.* bilinemez
Unerkennbarkeit (f) *a.* tautilamazlık, bilinmezlik
unerträglich *sft.* dayanılmaz, hoşgörülemez
unfähig *sft.* yeteneksiz
Unfähigkeit (f) *a.* yeteneksizlik
unfehlbar *sft.* yantılmaz; *hgl.* hiç kuşkusuz
Unformlichkeit (f) *a.* biçimsel olmama, doğallık; biçim kövüllüğü
unfrei *sft.* bağımlı, özgürlüksüz
Unfreiheit (f) *a.* özgürlüzsüzlük
Unfrieden (m) *a.* geçimsizlik, sirtışme
Unfug (m) *a.* yararnazlık, uygunsuzluk
ungeachtet *hlt.* bakılmamasın, bakılmaksızın, — e karşın
Ungebildet *a.* eğitimsiz
ungebildet *sft.* eğitilmemiş, eğitimsiz, kaba
Ungehör (f) *a.* uyumsuzluk, yersizlik; zur U.: *hlt.* yersiz olarak
Ungehör (f) *a.* dayanısızlık
ungefähr *sft.* rastantısai; *hlt.* yaklaşı olarak, aşagı yukarı
Ungeheur (u) *a.* canavar
ungeheuer *sft.* çok büyük, olağüstü
ungehindert *sft.* engelsiz, engelsizce
ungehörig *sft.* uygunsuz, yersiz
ungeistig *sft.* tümel olmayan
ungenau *sft.* sağın olmayan
ungenügend *sft.* yetersiz, elverişsiz, doyurucu olmayan
ungereimt *sft.* saçına
ungeschickt *sft.* beceriksiz, yetersiz; uygunsuz, elverişsiz
ungestört *sft.* dıngın
ungetrennt *sft.* ayrılmamış; ayrılmamacasına
Ungetrenntheit (f) *a.* ayrılmazlık, bölünmezlik, bölünmemeşlik
ungetrübt *sft.* açık, duru; rasatsız, kaygısız
Ungewohntheit (f) *a.* alışkanlık yoksunluğu
ungleich *sft.* eşitsiz, özlesiz, benzenmez
Ungleichheit (f) *a.* özlesizlik, benzenmezlik
unglücklich *sft.* musuz, talıhsız
Unlust (f) *a.* uyumsuzluk
ungültig *sft.* geçersiz
universell *sft.* evrensel
Universum (u) *a.* evren
unkritisch *sft.* eleştirel olmayan
Unmittelbar *a.* dolaysız (*immediate*)
unmittelbar *sft.* dolaysız
Unmittelbarkeit (f) *a.* dolaysızlık
unmoralischen *sft.* ahlaka aykırı
unmöglich *sft.* olanaksız
Unmöglichkeit (f) *a.* olanaksızlık
unnötig *sft.* gereksiz
Unordnung (f) *a.* düzensizlik
unorganisch *sft.* örgensel olmayan
unpassend *sft.* uygunsuz, uymayan
unpersönlich *sft.* kişisel olmayan
Unrecht (u) *a.* haksızlık
unrecht *sft.* haksız
unrechtlıchste *sft.* en haksız
unreflektiert *sft.* yansınamamış
unrichtig *sft.* yanlış
Unrichtigkeit (f) *a.* yanlışlık
Unruhe *a.* dıngınsızlık, kaynasma
uns *hlt.* bizi, bize
unsagbar *a.* söylenemez
Unschuld (f) *a.* suçsuzluk
unselbständig *sft.* bağımlı
unser *hlt.* bizim, bize
unsereiner *adl.* içimlerden biri
unsicher *sft.* güvencilmez
unsittlichste *sft.* töreye en aykırı
unsrige *adl.* bizimki
unsterblich *sft.* ölümsüz
Unsterblichkeit (f) *a.* ölümsüzlük
untätig *sft.* etkinliksiz
unteilbar *sft.* bölünmez
unten *hlt.* altında
unter *hlt.* altında
Unterbrechung (f) *a.* kopukluk
untereinander *hlt.* birbiri altında, birbiri altında
Untergang (u) *a.* çökme, yıkılma, batma
untergehen *eyl.* batmak, yitmek, yokolmak
untergeordnet *sft.* altgüdümlü
untergraben *eyl.* zayıflatmak, yozlaşmak
unterm *unter dem:* *hlt.* altında
unternehmen *eyl.* üstlenmek
unterreden *eyl.* söyleşile bulunmak
Unterredung (f) *a.* söyleş
Unterricht (m) *a.* öğretim
unterrichten *eyl.* öğretmek, eğitmek
Untersatz (m) *a.* küçük öncül
unterscheiden *eyl.* ayırdetmek, ayırmak, ayırtılamak
Unterscheidung (f) *a.* ayırdetme, ayırtılatırma, ayırtı
unterschieben *eyl.* el altından sürmek, yutturmak
Unterschied (m) *a.* ayırım
Unterstützung (f) *a.* destek, yardım
untersuchen *eyl.* araştırmak, yoklanmak
Untersuchung (f) *a.* yoklama, araştıırma
unterwerfen *eyl.* alta almak, boyun eğdirmek; konu etmek
Unterwerfung (f) *a.* boyun eğme
untrennbar *sft.* bölünmez
Untrennbarkeit (f) *a.* ayrılmazlık
ununtersucht *hlt.* yoklanmaksızın
unübersteigbar *sft.* aşılamaz
unüberwindlich *sft.* yenilmez, üstesinden gelinemez
unveränderlich *sft.* değışmez
unverändert *sft.* değıştirilmemiş
unvereinbar *sft.* bağışmaz
unvermischt *sft.* katışksız
unvermittelt *sft.* dolaysız
unvermögend *sft.* yeteneksiz
Unvermögenheit (f) *a.* yeteneksizlik
Unvernunft (f) *a.* us olmayan, us dışık
unverrückt *hlt.* değışmeden, devinmeden; kesintisiz olarak, sürekli olarak
unverständlich *sft.* aulanılmaz
unverträglich *sft.* geçimsiz, bağışmaz, uzlaşmaz
unvollkommen *sft.* eksiksiz olmayan, eksik, kusurlu

unvollkommen <i>sft.</i> tam değil, eksiksiz değil	überfliegen <i>eyl.</i> üzerinden uçmak	verächtlich <i>sft.</i> küçümseyici; küçümsebilir	Verdienst (m) <i>a.</i> yarar; (n) değer, değerim
unvollständig <i>sft.</i> eksik, tam değil	Überfluß (m) <i>a.</i> aşırı bolluk; gereksizlik	Verachtung (f) <i>a.</i> küçümseme	verdientermaßen <i>blt.</i> hakkı olarak, yerinde bir biçimde
Unwahr <i>a.</i> gerçek olmayan	überflüssig <i>sft.</i> gereksiz	veränderlich <i>sft.</i> başkalaşabilir	verdoppeln <i>eyl.</i> çiftlemek
unwahr <i>sft.</i> gerçek olmayan	Übergang (m) <i>a.</i> geçiş	verändern <i>eyl.</i> başkalaştırmak	Verdoppelung (f) <i>a.</i> çiftleme
Unwahrheit (f) <i>a.</i> gerçek olmama	übergehen <i>eyl.</i> geçmek	Veränderung (f) <i>a.</i> değişim, başkalaşım	verdrehen <i>eyl.</i> bükmek; çarpıtmak
unwandelbar <i>sft.</i> değişmez	übergreifen <i>eyl.</i> yayılmak	veranlassen <i>eyl.</i> neden olmak, vesile olmak, oraya çıkarmak	verdunkeln <i>eyl.</i> karartmak, bulandırmak
unwesentlich <i>sft.</i> özsel olmayan	überhaupt <i>blt.</i> genel olarak, genellikle, bütününde	Veranlassung (f) <i>a.</i> durum, vesile	verehren <i>eyl.</i> tapınmak
unwiderstehlich <i>sft.</i> direnilemez	überlassen <i>eyl.</i> bırakmak, terk etmek	veranschaulichen <i>eyl.</i> örnekleştirmek	Vereinfachung (f) <i>a.</i> yalıtılma
unwirksame <i>sft.</i> etkin olmayan	übernehmen <i>eyl.</i> kabul etmek, almak, üstlenmek	verargen <i>ihm</i> etwas v.: <i>eyl.</i> onu birseyden ötürü kınamak	vereinigen <i>eyl.</i> birleştirmek
unwürdig <i>sft.</i> değersiz	überschätzen <i>eyl.</i> aşırı değer vermek; abartmak	verbarren <i>eyl.</i> sınırmak, sürgüne göndermek	Vereinigung (f) <i>a.</i> birleş-tirme
unzählbar <i>sft.</i> sayılamaz	überschreiten <i>eyl.</i> öteye geçmek, aşmak	verbergen <i>eyl.</i> gizlemek, saklamak	vereinzeln <i>eyl.</i> yalıtırmak, tekilleştirmek
unzählige <i>sft.</i> sayısız	Überschreitung (f) <i>a.</i> aşma, sınır aşma, çiğ-neme	verbessern <i>eyl.</i> iyileştirmek	vereinzelt <i>eyl.</i> tekil, yalıtılmış; bkz. vereinzeln
unzertrennlich <i>sft.</i> ayrılmaz	übersehen <i>eyl.</i> bakmak, gözlemek, gözden geçirmek; gözardı etmek, atlamak	verbinden <i>eyl.</i> bağlamak, birleştirmek	Vereinzelnung (f) <i>a.</i> tekilleşme
unzugänglich <i>sft.</i> erişilmez, ulaşılmaz	übersetzen <i>eyl.</i> çevirmek	verbindlich <i>eyl.</i> bağlayıcı	vereiteln <i>eyl.</i> boşa çıkarmak, dışkırlığına uğratmak
unzulänglich <i>sft.</i> yetersiz	Übersicht (f) <i>a.</i> görüş, gözden, gözetim	Verbindlichkeit (f) <i>a.</i> bağlayıcılık, yükümlülük	verendlichen <i>eyl.</i> sonlandır-mak
unzulässig <i>sft.</i> gültümez, yasak	übersichtlich <i>eyl.</i> dnyut-larüstü	Verbindung (f) <i>a.</i> bağ-lan, birlik	Verendlichung <i>a.</i> sonlan-dırma
Unzulässigkeit <i>a.</i> uygunsuzluk	Übertragung (f) <i>a.</i> aktarma	verbleiben <i>eyl.</i> kalmak, kalmayı sürdürmek	Verfahren (n) <i>a.</i> işlem yolu, yöntem
unzureichend <i>sft.</i> yetersiz	überwinden <i>eyl.</i> yenmek, üstesinden gelmek	verborgen <i>sft.</i> gizli, saklı	verfahren <i>eyl.</i> davranmak, iş görmek; ele almak
Urheber (m) <i>a.</i> yaratıcı	Überwindung (f) <i>a.</i> utku, yengi	verboten <i>sft.</i> yasak	verfallen <i>eyl.</i> bozulmak, çürümek; — auf: ras-lanmak, karşılaşmak
Urkraft (f) <i>a.</i> kök kuvvet	Überzeugenseins (f) <i>a.</i> kamuşlık, kamu taşıyor olma; überzeugen: <i>eyl.</i> inandırmak, kanıtlamak	verbrauchen <i>eyl.</i> kullan-mak, tüketmek	Verfassung (f) <i>a.</i> yazı; du-rum, koşul; anayasa
Ursache (f) <i>a.</i> neden	Überzeugung (f) <i>a.</i> kamuşlık, geleneksel, olağan, alışıldık, sıradan	Verbrechen (n) <i>a.</i> suç	verfehlen <i>eyl.</i> bozulmak, kaçırılmak, başaramamak
Ursprung (f) <i>a.</i> köken	üblich <i>sft.</i> geleneksel, olağan, alışıldık, sıradan	verbrecher (m) <i>a.</i> suçlu	verfertigen <i>eyl.</i> yapmak, üretmek
ursprünglich <i>sft.</i> kökensei	übrig <i>sft.</i> geriye kalan, arta kalan	verbringen <i>eyl.</i> harcamak, tüketmek, geçirmek (zaman)	verflüchtigen <i>eyl.</i> buhar-laşmak, yitip gitmek
Urteil (n) <i>a.</i> yargı	überigbleiben <i>eyl.</i> geriye kalmak, arta kalmak	verdanken <i>eyl.</i> (doğuştu-ru vb. birseye) borçlu olmak	verfolgen <i>eyl.</i> izlemek
urteilen <i>eyl.</i> yargılamak, yargıda bulunmak	übrigens <i>bgf.</i> geri kalan için; başka bakımlar-dan; yoksa	verdauen <i>eyl.</i> sindirmek	vergangen <i>sft.</i> geçmiş
Urteilskraft (f) <i>a.</i> yargı yetisi	Übung (f) <i>a.</i> uygulama, alışurma	verdecken <i>eyl.</i> örtmek	Vergangenheit (f) <i>a.</i> geç-miş (zaman)
Urteilsvermögen (n) <i>a.</i> yargı yetisi	V	Verderben (n) <i>a.</i> bozulma, yozlaşma, yoketme	vergänglich <i>sft.</i> geçici
Urteilsweisen <i>a.</i> yargı tür-leri	vag <i>sft.</i> bulamsık, belirsiz	verderben <i>eyl.</i> bozmak, yıklamak, yoketmek	vergehen <i>eyl.</i> yitmek
Urwahren <i>a.</i> kök gerçek	Varietät (f) <i>a.</i> türbülülük	verderblich <i>sft.</i> zararlı, yokedicici; yokolabilir	Vergehen <i>eyl.</i> yitmek
Ü	Vaterland (n) <i>a.</i> avavatan	verdentlichen <i>eyl.</i> duru-lanma	Vergessenheit (f) <i>a.</i> unut-kanlık
übel (n) <i>sft.</i> kötü, fena	Vegetation (f) <i>a.</i> bitkiler	verdienen <i>eyl.</i> kazanmak; hak etmek, değmek	vergessen <i>eyl.</i> unutmak, gözardı etmek, atlamak
üben <i>eyl.</i> (etki vb.) uygula-mak, yaratmak			
über <i>blt.</i> üstünde, üzerinde			
überall <i>blt.</i> her yerde			
überein <i>bkz.</i> überein-stimmen, —kommen			
übereinstimmen <i>eyl.</i> bağ-daşmak, uyusmak			
Übereinstimmung (f) <i>a.</i> bağdaşma			

- vergleichen** *eyl.* karşılaştırmak
Vergleichung (f) *a.* karşılaştırma
vergilimmen *eyl.* sönüp gitmek
Vergrößerung (f) *a.* büyüme
Verhalten (n) *a.* tutum, yaklaşımlar, davranış
verhalten *eyl.* geri tutmak, bastırmak; davranmak; verhält sich so: sorun şudur ki
Verhältnis (n) *a.* ilişki
verhandeln *eyl.* tartışmak, görüşmek, ele almak
Verhandlungen (f) *a.* görüşme, tartışma, irdeleme
verharren *eyl.* kalmak, sürmek, dayanmak
verhelfen ihm zu einer Sache —: *eyl.* ona bir şey için yardım etmek; sağlamak, üretmek
Verherrlichung (f) *a.* yüceltme
verholzen *eyl.* odunlaşmak
verhungern *eyl.* açlıktan ölmek
verhüllen *eyl.* örtmek
Verirrung (f) *a.* sapma, yanlışlık
verkehren *eyl.* saparmak, sapmak
verkehrt *sft.* sapık; bkz. verkehren
Verkehrung (f) *a.* sapma
verkennen *eyl.* tanımamak, yanlış anlamak
Verklärung (f) *a.* aydınlatma; şekil değiştirme
verkleinern *eyl.* küçültmek
Verkleinerung (f) *a.* küçültme
verknöchern *eyl.* kemikleşmek
verknüpfen *eyl.* bağlamak, bağutlamak
Verknüpfung (f) *a.* bağlanma, bağutlama
verkommen *eyl.* bozulmak, çürümek, kötüleşmek
verkümmern *eyl.* bozmak; sönmek; yozlaşmak
Verlangen (n) *a.* istek, özlem, istem
verlangen *eyl.* istemek
verlassen *eyl.* bırakmak, terk etmek
Verlauf (m) *a.* süreç, ilerleme
verlaufen *eyl.* geçmek; dağılmak
verlegen *eyl.* aktarmak, taşınak; ertelemek
verleihen *eyl.* ödünç vermek; vermek, bağışlamak
verleiten *eyl.* yanıltmak, ayartmak
verletzen *eyl.* incitmek, yaralamak, zarar vermek, çığnemek
Verletzung (f) *a.* zarar, incitme; çığneme
verlieren *eyl.* yitirmek
Verlust (m) *a.* yitisi
verluster einer S. — gehen: *eyl.* bir şeyi yitirmek
vermehrten *eyl.* arttırmak
Vermehrung (f) *a.* arttırma
vermeiden *eyl.* kaçınmak, sakınmak, kaçmak
Vermeinigens *a.* benim-kileştirme; ver (eylen oluşturan önek) meinnige = benimki
vermeintlich *sft.* sözde
verminderbar *sft.* azaltılabilir, azalabilir
vermindern *eyl.* azaltmak
Verminderung (f) *a.* azaltma
vermischen *eyl.* karıştırmak
Vermischung (f) *a.* karışma
vermissen *eyl.* kaçırmak, görmeyi başaramamak
vermitteln *eyl.* aracılık etmek, dolaylı kalnak
vermittels *btl.* aracılığıyla
Vermittlung (f) *a.* aracılık, dolaylılık
vermöge *btl.* dolayısıyla: — e göre;
Vermögen (n) *a.* yetenek, güç
vermögen *eyl.* yapabilmek
vernähmen *eyl.* algılanak, öğrenmek, duymak, anlamak
vernennen *eyl.* ayrımsamak; işitmek; sorgulamak, yoklamak
verneinend *sft.* olumsuz; verneinet: *eyl.* yadırtmak, olumsuzlamak
vernichten *eyl.* yok etmek
Vernichtung (f) *a.* yoketme, ortadan kaldırma
Vernunft (f) *a.* us
Vernunftbegriff (m) *a.* us kavramı
Vernunftgesetz *a.* us yasası
Vernunftkritik *a.* us eleştirisi
vernunftlos *sft.* utanı yoksun
Vernunftschluß *a.* us tasımı
vernünftig *sft.* ıssal
vernünftig *sft.* ıssal
Vernünftigkeit (f) *a.* ıssallık
verpflichten *eyl.* yükümlü olmak
Verpflichtung (f) *a.* yükümlülük, ödev, sorumluluk
verraten *eyl.* ele vermek, açığa vurmak, ihbar etmek
verrückt *sft.* sapık, çılgın
Verrückte (m, f) *a.* deli, çılgın
Verrücktheit (f) *a.* çılgınlık
versammeln *eyl.* toparlamak, toplamak
verschaffen *eyl.* sağlamak, bulmak, vermek
Verschiebung (f) *a.* yer değiştirme
verschieden *sft.* ayrı, değişik
Verschiedenheit (f) *a.* farklılık
verschließen *eyl.* kapamak, kilitlemek
verschlingen *eyl.* yemek, yutmak
verschmähe *eyl.* küçümsemek
Verschmähung (f) *a.* küçümseme, dışaklanma
verschreiben *eyl.* adını kötiye çıkarmak
Verschwendung (f) *a.* savurganlık
verschwinden (n) *a.* yitisi
verschwinden *eyl.* yitmek
versehen *eyl.* sağlamak, donatmak
versetzen *eyl.* aktarmak, taşınak
versichern *eyl.* iletisim, doğrulamak, güvence vermek
Versicherung (f) *a.* iletisim
versinken *eyl.* batmak, gömülmek
versöhnen *eyl.* uzlaşmak
Versöhnung (f) *a.* uzlaşma
versperren *eyl.* engellemek, önlemek
versprechen *eyl.* söz vermek
Verstand (m) *a.* anlayış
Verstandeschluß *a.* anlayış tasımı
Verstandesform *a.* anlayış biçimi
Verstandeslogik *a.* anlayış mantığı
verständlich *sft.* anlatılan, anlaşılır
Verständigen *eyl.* bir anlayışa ulaşmak; bkz. verständig
Verständigung (f) *a.* anlaşma; bilgi, açıklama
verständlich *sft.* anlaşılır
verstehen *eyl.* anlamak
versteinerte *sft.* taşlaşmış
verstellen *eyl.* kurmak; ayarlamak; gizlemek, (kendini) öldürmek, baska türlü göstermek; (metinde) yerinde etmek
Verstellung (f) *a.* ayarlama; yapmacık; gizleme
Versuch (m) *a.* girişim, deneme
versuchen *eyl.* denemek, girişmek, çabalamak
versunken *eyl.* batmak, gömülmek
verständigen *eyl.* haklılık etmek
vertauschen *eyl.* değiş tokuş etmek, yer değiştirmek
verteidigen *eyl.* savunmak, aklamak, desteklemek
verteilen *eyl.* dağıtmak, bölmek
verüben *eyl.* derinleşmek
Vertiefung *a.* derinleşme
Vertrag (m) *a.* anlaşma, sözleşme, bağut
vertrauen *bktz.* auvertrauen: *eyl.* güvencmek

- vertraut** *sft.* iyi tanıyan, yakın
- Vertreibung** (f) *a.* kovulma
- vertrieben** *eyl.* uzaklaştırılmak, sürmek, kovmak; dağıtmak
- verurteilen** *eyl.* kirlenmek
- vervollständigen** *eyl.* tamamlamak
- verwahren** *eyl.* gözetmek, kollamak; karşı çıkınak
- verwandeln** *eyl.* dönüştürmek
- Verwandlung** (f) *a.* değişim, dönüşüm, dönme, baskılaşım
- verwechseln** *eyl.* karıştırmak, birbirinin yerine alınak
- Verwechslung** (f) *a.* karıştırmak, yanlışlık
- verweilen** *eyl.* kalmak, oyalamak
- verweisen** *eyl.* göndermede bulunmak, ilişkilendirmek; sürmek, sürgüne göndermek
- Verweisung** (f) *a.* gönderme; sürgün
- verwenden** *eyl.* kullanmak
- Verwendung** (f) *a.* kullanımlar, uygulama
- verwerfen** *eyl.* atmak; yadısınmak, reddetmek
- verwerflich** *sft.* karşı çıkılabilir, reddedilebilir
- Verwerfung** (f) *a.* yadırsınma, geri çevirmek, reddetme
- verwickelt** *sft.* karışık
- Verwicklung** (f) *a.* karışıklık
- verwirklichen** *eyl.* edimselleştirmek
- Verwirklichung** (f) *a.* edimselleştirme
- verwirren** *eyl.* karışmak
- Verwirrung** (f) *a.* karışıklık
- Verworrenheit** (f) *a.* karışıklık
- verwundern** *eyl.* şaşırtmak
- verzehren** *eyl.* tüketmek
- verzeihung** *eyl.* bağışlanmak; (f) *a.* bağışlanma
- verzichten** *eyl.* yadırsınmak, terketmek, vazgeçmek
- Verzichtung** (f) *eyl.* yadırsınma
- Verzweiflung** (f) *a.* umutsuzluk
- viel** *sft.* çok fazla, birçok
- Vieleck** (n) *a.* çokgen
- vieleckiger** *sft.* çokgen
- vielelei** *sft.* çeşitli
- vielfach** *sft.* çok, pekçok; sık sık
- vielfältig** *sft.* pekçok, birçok, çeşitli
- Viethet** (f) *a.* çokluk
- vielleicht** *sft.* belki de
- vielmehr** *sft.* daha çok, tersine
- Vielnamigen** *a.* çok adlı
- vier** *sft.* dört
- Viereck** (n) *a.* kare, dörtgen
- vierte** *sft.* dördüncü
- Vierteiligkeit** (f) *a.* dördünlük
- vindizieren** *eyl.* aklamak, doğrulamak
- Volk** (n) *a.* ulus
- voll** *sft.* tam, dolu, bütün
- vollbringen** *eyl.* başarmak, yerine getirmek
- vollenden** *eyl.* bitirmek, tamamlamak
- vollends** *sft.* tam olarak, bütünüyle
- Vollendung** (f) *a.* tamlik
- vollführen** *eyl.* yerine getirmek
- Vollführung** (f) *a.* yerine getirme
- vollkommen** *sft.* eksiksiz, tam
- Vollkommenheit** (f) *a.* tamlik, eksiksizlik
- vollständig** *sft.* tam, bütün
- Vollständigkeit** (f) *a.* tamlik, bütünlük, tamamlanmışlık
- vooneinander** *sft.* ayrı; birbirinden
- voran** *sft.* önce, önce
- vorangehen** *eyl.* önden gitmek, önce gelmek
- vorstellen** *eyl.* öne koymak
- Vorarbeiten** *a.* ön çalışma
- voraus** *sft.* önceden, önden
- Vorausseindes** *a.* voraus: önceden; sein: olmak
- voraussetzen** *eyl.* varsaymak, öngerektirmek
- Voraussetzung** (f) *a.* varsayım, sayılı
- Vorbegriff** *a.* ön kavram
- vorbereiten** *eyl.* hazırlamak
- vorbringen** *eyl.* ortaya sürmek, ortaya getirmek, üretmek
- vorerst** *sft.* herşeyden önce
- vorfinden** *eyl.* hazır bulmak, önünde bulmak, karşılamak
- Vorgang** (m) *a.* işlem, süreç
- vorgängigen** *sft.* ön; bkz. vorgehen
- vorgeben** *eyl.* — gibi görünümlük, göstermek
- vorgehen** *eyl.* önden gitmek, öncelikle; ilerlemek
- vorhaben** *eyl.* göz önünde tutmak, amaçlamak, tasarlamak
- vorhalten** *ihm etwas v.:* *eyl.* onu birşeyle suçlamak
- vorhanden** *sft.* elde; bulunan, varolan
- Vorhandensein** (f) *a.* bulunus
- Vorhang** (m) *a.* perde
- vorher** *sft.* daha önce
- vorhergehen** *eyl.* önceden gitmek, öncelikle
- vorhergenannten** *eyl.* vorher: önceden; neu: yeni; sözlüğü etmek
- vorherrschend** *sft.* başat
- vorhin** *sft.* daha önce
- vorige** *sft.* daha önceki
- vorkommen** *eyl.* bulunmak, karşılaşılmak; olmak; görünümlük
- vorläufig** *sft.* geçici, ön
- vorläufigkeit** (f) *a.* geçicilik; vorläufig: *sft.* geçici, ön
- vorlegen** *eyl.* ortaya koymak, göstermek, sunmak
- vorlegend** *sft.* bulunan, varolan; eldeki
- vormalige** *sft.* önceki, eski
- vormalis** *sft.* önceki, önceden; *sft.* bir zamanlar
- vornehmen** *eyl.* üstlenmek, ele almak
- Vornehmheit** (f) *a.* yüksesgönünlülük, incelik
- vornehmlich** *sft.* başlıca
- Vornehmtn** *a.* büyüklük
- vornewein** *sft.* daha baştan
- Vorrecht** (n) *a.* özel hak, ayrıcalık
- Vorrede** (f) *a.* ösöz
- vorsagen** *eyl.* söylemek, anlatmak, söz etmek
- Vorsatz** (m) *a.* amaç, tasar, niyet
- Vorschein** *zum v.* konumene *a.* aydınlaşmak
- vorschlagen** *eyl.* ortaya sürmek, önermek
- vorschreiben** *eyl.* buyurmak
- vorschreiten** *eyl.* ilerlemek
- vorschweben** *eyl.* göz önüne getirmek
- Vorsehung** (f) *a.* Kayra
- versetzen** *eyl.* öne koymak
- vorstehen** *eyl.* önde durmak; başta durmak; vorsteht: yukarıda verilen
- vorstellen** *eyl.* tasarlamak; düşünmek; temsil etmek
- Vorstellung** (f) *a.* tasarım
- Vorteil** (m) *a.* üstünlük
- vortragen** *eyl.* ortaya getirmek, ortaya sürmek
- vortrefflich** *eyl.* eşsiz, yüksesk, üstün
- Vorurteil** (n) *a.* önyargı
- vorüber** *sft.* boyunca
- vorübergehend** *sft.* geçici
- vorwärts** *sft.* ileri doğru, ileriye
- vorworfen** *ihm etwas v.:* *eyl.* onu birşeyle suçlamak
- Vorwurf** (m) *a.* kuama, suçlama
- Vorzeigung** (f) *a.* gösterme; gösteri; vorzeigen: göstermek
- vorziehen** *eyl.* yeğlemek; çekmek; ortayastirmek
- Vorzug** (m) *a.* öncelik; üstünlük; ayrıcalık
- vorzugsweise** *sft.* öncelikli, başlıca
- völlig** *sft.* tam, bütün
- W**
- Wachstum** (n) *a.* büyüme, artma
- Wagen** (m) *a.* araba
- wagen** *eyl.* göz almak
- Wagenrades** *a.* arabalı tekeri

- Wahl** (f) *a.* seçim, seçme
Wahl (f) *a.* seçme
wählen *eyl.* seçmek
wahr *eyl.* gerçek
während *blt.* bu sırada, bu arada
wahrhaft *sft.* gerçek
Wahrheit (f) *a.* gerçeklik, gerçek
Wahrheit (f) *a.* gerçeklik, gerçek
wahrheitslos *sft.* gerçeklikten yoksun
wahrnehmbar *sft.* algılanabilir
Wahrnehmbarkeit (f) *a.* algılanabilirlik
wahrnehmen *eyl.* algılanmak
Wahrnehmung (f) *a.* algı
wahrscheinlich *sft.* olası
Währung (f) *a.* geçerli para, nakit
Wald (m) *a.* ordu
walten *eyl.* yönetmek, denetlemek, egelemek olmak
Wand (f) *a.* duvar
wankend *sft.* kararsız, oynamak, yalpalayan
Wärme (f) *a.* ısı; sıcaklık
Wärmestoff *a.* ısı özdeği
wärmt *sft.* sıcak
Warnung (f) *a.* uyarı
warten *eyl.* beklemek
warum *blt.* niçin, neden
was *ne;* göreceli ahl.; söz-dizin sözcüğü
Wasser (n) *a.* su
Wasserstoff (m) *a.* hidrojen
Wechsel (m) *a.* almas, alması, değişirme (lugi: *alternation, change*), değişim (ama takas değil)
Wechselbewegung *a.* alması(m) devrimi
wechseln *eyl.* değiştirmek
Wechselwirken *a.* karşılıklı etkilemek, etkileşim
Wechselwirkung (f) *a.* etkileşim, karşılıklı etki
weder *blt.* ne de
Weg (m) *a.* yol; frisch von der Kopfe *weg;* *sft.* dosdoğru
wegen *blt.* o nedenle
weglassen *eyl.* dışarda bırakmak, çıkarmak, unutmak; atlamak
Weglassung (f) *a.* atlama, dışarda bırakma
Wehmut (f) *a.* keder
Weib (f) *a.* kadın
weigern *eyl.* reddetmek
weil *blt.* çünkü
Weinflasche *a.* şarap şişesi
Weinstock (m) *a.* asma
Weise (f) *a.* yol, kip, yordam
weise *sft.* sığgörümlü, akıllı
weisen *eyl.* göstermek, belirlemek
Weisheit (f) *a.* bilgelik
weiß *sft.* beyaz; bkz. wissen
weit *sft.* geniş
weiter *sft.* daha öte; daha geniş
weiterführen *eyl.* sürdürmek
weitergehen *eyl.* sürdürmek
weiterhin *blt.* gelecekte, bundan böyle; dahası
weidäufig *sft.* geniş, feral; uzam uzadıya
weitschweifig *sft.* ayrıntılı, uzam uzadıya
Weizen (m) *a.* buğday, mısır
Weizenkorn *a.* buğday taneçığı
welch *hangisi;* belirsiz ahl.
Welle (f) *a.* dalga
Welt (f) *a.* dünya, evren
Weltanschauung (f) *a.* dünya görüşü
Weltbildner *a.* evren biçimlendirici
Weltereignisse *a.* dünya olayları
weltlich *sft.* dünyasal
Weltregierung (f) *a.* dünya hükümdarlığı
Weltvorstellung (f) *a.* evren tasavvuru
Weltzustand *a.* dünya durumu
wenden *eyl.* çevirmek, döndürmek
wendend *bkz.* wenden; sich an ihm w.; *eyl.* ona başvurmak
Wendung (f) *a.* dönüş
wenig *sft.* az, biraz
weniger *sft.* daha az; bkz. wenig
wenigst *sft.* en az
wenigstens *blt.* en azından, hiç olmazsa
wenn *blt.* eğer; iken
wengleich *blt.* gerçi
wer *adl.* kim
Werden (n) *a.* oluş
werden *eyl.* olmak, oluşmak; yardımcı eylem
werfen *eyl.* atmak
Werk (n) *a.* iş, yapıt, çalışma
Werkmeister (m) *a.* usta
Werkzeuge (n) *a.* iş aleti, araç
Wert (m) *a.* değer
wert *sft.* değerli; değer
Wesen (n) *a.* öz; varlık
wesenhafte *sft.* özsel, özünü
Wesenheit (f) *a.* özlük, özsellik
wesenlos *sft.* özsüz
wesentlich *sft.* özsel
Wesentlichkeit *a.* özsellik
weshalb *blt.* niçin, hangi nedenle; bu yüzden, ve öyleyse
West (m) *a.* Batt
wichtig *sft.* önemli
Wichtigkeit (f) *a.* önem
wider *sft.* karşı, aykırı
widerfahren *eyl.* olmak, başına gelmek
widerlegen *eyl.* çürütmek
Widerlegung (f) *a.* çürütme
Widerrechtlich *a.* tüzece aykırı
Widerschein (m) *a.* yansıma
widersinnig *sft.* anlamsız, saçma
widersprechen *eyl.* çelişmek
Widerspruch (m) *a.* çelişki
widerstandslos *sft.* karşılıksız, dirençsiz
widerstehen *eyl.* direnmek, karşı çıkmak
Widerstreben (n) *a.* karşılık, direnç
widerstreiten *eyl.* çatışmak, karşı olmak
widmen *eyl.* atlamak
wie *ilg.* nasıl; gibi, benzer; iken
wieder *blt.* yine, yeniden, bir kez daha
Wiedererwachen *a.* yeniden uyandırma
wiederholen *eyl.* yinelenmek
Wiederholung (f) *a.* yinelenme
wiederkehren *eyl.* geri dönmek; yinelenmek
wiederum *blt.* yine, yeniden; öte yandan, tersine; karşılık olarak
Wiese (f) *a.* çayır
wievcl *blt.* ne denli
wilde *sft.* yabırsıl, kaba
Wille (m) *a.* istenç
Willenskraft (f) *a.* istenç gücü, istenç yetisi
Willensvermögen *a.* istenç yetisi
Willkür (f) *a.* özenç
willkürlich *sft.* özençli, keyfi, başına buyruk
wir *adl.* biz
Wirken (n) *a.* etki; bkz. wirken
wirken *eyl.* neden olmak, ortaya çıkmak
wirkend *sft.* etkin, işleyen
wirklich *sft.* edimsel
Wirklichkeit (f) *a.* edimsellik
Wirksamkeit (f) *a.* etkililik, etkililik
Wirkung (f) *a.* etki
Wirtschaft (f) *a.* ekonomi
Wissen (n) *a.* bilgi, bilme
wissen *eyl.* bilmek
Wissenschaft (f) *a.* bilim
Witz (n) *a.* kavrırsız kişiliği
wo *blt.* nerede, nereye
wobei *blt.* o yolla, öylelikle
wodurch (=durch welches) *blt.* o yolla, onun yoluyla
wofür (=für welches) *ilg.* onun için; ne için
wogegen (=gegen welches) *ilg.* ona karşı; oysa, öte yandan
woher *blt.* nereden
wohingegen *blt.* oysa, öte yandan, buna karşı
Wohl *a.* gönenc; bkz. wohl
wohl *sft.* daha iyi; *blt.* hiç kuşksuz
Wohlbekanntes *a.* iyi tanınmış; bkz. bekannut
wohlgemeint *sft.* iyi niyetli

Wohlgeschmack (m) *a.* hoş tat
Wohlsein (n) *a.* tümel
 erinc, sağlık
wohlwollende *sft.* iyilik-
 sever
wohnen *eyl.* yasmak,
 oturmak
Wolken (f) *a.* bulut
Wollen (n) *a.* istenc; bkz.
 wollen
wollen *eyl.* istekli olmak;
 istenc; (yardımcı cy-
 lem) istemek
womit (=mit welchem) *blt.*
 onunla, öylelikle
wonach (=nach welchem)
blt. onun üzerine, ona
 göre
woran (=an welchem) *blt.*
 onda, onunla, ona
 karşı
worauf (=auf welchem)
blt. omm üzerine, on-
 dan sonra
woraus (=aus welchem)
blt. ondan
worein *blt.* ona, oraya
worin (=in welchem) *blt.*
 orada, orada
Wort (n) *a.* söz, sözcük
wortlos (=wortlos) *blt.*
 blt. onunla, onun
 arasında
wovon (=von welchem)
blt. ondan, ona ilişkin
wovor (=vor welchem) *blt.*
 ondan, ondan önce
wozu (=zu welchem) *blt.*
 ona, o amaçla, onun
 için
wozwischen *blt.* arala-
 rında
Wunde (f) *a.* yara
Wunder (n) *a.* tamsık
wunderbar *sft.* hayranlık
 verici
wundern *eyl.* şaşınmak
wundervolle *sft.* harika
Wunsch (m) *a.* dilek
Wurzel (f) *a.* kök
wünschen *eyl.* istemek
Würde (f) *a.* onur, değer;
 bkz. werden
würdig *sft.* değerli, değer
Würdigkeit (f) *a.* değeri-
 lik
Würdigung (f) *a.* değeri-
 leştirme
wüst *sft.* karışık, düzensiz

Z

Zahl (f) *a.* sayı
zählbar *sft.* sayılabilir
zählen *eyl.* saymak
Zahn (m) *a.* diş
Zä.tlichkeit (f) *a.* sefkat
 zeh *sft.* on
zeigen *eyl.* göstermek
Zeit (f) zaman
Zeiterfüllung *a.* Zeit; za-
 man; erfüllen doldur-
 mak
Zeidang (f) *a.* bir süre, bir
 süre için
zeitlich *sft.* zamansal
Zeitlichkeit (f) *a.* zamana-
 sallık
Zeitungswesen (n) *a.* ba-
 sm, gazetecilik
zentral *sft.* özekscl
Zentralität (f) *a.* özek-
 sellik
Zentrum (n) *a.* özek
zerfallen *eyl.* dağılmak; mit
 ihm z.: bozılmak
Zergliederung *a.* ayrıs-
 tırma
zerlegen *eyl.* kesmek; ayrıs-
 tırmak, çözümlemek
zerquetschen *eyl.* ezmek
zersplintern *eyl.* dağılmak,
 parçalanmak
zerstören *eyl.* yoketmek,
 yıkmak
zerstreuen *eyl.* dağıtmak
zerstreut *sft.* dağılmış
ziehen *eyl.* çekmek; yetis-
 tirmek; dikmek, kur-
 mak; bkz. abziehen
Ziel (n) *a.* hedef
Zierat (m) *a.* süsleme
Zimmer (n) *a.* oda
Zirkel (m) *a.* çember
Zitat (n) *a.* alıntı
Zoll (m) *a.* gümrük
Zoologie (f) *a.* hayvan-
 bilimi
zoologischen *sft.* hayvan-
 bilimsel
Zorn (m) *a.* öfke, kızgınlık
 zu *blt.* —e doğru
zuallererst *blt.* herseyden
 önce
zubleiben *eyl.* (kapalı)
 kalmak
Zucker (m) *a.* şeker
 zuden *zu dem*
zueinander *eyl.* birbirine
zuerst *blt.* ilkin, ilk olarak
Zufall (m) *a.* şans, rastlantı

zufallen *eyl.* payına düşmek
zufällig *sft.* olumsal, ras-
 lantısal
zufälligerweise *blt.* ras-
 lantısal olarak, olumsal
 bir yolda
Zufälligkeit (f) *a.* olum-
 sallık
Zuflucht (f) *a.* sığınak
zufolge *blt.* —in sonucunu
 olarak
zufrieden *sft.* hoşnut,
 doymulu
Zufriedenheit (f) *a.* hoş-
 nutluk, doymu
Zug (m) *a.* çekme, germe;
 anaht. özellik, çizgi vb.
zugänglich *sft.* açık; giri-
 lebilir
zugehen *eyl.* kabul etmek,
 izin vermek, tanımak,
 onaylamak
zugehen *eyl.* kapamak; —
 e doğru gitmek; olmak,
 geçmek
zugleich *blt.* aynı zamanda
zugrunde *blt.* zemine; z.
 gelme; *eyl.* yokolmak
Zugrundelegung (f) *a.*
 temel alma
zugute z. kommen: *eyl.* —
 den yararlanmak, —
 ını kullanmak
Zuhörer (m) *a.* dinleyici
zukommen z. auf: *eyl.* —e
 gelmek, yaklaşmak;
 ihm z.: ona ulaşmak,
 onun payına düşmek,
 ona övgü olmak
Zukunft (f) *a.* gelecek
zulassen *eyl.* kabul etmek,
 izin vermek
zulässig *eyl.* kabul edi-
 lebilir, izin verilebilir
Zulässigkeit (f) *a.* kabul
 edilebilirlik
zuletzt *blt.* sonunda, en
 sonunda
zumal *blt.* herseyden önce,
 özellikle; aynı zaman-
 da, eşzamanlı olarak
zumuten *eyl.* beklemek,
 istemek
zunächst *blt.* ilkin, ilk
 olarak
zunichte z. machen: *eyl.*
 yoketmek
zureichen *eyl.* yeterli olmak
Zuruf (m) *a.* çağlık, hay-
 rıs

zurück *blt.* geri, geriye
zurückführen *eyl.* geriye
 götürmek
zurückgeblieben *eyl.* geri-
 ye kalmak
zurückgebogen *sft.* yu-
 rums
zurückgehen *eyl.* geri gi-
 tirmek, geri dönmek; ge-
 rilemek, çekilmek
zurückgeworfen *eyl.* geri
 atmak; püskürtmek
zurückkehren *eyl.* geri
 gelmek, geri dönmek
zurückkommen *eyl.* geri
 gelmek, geri dönmek
zurücksinken *eyl.* geri bat-
 mak, geri düşmek
zurücktreten *eyl.* çekil-
 mek, geri çekilmek
zurückziehen *eyl.* geri çekil-
 mek, çekilmek, geri-
 lenmek
zusammen *blt.* bir araya,
 birlikte
zusammenbringen *eyl.*
 bir araya getirmek, bir-
 leştirmek
zusammenfallen *eyl.* çök-
 mek, düşmek; çakılmak
zusammenfassen *eyl.* kap-
 sımak, birleştirmek
Zusammenfassung (f) *a.*
 toparlama, birleştir-
 me, özet
zusammengehen *eyl.* bir-
 likte gitmek; birbirine
 uymak, birbirine eşlik
 etmek
zusammengesetzt *sft.* bile-
 şik; bkz. zusammen-
 setzen
Zusammenhalt (m) *a.*
 birarada tutma; tutarlık
zusammenhängen *eyl.*
 bir araya bağlamak;
 bağlantılı olmak
zusammenschließen *eyl.*
 birleştirmek
zusammensetzen *eyl.*
 bir araya koymak; bileş-
 tirmek; olmak
Zusammensetzung (f) *a.*
 bileşim
zusammensinken *eyl.* yığıl-
 mak, çökme
Zusammenzählen *a.* top-
 lama
zusammenzählen *eyl.*
 birarada toplamak

zusammenziehen <i>eyl.</i> bir araya çekmek; sıkış- tırmak, kısaltmak, yo- ğunlaştırmak	mek; —e düşmek; hak olarak tanımak	zuwider <i>sft.</i> karşı, aykırı	luk, amaca uygunluk
Zusatz (m) <i>a.</i> ek		zuwiderlaufend <i>eyl.</i> aykırı olmak	zwei <i>sft.</i> iki
Zuschauer (f) <i>a.</i> seyirci		zurückführen <i>eyl.</i> geri götürmek	zweideutig <i>sft.</i> iki anlamlı
zuschreiben <i>eyl.</i> yüklemek	Zustimmung (f) <i>a.</i> onay- lama, bağışlama	zwar <i>bgl.</i> hiç kuşkusuz; dahası	zweierlei <i>sft.</i> iki tür
zwischen <i>eyl.</i> bakmak, göz- lemek	zutage <i>eyl.</i> gün ışığına açık; z. bringen: aydınlığa çıkarmak	Zweck (m) <i>a.</i> erek, amaç	Zweifel (m) <i>a.</i> kuşku
zugestehen <i>eyl.</i> kabul etmek	zuteil ihm z. werden: <i>eyl.</i> payına düşmek; özgü olmak	Zweckbegriff <i>a.</i> erek kavramı	zweifelhaft <i>sft.</i> kuşku- lu, sorgulanabilir
zuspitzen <i>eyl.</i> sivrilmek	Zutrauen (n) <i>a.</i> güven	Zweckbestimmung <i>a.</i> erek belirlenimi	Zweifelslehre <i>a.</i> kuşku öğretisi
Zustand (m) <i>a.</i> durum	zuvörderst <i>blt.</i> herşeyden önce	Zweckziehung <i>a.</i> erek ilişkisi	Zweig (m) <i>a.</i> dal
zustande z. bringen: <i>eyl.</i> başarmak, yerine getir- mek; z. kommen: ol- mak, yer almak, ortaya çıkarak	zuweisen <i>blt.</i> zaman za- man, kimi zaman, ara- da bir	Zweckinhalts <i>a.</i> erek içe- riği	zweihundert <i>sft.</i> iki yüz
zustehen <i>eyl.</i> —e özgü olmak; —e izin ver-	zuweisen <i>eyl.</i> yüklemek; sahip vermek	zweckmäßig <i>sft.</i> amaca uygun, ereğe uygun; ereksel	zweit <i>sft.</i> ikinci
		Zweckmäßigkeit (f) <i>a.</i> ereksellik, ereğe uygun-	zweitens <i>sft.</i> ikinci olarak
			Zwiebel (f) <i>a.</i> soğan
			Zwietracht <i>a.</i> çekişme, anlaşmazlık
			zwingen <i>eyl.</i> zorlamak
			zwischen <i>blt.</i> arasında(ki)

Dizin

- A
 A = A 201
a posteriori 63
a priori 64 (ve deneyim; Kant) 108
 açık, seçik ve yeterli Kavramlar 259
 Adem 89s
 akozmizm 123; (Spinoza) 245
 Aktuosität 99
 aletler, felsefi 58
 algı (görgücülüğün eksikliği) 106
aliud-aliud 273
 Almanca 260
 andırım 279
 anımsama (Platonik) 142; (tüm öğ-
 renme A.dır) 155
 anlak 92s, 151, 201; (etkinliği içeriğine
 evrensellik biçimini vermek) 151;
 (hakkı tanımınalı) 152s; (ilkesi öz-
 deşlik, yalın kendi ile bağını) 152;
 (Tanrının iyiliği olarak) 152; (tasa-
 rım işlevinde) 78; (ve "gerek") 57;
 (ve insan karakteri) 152; (ve Us:
 ayrımları) 115
 anlak-kavramları (Kant) 109, 111
 anlak-özdeşliği 147, 201
 Anselm 284
 ansiklopedi olarak bilim 66
 Apollon 242
 araç 295
 arı derin-düşünce belirlenimleri 201
 arı tımalığı 111s
 Aristoteles 83, 103 188s, 231, 234, 277,
 293, 303; (iç ereksellik) 293; (İdea-
 nın en yüksek biçimi) 314; (Man-
 uk Biliminin kurucusu) 79; (*tabula*
rasa) 307; (tasımı) 274, 276; (ve
 görgücülük) 59;
 aritmetikte işlem türleri 185
 Aşıl'ın öfkesi 223
 aşkın 116; (anlak belirliliğinin ötesine
 geçen) 112
 aşkınsal (sözcük anlamı) 112
 Atina 146
 Atinalılar 257
 Atom (bir 'düşünce' olarak) 179
 Atomcu Felsefe 179
 Avrupa 257
 avukat tanıtı (Kant) 120
 avuç 241
 Aydınlanma 101, 147, 199, **228, 236**;
 (ve Kilise) 91
 ayırmaç 259, 308
 'ayrıca' 78
 ayrık Yargı 270
 Ayrım 200
 B
 başkası 94
 başkalık 171s
 başkası-için-varlık 171
 başlangıç 161s, 167; (dolaysız, belirle-
 nimsiz olmalı) 161; (Varlık ve Yok-
 luğun birliği olarak) 167; (yöntem-
 sel) 315
 beğeni-yargısı 129
 belirlenimcilik 127
 belirlenimsiz 162
 belirli-Varlık 95, 168; (belirlilik Varlık
 ile bir) 172
 belkili bir felsefe (Reinhold) 61
 Ben 79, 83, 85, 94, 111, 113, 133, 177;
 (bir evrensel) 78; (Descartes) 147;
 (düşünce belirlenimlerinin kayna-
 ğı olarak) 112; (düşünme yetisi
 olarak sonsuz) 94; (ve tasarım)
 77
 Ben = Ben (Varlık) 161
 benzerlik ve benzezmek 204s
 besinler 64; (bir benzetme konusu
 olarak) 53
 biçim 217s, B. ve İçerik karşılığı 222
 biçimsel mantık (modernlerin man-
 tığı) 80
 bilgilendirme (değişik biçimleri) 89, 305
 bilim dizgesinin ilk bölümü (*TGb*) 92
 bilinmeyen Tanrı 146
 bilme 116; bilmeden önce bilmek
 (Kant) 109

bilme-yetisinin yoklanması (Kant; ne tarafından?) 61

Bir (kendi-için-varlık) 177

bireşimsel yöntem 307s

Birlik (Sayının kısıtı) 185

Birşey (sonlu ve başkalaşabilir) 172

boşluk (Atomcu felsefede) 179

bozukvargı ya da paralogizmi (Kant) 117

bölümleme 309

Brahman 145

Budistler (Tanrıyı Yokluk olarak alırlar) 165; (ve Yokluk) 164s

burası ve şimdi 105, 120

Bütün ve Parça 224s

Büyüklik (Nicelik) 181

C

causa sui 246, 309

cennetten düşüş miti 89; (C.ten kovulma) 90

Cicero (*consensus gentium*) 144

Cogito, ergo sum 139, 147; (bir tasım değil) 139

consensus gentium (genel uylaşım) 144

Çarpma 185

çatışkılar (Kant) 118

Çekme (Birlik) 178

çelişki 119s; (bilgide olumsal değil ama zorunlu) 119; (özel ve zorunlu) 118

çıkarsama (Fichte) 111

Çok(luk) 178

çözümleme 201; (bireyselle değil evrensele götürür) 106; (ve deneyim) 106

çözümlemeci Yöntem 307

D

Dalai-Lama 138

deha (estetik idealar üretme yetisi) 129

Demirge 218

Demokritos (Varlık ve Yokluk birdir) 169

deneyim 55, 63, 107, 113, 117; (ve çözümleme) 106; (evrenselin çıkarılmasına izin vermez) 107; (ve görgücülük) 104; (ilkesi) 58; (Kant: evrensellik ve zorunlu kapsar) 108; (kategoriler tarafından nesnelles-

tilir) 113; (nesnellliğini kavramlar oluşturur) 108; (ve gerçeklik) 88

Derece 186

derin düşünce 52, 154; (*Reflexion*; özün konumu) 197

derin-düşünce Tasımı 278

Descartes 139, 147, 284s; (doğustan idealar) 142

devlet (ve felsefeciler) 76

dışlanmış üçüncü 206, 208

dışsal ereksellik 294

dil 198; (düşüncenin ürünü) 78; (kullanımı) 198

din 51s, 64 (dine yetenekli olmak) 145

Din Felsefesi 242; (gerçek Tanrıbilim) 102

'dir' 87, 261, 264, 266; (ve Yargı) 260

dizge (D.siz felsefecilik bilimsellikten yoksun) 66

Doğa 317; (güçsüzlüğü) 86; (insan için anlamı) 91; (Nicelik) 183; (ve Nitelikler) 171; (ve insan Tini) 51; (sıçrama kapsamaz) 100; (zorunlu; ve Tin özgür) 100

Doğa Felsefesi 69; (ve fizik) 86

doğal us 141

doğalcılık (görgücülüğün tutarlı dizgesi) 132

doğruluk ve gerçeklik 265

Doğu 245

Doğu bilgeliği 95

Doğulular 95s

doğustan idealar (düşünceler) 141s, 254;

dolaylı belirlenimsizlik 162

dolaylılık 90, 161; (ve dolaysızlık) 141

dolaysız Ayrım (Türlülük) 203

dolaysız bilgi 135s; (ya da inanç) 58

dolaysız ilişki (Bütün ve Parçaların ilişkisi) 224

dolaysızlık (genel olarak soyut kendile-işliki; (soyut özdeşlik, soyut evrensellik) 147

dolaysızlık (ve dolaylılık) 63, 146s

duyarlık (ve anlık) 200

duyulur 112; (düşünceden ayrımı) 77; (tekillik ve birbirine-dışsallık) 78

duyulurüstü 63, 105, 107

duyusal (öznel) 110
 duyusal algı (tekil ve geçici) 106
 duyusal somutluk 253
 duyusal varoluş 126
 dünya-tarihsel kahramanlar 232
 düşünce 76, 79; (Descartes D. ile genel olarak bilinci anlar) 147; (nesnelliği) 83; (öznel anlamı) 85; (ve Mantık) 79; (ve Varlık) 125
 düşünce-belirlenimleri 86s, 94; (sonluluğu) 92; (şeylerin temel-belirlenimleri) 93
 düşünme (tehlikeleri) 76
 Düzeneksellik 286s; (D., Kimyasallık ve Erek-bağıntısı) 286

E

edimsel 56
 Edimsellik (Öz ve Varoluşun birliği) 233; (ve İdea) 57; (ve Olanak) 235
 Efendi 257
effectus sui 246
ein ideelles 176
 Eleatik Okul 64
 Eleatikler 163, 189; (ve Varlık) 162; (ve Herakleitos) 169
 ELEŞTİREL FELSEFE (Kant) 61, 82, 108*; (sıradan bilinç yöntemi) 131; (ve eski Metafizik) 94
 Epikürcüler 156
 Erek 240, 292; (İdeaya gelişimi) 295; (Kant) 129
 Erek-bağıntısı 286
 Erekbilim 292
 ereksellik (iç) 129; (Kant; Aristoteles) 293
 estetik idealler 129
 eşeyssel-iliği 304
 etker neden 293
 Etki 246; (ve Neden) 248
 Etkileşim 248
 evrenbilim 99
 evrenbilimsel tanıtlamalar 121
 evrensel (açıklama) 84; (varoluşu) 81
 evrensel düşünce-yasaları 201
 evrensellik 107, 256; (ve zorunluluk) 112; (ve Tikellik ve Tekillik) 258
 eytişim 110; (düşüncenin doğası) 62; (olumlu bir sonucu var) 157;

(Platon) 155; (Sokrates) 155; (Tanrının gücü olarak) 155
 eytişimsel kıpı 119, 153

F

Faust 106
 felsefe ("kolaylığı") 55; (adının saçma kullanımı) 57; (anlaşılmazlığı) 54; (doğuşu) 63, 65; (gelişimini deneyime borçlu) 64; (genel bir ön tasarımı verilemez) 69; (gereksinim) 62; (her bölümü kendini kendi içinde kapayan çember) 66; (zamana göre en son dizge) 65; (adı ve İngilizler) 58; (tektir) 65
 Felsefe Ansiklopedisi 66
 Felsefe Tarihi 65, 94, 162s, 244; (felsefi dizgeler bütünü olarak) 162; (manuksal İdeanın değişik basamakları olarak) 162; (ve Mantuk) 65
 felsefeciler (din ve devlete düşman devrimciler) 76
 felsefenin temel önermesi: Sonlu idealdir 176
 felsefi dizgeler 65
 fetiş 145
 Fichte 111, 133, 174, 286, 312; ("Gün Gibi Açık Rapor") 221; (kategorilerin çıkarsanması) 133; (törel felsefesi "gerek'ten öteye geçmez") 174
 Fizik 86; (Newton, ve Metafizik) 179
 fiziksel-tanrıbilimsel tanıtlamalar 121

G

gelişim (Kavramın devimi) 254
 gençler 74
 genel istenç (*volonté générale*) 257
 geometri 112, 152, 310
 geometrik yöntem 310
 Gerçek (bilinmesi) 74; 146
 gerçeklik 91, 298; (din ve felsefenin nesnesi olarak) 51; (felsefi) 87 (Mantığın konusu) 74; (nesne ve tasarımın bağdaşması değil) 87; (Nesnelliğin Kavrama karşılık düşmesi) 298; (önerme ya da Kavram için) 98; (nesneldir) 82
 gerek 57, 312s; (ve görgüçlülük) 105

gizemisel (ve kurgul) 158

Goethe 88, 232; (kendini sınırlama) 152

görgücüler (duruş noktaları) 307

GÖRGÜCÜLÜK 104,* 135; (genel olarak dışsal olanı Gerçek sayar) 107; (temel aldanışı) 105; (tüzel ve törel belirlenimleri olumsal görür) 108

görgül bilimler (felsefeye gereç sağ-larlar) 64; (ve felsefe) 58

Görüngü (deneyim bilgisinin içeriği) 115; (G. evreni) 220s*; (Kant: biricik bilgilerimiz) 115

Görünüş 220

gözeneklilik 219

Grotius, Hugo 58

Güneş dizgesi 289

H

Haller 188

Havva 89

hayvan 85

Herakleitos 64; (felsefesi) 169

heraldri 67

Herder 226

herkesin istenci (*volonté de tous*) 257

Herşey bir Tasımdır. 272; Herşey Kav-ramdır. 272

Hristiyan Tanrısı 242

Hume 108, 117, 121; (H. kuşkucu-luğu ve Yunan kuşkuculuğu) 108

I

İbrani ezgileri (ölçü ile ilgili) 192

iç ereksellik (Kant) 293

İç ve Dış 229

İçerik 222; (bilincin) 53; (ve Biçim) 223

İdea 66, 73, 258, 298*; (biçimsel düşünce değil) 73; (edimsel) 88; (gelişim basamakları) 65; (Kant) 115; (Kavram ve nesnelliğin saltuk birliği) 298; (kültürel etkinliği) 306; (İ., Doğa ve Tin) 277; (İ.lar ve İdealler 56; (Varlık ile birliği) 143; (İ.ya geçiş) 287

İdealizm (gündelik bilinçte) 98

ideallik 172, 176s

ikici dizgeler (Kant vb.) 130

ikicilik 101

İliada (İçeriği) 223

İlişki 222, 224,* 246

ilk günah 90

imgesel sonsuzluk (*infinutum imagina-tionis* — Spinoza) 188

inacılık 97

inanç (Jacobi abartıyor: duyusal şeyler de I. nesneleri) 137; (ve dolaysız bilgi) 136s; (ya da dolaysız bilgi) 58

infinutum imaginationis (Spinoza) 188

insan (doğal olarak iyi: Aydınlanma) 91; (doğal olarak kötü: Kilise) 90

ironi (Sokrates'te eytişimin biçimi) 155

İsa 74, 90

İskoçyalı felsefeciler (doğuştan düşünceler) 142

İslam 199

istenc 128, 306, 312*; (İdeası) 311

işlem türleri (aritmetikte) 185

İtme (Çokluk) 178; (o denli de Çek-medir) 179

İyi 312*; (Kant) 127; (Kant: son erek olarak) 130; (ve kötü) 90, 100; (dürtüsü) 306

iyi ve kötü bilgi-ağacı 89

İyonyalı felsefeciler 189

J

Jacobi 123, 162, 246; ("Spinoza üze-rine mektuplar") 136

K

kamutanrıçılık 101; (A = A; Oluşu yadsır) 168; (Spinoza) 244s

kanon ve organon 126

Kant 79, 221 234, 264, 293, 309s, 312;

("Doğa Biliminin Metafiziksel Baş-langıç İlkeleri") 179; (eytişimi yeni-den diriltti) 155; (felsefesi öznel İdealizm) 113; ('gerek') 174; (kendinde-Sey) 214; (nesnelliği gene de özsel) 110; (özdek) 180; (öznel ve nesnel) 110; (sonsuz ürküttücü) 189; (ve Görüngü) 221;

Kaos 218

karakter (insanda) 171

Karşılılık 248

- Karşıtlık (kendi başkası ile ilişki) 206
 Kartezyen Felsefe 147s
 kategoriler 53, 79, 112s; (Kant nasıl buldu?) 111; (kendilerinde boş değil ama içerikli) 114; (öznellikleri) 113; (içeriği duyuşal değil) 114
 katıksız, arı fizikçiler 179
 Kavramı 53; (doğası) 254; (Kavramda düşünülecek olan yalnızca kendisi) 54; (Varlık ve Özün gerçekliği) 251s; K. Öğretisi 253; (açık, seçik ve yeterli K.lar) 259; (boş ve soyut mudurlar?) 253
 kavramak (kurgul olanı) 166
 Kendi-için-Varlık 177; (çıkarsanması) 175; (ideallik) 176
 kendinde-şey 109, 111, 114, 221; (çıkarsanması) 214; (pekala bilinebilir) 114, 116
 'kendinde' 215; (ve Kant) 82
 kendinde-Varlık 171; (boş Varlık soyutlaması) 172
 kesikli Nicelik 183
 Kılın Us (düşünen İstenc; Kant) 127
 Kilise 90, 107; (ve Skolastik fels.) 97
 Kimyasallık 286, 290
 Klopstock 188
 koşaç 261, 264, 266
 Koşul 238; (ve Olgu ve Etkinlik) 242
 Koşulsuz (ya da Sonsuz) 115
 kuyulmuşluk 248
 kölelik (yitişi) 257
 kötü (ya da olumsuz) sonsuzluk 173, 188s
 kötülük (ve Doğa) 89
Kritische Journal der Philosophie 108
 kurgul bilim (başka bilimlerle ilişkisi) 60
 kurgul düşünce 60
 kurgul kıpı (olumlu ıssal) 157
 kurgul mantık 60
 kurgul yöntemin kıpıları 315
 kuşkuçuluk 97, 149, 156; (antikçağ) 156; (eytişimin olumsuz sonucu) 153; (görgücü ve antikçağ) 108; (ve eytişim) 156
 kutu içinde kutu önsavı 254
 kutupsallık 207
 Kuwet (ve belirişi) 225s
 kuzey Mitolojisi 153
 L
 Lalande (yasalar gökte yazılı değil) 136
 Lama (Tanrı olarak) 145
 Leibniz 205; (doğuştan düşünceler) 59; (monadlar) 285; ("Monadoloji") 245; (sarayda) 205; (Türlülük) 204; (yeterli zemin ilkesi) 212
 Locke (çözümleme) 307
 Luther Reformasyonu 57
 M
 mantık (arı İdeanın bilimi) 73; (başlangıcı Fels. Tarihinin başlangıcı ile çakışır) 163; (biçim ve içerik) 87; (en yararlı) 74; (en zor ve en kolay bilim) 73; (Metafizik ile çakışır) 83; (üç bölüme ayrılır) 159; M. Biliminin kurucusu olarak Aristoteles 79; (yararı) 73
 mantıksal İdea 220; (ve Doğa ve Tin 277
 mantıksalın biçim açısından üç yanı 151
 matematik 112, 152, 181; (değeri) 183
 metafizik 179; (düşüncenin ilk tutumu) 93; (görgücü M.) 105; (ve Fizik: Newton) 179; (ve Mantık) 83
 metafiziksel görgüçülük 132
 Miktar 185
 modern Aydınlanma 228
 modern bilimler (temelleri **Kartezyenizm**) 148
 moleküller 179
 monad (Leibniz) 285
 Musa 89, 90
 mutçuluk 127
 N
 Neden 246
 Nedenellik ilişkisi 246
 Nemesis 192
 Nesne 285
 nesnel 110; N. düşünceler 83, 91; (ve öznel: anlamları) 111
 nesnellik (evrensellik ve zorunluk) 109

Newton 228; (en büyük felsefeci ünü) 58; ("fizik, metafizikten sakın") 179; (fiziğine Doğa Felsefesi adı verildi) 58

Nice (*Das Quantum*) 184; (Niceliğin belirli-Varlığı) 184

nicel sonsuz 188

Nicelik 181*; (çıkarsama) 179; (Doğada) 183; (süreklilik ve kesiklilik) 183

Nitelik (sonluluk kategorisi; asıl yeri Tin değil 171; (Varlık ile özdeş) 160; (varolan belirlilik) 170; N.ten Niceliğe geçiş 180

νόσις νοήσεως (Aristoteles) 314

νοῦς 85

nous 60, 84s; nous-us (dünyayı yönetir) 84

numaralandırma 185

O

Oğul (Doğa) 255

Olanak 234; (ve Olumsuzluk) 236

Olgusalılık 171, 176*; (Kant) 121; (ve İdeallik) 177; (O. ve olumsuzlama karşıtlığı) 101

Olumlu ve Olumsuz 196, 200, 206s

Olumsuz 236

Olumsuzluk 56; (Doğanın yüzeyinde özgürce yayılmıştır) 238

Olumsuzlama 171

Oluş 165,* 200; (ilk somut düşünce, ilk düşünce-belirlenimi) 169; (Kavramın en yakın örneği) 167; (Yaşam, Tin olarak) 169

omnis determinatio est negatio (Spinoza) 171

Oran 191

orta terim 272

ortadan kaldırma (*Aufheben*) 177

öğrenme (yalnızca anımsama: Platon) 254

Ölçü (çıkarsanması) 191

Ölçüsüz 194

ölümsüzlük 99

önerme 202; (kurgul belirlenimi anlamaz) 158, 168; (ve yargı) 262

Öz (çıkarsaması) 195

Öz Öğretisi 141; (Mantığın en güç bölümü) 200

özbilincin aşkınsal birliği (Kant) 111s

Özdek 217; (bölünebilirliği) 225; (evrensel olarak) 136; (itme ve çekiminin birliği) 180; (ve Biçim) 182, 218; özdek olarak özdek 107;

özdeşçilik 132, 182, 228; (görgücü-lüğün varlığı) 107

Özdekler 216

Özdeşlik 200ss; (ve Karşıtlık) 207

Özdeşlik Felsefesi 206

Özdeşlik Önermesi 201

Özellikler 215

özgürlük 83, 250; (kendi başkasında kendinde olmak) 86

Özne ve Yüklem 260, 263

öznel (sıradan) bir idealizm (Kant) 116

öznel ve nesnel (Kant) 110

özellik (Kant'ta: deneyimin toplamı) 109

özel 200; (ve özsel-olmayan) 200

P

παντα παρ 169

Paralogizimler 118

Parmenides 163, 189;

"Parmenides" (Platon) 155

Pilatus 74

Pisagoras 189

Pisagoras felsefesi 190

Pisagoras kuramı 309

Platon 103, 173, 213, 230, 234, 254;

(eytişimin bulucusu) 155; ("Filebus") 176; (us-nefretini görüyor)

62; (Platon ve Aristoteles'in felsefeleri arasındaki ilişki) 234

Platonik anımsama 142

Platonik İdea 234

Pnömatoloji 99

pragmatik tarihçilik 232

progressus in infinitum 189

Protagoras 155

putlar (Çin, Hint vb.) 145

putperestlik 199

R

realist bilinç 116

Realität 172

Reflexion 197

Reformasyon 57

Reinhold, Karl 61

- Roma 156
Romeo ve Juliet 223
 Rousseau ("Contrat social") 257
 ruh 95; 99; (eski *Metafizikte*) 95;
 (idealizme göre) 98; (Kant) 116;
 (yeri sorusu) 99
 ruhbilimsel temeller (Kant felsefesinin)
 109
 S
 Saluk 66; (tanımları) 160
 Saluk İdea* 313
 saluk İdealizm 116, 253
 saluk ilişkisi 222
 saman ve küspe (Kant felsefesinin
 insana sunduğu) 94
 sanatsal güzellik İdeası 128
 Sayı 185
 Schelling 108, 309
 Schiller 128
 sein [olmak] 198
 sensum eminentiorem 101
 Sextus Empiricus 156
 Sezar 198
 sezgi (ve düşünce, inanç) 137
 Shakespeare 223
 Sınır 172; (Nice ile özdeş) 186; (nitel
 S.) 172
 sıradan mantık 255
 Skolastik düşünür (kurnaz) 61
 Skolastik felsefe (içeriği Kilise tarafın-
 dan verili) 97
 Skolastikler 99, 103; (ve Mantık) 79
 Sofistler 212; (ve idealar) 142; (ve
 Sokrates) 155
 sofistlik (ve eytışim) 154
 Sokrates (ve Sofistler) 212; (eytışim)
 155
 Solon 82
 Sonlu ve Sonsuz karşıtlığı 175
 Sonlunun ideallliği (felsefenin temel
 önermesi) 176
 sonsal-neden 292
 sonsuz düşünce 94
 sonsuza bölünebilme 184
 Sonsuza ilerleme (Özdeğin bölüne-
 bilirliği) 225
 Sonsuzluk (gerçek) 175; (kötü) 173
 soyut 253
 'söylenemeyen' 78, 166
 Sparta 249
 spekülasyon (gündelik yaşamda) 157
 Spinoza 123, 148, 245, 284, 285, 309,
 310; ("Törebilim") 148; (akozmizm)
 245; (*amor intellectualis dei*) 251;
 (dizgesi) 244; (sonsuzluk üzerine)
 188; (tanımlar) 309; (Töz) 244;
 (tüm belirleme olumsuzlamadır)
 171; (yöntem) 310
 Spinozacılığa karşı kamutanrıçılık ve
 tanrıtanımazlık suçlaması 123
 Stoacılar (ve eytışim) 156
 süreç (olarak İdea) 302
 sürekli Nicelik 183
 sürekli ve kesikli büyüklükler 186
 Ş
 Şey 218; (çıkarsaması) 214
 şimdi 112
 T
 tabula rasa (yanlışlıkla Aristoteles'e
 yükleniyor) 307
 tamalgı (arı ve sıradan) 112
 Tanım 308
 tanıtlama 112, 309
 Tanrı (belirlenimsiz olabilir mi?) 146;
 (en olgusal Varlık olarak anlık ta-
 nımı) 102; (T'nin eksiksiz imgesi
 olmak) 90; (tüm olgusallığın top-
 lamı) 121, 162; (Us nesnesi: Kant)
 121; (Üçlülük olarak) 183; (ve
 Doğulular) 96; (Kavramı) 101;
 (Gerçeklik olarak) 51
 Tanrıbilim 101s
 Tanrının varoluşunun metafiziksel ta-
 nımları 53, 102
 tanrıtanımazlık 145
 Tarih Felsefesi 240
 tasarımı 52s, 85*; (anlık ile çıkışması)
 78; (düşünce ve Kavramın eğreti-
 lemesi) 53; (içeriği) 77; (içerik ve
 biçim açısından) 85; (yetisi) 51;
 (kavramdan önce oluşturulur) 51
 Tasım 271*; (betileri) 276; (mate-
 matiksel) 277; (tümlük T.) 278;
 (varolan herşey tasımdır) 86
 Tekillik 256; 259*
 Teodezi 241
 Tikellik 256

- Tin (doğuşu) 305; (**Ruhtan ayrı**) 99 Wolff 310
 Tin Felsefesi 69, 86
Tinin Görüngübilimi 92
 Toplama 185
 Töz 244
 Truva Savaşları 223
 tüm belirliliğin temeli olumsuzlama
 (Spinoza) 171
 tümlük (ve evrensellik) 268
 Türümlük 203
- U
- Us 306*; dünyadadır (= düşüncenin
 nesnelliği) 84; (gerçek felsefi anlamı)
 300; (içgüdü) 106; İdeali
 (Kant) 121; Hilesi 296; (Kant'ta
 biçimsel) 126; (ve Tasım) 271
 us-nefreti (misoloji) 62
 ussal olan edimseldir, ve edimsel olan
 ussal 56
 Ussal Ruhbilim (Pnömatoloji) 99
 Usun Hilesi 296
 utanma 90
 uzamli ve yeğin büyüklükler 186
 Uzun, Zaman, Özdek (nicel) 184
 üsse yükseltme 186
 üzerine düşünce (*reflektierende Denken*)
 52, 60, 80, 82s
- V
- Varlık (belirlenimsiz, dolaysız, yalın,
 ilk) 161; (ilk arı düşünce) 163;
 (Kavramı Oluş) 168; (kendi ile
 dolaysız bağıntı) 126; Öğretisi 160;
 (Düşünce ile özdeşliği) 168; (ve
 Yokluk: birliklerinin çıkarsanması)
 165
 varlıkbilim 98
 varlıkbilimsel tanıt (Kant'ın eleştirisi) 125
 Varoluş 200, 213
- W
- Wallace, William 58s
Wesen [Öz] 198
- Y
- 'Ya — Ya da' 97, 140, 153, 178, 208,
 230, 269
 yarırcılık 294
 Yargı 260; (ayrık Y.) 269; (belkili Y.)
 271; (derin-düşünce Y.) 267;
 (Kavramın Y.) 270; (kurgul ger-
 çegi anlatamaz) 97; (önesürümlü
 Y.) 270; (sözcüğün kökenbilimsel
 imlemi) 260; (tanıtı Y.) 271;
 (varsayımı Y.) 269; (Zorunluk Y.)
 269; (Tasım sürekli-belirlenişi) 264
 yargı-yetisi (Kant) 128
 yasa (Görüngünün) 222
 Yaşam* 302; (İdeası) 314
 yaşam ağacı 90
 yazgı 241
 yeme edimi 64
 Yeterli Zemin 211
 Yokluk* 164
 yöntem* 314
 Yunan felsefecileri 76
 Yunan felsefesi 97; (başlangıçları) 57
 Yunan kuşuculuğu 108
 Yunan Mitolojisi 153
 Yunan Tanrıları 145, 257
 Yunanlılar 257
 yüklem 95
 yüz Taler örneği (Kant) 125
 yüzmeyi öğrenmeden önce suya gir-
 meyi istememek 61; (Kant) 109
- Z
- Zemin 200, 209; (Özdeşlik ve Ayrı-
 mın birliği) 210
 Zenon 188; (devim çelişkilidir ve öyley-
 se yoktur) 170
 Zeus 145, 242
 Zorunluk 239s, 243, 250; (deneyim
 tarafından verilmez) 107; (usun
 mantıksal istemi olarak) 60; (ve
 Özgürlük) 250

